

गद्यात्मकः
कथासरित्सागरः ।



वि, ए, उपाधिधारिणा
श्रीजीवानन्दविद्यासागरभट्टाचार्येण
विरचितः ।



कलिकातानगरे
सरस्वतीयुक्ते मुद्रितः ।

—
इं १८८३

सादेरमभाषत । अत्रवीच सा,—यदि देव ! प्रसन्न
 रमण्यया काचित् अभिनवाभास्त्रायिका ब्रूहि इत्य
 सीति । तेन चेतो प्रिये । जगत्सु यद् भूतं भव्यं ।
 भवत्या ज्ञातमस्ति किञ्चिदिति । सा तु तथापि अ
 निर्वचमकरोत् । अथ महेश्वरः मानवत्याः प्रियस्याः
 कभङ्गो माभूदिति, तच्चोदुबुद्धौ व प्रभावेण कामपि सा
 कथा भाषते ।

सुराः किल विविचिविष्वकुसिनी साक्षात् कर्तुं
 मही भ्रमती हिमाद्रिपादमूलमुपागतौ । दृष्ट्वा
 तत्र महता ज्वालजिह्वम् । पञ्चस्तयोस्तस्यास्तं दिष्ट
 इत्यन्त उपपन्नाः । ततश्च सुखभाक्तौ तौ तपे
 मां शयसावध्यामासतुः । तुष्टश्चाहमाविर्भूय उक्त
 वरस्योऽष्टं वसतविति । तदाकर्ण्य ब्रह्मर्षोक्तं पुत्रो वै
 मन्दिः

इत्युक्तवानामभवत् । इषीकेषसु वरमयाचत अहं
 सेकंपरी संवयमिति ततश्चासौ त्वदात्मना मम शरीर
 संतः तद्वत् । य एव नारायणः देवः सा त्वं म
 पन्दिमत्वं गच्छति ।

अपि सत्तु वि पूजया आसीरिति शङ्करेण
 कथितं तत्र महं तत्र पूजयायेति यच्छ । अथ वाच
 वि । सुरा देवीनाम् प्रजापतिराधीनं तस्या लं

अवतरणिका ।

योक्तुम् तात ! कथं मम पतिस्त्वया नाहृत इति । प्रत्यु-
 क्तञ्च तेन कपाली ते पतिः कथमध्वरे आह्वयत इति^१ अथ
 तां कर्णविषसूचिकामिव वाचमुपश्रुत्य भवत्या पापीऽयं
 अस्मात् जातेन अनेन पापदेहेन किमिति सञ्जातको-
 पया तत् शरीरं त्यक्तम् । अहञ्च त्वद्वियोगमन्युना तं
 यज्ञमनाशयम् । ततस्त्वं हिमगिरेश्चन्द्रकलेव क्षीरनिधेः
 समुत्पन्ना । प्रिये ! स्मर पूर्ववृत्तं अहं तपश्चरणार्थं तुषारा-
 द्दिमगमम् पिता च तव मम शुश्रूषणार्थमतिथेः त्वां न्ययी-
 जयत् । अत्रान्तरे तारकेण असुरपतिना विध्वस्ता देवाः
 तदन्तकसेनानीसृष्टये मदन्तिकं मनसिजं प्रेषया-
 मासुः । स च त्वत्सन्निधानात् लब्धावसरः विध्यन् त्वां
 सञ्जातरोषेण मया दग्धः । ततश्च तीव्रेण तपसा त्वयाहं
 क्रीतः^२ अहञ्च तव शंभुहाय किञ्चित् क्लेशजातमकरवम्
 तदेव पूर्वपत्नी त्वमासीरिति किमपरं कथ्यते तवेति ।

एवमुक्त्वा विरतवचसि शङ्करे कुपिता देवी अवतीत्
 धूर्त्त^३ । मया सन्निर्वन्धमर्थितोऽपि कामपि हृदयहारिणीं
 कथां न भाषसे, त्वं गङ्गां शिरसा वहन् सन्ध्याञ्च प्रणमन्
 मया किं न विज्ञायसे ? श्रुत्वैतत् महेश्वरः सानुनयं देवीं
 सास्त्रयन् दिव्यां कथामाख्यातु मन्त्रः^४ सुमीच च सा
 कोपम् । ततः नात्र केनचित् प्रवेष्टव्यमिति दिव्याः कथिते
 नन्दी द्वारमवरोध्य तस्यै^५ हरोऽपि वक्तुं प्रचक्रम^६ । देवि ।
 देवाः केवलं सुखभागिनः मानवाश्च सततं दुःखभागिनः
 परं दिव्यमानुषीभयविमिश्रा चेष्टा परमहृदयङ्गमा इति
 विद्याधराणां तदुभयधर्म्मिण्यां चरितं तव वर्णयामि ।

कथं भवान् सदाचार इव दृश्यते । कक्षमितादृशीं गति-
मापन्न इति ।

श्रुत्वैतत् काणभूतिरभाषत नास्ति मे स्वतः ज्ञानं
परं शङ्करात् उज्ज्विन्यां श्मशाने यत् मया श्रुतं तत्
कथयामि श्रूयताम् । एकदा भगवती देवी कक्ष्मात् ते
कपालेषु श्मशानेषु च प्रीतिरिति पृष्टे शम्भुरब्रवीत् ।
पुरा कल्यावसाने जगदिदं जलमयमासीत् तदानीं
मया जरुं भित्वा तत्र रक्षविन्दु निर्पातितः कालेन तद्रक्तं
अण्डमभवत् व्यजायत च तस्मात् वेधाः । अथ मया
सर्गाय सृष्टा प्रकृति निर्गच्छत् । प्रिये ! तौ च
प्रकृति पुरुषौ अन्यान् प्रजापतीन् ससृजतु ते च प्रजापतयः
अखिलाः प्रजाः । तस्मादसौ वेधा जगति पितामह इत्यु-
च्यते एवं चराचरं सृष्टवतस्तस्य दर्पः प्रादुरामीक्षितसि
कलोत्तं रोषात् तस्य सूर्धानमच्छिदं तेन च कक्ष्माया अमु-
शयता मयेदमसृष्टत महाव्रतं ततश्च मे कपाल-
यस्मिन् श्मशाने प्रसूतञ्चेति । किञ्च एतत् कपालमयं
जगत् सततं मम करे स्थितं यच्च पूर्वं अण्डस्य कपाल-
द्वयभागीयत्वयोरैकेन यौ पररेण पृथ्वी जातेति कीर्तितं ।
शम्भुः तस्मिन् स्थिते च मयि पतन्वत् शोथामीति जात-
कृतञ्च पुनरभाषत देवी देव शीघ्रं । नाहम् ।
किञ्च काञ्चन पुण्यदन्तः पुनरस्मानुपैष्यतीति तदाकक्ष्मां
मामस्मिन् कक्षोत्तं प्रिये । सोऽहं पिशाचो
दृश्यते मया कपालस्य च कश्चिन् दन्तः । सूनभिरा
कक्ष्माया मया कपालस्य च कश्चिन् दन्तः । कदाचित्

धनपतिः तेन पापेन रक्षता सङ्गत मेन मवलीक्य विन्ध्या-
 टब्धां पिशाची भवेति अभिशशाप । दीर्घजङ्घेन चास्य
 भ्रात्रा सानुनयं पादयोः पतितेन भ्रातुरस्य शापान्तं
 प्रति अभ्यर्थितेऽमादीत् वैश्वरुणः । शापावतीर्णात्
 पुष्पदन्तात् महतीं कथामाकर्ण्य अयं शापभ्रष्टस्य माख्य-
 वतः सकाशे तां कथा सुक्ता ताभ्यां सहितः शापमेनं
 तरिष्यतीति । धनदेन एवमस्य शापान्तो विहित
 स्वयाच पुष्पदन्तस्य तथैवेति इत्येतत् शम्भु नोक्तमाकर्ण्य
 सहर्षीऽहमिहागतः । एवमुक्त्वा विरते काणभूतो वररुचिः
 सुप्तोत्थित इव जातिं स्मरन्नुवाच स एव पुष्पदन्तोऽहं शृणु
 तावत् मत्तः तां महतीं कथां । इतुपक्त्वा ग्रन्थप्रतिपाद्य-
 भूताः सप्त सप्त महाकथाः तेन कात्यायनापरनाम्ना
 वररुचिना अभिहिताः । ततः काणभूतिरवादीत् देव !
 त्वं रुद्रावतारः कोऽन्यः कथमिमां वेत्ति, त्वत् प्रसादात्
 शापो मे प्रायः शरीराद् गत एव तदात्मनः आजन्म-
 वृत्तान्तं माख्याहि प्रभो । मां पवित्रय, एवमापृष्टः
 वररुचिः प्रणतस्य तस्यानुनयपरवशः समग्रं मात्मवृत्तान्तं
 विस्तरेणाचक्षे ।

अस्मीत् कौशाम्बरां सोमदत्तो नाम कश्चित् द्विजः अग्नि-
 शिख इति प्रसिद्धः स च । वसुदत्ता नाम तस्य भार्या
 सा पूर्वं काञ्चित् सुनित्तनया अस्सीत् अभिशापेन द्विजजा-
 त्यामुत्पन्ना । तस्मात् द्विज वरादहं तस्यामुदभवम् ।
 शैशवे वर्त्तमानस्य मम पिता पञ्चत्व मगात् केवलं
 जननी मम अतिक्रष्टेन मात्मवर्द्धयत् अथैकदा अभ्यगच्छतां

अथावां तत् पुरं प्रस्थितौ । ~~अत्रोक्तः~~ । तत्रावयोः कश्चि-
द्विह वसति वर्षाख्यो मूर्खो द्विजातिरिति तत्रत्योऽवद-
ञ्जनः । आवाञ्च दीलाचलचित्तावपि तत्क्षणं गत्वा
तस्य गृहं हतच्छ्रायं अतिदुरवस्थं मपश्याव । तत्र
समाधिस्थं वर्षमालोक्य तत् पत्नीं धूमरक्षामकलेवरां
विशीर्णमलिनाम्बरां गुणवतीं साध्वीं रूपिणीमिव दुर्गति-
सुपागतौ । उपेत्यच सप्रणाममावाभ्यां स्ववृत्तान्तो जन-
वादश्च सर्वं तस्यै विहितातिथ्यक्रियायै निवेदितः ।
सा तु पुत्रौ युवां कात्र खञ्जा अय्यतामिति आवयोः
कथामेतामवर्णयत् ।

अभूदत्र नगरे शङ्करस्वामि नामा कश्चित् द्विजोत्तमः ।
मम भर्ता उपवर्षश्च तस्य ही पुत्रौ । अयं मम पति मूर्ख
दरिद्रश्च अनुजस्तु अस्य विपरीतः । तेन च उपवर्षेण
स्वभार्या गृहपोषणे नियुक्ता । प्राहृषि योषितः सगुडं
जुगुप्सितं पिष्टकं रचयित्वा मूर्खाय द्विजाय ददाति ।
इत्येव माचरन्तीनां शीति ग्रीष्मे च न क्लेशः स्यादिति
स्थिति रत्र प्रचलति । परं दत्तं तत् न सर्वं प्रतिगृह्णन्ति
तदाचारस्य कुत्सितत्वात् । मम देवरगृह्णिणी तत्
पिष्टकं सदृच्छिषं मङ्गलं दरिद्राय दत्तवती । स च तत्
गृहीत्वा गृहमायात एव मया भृशं निर्भत्सितः मूर्खो
वक्तवन्मुक्ता अतिपरितप्तः । ~~सर्वः~~ स्वामि कुमारस्य
पादमूलं प्रस्थितः । तेन तपसा आराधितेनास्य सर्वा एव
विद्या प्रदत्ताः आदिष्टश्च सकृच्छ्रुतधरं विप्रं प्राप्य एताः
प्रकाशयेरिति मङ्गलां सहस्रोऽयं गृहमागतः सर्वं हृत्तं

ततश्च सर्वे वेदाः उपस्थिताः । मया सकृत्श्रुतं वग्राङ्गिना
द्विः श्रुतं इन्द्रदत्तेन त्रिश्रुतं सर्वमगृह्यत । तच्चास्माकं वेद-
ध्वनिमपूर्वमाकर्ण्य समन्तात् सविस्मयो विप्रवर्गः किमिद-
मिति वर्षमभ्याययौ स्तुतिभिः प्रणतिभिश्चैनमभ्यपूजयत् ।
उपवर्षमन्तरेण सर्व एव नागरजनः विततमहोत्सवस्त-
दासीत् । नृपतिरपि नन्दः तत् पार्वतीसूनुवरप्रभावविल-
सितमाकर्ण्य सपरितोषमुपेत्य वसुराशिभिः वर्षनिकेतनम
पूरयत् ।

—०*○*०—

तृतीयः तरङ्गः ।

एवमुक्त्वा वररुचि रेकाग्रमानसे काणभूतौ शृण्वति
पुनरब्रवीत् कदाचित् अध्ययनानन्तरम् अस्माभिः कृत-
नित्यक्रियः आचार्यः पृष्टः कथमिदं नगरं लक्ष्मीसरस्वती-
निवासतां गतमिति सोऽब्रवीत् शृणुतएतत् कथाम् ।

अस्ति गङ्गाहारि कनखल नाम पावनं तीर्थम् । यत्र
ऐरावतेन उशीनरगिरिप्रस्थातु, काञ्चनपतिन तमेव प्रस्थं
भित्वा देवन्दी अवतारिता । तत्रासीत् कश्चिद् दक्षि-
णात्वं द्विजन्मा सभार्यः तपस्यन् । तस्य त्रयः पुत्राः
अजायन्त । अथ कालेन तस्मिन् सभार्ये द्विजे स्वर्गति
चयस्ते सुताः विद्यार्थिनः राजगृहं नाम देशं गताः ।
क्रमेणाधीतविद्यास्ते पितृमातृशोकार्दिताः स्वामिन कुमा-
रस्य दर्शनार्थं दक्षिणापथं ययुः । न्यवसंश्च समुद्रतटव-
र्तिन्नां नगर्यां भोजिकनाम्नः कस्यचित् विप्रस्य भवने ।

मह्यमाख्याय ततः प्रभृति केवलमविरतं ध्यायन् जपं च
तिष्ठति । यदि युवां कञ्चित् श्रुतधरमानवेतं ततः
सर्वार्थसिद्धिं युवयोरसंशयं भविष्यतीति ।

श्रुत्वैतदावामस्यै सुवर्णशतं दत्त्वा ततः पुरात्
निर्गतौ पृथिवीं पृथ्वीं क्वचिदपि श्रुतधरमलम्बन्तौ ।
तव गृहमद्य प्राप्तौ । प्राप्तञ्च तवाय बालकः श्रुतधरः ।
तदेन देहि गच्छामो वयं विद्यारत्नसिद्धये ।

इत्येवं ब्याडिवचः समाकर्ण्य मम जननी सादरा अत्रवीत्
सर्वमेवैतत् सङ्गच्छते नात्र मे कश्चिदविश्वासः अस्मिन्
मम शिशौ जातमात्रे गगनादशरीरिणी वागुदचरत् अथ
एकं श्रुतधरः समुत्पन्नः वर्षात् विद्यामवाप्सति व्याकरण
ज्ञास्य लोके प्रतिष्ठां गमिष्यति, नाम्ना चायं वररुचिः यत्
यत् उत्कृष्टं भवेत् तत्तदस्मै रोचिष्यते इति । तस्मा-
दस्मिन् विवृद्धे सततं चिन्तयामि कासौ वर्षानिवान
उपाध्यायोऽस्ति, अथ त्वन्मुखात् सर्वं ज्ञात्वा मे महान्
परितोषः समजनि तदेन नयत युवयोरेष भ्राता इति ।
अथ मम मातृवचने सातिशयं परितुष्टौ वराड्डीन्द्रदत्तौ
क्षणमिव तां रात्रिमनयताम् । अथ वराड्डीना उक्तवार्ध
मन्मात्रे निजं धनं दत्त्वा वेदाधिकारार्थं महसुपनीतः ।
ततश्च मात्रा कथञ्चित् निरुद्धवाच्यया अभ्यनुज्ञातं मामा-
दाय तरसा नगर्थ्यास्तस्याः प्रस्थितौ । क्रमेण वयं वर्षस्य
युवोऽहं प्राप्ताः । सौऽपि मां स्वामिनः कुमारस्य प्रसा-
दमिव मूर्त्तममन्यत । अथ परेद्यु रूपाध्यायः श्रुतिदेशे समा-
सीनः अस्मान् अप्रतः समाविश्य प्रथममोक्षार मदात् ।

ततश्च सर्वे वेदाः उपस्थिताः । मया सकृत्श्रुतं वराङ्गिना
द्विः श्रुतं इन्द्रदत्तेन त्रिश्रुतं सर्वमगृह्यत । तच्चास्ताकं वेद-
ध्वनिमपूर्वमाकर्ण्य मन्तात् सविस्त्रयो विप्रवर्गः किमिद-
मिति वर्षमभ्याययौ स्तुतिभिः प्रणतिभिश्चैनमभ्यपूजयत् ।
उपवर्षमन्तरेण सर्व एव नागरजनः विततमहोत्सवस्त-
दासीत् । नृपतिरपि नन्दः तत् पार्वतीसूनुवरप्रभावविल-
मितमाकर्ण्य सपरितोपमुपेत्य वसुराशिभिः वर्षनिकेतनम
पूरयत् ।



द्वितीय तरङ्गः ।

एवमुक्त्वा वररुचि रेकाग्रमानसे काणभूतौ मृग्वति
पुनरब्रवीत् कदाचित् अध्ययनानन्तरम् अस्माभिः कृत-
नित्यक्रियः आचार्यः पृष्टः कथमिदं नगरं लक्ष्मीरुरस्वती-
निवासतां गतमिति सोऽब्रवीत् श्रुतएतत् कथाम् ।

अस्ति गङ्गाद्वारं कनखल नाम पावनं तीर्थम् । यत्र
ऐरावतेन उशीनरगिरिप्रस्थात्, काञ्चनपातेन तमेव प्रस्थं
भित्वा देवनदी अवतारिता । तत्राभीत् कश्चिद् दक्षि-
णात्यः द्विजन्मा सभार्यः तपस्यन् । तस्य त्रयः पुत्राः
अजायन्त । अथ कालेन तस्मिन् सभार्ये द्विजे स्वर्गते
त्रयस्ते सुताः विद्यार्थिनः राजगृहं नाम देशं गताः ।
क्रमेणाधीतविद्यास्ते पितृमातृशोकार्दिताः स्वामिन कुमा-
रस्य दर्शनार्थं दक्षिणापथं ययुः । न्यवसंश्च समुद्रतटव-
र्त्तिन्यां नगर्यां भोजिकनान्त्रः कस्यचित् विप्रस्य भवन् ।

भोजिकश्च तिस्रः कन्याः तेभ्यः भ्रातृभ्यः सम्प्रदाय धनानि
 च यौतुकीकृत्य अनन्यसस्तानतया तपसे गङ्गामगमत् ।
 अथ कालेन तत्र श्वशुरवेश्मनि निवसतां तेषां दारुणो
 दुर्मिच्छः समजायत । तेच त्रयः ता साध्वीर्भार्याः परित्यज्य
 ययुः । नृशसानां किं विचित्रम् ? तासाञ्च मध्यमा तदानीं
 सगर्भासीत् सुतरां पिष्टमित्रस्य यज्ञदत्तस्य निलय मग्नि
 श्रियन् । तत्रापि भर्तृन् ध्यायन्त्य' अतिक्लेशेन कालमन
 यन् आपद्यपि सतीत्वं न मुञ्चति कुलनारी । गच्छति
 च काले सा मध्यमा पुत्र मसूत तस्मिन् सर्वासामेव तासां
 स्त्री हृष्टतिर्थं वर्द्धतः ।

एकदा आकाशमार्गेण विहरन्त' महेश्वरं तदङ्गवर्तिनी
 भगवती देवी दृष्टैतत् सदया अब्रवीत् देव । पश्य अग्निन्
 शिशौ सर्वा एव तिस्रः एता योषितः वद्म स्नेहा एषाऽम्भान्
 जीवयेदित्याशां दधति । तत् तथा क्रियतां यथाय वानां
 ऽपि एताः पालयेदिति ।

इत्युक्तः देवः शम्भुरब्रवीत् प्रिये ! असुमनसृष्ट्वामि
 पूर्वमनेन सभार्येण आराधितोऽस्मि तस्मादयं भोगार्थं
 भुवि निश्चितः अस्य जाया पाटली नाम भूपतेः महम्म
 वस्त्रेणः समजनि । इत्युक्त्वा विभुः स्वप्ने तिस्र एव ता
 साध्वीर्जगाद योऽयं युष्माकं बालकः पुत्रः अथ नाम्ना
 पुत्रक एव ख्यातिमाप्स्यति प्रतिदिनञ्चास्य सुप्तप्रतिबुद्धस्य
 शिरः स्थाने सुवर्णलक्षं भविता भविता चायं भूपतिरिति ।

अथ सुप्तोत्थिते तस्मिन् ताः काञ्चनं प्राप्य हर्षनिर्भर
 मानसाः ननन्दुः । अचिरेण च स पुत्रकः अतुलससृष्टि

सम्पन्न. राजा बभूव । अचिन्त्या हि तपःसिद्धिः । कदाचित् यज्ञदत्त रहसि पुत्रकामब्रवीत् राजन् । दुर्भिक्षेण क्लिष्टास्ते पितर कापि गता तत् सदा विप्रेभ्यः धन देहि येन तन्नि शस्य ते समागच्छन्ति । अत्र च ब्रह्मदत्त-कथामिमां कथयामि श्रूयताम् ।

आसीत् पुरा किल वाराणस्यां ब्रह्मदत्तो नाम नृपतिः । एकदा स रजन्यां गगने प्रयान्तं विकसत्कनकाभहंस-मिथुनं राजहंस-शतैर्द्वृतं सिताम्ब-परिवेष्टितं विद्युत्-पुञ्जमिवापश्यत् । दृष्ट्वा च तस्य पुनस्तद्दर्शनीत्कण्ठया न क्वचित् राजकीयसुखेष्वपि मनः प्रीति रासीत् । अथ राजा भन्त्रिभिः सह सम्पन्नं ब्रह्मत् सरोवरमेकं कारयामास । ददौ च तत्र प्राणिनामभयम् । गच्छता च कालेन तत्र समागतं तत् हंसयुगलं दृष्ट्वा हर्षनिर्भरमना. सादर तस्य शरीरस्य काञ्चनमयत्वे कारणमपृच्छत् । तो च स्पष्टवाचीं हंसी राजानमूचत्. राजन् । पुरा जम्बनि काम्ना वावां सञ्जातो बलि ग्रहणार्थं युध्यमानो कदाचित् पुण्ये शून्ये शिवालये विनिपत्य पञ्चत्वमापन्नो । ततश्च जातिस्मरौ तंसी हेममयी जातौ । राजा तत् श्रुत्वा पश्यञ्च तौ यथाकामं सुभृशं तुतोष । तस्मात् त्वमपि अमामान्यदानशीलतया पितृन् लप्स्यसे इत्येवमभिहितो यज्ञदत्तं पुत्रक स्तथैवाकरोत् । कालेन तस्य तादृशीं दानवार्त्ताभाकण्ठं ते द्विजातयः लोभाक्रान्त-मानसा तत्रैवाययुः प्रापुश्च परिज्ञातवृत्तान्ताः महतीं श्रियं पत्नीञ्च । आश्चर्यमपरित्याज्याहि दुःस्वभावो दुर्मतीनाम् ।

गच्छति च काले कदाचित् ते पितरः राज्यजांमुकाः पुत्र-
जिघांसया विष्टवासिनी दर्शय्याजेन पुत्रकं तत्र गन्तुः ।
ततश्च घातकान् तत्र देवीमृहाभ्यन्तरे स्थापयित्वा पुत्रकं
सूचुः । पूर्णं त्वमेव एकी देवीं पश्य इत्युक्तः पितृभिर्स्त्री
प्राञ्च विश्वासात् तत्र प्रविश्य पुत्रकः दृष्ट्वा च तत्र घातकान्
हन्तुमुद्यतान् अपृच्छत् । काथं मां निहनिदधति । ते ऊचुः
तव पितृभि स्वर्णं दत्त्वा वयं त्वद्वधाय नियुक्ताः । ततः
सुबुद्धिः पुत्रकः देव्या विमोहिताञ्च तान् पुनरब्रवीत् । अहं
अनर्थं स्व रत्नालङ्कारं धी दास्यामि मां सुहृत् नान्धितान्
प्रकाश्यामि शीघ्रं निश्चितं ब्रजामीति । बधकाश्च एवमन्त
इति तस्मात् तदन्तरजानन्दाय हतं पुत्रक इति तत्
पितृणां पुरः कथयित्वा प्रस्थिताः । नैव कदाचित् दुरा
त्मनां शिवम् । प्रतिनिवृत्ताः ते राजकुल्या द्विजाः राज
द्रीहिण इति बुद्ध्वा मन्त्रिभिर्निहताः ।

अत्रान्तरे राजापि पुत्रकः स्त्रीषु वन्धुषु विरक्तः विभ्रा
वान्तरमाश्रित् त्रपश्यन् तत्र परान् दातुः परीक्षा
पुरुषौ । पृथ्वी च तौ राज्ञा रुसूचतुः आवां मयदानः
स्तौ आवयोः पैलकं धनं भेतत् भाजनं एषा प्रष्टि
भते च पादुके । एतदर्शमावयोर्गुडं य आवयोर्नीलपत्तरः
स एव सर्वं हरेदिति । एतदानर्थं पुत्रकः विह्वलन् प्रीवाच
कियतेतत् धनमिति । तावूचतुः पादुके एते परिधाया
स्वेचरत्वं भवाप्यते यस्याव यत् लिखते तत्सर्वं सत्यं सम्य
यने भाजने च य आहारश्चिन्त्यते स तन्वदन्त्यात् पतिगति
श्रेतेत् पुत्रकीऽब्रवीत् । युषेकालं परीक्षयन्तु । योहि

धोवन् वलाधिकः स्यात् स एतत् गृहीयादिति । तो व मूढौ
 एवमस्तु इति प्रधावितौ दृष्ट्वा स पुत्रकः पादुके परिधाय
 दष्टि भाजने च गृहीत्वा रसुः प्रयात् । क्षणेन च सुदूरं
 गत्वा आकर्षिताभिर्धनानां रस्यां नगरीं ददर्श अवततार
 च तस्यां नभसः । आततीर्थे च व्यबिन्दयत् विश्वा भूत्-
 पितर इव वञ्चनप्रवणा वणिजश्च धनलुब्धाः तत् कस्य
 गृहं वसामीति एवं विचिन्त्य विजनमेक जीर्णं गृहं
 दृष्ट्वा प्रविश्य च तत्र काचित् वर्षीयसीं योषितमेवत् ।
 अश्रुवास च तयाभ्यनुज्ञातः प्रदानपरितुष्टया केनाश्र-
 लक्षितः ।

अथ कदाचित् दृष्ट्वा परितुष्टा पुत्रकमत्रयीत् वत्स ।
 नास्ति ते सदृशी भार्या इह पाटलीति नाम्ना कापि-
 राजसुता अस्ति सा रत्नमिति सतत मन्तःपुरे अभि-
 रच्यते । इत्येतदाकर्णयत स्तस्य दृष्ट्वावचसि दत्तकर्णस्य
 हृदि लब्धप्रवेशः स्मर स्तमतिविमुग्ध मकरोत् । अथैव
 सा द्रष्टव्येति कृतनिश्चयः पादुके गृहीत्वा निशायां तद-
 न्तःपुरमगमत् । ददर्श च अद्रि-शृङ्गुत्तुङ्गवातायनेन रहसि
 सुप्तां कान्तां मनोभुवी जगद्विजयवैजयन्ती मिव पतितां
 पाटलीम् । क्षणेन कथमेनां प्रबोधयामीति चिन्तयन्
 तावदकस्मात् प्रहरिणां गीत मशृणोत् । यथा सुप्तां
 कान्तामालिङ्ग्य अलसोन्मिषदीक्षणां यत् प्रबोधयन्ति
 युवान स्तेनैव तेषां जन्मसाफल्यमिति । श्रुत्वैवैतदु-
 पोद्घात मनङ्गविल्लवै रङ्गै स्तां भृशमाक्षिलिङ्ग । साच
 प्राबुध्यत । तस्याश्च तं पश्यन्त्यास्तदानीं कोऽपि

दृशन्तरापातः समभवत् । ततश्च परस्परं मालपतो
 स्तयो रन्योन्यानुरागेण गान्धर्वोद्वाह कर्मणि प्रीतिर
 रवर्द्धत न तु सा यामिनी । रजन्याश्च पश्चिमे यामे
 तां कान्तामामन्द्यं तद्गतेन चेतसा उत्कण्ठितं तदेव
 वृद्धासदनमासदत् । इत्थं प्रतिनिशं गतागतं कुर्वति
 तस्मिन् रक्षिभिः पाटल्या अङ्गे सम्भोगचिह्नं मलस्यत न्यवे
 द्यत च राज्ञे । सोऽपि राजा किमेतदिति व्याकुलात्मा गूढ
 मन्तःपुरे तामवेक्षितुं काञ्चित् नारीं नियुक्तवान् । तथा
 च तत्र प्राप्तस्य पुत्रकस्य प्रसुप्तस्य वाससि अलक्तकमभिज्ञान
 चिह्नं न्यस्तम् । प्रातश्च तथा विज्ञप्ती राजा चारान्
 समन्तात् व्यसर्जयत् तैश्च तेनाभिज्ञानेन तस्मात् जीर्ण
 वेश्मनः स गृहीतः नीतश्च राजसकाशम् । अथ कुपितं
 नृपं वीक्ष्य पादुकाभ्यां खमुत्पत्य तत्क्षणमेव पाटलीमण्डिरे
 प्राविशत् । गत्वा च तां विदितौ स्वः नात्र स्थातव्यमि-
 त्युक्त्वा अङ्गे कृत्वा प्रियां जगाम नभसा । अथ गङ्गा-
 तटे अवतीर्थ्य श्रान्तां प्रियां भाजनं प्रभावजातैरन्नादिभिः
 पर्य्यतोषयत् । आलीकितानुभावश्च तथाभ्यर्थितः यष्ट्या
 च तत्र नगरं चतुरङ्गवलसमेतमलिखत् । तस्मिंश्च
 नगरे यष्टि-प्रभावेण सत्यतां प्राप्ते कृताधिवसतिः श्वशुरं
 वशमानीय ससागरां धरां बुभुजे । तदिदं मायार
 चितं तयोरेव दम्पत्योर्नाम्ना पाटलीपुत्रं लक्ष्मीसरस्वती
 क्षेत्रमभूत् । काणभूते ! इत्थेवं वर्षसुखाद्पूर्वां वाणी-
 माकर्ण्य सविस्मयहर्षं निर्भरा स्तत्रैव चिरमवसाम ।

इति तृतीयस्तरङ्गः ।

अथ चतुर्थं तरङ्गम् ।

इत्याख्याय विन्ध्यवासिने काणभूतये पुनः प्रकृतार्थं मवर्णयत्
वररुचिः । इत्यमहं व्याडिना इन्द्रदत्तेन च सह तत्र वसन्
क्रमात् सर्वविद्यानां शैशवस्य च पारमगमम् । कदाचित्
शक्रोत्सव दिदृक्षवो वयं गुरुकुलात् निर्गताः कामपि
कामस्य पुत्र-दण्डि-रुक्मिणी मस्त्वं कामिनी मपश्याम । मया
केयमिति पृष्टेन इन्द्रदत्तेन उक्तं इयमुपवर्ष-सुता उप-
कोशा नाम । सा च सखीभिर्मां ज्ञात्वा प्रणयपेशल-
दृष्ट्या मम मनः कर्षन्ती स्वं भवनमगच्छन् । ततश्च
कामगगपात-निर्भिन्न हृदयश्चाहं तस्यां निशि पूर्ण-
चन्द्रमुद्धा मोलीत्पलाच्याः पीनस्तनायाः स्मरभूपति-
सौन्दर्यं मन्दिराया इन्दिराया इव द्वितीयाया स्तस्या
दिव्योष्ठपिपासुरिव निद्रां न लेभे । कथञ्चित् लब्धनिद्रश्च
निशापसाने काञ्चित् शक्तवसनां दिव्यां योषित मपश्यम् ।
सा मामब्रवीत् पुत्र । पूर्वभार्य्यैयमुपकोशा ते गुणज्ञा
नापरं पति मिच्छति अतो नात्र चिन्ता कार्य्या । अहं
सदा ते शरीरान्तवासिनी सरस्वती त्वद्दुःखं सोढु-
मसमर्था इत्युक्तान्तर्हिता अभवत् ।

ततः प्रवृद्धोऽहं सञ्जाताशः शनैर्गत्वा प्रियाया मन्दि-
रासन्न बालचूत-तरोरधस्तात् क्षणमतिष्ठं क्षणेन चागत्य
तत्सख्या उपकोशाया मदेकायत्त-चित्ताया अभिनवानङ्ग-
विलसित मतिप्रहृष्टं ममाख्यातम् । ततोऽहं द्विगुणित-
सन्तापस्तामवादिषं कथं गुरुभिरदत्तां तामहं भजे

वरं सृष्टुः न चाकीर्तिः । तस्मात् तव सखीहृदयं यथा
 गुरुभिर्बुध्यते यथा चावयो शिवं भवेत् तथा क्रियतां
 जीव्यताञ्च मया सह तव सखी । तच्छ्रुत्वा सा सख्या
 मातुः सर्वं न्यवेदयत् तथा च भर्तुः कथितं तेन भ्रातुर्वर्षस्य
 तेन च तदभिनन्दितम् । एवमुद्वाहे निर्द्धारिते व्याङ्गि-
 गचार्यनिदेशेन गत्वा कोशाभ्या मम जननी मानिनाय ।
 अथ यथाविधानं सुपवर्षेण उपकीर्षां प्रदत्तामादाय
 जनन्या सह तत्र सुखेनावसम् ।

अत्रान्तरे वर्षस्य वहवः शिष्या अभवन् तेषां मेकः
 पाणिनिर्नाम सर्वेषां मधमः । स सुश्रूषापारितुष्टया यदं
 भार्यया प्रेषितो विद्याकामस्तपश्चरणार्थं हिमाचलं
 मगच्छत् । तत्र च तेन घोरेण तपसा सन्तुष्टात् चन्द्र-
 मौलिः सर्वविद्यासुखं नवं व्याकरणं प्राप्तम् । ततश्चा-
 गत्यासौ वादाय मा माह्वयते स्म । ततश्चावयोर्वाग्ने-
 प्रवृत्ते सप्त वासरा व्यतीयुः अष्टमेऽङ्गि मया तन्मिन्
 जिते समनन्तरमेव खेचरेण हरेण महाघोरी हुङ्कार-
 रवः कृतः । तेन च तत् सदीय मैन्द्रं व्याकरणं प्रनष्टं
 सर्वं च वयं तेन पुनः पाणिनिर्ना जिताः । ततः सञ्जात-
 निर्वेदः हिरण्यदत्तस्य वणिजः सकाशे गार्हस्थ्यनिर्वाहाय
 किञ्चित् धनं संरक्ष्य उपकीशाञ्च यथोचितं सान्त्वयित्वा
 शङ्करमाराधयितुं हिमाचलजगमम् ।

सत् प्रिया च ममैव श्रेयःकाङ्क्षिणी नियतं गङ्गा-
 स्नानपरा नियतव्रता च गृह एवातिष्ठत् । कदाचित्
 मधौ प्राप्ते सा खड्गमद्विरहज्जामा पाराङ्गी प्रतिपञ्चन्द्रे ली-

खेव जनमनीहारिणी स्नातुं त्रिपद्यगां यान्ती राजपुरोधसा
 दृष्टा दग्धाधिपतिना कुमार सचिवेन च । दृष्टा च ती सद्य
 एव सर्वे कामसायकलच्चयां गताः । सापि तस्मिन् दिने
 स्नान्ती कथञ्चित् कृतविलम्बा दिवसावसानमकरोत् ।
 अघागच्छन्ती पथि साय कुमारमचिवस्तां सहसाग्रहीत् ।
 सापि प्रतिभानवनाद्ब्रवीत् भद्र । अभिप्रेतनिद
 ममापि तवैव, परमहं सत्कुलजा प्रोषितभर्तृका च
 तत् कथमेवमाचरेय कोऽपि कदाचित् पश्येत् तथात्वे
 तव सम च ध्रुव मनर्थी भवेत् तथा त्वया राज्ञेः प्रथम
 प्रहरे एव मद्गृहे आगन्तव्यं वसन्तीत्सव व्यस्तया
 न कोऽपि आवयो लब्धयिष्यति । इत्युक्त्वा तेन परित्यक्त्वा
 सा यावत् किञ्चित् गता तावत् पुरोधसा तथैव
 निरुद्धा तस्यापि तस्यामेव रात्रौ द्वितीये प्रहरे सङ्केत-
 मकल्पयत् । ततश्च तेनापि मुक्त्वा कथञ्चित् कञ्चिदध्वानं
 गता दग्धाभिर्देग निरुद्धा । अथ सा तस्यापि तस्यामेव
 निशि तृतीये द्यानि विहितसङ्केता देवात् तेनापि मुक्त्वा
 सन्नातकम्भा कथञ्चित् गृहमगमत् । आगत्य च सा
 सखीनां सर्पभावेद्य स्वैरमब्रवीत् प्रोषितभर्तृकाया
 वरं मरणं कुलनार्या इति । अथ सा चिन्तयन्ती माञ्च
 म्भरन्ती शोचन्ती च स्ववपुः साध्वी निराहारा तां
 निशामनेपीत् । अत्रान्तरे ब्राह्मण पूजार्थं किञ्चित्
 धनभाजितुं हिरण्यगुप्तसकाशं कापि प्रातः सखी
 प्रेषिता । स चागत्य हिरण्यगुप्तः सायभिक्षाग्ते
 तामभाषत । सुन्दरि ! भजस्व मां ततो भर्तृस्थापित

ते धनं ददामि । तदाकर्ण्य साक्षिरहिताञ्च भक्तु-
 धन स्थितिं मत्वा पापञ्च तं वणिजमालीञ्च खेदा-
 मर्षसमन्विता तस्यापि रात्रेः पश्चिमे यामे सङ्केत
 मकार्षीत् गतञ्च स तदानीं तदाशया ।

अथ सा चेटीभिः कसूरिकादि संयुक्तं तैलमिश्रितं
 कज्जलं कुण्डस्थितमकारयत् कृताञ्च तथा तत्तैलाक्ताञ्च-
 त्वार शीरखण्डाः । कारिता च वह्निरगला कापि स्थूला
 नञ्चूषा । अत्रान्तरे वसन्तीत्सवीचितवेशः कुमारम-
 चिवः सङ्केतिते प्रथमे यामे समाययो । अलक्षितप्रथि-
 श्च तमव्रवीदुपकोशा, नाहमस्नातं त्वां स्पृशामि तत्
 स्नानार्थमन्तरं प्रविश । सोऽपि मूढस्तथेति चेटीभिरभ्य-
 न्तरगृहं गुप्तमन्धकारमयं प्रवेशितः । तत्र ताभिस्तस्य
 वस्त्राणि आभरणानि गृहीत्वा अन्तर्वासायं चीरगण्ड-
 मेकं दत्त्वा च आपादमस्तकं अङ्गिषु तत्तैलकज्जलमभ्यङ्ग-
 भङ्गा सन्नस्तम् । यावच्च ताः तत्प्रत्यङ्गं मर्दयन्ति तापत्
 द्वितीये प्रहरे पुरीधाः समागमत् । मित्रं वररुचेः प्राप्तः
 राजपुरोहितं किमर्थमिति जातसम्भ्रमास्तास्वमिदानीमि-
 हैव प्रविशित्युक्त्वा तथाविधं नग्नं कुमारसचिवं समभ्रमं
 मञ्जूषायां व्यक्षिपन् अवधंश्च वह्निरगलेन ताम् । पुरोहि-
 तोऽपि तथैव तमसाह्वते अन्तःपुरे हतवस्त्रादिश्चेटिकाभि
 शीरखण्डधरः यावत् विमोहितस्तापत् तृतीये यामे
 दण्डाधिपतिः समागमत् । चेटीभिश्च तदागमनेन भयं प्रदर्श्य
 पुरोहित स्तथैव मञ्जूषायां निक्षिप्तः । अथ ता मर्गलेन
 तथैव वद्धा ताभिः स्नानापदेशेन सोऽपि दण्डाधिपः कज्ज-

लादि मर्दनैश्चीरखण्डदानैश्च यावत् पूर्ववत् प्रतार्थितेऽस्म
 तावत् पश्चिमे ग्रामे सएव वणिगाययौ । अथ तदागम-
 नेन च भयं प्रदर्श्यं तमपि दण्डाधिपं तथैव मञ्जूषायां
 निक्षिप्य अर्गलेन च तां बद्ध्वा चेत्यः उपकोशासमीपमा-
 जग्मुः । ते ३ तदाः मञ्जूषान्तःस्था अन्धतामिस्त्रपतिता
 इव भयेन लज्जया परस्परं नालपन्ति स्म । अथ सा
 उपकोशा तत्र दृष्ट्वा तच्च वणिजं तत्र प्रवेश्या वदत्
 देहि मे भर्तृस्थापितं धनम् । तदाकर्ण्यं सोऽपि धूर्तः
 शून्यमालोक्य गृहं अब्रवीत् उक्तमेव मया तव भर्ता स्था-
 पितं धनं ददाम्येव । उपकोशा च तदाकर्ण्यं मञ्जूषां
 श्रावयन्ती अवादीत् हे मञ्जूषास्था देवाः । शृणुत हिरण्य-
 गुप्तस्य वचनम् । इत्युक्त्वा दीपं निर्वाप्य च सोऽपि
 वणिक् चेट्टीभिस्तथैव स्नामध्याजेन कज्जलैश्चिरं मर्दयित्वा
 गच्छाद्य रात्रिर्गता इत्यभिधाय निशाशिषे गलहस्तेन
 निष्काशितोऽनिच्छन्नपि । अथ चीरवसनो मसीलितः पटे
 पटे श्वभिरनुधावितो लज्जया निजं निकेतनं कथमपि
 जगाम । तत्र दासजनस्य सविधे मसीं जालयतः नाशकत्
 सुखं दर्शयितुम् । कष्टाहि दुराचार पद्वति ।

अत्रान्तर्गं चेट्टिकानुगता उपकोशापि प्रातर्गुरुणाम-
 निवेद्य नन्दस्य नृपतेः मन्दिरमगच्छत् । अवीचच्च राजन् ।
 हिरण्यगुप्तो वणिक् भर्ता मम आसीत्कृतं धनं जिहीर्षतीति
 एवं विज्ञप्तश्च राजा स्वयं तं परिज्ञातुं तदैव तं वणिज-
 मानयत् । सोऽपि मम हस्ते नास्याः किमपि अस्ति देव !
 इति अभाषत । ततश्च उपकोशा अबदत् देव ! सन्ति मेऽत्र

माक्षिणी, गृहदेवाः ये हि मम भर्ता मञ्जूपायां निक्षिपाः
 प्रवासगमनोद्यतेन । अनेन च धूर्त्तैर्न तेषां समक्षेभ्य
 धनसङ्गीकृतं अतस्तामानाथ इह पृच्छन्तां, संग्रहापनी
 दनाय । तदाकथं विस्मिता राजा तामानेतुमादिशन्
 क्षणेन च ननुस्मिन्ने सा समानीता । अथ उपकीपा
 अत्रवीत् सत्यं वदत देवताः कृष्णजानेभ्य यदुक्तम् । ततो
 निजं गृहं यात नीचेत् युष्मान् दाह्याभि वा सदसि
 उद्घाटयामि । तच्छ्रुत्वा भीतभीतास्ते मञ्जूपास्याः
 पुरुषा अब्रुवन् सत्यं समक्षमस्माकं सनेन धनमस्या अङ्गी-
 कृतम् । ततो निरुत्तरो कृष्णः सर्वं तत् प्रथपद्यत ।
 अथोपकीपामभ्यर्थ्य राज्ञा कौतुकान्त्वचिन्तेन सदस्येभ्य
 अर्गलाभङ्गेन मञ्जूषा उद्घाटिता । तत्रस्थाश्च निष्कटा
 स्तमः पिण्डा इव ते त्रयः पुरुषाः क्रमेण सर्वैः परिज्ञाता ।
 अथ हसत्सु सभ्येषु किमितदिति राज्ञा पृष्टा उपकीपा
 सर्वमेव तदामूलतः स्वीचचक्षे । सभ्याश्च अचिन्त्यमेतान्
 सतोनां चरित्रमिति सर्वे तामभिनन्दुः । ते च पारदा-
 रिकाः पुरुषाः त्रय एव हृतसर्वस्वा देशान्निर्वासिता भूभुजा ।
 दी शील्यं कस्य भूतये ? । उपकीपा च त्व मे भगिनीति
 राज्ञा अभिनन्दिता दत्तवहुधना च प्रेषिता स्वं गृहमम-
 मत् । श्रुत्वाच तं वृत्तान्तं वर्षोपवर्षो भृशं नगन्दतुः
 पुरवासिनश्च सर्वे विस्मयस्मेरानना अभूवन् ।

एतस्मिन्नन्तरे मया तीव्रं तपश्चरता वरदः शम्भुरारा-
 धितः तोषितश्च । तेन च तदेव पाणिनीय शास्त्र प्रकाश-

तर्पाय तत्प्रसाहेन अश्रान्तः स्व गृहम् । आगत्य च
 स्नातरं गुरुं च प्रविशाम्यथै तदङ्गुतमुपकीराच-
 चरित्वात् ॥ ५ ॥

अथ वर्षीं लक्ष्म्यां नव प्रकाशितं तद्भ्याकरणं
 श्री. पु. ॥ प्रकाशयामास च स्वामिकुमार स्तत् सर्वं
 तस्य । ततः व्याही-रुदती दक्षिणार्धं गुरुमभ्यर्चया-
 मासतुः । अत्रवीच गुरुः स्वर्णश्रीटिर्दीयतां गत्तमिति ।
 तत्रेवहीजत्य गुरुं ती च मासवोचतां एहि सखे । नन्दात्
 भूपतेर्गुरुं दक्षिणामभ्यर्चयितुं गच्छामः नात्यस्तादियती
 सर्वासांस्था प्राथते । स हि गच्छन्नित्रायतिश्रीटीनामधि-
 पतिः । तेन च वाचा प्राक् उरकीया धर्मभगिनी कृता
 भताऽय ते श्यात, तत्सम्ब पावापसमेव प्रात्यभिति ।
 इत निश्चिद्य सर्वं वयं अयो ज्ञान्यं नन्दकटजप्रगच्छाम ।
 प्रागती च तस्मिन् प्रकाशि. स राजा निधन गतः सञ्जा-
 नता तेन राष्ट्रं मत्तान् शोभान्तीत्यातां विधाहेन । तत-
 दि द्रव्यः सञ्जातनी तिरिचिरिचिद् गतातीव प्र भूपतेः
 शरीरं प्रविशामि वरहविरथीं भवतु दृशामि चास्मै
 पादमर्शति तामन्वयमानं शरीरं मे व्याप्तिः रक्ततु ।
 इत्युदा तत्तुम् रिरिचिचिचः मन्वाभिरत् । प्रखुञ्जीविने
 त्र प्रो वादे तस्मिन् लहाशुम्स्य सप्तजन । व्याडिना
 मन्वाये वषट्ठि द्वाद्दृत्तस्य देहि रक्षिने राजकुनसहस्य
 चक्रम् । प्रायश्चय मया प्रविशाम्यथै एतवा वा-
 शितः स योयन ते पुनर्दक्षिणायै । ततः सौमिपि योगनन्दः
 शकटारं मन्वायेनायायत् देहि अस्मै सुपर्णश्रीटिमिति ।

मन्त्रिणातु तेन नृपस्य मृतस्य जीवितं सद्यश्चार्यिनः प्राप्ति-
 च्चाकलय्य तथ्यमवगतम् । किमज्ञेयं खलु बुद्धिमताम् ? अथ
 स देव । दीयते इत्युक्त्वा व्यचिन्तयत् बालस्तापदस्य तनयः
 राज्यञ्च बहुशत्रु तदेतदस्य शरीरजीर्गमपि रक्षामि । एवं
 निश्चित्य स सर्वानेव मृतदेहानदाहयत् । चारिश्चान्विध्य
 तस्मिन् देवगृहे इन्द्रदत्तशरीरमपि व्याडिहस्तादाच्छिद्य
 दग्धम् ।

अत्रान्तरे च हिमकोटिसमर्पणे त्वरमाणं राजानमाह शक
 टालः देव । उत्सवासक्तचित्तः सर्वं परिजनः तत्क्षणं
 प्रतीक्षतामिष विप्रः शीघ्रमह ददास्येव । अथ एव्य व्याडिना
 योगनन्दस्य पुरतः अब्रह्मण्य मुद्घोपित क्रन्दितञ्च अनुत्
 क्रान्तजीवः योगस्थितो द्विजः अनाथः शव इति कृत्वा
 शकटालेन बलात् दृश्य इति तदाकर्ण्य योगनन्दस्य
 काप्यवस्था शोकात्संश्रयः सशभवत् । ततश्च देवताहात
 तस्मिन् राजनि स्थिरे जाते महामतिः शकटान्तो मन्त्रं
 सुवर्णकोटिमदात् । ततश्च योगनन्दी विजने व्याडिमा
 नीय सशोकोऽब्रवीत् शूद्रीभूतोऽस्मि विप्रोऽपि तदनया
 श्रिया मे नास्ति सन्तोष इति तच्छ्रुत्वा आश्वास्य च तं
 व्याडिः कालोचित मभाषत विदितोऽसि शकटालेन
 तत्सावधानेन भवितव्यं महामन्त्री अयं स्वबुद्ध्या अचि-
 रात् त्वां विनाश्य पूर्वानन्दसुतं चन्द्रगुप्तं भूमिपतिं करि-
 ष्यतीति मे मतिः । तस्मात् त्वं वररुचि मञ्जसा मन्त्रिणं
 कुरु येन तद्बुद्ध्या दिव्यप्रभावसम्पन्नया राज्यं स्थिर
 भवेत् इत्युक्त्वा गुरुदक्षिणां दातुं गते व्याडौ तदैव मा

मानिय योगनन्दो मन्वित्वे समभ्यषेचयत् । मयोक्तं
 राजन् । शकटाले पदस्थिते तवेदं राज्यं नैव स्थिरं मन्ये
 तस्मात् कौशलेनैव नाशय इत्यभिहिते योगनन्दो नरपतिः
 जीवन् द्विजोऽनेन दग्ध इति दोषमुदघोष्य शकटालं
 सपुत्रशतं अन्धकूपान्त न्यक्षिपत् व्यधत्त च तस्य सपुत्रस्य
 प्रत्यहमेकशरावशक्तुं एकशरावमितं सलिलं च जीवनाय ।
 शकटालम् पुत्रानाह । वत्साः ! शक्तुभिरमीभि रेकोऽपि
 कथमपि यदि वर्त्तत का कथा बहूनां तदेतान् सज-
 लान् शक्तून् स एव भक्षयतु, यः योगनन्दस्य वैरनिर्व्या-
 तनायासमिति । तै शोक्तं तात । त्वमेवात्र शक्तः तद्दे-
 तान् भुङ्क्ष्व, न वयम् । शत्रुप्रतिकारोहि प्राणिभ्योऽपि प्रिय-
 तरो मनसिनामिति । ततः स शकटाद्दः एक एव तै-
 शक्तुपारिभि वर्त्तयन् मन्त्रिणैः साप्रवणमनाः कथमपि
 यत्नयन्त । व्यथिताश्च भूतिभिच्छ्रिता शत्रुपितृवद्भु-
 श्चिन्तयन् च न स्वीच्छ्रया धधरायाम् । कालेन तस्य
 पश्यत एव सुरशतं घृत्प्रपीडितं व्यपश्यत केव ।
 स एव लखी किं क्रूरं जिगीषु हृदयमहो ?

क्रमेण च योगनन्दो बुधिवान् साखाज्ये वधमूलो-
 ऽभवत् । अत्रान्तरे च व्यापिरितपुत्रदक्षिणः ५१ तदपि
 उवाच च । भ्राताः । स्थिरं ते राज्यसुखमस्तु अ. कृत्यापामि
 त्वां गन्धामि क्वचित् तपसरिगुमिति । तदाकर्ण्य
 योगनन्दो पाश्चात्कलचित्तस्तमभ्यभाषत आर्य्य ! राज्ये मे
 भोगानशीपान् भुङ्क्ष्व त्यक्त्वा मां न क्वचिद् गन्तव्यमिति ।
 व्याडिरन्नवीत् राजन् । क्षणभद्रुर शरीरं अत्र असाराद्य

ससारा कोऽत्र धीमान् मञ्जति, न हि मोहयति लक्ष्मीः
प्राञ्चं वियुद्धिलास चञ्चला इत्युक्त्वा स तपसे निश्चितात्मा
निर्जगाम ।

अथ योगनन्दः स्वनगर पाटलिपुत्रं मत्सहितः सकल
सैन्यसामन्तहत सभाजगाम । काणभूते । तत्रागत्य भस्वि
कर्मनिदतः । त्रयापरिचर्द्दमाणीशुभं जगन्वा व सार्धं मोद
मान सृष्ट्वा कालमयापयम् । तत्र च प्रतिदिनं तपःम
नाराधिता सुरसिन्धु मन्त्रं बह्वृत्तं काञ्चनमदात् सरस्वती
च शरीरिणी सदैव मम कार्याणि समादिशत् ।

—०५—

अथ पञ्चमोऽङ्कः ।

पुनश्च वररुचि रभावत काणभूते । कालेन गच्छन्ना
योगनन्दः व्यसमवशमगमत् मत्ती गजवर इव न ददम्
किमपि । सहस्रोत्थिता लक्ष्मीः कां न विभोत्तेत्
व्यचिन्त्यत्र अयं तावत् राजा त्रिभुवनं अथ च कार्ये
चिन्तया स्वधर्मे मम विवश्यति तस्मात् तं शक्यताम्
सहाय मप्यरे स एव बह्वृत्तं कार्याणि दृश्यति, तद्वान्
मम धर्मेण न भवेत् मयि स्थितं च स विक्रमं
किमपि रावनि कर्तुं न शक्यतादिति निश्चित्य नृपान्
सत्वा कर्तव्यतः समुद्धृतः शक्यताम् । सृष्ट्वा हि द्विजात
यः । स ता शक्यताम् पुनर्भक्तिपदप्राप्तः भद्रवर्ती दुर्जयो
योगनन्दोऽयं स्थिते वररुचाविति कालं प्रतीक्षितु माश्रित
वै तस्यैव मदिच्छेयैव राजकार्याणि सर्वापकरोत् ।

गण्डिकादौ योगनन्दो वह्निर्नगरात् निर्गत गङ्गायां
 संस्निष्ट पञ्चानुनिं हस्तमेकं ददर्श, पप्रच्छ च किमेतदिति
 ब्राम्हण्य तत्क्षणम् । अक्षय तस्यां दिशि द्वे निजा-
 ङ्गुली दर्शितवात् । तेन च तस्मिन् तिरोभूते हस्ते राजा
 अतिविस्मयात् पुनर्मां शृच्छत् इह गङ्गुपं राजन् । पञ्च-
 भिरभित्तिः किं न साध्यते जगतीति हस्तोऽसौ सङ्कति-
 तवान् स्वाङ्गुलीः पञ्च दर्शयन् । ततश्च मया अङ्गुलिद्वये
 दर्शिते एकचित्ते सति द्वयोरपि किमसाध्यमिति गूढ-
 विज्ञाने उत्तरे नृपः पर शस्त्रोपनवाप प्रकाशादस्तु वीक्ष्य
 मदमुच्चितातिर्जयां विधादम् ।

कदाचित् योगनन्दः स्वमहिषीं वातायनाग्रादुन्मुखं
 ब्राह्मणमतिप्रियेकं पृच्छन्तीं दृष्ट्वैव सहसा कोपपराधीन-
 चेता तत्राभिन्व बधदृष्ट्वादिभ्रत् । ईर्ष्या हि विवेका-
 नागिनी । तस्मिन् बध्यभूमिं नीयमाने द्विजातो
 तरुणीं तत्रावीर्योऽपि क्षयिन् विपश्चिख्यः मत्स्योऽ-
 हसन् । राजा तु तद्दृष्ट्वा विम्रस्य तस्य बधं न्यवारयन्
 अपृच्छत् सां मत्स्यहास्यहेतुम् । निरुध्यैतत् कथया-
 मीत्युक्त्वा निर्गत मानिकान्ते चिन्तितोपस्थिता सरस्यती
 न्यगादीत् अन्य तादतरोः पृष्ठे रजन्वा मलक्षित स्थिष्ठ
 अत्रैव मत्स्यहासकारणमप्यन्यं श्रोयसीति । तदाक-
 र्णाहं निधि तत्र तादतरोः पृष्ठे स्थितोऽपश्यमेकां
 राक्षसीं घोरं समागतं बालपुत्रपरिहृताम् । सा भक्ष्यं
 याचमानान् पुमान्नाह प्रतीतन्तां तावद् प्रातर्वी विप्र-
 मांसानि दास्यामि नाद्य हतः स इति कान्नाकाद्य हृती

ऽसाविति तैः पृष्टा सा पुनरब्रवीत् तं दृष्ट्वा इह कश्चित्
 मृतो मत्स्यो जहासेति । कथं तेन हसितमिति पुनस्तंः
 पृष्टे राक्षसी अब्रुत् । राज्ञोऽस्य सर्वाश्च राज्ञो हि
 विष्णुताः सर्वत्रान्तःपुरेऽस्य स्त्रीरूपाः पुरुषाः स्थिताः,
 अनपराधस्तु विप्रो हन्यत इति हसति स्म तिमिः ।
 तदेतदाकर्ण्य ततोऽपक्रान्त प्रातः सर्पं मत्स्यभासहेतुं
 राज्ञे न्यवेदयम् । राजा च अन्तःपुरेषु स्त्रीरूपान् तान्
 पुरुषान् दृष्ट्वा मां बहु अमन्यत मुनीच च विप्रं बध-
 दण्डात् । इत्येवमादि तस्य विचेष्टितं नृपते राकलय्य
 भ्रमं खिद्यमाने नयि कश्चिदभिनवविश्वकारः समापयौ
 अलिखच्च पटे योगनन्दं महादेवीञ्च । चित्रञ्च तत् सजीव
 मेव केवलं वाक्चेष्टारहितमभूत् । राजा च चित्रकारं
 परितुष्टः पारितोषिकदानेन समतोषयत् अस्यापयञ्च तं
 चित्रपटं वासगृहभित्ती ।

अथ कदाचित् तत्र वामगृहे प्रविष्टोऽरुमपर्यन्त
 णामिव महादेवीप्रतिहतिं मन्यमानः प्रतिभावशात्
 देहलक्षणानि पर्यालोचयन् तन्मेखलापदे तिलकं दत्त्वा
 ताञ्च सम्पूर्णलक्षणां ज्ञात्वा निरगाम् । योगनन्दय
 प्रविष्टस्तत्र तिलकं अभिनवविन्यस्तं व्यलोकयन् केनायं
 रचित इति अन्तःपुरचारिणोऽपृच्छत् तं च तिलकस्य
 कर्तारं मां न्यवेदयन् ।

राजाचिन्तयत् देव्या गुप्तप्रदेशस्थमिमं नान्यो मा मृते
 वेत्ति, तदेवं यररुचिः कथं ज्ञातवान् ? नूनं मनेन कृत्र-
 मागच्छता अन्तःपुरं मे दूषितं अतएवाय अन्तःपुरस्थान्

स्त्रीरूपान् नरान् अद्राक्षीत् । भवत्यपाये हि परिमोहिनी
मतिः । एवं सञ्चिन्त्य योगनन्दः क्रुधा ज्वलन् शकटाल-
मेकान्ते समाह्वय खैरं समादिशत् बध्यतामयं दुराचारो
वररुचिरिति । शकटालस्तु तथेत्युक्त्वावहिरगमत् अचि-
न्त्यच्च नैव शक्तिर्वररुचिं हन्तुं दिव्यप्रभावसम्पन्न एषः
उद्धृतवांश्च मामापदः विशेषतो विप्रः तदनं गुह्यं सम्प्रति
स्वीकारोमीति निश्चित्य मामभ्येत्य अब्रवीत् । राज्ञः कोप-
कारणमकारण त्वयि सम्प्रति सञ्जात तदन्यं कञ्चित् प्रवा-
दाय हस्मि त्वच्च मद्गृहे निष्ठतं तिष्ठ रक्षामि त्वां कोप-
नात् नृपात् इति । अहञ्च तद्वचनात् तद्गृहे निष्ठतोऽति-
ष्ठम् । स च रजन्यां मद्ब्रधाख्यानाय अन्यं कञ्चित् हत्वा
राज्ञे व्यजिज्ञपयत् । एवं प्रयुक्तनीतिं तद्गृहे तिष्ठ सम-
ह्वं त्वमेवैको मन्त्री योग्यः यन्मां हन्तुं न त्वया मतिः
कृता । न हि केनापि हन्तुमहं शक्यते राक्षसो भिन्नमस्ति
मे ध्यातवान्नः स समागत्य विश्वं असते मदिच्छया । राजा-
यमिन्द्रदत्ताभिधः सखा मे अबध्यः द्विजातिः । तदाकर्ण्य
मन्त्री अब्रवीत् राक्षसोऽयं मे दर्शयतामिति ततो ध्यात-
मात्रमागत रक्षोऽहमदर्शयं तस्मै । तद्दर्शनाच्च विवस्वो
विस्मितश्च सः । अन्तर्हिते तस्मिन् रजनीचरे मामब्रवीत्
कथं ते राक्षसो भिन्नमभूदिति । अहमब्रुव पूर्वं नगर-
रक्षार्थं भ्रमन् एकैको नगराधिपः प्रतिरात्रं क्षयं प्रापदिति
श्रुत्वा योगनन्दो मां नगराधिपमकरोत् अहञ्च तदादिष्टो
भ्रमन्नपश्यं निशि तस्यां भ्रमन्तं राक्षसम् । स मानव-
दत् ब्रूहि नगरेऽत्र का सुरूपा महिलेति श्रुत्वैतदहं विव्व-

स्यावादिषं मूर्खं । या यस्य अभिमता सा तस्य सुरूपा भवेदिति । तदाकार्यैव त्वयैकेन जितोऽस्मीति स माम-
वदत् । प्रश्नोत्तराच्च वधोत्तीर्णं मां पुनरसावब्रवीत् सुष्टो-
ऽस्मि ते सुहृदहं स्मृतश्च त्वत्सकाशे आगमिष्यामीत्युक्त्वा
अन्तर्हिते तस्मिन् यथागतमहमगाम् । तदेवमापत्
सहायोऽयं राक्षसो मे मित्रमिति । समनन्तरञ्च शकटा-
लेन अभ्यर्धितस्तस्मै गङ्गां मूर्तिमतीं चिन्तितोपस्थितामद-
र्शयन् । अथ स्तुतिभिः समाराधिता सा तत्क्षणमेव
तिरोदधे शकटालञ्च मयि प्रणतः सहायश्चाभवत् ।

एकदा स मन्त्री निवृत्तस्य खिन्नं मानवादीत् सखे ।
सर्वज्ञोऽपि त्वं किमर्थमात्मानं खेदयसि, किं न प्रायते
राज्ञा भविवेकजन्वा मतिः अचिराच्च यथा शुद्धिर्भवेत्तथात्र
कथां शृणु । पुरा अस्मिन्नेव नगरे आदिशिवस्ना नाम
आसीत् कश्चित् नरपति तस्य च शिववर्मा नाम महा
मति मन्त्री च । एतदा तस्युक्त्वाचिन्मत्तिशी गर्भमधत्त
तदालोक्य राजा अन्तःपुरचारिणीऽपृच्छत् वर्षद्वयात्
पूर्वमत्रान्तरःपुरे मया प्रविष्टं कथमेषा गर्भसम्भूतिः ? तं
जचुः प्रभो । नास्त्यत्र कस्यापि पुंसः प्रवेशो विना शिवव-
र्माणं मन्त्रिणं स एवात्र अनिवारितः प्रविशतीति श्रुत्वैतद-
चिन्तयन्नरपतिः नूनं स एव मे द्रोही तस्मिंश्च प्रकाशं निहते
अपवादी भवेत् इति विचार्य सामन्तस्य भोगवर्माणः
सख्यः सकाशे तं शिववर्माणं प्राहिणीत् तदुवधाय च
सन्दिग्धनिगूढं कश्चित् लेखहरञ्च । अथ याते मन्त्रिणि
मत्ताहात् परं सा राज्ञी केनचित् स्त्रीरूपिणा पुंसा

सह पर्यायिता रत्निभिर्निर्हृत्य राज्ञे दत्ता । तद् दृष्ट्वा
 आद्दित्यवर्षा भृशमनुत्तमः विललाप किमह तादृशं
 मन्त्रिणमकारणात् घातितवानिति । अत्रान्तरे च
 शिववर्षा लेखहरश्च भोगवर्षणः सकाशमगात् । स
 च तं लेखं वाचयित्वा शिववर्षणे बधनिर्देशं देवायत्तं
 शशंस । शिववर्षा च तं सामन्तमुवाच व्यापादय
 मां सत्वरं नो चेदात्मनैवात्मानं निहन्मि । तदाकर्ण्य
 विश्रितो भोगवर्षा प्राह किमेतत् विप्र । कारणमस्य
 ब्रूहि शापितोऽसि मया । अथाह मन्त्री भूपते ।
 यत्राहं हन्यते तत्र द्वादशवर्षाणि न वर्षति देवो
 देवराट् । तच्छ्रुत्वा भोगवर्षा मन्त्रिभिः सार्धं व्यचि-
 न्तयत् दुष्टः म राजा अस्माकं देशमुद्धादयितुमिच्छति,
 तत्र किं निश्चयतातकाः न सन्ति ? तस्मादेष मन्त्री न
 हन्तव्यः प्राणालयेऽपि रक्षणीय इति ससम्बन्धं भोग-
 वर्षणा वदन् रक्षकान् दत्त्वा शिववर्षा देशात्तस्मा-
 द्गत्यैव विसर्जित । एव खबुद्ध्या स जीवन् मन्त्री
 प्रत्यागत । शुद्धिश्च तस्य अन्यतो जाता । न हि धर्मस्य
 अतिक्रमः कदाचिदपि भवेदिति ।

इत्थं तवापि शुद्धिं स्यात् तिष्ठ तावन्मम गृहे काल्या-
 यन । अवश्यमेव नृपति रजुतापं गमिष्यति । इत्युक्तः
 मन्त्रात्तत्र क्लृप्तोऽहं तस्य वैशमनि अवसरं प्रतीक्षन्नापी
 ऽतिष्ठम् ।

काणभूति । अथ कदाचित् तस्य योगनन्दस्य पुत्रो
 मृगयार्थमगात् । अश्ववेगात् अतिदूरं प्रस्थितस्य

एकाकिन स्तस्य तस्मिन्नेव वने वासरः क्षयमगात् ।
ततस्तां निशां गमयितुं यावद् वृक्षमेकं आरोहतिभ्र
तावत् सिंहेन भीषितः कश्चित् ऋक्षस्तत्र समाययौ ।
स तु राजपुत्रं तं भीतं दृष्ट्वा मनुष्यवाचा अवादीत् त्वं
मे मित्रमसि मा भैषीरिति । अथ विश्रम्भात् राजसूनुर्भ-
ङ्गुकेन दत्ताभयः सुष्वाप, ऋक्षसु जजागार । तदा
य अधःस्थः सिंहोऽब्रवीत् ऋक्ष । मानुषमेतं मे देहि
गच्छाम्यहं मा ते मयमसु । ऋक्षोऽवादीत् पाप ।
न मित्रं घातयाम्यहम् । अथ पर्यायेण ऋक्षे प्रसुते
जाग्रतिच राजसुते सिंहोऽवदत् मानुष ! ऋक्षमेतं मे
द्विप । तच्छ्रुत्वा आत्मभयात् परित्राणाय सिंहाय
प्रक्षिप्तोऽपि तेन ऋक्षराजः नापतत् चित्रमिदं दैवमिति
आपद्भुक्तश्च अशाप्सीत् मित्रद्रोहिन् । उब्रक्षीभव इति ।
अथ स राजतनयः स्ववलपरिवृतः स्वं नगरमागतः प्रात-
रेव उब्र्मादवानभूत् । योगनन्दश्च तद्दृष्ट्वा विषादं पर-
मगमत् अगदच्च कालेऽस्मिन् जीवेद् वररुचिश्चित् तदा
स एव एतत् सर्वमन्नास्यत् धिक् मां तद्वधकारिणम् ।
तच्छ्रुत्वा शकटालो व्यचिन्तयत् अयमस्य काल्यायनस्य
प्रकाशनावसरः । मानी च सोऽत्र कदापि तिष्ठेन् राजा च
मयि विश्वसेत् इत्यालीष्य सोऽब्रवीत् राजेन् ! यदि अभयं
दीयते तद् विषादेनालं जीवति वररुचिः योगनन्दोऽब्रवीत्
द्रुतमानीयतामसौ । अहं शकटालेन तत्क्षणादेव योग-
नन्दसक्काशमुपनोतः तथाभूतं राजपुत्रं व्यलीकयम् ।
मित्रद्रोही अयं तत्फलमनुभवतीति मया यथायथं वनह-

ज्ञान्तः सरस्वती प्रसादेन वर्णितः । ततश्च तस्मात् शा-
पात् विमुक्तेन राजपुत्रेणाहं स्तुतः । घृष्टश्च राज्ञा ऊचकेतद्
ज्ञातमिति । ततोऽहमवादिपं राजन् । लक्ष्मणैरुत्तमानेन
प्रतिभानेन च किं हि प्रज्ञावतामगीचरम् ? तद् यथा
राज्या स्तिलक्ती ज्ञातः तथा सर्वमिदं मया ज्ञायते इति
सद्वचनान् राजा लज्जया अमुतापेन च मलिनवदनेऽ-
भवत् अददश्च प्रभूतं सत्कारम् । अहन्तु तमनादृत्य परि-
शुद्धिमेव लाभं मन्यमानः स्वगृहमगमम् । शीलं हि विदुषां
धनम् । गृहमागते च मयि सत् पुरतः सर्व एव जनोऽ-
रोद्दीत् आगत्य च समदभ्रान्तं मा मत्रयी रूपवर्षः । राज्ञा
हतं त्वां श्रुत्वा उपकीर्ण उपलनमाविवेश जनन्याश्च ते शुचा
हृदयमस्फुटत् । श्रुत्वेव तत् अभिनवमीकावेगविल्लवः
खद्य एा वातरुग्म इव द्रुमः क्षितावपतम् । क्षणेन च संज्ञां
प्राप्य बहु व्यलपम् । प्रियबन्धुविनाशाग्निः कां न तापयेत् ? ।
वर्षेण चागत्य संभ्रान्तमिल्लवामागद्दीपता ऊचन्विशत्
प्रबोधितोऽहं घृतिभासवान् आश्रितवांश्च सर्वं परित्यज्य
विरक्तहृदयः प्रथमैकसमाश्रयणपोवनम् ।

गच्छता काशेन कदाचित् कश्चित् क्षिप्रः अयोध्याम-
स्तपोवनं मम समागच्छत् । मया तु योगनन्दस्य राज्यवार्ता-
मनुयुक्तः सा प्रत्यभिज्ञाय मां सशोक इव अत्रयीत् शृणु
तावत् त्वयि तत्सकाशात् गते क्षिरेण लब्धावकाशः
ब्रकटानः चिन्तयन् तस्य बधोपायमेकदा पथि क्षितिं
खनन्तं चाण्डालनामानं विप्रमद्राक्षीत् । कथं भुवं
खनसीत्युक्तस्तेन सोऽब्रवीत् दर्भसुखलयास्येषः क्षणेन

मे पादः क्षत इति । तदाकृष्य मन्त्री सहसा सर्कोप
 क्रूर निश्चयं तं विप्रं दोगन्दस्य दधीपायं मत्वा अवादीत्
 ब्रह्मन् । नन्दस्य भूपतेः गृहे त्रयोदशीश्राद्धं ते दाप-
 यामि तत्र दक्षिणातः सुवर्णलक्षं तव भविष्यति भोजसे
 यथेष्टं नृपत्रिये द्रव्यजातं, एहि तावत् गृहं ममेत्युक्त्वा
 शकटालस्तमानिनाय गृहम् । आहृदित्रसे च तं रात्रि
 अदर्शयत् स च तं अदधे । उपाविशत् च चाणक्यः श्राद्ध-
 भोज्यं रासने । अत्रान्तरे सुबन्धु नाम कश्चिद् विप्रः श्राद्ध-
 भोज्यमैच्छत् । तदर्थं विज्ञप्तश्च भूपतिः शकटालेन
 प्रोवाच नापरो योग्यः सुबन्धुरेव श्राद्धधुरि तिष्ठन् ।
 आगत्य च शकटाली भयानतः न मे कश्चिदपराध इत्युक्त्वा
 तां राजाज्ञां चाणक्याय लब्धेदपत् । सोऽपि चण्डः प्रो-
 क्त्वापि ज्वलन्निव शिखां लुक्त्वा प्रत्याख्यानात् नर्भङ्ग-
 दिदसेर्नन्दोऽय मया हस्तस्य स्ततश्चैयं शिखा बन्धनीयेति
 तदाकृष्ये लुपितो दोगन्दः । भद्रात् पलायमानं चापयन्
 अलक्षितं शकटालः स्वगृहं गतयत् । तत्र स्थितः स
 अन्धिसाहाय्येन कुत्रापि गत्वा कृत्या मसाधयत् । तत्-
 प्रभावेण च दोगन्दः दाहज्वरमवाप्य सप्तमे दिवसे
 पञ्चत्वमवाप । शकटालेन च तत्सुतं हिरण्य-
 गुप्तं हत्वा पूर्वमन्दसुते चन्द्रगुप्ते लक्ष्मीं निवेशिता ।
 अथ प्रज्ञया बृहस्पतिमिव तं चाणक्यं तस्य मन्त्रित्वे
 निषाद्य कृतवैरप्रतिक्रियः कृतकृत्यश्चान्यः स मन्त्री
 पुत्रश्रीकेन निर्विघ्नं स्तपोवनमगात् ।

इत्याकृष्यं काणभूते । नितरा खेदमापन्नमे सर्वमेव

चञ्चलं मन्थशानेन विख्यवाहिनीमिमां द्रष्टुमाशतेन
 मया तत्प्रसादात् त्वां दृष्ट्वा त्रिःशतः उक्त्वा च
 दिव्येय कथा दिव्यं ज्ञानप्रवाह्य । इदानीं विमुक्तशा-
 पोऽहं देहं मिमं विहातुं यतिश्रे, त्वस्तु सम्प्रति तिष्ठान्
 यावत् निररुहितः त्यक्तभाषात्रयः सुखात्प्रवाहा
 खिप्रं स्वत्सजागमायाति, मोऽपि क्रोधात् अहमिव
 देव्या शमी मत्प्रदापाती सात्यवान् नाम गणोत्तमी
 मर्त्यत्वमापन्नः । तस्मै महेश्वरोक्ता एषा कथा त्वया
 कथनीया ततस्ते तस्य चोभयोः शापनिवृत्तिर्भवितेति ।

इत्थं काणभूतये निवेद्य पररुचिर्देहमीच्छाय वद-
 रिक्ताश्रमं पुण्यं जगाम । गच्छंश्च शाकासनं नाम
 मुनिं ददर्श, तत्समक्ष्य तस्य मुनेः कुशेन करः चतः ।
 ततश्च तस्मात् निर्गच्छत् रुधिर तेन वररुचिना स्व
 प्रभावेण तद्दहद्द्वारपरीक्षार्थं कौतुकात् शाफरसी-
 क्षतम् । दृष्ट्वा च तत् मुनि रणे हन्त सिदार्योऽस्मि हति
 दर्पेणारयो । ततो वररुचिः जिञ्चिद्विहस्य तम
 दादीत् जिज्ञासार्थं मया ते रक्तं शशाङ्गरी द्यतं त्वया
 मयापि नाहद्द्वारः एषि त्वया ज्ञानार्थे अहोत्पी
 दुरपनेयः परिधः । विजा च शाकासनेन भोजी व्रतशतै
 रपि, स्वर्गं सुसुखीनां क्षयिणात् चित्तं न प्रोत्सयेत् ।
 ॐ मुने ! तस्माद्दहद्द्वारविहीनी ज्ञानोपाज्जने यतस्व ।
 एवं तं विनीय तेन च द्यतनुतिर्वररुचिः वदरिक्ताश्रमं
 प्रशान्तमाययो । अथ स निरतिशयता भक्त्या देवीं
 शरण्यां शरण्युपगतो मर्त्यभावं सुसुखुः । सापि

शरीरिणी आविर्भूय तस्मै देहविमुक्तये अनलममुत्प्रां
धारणास्तुपदिदेश । उपदिष्टश्च स धारणया देहं दग्ध्वा
निज दिव्यां गतिं लेभे, काणभूतिश्च विश्वज्ञानं
अभीष्टगुणाद्यसमागमं प्रतीक्षमाण स्तस्थौ ।

इति पञ्चमस्तरङ्गः ।

—०*०—

अथ षष्ठस्तरङ्गः ।

अथ स माख्वान् गुणाद्य नामा द्विजत्वा भ्रूत्वा
मर्त्यवपुषा विचरन् सातवाहनाख्यं भूपतिं सेवित्वा
प्रतिज्ञया तदग्रे च संस्कृताद्यास्तिस्रो भाषाः परित्यज्य
खिन्नहृदयः विन्ध्यवासिनीं द्रष्टुं साजगाम । ददमं च
देव्याश्वादेशेन गत्वा तत्रैव काणभूतिम् । ततो निजं
जातिं स्मृत्वा सहसा प्रवुडः पैशाचीं भाषामाश्रित्य निज
नाम श्रावयित्वाजवीत् सखे । पुष्पदन्तात् शतं दिव्यां
कथां शीघ्रं कथय येन त्वं च अहं च समं प्राप तर्हि दास्य
इति तदाकर्ण्य प्रणतो हृष्टश्च काणभूतिं रुवाच कथयामि
कथां पर कौतुक मे महत्स्वदीय साजन्मदत्तं योतुं तन्-
कथनेन मामनुगृहाण । इत्येवमर्थितः स गुणादाः शक्तु-
सारिभे ।

अस्मि सुप्रतिष्ठितं नाम नगरम् । तत्रामीत् सोम-
शर्मा नाम कश्चित् द्विजाति । इत्य गुल्फकी नाम तस्य
द्वौ तनयौ, श्रुतार्या नाम कन्यका च । अथ कालेऽस्यः
ब्राह्मणः समर्थः पञ्चतामगमत् । पुत्री व तो स्वसार

तां पालयामासतुः । अकस्माच्च सा सगर्भा अभूत् तत् दृष्ट्वा
तयोस्तत्र पुरुषान्तराभावात् परस्परं शङ्का समजनि ।
ततः श्रुतार्था तयोश्चित्तज्ञा अभाषत, भ्रातरौ । पापशङ्का
न कार्या श्रूयतां कथयामि अस्ति नागराजस्य वासुकेः
भ्रातुः पुत्रः कुमारः कीर्त्तिसेनो नाम, तेनाहं दृष्टा कदा-
चित् स्नातुं गता । ततः स मदनासक्तचेताः अन्वयना-
मनी निवेद्य गान्धर्वेण विवाहेन मां भार्यामकरोत् ।
अथ कोऽत्र प्रत्यय इति ताभ्यामुक्ता सा रहसि तं नाग-
कुमारं संस्मार । स्मृतमात्रागतश्च स वत्सगुल्मी अभा-
षत, मयेवेयं भार्या कृता शपभ्रष्टा चेयं सुरसुन्दरी युवयोः
स्वसा युवाञ्च शपभ्रष्टी । अस्याच्च पुत्री जनिष्यते ततो
युष्माकं शपविमुक्तिर्भविष्यति । उक्त्वा सोऽन्तर्हितः । तत-
श्चात्थैर्वाहोभिः श्रुतार्थायाः पुत्री जातः तमेव मां
जानीहि । अयं नागराजस्य पुत्रो जात इति तदानीं परद-
न्तरीक्षात् अशरीरिणीं प्रपद्यति बान्धवा मां सुष्माभ्याना-
मागमाहुः । मर्दयिष्यन्ति तं जातं मम जननीमातुलाः
क्षीणशपाः कालेन पञ्चतां गताः । अहञ्च शोकात्तार्त्ता
नितरासधीरतां गतः ।

अथ अहं शोकमुत्सृज्य बालोऽपि विद्यालाभाय
दक्षिणापथं सगमम् । कालेन तत्राधिगतसर्वविद्यः प्र-
सिद्धिं गतः निजगुणस्थापनाय स्वदेशमागतस्तत्र सुप्रति-
ष्ठितनगरं सगिष्यः प्रविशन् कामपि शोभा मपश्यम् ।
क्वचित् छन्दोगाः सामानि गायन्ति क्वचिद् वेदनिर्णयार्थं
विप्राणां वादः परस्परं जिगीषूणाम् । यच्च द्यूतकला-

भिन्नः तस्यैव हस्तगतो निधिरिति क्वचित् कितवा द्यूत-
 मसुवन् । क्वचिच्च वणिजामन्योन्यं वाणिज्यकौशलं
 कीर्त्तयतामेकः ब्रवीतिस्म परिमिताचारी अर्थै रर्थान्
 प्राप्नोतीति किं चित् अहन्तु विनैवार्थं लक्ष्मीमासादि-
 तवान् । गर्भस्थे एव मयि पिता मम पञ्चत्वमाप पापैश्च
 मदगोत्रजैस्तदा मम मातुः सर्वं धनं हृतम् । ततः सा
 तेषां भयात् माता गर्भं रक्षन्ती कुमारदत्तस्य पितृमित्रस्य
 भवनं गत्वा अतिष्ठत् । ततश्चाऽहं तस्याः सञ्जातः । कञ्चाच्च
 मज्जननी कञ्चकर्माणि कुर्वती मामवर्द्धयत् । अथ दीनया
 मात्रा कमपि उपध्याय मभ्यर्थ्य अहं तत् सक्ताशे अर्पितः ।
 शिञ्चित श्च तेनाहं लिपिं किञ्चित् गणितञ्च । अथ
 मात्राभिहितं वत्स । वणिकपुत्रोऽसि, साम्प्रतं वाणिज्यं कुरु
 अस्मिन्देशे विशाखिल नामा कश्चित् महाधनो वणिगस्ति
 स दरिद्राणां कुलीनानां मूलधनं ददाति गच्छ याचस्व
 तमिति । ततश्चाहं तत्सकाशं मगच्छम् । सोऽपि तत्क्षणं
 क्रीधाविष्टः कञ्चित् वणिकपुत्रं मवीचत् भूषको दृश्यते
 योऽयं गतप्राणः, अनेनापि पण्येन कुशलेन धनमर्ज्यते,
 पाप । तवं तु बहवो दीनारा मया दत्ताः तिष्ठतु तावत्
 तद्दृष्टिस्त्वया तेऽपि न रक्षिताः । तदाकण्यं सहस्रैवाभुवं
 तं विशाखिलम् । मयाऽयं भूषकस्वत्तो भाण्डमूल्याय गृहीत
 इति उक्त्वा भूषकं हस्ते कृत्य सम्पुटे चास्य तं लिखित्वा प्रस्थितः ।
 दृष्ट्वा तु सोऽहसद् वणिकः । गत्वा च मया कस्यचित् वणिजः
 मार्जारस्य कृते चणकमुष्टि युग्मे न मूल्हेन सः विक्रीतः । तांश्च
 चणकान् पिष्टान् कृत्वा गृहीत्वाच जलकुम्भं नगराद् बहिः

सैत्वरे गत्वा अतिष्ठम् । तत्र आन्तागताय काष्ठभारिक-
सङ्घाय सप्रश्रयं तान् चणकचूर्णान् शीतलं सलिलञ्च अ-
दाम् तेच काष्ठिका प्रत्येकं द्वे द्वे काष्ठै मम ददु ।
तानि नीत्वा आपणे विक्रीय तन्मूल्येन च क्रियता पुन-
श्चणकान् क्रीत्वा तद्वैवापरेद्युः काष्ठिकेभ्यः सादरमदां
आह्वरञ्च तेभ्यः वह्नि काष्ठानि । एवं प्रतिदिनं कृत्वा
क्रमान्मूल्यं प्राप्य काष्ठिकेभ्य स्तेभ्यः निखिलं दारुजातं
क्रीतं दिनत्रयेण । अकस्मात् अतिवृद्ध्या मया तत् दारु-
जातं बहुभिः पणशतैः विक्रीतम् । क्रमेण तेनैव धनेन,
निजकौशलात् विपणिं कृत्वा वाणिज्यं कुर्वन् क्रमशः
महाधनः सवृत्तोऽस्मि । अथ मया सौवर्णी मूषकास्तस्मै
विशाखिलाय प्रत्यर्पितः सोऽपि सर्वमाकर्ण्य वृत्तान्तं
मम कन्यामदात् । ततः प्रभृति मूषकाद्ययाहं प्रसिद्धः ।
तेनैवं मिर्धनेनाऽपि लक्ष्मीरुपार्जितेति । तदाकर्ण्यं वणि-
जस्ते सविस्मया अभूवन् ।

कचिच्च छान्दसं कञ्चित् विप्रं प्रतिग्रहेण लब्धसुवर्ण-
भाषाष्टकं कश्चित् विठः प्राह ब्रह्मन् । ब्राह्मण्येन ते भो-
जनं तावत् अनायासेन लभ्यं तदेतेन सुवर्णेन लीकयात्रा-
ज्ञानार्थं वैदर्भो गिचस्वेति । को मां गिचयतीत्युक्ते तेन
सोऽब्रवीत् यैषा चतुरिका नाम वारविलासिनी अस्ति
अस्थाः सकाशं ब्रजेति । तत्र किं करणीयमिति तेन
पुनरभिहितं सोऽवदत् विप्र । तस्यै स्वर्णं दत्त्वा तां
सामवादेन अनुरञ्जयेति । श्रुत्वैतत् छन्दोगश्चतुरिका-
गृहमगात् । प्रविश्य च तत्र तया कृतयथोचितसमादर-

मामद्य लोकयात्रां यथोचितां शिष्यं गृह्णाथैतत् सुव-
 र्णमिति कथयित्वा तस्यै सुवर्णमर्पितवान् अथ तत्रन्धे
 जने हसति स किञ्चित् विमृश्य यावत् तारम्बरं साम
 मायतिस्म तावत् तत्र बहवो विटास्तद्दर्शनकौतुकाक्षिप्त-
 चेतसः सम्मिलन्तिस्म अबोचंश्च कुतोऽत्र शृगालोऽयं प्रविष्टः
 शीघ्रमयं अर्धचन्द्रं दत्वा निःसार्यतामिति । स तु अर्ध-
 चन्द्रं शरं मत्वा शिष्यिता मया लोकयात्रेति वदन्
 शिरश्छेदभयात् द्रुतं निर्जगाम । अगच्छच्च तत्प्रकाशं
 येनासौ प्रेषित इति । विदितवृत्तान्तश्च सोऽभ्यभाषत
 मया यत् सामिति उक्तं तस्यार्थः सान्तं वेदस्यावसरोऽत्र
 कुतः । विहस्य च वारविलासिनी मामभ्येत्य प्रीवाच द्विप-
 दस्य पशोरस्य सुवर्णं दृष्टवत् त्यज । तथा च हसन्त्या
 तत् त्यक्तं सुवर्णं प्राप्य द्विजोऽसौ पुनर्जातमिवात्मानं
 मन्यमानो गृहमगात् ।

काणभूते । एवं रूपाणि कौतुकानि पश्यन् पटे पटे
 महेन्द्र सदनीपमं राजभवनमावगम् । तत्र च शिष्यैः
 परिवृतः प्रविश्य सिंहासनस्थं सातवाहनं नाम राजा-
 नमपश्यम् । विहिताशिष राजाज्ञया कृतामनपरिश्रमं
 समादृतञ्च मां शर्ववर्णप्रभृतयोऽमात्या अस्तुवन् देव !
 अय गुणाढ्योनाम सर्वविद्याविशारदः भुवि स्थातो यथार्थ-
 नामा पण्डितवर इति एवं सुतं तेः मन्त्रिभिर्मां प्रीतो
 वृषतिः सत्कृत्य मन्त्रिपदे नियुक्तवान् । अहञ्च तत्र
 राजकाट्याणि कुर्वन् यथासमयं शिष्यांश्च प्राठयन् कृत-
 दारपरिश्रमः यथासुखमध्यवसम् ।

अथ कदाचित् कौतुकाविष्टो भ्रास्यन् गोदावरीतटे
 देवीकृतिनामकमुद्यानमद्राक्षम् । तच्चित्तिरम्यं चित्तिस्थं नन्द-
 नमिवालीक्य उद्यानपालं तदुत्पत्तिविवरणं मष्टच्छम् । स च
 मा भवदत् प्रभो ! वृद्धेभ्यः श्रूयते यथा पुरा कप्रिचन्निराहारः
 मौनो द्विजः दिव्यमेतत् सदेवभवनं मुद्यानं निर्ममम् ।
 तच्च दृष्ट्वा ब्राह्मणाः सर्वेऽत्र सकौतुका समागत्य सनि-
 बन्धं परच्छुः ब्राह्मणम् । स च स्वहृत्तान्तमकथयत् ।

अस्यऽत्र नर्मदातटे वककच्छाभिधो जनपदः ।
 तत्राहसुत्यन्नः । तदानीं दरिद्रस्य अलसस्य च मे कोऽपि
 न भिक्षामदात् । ततोऽहं विरक्तेन गृहं त्यक्त्वा तीर्थानि
 भ्रास्यन् विन्ध्यवासिनीं द्रष्टुमगमम् । दृष्ट्वा तां महा-
 देवीं मया चिन्तितं लोकः पशुना भगवती मेतां प्रीण-
 यति अहन्तु आत्मानमेव पशुं कृत्वा एतां तर्पयामीति
 निश्चित्य शिरश्छेत्तुं शस्त्रं मष्टह्यत मया । तदेव सा
 देवी प्रसन्ना मामभाषत वत्स । सिद्धोऽसि मा बधी-
 रात्मानं तिष्ठ मत्सकाशे । इति देव्या वरं लब्ध्वा मया
 दिव्यतायां प्राप्तायां सा मम क्षुधा दृष्ट्वा प्रनष्टा ।
 अथ कदाचित् देवी तत्रस्थं मामादिशत् पुत्र !
 प्रतिष्ठानास्थे नगरे गत्वा रम्यमुद्यानं रचय गृहाणैतत्
 वीजमिति उक्त्वा दिव्यं वीजमदात् । ततोऽहमागत्य इह
 तत्प्रभावात् दिव्यमेतदुद्यानं रचितं पाष्यञ्चैतत् शुभाक-
 मित्युक्त्वा स तिरोद्धे । एवं देव्या निर्मितं मुद्यान-
 पालादाकर्णं सविस्मयं देव्यनुग्रहं मन्यमानो यथागतं
 श्वगृहमेव प्रत्याजगाम ।

काणभूतिरब्रवीत् प्रभो । सातवाहन इत्यस्य नाम
 कारणमाख्याहि । गुणाब्जोऽवदत् शृणु तावत् कथयामि ।
 आसीत् पुरा वीषिकर्णिरिति ख्यातः प्रभूतपराक्रमो
 नृपतिः । तस्य अभून् शक्तिमती नाम प्रियसी । एकदा
 सुरतान्तसुप्तां तामदग्त् सर्पः । तेन च पञ्चत्वमितायां
 तस्यां राजा अनपत्योऽपि पुरा ब्रह्मचर्यं मग्नहीत् ।
 कदाचित् राज्यरक्षणयोग्य पुत्राभावदुःखितं तं स्वप्ने
 भगवान् भवानीपतिरादिग्त् महारण्ये भ्राम्यन् कञ्चित्
 सिंहारूढं कुमारं द्रव्यसि, तञ्च गृहीत्वा गृहं गच्छ,
 स एव ते पुत्री भविष्यतीति । अथ राजा प्रबुद्धः स्वप्नं
 स्मरन् प्रमुदिती सृगन्तानुसरन् अटवी मगमत्
 अपश्यच्च तत्र मध्याह्ने सिंहारूढं तपनतेजसं बालकं
 पद्मसरसस्तटे । अथ नृपतिः बालकं तस्मात् सिंहात्
 अवरूढं मालोक्य एकशरेण जलार्थिनं तं सिंहमबधीत् ।
 स तु सिंहवपुस्त्वक्त्वा सद्यः पुरुषोऽभवत् अवादीच्च, किमे
 तदिति राज्ञा पृष्टः स्वहृत्तान्तम् । राजन् । धनदग्ध
 सखा सातीनामाऽस्मि अहं क्वेकदा गङ्गायां स्नान्तीं
 कामपि ऋषिकन्यकामपश्यमगच्छञ्च कामशरीकलक्ष्य-
 ताम् । सापि मामवलोक्य मन्मथवशंवदा जाता ।
 ततश्च मया गान्धर्वेण विधिना तामहमुद्वोढम् । तद्ब्रान्-
 न्ववाश्रय तत् ज्ञाप्या तां माञ्च क्रुधा अशपत् रे पापी ।
 सिंही भवत स्वेच्छाचारौ युवामिति । शापश्च तस्याः
 पुत्रवन्नावधि, मम तु भवच्छराघात पर्यन्ती विहितस्तैः ।
 अथावां सिंहदम्यती जाती । सा तु कालेन पुत्रमिमं

प्रसूय व्यपद्यत अयन्तु मया अन्यासां सिंहीनां पयसा परिवर्द्धितः । अद्याहं भवत् कृपया प्रापाद् विमुक्तोऽस्मि तदेनं महासत्त्वं मया दत्तं कुमारं परिगृह्णाण, अयञ्च विधिस्तेरेव सुनिधिर्विहित इत्युक्त्वा तस्मिन् गुह्यके सार्त्तं अन्तर्हिते राजा तं बालकमादाय गृहं प्रत्यागमत् अथ यस्मादयं सार्त्तं जडस्तस्मात्तं सातवाहनाख्यं कृत्वा कालेन राज्ये समभ्यषेचयत् ततश्च तस्मिन् द्वीपे कश्चित्तीक्ष्णरे तपश्चरणार्थं मरुत्स्थमाश्रिते सातवाहनः सार्वभौमोऽभवत् ।

एवमुक्त्वा कथाप्रसङ्गेन गुणाढ्यः प्रकृतमनुस्मृत्य पुनरभापत एकदासौ सातवाहनः वसन्तोत्सवे देवीकृतं तदुद्यानमध्यास्त विजहार कामिनी परिवृतो महेन्द्र इव नन्दने । अवतीर्णश्च वापीसलिले ताः प्रमदाः करवारिभि रसिञ्दत् ताभिश्च वशाभिरिव वारणोऽसिञ्चत । अङ्गनाश्च त धीताञ्जनातान्त्रनेत्रैः जलाप्लुतैः सक्ताम्बरव्यक्तविभासै रङ्गैरहरन् स च पवन इव लता विचलत्पत्र तिलकाः च्युताभरणपुष्पा वनमध्यगाः प्रियाश्चकार । तत्र च काचित् महिषी स्तनभरावमताङ्गी शिरीषमुक्षु-सारावयवा क्रीडन्ती अममगात् अवादीच्च राजानमसहा अभिषिञ्चन्तं देव ! मोदकैः परिताडय मा मिति । तदाकर्ण्य राजा द्रुतं मोदकमनाययत् । तद् दृष्ट्वा सा राज्ञी विहस्याब्रवीत् राजन् ! जलान्तरे कोऽयं मोदक-भक्षणावसरः ? मयोक्तं उदकैः मा सिञ्चेति माशब्दीद-कशब्दयोः सन्धिमात्रं न जानासि ? प्रकरणञ्च न

वेत्सि ? कथं त्वमीदृशो मूर्खः ? एवमुक्तस्तथा शब्दशा-
 स्त्रविदा राज्ञा नृपतिर्हंसति तत्रत्ये परिजने भृशं लज्जा-
 वनतशिराः समपद्यत । त्यक्तजलक्रीडः वीतदर्पो
 ज्ञातावमानश्च तत्क्षणं निजमन्दिर मविशत् । ततश्च
 चिन्तापरः सर्वकार्यं हतादर शिचत्र लिखित इव पृष्टोऽपि
 न किञ्चिदभाषत । षाण्डित्यं वा मृत्युं मे शरणमिति
 कृतमतिः शयनीयन्यस्तशरीरः सन्तमच्चित्तस्तस्थौ । अक-
 स्मात् तत्राविधामवस्था मालोक्य राज्ञः सर्वः परिजनः
 किमेतदिति सभ्रान्तोऽभवत् । क्रमेण शर्ववर्ष्मा अहञ्च
 ता मवस्थां भूपतेः ज्ञातवन्तौ । वासरश्च पर्यहीयत ।
 कश्चमिदानीमपि राजा न स्वस्थ इति पर्यालोचन्तावावां
 तत्क्षणं राजहंसाख्यं राजचेट माह्वथ पृष्टवन्तौ । स
 चाहृतोऽब्रवीत् नेदृशो दृष्टपूर्वः कदाचिदपि भूपतिदु-
 र्भनाः । अद्य विष्णुशक्तिदुहित्रा मिथ्यापण्डितभ्रान्त्या
 राज्ञा एवं विलचीकृत इत्यन्या देव्यः सकीपमाहुः ।
 तस्यैतद्राज किङ्करस्य मुखादाकर्ण्य शर्ववर्ष्मद्वितीयोऽहमति-
 दुर्भनाः संशयादचिन्तयं यदि राज्ञः व्याधिर्भवेत् तदा चि-
 कित्सकाः आगच्छन्ति, आधिर्यदि भवेत् तदा तत्कारणं
 नोपलभ्यते । नाख्यस्य विपक्षः कश्चित् राज्यस्य निहत-
 कण्टकत्वात् । प्रजाश्रदानुरक्ता दृश्यन्ते, न च काचित्
 हानिरपि । तत् कस्मादेषोऽपूर्वो विकारो राजनि इति
 चिन्तिते ब्रह्ममतिः शर्ववर्ष्मा अबीचत् अहमेतत् जानामि
 राजाद्यं मूर्खोऽहमिति कृत्वा सदैवमुत्पथते कथं वा
 षाण्डित्यं स्मार्दिति सर्वदैव चिन्तयति । अद्य च

राज्ञावमानित इति श्रूयते तदेतदेव वैमनस्यकारण-
मिति मन्ये । एवं परस्पर मालोच्य रात्रिञ्च तां
कथञ्चिद्दतिवाञ्छ प्रातः राजगृहभ्रमच्छावः । तत्र
सर्वस्य गतिरोधेऽपि कथमपि अह पश्चाच्च मम शर्ववर्मा
प्राविशम् । प्रविष्टश्चोपविश्यान्तिके नृपमवादिषं देव ।
अजस्रमात् कथमेव दुर्मना वर्त्तसे ? श्रुत्वापि स तथैव
तुशीमासीत् । ततश्च प्रत्युत्पन्नमतिः शर्ववर्मा
अब्रवीत् देव । पूर्वं त्वयोक्तं मां श्रुतिमन्तं कुर्विति ।
तेनाहमद्य निशि स्वप्नमाणवकं कृतवान् । स्वप्ने च
दृष्टं मेऽहमम्बुजं नभसश्च्युतं दिव्येन केनापि कुमारिण
विकासितम् । तस्माच्च दिव्या श्वेताम्बरा कापि का-
म्पिनी निरगात् प्राविशच्च देव ! तव वदनकमलम् ।
ततश्चाहं प्रबुद्धोऽस्मि मन्येच सा सरस्वती साक्षात्
नात्र संशयः । एवम् स्वप्ने निधेदिति स्नातवाहनः मीन-
सुन्दरश्च गार्हतं यामयदत् प्रयत्नेन विप्रमाणाः पुत्रः
किञ्चता कालेन, पारिण्डित्य मधिगच्छति त्वयेतत् कथ्य-
ताम् । मम तेन विना लक्ष्मी न प्रतिभाति विभवैः
किं सूर्यस्य काष्ठस्याभरणैरिवेति ततोऽहमवदम् राजन् ।
हादृशभिर्वर्षैः सर्वविद्यानां सुखं व्याकरणमधिगम्यते
नरैः । अहं तु तत् वर्षषट्केन त्वां शिक्षयामि ।
श्रुत्वैतत् शर्ववर्मा सेष्यमवोचत् सुखोचितो जनः कथ-
मियच्चिरं क्लेशं कुर्व्यात्, अहन्तु देव ! माषषट्केन
त्वां शिक्षयामि । श्रुत्वैदमश्राव्य मिदं तं सरोपमब्रुवं
षड्भिर्मासैस्त्वया नृपतिः शिक्षितश्चेत् तदा मया स-

स्कृतं प्राकृतं देशभाषाञ्चेति त्रयं मनुष्यलोक स्थितं
 त्यज्यते । शर्ववर्मा अब्रवीत् न चेत् अहं शिञ्चयितुं
 शक्नुयां तदा द्वादशाब्दान् ते पादुके शिरसा वक्ष्यामि ।
 इत्युक्त्वा निर्गते तस्मिन् अहमपि गृहमगमम् । राजापि
 सिद्धिं मन्वानः स्वस्थो बभूव । शर्ववर्मा च विह्वलः
 प्रतिज्ञां तां सुदुस्तरां मन्यमानः सानुशयः स्वभाट्यायै
 सर्वं वृत्तं श्रयंस । सा च दुःखिता अब्रवीत् प्रभो !
 शङ्कटेऽस्मिन् विना स्वामिकुमारेण नान्या गतिं विद्यते ।
 शर्ववर्मापि तथेति तामुक्त्वा तस्या मेव निशि पश्चिमे
 यामे तत्रैव प्रस्थितो निराहारप्रवाभवत् । तत्र चारमु-
 खादाकण्ठं प्रातर्मया राज्ञे निवेदितं, सोऽपि किं
 भवेदित्यचिन्तयत् । ततश्च सिंहगुप्तो नाम राजपुत्रोऽ-
 ब्रवीत् देव ! त्वयि खिन्ने तदा मे महान् निर्वेदः
 समभवत् । निर्विक्रमं भवतः श्रयसे नगरादस्मान् वह्निं
 चण्डिकायाः सकामे निजं शिरः छेत्तु मारव्यवानमि ।
 तदाच आकाशचरी वाणी मैवं कथा नृपस्य मनोरथः
 सेत्स्यतीति मां न्यवारयत् तस्मात् मन्ये ते सिद्धिं भवे-
 दिति एवमुक्त्वा सिंहगुप्तः नृपमामन्त्र्य शर्ववर्माणः पश्चात्
 चारुद्वयं व्यसर्जयत् । सोऽपि शर्ववर्मा वायुभक्तः कृतमौनो
 दृढनिश्चयः स्वामिकुमारस्यान्तिकमाससाद् । तत्र च
 शरीरं निरपेक्षस्तपश्चरन् कार्त्तिकेयं प्रसादयामास । प्रस-
 नश्च स तस्मै स्वाभीषितं वरमदात् । ताभ्याञ्च चाराभ्यामा-
 गत्य पूर्वं शर्ववर्माणः सिद्धिः राज्ञे निवेदिता तच्छ्रुत्वा मम
 राज्ञश्च समं विषादप्रमोदौ मेवमालोक्य हंसचातक्योरिव

समभूताम् । आगत्य च शर्ववर्म्मा सिद्धिमान् राज्ञे
चिन्तितोपस्थिताः सर्वा एव विद्याः प्रदत्तवान् । क्षयेन
तस्य ताः प्रादुरासन् भूपतिः किमसाध्यं हि दैवसिद्धेः १ । अथ
राज्ञः सकल विद्याधिगम माकण्ड्यं सर्व एव जनः प्रमुदितः
महोत्सवप्रच तत्राभवत्, समन्तात् पताका उदक्षिपन्
राजानुजीविनः । अथ नृपतिना प्रणतेन गुरुरिति कृत्वा
राजार्यरत्ननिचयैः शर्ववर्म्मा अर्चितः कृतञ्च वकक-
च्छास्थे जनपदे नर्मदाकूलवर्तिनि अधिपतिः । यथाप्रे
चारमुखेन षण्मुख वरप्राप्तिं आवयामास तत्रापि सिंह-
गुप्तं सन्तुष्य त्रिया आत्मसममकरोत्, अभ्यषेचयञ्च
प्रणयेन तां विष्णुशक्ति तनयां विद्यागमहेतुभूतां देवी-
शामुपरि महादेवी पदे ।

इति षष्ठस्तरङ्गः ।

—*—

अथ सप्तम स्तरङ्गः ।

ततो गृहीतमौनीऽहं राजसकाशमगाम् । तत्र च
कश्चिद् द्विजः स्वयं कृतं श्लोकमपठत् राजा च स्वयं
संस्कृतया गिरा तं सम्यक् उच्चचार । तदालोक्य तत्रस्थो
जनः सर्व एव मुदितोऽभवत् राजा च तदा सविनयं
शर्ववर्म्माणमुवाच कथय स्वयं देवेन यथा ते अनुग्रहः कृतः
इति । तदाकर्ण्य सोऽब्रवीत् राजन् । इतः निराहारी
मौनी सन् अहं प्रस्थितः । ततोऽतिविमनाः तीव्रेण तपसा

शीर्णकलेवरः क्लान्तः कदाचित् निःसञ्जी धरातले अप-
 तम् । ततश्च शक्तिहस्तः कश्चित् पुमान् अभ्येत्य
 उत्तिष्ठ पुत्र । सेत्येति ते मनोरथ इति स्फुटं मामब्रवीत् ।
 तेन च वचसा असृतेनाभिषिक्त इव तत्क्षणं प्रबुद्धः
 क्षुत्पिपासारहितः स्वस्थश्चाभवम् । अथ नितरां
 भक्तिमान् देवसमीपे स्नात्वा उन्मनाः गर्भगृहं प्रविष्टः
 साक्षात् देवमहं दृष्टवान् प्रविष्टा च तदैव मन्मुखे सग-
 स्वती । अथासौ भगवान् षड्भिरिव वदनपङ्क्तैः सिद्धीं
 वर्णसमान्नाय इति सूत्रं मुदैरयत् । श्रुत्वैव च मानु-
 षतासुलभाञ्चापलादहमपि उत्तरं सूत्रमभ्यूह्य स्वयमुदित-
 वान् । अथा वदत् स देवः यदि त्वं स्वयमेतत् नाव-
 दिष्यः तदा इदं शास्त्रं पाणिनीयोपमर्दकमभिविष्टत्
 अत्र स्वल्पतन्त्रत्वात् कातन्त्राभिधं भविता महात्मक
 लापस्य च नास्मा कालापञ्च । इत्येव शब्दशान्त्रमभि-
 नव प्रकाश्य स देवः पुनरब्रवीत् युष्माकं राजाऽपि परे
 जन्मनि भरद्वाजशिष्यः लक्ष्मी नाम महातया ऋ-
 षिरासीत् । स कदाचित् कामपि ऋषिकन्यका
 सकामां आलोक्य कामशरलक्ष्यतामगात् तत-
 श्चासौ मुनिभिः शप्ती अर्च्यलोकं मागत्य राजा
 अभूत् सा च ऋषिकन्या अस्यैव देवी भूत्वा अत्र
 तीर्णा । इत्यमयं राजा सातवाहनः ऋषेरवतारः त्वयि
 दृष्टे सर्वा विद्या स्वदिच्छया अवाप्स्यति । जुष्मान्तरा-
 ज्ञिता सिद्धयः महात्मनामक्तेः शसाध्या भवन्ति इत्युक्त्वा
 देवे अन्तर्हिते अहं वह्निर्निरगां तत्र च देवीपजीविभिः

मे तख्णुलाश्च कतिपये प्रदत्ताः चित्रमिदं ते च पथि
आगच्छता मया भुज्यमाना अपि तावन्त एवासन् ।
एवं स्वहृत्तान्तमाख्याय शर्ववर्म्भणि विरते राजा प्रसुदितः
स्नातुमुदतिष्ठत् ।

ततोऽहं कृतमौनतया व्यवहाराक्षमः अनिच्छन्तमपि
भूपतिं प्रणामेनामन्त्र शिष्यद्वय समन्वितः नगरा द्विर्ग-
च्छन् तपसे कृतनिश्चयः विन्ध्यवासिनीं द्रष्टुमागतः ।
देव्याश्च स्वप्नादेशेन प्रेषित स्वां द्रष्टुं भीषणामिमां
विन्ध्याटयीं प्रविश्यन् पुलिन्दवाक्यात् कथञ्चन सार्थं प्राप्य
इह ममोऽहं बहून् एतान् पिशाचान् अपश्यन् । दूराच्च एषा-
मन्धोन्मथाभाषा माकर्ण्य शिञ्जिता पिशाचभाषा मम मौन
लोचस्य हेतुः । ततश्च त्वामुज्जयिनीगतमुपलभ्य प्रती-
क्षमाणोऽत्रैव निवसामि । इदानीं दृष्ट्वैव त्वां स्वागतं
चतुर्थ्या भूतभाषया मया जातिः स्मृता, तदेव मे जम्ब-
वृत्तान्त इति ।

गुणाब्धेन एवमुक्ते काणभूतिरवादीत् अथ निशि
यथा त्वदागमो मया ज्ञातस्तत् शृणु । अस्मि राक्षसो
भूतिवर्म्भाख्यो दिव्यदृष्टिर्मा सखा । उज्जदिश्यां तन्नि-
केतनमुद्धानं गतवानस्मि तत्रासी तन्निजभाषायां
प्रति, पृष्टोऽब्रवीत् सखे ! दिवा नास्ति मे प्रभावः तिष्ठ
रात्रौ तावत् बध्नामि । तथेति चाहं तत्र स्थितः निशायां
प्राप्तायां प्रसङ्गेन निर्वल्गतां भूतानां हर्षकारण मष्टकम् ।
अथ भूतिवर्मा पुरा विरिञ्चि सवादे शङ्कनेण यदुक्तं तत्
शृणु इत्युक्त्वा अब्रवीत् दिवा अर्कतेजसा ध्वस्तानामिपां

यद्धरद्वः पिशाचानां नैव प्रभावः, ते खलु निशि ह्यभ्यन्ति,
 यत्र सुरा न पूज्यन्ते, न च विप्राः अविधना वा भुज्यन्ते
 तत्रैव एते प्रभवन्ति । यत्र अमांसाशी वा साध्वी नारी
 विद्यते ततामी न यान्ति नाज्जामन्ति च कदाचन शुचीन्
 शूरान् प्रदुङ्गांश्च जनान् । शयुक्त्वा पुनरवादीत् मत्प्र-
 स्वातः । नुणाञ्चस्ती शपापगम हेतु रागत इति श्रुत्वा पागा
 स्वामिं दृष्टवानस्मि, प्रभो ! अधुना पुष्पदन्तीदित्यां कथां मे
 कथयामि किन्तु मे परं कौतूहलमस्ति कथयतां तेन
 हेतुना स पुष्पदन्त स्वञ्च माल्यवानिति विभ्रता इति ।

तच्छ्रुत्वा कम्पभ्रूतिरवादीत् अस्ति गजातीरं धर-
 सुवर्णवेश नाम अग्रहारः । तत्रासीत् गोविन्ददत्तार्य
 बहुशुभः कश्चित् ब्राह्मणः । भार्थ्या, चास्य अग्निदत्ता
 नाम पतिपरादया । कालेन तयोः पञ्च पुत्रा अभव-
 वन् ते च मूर्खाः सुरूपा अभिमानिनश्च । एकदा गोविन्द-
 दत्तस्य गृहमतिथिरपी वैश्वानरो नाम वैशाख
 इवापरः समाययी । तदाच गोविन्द दत्ते काशान्तर-
 वशात् यहिर्याते अतिथिना तेन उपासस्य तत्पुत्राणां
 मभिप्रादनं कृतं ते तु हारमात्रमेव तस्य प्रत्यभि-
 वादनं कृतवन्तः । ततश्च स कोयात् निर्गच्छन् आगत्य
 गोविन्ददत्तेन पृष्टः अनुनीतश्चावदत् पुत्रास्ते पतिता
 मूर्खाः भवानपि तत्सम्पर्कात् । तस्मात् ताहं भार्थ्यं ।
 त्वद्गृहे भोजने प्रायश्चित्ताहं भवान्गतः । ततः
 गोविन्ददत्तः सशपथ सुवाच नाहमितान् कुपुत्रान् कदा
 चिदपि स्पृशामीति । तद्भार्थ्या चागल्य अनिथि सेवापरा

अत्रवीत् तथैव । ततः कथञ्चित् तत्र दैशानरः, आतिथ्य-
मग्रहीत् । तद्दृष्ट्वा देवदत्तो नाम तस्यैकः सुतः
निर्वेदं मनुप्राप्तः जातानुग्रहः व्यर्थं मे जीवितं पितृभ्यां
दूषितमित्यालोच्य तपसे वंदरिकाश्रममगमत् । तत्र च
पूर्वं पर्णाशनः पश्चात् धूमपं प्रिचरं महेश्वरं तीर्षयि-
ष्यन् अतिष्ठत् । कालेनच भगवानुभाषति स्त्रीत्रेण
तस्य तपसा भृशमाराधितं स्तब्धं दर्शनं ददौ । स च
तस्मात् तस्यैवानुचरत्वं वने । प्रीतश्च शङ्करः विद्याः
प्राप्नुहि, भोगांश्च भुवि मुहुः ततः स्तवाभिमतं भवितेति
तमादिशत् । अथ स विद्यार्थी पाटलिपुत्रं गत्वा वेद-
कुम्भं नामोपाध्यायं यथाविधि सिषेवे । तत्रस्थञ्च तमु-
पाध्यायी सञ्जातःभरावेगा सहसा वने, चञ्चला हि स्त्रीणां
चित्तहृत्तयः ? । देवदत्तश्च तदभिसतं गर्हिणं मन्थमानं
स्वदेशमुत्सृज्य प्रणिष्ठानं मगच्छत् । तत्रागत्य च
मन्त्रम्वान्नि नामानं हृद्गुपाध्यायं हृद्गुया भाष्येण सम-
न्वितमभ्यर्थ्य सम्यक् विद्याः समधीतवान् । तत्र च कृत्विष्यं
तं सुरुपं सुगर्भाभिधानस्य नृपतेः सुता श्रीर्नाभ श्रीरि-
वाच्युतमेकदा ददर्श । सोऽपि ता वातायनीपरि स्थितां
विहरन्तीं विमानेन चन्द्राधिष्ठात्रीं देवतामिव कर्त्यां अशा-
चीत् परस्परञ्च तौ परस्परवस्त्रोक्तेन भावमृतसया निव-
द्वाविव नापसक्तुं समर्थावभूताम् ।

सा तु नृपदुहिता स्मरान्नया मूर्त्त्या एकया अङ्गुल्या
द्वतो निकटमेहीति तं समज्ञापयत् । आगच्छस्व स
तत्त्वणं तत्समीपम् । सा तु तं प्रति दन्तेन पुष्प-

मादाय न्यक्षिपत् । स तु राजपुत्रीकृतां तां संज्ञा-
 मबुद्धा किं कर्त्तव्यविमूढो गुरुगृहमगमत् अलुठञ्च तत्र
 धरण्यां न किञ्चिद् वदन् । अथोपाध्यायेन कामजमेत-
 माधि प्रतर्क्य धीमता पृष्टः सर्वं यथावत्त मकथयत् ।
 उपाध्यायस्तु वैदग्ध्येन युक्त्या च विविच्य तमब्रवीत्
 वत्स । दन्तेन पुष्यं मुञ्चन्त्या तथा तव यदेतत् पुष्यदन्ता
 भिधं पुष्याब्जं देवमन्दिर मस्ति तत्रागत्य प्रतीचखेति
 सङ्केतः कृतः । तत् साम्प्रतं तत्रैव गम्यता मिति ।
 तदाकर्ण्य सङ्केतज्ञान जनित हर्षोऽसौ युवा शोकं विहाय
 तत्रैव देवगृहस्यान्तरलक्षितो गत्वा तस्थौ । राज-
 सुता च अष्टमीं समुद्दिश्य एकैव देवं द्रष्टुं गर्भागार-
 मविशत् । प्रविशन्त्या च तथा द्वारपट्टस्य पश्चात्
 सः प्रियः सृष्टः । तेन च उत्थाय सहसा सा कण्ठे
 गृहीता । अनन्तरञ्च तथा कथं त्वया सा संज्ञा
 गृहीतेति कथिते स युवा उपाध्यायेन सा बोधिता, न
 म्या विदितेति तथ्यमेव अब्रुत् । श्रुत्वैतत् राजपुत्री
 मुञ्च मामविदग्धस्त्वमित्युक्त्वा क्रुधा मन्त्रमेदभयान्
 तत्क्षणात् तं त्यक्त्वा गृहं गयी । सोऽपि देवदत्तः विजने
 दृष्टनष्टां तां प्रियां स्मरन् वियोगाग्निदग्धजीवितो
 भवत् । तदवलोक्य प्राक् प्रसन्नः शम्भुः पञ्चगव्यं
 नाम गणं तस्याभीष्टसिद्धये समादिशत् । स तु गणो
 त्तमः आगत्य तं समाश्वास्य च स्त्रीवेशमकारयत् स्वयञ्च
 वृद्धब्राह्मण रूपधरोऽभवत् । ततश्च तेन सह तं सुशर्माण
 नृपति तस्या जनक मित्य् अवादीत् राजन् । पुत्रो मे

क्वापि प्रीवितः, तमन्वेष्टुमहं गच्छामि स्रुवेयं निक्षेपः
सम्प्रति रक्ष्यताम् । शुर्वैतत् शापभयत्रस्तेन तेन
भूपतिना स्वकन्यान्तपुरे स्त्रीवेशीऽसौ युवा संस्थापितः ।

अथ पञ्चशिखे प्रस्थिते कालेनासौ स्त्रीवेशी युवा
तस्याः अतिविश्रम्भभाजनमभूत् । एकदा रजन्यां
समुल्लुका सा राजवाला तेनात्मानं प्रकाश्य गान्धर्वीण
विधानेन परिणीता । क्रमेण च धृतगर्भायां तस्यां
स्मृतभालागतोऽसौ गणोत्तमो राज्ञौ तमनैषीत् विहा-
यसा अलक्षितम् । ततश्च प्रातः स्वयं तथैव हृद्विप्र-
रूपधृक् तञ्च युवानं त्यक्तस्त्रीवेशं गृहीत्वा गत्वा च
नृपसमीपे अभ्यधात् नरपते ! प्राप्नोऽयं मे सुतः, तद्देहि
मे स्रुषामिति । ततः स राजा शापभयोद्दिग्धचेताः
तां राज्ञी क्वापि पलायितां विदित्वा मन्त्रिभ्योऽब्रवीत्
शृणुतामात्याः । न विप्रोऽयं कोऽप्ययं देवो मां वञ्च-
यितुं भागत इति मग्न्ये प्रायेण एवं वृत्तान्ताः सततं
भवन्ति ।

तथाहि आसीत् पुरा शिविर्नाम तपस्वी कर्णा-
परः सुधीरः वदान्यः सर्वाभयप्रदो महासत्त्वो नरपतिः ।
एकदा तं वञ्चयितुं श्येनरूपी पुरन्दरः स्वयं माया-
कपोतं धर्मं प्रति अनुधावन् राजान्तिकं भगात् ।
कपोतस्तु भयात् शिवेरङ्गं सुपाश्रयत् । श्येनस्तु मनु-
ष्यवाचा राजानं अब्रवीत्, देव ! भक्ष्यमिमं सुञ्च
कपोतं क्षुधितस्य मम, नचेत् मां शृतमवधारय, तदा
च ते कौधर्मः भवेदिति ।

शिविराह तं शरणं प्राप्त एष कपोतः अत्याज्यः, तदे-
 तत्समं मांसं तुभ्यं ददामीति । श्येनोऽब्रवीत् य-
 थैव मांसमांसं देहीति । राजा च प्रहृष्ट स्तर्धेति
 प्रत्यपद्यत । अथ यदा यदा स्वं मांसं उत्कृत्तं सुत्कृतं
 तुलायामारीपद्यति तदा तदा कपोतोऽभ्यधिकः भवतीति
 दृष्ट्वा राजा सर्वं स्वशरीरं तुलायामधारयन् उदभङ्ग
 तकालं साधु साधिति दिव्या सरस्वती । तो चन्द्रधर्मा
 श्येनकपोतरूपं त्यक्त्वा अक्षतशरीरं राजानं तुष्टुवतुः
 चक्रतुश्च सम्भाजम् । वरञ्चाभिमतं तस्मै दत्त्वा अन्त-
 र्हीती च । तदेव मेष कोऽपि छलनापरो देवां वा
 समागतः ?

इत्युक्त्वा अमात्यान् स्त्रीरं स राजा भयोद्दिग्मचेताः
 तं विप्रयेनं गणधेष्ठसुवाच ब्रह्मन् । अभयं देहि, साय ते
 स्तुपा निशि व्वापि गता अस्माभिः सदयं दिवानिमं रक्ष-
 माणापीति । अथ स विप्रः कञ्छात् धैर्य्यं प्रापन्न इव सदय-
 मब्रवीत् राजन् । तर्हि स्वां तनयां मे पुत्राय देहि । तदा
 कण्ठेन राज्ञा प्रापभीतिन तस्मै देवदत्ताय निजायां सुताया
 प्रदत्तायां स पञ्चशिखः प्रतस्थे । देवदत्तोऽपि तामैव
 तस्मां प्राप्य अपुत्रस्य शशुरस्य विभूतिभिः परमसुखेन
 कालं मनयत् । अथ कालेन राजा सुशर्मा तस्य पुत्रं
 दौहित्रं महीधरं नाम राज्येऽभिषिच्य तपोवनं मशि-
 त्रियत् । देवदत्तोऽपि कालेन सुतैश्चर्य्यं दृष्ट्वा कृतार्थ-
 स्तयैव प्रियया राजपुत्रया सह वनं मगच्छत् । तत्र च
 पुनः शङ्करमारोध्य मर्त्यदेहं त्यक्त्वा तस्यैव प्रसादेन

गणवन्नास राद । यतरचासौ प्रियादन्तनिच्छिन्नात्
पुष्यात् संज्ञां न ज्ञातवान्, तस्मात् स पुष्पदन्ताख्यया
गणससदि ख्यात सवृत्तः । तस्य च सा एव भाट्यर्षी
देव्या भगवत्या जया नान्नी चेटी जाता । तदेवं स
पुष्पदन्त इति प्रसिद्धः सम्प्रति मदभिधानम् आकर्ण्य ।

हे काणभूते । योऽयं गोविन्ददत्तो नाम देवदत्त-
पिता पूर्वसुक्तः, तस्यैव सोमदत्तो नाम पुत्रोऽहमभूवम् ।
अहञ्च पितृमन्युना वैराग्यभापन्नः तपस्तप्तुं हिमाचल
मगच्छम् अभ्यतोषयञ्च भगवन्तं सिन्दुभीलिं बहुभिर्मात्यैः ।
ततश्च परितुष्टात् तस्मात् त्रयस्त्रिंशत् निःसृष्टेन मया
तस्यैव गणत्वं वृतम् । स सोमापतिः यस्मात् त्वं स्वय-
माहृतेन दुर्गम वन भवेन्मात्यैः बहूशो मामपूजस्तस्मान्
त्वं माख्यवानिति प्रसिद्धो मे गणेशः भवितेति मा-
मादिशत् । अहञ्च सद्य एव मत्स्यं देहं विसृज्य तद्
गणतां गतः । तदेवं मम माख्यवानिति नाम कारण-
सुक्तम् । सोऽहं पुनः शैलालयाः शापिनं मनुष्यभा-
मापन्नः । तदधुना त्वया हरकथिता कथा कथ्यतां येना-
वयोर्भविता शापविमोक्ष इति ।

इति सप्तमस्तरङ्गः ।



अथ अष्टमस्तरङ्गः ।

एवं गुणाब्धिनाभिहितः काणभूतिः स्वभाषया सप्त-
कथामयीं दिव्यामुपन्यास परम्परामभ्यभाषत । गुणा-

कारं सप्तभिर्बर्षैः सतलक्षश्लोकमयीं तां विरचयामां ।
 विद्याधरा मा एतां हार्थुरिति मस्यभावात् भ्रात्र्यशौ-
 णितैरेव सा लिखिता महारख्ये गुणाञ्चने । तांश्च श्रोतु-
 भागतैः सिद्धविद्याधरादिभिः सुस्तदानीमन्तरीचं सविता
 नमिवाभवत् । गुणाञ्चने च निबद्धां तां महाकथां दृष्ट्वा
 काण्डभूतिर्मुक्तशपः स्वां गतिमगमत् । तस्मिन् चारिण्य
 ये पिशाचास्तत्रासन् तेऽपि तां कथामाकर्ण्य रुच्य एव
 दिवमारूढाः । इत्यञ्च ब्रह्मती कथा पृथिव्यां प्रतिष्ठाप-
 नीया यत्ते देव्या शोपान्तोक्ती कथितः, तत् कथ-
 निमां प्रलिप्तां नयामि, कस्मै वा समर्पयामि इत्येवं स
 गुणाञ्चः कविरचितयत् ।

अत्रान्तरे गुणदेवगण्डिदेवनामानी द्वौ शिष्यौ तमुपा-
 ध्यायं गुणाञ्चमूचतुः प्रभो । एतत् काव्यस्यार्पणस्थानमेक-
 श्रीमान् सातवाहनः स खलु रसिकः पुष्यामोदमियानिजः
 काव्यं धारयेत् । तथेत्यभिधाय स गुणाञ्च स्त्रीं
 शिष्यावेव पुस्तकसहितौ तस्य राज्ञः सकाशं प्राहिणीत् ।
 स्वयं च गत्वा ताभ्यां सह प्रतिष्ठाने पुराद् बहिर् देवीकृतं
 उद्याने कृतसङ्घितस्तस्थी । राजा तु सातवाहनः विद्या-
 मदीश्वरः गुणाञ्चकृतिरेषेति ताभ्यां शिष्याभ्यां दर्शितं
 काव्यपुस्तके पिशाचभाषां तां श्रुत्वा तौ च तदाकृती दृष्ट्वा
 सासूयमभाषत सप्त लक्षाणि प्रमाणं परं पैशाची वाक्
 नीरसा, शोणितेन च कृतोऽक्षरन्वासः तदेतां पैशाचीं कथां
 धिक् । अथ ताभ्यां शिष्याभ्यां पुस्तकमादाय यथावत्तं
 गुणाञ्चाय समाख्यातम् । सोऽपि तदाकर्ण्य नितरां

खेदाकुलः समजायत, तत्त्वविदा कृतमवज्ञानं कं हि
 नोपतापयति १ ततश्च सशिष्यः तस्मात् गत्वा विपिनारम्य-
 भूभागं अनतिदूरवर्तिनं शिलोच्चयं तत्र अग्निकुण्डम-
 कारीत् । तत्राग्नौ शिष्याभ्यां रुद्रभ्यां वीक्षितः ऋगप-
 क्षिणः वाचयित्वा आवयन् एकैकं पत्रं न्यक्षिपत् । केवलं
 शिष्ययोरनुरोधपरवशतया नरवाहनदत्तस्य चरितं लक्ष-
 श्लोकमितमंशं रक्षितवान् । तस्मिंश्च तथा दिव्यां कथां
 पठति परित्यक्तलणाहारा सारङ्गवराहऋगमहिषादयः
 साशुलोचना बद्धमण्डला निश्चलास्तत्रैव शृण्वन्तः सम-
 भ्यागमन् ।

एतस्मिन्नन्तरे राजा सातवाहनोऽस्त्रस्थोऽभवत् । अवदं-
 श्चास्य दीपं शुष्कमांसाहारजं दीपं भिषजः । तदर्थं-
 माक्षिणाश्व सूपकारा अल्पन् राजन् । नारमाकीर्ण
 दीपः तुभ्यका हि मांस मीष्टं ददते इति पृष्टाञ्च
 तुभ्यका जहुः नरनाथ । नातिदूरवर्तिनि गिरी
 नोऽपि द्विजः पठन् पुस्तकपत्रविकैकं अग्नौ जिक्षिपति,
 तन् शृण्वन्तश्च ऋगपक्षिणः सर्वे तुधातर्ऽपि निराहारा
 स्तत्रैव स्थिता, नान्यतो यान्ति तेजेषां जधानिपीडितानां
 शुष्कं मांसमिति । इत्येवं व्याधयचनेन कोटकात्रान्त-
 चेताः नृपतिस्तान्निवायतः कृत्वा स्य तद्दर्शनार्थं गुणाञ्च-
 समीपं ययौ ददर्श च तं जटाममाकीर्णं वनपाण्डु स्वा-
 क्रान्तं स्ववृत्तिदहनजनितखेदम् । अश्विनं सवाध्यऋगकुल-
 मध्यस्थं प्रत्यभिन्नाय प्रणम्य च तं वृत्तान्तमवृच्छत् । सोऽपि
 राज्ञे पुण्यदन्तस्य प्रापादिप्रेष्ठितं सर्वं कथावतारं श्रुतवा-

षया समाख्यत् । ततश्च पादानतो नृपस्तं गणायतारं
 मत्वा तां हरमुखीदृगतां दिव्यां कथां श्रोतुमभ्यर्थया
 नास । स चीवाच तं सातवाहनं गुणाढ्यः राजन् !
 प्रत्येक लक्ष्मिता षट्कथा मया दग्धाः लक्ष्मितैका कथा
 अस्ति, इयमेव गृह्यतां मम शिष्यावेती अस्य यद्यस्य
 व्याख्यातारौ भविष्यतः । एवमुक्त्वा नृपमामन्त्र्य योगिन
 तनुं त्यक्त्वा सद्यः प्रापनिर्मुक्तः स्वां गतिं प्रतिपेदे । अथ
 तां गुणाढ्यदत्तां वृहत्कथां नाम नरवाहनदत्तचरितमयीं
 कथामादाय निजनगरमगान्तरपतिः । आगत्य च स
 तस्य शिष्यौ गुणदेव नन्दिदेवी भूमि स्वर्णवसन वाहना
 दिभिर्वहुभिर्धनैः समभ्यर्चयत चकार च ताभ्यां सह तस्याः
 कथायाः अवतरणार्थं कथापीठम् । सा चैवा कथा वित्ति-
 त्वरसप्रालिनी विस्तृतामरकथा क्रमशः द्विवेव भुवनेषु
 कोतुजनावहन्ती ख्यातिमगमत् ।

इति अष्टमस्तरः ।

समाप्तोऽयं कथापीठं नाम प्रथमोऽध्यायः ।

—०%०—

अथ नवमस्तरः ।

या खलु कैलासे भगवतः वृषकेतनस्य वदनाम्बुजात्
 निर्गता पुष्पदन्तं गणधिपं, तस्माच्च वररुचिभूतात् भूतले
 काणभूतिं, काणभूतेर्गुणाढ्यं गुणाढ्यात् सातवाहनम-
 गात् तामिमां दिव्यामद्भुतां कथां शृणुत ।

अस्ति वक्षी नाम जनपद. स्वर्गस्थ दर्पशान्तये विधात्रा
तत्रनिर्मितं तत्र निर्मितः । तत्र कौशाब्धी नाम नगरी
लक्ष्मीविलासभवनगिवासीत् । आसीच्च तत्र शतानीकी-
नाम पाण्डवाख्यसम्भवः परीक्षितः पौत्रो जनमेजयतनवो
वृषतिः । तस्य च कलतमभूर् चित्तिरपरा विष्णुमती च ।
तयोरेका रत्नानि सुपुत्रे द्वितीया तु नैकजपि सुतम् ।
एकदा स्वयंयायां तत्र राजा शाण्डिल्यपुनिना परि-
चयं लेभे । स तु सुनि. पुत्रार्थिनो राज्ञः अनुरोधेन
कौशाब्धीमित्य साधितं वशं राष्ट्रीं प्राग्रयत् । तेन तस्य
सहस्रानीकीनाम सुतः समजनि । अथ शतानीकाः क्रमात्
तं पुत्रं सुवराजं छावा स्वयं भूभारचिन्तायां विरतीऽभूत्
अनैघ्रीच कीदलं सुखसम्भोगेन फालम् ।

कदाचित् देवापुर रात्रामे प्रागे द्विवस्तिः शाहायाः
ततो जातलि सारथिं दूतं प्राहिणीत् । ततः नरपतिः
पौण्डरीक नाभःपुत्रस्य सन्निष्ठा स्थाया सुतस्य
प्राधान्येनापतेः हस्ते पुत्रं राष्ट्रपते नगरीं अरुणात्
निहन्तुं सातलिना सह यज्ञसजाय सगता । तत्र च
पञ्चरा सुवराजो बहून् पुत्रान् तस्मै पुरतः शंभ्रामे निहाय
स्वयं पञ्चत्य ज्ञायमानत् । ततश्च जागर्तुं आनीत
तं राजद्विहं राश्रीं अन्तगात्, तन् पुत्रञ्च सहस्रानीका
लक्ष्मी. सम्राज्यम् । तस्मिन्च पेत्रं शिंहासत्रमारुहे
सर्वेषु राजाची नतगिरसोऽभजत् । ततः पुत्रपतिं शत्रु-
दित्रिणास्त्वप्रीं सुहृन्पुत्रं तं सहस्रानीकं सातलिना
प्राशंसया सुवराजो मानिनाय । स तु तत्र गन्धने

क्रीडतः कामिनीभिः सुरान् अवलोक्य अनुरूपकान्त
भिलाषी शोकमिवान्वभवत् । तच्च विज्ञाय शचीपतिः
तमाश्वासयन् अवीचत् राजन् । विषादेनालं सेत्स्यति
ते मनोरथः क्षिती ते भार्या ससुत्पन्ना अचिरान्
तां लप्सासे अत्रेमं संवाद कथयामि श्रूयताम् ।

पुराहं पितामहं द्रष्टुमगमम् । तदैव तत्र विधूमो नाम
कश्चित् वसुरागच्छत् । अस्मासु च तत्र स्थितेषु अल-
म्बुषा नाम काचित् सुरसुन्दरी तमेव देवं द्रष्टुमागता
वातविस्त्रंसितवसना अभवत् । वसुरयं तथाभूतां तामव-
लोक्य कामवशतामगात् । अप्सरा च सा सद्यएव तस्य
रूपेण समाकृष्टचित्ता अभूत् । तदा लोकेय कमलयोनिर्मम
मुखे दृष्टिमपातयत् ।

अहञ्च विधातुरभिप्रायमवबुध्य क्रुधा तौ अशपम् मर्त्य-
लोकं व्रजतं - - - - - चिती । तत्र चीर्भं भार्यापती
भविष्यथ इति . . . राजन् । स वसुस्त्वसुत्पन्नः गतानीक
तनयः शशिनः कुलभूषणम् । सापि सुयुवती अर्या
ध्यायां कृतवर्मनृपतिः सुता सृगावती नाम जाता तव
भार्या भविष्यति । इत्येवं देवराजववसा समाश्वासितः
सहस्रानीकः तं संमान्य तेन च सत्कृतः मातलिसारथि
रथेन पुनः स्वां पुरीमाजगाम । पथि गच्छन्तञ्च तं
तिलोत्तमा नाम सुरकान्ता प्रीत्या अब्रवीत् राजन् ।
किञ्चित् वक्ष्यामि क्षणं प्रतीक्षस्वीति । राजा तु तद-
श्रुत्वैव तामेव सृगावतीं ध्यायन् प्रतस्थे । ततः सा
तिलोत्तमा लज्जिता कोपात् तं राजानमशपत् राजन् !

यथाकृष्टमनाः त्वं मम वचो नाद्रियसे तथा चतुर्दश वर्षाणि
ते वियोगो भविष्यति । मातलिखेव तं शापं अशृणोत्
राजा तु सृगावतीमिव समुत्सुकश्चिन्तयन् मनसा कौ-
शाम्बीमगमत् । आगत्य च योगन्धरादिभ्यो मन्त्रिभ्यः
तत्सर्वं वासववचनं सृगावतीविषयमश्रावयत् प्रेषयञ्च
कालक्षेपासहिष्णुस्तां याचितुं तस्याः पितुः कृतवर्ष्मणः
सकाशं दूतम् । कृतवर्ष्मा च दूतपुत्रात् सर्वं श्रुत्वा
सहर्षः देव्यै कलावत्यै समभ्यधात् साध्येन मवोचत्
राजन् । सहस्रानीकायैव कन्या देया, मयाच स्वप्ने
दृष्टं कश्चिद् द्विजो मामेत्य इममेवार्थं सुक्ता अन्तर्हित
इति । अथ हर्षनिर्भरो नृपतिर्दृगावत्याः नृत्यगीतादि-
कौशलं अप्रतिमं रूपञ्च तस्मै दूतायादर्शयत् । ततश्च
तं राजानं सहस्रानीकमानीय यथाविधि समभ्यष्ट्य
तस्मै चन्द्रकलामिव नयनाह्लादकरिं सर्वकलाभिपुङ्गु
सृगावतीमदात् । अभवच्च तयोः परस्परपुण्ययोगतः
समागमो रमणीयतरः । अथ तस्य मन्त्रिणां तनया
जज्ञिरे योगन्धरस्य पुत्रो योगन्धरायणः सुप्रतीकस्य
तनयो रुमखान् अजनि । अस्य यो नर्त्तकसुहृत् तस्य पुत्री
वसन्तक समजायत । कालेन च क्रियता राजमहिषी
सृगावती गर्भमाधत्त । तदा आपाण्डुसुखी सा दर्शना-
त्समानस प्रियं रुधिरपूर्णं लीला दापी निमज्जन होहद
याचितवती । तदा तु देवैरतया वास्तवशीलित-
मशृङ्खन् राजानं तं शापं पूरयन् लाक्षादिरस-
पूर्णां वापीं रक्तसलिलामिवाकरोत् । ततश्च स्नान्तः

लाचारसंक्षिप्तं तामकरमात् कश्चिद् मन्त्रव्यङ्ग्यमवः
 पञ्ची आमिषगृह्या जहार । प्रियतमाञ्च तथा धापि
 नीतां पक्षिणा दृष्ट्वा विद्वलचेताः स कृपः निःसंशुः
 क्षिती निपपात । क्षणेन च लब्धसंभ्रं तं महीपतिं
 प्रभावेण दुष्ट्वा सातलिः विभानिनापतीज्यं तस्मै तिनी
 तनाग्राप कथयित्वा समाश्लाम्य च द्विवमगात् । स तु
 हा प्रिये । हासि गता, रूर्वाजासैः जाता पाषाणि तं
 क्षमित्यादिकं बहु बिलपन् शीकाली कश्चिदिदं
 ज्ञाप्यत्तान्तेः प्रबोधितः पुनः समानमप्रत्याशया कानि
 जीयितं दधार ।

पञ्चीन्प्रचक्षणात् तां राज्ञीं रुगावतीं नीत्वा जी
 वन्तीं प्रीत्य उदयपर्वते तत्याज । अथ तस्मिन् रात्रौ राज्ञीं
 शीकालपीडयित्वा आज्ञानमनाथं दुर्मपाकित्तं तं स कथ
 श्यत् । ततश्च कश्चिद्वनरः एनापिनी केषां ।
 रुदतीं तां ग्रासीकार्तुमुपपन्नमे । तच्छाजगरं विना
 कश्चिद् दिव्यः पुरुषः तां शुभोदकां भोत्रियी तस्य म
 अन्तर्दधे । ततः सा वराहना आज्ञानं कर्त्वा । ती
 कश्चिद् वनरजस्य अग्रतः ससुपश्रिता । स च रुगा
 तामरक्षत् । चिदभेतत् ज्ञापदा अपि ससुपायतां तां
 न जज्ञुः देवी विचिना गतिः । प्रथं रा दाला मर्भ
 भरातरा भर्त्सरं करन्ती मुक्तफण्डं रौदितुमाश्रिते ।
 तदाकर्णं कश्चिन्मुनितनयः फलमूलाहरणार्थं मागतया
 माससाद् । दृष्ट्वा च तां द्यार्द्रविरः छुष्ट्वा च यथाह्वयं
 शश्वमामय च जमदग्निं राश्रम मनउद्वाजीन् । तत्र ना

भूर्त्तभिवाश्वासं तेजसा स्थिरवालाकं सुदयोचलं कुर्वाणं
जमदग्निं ददर्श । सोऽपि तां पादपतितां वियोग-
दुःखाकुलां राज्ञीभाश्रितवत्सलः दिव्यदृष्ट्या समभ्यधात् ।
वत्से । इह ते पत्युः वंशधरः सुतो भविता भविता च ते
पुनर्भर्त्तृसङ्गमः मा शीच । एवमभिहिता मुनिना
साध्वी सा भृगावती तस्मिन्नेवाश्रमे प्रियसङ्गमं प्रती-
चमाणा अतिष्ठत् प्रासोष्ठ च समये सत् सङ्गति र्वाचारं
श्लाघ्यं पुत्ररत्नम् । तस्मिंश्च काले एष उदयनो नाम
धीमान् महायथाः सर्वविद्यापारगः सार्वभौमः राज्ञः
पुत्रः भविष्यतीति अन्तरीचाद शरीरिणी वागुदचरत् ।
सोऽपि राजबालकाः क्रमेण प्रतिदिन मवर्द्धत वयस्यैरिव
सद्गुणैः सार्धम् । शिष्यितश्च मुनिना तेन च शिष्यितान्
सर्वानिव सस्कारान् कृत्वा सर्वासु विद्यासु धर्तुर्येऽपि च ।
माता च स्वात् करात् राजनागाङ्कं कटकमागुच्य तस्य
करे रामवधात् ।

एवादासी उदयनः रृगायार्थं अग्रम् अग्रिण जिनचिन्
स्वजाज्ञान्तं महारण्ये सर्पमेक मपश्यत् अतीव च दयार्ह-
स्तस्मिन् पन्नगे मर्गोरनि तं श्वरं उच्यतामिष महचला-
दिति । श्वरोऽब्रवीत् प्रभो । दरिद्रीऽऽं जीपिक्यं मम
इमं हि पन्नगं खेपयन् जीवामि, पूर्वं अग्रमिन् सुजने
पिपन्ने मया अटवीमिमां अन्विष्यता मन्मौषधिवलात्
एषः अजष्टव्यः लब्धश्च । श्रुत्वैतात् उदयनोऽपि वदान्यः
श्वराय तस्मै तत् मातृदत्तं कटकं दत्त्वा सर्पमन्मोचयत् ।

अथ गृहीतकटो तस्मिन् सुशक्ते यां भुजगाः

प्रीतः पुरतः प्रणम्य प्रोवाच राजपुत्र । वसुनेमिरिति
 विश्रुतो वासुकेः ज्येष्ठोऽस्मि, वीणा मिमां तुभ्यं ददां
 रक्षितोऽहं त्वया, तत् गृहाण एतां ताम्बूलीञ्च अस्नान
 मालातिलक युक्तिभिः सह । स तत् गृहीत्वा तेने
 नागिन उत्क्षिप्त स्तस्मिन्नेव मुनेराश्रमे तत्क्षणमेव भार
 दृशि अमृतमिव वर्षन्नुपागमत् । अत्रास्तरे श्वरः त
 कटकं राजनामाह्वं नगरे विक्रीणन् आपणे राजपुरुषे
 र्भृतः नीतश्च राजकुलम् । कुतस्त्वयेदं कटकमाप्तमिति
 सशोकेन सहस्रानीकेन नृपेण पृष्टश्च सर्वं वृत्तान्तं मगा
 दीत् । ततश्च कथमिदं प्रियाकरस्त्रं श्वरेणाधिगत
 मिति चिन्तयन्तं नृपं देवी सरस्वती समभ्यनन्दया
 राजन् । शापस्ते क्षीणः संजातः उद्याद्री जमरग्देराश्रमं
 तत्र प्रिया सपुत्रा मृगावती तिष्ठतीति । अथ तस्मिन्
 हनि कथञ्चिदवसिते नृपतिस्तमेव श्वरमग्रे दृष्ट्वा प्रिय
 तमासङ्गमीत्सुकस्तमेवोद्यादि प्रति ससैन्यः संप्रतस्थे ।

इति नवमस्तरङ्गः ।

—०%०—

अथ दशमस्तरङ्गः ।

अथ नरपति दूरमध्वानं गत्वा कस्मिंश्चिद्वरग्ये
 सरसीतटे वासनकल्पयत् । तत्र च शयनीयतलगतः
 श्रान्तः सायं सङ्गतकं नाम कथकं मन्विवीत् हे हृदय-
 वल्लभ ! कामपि हृदयविनोदिनीं कथामाख्याहि अहं
 प्राणवल्लभां तां मृगावतीं द्रष्टुमतिससुत्सुकोऽस्मि कथ-

मपि उत्कण्ठां विनोदयितुं मिच्छामि । सङ्गतकोऽ-
ब्रवीत् देव । खिं वृथा तप्यसे आसन्न एव तव देव्याः
समागमः क्षीणशापत्वात् । संयोगा विप्रयोगाश्च सर्वे-
षामेव दृश्यन्ते अत्रैकां कथां कथयामि श्रूयताम् ।

पुरासीत् मालवे देये यज्ञसोमो नाम कश्चित्द्विजः ।
तस्य द्वौ सुतौ जातौ । तयोरेकः कालनेमि नाम
द्वितीयः विगतभय इति विद्युतोऽभवत् । कालेन स्वर्गते
पितरि, उत्क्रान्तशैशवी तौ भ्रातरौ विद्यार्जनाथं पाटलि-
पुत्रकं नगरं गतौ । तत्र देवशर्मा नाम कश्चिदुपा-
ध्यायः ताभ्यां यथाविधि लक्षविद्याभ्यां द्वे निजे सुते मूर्त्ते
विद्ये इवापरे प्रददौ ।

कदाचित् कालनेमिरपरान् प्रतिवेशिनो गृहस्थान्
धनसम्पन्नान् दृष्ट्वा ईर्षया घृतव्रतः होमैः श्रियं साधया-
मास । साधिता च श्रीसुष्टा साक्षात् तमभाषत खं
भूरि वित्तं राजानञ्च पुत्र मास्रसि परमन्ते तव चौर-
वत् मृत्युर्भविता यस्मात् त्वया ईर्ष्याकलुषितात्मना अग्नी
आमिषं] हुतमित्युक्त्वा अन्तर्हितायां लक्ष्म्यां कालनेमि.
क्रमात् महाधनोऽभूत् कालेन चास्य पुत्रोऽजायत ।
यतोऽयं श्रीवरात् संप्राप्तं तस्मात् तं श्रीदत्तनामानम-
करोत् पिता । क्रमेण च श्रीदत्तः ब्राह्मणोऽपि वृद्धिं
गच्छन् अस्त्रेषु बाहुयुद्धेषु च अप्रतिद्वन्द्वी अभवत् ।

अथ कालनेमे भ्राता विगतभयः सर्पदष्टां प्रियां
दृष्ट्वा तीर्थपर्षट्कार्थीं देशान्तरं मगात् ।

अत्रान्तरे वल्लभशक्ति नाम नृपतिर्गुणध्वः तमेव

श्रीदत्तं विक्रमशक्तिनाम्नः स्वपुत्रस्य सखायमकरोत् ।
 राजपुत्रेण अभिमानिना तेन अस्य तरस्विकः शीघ्रवे
 दुर्योधनेन भीमस्यैव सहवास आसीत् । ततश्च भव
 न्तिदेशीयौ बाहुशालि वज्रमुष्टि नामानौ द्वौ क्षत्रियौ
 अस्य विप्रस्य श्रीदत्तस्य मित्रत्व मगच्छताम् । बाहुयुद्धेन
 पराजिताः दाक्षिणात्या गुणप्रिया मन्दिपुत्राश्च स्वयम्बर-
 सीहाईनेन तमेव श्रीदत्त मशिश्रियन् । तथा महावनी
 व्याघ्रभटनामानौ उद्रेन्द्रवल, निष्ठुरकश्चेति चत्वारः
 वीरा तेन श्रीदत्तेन सौहार्दं मकुर्वन् ।

कदापित् राजपुत्रसखः श्रीदत्तः तैः सुहृद्भिः सह
 वर्षास जाङ्गवीतटे विहृत्सु मगमत् राजभृत्या स्तं
 राजपुत्रं विक्रमशक्तिं नृपसक्तयन् । श्रीदत्तमपि
 तदानीं सुहृद्दः राजान मकार्षुः । एवं कृतं जातरीयेण
 अभिमानिना राजपुत्रेण असी विप्रवीरा रणाय समा-
 हृतः श्रीदत्तः तं राजपुत्रं बाहुयुद्धेन विजितवान् । अथ
 भृशमपमानितः सः तस्य दक्षिणस्य विप्रस्य वधमिवेष
 तञ्चाभिप्रायं ज्ञात्वा श्रीदत्तः शङ्कितः स्वमितैः सह
 तत्समीपादपासरत् । अप्सर्षश्च अप्स्यत् गङ्गासातसा
 नीयमनां कानपि कामेनीं सागरमध्यवर्तिनीमिव
 श्रियन् । ततश्च तान बाहुशालिप्रमुखान् सुहृदस्तटे
 स्थापयित्वा तामैव राजानामुद्धर्त्तुं जलमवततार ।
 निमज्ज च केशेष्वपि प्राप्तां दूरमभसि निमग्नां तां
 रमणीमन्सर्त्तुम् । निमज्ज च क्षणात् शैवं देवकुल-
 मपश्यत् नतु तां नारीं नवा वारिराशिम् । दृष्ट्वा च

तत् महदाश्चर्यं मन्यमानो नत्वा च भगवन्तं वृषध्वजं
मनीहरे तस्मिन् शैवनिलये उद्याने तां रात्रिमनैषीत् ।
प्रातश्च देवमुमापति माराधयितु मागतां ता रमणीं
सूर्त्तां श्रियमिव अद्राक्षीत् ।

अथ ईशानं पूजयित्वा सा चन्द्रवदना निजमन्दिरमगात्
अनुजगाम च तां सोऽपि श्रीदत्त । गत्वा च किञ्चिद्-
ध्यानं देवपुरमिव मन्दिरभेकं ददर्श । सापि मानिनी
सम्भ्रान्ता तत्रैव प्रविवेश । गत्वा च सा तन्वी
अन्तपुर मध्ये किमपि असम्भाषमाणा स्त्रीसहस्र-
सेविता पर्यङ्के निषसाद् । श्रीदत्तोऽपि तत्र तस्याः
समीपे समुपाविशत् । अथ सहसा सा रोदितुं मारुभे,
निपेतुश्च स्तनयोरुत्थानं सन्तता वासुविन्दुः । कर्-
णाद् चैताश्च श्रीदत्तस्तामवादीत् सुन्दरि ! का त्वं
किमर्थं वा रोदिषि, वद यद्यहं ते दुःखं निवारयितुं
शक्तः स्यामिति । ततः सा कथमपि वासुं निगृह्या-
ब्रवीत् साधो ! वयं दैत्यपतेः वल्केः पौत्रः दशशतं
अहञ्च सर्वासां ज्येष्ठा विद्युत्प्रभा नाम । पितामहो-
ऽस्माकं विष्णुना दीर्घबन्धनं नीतः पिता च बाहुयुजेन
निहतः । हत्वा च पितरं तेन शौरिणा वयं निर्वासिता
सर्वाएव पुरात् । तत्र च प्रवेशरोधार्यं एकः सिंहः
स्थापितः । तेन च सिंहेन तत् अस्माकं स्थानमव-
रुद्धं हृदयञ्चास्माकं दुःखेन । कुवेरशापात् कश्चिद्
यक्षः स सिंहः सञ्जातः । कथितश्च पुरा तस्य शापान्तः
मानवाभिभवो विघ्नतेन विष्णुनः पुरप्रवेशोपायार्थम् ।

तस्मात् सोऽस्माकं शत्रुः केशरी त्वया जीयतां तदर्थञ्च
 मया भवानिहानीतः, तस्मात् पराजितात् मृगाङ्गाभिधं
 खड्गमवाप्तसि, तत् प्रभावेण च पृथिवीं जित्वा राजा
 भविष्यतीति । तदाकण्ठं कथञ्चित् तं दिवसमतीत्य
 अपरेद्युःस्थाः कन्यका अग्रेकृत्य श्रीदत्तः तत्पुरमभिययौ
 जिगाय च तमुद्धतं सिंहं बाहुयुद्धेन । सोऽपि शापवि-
 सुक्तः स्वं वपुरवाप्य तस्मै स्वं खड्गं दत्त्वा शापान्तकाय
 तत्क्षणादेव अन्तर्हितः । अथासौ श्रीदत्त स्ताभिर्देव्य-
 कन्याभिः परिहृत स्तत् पुरोत्तम भविष्यत् । दैत्यसुता
 सा च तस्मै विषमं अङ्गुलीयं ददौ । स च तत्र स्थितः
 स्तस्यां कन्यायां भृशं साभिलाषोऽभूत् । तद् दृष्ट्वा
 सापि कन्यका युक्त्वा जगद् एनं वीर ! अत्र वाप्यां
 स्नाहि, एतच्च ग्राहभयापहं खड्गमादाय निमज्ज । तर्धति
 स श्रीदत्तः समत्सुकः तस्यां वाप्यां मज्जन्नेव यस्मात्
 जाङ्गवीतटात् अवातरत् तत्रैव समुत्तस्थौ । अथ पाता-
 लादुत्थितः स खड्गाङ्गुलीकवान् विस्मितं विषणश्चासीत्
 तथाविवञ्चितमात्मानं अपश्यत् ।

अथ तान् सुहृदोऽन्विच्छन् स्वगृहाभिमुखं अगच्छन्
 अपश्यच्च पथि निष्ठुराख्यं सुहृदम् । स चोपेत्य प्रणस्य
 एकान्ते तं नीत्वा स्वजनवार्त्तां पृष्टः अत्रवीत् सखे !
 त्वां गङ्गान्तर्निमग्नं वयं बहून् दिवसान् अन्विष्य शोक-
 निर्भराः स्वानि शिरां सि क्लृप्तुं समुद्यता अभूम । तदा
 नैवं साहसं कुरुत पुत्रकाः जीवन् वः सखा समेप्यन्ति
 ह्यन्तरीक्षमा वाणी अस्मान् तस्मादुद्यमात् न्यवारयत् ।

ततश्च भवत्पितुः सकाग्रं गच्छतामस्माकं पार्श्वमेव
 कश्चित् सत्वरमेत्याब्रवीत् भद्राः । साम्प्रतं युष्माभिर्नगरेऽत्र
 न प्रवेष्टव्यं यतः वल्लभशक्तिर्नरपतिः पञ्चत्वं गतः । मन्त्रि-
 भिश्च सम्भूय तस्य राज्ये विक्रमशक्तिं तत्पुत्रमभिधिप्रिचुः ।
 प्राप्तुराज्यः सः परेद्युरेव कालनेमिर्गृहमगात् । अपृच्छ-
 च तत्र श्रीदत्तः क्व ते पुत्र इति । कालनेमिश्चावदत्
 नाहं जानामि क्व गत इति । अथानेन प्रच्छादितः स्व-
 सुत इति मत्वा तेन राज्ञा कालनेमिश्चौर इति निर्भक्ष्य
 शूलं दत्त्वा निषूदितः । तत् दृष्ट्वा तस्य भाट्याया हृदय
 मस्फुटन् शोकनिमग्नायाः किं हि पापात्मनामसाध्यं ?
 अथ तेन विक्रमशक्तिना श्रीदत्तस्तद् वयस्याश्च हन्तु-
 मन्विष्यते तस्माद् यूयमितः शीघ्रं गच्छतेति । इत्यभि-
 हिता स्तेन पुंसां शोकार्त्तास्ते बाहुशालि प्रमुखाः पञ्च
 समन्त्र उज्जयिनीं ययुः । तेष्वेव गच्छन्निरिह त्वदर्भं अहं प्र-
 च्छन्नं स्थापितः । तरेहि तावत् सुहृदांसविधे गच्छाव इति ।

इति निष्ठुरकात् श्रुत्वा सः श्रीदत्तः पितरौ अनुशोच्य
 प्रतिकारिच्छामिव खड्गे दृशं मुहुर्निर्दधे । कालं प्रती-
 च्छमाश्रय तेन सख्या निष्ठुरकेण अनुसम्यमान स्तान् सु-
 हृदः प्राप्तुं उज्जयिनीमेव पुरीं प्रतस्थे ।

गच्छंश्च सख्युस्तस्य गङ्गास्वनिमज्जनावधि वृत्तान्त
 वर्णयन् कामपि क्रोशन्तीं नारीं पश्चि ददर्श चकार च
 दयया तां अवलाहं भ्रष्टमार्गा मालव प्रति प्रस्थितेति
 व्याहरन्तीं सहगामिनीम् । एकदा तथा च निष्ठुरकेण
 समञ्चित एकस्मिन् शून्ये नगरे वासमकल्पयत् । ददर्श

च तस्यामेव निशायां मुक्तनिद्रः तामेव स्त्रियं निष्ठुरकं
 हत्वा हर्षात् तन्नांसनश्रतीम् । दृष्ट्वैव सः श्रीदत्तः तं
 भृगाङ्कं खड्गमाकृज उदतिष्ठत् सापि नारी घोरं राक्षसी-
 रूपमग्रहीत् । अथ सा तेन निहन्तुं केशेषु गृहीतैव
 तत्क्षणं दिव्यरूपं गृह्णती तमुवाच महाभाग । मा मां
 जहि मुञ्च, नैवास्मि राक्षसी, कौशिकात् महर्षे र्गमायं
 शापो येनाभूत् तदाकर्ण्यताम् । पुरा घोरे तपसि
 वर्त्तमान कोशिकं दृष्ट्वा स्वपदाहारगङ्गी धनपति मां
 तस्य तपोभङ्गार्थं प्रजिघृक्ष, अहन्तु कान्तेन रूपेण तं
 प्रलोभयितु मच्चना भयप्रदर्शनार्थं भैरवं वपुरकार्पम् ।
 तद्दृष्ट्वासी तपोधनः सदृशमेव शाप मस्यधान् पापे । मा-
 नुषान् मच्चयन्ती निशावरी भव ननु त्वत्तः स त्वत्तः
 केशग्रहमेव शापगतं व्यधात् । इत्यनङ्गोऽप्यमृतं राक्षसी-
 भाव गता, अस्तस्य नगरभित्तु अथ त्वया मे शा-
 पान्तः कृतः, तद् गृहाण मत्तो वरम् । तस्या गन्धर्व-
 माकर्ण्य श्रीदत्तः सहर्षोऽग्रवीत् अथ । अलगन्त्येन तस्मिन्
 एव सम सखा जीवत्विति । तदास्त्विति वरं दत्त्वा
 सा तिरोदधे, स च निष्ठुरकः प्रक्षतशरीर एव जीव-
 न्नुत्स्यो । ततश्च प्रातः सविस्मयः प्रहृष्टश्च स तेन
 सह प्रतस्थे प्राप च क्रमान् उज्जिनीम् । तत्र
 मार्गेन्मुखान् सुहृदः नीलकण्ठानिव तोयदः दर्शनेन
 सभावामास । कथितनिजवृत्तान्तं तं बाहुगाली
 स्व गृहमनैशीत् । तत्रोपचर्य भाषो बाहुगालिनः प्रियुष्यां
 स्वगृहद्वयं सुहृद्वि प्रिचरमथुवास ।

कदाचित् वसन्तोत्सवे सखिभिः सह श्रीदत्तः
 उपवने यात्रां द्रष्टुं जगाम । ददर्श च तत्र कन्यकां
 श्रीनिम्बके नृपस्य रूपिणीं मधुश्रियमिव रूपोज्ज्वला-
 मागताम् । सा तु शृगावती नाम तच्छणमस्य हृद-
 यमधिपहृत्समार्गं च विकारादीर्षया दृष्ट्वा । तस्या अपि
 सिन्धु श्रियशंसिनी दृष्टि स्तं प्रतिव्यस्ता हूतीव
 गतागमधारीत् । क्षणेन च दृष्टान्तरालगतां ताम-
 पश्यन् श्रीदत्तः सुष्ठु खिन्नहृदय सर्वतः पूर्यन्तिमान-
 नममयत् । बाहुशाली तु नितान्तवत्सलस्य तादृशं
 भावशाली प्राब्रवीत् सखे । विदितं मे तप हृदय मा
 अयच्छवं कथाः तदेहि यत्र राजसुता गता तत्रैव
 ॥ १ ॥ इति । स च तत्रेति स्वीकृत्य तेनैव सद्य तस्याः
 सखिपार्थ मगात् । तदानीच्च हा । कष्टं किमिदमापतितं
 दृष्ट्वा राजकन्या भुजगेन इति तत्रत्यानामाक्रन्द समभवत्
 श्रीदत्तहृदयं दहन् । क्षणे च तस्मिन् बाहुशालिना गता
 अस्ति मम शुभ्रदः पिबन्नगङ्गुरीयं विपाद्येति कलुषी अभि-
 हितः । स च तच्छणं कङ्कुकी समभ्येत्य चरत्तलजतः
 श्रीदत्तं सातुनयं राज दुहितुः सदायमगयत् । सोऽपि तस्या
 कथायां अतुल्यां अतुलीयकं निधाय विद्यां जजाप, तिन
 च सा प्रत्युज्जीवन भवाद । ततश्च तत्र सर्वरिभन् जने
 हर्षात् श्रीदत्त प्रशसावाद्परि राजा प्रियञ्जलि धर्तुं दृ-
 ष्टान्तः तच्छणमाययी । श्रीदत्तः । तस्मिन् सखिं
 अष्टहीतान् सुवर्णादिकं यत् पारितोषिकं राजा प्रेषितं

तत् सर्वं बाहुशालिनः पित्रे समर्पयत् । परं तां कान्तां
चिन्तयन् तथा पठ्यतप्यत यथास्य सर्वे एव सुहृद् किं कर्त्तव्य-
विमुढाः व्याकुलात्मानः समभवन् । ततो भावनिका नाम
तस्या राजपुत्राः प्रिया सखी तदङ्गुरीयकसमर्पणव्याजेन
श्रीदत्तसकाशमाययी उवाच च सुभग । साम्प्रतं सख्या
मम एष निश्चयः सजातः यत् त्वं वा प्राणप्रदः पति रथवा
मृत्यु रिति । इत्युक्ते तया श्रीदत्तः सर्वे च वयस्याः सम्भूय
सहसा मन्त्रयामासुः । वयं कौशलेन निश्चतं राजपुत्रीमिमां
हत्वा इतो वासार्थं मथुरां गच्छाम इति । एवं सम्भन्वित
कार्ये सा भावनिका गृहं ययी । अथान्येद्युः बाहुशाली
वयस्यत्रयाञ्चितः वाणिज्यव्यपदेशेन मथुरामगमत् । ग-
च्छंश्च स पयि प्रतिपद राजपुत्रा अभिसारार्थं गूढाणि
त्वरावन्ति च वाहनानि स्थापयामास । श्रीदत्तश्च सायं
राजपुत्रा वासे काञ्चित् सदुहितरं स्त्रियं मधु पाययित्वा
अस्थापयत् । ततश्च दीपीद्देशेन वासवेश्मनि अग्निं दत्त्वा
प्रच्छन्नं भावनिकया राजसुता वह्निर्निन्दे । ताञ्च वह्नि-
रागतां सम्प्राप्य श्रीदत्तः प्राक्प्रस्थितस्य बाहुशालिनः
पदवीं तयैव भावनिकया मित्रद्वयेन च सह प्राहिणोत् ।
कुमारीगृहे सा मत्ता स्त्री सुतया सह दग्धा । सर्वे एव
लोक स्तामिव राजदुहितर सखीसंभतां दग्धां मन्वभानः
समन्तात् कोलाहलं चकार । श्रीदत्तस्तु प्रातस्तत्र पूर्वं
वत् जनैर्दृष्टः रात्रौ द्वितीयस्यां गृहीतमृगाङ्कः पूर्वप्रस्थितं
प्रियां प्रति प्रतस्थे तथा च रात्रौ दूरमध्वानमतिक्रम्य
प्रातः प्रहरे जाते विन्ध्याटवी माससाद् । तत्रादावनि-

भिक्षानि पश्चात् तान् सुहृदः पथि प्रहाराभिभूतान् भाव-
निकासहितान् सर्वान् दृष्ट्वा नितरां व्यथितमनाः किमिद-
मिति अष्टच्छन् । ते चीचुः सखे । सुषिताः स्नः बहुभिर्नि-
पत्य अश्वारोहिभिः सैनिकैरिदानीमेव । अस्माद्यु एवमव-
हीनिषु एकेन अश्वारोहिण राजपुत्री अश्वगधिरो- नीता
यावत् दूरं न नीयते तावदनया दिशा गच्छ । मास्माक-
मन्तिके स्थाः सर्वथा सा एव रक्षणीयेति । तैरेवमभिहितः
सुहृद्भिः स शीदत्तः बहु विचारयन् तान् सुहृदः समा-
शास्य जवेन राजतनयामिव समनुससार । सुदूरं गत्वा च
तामश्वारोहिणेनामाससाद् ददर्श च तेषु क्षत्रियमेकं युवानं
तेन च उपरि तुरङ्गमस्य गृहीताच्च तां राजतनयान् ।
दृष्ट्वैव स तस्य क्षत्रिययुवकस्य अन्तिकं गत्वा सास्त्रेण च
तत् राजपुत्रीविसुक्लिमभ्यर्थ्य अनुच्यन्तमेनं अश्वादाक्षिप्य
तथा दृष्ट्वा अचूर्णयत् यथा स सद्यः पञ्चत्वमगमत्, एवं
तं निहत्य तत्रैतान् आरुह्य तान् सर्वान् प्रधावितान् क्रुधान्
अश्वारोहान् बहून् तेनैव मृगाङ्घ्रिण निजघान । हत-
शिषाच्च सैनिकाः तादृशं तस्य अमालुषं शीर्थमवलीक्य
भीताः प्रदुद्रुवुः । ततश्च राजपुत्रा तथा मृगाङ्घ्रवत्या सह
तुरगाखण्डस्थानेन सखीन् प्रति प्रतस्थे । स्तोत्रं गत्वा च
सोऽः संशाले प्रहृतः सहसा पपात पञ्चत्वमवाप च ।
अवतीर्णा च तत्कालं सा राजपुत्री त्रासादास्त्रैस्त्रिभिर-
दृष्टार्त्ता समभयत् । ताञ्च तत्र रापयित्वा इतस्ततो
जलमन्विच्छतः सुदूरं गत्वापि जलमप्राप्तवत्स्तस्य सदिता-
स्तमुपागमत् । ततः स ऋथमपि प्राप्तपानीयः तिनिरा

च्छन्नतया मार्गमपश्यन्, इतस्ततो भ्रमन् चक्रवाकवत्
 उक्त्वा जन् तां निशामनैषीत् वन एव । प्रातश्च पतितेन
 अश्वेन लक्षितं तत्स्थानमासाद्य तत्र क्वचिदपि रात्रपुत्रीं
 न्नासादितवान् । ततः स मोहात् भुवि खड्गं वृगाङ्गं सरण्य
 समन्तात् तां राजपुत्रीमनेक्षितुं वृक्षाग्रमारुरीह ।

अत्रान्तरे कश्चित् शवराधिपस्तीनेव मार्गेण तत्रायत्री
 जग्राह च दृष्ट्वैव वृक्षमूलस्थितं वृगाङ्गम् । तं दृष्ट्वैव श्रीदतः
 वृक्षाग्रादवतीर्थे अतिमात्रं व्यथितमनाः प्रियाप्रवृत्तिं तत्र-
 पृच्छत् । स चाब्रवीत् इतस्त्वं मत्पत्नीं व्रज, जानाम्यह
 सां तत्र प्रिया तत्र गता, अहं तत्रैव याम्यामि, तत्र चेम-
 ममि दास्यामि, इत्युक्त्वा श्रीदत्तस्तीन शवरेण प्रेषितः
 तदीयैश्च पुरुषैः समन्वितः तानेव पत्नीं दयी । तैश्च
 पुरुषैः श्रमं तावत् विवृञ्चेति अभिहितत्वां पत्नीं गत
 क्षणात् शान्ततया निद्रामभजत् अपश्यच्च प्रबुद्धं ही पादौ
 निगडसंयतौ । तत्रश्च दैवर्गातं विचिन्तयन् ताञ्च प्रियां
 शीचन् कथमपि तत्रातिष्ठत् ।

अथ काचित् भीचनकाभिधा चेटी तमुद्देशमागत्य तत्र-
 व्रवीत् राहाभाग । आगतोऽसि कथमत्र कृत्यवे कार्थार्थं न
 इत्तु शवरं ह्यापि गतः, आगत्यैव त्वां चण्डिकाणां
 सन्तोषी वदन्निमुपहरिष्यति, तद्वर्षञ्च विख्याटव्याः कीर्गं लिन
 लक्षिणाजीत, वस्त्रनञ्च गमितः । यस्मात् भगवत्या उर
 हारं त्वं कल्पित तस्मादेव सदावसनैरन्नैश्च उपचर्यते ।
 एत एव मीचीपायीऽस्ति, यदि इच्छसि, अस्त्यस्य सुन्दरी
 नाम कथ्यका । सा च त्वां प्रति अत्यर्थं मदनातुरा जाता,

तस्मात् तां मे वयस्यां भज, ततस्ते चैवं भवितेति । तथा-
 खिति उक्त्वा स श्रीदत्तः गान्धर्वेण त्रिधिना तां सुन्दरीं
 रहसि प्रणयिनीमकरोत् । सा च प्रतिरात्रं तस्य बन्ध-
 नानि द्दीप्तित्वा यथासुखं विहरति स्म, अचिराद् तं
 समर्भा समजायत । तत्सर्वं तस्मात्ता मीचनिकासुखादुपशुत्य
 जाग्राहसु हपरवशा स्त्रैरभागत्य श्रीदत्तमब्रवीत्, वत्स ।
 श्रीचण्डनामा अध्याः सुन्दर्याः पिता त्वां न चमेत, तत्
 शीघ्रमितो गच्छ, सुन्दरी तु मम न विस्मर्त्तव्या इति एव-
 मभिधाय संमौचितः श्वश्रूः खड्गं खं श्रीचण्डहृत्तगनं सुन्दर्यै
 समाख्याय त्वरितं प्रतस्थी विवेश च पुनश्चिन्ताशुलः चिन्तय-
 स्तामेव विख्याटव्रीं मृगाङ्गवत्याः पदवीं जिज्ञासितुम् ।
 तदा शुभं निमित्तं लक्षयित्वा यत्राश्वी मृतः सा च हारिता
 प्रियसी तमुद्देशमाययौ । तत्र चागत्य आरात् लुब्धकमेकं
 समागतं दृष्ट्वैव पप्रच्छ तं प्रियाया प्रवृत्तिम् । किं श्री-
 दत्तस्त्वभिति तेन पृष्टव स एव मन्दभाष्योऽहमिति नि-
 श्चलन् तमुवाच । लुब्धकोऽवदीत् शुश्रु सखे । यत् ब्रवीमि ।
 दृष्टा मत्रा ते भाग्या क्रन्दन्ती त्वामितस्तातः । दृष्टा चाहं
 तां यथापुत्रं पृष्ट्वा समाश्वान् च क्षपाशुलः इती निजां
 पश्रीमणस्त्रात् पृहमनयम् । तत्र तक्षणात् पुलिन्दान् अव-
 लोक्ष्य भयातुरा दीना सा मया रुधुरानिकट नागखलास्यं
 आन नीत्वा तत्र कञ्चिन् स्थविरस्य पिश्वदत्तनाजः हि-
 ज्जगनः आवासे सगौरव न्यासीत्यवस्थापिता । तस्या
 सुखाह त्वन्नाम सुता त्वामन्वेष्टमहमिहागतं, तामाह
 गच्छ मीघ्रं नागशय्या प्रति । इत्युक्ती लुब्धकेन श्रीदत्तात्

क्षयात् नागखलमुद्दिश्य प्रतस्थे । अपरेद्युश्च सायं तं नाग-
स्थलं प्राप्य विश्वदत्तस्य भवनं प्रविश्य तं वदामि देहि मे
भाय्यां तु यन्नस्थानामिति । विश्वदत्तप्रोवाच भद्र ।
मथुरायां मम सुहृत् गुणवत्तर कश्चित् ब्राह्मणोऽस्ति स
हि शूरसेनस्य राज्ञः उपाध्यायः मन्त्री च । ताव हस्ति तव
गृहिणी मया स्थापिता अयं हि ग्रामस्तस्या रत्नायां न
क्षम इति तत् प्रातस्तत्र त्वया गन्तव्यं अद्येह जिग्रन्प्रताम्
इत्युक्ताः श्रीदत्तः तस्यैव गृहे कथमपि तां जिग्रामजयत्
प्रस्थितश्च प्रातरपरेऽहनि मथुरामाममाद् ।

तत्र च दीर्घाध्वपरिश्रान्तः नगराद् बहिः निष्कले
बापीजले कृतस्नानस्तस्मादेव अश्वसः चौरिनं अज्ञतबद्धहारं
वस्त्रमेकं सहसा प्रापत् । अथ गृहीततद्वसनः तस्मिंश्च
हारमलक्षयन् प्रियां द्दिट्चुरीत्सुख्यात् मथुरां नगरीं प्रा-
विशत् । प्रविशन्नेव नगररक्षिभिः तत् वस्त्रं सदाए प्रत्य-
भिन्नाय चौर इति बलाद्वरुदः नीतश्च नगराधिपमका-
शम् । स चाविदितं तं राज्ञे न्यवेदयत् आदिपञ्च राज्ञा
तस्य बधम् ।

अथ सा मृगाङ्गवती दूरान् प्रहृतद्विष्टिमं बध्यभुमिं
नीयमानं त प्रत्यभिन्नाय यस्य गृहे स्थिता तमेव मन्त्रि-
सुख्यं ममायं पतिर्नीयते बधायेति ससम्भ्रममन्नवती । मन्त्री
ष घातकान् निवाय्यं राज्ञे सर्वं वृत्तान्तं विज्ञाप्य श्रीदत्तं
मोचयित्वा बधात् स्वं गृह्णमानाययत् । यी मां बधात्
अमोचयत् स खलु मम पिहव्य विगतभयः पुरा देशान्तरं
पर्यटन् क्रमेण मथुरामेत्य राजमन्त्रित्वमाससादेति ज्ञात्वा

प्रत्यभिज्ञाय श्रीदत्तः तस्य पितृसीदरस्य पादयोः पपात ।
 सोऽपि तं भ्रातृष्पुत्रं प्रत्यभिज्ञाय सविस्मयः प्रेमनिर्भरः
 कण्ठे जग्राह पप्रच्छ च सर्वं गृहहृत्तान्तम् । ततः श्रीदत्तं
 पितृबन्धादारभ्य आत्मनो निखिलं हृत्तान्तमकथयत् । सो-
 ऽपि श्रुत्वा सर्वं हृत्तान्तं सुज्ञा चाशु विजने भ्रातृष्पुत्रम-
 ब्रवीत् पुत्र । धैर्यं माश्रय ममैका यक्षिणी सिद्धा, सा पञ्च
 अश्वसहस्राणि सप्त सुवर्णकोटीश्च मञ्जमदात्, अहमपुत्रः,
 तत्सर्वं तवैव धनम् । इत्युक्त्वासी पितृव्यः श्रीदत्ताय तां
 प्रियां मृगाङ्गवतीमदात् । श्रीदत्तोऽपि गृहीतधनसमग्र-
 स्तत्रैव तां यथाविधिपरिणीय क्वान्तया तया सङ्गतस्तस्थौ ।
 इत्यं प्राप्नोतीत्युक्त्वा तस्य शशिनः कलङ्कखेदं बाहु-
 शालिप्रभृतिचिन्ता शालिन्यदायिनी मनसः समजायत ।

एकदा स पितृव्यः रहसि श्रीदत्तमभ्यधात् पुत्र । अस्य
 भूरसेनस्य राज्ञः कन्यकैकास्ति, मया तु तदाज्ञया सा
 अवन्तिदेशे दातुं न्या, परन्तु मया मनसि हतं यत् तद-
 पदेशेन तां हत्वा तुभ्यं ददामि, ततश्च तदनुयायिनि बले
 मामके च प्रागे यत्ते त्रिशद्विंशं राज्यं, तदचिरात् प्राप्स्य-
 सीति । एवं निश्चित्य श्रीदत्तः पितृव्यसहितः सपरिश्रमः
 सैन्यैर्बहुभिः परिहृतश्च तां कन्यामादाय प्रतस्थे । ततश्च
 विन्ध्याटवीप्राप्तमात्रमेव तं अतिमहती अतर्कितोपस्थिता
 दस्युसेना शरवर्षैः कुरोध । निव्युच्च दस्यवः प्रहार-
 मूर्च्छितं भग्नसैन्यं श्रीदत्तं गृहीतसकलधनं स्वपत्नीम् ।
 तत्र च ते तं तदवस्थमेव भीषणं चण्डिकालयं प्रावेशयत् ।
 प्रविष्टमात्रञ्च तं सा पक्षीपतिपुत्री सुन्दरी उत्सङ्गितवाल्-

पुत्रा देवीदर्शनार्थिणी आगता प्रत्यभिज्ञाय स्थानं दायं
 नवारयत् । श्रीदत्तस्तु चिन्तां सुन्दर्याः सपुत्राया दर्शनं न
 सानन्दः तथा साकं तद्यान्दिर प्राविशत् प्रापञ्च सुन्दर्या ।
 पित्रा स्त्रीचच्छेदं प्राक् स्वर्गतेन अगुच्य सुन्दर्या दत्ता ता
 पक्षीराज्यम् । लेभे च तं चौरसमाप्राप्तं रजितद्वयपति-
 च्छद मृगाङ्गवतीं ताञ्च कन्यकां तञ्च मृगाङ्गं नाम स्वपुत्रम् ।
 अयं श्रीदत्तस्तैव ता शूरसेनरुता पत्नीशिवमहाराजात्म-
 बत् । प्राप्तराज्यं च प्रवशुरयोस्तस्य विश्वके स्तस्य च शूर-
 सेनस्य सञ्जाये दूतं प्राहिणीत् । तौ दुहितृवाम्नौ प्रमोद-
 निर्भरौ सेनारामुदयेनान्विती तं श्रीदत्तमुपात्रमन्तु ।
 बाहुशालिप्रमुखोऽयं ते सुहृदः प्राप्तसन्देशः प्रमोदनिर्भर-
 मानसा सर्व एव सजाजन्तुः । अयं स प्रवशुराभ्यां सम-
 दितः तं पितृघातिनं विक्रमशक्तिं हत्वा हस्तवैरपति-
 क्रिय शान्तिं लेभे नन्दं च ससागरां धरां प्राप्य कान्ता
 भिरुपचर्यमाणः सुखेन कालं नयन् ।

हे नरपति । अत्युग्रमनसो धीरा इत्यं दिग्दिव्यौ म-
 व्यसनाख्यं तरन्ति प्राप्नुवन्ति च महलम् । इत्यं
 सद्वतपान् तां कथां श्रुत्वा सहस्रानीकं पश्चि प्रियाविक-
 योगकातरुणा निशामनेपीत् । अथ प्रभाते मनोरथा-
 षडः पुराणात् प्रेषितमनाः स्वां प्रियां प्रति प्रस्थित-
 कतिपये रजोभिर्मोसदङ्गीराश्रममगमत् अपश्य च तत्र शान्तं
 तपोनि जगद्भिक्षम् । अथ हस्तप्रक्षामाज तस्मै स-
 मुनिः तं तां कान्तां सपुत्रां समर्पयामास । जायाव-
 सानि च उच्यन्ती रन्वीत्यदर्शनं आनन्दवासपुर्णियाः

दृशः सर्वधीवाञ्छितम् । पुत्रान् चन्द्रम तत्पूर्वदर्शनं समा-
 लिङ्घ्य आनन्दजडः छर्येषु यथाशुं जुनीच । ततस्तपो-
 धनं तस्मान्न्वयं सातुवां रामोभादाय आतर्षीवत्
 बृहद्भ्रैश्च गैवपि अनुगम्यमानः प्राणान्तादात्रमपदात्तसात्
 स्वापुरीं प्रतस्थि । गच्छत्यप्रियाया विरहवृत्तानि श्रु-
 त्वन् आत्मनश्च वनीयन् क्रमिणीतीरय एताञ्च कौशाखी-
 माससाद् । आगत्य च उ . ५०० जिः पीरलीचनै-
 पीयमानः सह पत्नीपुत्राभ्यां राजप्रासादं प्राविशत् ।
 अथ गच्छति काले राजा पुत्रपुत्रीः प्रेमाय इव त उद-
 यन दीपराज्ये समभ्यपिद्यत् समादिरत्नं मन्त्रिपुत्रान् वस-
 न्तकं रुमखन्तं दीपन्यरायणं तत्र मन्त्रिवि । तदा
 च लेवी अशर्हं पिथी वाज्यदतिउन् यपि एपिरेव मन्त्रि-
 वरैः समभ्यां भेदिनी सुप्रभाकता इति पुष्यवृष्टिज्ञान्तरी-
 चात् न्यपतत् । ततः पुत्रान् स्तकसमभ्यभवां स राजा
 तथा नृगाङ्गवत्या सह विरमन्ति । उतीरणीया सुसुदुदभुज्य
 क्रमिणं जरा सागताद् । अथैतत् परिचरं जया जय
 तापुदवाय पुत्रपुत्र्यनं र्ये पते विरमन्तं सचिपे परिहृतः
 प्रियतमाभादाय महाप्रथानाय तीरगितादयसात् इति
 पतिः ।

इति दशमस्कन्धः ।

॥ ॥

अथ एताः पद्यम् ।

ततः स उद्भवः पितृदत्तं यत्तं यत्तं । यत्तं यत्तं यत्तं
 मेत तस्यां स्थित्वा प्रजाः यत्तं यत्तं यत्तं । यत्तं यत्तं यत्तं

क्रमेण च स योगन्वरायणप्रमुखेषु मन्दिषु राक्षधुरं
 समर्प्यं सुखेष्वेव एकान्ततत्परः सदा मृगयां सिद्धये
 भ्रवाद्यञ्च तां वासुकिदत्तां घोषवतीं वीशाम् । तस्याश्च
 वीशायाः कलनिर्झादेन मोहमन्त्रेष्वेव वशीकृतान् वन्यान्
 अक्षहिपान् सयस्य गृहमानयत् । वरनारी मुखाम्बुज प्रति
 मासङ्गता सुरा त वत्सेश्वरं भृशमनन्दयत् । कुलेन रूपेण
 च मे अनुरूपा कन्या क्व केवल वासवदत्ताभिधा एता
 कन्या या कामनीया अस्ति कथं सा प्राप्येत इति चिन्तित्वा
 तमेकान्तमव्यययत् । उज्जयिनीपतिश्चण्डमहार्दिनी नाम
 वृपतिरपि अचिन्तयत् मम दुहितुर्वासवदत्तायामुर्वा
 भर्ता नैव भुवि विद्यते, केवलमेकः उदयनीति म
 तु मृद्विपत्ता, तत् कथं स मे जामाता वश्यञ्च भक्तिं
 एकएवात्र उपायोऽस्ति यदस्त्री मृगयादिहागी एताका
 द्विरदान् वधन् विचरति, अनेन छिद्रेण युक्ता च तभ
 वष्टभ्य गृहमानयाभि, आनीतञ्च कौशलेन सुतया सह
 गान्धर्वविधिना सङ्गतं करोमि, एवं कृते अवश्यमेव अस्त्रां
 मे दुहितरि तस्य स्नेहः सन्निविष्यति, जामाता च क्रमेण
 मम वश्या, नास्त्यन्योपायः येन मे मनोरथः संसिद्धीत् ।

इति अचिन्त्य स नरपतिश्चण्डिकागृहं गत्वा ताम-
 भ्यर्च्य तुष्टाय प्रार्थयामास च मनोरथसंसिद्धये । शुभाय
 च अकक्षात् तत्रोत्थितां वाणीं राजन् । अचिरान् ते
 मनोरथः संसिद्धयतीति । अथासौ देवीवरेण सन्नुष्टः
 बुद्धत्तास्थेन मन्त्रिणा तमेवार्थममन्त्रयत् मन्त्रिणीकं
 मामीक्षते वीतलोभे रत्नभृत्ये मङ्गावन्नेऽपि शत्रौ साह

प्रयोज्यं किं हि नाम साम्ना न सिद्धयेत् ? इति मन्त्रि-
वचनात् स तृपः दूतमेकमादिशत् गच्छ त्वं कौशाग्नीं
ब्रूहि च महचनात् वत्सराजमिदं वचः, मत्पुत्री तव
गान्धर्वशिष्या भवितुमिच्छति, यदि तेऽस्मात्तु स्नेहः स्यात्
तदेत्य इह तां शिष्यय । इत्युक्त्वा प्रेषितः स दूत कौशा-
ग्नीमभ्येत्य वत्सराजाय तं सन्देशं न्यवेदयत् । वत्स-
राजोऽपि दूतमुखान् तदनुचितं वचः मन्त्राणां रक्षसि
योगन्धरायणाय मन्त्रिये समकथयत् तेन चण्डमहासेन-
नृपेण मयि किमेतत् सन्दिष्टं सदर्पम् ? कोऽभिप्रायस्तस्य
दुरात्मन एवं सन्दिशतः ? इत्युक्तः स महामन्त्री स्वामि-
हिते रतः योगन्धरायणः समब्रवीत् राजन् । भुवि लतेव
ते या व्यसनिताख्यातिः संरूढा, इदं तस्याः कटुकं फलं
सहि च्वां व्यसनिनं मत्वा कन्यारत्नेन लोभयन् बहु
स्वीकर्तुमिच्छति, तत् गुञ्जव व्यसनानि, सुखेन व्यसना-
सता तपा परैर्निगृह्यन्ते खानेष्विव वनद्विषा ।
इत्युक्तः सः वत्सराज स्तं चण्डमहासेन प्रति प्रतिदूतं
वत्सराजा मनादिशत् यदि त्वत्पुत्र्या मम शिष्यतायां
धाञ्छा स्यात् तद्विहैवैषा प्रेष्यतामिति । पुनश्चाब्रवीत्
सचिवान् अत्रा यासि चण्डमहासेन मिह बहु तमा-
नयामि । तदाकार्यं प्रधानतमः सचिवो योगन्धरायणः
प्रोवाच राजन् । नचेतत् शक्यते युज्यते च प्रभो । सहि
प्रभाववान् नरपतिः, तव अस्वीकार्यस्य, शृणु तावत्
तद्दृष्टम् ।

अस्ति उज्जयिनी नाम महानगरी भूषणमिव चिन्ते.

हस्तन्तीव सुधाभवलैः प्रासादैरभरावतीं यस्यां महासे-
 नाख्यः शिथिलितकैलासवाससुखः सदा शङ्करो निवसति ।
 तस्याञ्च महेश्वर्या नाम राजाधिराजः नगपतिरपि ।
 तस्य जयसेनी नाम्ना सदृशः सुत समजाया । तस्य च
 जयसेनस्य पुत्रः महासेनाख्यः अप्रतिमभुजयतः राजकुञ्जरः
 सजज्ञे । स खलु महासेनः स्वराज्यं पातयन् क्वचित्पातुं न
 मे खड्गोऽस्ति सुसदृशः न च मे कुलरूपानुरुधा गार्ह्येति ।
 एवं सञ्चिन्त्य स चण्डीगृहप्रगमत् अतिष्ठञ्च निराहार
 स्ताभाराधयन् सुचिरम् । यदा च तथाविधया आराधनया
 काङ्क्षितं सुखभं नापश्यत् तदा स्वगावसांभानि उत्क्राम्य
 होममारब्धवान् । ततः प्रसन्ना सा चण्डिका साक्षात्
 तमभ्यधात् वत्स । प्रसन्नास्मि ते साहसेन, गृहाणेमं यद्वी-
 क्षमं मदीयम् । अस्य प्रभावात् त्वं शत्रूणांमजिर्वो भवि-
 श्यसि, आगरजभुरसुताञ्च अद्भारवतीं नाम श्रीलोका-
 सुन्दरीं कन्यां शीघ्रमवाप्स्यसि, यस्याञ्च द्रवीव भगवतः
 कर्णे हस्तमनीषणाय, तन्नाख्यं चण्डिकादेव उदात्त-
 गमिष्यसि । इत्युक्त्वा सा देवी तन्मै खड्गं दत्त्वा तिष्ठत-
 वा । एत तस्य स खड्गं तदा नडागिरिरिति दृशतः मन्मथ-
 स्त्रीञ्च एते द्वे रत्ने द्विपश्यतेः कुलिशैराताप्रिय विचरिषु ।
 तयोञ्च प्रभादान् ददतुं सुखी स नरपति कदाचित्
 सृष्टयार्थं जडाटवीप्रगच्छत् ददर्श च तत्र अतिदीपकाय
 घोरशेकवराहं दिवा एकान्ते स्थितं नैशं तमीराभिप्रिव ।
 स वराहमतीक्ष्णैरप्यस्य शरैराहतः स्फुरन्साहय राज्ञः
 विजयैकमाप्सित् । राजापि धनुर्वितीयः क्रुशा तरुनु

सरन् तत्र प्राविष्टन् । क्रियदूरं प्रविश्य च तत्र रथशेक
पुरं पश्यन् सविस्मयातदन्तर्वापीतटे निषसाद् । ददर्श च
तत्रस्थः कामपि कव्यकां शतनारीपरिवृतां सञ्चरन्तीं म्म-
रस्य विजययैजयन्तीमिव । सापि पेरसासार्वर्षिणा
चतुषा राजानं सुहुरापिबन्ती शनैस्तमवादीत् षस्त्वं सु-
भग ! कथञ्च इह प्रविष्टोऽसि साम्प्रतगिति । इत्युक्तेन
राज्ञा यथावृत्तमभिहिता सा कव्यका नेत्रदुग्दात् सरा-
गात्रशुसन्ततिं हृदयाच्च धीरनां समममुञ्चत् ।

का त्वं कस्यापि कव्याणि । किमर्थं रोदिषि इत्येवं
तेन पृष्टा सा प्रत्यवदत् महाभाग । योऽय दैत्यः वराहरूपी
अत्र प्रविष्टः, असी अङ्गारकाख्यः, अहमितस्य कव्या प्रजा-
रवती नाम् । अयञ्चासुरः पिता मे वज्रसारभय इमाश्च
मम सख्यं राजपुत्रः । राजगृहेभ्य अपहृत्य आनता मम
परिचर्यायै समर्पिता एव च शपदीपात् राक्षसीं योनि
माश्रितः, अत्युत्तु ह्यस्यामरीतः शान्तद स्वय त्वां प्राच्यापि
बुद्धवान्, इदानीञ्च त्यक्तवराहरूपं किञ्चित् विधास्यति,
नूनं सुगीत्येत स्त्वयि पापमार्षरिष्यति । इत्यं तव
कृतान्म त्वात्मा मे सन्तापनाधिता इव प्राया वाप्य-
दिन्द्वश्च विगदन्तीति राजा तु तदास्त्रमाकर्ण्य प्रत्युत्पाप
सुन्दरि । यदि तेऽस्ति मय्यनुग्रहः, तदिदं मे वचः क्रियतां
त्वमेव प्रबुद्धस्य पितुः सकाशं गत्वा रुदीहि, नियत सलौ
तव रोदनहेतुं प्रस्यति ततस्त्वया स इत्यं वाच्यः पितः ।
यदि कश्चित् त्वां निपातयेत् तर्हि मम का गतिः । एतेन
दुःखेन हि रोदिषि । एवं कृते तव च समव चित्र भवि-

प्यति । इत्युक्त्वा सा तेन चण्डमहासेनेन भूमजा, तप्रे-
 त्यङ्गीकृत्य तच्च राजानं प्रच्छन्नमवस्थाप्य पापमगद्धिनी
 प्रसुप्तस्य पित्रुरन्तिक्रमात्पदादच, प्रवृद्धे च स दैत्यपति ।
 अथ सा रोदितुमारभे तत्समीपे । किं पुत्रि । रोदिति
 इत्येवमभिहिता सा दैत्यराजेन कातराची सगद्गदमद्ग-
 वीत् तात । यदि कश्चित् त्वां हन्यात् तदा मे का गति-
 र्भवेदिति शङ्किता रोदिमि । स तु विहस्य किञ्चिददी-
 चत् वत्से । को मां हन्तुमीष्ये, अहं वज्रमय वापास्त्रे
 मम छिद्रमस्ति तच्च धनुषा रक्षते । दैत्येन तेन इत्य-
 माश्वासयमानां तां स राजा प्रच्छन्नवर्तीं सुश्राव । तत-
 च्छेनोत्थाय स दैत्यः कृतस्नान ततमौनं गङ्गरं देवमारा-
 धयितुमुपचक्रमे । अत्रान्तरे च स राजा गृहीतकामुक्त-
 सन्मुखीभूय सहस्रा रणाय तमाजुहाव । दानोद्दिश्य
 मौनितया वामं करसुत्क्षिप्य क्षणं प्रतीक्षन्नेति तस्य राधः
 सन्नामकरोत् । राजा तल्लङ्घितमविगच्छय्य क्षणतस्तदा
 तस्मिन्नेव करे तत्क्षयं शरमहारं मकरोत् । प्र-तप्तपत्र-
 स महासुरः घोरं बव क्त्वा भूमौ पतन् निजगाद्येन, तं
 दृषित्वा हतः स यदि प्रत्यङ्गं अङ्घ्रिमीं न तर्पयत् तदा
 तथ्य पञ्च मन्त्रिणः नश्येयुरित्युक्त्वा पञ्चतमसगमत् ।
 राजापि तस्य सुनामङ्गारवतीं गृहीत्वा उज्जयिणीं प्रत्या-
 गमत् । आगत्य च तां दैत्यकन्यकां परिभूतवतस्तस्य
 द्वौ सुती सञ्जाती, एको गोपालकी नाम, द्वितीयः पाल-
 कामिधः । तयोश्च जन्मनि राजा इन्द्रमहोत्सवं कृतवान्
 तेन च सन्नुष्टो देवराजः स्वप्ने तसुवाच राजान । यथा

असादेन निरूपयामि कां सुतां प्राप्स्यसीति । अथ कालेन
 राज्ञः अपूर्वैका सुता सज्जते । तदाच आकाशाहाणी
 उच्चचार अस्याः पुत्रः कामदेवावतारः विद्याधरचक्रवर्ती
 भविष्यतीति । यतः सा तुष्टेन वासवेन दत्ता, तस्मात्
 तां नाम्ना वासवदत्तां चकार पिता । सेदानीं पित्रा
 दास्यमाना अर्णवाभ्यन्तरे कमलेव पितृगृहे अवतिष्ठते ।
 देव । एवं प्रभाव स राजा चण्डमहासेनः दुर्गदेशस्थितः
 यथा तथा न जेतुं शक्यते । स च मानी निजपक्षमहीदयं
 प्रार्थयन् तुभ्यमेव तां कन्यां दातुमभिलषति । मन्ये सा
 त्वयैव परिणीया भविता नान्येन इति एवं मन्त्रिवरस्य
 यौगन्धरायणस्य वचसा सखलु वत्सराजः वासवदत्ताहृत-
 ङ्गदय एव कथञ्चिद्वतस्थे ।

इति एकादशस्तरङ्गः ।

अथ द्वादशस्तरङ्गः ।

अत्रान्तरे वत्सराजप्रेषितो दूतः उज्जयिनीमासाद्य
 चण्डमहासेनाय प्रतिसन्देशमकथयत् । चण्डमहासेनश्च
 तदाकस्त्रं व्यचिन्तयत् वत्सराजः अतीव मानी नात्रायाति
 कन्यापि यथा न प्रेषणीया तथात्वे लाघवं भवेत् तस्मात्
 कौशलेन तं ब्रूया नृपमिहानेष्यामि । इति सञ्चिन्त्य
 मन्त्रिभिः स राजा महान्तं यस्त्रहस्तिनमकारयत् न्यदधाच्च
 तं धीरपुरुषैश्चैवै रत्नरविष्ठितं विन्ध्याटव्याम् । तत्र मज्ज-
 बन्धव्यसनिनो वत्सराजस्य चारपुरुषाः दूरतः तं मायागज-

मपश्यन् व्यजिह्वपंश्च त्वरित मागत्य तं वत्सभूपतिम् देव ।
विन्ध्याटव्यां भ्रमन्ने कीगजोऽस्त्राभिर्दृष्टः, अस्मिन् लोके नैव
तादृक्चर्मणा व्याप्तगगनी विन्ध्याद्रिरिव जङ्गमी दृश्यते ।
तत्र चारवचः समाकृष्टं व मरुपतिरतीव जहर्ष ददौ च
तेभ्यः सुवर्णलक्षं पारितोषिकम् । चिन्तयामास च यद्ये नं
गजेन्द्रं नडागिरेः प्रतिमङ्गं प्राप्स्यामि, तदा चण्डमहासेनं
वशमानिष्यामि नूनं, ततोऽसौ मङ्गं वासवदत्तां स्वयं प्रदा-
स्यति । एव चिन्तयन्नेव तां निशामनैषीत् । अथ प्रातरिव
मन्त्रिणां वचनानि अनादृत्य मज्जत्प्राक्रान्तचित्तः प्रस्थान-
लग्नस्य फलं गणकीकृतं कन्वालाभं सबन्धनमगच्छयन् ता-
नेव चारान् पुरस्कृत्य विन्ध्याटवीमगात् । गत्वा च तत्र
मज्जस्य भयपलायनशङ्कया स्वसैन्यानि दूरे निवेश्य चार-
मात्रसहाय एव तां घोषवतीं वीणां दधत् महारण्यं
विवेश । प्रविष्टश्च दूरात् तस्याद्रेर्दक्षिणे पार्श्वे चारैः
प्रदर्शितं सत्यगजाभासं तं मायागजं व्यलोकयत् ।
दृष्ट्वैव स भूपतिरेकाकी वीणां वादयन् मधुर गायन्
बन्धनानि च चिन्तयन् शनैस्तमुपजगाम । सन्निहितो
राजा गान्धर्वव्यापागशक्तया सन्ध्यान्धकाराविर्भावेन च
तं वनगजमेव न तु मायागजमलक्षयत् । सोऽपि हस्ती
गीतरसादिव उल्कर्णतालः आयन्नतरमेव विचरन् तं
नृपं दूरमाचकर्ष ।

इत्थं सुदूरमाकृष्टञ्च तं भूपतिं तस्मात् यन्त्रगच्चात्
सहसा निर्यत्य कतिपये सन्नद्धा धीराः समन्तात् पथ्ये वा
रयन् । ब्रान्ध दृष्ट्वा वत्सराजः क्रीपात्, आकृष्टकपाशः

अप्रस्थान् योधयन्नेव पश्चादागतेः वीरैरगृह्यत । अथ ते सङ्घेतमिलितैरन्यैश्च योधैः परिहृता स्तं वत्सभूपतिं गृहीत्वा चण्डमहासेनान्तिकमानिन्युः । सोऽपि चण्डमहासेन समागत्य कृतादरः तेन वत्सेश्वरेण समं स्वां पुरीमुञ्जयिनीं विवेश । प्रविशश्च वत्सनाथः पौरैरेवमानकलद्धितः शशीव लीचनानन्दी नवागतो दृष्ट्ये चक्रे च मरुनिश्चयः तस्य गुणानुरागेणाबद्धैर्मिलितैः सर्वैः बधमाशङ्कमानैः । सोऽपि चण्डमहासेनः नाऽसौ वत्सेश्वरी मम बन्धुः केवलं सन्धेय इति उक्त्वा तान् क्षुब्धान् पौरान् तस्मादध्यवसायात् न्यवारयत् । अथ महीपतिर्वत्सराजाय तां सुतां वासवदत्तां गान्धर्वशिष्यार्थं समर्पितवान् । उक्तवांश्च तं भूपमुदयनं प्रभो । त्वमेतां मत्सुतां गान्धर्वशिष्य, ततः चेन्नमवाप्सरसि, मा विषादं कार्षीरिति ।

बल्लराजसु तां कन्यां दृष्ट्वा स्तुहाक्तहृदय एवासीत् न च मन्युमवाप । तस्याश्च चक्षुर्मनसा सहैव तं प्रति जगाम, परं ह्रिया चक्षुर्निवहते, मनसु न कथञ्चन । ततो वत्सराजस्तद्गतमानसः तां कान्तां गापयन् तस्यामेव गान्धर्वशालायामुवास । अङ्गे सा घोषवती वीणा, कण्ठे गीतश्रुतिः, पुरतः वासवदत्ता एतत्त्रयमेव तस्य चित्तमनन्दयत् । सापि वासवदत्ता लक्ष्मीरिवानपायिनी ब्रह्मस्थापि तस्य परिचर्यापरा अभवत् ।

अस्मिन्नेवावसरे वत्सराजानुगामिनि जनसङ्घे कोशाम्बरां प्रत्याहृते तं प्रभुं बद्धं ज्ञात्वा सर्वमेव राष्ट्रं प्रह्वध्वमभवत् । क्रुद्धाश्च प्रकृतयः वत्सराजानुरागिण्यः उज्ज-

यिनीमवरोद्धुं समन्ततः ऐच्छन् । रुमण्वांसु महामतिः
 समुद्यतांस्तान् जनान् न्यवारयद्वादीञ्च स हि चण्डमहा-
 खेनः नैव बलसाध्यः, यतः स महान्, तथाप्येव वत्सराजस्य
 शारीरकुशलं नैव भवेत्, तस्मात् सहसा नैवास्कन्दो युज्यते,
 बुध्या कौशलेन चैतन्नतिसमाधेयमिति । अथ धीरप्रकृतिः
 महामन्त्री योगन्धरायणः राष्ट्रं तत् अनुरक्तमव्यभिचारि
 चाकलटय रुमण्वादादीन् मन्त्रिसुस्थानाह स्त इहैव युष्माभि-
 सततोद्युक्तैः स्थातव्यं राष्ट्रं हि प्रथमतः रक्षणीयं ततः
 काले विक्रमः कार्यः । अहन्तु वसन्तकेन सहायेन तत्र
 गत्वा कौशलेन प्रज्ञया च वत्सेशं मीचयित्वा आनयामि ।
 यस्य प्रज्ञा आपद्यपि जलवर्षणेऽपि वैद्यताग्नेर्द्युतिरिव
 विशेषेण स्फुरति स एव धीरः । अहं हि प्राकारभञ्जनान्
 निगडभञ्जनान् अदर्शनप्रयोगाञ्च यथायथमुपयोगिनः
 जाने इति । एवमुक्त्वा प्रकृतीः सर्वाः रुमण्वतः हस्ते समर्प्य
 सवसन्तकः कौशाख्या निरगात् । प्राविशच्च विन्ध्याटवीं
 खनीतिमिव दुर्गमाम् । तत्र च वःशेखरमित्रस्य विन्ध्य-
 प्राग्भारवासिनः पुलिन्दकनाम्नः पुलिन्दाधिपतेः शृहप्रग-
 मत् । अस्थापयच्च तं सज्जं बहुसैन्यसमन्वितं प्रागमित्यत-
 स्त्रेण पथा वत्सराजस्य रक्षणाय । ततश्चासौ क्रमिण्य वस-
 न्तकेन सह उज्जयिन्यां महाकालाख्य श्मशानं कृत्यगन्धि-
 भिर्वेतालैरितस्तत स्तमःश्यामलैर्जङ्गमैश्चिताधूमैरिव परि-
 न्यासमासदत् । तत्र योगेश्वरी नाम कश्चित् ब्रह्मराक्षस-
 स्तस्य योगन्धरायणस्य दर्शनेन प्रीतः सम्पेत्य तं मित्रभा-
 द्वेन समाहृतवान् । तदुपदिष्टया च युक्त्या योगन्धरायणः

सद्य एनाञ्जय रूपविपर्ययं कृतवान् । तेन च सा विह्वता
 कुलजः हृष्य उपात्तविशेष्य खीणानां नान्यतरात्कामि
 समजनि । तौव च युक्त्या वसन्तकामि पिरानवः सञ्जीवरं
 दन्तुरं दुर्लभं चकार । अप्र प्रापिय वसन्तकं राजद्वारं
 प्रेष्य हृद्यं पश्यन् नमसीं पदिवेश । प्रविष्टश्च नृत्यन्
 गाग्रय सकौगुहं सर्वैः वटुभिः परित्तत हृष्टश्च पुरबासि-
 भिः राजप्रासादमभिलक्ष्य ययौ । कपिण च रार्दीकरीव
 राजान्तःपुरिकाशां वामवएताप्राष्ठ एतकौतुकं स अ-
 ष्ठीचरोपरतामगात् । सा तु राजतजसा तौनुवाह्यमनखालसा
 चटिकां प्रेष्य त गाग्रयसायां नानापदागाम, चञ्चलं
 दिग्गय वपः । स च उपात्तये िष्टिभिः सदिभं बद्धं दृष्ट्वा
 तत्र गतशयोऽभवत् अजस्येय सति उपात्तजाव । सौमि
 राजा तं निगच्छन्तं तदागतं यन्निरुद्धं प्रत्यभि-
 ज्ञातवान् । ततः क्रवीष्य पुत्रियन्तं तां पारवदन्तं तजाय
 वेष्टीः सर्वाः पुत्रि आशनीर्द्धं न एवमात् । केव त्विनी
 नृपतिगतं हृद्यं । तासु सर्वाः सति उपात्तं च सर्वाऽसौ
 राहसा उपात्तं इति तदाकर्ण्य दृष्ट्वा चाप्रे तं इति उपात्तं
 गत्वा च सर्वं यौगदल्लतं तां वासवदत्तामन्नवीजरपति ।
 सुन्दरि । त्वमितो गत्वा सरस्वतीपूजाकृत्यगाहाय आ-
 गच्छ ।

तदाकर्ण्य सा तथेत्युक्त्वा सवयस्या तस्मान् ष्टहान्
 निरगात् । प्रविष्टश्च तपेवावसरं प्राप्य अस्त्री यौगदरा
 यतः तस्मै वत्सराजाय जिगदभञ्जनान् दीपान् नान्यतरं अ-
 न्यांश्च वासवदत्तायाः श्रीशतस्त्रीभियोजिनात् वगीकरणा

योगांश्च । न्यवेद्यश्च राजन् । इह वसन्तकः शपायात्,
 द्वारि तिष्ठत्यसौ रूपान्तरपुतिच्छन्न, तन्निष्ठान्तिके शपा
 नेतुमर्हसि । यदा तु वासवदत्ता त्वयि विग्नानं गर्भमिच्छति
 तदा यदहं वक्ष्यामि तत्कुर्यात्, साश्रुतमिह तिष्ठ । इत्यु-
 क्त्वासी तस्या गान्धर्वशालाया निर्ययी । वासवदत्ता य-
 पूजामादाय तत्क्षणमगात् । अथ तां वत्सराशोऽवदन्
 दारिके ! बहिर्हारि द्विज' कश्चित् यदि तिष्ठति तदा तस्मै
 सरस्वतीपूजाया दजिणां दातुमिह प्रवेष्टव्यम् । तथेत्यक्त्या
 तथा द्वारदेशात् विरूपाक्षतिरसौ वसन्तकः समानार्थि ।
 स चानीतः प्रभुं दृष्ट्वा सुचारोदीत् राजा तु तं मन्वभङ्ग
 भिया निजगाद् ब्रह्मन् । तवेदं रोगवैरूप्यं भेषजेन निशा-
 रयामि, मा रोदीः तिष्ठेह मम सन्निधौ । महान् प्रसादो
 ऽयं देव इति सोऽब्रवीत् वसन्तकः । राजा च तं तथा
 विरूपं दृष्ट्वा हितनुः सोऽभूत् । सोऽपि तं याज्यं तिष्ठि वा
 समन्विन्नवैरूप्यं दर्शयन् हसति स्म । वासवदत्तापि तं
 तथा हसन्तं क्रीडनकरदृशं दृष्ट्वा जहास तुतोप च कथ-
 यात्त च क्षीतुकेन, भो ब्रह्मन् । किमपि विज्ञानं विदितं
 ते, कथयताम् । सोऽवदत् देवि । कथाः कथयितुं जाग-
 मीति । अथ सा कथय तर्हि कामपि कथापिति न्यगा-
 दीन् । तदा सः वसन्तकः तां राजसुतां रक्षयन् हास्य
 वैचित्र्यं रुचिरां कथामवर्णयत् ।

अति मयुरा नाम नगरी । अत्र कंसनिस्सृष्टगार्थं भय-
 वान् नारायणः प्रादुरासीत् । तस्यां रूपिणिका नाम
 काञ्चि प्रख्याता यथार्थनाम्नी वारविलासिनी आसीत् ।

मकरदंशरिधाना तस्या माता वृद्धकुटुम्बी स्थिता । कदा-
चित् पूजासमये देवगृहं गता सा रूपिणिका कञ्चित्
मुन्दर युवानमवलोकितवती । स पुरुषः दृष्ट एव तस्या
हृदयमाविष्टत् मात्रा दत्ता उपदेशात् तस्या निर्ययुः ।
अथ सा चेटीमव्रवीत् गच्छ मद्वचसा असुं पुरुषं ब्रूहि अथ
त्वया मम गृहे आगम्यतामिति । चेटीका च यथादिष्ट-
मकरोत् ततः स ब्राह्मणयुवा कञ्चित् विशुशन् तामवा-
दत् भद्रे । लीहजङ्घी नामास्मि ब्राह्मणः, नास्ति मे धनं
तदाद्यजनयोग्ये रूपिण्या गृहे कोऽह १ अप्तत् स्वामिनी
न त्वत्तो धनमभिलषतीति तयोक्ते स लीहजङ्घः तथेति
प्रतिपेदे । ततः सा रूपिणिका चेटीमुखात् सर्वं श्रुत्या स-
मुत्सुका स्वं गृहभगात् अतिष्ठच्च तदागमनकाङ्क्षया तस्मार्ग-
दत्तदृष्टिः । एतस्मिन्नेव काले लीहजङ्घः तस्या मन्दिरमा-
गत्य पर कुटुम्बी तु उगीत्यमिति मकरदष्ट्या समदृश्यत ।
रूपिणिका तु दृष्ट्वा स्वपुत्र्याय आदरवती हृष्टा च तं
कण्ठे लज्जा पापगृहान्तरमनयत् । तत्र सा लीहजङ्घेनो-
पभुञ्जमाना गिनरां तद्व्यवर्तिनी जन्म सार्थकमन्यत ।
स च युवा निवृत्तान्पसङ्गया तथा सह यथासुखं तस्मन्दिर
एव तस्थौ । तद् दृष्ट्वा माता मकरदष्टा विफलमनोरथा
खिलमनाः रहसि रूपिणिकाव्रवीत् पुत्रि । कथमपं
निर्धनः पुरुषः खेज्यते १ साधवः शठ न शृण्वन्ति शशिना तु
निर्धनमपि न । वानुराण क्व च वेद्या, क्व त्वया सर्वं
विभृत् १ वत्स । सख्येव राशिणी वेश्या न चिरं
दीक्ष्यते । शशिना जटीव कृषिनां प्रेज दम्बित्वा अप्रमा-

हृत् । तदेतं त्यज निर्वनं आत्मनी नाशं साक्षात् ।
इति मायाभिहिता रूपिणिका रोषपरा अत्रवीत् गाम् ।
मैवं वादी एष हि मम प्राख्येभ्योऽपि प्रियतरः, मम च
बहु धनमस्ति, किमन्येन, तदेव पुनर्नवहृदयं त्वमेति ।
तदाकार्यं सा दुष्टकुहनी क्षुपिता लोहजङ्घस्य निर्धनेन
पायं विचिन्वती तस्यै ।

एकदासौ सकरदंष्ट्रा कञ्चित् चीशधनं पथि पितवरत्न
शस्त्रणणिभिः पुरुषैः परिवृतं राजपुत्रमद्गावीत् उगम्य
चात्रवीत् तमेकान्ति, राजपुत्र । निर्धनेन केनचित् यूता
बल गृहमाचान्तं तन् त्वन्नाम स गृहं यत्र प त
सदृष्टहात् निपत्ते तदा क्रु, सज्ज च बल र्णि ।
काञ्चित् । राजपुत्रीऽपि तदेतु सा तदा गृहयावि-
शत् । तन्निश्च काने रूपिणिका उदगृहतायात् । लो-
हजङ्घोऽपि क्षापि बहिः स्थितः तत् कश्चि निर्धनेव
गृहमावयो । आगच्छं च राजपुत्रस्य प्रवृत्तेः पाद-
प्रहारस्यैः सर्वेस्त्रिभु दृढमताद्यत । ततश्चैव क्षापि
चनेदं र्णे राने निचिपी लोहजङ्घः कथमपि प्राशान्
रत्नं पदात्तः ।

अजागरि सजावाता रूपिणिकां तद्विदित्वा धीकमन्त-
मा प्रभून् । तद् दृष्ट्वा राजपुत्रीऽपि यथागतमगात् । लो-
हजङ्घोऽपि उदग्या तयावमानितः प्राणांस्त्यक्तुं तीर्थं गन्तुं
प्रवृत्तः । अत्र च अटव्यां कुहनीमत्युना श्रीशेष च
सक्तः क्षायाजभिसवन् तस्मप्राप्य कञ्चित् हस्तिकले-
वरमाससाद् । तच्च जम्बूकनिष्कृपितं निर्मांसं दृष्ट्वा

जवनेन प्रविश्य चर्मावशेषे तस्याभ्यन्तरे प्रविशद्वातधीतले
परिश्रान्तः निद्रां ययौ ।

अत्रान्तरे सहस्रा समन्तात् समुत्थितैः मेघमण्डलैर्ग-
मनमण्डलं समाच्छन्नमभूत् । प्रवहते च तत्र महान्
धारासम्पातः । तत्र हस्तिचर्म अनदरत जलपातेन नि-
र्विवरं सङ्कोचमवाप । क्षणे च तस्मिन् अतिमहती वन्या
प्रादुरासीत् । तथा च नीयमानं तत् गजचर्मं गङ्गास्रो-
तसि प्रक्षिप्तं गङ्गास्रोतसा चातिमहत्या समुद्राभ्यन्तरं
नीतम् । अत्र कश्चित् गरुडवंशभवः पक्षी तत् भासमानं
चर्मं दृष्ट्वा आभिषगङ्गया स्रोतसः समुद्रतः चञ्चुपुटेन
सागरपारमनयत् । तत्र च तत् चञ्चुः विदार्थं तत्रस्थं
मानुषमेकं जीवितं विलोक्य त्यक्त्वा च उत्पपात । तत-
स्तस्मात् पक्षिचञ्चुःकृतात् द्वारात् पक्षिसन्भवीधिनि-
ऽसौ लोहजङ्घः निर्जगामः । सहस्राद्यात्मानं समुद्र-
पारस्थ मालीक्य सविस्मयः ऐन्द्रजालिकमिव तत् समय
ममन्यत । अथ तत्र द्वौ राक्षसौ सहस्रा समुपस्थितौ
विलोक्य भयमाविष्टत् । राक्षसौ च तो दूरात् चकितौ
तमपश्यतां अङ्कुरताञ्च हृदि भयं रामात् पराभवं स्मरन्तौ
तं तथाभ्रुः क्षिपारगमनं लोकयन्तौ । तयोश्चैकः सम्मन्त्र्य
तदैव गत्वा विभीषणाय रात्रे यथादृष्टं न्यवेदयत् । सोऽपि
राक्षसाप्रपतिर्दृष्टरामप्रभावः मानुषागमनात् तस्यन्तं
राक्षसमत्रवीत् गच्छ मद्बचनात् तं मानुषं प्रीत्या ब्रूहि,
आगम्यतामस्मद्दृष्टं क्रियतां प्रसाद इति ।

स च राक्षसस्तथेत्युक्त्वा आगत्य सर्वं स्वप्रभुवचनं लोह-

जहाय समभ्यधात् । सोऽपि लोहजङ्घः प्रशान्तमनाः
 तथेति अङ्गीकृत्य ताभ्याञ्च राक्षसाभ्यां सह लङ्कामन-
 भत् । तस्याञ्च काञ्चनमयप्रासाददर्शनविस्मितः राज-
 भवनं प्रविश्य विभीषणं राक्षसपतिं व्यलोकयत् । सोऽपि
 राज्ञा कृतातिथ्यः कृताशीर्वादं तं ब्राह्मणं पप्रच्छ ब्रह्मन् ।
 कथमत्रागत इति सोऽपि धूर्त्तोऽब्रवीत् अहं विप्र. मथुरा-
 निवासी लोहजङ्घी नाम । अहं द्रारिद्रासन्तप्तः कदा
 चित् देवकुलं गत्वा तत्र श्रीमन्नारायाणमनीषे निराहार-
 स्तिष्ठन् घोरं तपो अन्वतिष्ठम् । एकदा स भगवान्
 विभीषणसकाशं याहि, मद्भक्तः स ते धनं दास्यतीति स्वप्ने
 मां समादिशत् । मया च काहं क्व च विभीषण इत्युक्त्वा
 पुनः स एव देवः समास्थत् गच्छ अथैव विभीषणमवा-
 प्स्यसीति इत्युक्त्वाऽहं तेन प्रभुषा सहसा प्रबुद्धः दृष्टान्बुधेः
 पारेऽवस्थितमात्मानं व्यलोकयं नान्यत् किञ्चित्
 वेद्मीति । लोहजङ्घेनेत्युक्त्वा विभीषणः दुर्गमां लङ्का-
 माकक्षत्य सत्यमय यथा वदतीति सममन्यत । अथ
 तिष्ठ ते वित्तं दास्यामीत्युक्त्वा तं ब्राह्मणं नृघातिनां
 अदृष्टं कृत्वा राक्षसानां रहसि समरक्षत् आनाययञ्च
 तत्रस्थात् स्वर्णमूलाभिधात् गिरिः गरुडवंशसम्भवं पक्षिण
 मेकं राक्षसैः । आनीतञ्च तं मथुरायां गमिष्यते लोह-
 जहाय वाहनीकर्तुं वशीकरणाय समर्पयत । लोह-
 जङ्घोऽपि तं पक्षिणं वशमानीय विभीषणाच्चित्तस्तस्या-
 मेव लङ्कायां तमधिरुह्य वाहनमितस्ततोवाहयन् कियन्तं
 कालमुवास ।

एकदा स समुत्सुकः तं राक्षसेन्द्रमुवाच कथं लङ्का-
भूमिरियं समन्तात् काष्ठमयीति तदाकर्ण्य सोऽवदत्
ब्रह्मन् । यदि ते कुतूहलं श्रूयतां कथयाम्येतद् दृत्तान्तम् ।

पुरा क्विल कश्यपात्मजः गरुडान् प्रतिज्ञाहेतीर्नागानां
दास्यमुपगतां जननीं विनयां निष्कृष्टमिच्छन् तन्मूल्की-
कृतां सुधां देवेभ्यः सकाशादाहर्तुं उद्यतः पथि बलसाधनार्थं
भक्ष्यार्थी पितृसकाशमगात् । सचाभ्यर्थितः समब्रवीत्
गच्छ पुत्र । भुङ्क्ष्व महान्तौ गजकच्छपी अम्बिस्थितौ शप-
ञ्छतौ । ततः स गरुड तत्र गत्वा तावादाय गजकच्छपी
शुश्रूणानौ महतः कल्पवृक्षस्य छायायां समुपाविशत् ।
आत्मनः भारतिशयाञ्च तां शाखां भग्नां विलोक्य तत्र
सुखमानान् तपोनिष्ठान् बालखिल्यान् रक्षन् चञ्चा धृत्वा
पुनः पितुः सकाशमगमत् लोकीपमहीं माभूदिति तेन
पित्रादिष्ट इह विजने तां शाखां अत्यासीत् । तस्याश्च
पृष्ठे एषा लङ्का निश्चिता तस्मादिह भूः काष्ठमयीति
एतदाकर्ण्य विभीषणवचः स लोहजङ्घः सन्तोषमियाय ।

अथ विभीषणः मथुरां जिगमिषवे तस्मै सुबहुनि
महार्घाणि रत्नानि तथा देवस्य मथुरावर्तिनः नाराय-
णस्य भक्त्या अस्य हस्ते हेममयान् चक्रमदापद्मशङ्काञ्च
प्रादात् । स च तत्सर्वं गृहीत्वा तच्च योजनशतप्रयातारं
विहङ्गराजमारुह्य व्योममार्गेण तीर्थसागरः सद्य एव मथु-
रामागमत् । तस्याश्च शून्ये बाह्वी विहारे व्योम्नः अव-
तीर्थ्य तं रत्नराशिं स्थापयामास ववन्स च तं पक्षिणम् ।
अथ गत्वाचापणं रत्नसैकं तत्र विक्रीय दत्त्वाङ्गरागादिकं

नानाविधं भोजनीयञ्च क्रीतवान् । आगत्य च तस्मि-
न्नेव विहारे तत् भुक्त्वा दत्त्वाच पक्षिषु तदुपयुक्तं द्रव्यं
वस्त्राङ्गरागैरात्मानं मभूषयत् ।

अथ प्रदीपे तमेव विहगराजमारुह्य ताः शङ्खचक्रगदाः
बहून् तस्या रूपिण्या गृहं प्रययौ । तत्र उपरिस्थितः
स्थानन्नः स लोहजङ्घः रहसिस्थितां सम्बोधन् गन्धीरं शब्द-
मकरोत् ।

तमाकर्ण्य निर्याता सा व्योम्नि रत्नालङ्कृतं नारायणमिव
तमपश्यत् निशि रूपिणिका । अहं हरिरिह त्वदर्थमायात
इत्यभिहिता सा तं प्रणम्य दयां करोतु देव इति प्रयवोचत्
अथावतीर्थं गगनात् लोहजङ्घस्तं विहङ्गमं कुत्रचित् समयस्य
तया कान्तया सह तद्वासभवनं प्रविवेश । तत्र च प्रियां
सम्भुज्य यथा कामं निशावशेषे निष्क्रम्य तमेव विहगराजं
नभसा जगाम । अथ स्नातः सा रूपिणिका देवताह
विष्णुभार्या मर्त्यैः सह नालपाणि इति मौनमास्थाय
तस्यै अथ सा मकरदंष्ट्रा कक्षादेवं मौनमास्थीयते पुत्रि ।
कथ्यतामिति तामपृच्छत् । निर्वन्धपृष्ठा च तिरस्कृतिर्षी
स्थापयित्वा तस्यै सर्वं रात्रिहत्तान्तं मौनकारणमवादीत् ।
सा तु कुहनी तदाकर्ण्य सन्दिहाना निशि एकान्ते स्थित्वा
तं विहगरूढमागतं लोहजङ्घमपश्यत् । अथ प्रभाने सत्य-
मेव तमन्यमाना पटान्तस्थां रूपिणिकामभ्येव्य अवनता
समभ्यवात् पुत्रि । देवस्य अनुग्रहात् त्वं देवी मम पुत्री-
जाता, अहन्तु तव जननी, तन्मे सुताफलं देहि, यथाहं
हृदा अनेन देहेन स्वर्गं ब्रजामि, तथा देवाय विज्ञापय

अनुगृहाण मामिति । इषिणिजा च तं मातुरभिप्रायं
कपटविश्वे तस्मै समागताय नक्तं व्यजिज्ञपत् । तथे-
त्युक्ताः स लोहजङ्घो विहस्याव्रवीत् प्रिये । पापीयसी ते
जननी, नास्याः स्वर्गं अधिकारिता परमेकादृश्यां प्रातः
दिवः द्वारमुद्वाह्यते, तत वहवः शिवानुचरा गणाः अग्रे
प्रवेक्ष्यन्ति, तेषां मध्ये तद्देशधारिणी ते माता प्रवेशयितुं
शक्यते, तदस्या पञ्चचूडं क्षुरमुण्डितं शिरः, कण्ठं अस्त्रि-
मालाधरं पार्श्वमेक कञ्जलालङ्घृतं अन्यत् सिन्दूरलिप्तञ्च
क्षुरं वीतवसनायाः । तदाकृते गणाकृतिमेनां मुखेन
स्वर्गं नेष्यामि । इत्युक्ता स लोहजङ्घः क्षणं स्थित्वा यथा-
गतमगात् । प्रातश्च तथा कृतयथोक्तवेशा सा कुट्टनी
स्वर्गोन्मुखी तस्थौ । लोहजङ्घश्च पूर्ववत् निशायां तत्रा
ययौ । सा च वारयोषित् मातरं तथा कृतां तस्मै समर्पयत्
ततः सः पच्चिराजारूढः तां कुट्टनीं विद्वतवेशां नग्नामादाय
जवात् नभोगडल सुत्पपात । ददर्श च गगनस्थ एव
देवमन्दिराग्रत प्रांशुं उपरि चक्रलाञ्छित शिखास्तम्भमेकं
न्यवेगयञ्च तस्य स्तम्भस्य पृष्ठे चक्रमादालम्ब्ये तां खली-
कारपतीकारपताकामिव । इह क्षणं तिष्ठ यावदहं भुवि
कमपि अनुगृह्य आगच्छामि इत्युक्त्वा तां तस्या दृष्टियथात्
निर्ययौ । उवाच च तत्र गगने एव स्थितः देवाग्रे रात्रौ
यात्रोत्सवदर्शनार्थं समागतान् नागरिकान् हे पौराः ।
युक्ताः क्रमुपरि अद्य सर्वसहारिणी काचित् नारी पतिप्यति
अवहिता भवत हरिं देव शरशं व्रजत च । ताञ्च गगनात्
समुत्थितां वाणीमाकर्ष्य सर्वे एव माथुराः भयविद्वला

देवमाश्रित्य स्वस्वयनं चक्रुः । सीपि लोहजङ्घः गरुना
 दवतीर्थं तं देववेद्यं विहाय अलक्षित स्तत्रैव विवेग ।
 स्तभ्रपृष्ठवर्तिनीं कुट्टनी तु अद्यापि देवी नायात, नवाहं
 स्वर्गं गता, इति चिन्तयन्ती हा हा पतितामि अहं यद्यमा
 मम्यति अत्र स्थातुमिति तत्रयान् प्रावयन्ती भयत्रस्त्रा
 चक्रन्द । हे देवि । सा मा पत इति देवनिकेतनया पुरुषा
 चञ्चैरुचुः निन्दुषु सान्नाहानता. नारीमात्मन्यो-
 द्विना तां रजनीम् ।

अथ प्रातः सर्वाः - गरुडो जनः सह नृपतिना तत्रागत्य
 तां तथाविधां स्तभ्रपरिवर्तिनीं कुट्टनीं प्रत्यभिजानात् ।
 रूपिणिजा च शुनवृत्तान्ता तत्र वीतभग्नेषु हस्तसु जनेषु
 समाययौ अवतारयामास च तत्रस्थैर्जनेस्तां मातर स्तभा
 यात् । अथ सर्वैरेव जनैः पृथा सा यथावृत्तं सर्वमकथयत् ।
 ततः सर्वेऽत्र राजपरिजनाः मायुराः अङ्गुनङ्गम्यकर
 सिद्धचरिणं तन्मन्यमानाः परस्परमब्रूवन् येन इयं वञ्चित-
 तानेककामुका कुट्टनी विपलया, स प्रकटोऽस्तु तम्येह च
 पट्टवन्धो विधीयताम् । तदाकर्ष्य लोहजङ्घः सहसा आ-
 क्षानमदश्रयत्, स्पृष्टवावर्णयत्, आमूलतो' वृत्तान्तम् ।
 अथ स विभीषणप्रदत्तं शङ्खचक्रायुषायुषयनं देवाय समर्पित
 वान् सविश्वयेन जनेन दृष्ट्यमानम् । अथ राजा-ग्नि
 सर्वे मायुराः सप्रदि तस्य पट्टं बद्ध्वा सन्तुष्य च तां रूपि-
 णिकां स्वार्थिनां चक्रुः । लोहजङ्घोऽपि एवं कुट्टनीनि
 कारमन्युं प्रतिकृत्य बहुशक्तसञ्चयेन समृद्धकोपस्तामिव
 कान्तां प्राप्य वथाहृष्यं न्यवसत् ।

विकृतरूपस्य वसन्तकस्य मुखात् कथामिमांसा-
कार्यं बह्व्य वत्सराजस्य समीपे वासवदत्तया परम. परि-
तोषो लभे ।

इति द्वादशस्तरङ्गः ।

—३—

अथ त्रयोदशस्तरङ्गः ।

अथ सा वासवदत्ता क्रमेण पितृपक्षविनुष्ठी वत्सेश्वर
प्रति गाढमनुरागवती बभूव । ततो योगेश्वरायणः तिर-
ष्कारिणीप्रच्छन्नः अन्यैर्जनैरलक्षितः वत्सराजमुपजगाम ।
व्यजिष्णपञ्च तमकान्ते वसन्तकस्यैव देव । चण्डम-
हासेनेन भवान् मायया बह्वः । अयं सुतां दत्त्वा सम्भान्य
च त्वां मोक्षुमिच्छति । तदस्य तनयां स्वयं हृत्वा वयं
गच्छामः तथाकृते अस्य दृढस्य प्रतीकारो भवेत् अनुग्रह-
लाभे अस्माकं लाववम् । राजन् । वासवदत्तायाः पितृदत्ता
भद्रवती नाम करिण्युक्ता अस्ति, सा हि अन्येन दन्तिना
वेगेन अनुगन्तुं न शक्या विना नहागिरिं गजेन्द्रम् ।
स तां करिण्युक्तां दृष्ट्वा नैव युञ्जते अस्याश्च करिण्यु-
क्तायाः नाम हृत्कारोहीऽस्ति, स मया, बहु धन
दत्त्वा वशीकृत्य स्थापितः । तस्मात् सह वासवदत्तया
तां करिण्युक्तां सह सशस्त्रेण नक्तं इतः प्राद्यातव्यम्, अत्रत्यो
महामात्रश्च गजेन्द्रितविदपि मद्येन तथा क्षीवतां नेष्यते
यथा नैतत् किमपि ज्ञातुं शक्यते । अहञ्च अद्यतः पुलिन्द
कस्य तव सख्युः सकाशं गच्छामि, मार्गरेक्षार्थमित्युक्त्वा असौ

यौगन्धरायण प्रायात् । वत्सराजोऽपि त सर्वं कार्यजातं
 मनसि समवधारत् । अत्रान्तरे वासवदत्ता वत्सराज-
 सकाशमभ्यागमत् । राजा तु तया सह विविध वियम्भा-
 स्नापं कृत्वा तत् सर्वं यौगन्धरायणीकृतं तस्य श्रयंस । सा
 च गमनं प्रति यथीकृतं प्रतिपद्य आषाढकं नाम हस्त्या-
 रोहमानाद्य तं सज्जं कृत्वा देवपूजाव्याजेन मद्य दत्त्वा
 सर्वाधीरणसहितं महामात्रं मत्तमकरोत् । अथ प्रदोषे
 आषाढकः करेणुं तां सज्जयित्वा मेघाच्छन्द्रे प्रदोषे समा-
 नयत् । सज्जमानाच सा हस्तिनी यं शब्दं चकार, हस्ति-
 कृताभिज्ञो महामात्र एव तं शुश्राव । हस्तिनी अद्य
 त्रिषष्टियोजनानि यास्यामीत्याह, स महामात्रः एतं
 उद्दाममदविस्खलिताक्षरं उवाच । मत्तस्य तस्य मानसं
 नैव विचारमार्गमायानं, हस्तिपकाश्चान्ये क्षीवास्तस्य
 वाक्यं न शृशु वुः । अथ वत्सराजः यौगन्धरायणश्चित्ते-
 यौगैर्विक्षयबन्धनः गृह्णतास्व वसन्तकेनार्गम्यमानः
 तां निजां वीष्णामादाय वासवदत्तया काञ्चनमालाभिध-
 सहचरीद्वितीयया सह तां करेणुकामारुरोह । निजं-
 गाम चोज्जयिन्याः सत्तेभभिन्नप्राकारवर्त्मना । प्राकारर-
 च्छिषौ वीरो वीरवाङ्-तालभटनामानौ द्वौ राजसुतौ तदा
 राज्ञा निहतौ । ततो राजा प्रियासखः करेणुकारुद्धो
 बेगिन प्रतस्थे । एतस्मिन्नन्तरे राज्ञौ प्राकाररच्छिषौ राज-
 सुतौ हतौ दृष्ट्वा सर्वे पुररक्षिणः क्षुभिताः राज्ञे न्यवे-
 दयन् । सोऽपि चण्डमहासेनः अन्विष्य तं वत्सराजमेव
 हतवासवदत्तमन्यत । अथ पालकनामा राजपुत्रः ता-

४. ती. ३. ४ गी राजपुरे प्रवृद्ध स्तं नडागिरिमधिकुञ्ज
 वत्सेम मन्वधावत् । वत्सेमोऽपि आयान्तं त पथि अयो-
 धयत्, नडागिरिस्तु करिणु तां दृष्ट्वा न प्रजहार । ततः
 स पालकः पितृकार्यानुरोधिना गोपालकेन भ्रात्रा, पञ्चा
 दैत्य निवर्त्तित । वत्सराजोऽपि तदानीं निरुद्धतया
 विश्रम्भं गन्तुं प्रवृत्ते । शने गच्छतश्च तस्य सा शर्वरी
 व्ययासीत् । ततः सा करिणुका विप्रष्टियोजनायाता म-
 ध्याङ्गे विख्याटवी मामसाद् ह्यपिता चाभवत् । अथ
 सभाद्यै तस्मिन् रात्रि अवनीर्णे सा करिणु जलानि पीत्वा
 तेनैव दीपेण तन्त्रणात् पञ्चतां प्राप । अथ विप्रम्भः
 सभाद्यै वत्सराजः आकाशचारिणी नेतां सरस्वतीमश्रु-
 ष्योत् राजन् । अहं मायावती नाम विद्याधरी, इयन्तं
 कालं शापदीपेण हस्तिनी आसं वत्सराज । अद्य तव
 उपकार कृतवती अहं भूयोऽपि भविष्यत स्वतृपुत्रस्य उप-
 कार करिष्यामि, एषा वासवदत्ता च ते पत्नी नैव जानुषी
 इयं कापि सुरसुन्दरी शापदीपात् क्षिताववतीर्षा इति ।
 ततः स राजा दृष्टः वसन्तकं विन्ध्यसानुं प्रति पुलिन्दकाव
 सुहृदे स्वारामगं वक्तुम् प्राहिषोत् । एतस्मिन्नन्तरे पाद-
 चरिण शनकैर्गच्छन्त कान्तासनेतं तं दम्पवः समन्तात्
 समागत्य पर्यवारयन् । स च धनुर्द्वितीयः वत्सराजः
 वासवदत्तायाः पुरतः दक्षूरनां पञ्चाधिकशतं वाणिनाव-
 धीत् । आगमञ्च तन्त्रणमस्य मित्रं पुलिन्दको नाम
 पुलिन्दराजः यौगन्ध्यायप्रवृत्तनाम्नां सह । ततः
 स पुलिन्दपतिः सर्वान् दृश्यन् निवार्य तं राजान प्रथि

पत्य निजां पत्नीं निनाय । तत्र गत्वा स वत्साधि-
पतिः तां रात्रिं आरख्यदर्भपाटितचरणया प्रियया माञ्च
अन्यवाहयम् ।

अथ प्रभाते यौगन्धरायणप्रैरितदूतमुखेन वीक्षितः
सेनापतिः सन्खान् ससैन्यो राजान्तिक मागमत् । अथ
वत्सराज स्तस्यामेव विख्यारण्यभुवि कटकं निवेश्य उत्रयिनी-
वार्त्तां ज्ञातुं समुत्सुकस्तस्यौ । अत्रान्तरे च सज्जमानैतः
कश्चिद् वणिक् यौगन्धरायणसुहृद् समागत्य यत्रवीत्
देव ! चण्डमहासेनः त्वयि जामातरि प्रीतः, तेन च
भवदन्तिकं प्रतीहारः प्रेषितः स चागच्छन् पश्चात् स्थितः
अहमग्रतः सत्वरं देवं विज्ञापयितुमागतः । एतदाकस्मिं
बक्षराजो जहर्षं शशंस च सर्वं प्रियाये सापि कृतमन्यु
परित्यागकातरा परं हर्षमगान् सान्गदा च सक्तमुक्ता
च स्वात्मविनीदाय गिकटस्थं वसन्तक माह्वय पुनरब्रवीत्
ब्रह्मन् । कापि मनोहारिणी कथा त्वया कथ्यतामिति स
च धीनान् वसन्तकः तस्या मुग्धाया, भर्तृभार्यावद्विनीं
कथामिमां कथयामास ।

अस्ति ताम्रलिता नाम नगरी । तस्यां धन्दत्ताख्यं
कश्चित् महाधनं वणिक् आसीत् । सचापुत्रं बहून्
विप्रांन् समानाथ्य प्रखतोऽब्रवीत् विप्राः ! तथा जुरुत यथा
मै अचिरान् पुत्री जायेत । विप्रैरुक्तं नैतत् दुष्कर
अन्नाभिः सर्वं हि साधयन्ति द्विजाः श्रौतेन कर्मणा ।
पूर्वं कश्चिदपुत्रः महीपतिरासीत् तस्य पञ्चाधिकशतसं
ख्यकाः अन्तःपुरिकाः । पुत्रेष्टिं कृतवतस्तस्य जग्मुर्नाम

पुत्रो व्यजायत । कदाचिन् जानुभ्यां चलन्तं तं पुत्रमेका
 पिपीलिका दृश्य, भृशं चक्रन्द च सः, अन्तःपुरञ्च सर्वं तदा-
 क्रन्देन तुसुलात्तं रत्रयुक्तमभवत्, राजापि पुत्र । पुत्र । इति
 सुमृद्यमरीदीत् प्राकृत इव । अथ तस्मिन् बालके चणत्
 स्वस्थे समाश्वस्ते जाते राजा एकपुत्रतां नितरां दुःख-
 निदानमविन्दत् अपृच्छञ्च ब्राह्मणान् अस्ति कश्चिदुपायो
 येनाहं बहुपुत्रः स्यामिति । ते च तं प्रत्युबु राजन् ।
 अस्य धसुपायः यद्येनं तव सुत हत्वा अग्नौ तस्यांसं हयते,
 तस्य ह्यमानाय गन्धाघ्राणात् ते सर्वाः पत्न्याः सुतान्
 लप्स्यन्ते इति राजाप तदाकर्ण्य तथैव सर्वं कृतवान्
 प्राप्तवांश्च पत्नीसमसंभवान् पुत्रान् । अतस्तवापि यद्देन
 सुत साधवानः । इत्युक्त्वा तं धनदत्तं ब्राह्मणान् कृत-
 दाचिणा ययायथ होमं चक्रुः जाशच तस्य पण्डितानयः
 गुह्येना नाम । स पुत्रः क्रमेण बहुषे । कालक्रमेण शैरवा-
 तिक्रान्तस्य तस्य भाव्यार्थं धनदत्तः इतस्ततः पन्थियेव ।
 अथ सः पुत्रसहितः वाणिज्यव्याजेन सुभान्निपणार्थं द्वीप-
 न्तरमगमत् । तत्र च धर्मगुप्तं नाम वणिक्खरं पुत्रार्थं
 देवमितां नाम तदव्यक्तां ययाये । स तु धर्मगुप्तः
 दुहितृप्रियतया तादृशलिपागतिदूरवर्त्तिनीं सत्वा तं
 सम्बन्धं निराचकार । सा तु देवमिता गुह्येना तं गुह्य-
 वन्तं दृष्ट्वा तदायत्तवित्ता कृतवन्सुत्याया सरणिपुरेज
 सङ्केतं कृत्वा तेनैव पितृसहितेन प्रियेश सप्त तदं
 तम्मात् द्वीपात् तास्त्रनिप्तमामजगाव । उक्तं तं
 तयोस्तास्त्रलिपा कृतीवाहयोः चित्तं यत्तं यत्तं यत्तं

मभूत् । गच्छता च कालेन पितरि धनदत्ते स्वर्गते गुह-
 सेनः खबन्धुभिर्वाण्यार्थं कटाहद्वेषगमने कृतानुमत-
 क्यञ्चित् प्रियां यात्रामयाचत । सा देशान्तरे अन्यामङ्ग-
 शङ्खिनी सेर्या पत्युर्गमनं नाङ्गीचकार । गुहसेनस्य एकतो-
 बन्धुजनानुरोधः, अग्यत्र प्रियावियोगः निषेधश्चेति सुग-
 म् किं कर्त्तव्यविमूढ एवासीत् । अथ स देवागारे गत्वा
 देवो मे उपायं निर्दिशतु, इति मनसि सङ्कल्पयन् निराहारः
 व्रतं मारिभे । देवस्मितापि भर्त्सा साईं तथैव व्रतं कृत-
 वती । देवश्च तयोरेकाग्रिण परितुष्टः स्वप्ने आत्मानं
 दर्शयन् रक्तपद्मद्वयं दत्त्वा ता वभाषत उभावपि युवां एतत्
 एकैकं हस्ते गृह्णीतं यदि युवयोरिहः दूरवर्त्तिताया शील-
 त्यागं करोति तदा अपरस्य करस्थितं पद्मं ज्ञानिभियात्
 नान्यथा । एतद्देववाक्यं श्रुत्वैव प्रबुध्यद्वावपि तौ दम्पती
 अन्योन्यस्य हृदयमिव हस्तस्य रक्तमम्बुजमपश्यताम् ।
 ततः स गुहसेनो गृहीतरक्ताम्बुजः प्रस्थानं मकरोत्-
 शतिष्ठच्च देवस्मिता गृहे पद्ममेव दिवानिशं पश्यन्ती ।
 गुहसेनोऽपि सत्वरं कटाहद्वेषं प्राप्य तत्र रत्नानां
 क्रान्तिक्रान्तां कर्त्तुमारिभे । एकदा तत्रत्याश्रयचत्वारी
 वणिक्पुताः तस्य हस्ते सततं स्थितमन्लानं पद्मजं
 दृष्ट्वा विस्मयं परमगमन् । अथ ते युक्त्या तं गृहं नीत्वा
 प्रभूतं मधु पायविद्या पद्मवृत्तान्तमपृच्छन् सोऽपि मत्तः
 यथावृत्तमकथयन् । अथ ते पापाशयाः वणिक्तनयाः तं
 गुहसेनं बहुद्दिननिर्वाह्यरत्नादिक्रयविक्रयनियुक्तं निर्वाच्य
 कौतुकान् तस्य भार्यायाः शीलविभ्रवं चिकीर्षवः त्वरितमेव

ताम्रलिमानगच्छन् । आगत्य च तत्र ते धूर्त्ताः उपायं
विचिन्वन्तः कामपि नृणां प्रति स्थितां योगकरिण्डिकां
नाम प्रजाजिकासुपागमन् । अब्रूवच्च भगवति । यद्यस्मा-
कमभीष्ट साध्यते तदा ते बहूनर्यान् दास्याम इति । सा-
ब्रवीत् तरुणा वयं इति सम्भावयामि काप्यत्र रमणी यु-
क्तमभिलषिता, तद् ब्रूत, साधयामि वः कार्यं, नास्ति मम
काचिन् धनलिप्सा अस्ति सिद्धिकरी नाम मम सुचतुरा
प्रियमिथा, तत्प्रसादेन मया प्रचुर धनमासादितमिति ।

कथं शिञ्जोप्रसादेन त्वया प्रभूतं धनं प्राप्तमिति पृष्टा
तैः सा प्रजाजिका समभाषत यदि कौतुकं तत् श्रूयतां
कथयामि । इह कोऽपि वणिक् पुरा समागमत् उत्तराप-
थात् । मम मिथा तु सा अवस्थस्य तस्य गृहे कृतरूप-
परिवर्त्तना दास्यभावमवलम्ब्य कञ्चित् कालं स्थित्वा
विश्रयाच्च च तं वणिजं एकदा स्वर्गसङ्घयं तद्गृहान्
मुषित्वा प्रत्युष एव नियंथी । ताञ्च नगरीनिष्क्रान्तां
शङ्काहुन्वित्तां सत्वरं धावन्तीं दृष्ट्वा कश्चित् सदृहस्तो
भिक्षोपजीवी डोम्बः धनाशया द्रुतमन्वगच्छत् । अथ भा
सिद्धिकरी न्यग्रोधतलवर्त्तनी तमागत डोम्बं दृष्ट्वा धूर्त्ता
दीमभावेन अब्रवीच्च भद्र । भर्ता सह कलहं कृतवती अहं
गृहान् निर्गता मर्त्तुकामा, तत् त्वया मे अस्मिन् वृक्षे
पाशो विरच्यतामनुग्रहेण । स च मूर्खः पाशेन स्वयमे-
वासी स्त्रियते, किमेतामहं हन्मि नारीं इति मत्वा तत्र
वृक्षे पाशमच्छज्जयत् । ततः सा सिद्धिकरी सुखेव तमगा-
दीत् नाहं उद्वन्धन जानामि, कथं क्रियते, त्वया मे कृपया

दृश्यतामिति । ता सोऽपि कान्तामस्तथेति तागुक्ता
 मृदहीपरि स्थित्वा यात्रा प्लक्षणे तं सज्जितं पायमवदान्
 तावन् तयाऽपि तं मृदं पदाघातेन तन्नादपामार्थ्यत ।
 स तु तच्छणमेव पायार्द्धा ममार । क्षणे च तस्मिन् असौ
 बणिक् सुप्रिताग्नेपरत्नां तां अन्विच्छन् दूरात् दृष्ट्वा तस्मि-
 न्नेव वृक्षतले सनागम् । सापि तन्मागतमाज्जोक्त्य अल-
 क्षितं तस्यैव शाखां काञ्चिद्दास्य तत्पत्रैश्छन्नविशया
 निभृत् तस्थी । स चागत्य बणिक् समृत्यप्तचागत्य तथैव
 उद्वन्धनमृतं डोम्बमपश्यत् न तु तां सिद्धिकरीम् । अस्य
 च स भृत्यः यदि सा वृक्षमारुडा भवेदिति सञ्जातसंशयः
 तं तरुमारोह । तञ्जारोहन्तं दृष्ट्वा सिद्धिकरी मिथ्या-
 भावत भद्र । सदैव त्वयि मे प्रीतिः, त्वञ्चाचारुदः त-
 त् सर्वमेव धनं तव भजस्व मां सुभग । इति । इत्युक्तवती
 सा प्रेमभरेण तमालिङ्ग्य चुम्बन्ती दण्डैः तथा अस्य मूढ-
 मनेर्बणिक्क्षयस्य रसनामच्छिनत् यथा स सद्यः पतन्
 सवीकारं पञ्चत्वमगमत् । तद् दृष्टासौ बणिक् तं भृत्यं
 भूतनिहामाकलय्य भीतः सद्य एव गृहं पलायितः ।

अनन्तरं तस्मात् वृक्षादवर्षि भीता सा तापनी
 तत्समग्रं धनमादाय गृहं प्रायत् । एव गुणशानिनी
 मम शिष्या सिद्धिकरी, वसाः । तत्पत्रादेन मया बहुधन-
 मासादितम् ।

इत्युक्त्वा सा प्रव्राजिका तन्नागनागतां तां शिष्यां
 तेषु बणिक्पुत्रेभ्यः अद्दृश्यत् । अयादीक्ष्य पुत्राः । अधुना
 स्वं अभिज्ञाषं ब्रूत, कां स्त्रियं वाच्छय, तामहं क्षिप्रं वः

साधयामि । तच्छ्रुत्वा ते ताम्रवदन् यैषा देवस्मिता नाम
गुहवेनग्री, तया सह अस्मान् सङ्गमय । श्रुत्वा तत् सा
प्रतिब्रजे तापसी, ददौ च स्थानं तेषामावासाय निजगृहै-
कदेशम् । अथ सा भव्यादिदानेन तत्रत्यं जनं रञ्जयन्ती
सगिष्या गुह्वेनगृहमभ्यागमत् । प्रविशन्तीञ्च तां द्वारि-
स्थिता शृङ्खलावद्धा कापि शुनी परितो वितरोधनशीला सं-
क्षरीव रराव च महास्वनम् ।

अथ सा देवस्मिता किमागता एवेति विचिन्त्य चेष्टिकां
प्रेष्य तां स्वयं प्रावेगयत् सा च प्रविश्य व्याजङ्गनामाग्निषं
प्रयुञ्च पापा ता साध्वीं देवस्मितामगादीत् वक्षे । सदैव
मे तव दृष्ट्या भवति, अथ पुनः स्वप्ने दृष्टासीति उक्त्वलि-
काकुला त्वत्सकाशमागता, त्वां भर्तृविरहितां दृष्ट्वा मे
मम नितरां दूयने, रूपं यौवनञ्च प्रियोपभोगवञ्चितं
विफलं भवति इत्यादिभिः चाटूक्तिभिस्तां सन्तोष्य वि-
श्रवाय च गृहं प्रत्यागात् । पश्चुञ्च सा मरिचचूर्णयुग्मं
मामखण्डमेकं गृहीत्वा पुनर्देवस्मितावासम् अयासीत् ददौ
च तत्रत्यायै द्वाररोधिन्यै शुन्यै तन्मांसखण्डम् । सा च शुनी
सद्य एव तन् समरिचं भक्षयामास । मरिचस्य च कटु-
त्वात् तस्या नेत्राभ्यामवारितं अशु प्रवृत्तं नासिका च
प्रस्रोति ता । सापि द्रुष्टतापसी तास्मिन्नेव क्षणे देवस्मिता-
न्तिनयना तया च सम्यक् कृतातिथ्या प्ररोदितुमारभे ।
दृष्ट्वा च देवस्मितया सा धूर्त्वा कृच्छादिव इदमब्रवीत्
वक्षे । मरुतिदारवर्तिनीं शुनीं रुदतीं पश्य एषा हि
सां -- तस्मिन्सङ्गता प्रत्यभक्षाय रोदितुं प्रवृत्ता, मम च

तदनुस्मरणेन अशु सशुद्धतमिति । तदाकस्त्रं बहिरागल्य
 दृष्ट्वा शुनीं तां वदत इव, किमेतत् चित्रमिति सा देव
 स्मिता च हसन्निवृत्तयत् । अथ प्रव्राजिकाव्रवीत् पुत्रि ।
 पूर्वस्मिन् जन्मनि अहमेवा च कस्यचित् विप्रस्य द्वे भाटके
 अभवाव, इति स पावयोः पतिः राजनिदेशेन दौत्यकस्त्रेण
 नियुक्तः पुनः पुनः देशान्तरं याति स्म । तत्पथामि
 च मया स्त्रीच्छया पुरुषसङ्गमं कुर्वत्या सततमिन्द्रियाणि
 भोगैरवहितानि, धर्मप्रचायं परमो यद् भूतानां इन्द्रिया-
 षाञ्च अनभिद्रीहः, तस्मात् अस्मिन् जन्मनि जाति-
 स्मिराहं जाता, एषा तु केवलं शीलमेव रक्षत अज्ञातधर्म-
 नियमा, तेन च दोषेण कुकुरयोनी पतिता, परं जातिं
 स्मरत्यसौ ।

अथ सा शुबुद्धिर्द्वन्मिता कोऽयं धर्मः धूर्तरचनेयं
 कृतानया इति विचार्य तां तापसीमव्रवीत् भगवति ।
 एतावत्काले काले जाय धर्मी मया ज्ञानः, तत् त्वं कृपया
 केनापि कान्तेन पुंसा मां सन्मय । ततः प्रव्राजिका अदी-
 षत् पुत्रि । केचित् हीपान्तरादागताः बणिकपुत्राः तान्
 त्वत्तन्नाशमानयामि, इत्युक्त्वा सा प्रमोदनिर्भरा स्वं गृह-
 मगच्छत् । सा च देवस्मिता स्त्राः चेटीः अव्रवीत् नूनं
 मद्गतुं ईक्षी तत् अज्ञानमब्ज, ज दृष्ट्वा तच्च कदाचित्
 मद्यपानेन मत्तं कौतुहात् दृष्ट्वा यथावत्, महिष्व सनाय
 केऽपि एते हीपान्तरादागताः बणिकपुत्राः पापा, तैश्च
 संयुक्तं दुष्टतापसी, तत् धूर्तरसंयुक्तं मद्यमानयत शीघ्रं,
 दत्त्वा च शून्यापाद अयोमय कारयध्वम् ।

तयोद्देशस्तरङ्गः ।

ताञ्च स्वामिन्या आदिष्टं तत् सर्वं तथैव अकुर्वन् । एका च
चेटी स्वामिन्यादेशात्, तदा तद्रूप मास्थाय तस्थौ ।
सापि प्रव्राजिका तेषां वणिक्पुत्राणामेकं अहमहमिकया
प्रथममुद्यतमादाय समाययौ । सायञ्च स्वशिष्यावेश-
संस्कृतं तं देवस्मितागृहे प्रवेश्य स्वयमलक्षितं निर्गत्य
स्वावासमगात् । ततश्च सा चेटी देवकृताजिग्मधारिणी त
वणिक्पुत्रं सादरं सन्भाषमाणा सधुस्तरं मद्यं तत् अपा-
ययत् । तेन च मधुना सहसा हृतचेतनः स चेटीभिः
वस्त्रादिकं हृत्वा दिगम्बरीकृतः, शुनः पादेन तेन लौह
मयेन च ललाटे अङ्कं कृत्वा अमेध्यपूर्णे कस्मिंश्चित् खाते
तस्यामेव निशि निजिप्तश्च । अथ रात्रिः पश्चिमे यामि
बन्धसंज्ञः सः स्वपापीपनले नरके इव खाते निमग्नमा-
त्मानमपश्यत् । उल्लस्य च कृतस्नानः ललाटे अङ्कं परा-
सृगन् नग्न एव तत् प्रव्राजिकागृहगात् । समैव केवल
मेवा दुर्गतिर्माभूदिति संचिन्त्य स तान् सखीनम्रवीत् अह-
सागच्छन् पथि उपितोऽप्यसि । अथ जागरण्य अतिपा-
नेन च शिरः पीडामपदिश्य प्रातर्वस्त्रेण शिरोऽपि वेष्ट-
यित्वा तस्थौ । ततः सायं द्वितीयो वणिक्पुत्रस्तथैव
देवस्मितागारं गत्वा तथैव स्तुनीकार मवाप्य प्रातरागत्य
नग्नोऽब्रवीत् मया आगच्छता क्वचिदाभरणानि रजसि दितानि,
तानि च तस्करैर्हृतानीति एवमुक्त्वा शिरः शूलव्याजिन तथे-
वातिष्ठन् । क्रमेण च सर्व एव तेषां निज्जनः स्वयैव स्वली
कारमर्थनाशञ्च अवाप्य नितरां लज्जिता अन्तः अपि एक
भवतु इति विचार्य तामकप्रतिवा तस्मात्सा त्वयु

अथ सा प्रव्राजिका सश्रिष्या सहृष्टा प्रयोजनव्याजेन
तत् देवस्मितागारमगात् । देवस्मितापि तां परितुष्टेव
तथैव सधुस्तूर मधु पाययाभास सश्रिष्याम् । तेन च मत्तां
नष्टचैतव्यां तां क्लिन्नकर्णनासां तस्मिन्नेव अशुचिपङ्कपूर्णे
खाते न्यक्षेपयत् । अथ सा गत्वा ते वणिक्पुत्राः परिं मे
नागशेयुरिति सगाङ्गजा श्वश्रूः समच्चं तं वृत्तान्तमवर्णयत् ।
श्वश्रूस्तामवादीत् पुत्रि । साधु त्वया साश्रू कृतं किन्तु
पुत्रस्य मे तस्य कदाचित् अहिं यदि भवेदिति ततो
देवस्मिता अवादीत् यथा शक्तिमती नाम काचिन्नारी भ-
र्तारं प्रञ्जया ररञ्ज, तथैवाहं मङ्गलार्तारं रक्षामीति । पुत्रि ।
कथं शक्तिमती पतिमरचत् इति सकीतुक मग्युक्ता श्वश्रू
सा अवादीत् मातः । अस्ति अस्मद्देशे नगर्यां मणिभद्र
इति पूर्वैः कृतनामधेयः प्रभावसम्पन्नः कश्चित् महायज्ञः ।
तत्रत्याश्च नागरा जनाः स्वाभीष्टसिद्धये तत्सकाशे उप-
याचितानि चक्रुः यथा यो नरः रात्रौ परस्त्रिया सह
प्राप्यते स अनेन यज्ञेण स्वगृहाभ्यन्तरे तथा सम स्वाप्यते ।
प्रातश्च प्रकटीकृततद्दृत्तः राजसंसदि नीत्वा सखीकोऽसौ
निगृह्यते इति स्थितिः । एकदा समुद्रदत्ताख्यः कश्चित्
वणिक् परनार्थ्या सङ्गतः निशि पुररक्षिष्या तेन यज्ञेण प्राप्नो
यथानियमं नीत्वा स्व गर्भगृह सखीक एव स्थापितः ।
एतस्मिन्नेवास्मरे तद्भार्या महाप्रज्ञा शक्तिमती नाम
तं वृत्तान्तमबुध्यत । अथ सा धीरा पूजामादाय सखी-
जनावृता धृतरूपान्तरा तस्यामेव निशि यचायतनम-
गात् । तास्तत्रत्यः याजकः दक्षिणालोभात् पुराधिप-

सुक्ता द्वारमुद्वाच्य तां तत्र प्रावेग्यत् । प्रविष्टा च स-
स्त्रीके पत्न्यौ दृष्टे विलक्षिते स्व वेशं तस्यै दत्त्वा तां पर-
कान्तां निर्याहीति श्रवदत् । सा च परस्त्री शक्तिमत्या
वेगमास्थात् तत्सखीभिः परिवृता स्वमेवावास ययौ ।
शक्तिमती तु तेनैव भर्त्सा सायं तत्रैव तस्थौ । प्रातश्च
यावत् राजपुरुषैरेत्थ निरूप्यते तावत् स पत्न्या एव स-
हितः सन्दृशे । तद् दृष्ट्वा नृपः यत्नभवनात् मृत्युमुखादिव
त वणिजं मोचयित्वा पुराध्यक्षं दग्धवामाम । एवं
शक्तिमती यथा प्रज्ञया पतिमरक्षत् तथा अहमपि गत्वा
स्यप्रज्ञया पतिं रक्षामीति ।

इति श्वश्रूमूढा रहसि सा देवस्मिता मनस्विनी स्व
चेटीभिः सह बणिग्वेशं चकार । आरुह्य च प्रवहण
बणिज्यव्याजेन यत्नास्य पतिः स्थितः तदेव कटाहदीपम-
गात् । गत्वा च तत्र तं पतिं गुहसेनं बणिजां मध्ये
तिष्ठन्तं समाश्वासमिव मूर्त्तिधरं वह्निःस्थितमपश्यत् ।
सोऽपि तां पुरुषाकारां दूराद् दृष्ट्वा पिबन्निव प्रियाया
सदृशः कोऽयं बणिगिति समचिन्तयत् । सा च देवस्मिता
तत्रत्यं भूप गत्वा व्यजिज्ञपत् देव । अस्ति काचिद् विज्ञ-
सिर्मम, प्रजाः सर्वाः, समाह्वयन्तामिति । ततश्च राजा,
सकौतुकः सर्वान् पौरान् समाह्वय का ते विज्ञप्तिरिति
तां बणिग्वेशामब्रवीत् । ततो देवस्मिता अवादीत् इह मम
चत्वारो दासाः पलाय्य स्थिता, तान् देवः मे प्रयच्छतु
इति । अयं राजाब्रवीत् सर्वे एव पौरा मम स्थिताः
एतेषु ये तव दासाः तान् प्रत्यभिज्ञाय गृह्णाष्येति । तत-

स्तथा स्वर्गहे खलीकृताः ते चत्वारः शिरःसु बडगाटकाः
 बणिक्सुता जगृह्णिरे। तत्रस्यांश्च बणिजः सार्धवाहसुता
 एते, कथं ते दासा इति क्रुद्धान् सा प्रत्यवादीत्
 यदि वः प्रत्ययो नास्ति, ललाटमेपां दृश्यतां मया
 शुनः पादाङ्कितं कृतम्। तथेति ते तेषां चतुर्णां लला-
 टपट्टकान् उन्मीच्य सत्यमेव ललाटगं शुनः पादमपश्यन्।
 अथ वणिक्तु सज्जितेषु राजा सञ्जातविस्मय कुतूहला-
 क्रान्तचेता स्तां बणिग्वेशां किमेतदिति पप्रच्छ। सा तु
 यथावृत्तं सर्वं शशंस, सर्वे च जना जहसु जगदुश्च न्याय्या
 एते भवत्या दासा इति नृपश्च तेषां वचनानि अनुमादरे
 स्म। ततः अन्ये वणिजः तेषां दास्यमुक्तये साध्वरै तस्यै
 बहु धनं दत्त्वा राजदण्डश्च यथाविधि अदापयन्। अथ
 तद्वनं तच्च पतिमवाप्य देवस्मिता सकलसज्जनपृजिता
 निजपुरीं ताभ्रलिप्तां प्रत्याययौ, नास्याः कदापि पुनर्वि-
 प्रयोगो बभूव।

हे देवि। महाकुलप्रसूतं विशुद्धचरितं भर्तारं अनन्य-
 मानसाः स्त्रिय उपासते, सतीनां पतिरिव परं धनम्।
 इति वसन्तकमुखात् उदारां कथामाकर्ण्य वासवदत्ता
 बसेश्वरि भर्तारि, भक्त्येकतानं मनः समधत्त।

इति त्रयोदशस्तरङ्गः।

अथ चतुर्दशस्तरङ्गः ।

अथ तत्र बिन्ध्याटव्यां तिष्ठतो घत्सराजस्य सकाशमा-
जगाम चण्डमहासेनस्य प्रतीहारी । आगत्य च स
प्रणम्य राजानमिदमब्रवीत् वृपते । राजा चण्डमहा-
सेन भवन्तं सन्दिष्टवान् यद् वासवदत्ता त्वया स्वयं हृता,
तद् युक्तं, एतदर्थमेव मया त्वं तथानीतः, संयताय च तुभ्य-
मिह स्वयं मया वासवदत्ता न दत्ता, तवावमानशङ्किना,
तद्दिदीर्गं मद्दुहितुरवैधो विवाहो माभूदिति कश्चित्
कालः प्रतीक्ष्यतां, मत्सुतो गोपालको न चिरादत्र
यास्यति, विधास्यति च ध्वंसुरस्या यथाविधानं रुद-
वाहम् । इति राज्ञे यथोक्तं सन्दिश्य वासवदत्तायै तत्
सर्वं न्यवेदयत् । ततः वत्सेश्वरः सानन्दः सानन्द्या
वासवदत्तया साकं कौशाब्धी गमनोत्सुकः गोपालकस्य
आगमनं युष्मिह प्रतीक्ष्यतां पश्चात् तेन सह कौशाब्धीं
यास्यथ इति तं प्रतीहारिणं पुलिन्दकञ्च रुद्रदं आदिश्य
ससैन्यः सामात्यश्च स्वां पुरीं प्रतस्थे ।

द्वित्रैरहीभिश्च स्वाधिकारभूमिमासाद्य एकां निशां रुम-
श्चतोनिकेतने विश्रम्य परेषुः स्वां राजधानीं विलसत्पताकां
समुत्सुकनागरां महीक्ष्वराजितां सह प्रियया स्वानुचरैश्च
सह प्रविवेश । दृष्टुश्च पौराः प्रशान्तशीकाः सोत्सुकाः शि-
खिनी नवाम्बुदमिव विद्युत्स्वन्तं तं महीपतिं सह वासवद-
त्तम् । ततश्च राजा तथा सह स्वं राजभवनं सेवागतवृपा-
कीर्णं मागधै हृत्नीतमङ्गलं सुप्तप्रबुद्धमिव राजमानं प्राविशत् ।

अथ वासवदत्ताया भ्राता गोपालकः अचिरात् वि तो
 प्रतीहारि पुलिन्दकौ समादाय समागमत् । राजा तन्मा-
 गतं श्यालकं दृष्ट्वा यथोचितं प्रत्युद्गमनादिभिः संकृतवान् ।
 वासवदत्तापि हर्षोत्फुल्ललोचना यावत् तं भ्रातरमाशोक-
 यितुं प्रवृत्ता तावत् मास्त्रभूदभ्यास्त्रपेति विलोचने म-
 रुरोधिव वाष्पवद्भिरि । अथ सा तेन पितृसन्देशवचने प्रोत्-
 साहिता स्वजनसमागमेन कृतार्थमिवादानमगच्छत् ।

अथान्येद्युः गोपालकेन व्यग्रेण तयोर्विवाहः यत्ने
 प्रसूते राजा वल्केश्वरः शुभे समये रतिवक्राः यद्वाग्निमपिव
 पल्लवमुज्ज्वलं वासवदत्तायाः पाणिमग्रहीत् । सापि तत्कर-
 म्यर्शजनितेन सान्द्रानन्देन, तन्निमित्तं, कल्पस्तेन गोदा-
 श्चाञ्चितकलेवरा तत्क्षणां मकरकेतनेन सन्तोहनगरादि-
 द्वेव समलक्ष्यत । तदा च गोपालकदत्तैर्यौतुकरकैः राजा तत्र
 उषायनैः स राजा पूर्णकोषः सत्यमेवात्मनः राजा तत्र न्य-
 न्यत । अथ निर्वर्त्ति तोडाहमङ्गली बधूपरी प्रथम लोकात्
 हृदय ततोऽन्तःपुरं प्राविशताम् । ततः सन्धानशास्त्र-
 नृपतिः समुचितसम्भारेण गोपालकं पुलिन्दकञ्च स्तयम् ।
 अपरेषां राज्ञां पीराणाञ्च सम्माननार्थं योग्यराज्यं स
 खन्तञ्च नियुक्तवान् । योग्यराज्यशु राजनिदुक्तं कर्मखन्त
 मन्नवीत् सखे । राज्ञा आवां कष्टे नियुक्ती, लोकचित्तं हि
 दुर्ग्रह अरञ्जितः शिशुरपि दीपसुहोषयेत् तत्र दृष्टान्त-
 भृतां कथामेकां बालविनष्टकीयां शृणु कथयामि ।

आसीत् पुरा रुद्रमन्त्रा नाम कश्चित् ब्राह्मणः । तस्य
 च द्वे भार्य्ये, तयोरेका पुत्रमेकं प्रसूय सद्य एव लोका-

न्तरमगात् । तत्सुतस्तु तेन विप्रेण अपराया हस्ते सम-
र्पितः । सा हि तस्य क्रमेण विवृद्धस्य किञ्चित् रुचं अग्रजं
ददौ । तेन चाहारेण स बालः पृथूदरः धूषराङ्गश्च अभ-
वत् । अथ स रुद्रशर्मा मातृहीनोऽयं मिश्रः कस्मादुपेक्षित
इति तां द्वितीयां पत्नीमभ्यधात् । सापि सेव्यत एवायं
स्नेहेन, तथापीदृशसौ जायते किमहं करोमि इति पतिं
प्रत्यद्रवीत् । द्विजश्च नूनमयं एव स्वभाव इति तथ्यं मेने,
कौ हि स्त्रीणामलीकसुग्धे वक्षसि न विग्लमिनि ? ।

बाल एव असौ विनष्ट इति बालविनष्टनामानममुं
पिता चक्रे । अथ गच्छता कालेन स बालविनष्टः विमाता
मां सर्वदा कद्रुर्ग्रयतीति बुद्ध्वा अस्याः कां प्रतिक्रियां करो-
मीति चिन्तयामास । एकदा स अतीतपञ्चवर्षमात्रः परं
द्विभान् राजकुलादागतं तात । हौ मम लाती स्त इति
अर्द्धश्लुटया गिरा पितरं रहस्यकथयत् । एवं प्रत्यह स
कुतश्चिदागतस्य पित्रे तथैव आह स्त । पिता तु रुद्रशर्मा
कथमयं मिशुरिवं वदतीति साभिनिवेशं ध्यायन् तां भाव्यीं
व्यभिवारिणीं ज्ञत्वा तत् स्वर्गमपि अजर्जयत् । सापि
त्रिनापरार्धं मे पतिः कथं कुपितः, किंस्तिदय बालविन-
ष्टेन किमपि हतं भवेदिति समचिन्तयत् । अथ सा तं
बालविनष्टक सादरं स्नापयित्वा स्निग्धं सुमिष्टञ्च भोजनं
दत्त्वा कृत्वा चोत्सङ्गे पप्रच्छ पुत्र । तव पिता रुद्रशर्मा
त्वया किं मयि रोषितः ? तदाकर्ण्य स विमातरमुवाच
मातः । अतोऽधिकमपि कर्त्तास्मि न वेदद्यापि शाप्यसि,
त्वं स्वपुत्रपीषिणी कथं सदा मां क्षिप्तासि । तदाकर्ण्य

सा लज्जिता समपयमवादीत् वत्स । न पुनर्गवं करिष्यामि,
तत्पति मम प्रसादय । ततः स बालकस्तामब्रवीत् मातः ।
पितुर्ममागतस्य आदर्शं काचिन् त्वच्चेटी दर्शयतु, अहं
तमादर्शपतितं प्रतिविम्बं परं वेद्मि, तथेत्युक्त्वा तथा
नियुक्त्वा चेटी आगतस्य रुद्रशर्म्भेण क्षणात् आदर्शमदर्श-
यत् । तत्र चादर्शं पितुः प्रतिविम्बं दृष्ट्वा स बालकः
द्वितीयोऽयं मे तात इति सस्मितमाह मम । तदाकर्ष्यं व
स रुद्रशर्म्भा विगताशङ्कः तां पत्नीं निर्दोषा माकलय्य तदैव
तस्यां प्रसन्नोऽभूत् ।

सखे । बालकोऽपि विप्रकृत एवं दीपमुत्पादयेत्,
तदयं समग्री लोकः अस्माभिः तथा सम्यक् अनुरञ्जनीयः
यथा कमपि दोषं न उद्घाटयेदिति उक्त्वा योगन्धरायणः रुम-
खता सह तस्मिन् वत्सराजोत्सवे सर्वं जन तथा राज-
लोकञ्च तथा सम्मानयन् अरञ्जयत् यथा सर्व एव मदेक-
श्ववशात्रितो इति अमन्यत । अथ राजा तौ सचिवी स-
वसन्तञ्चौ स्वकरार्पितैर्वस्त्रान्नपानैरङ्गरागाभरणैः यामैश्च
अरूजयत् । एवं निर्दोषविवाहमङ्गलः सर्वाः प्रजा अनुर-
ञ्जयन् वासवदत्तया समं परमेष प्रेम्णा कालमनैषीत् ।
गोपालकश्च वत्सराजानुरोधतः पितृसन्देशात् विवाहं कर्तुं
आहूतिं शीघ्रमगमन् ।

एकदा वत्सेश्वरश्चापल्यादिन्द्रियाणां पूर्वसङ्गतां वि-
रक्षितां नाम कामपि अन्तःपुरचारिणीं शुभं भजमान-
स्तद्गोत्रस्वलनेन देवीमाजुहाव । तेन देवीं सातिशयकुपितां
मानवतीमालक्ष्य तत्पादयोः पतनेन तां प्रसादयामास ।

अथ गीपालक भगिन्या वासवदत्तायाः सकाशं स्वभुजा-
 र्जितां बन्धुमतीं नाम कामपि राजपुत्रीं लावण्यजलधे-
 रुदतां श्रियमिव रूपिणीं प्राहिणीत् । सा च वासवदत्ता
 तां मञ्जुलिक्रिति अपरेण नाम्ना गीपितां राजदर्शनभयात्
 सुगुतां कृत्वा अरञ्जीत् । कदाचित् नृपतिः वसन्तकेन
 विचरन् तां उद्यानलतागृहे दृष्ट्वा नितरामधीरः गान्ध-
 र्वेण विधिना सुगुप्तमुपवेष्टै । तत्र वासवदत्ता निभृ-
 तस्थिता दृष्ट्वा भृशं चुकीप आनिनाय च बद्धा
 वसन्तकम् । राजा तु तस्याः पितृकुलागतां प्रब्राजिकां
 सखीं साङ्गव्यायनीं नाम शरणमशिश्रियत् । सा च तां
 महिषीं वासवदत्तां प्रसाद्य तया कृतानुमत्या तां बन्धुमतीं
 राज्ञे ददौ पेशलं हि सतीनां मनः । ततः सा देवी
 बन्धनान् वसन्तकं मुमीच । स तु संहृष्टः देव्याः सकाश-
 मभ्येत्य हसन् अवादीत् देवि । बन्धुमत्या अपराङ्गं मया
 पुन स्ते किं कृतम् ? अहीन् प्रति क्रुद्धा यूयं दुण्डुभेषु
 प्रहरथ ।

अथ ब्रह्मन् । एतदुपमानं मे सम्यगाचक्ष्व, महत्कौतुक-
 मत्र इति देव्या पृष्ट वसन्तकः कथामेका भवर्णयत् ।

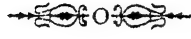
देवि । पुरा रुरुर्नाम कौपि मर्दार्पितनद्य षट्छया
 परिभ्रमन् अद्भुतदर्शनामेकां विद्याधरात् मेनकायां सुर-
 सुन्दर्यामुत्पन्नां स्थूलकेशिन मुनिना स्वाश्रमे परिवर्द्धितां
 कन्यामद्राञ्जीत् । दृष्टैव सा पृषङ्गरा नाम कन्यका तस्य
 रुरीर्मनोजहार । अथ स गत्वा त.पालक स्थूलकेशं
 ययाचे । स्थूलकेशोऽपि तस्मै तां दातु प्रतिशुश्रावः ।

ततश्चासन्नविवाहे अकामात् कश्चिदहिस्तां दृष्टवान् ।
ततो विषसहृदयः महर्षिरुतः अन्तरीक्षात् एतां वाणी-
मशृषोत् ब्रह्मन् । एतां क्षीणायुषं स्वस्य आयुषः अर्द्धेन
जीवय । तदाकर्ण्य स रुरु स्तस्यै निजायुषः अर्द्धमदात् ।
सद्यएव सा प्रत्युज्जीविता । सोऽपि तां तदानीमेव
परिणिमाय । अथ क्रुद्धो रुरु यं यं सर्पं ददग्रं त तमेव
सम भाट्यां अनेन दष्टेतिरोषात् जघान । अथ जिघां-
सन्तं तमेको डुण्डुभः मनुष्यवाचा अवादीत् ब्रह्मन् ।
अहिभ्यः कुपितस्त्वं कथं डुण्डुभान् हंसि ? अहिना ते
प्रिया दष्टा, अहिर्डुण्डुभश्च विभिन्नः, अहयः रुविषा,
डुण्डुभास्तु निर्विषा इति । तदाकर्ण्य मुनिरुतोऽब्रवीत्
सखे । को भवान् ? डुण्डुभोऽवदत् ब्रह्मन् । अहं श्यापभ्रष्टो
मुनिः भवत्संवादावधिश्च मे श्यापः इत्युक्त्वा तस्मिन् अन्तर्हिते
रुरु भूयस्तान् डुण्डुभान् न जघान । तदेतदुपमानाय तव
कथितं देवि । डुण्डुभेषु प्रहरथ यूयमहीन् प्रतिक्रुद्धा
इति । एवमुक्त्वा वचनं सस्मितं वसन्तके विरते वासव-
दत्ता पत्युःपार्श्वस्थिता तं प्रति भृशं तुतोष । वत्सराजः
उदयनः देव्याश्चरणगतः कुपितायाः समधुराणि विविध-
वसन्तक कौशल्यानि कौपीयशमनानि समाचरन् विज-
हार । सुखिनस्तस्य राज्ञः सदा रसना मद्दिरारसैकसन्ता,
श्रुतिः कलवीणारवरागिणी हृष्टिश्च प्रियामुखनिश्चला
वभूव ।

इति चतुर्दशस्तरङ्गः ।

समाप्तोऽयं कथामुखं नाम द्वितीयो लल्लकः :

अथ तृतीयो लम्बकः ।



पञ्चदशस्तरङ्गः ।

एवं स वत्सेश्वरः क्रमेण वासवदत्तामुखासक्तमनाः
अङ्गिन्यां केवलमानन्दमनुभवन् विजहार । यौगन्धरायणी
महामन्त्री सेनापतिः रुमखांश्चास्य दिदानिभः राज्यभार-
भूहृतुः । एकदा स यौगन्धरायणश्चिन्तावान् रञ्जन्यां
रुमण्वन्तं सेनानाथं गृहमानीय निभृतं निजगाद्
सखे । वत्सराजोऽय पाण्डववंशसम्भवः, अस्य च कुलक्रमा-
गता मेदिनी समया, पुरश्च हस्तिनेति प्रसिद्धम् । तन्
सर्वमनेन जिगीषाशिरहितेन त्यक्तं, केवलमेकत्र प्रदेशेऽत्र
अस्य राज्यं सञ्जातम् । एषच केवलं व्यसनासक्तश्चिरं
तिष्ठति, परमनेन अम्भासु सर्वा एव राज्यचिन्ता समर्पिता,
तद्भ्राभिरतन्वितैस्तथा कार्थ्यं यथैष समग्रमेव कुलक्रमा-
गतं पृथिवीराज्यं प्राप्नोति । एवं कृते आत्माभिः प्रभुभक्तिः
सम्यक् प्रतिपालिता भवेत् । सर्वञ्च प्रज्ञया साधयितु
शक्यते किं हि बुद्धिमद्भिः प्रयुक्तं नीपैति श्रीभां तथा चेमां
कथां शृणु कथयाभि ।

पुरासीत् महासेनो नाम कश्चित् नृपः । स च
अन्येन केनचित् बलवत्तरेण राज्ञा अभियुक्तः स्वकार्थ्य-
भ्रंशरक्षिभिरमान्यैः तस्मै द्विषे अर्थदण्डं दापितः । स च
बलवान् नृपः तेनैव सन्नुष्टः स्वपुरमगात् । महासेनस्तु

मानी दत्तार्थदण्डः भृशमतप्यत । कथं मया शत्रोः
 प्रणतिः कृतेति चिन्तयतः तस्य शीकेन गुल्मरोगः समपद्यत ।
 तदाक्रान्तश्च स राजा क्रमेण सुभूर्परभवत् । अद्यैकः
 राजभिषक् तं औषधासाध्यं मत्वा मतिमान् कौशलेन
 चिकित्सुः श्रुता ते देविति मिथ्यावचनं तं वृष मवादीत् ।
 तदाकर्ण्य सहसा भूमौ पततः तस्य बलीयसा शोकावेगन
 गुल्मः स्वयमस्फुटन् । अथ रोगोत्तीर्णः स राजा तथा
 देव्या सह ईप्सितान् भोगान् बुभुजे जिगाय च पुनः सर्वान्
 रिपून् ।

तद् यथासौ भिषक् प्रज्ञया राजहितं चकार, तथा
 वयमपि राजहितार्थिनः यथास्य समग्रा मेदिनी वश-
 वर्तिनी भवेत् तथा यतामहे । एकः प्रद्योतो नाम
 मगधेश्वर स्तत्र परिपन्थी विद्यते, स खलु पार्श्विग्रहः
 पश्चात् अस्मासु क्षुपितो भवेत् । तस्य तु पद्मावती नाम
 कन्यकारत्नमस्ति, वसराजस्य कृत वयं तं तां याचामहे ।
 वासवदत्ताञ्च निश्चयं स्वप्रज्ञया लुब्धचित् सुगुप्तं सत्याप्य
 वासवदत्ते अग्निं दत्त्वा देवी दग्धेति सर्वतः नृदोषणाम् ।
 नान्यथा मगधाधिप तां सुतां राज्ञे दास्यति । एतदर्थञ्च
 स मया पूर्वं याचितं प्रत्युक्तवान् नाह वरसेश्वराय प्राणा-
 धिकामिमां सुतां दास्यामि, तस्य हि वासवदत्तायां महान्
 सौही विद्यते । सत्याञ्च देव्यां वासवदत्तायां वरसेशी
 नाभ्यां परिणोषति । तस्मात् देवी दग्धेति ख्यातौ
 समुत्पन्नायां सर्वमेतत् सेत्स्यति । लब्ध्याञ्च पद्मावत्यां
 स राजश्वशुरो मगधेश्वरः पश्चात् कौषं न करिष्यति

प्रत्युत महायतां गमिष्यति । ततः पूर्वां दिशं ततश्च अन्या
दिशः क्रमात् जेतु गमिष्यामः । इत्य सर्वाभिव धरां वत्से-
श्वरस्व साधयितुं यतिष्यामहे । अस्मासु च कृतोद्योगेषु
एषः समग्रां महीं प्राप्नुयादिति पूर्वं दिव्या वायुदचरत् ।

श्रुत्वेतन्मन्त्रिमुख्यस्य वचनं रुमण्वान् सहासमाशङ्कर
तमभाषत, यदेतदुक्तं भवता तत्सर्वं युज्यते परं पद्मावती-
कृते क्रियमाणे कपटं कदाचन अस्माकं दोषाय स्यात्
तदत्र मया वस्त्रेमानां कथाभेकां शृणु ।

अस्ति जाङ्गवीतटे माकन्दिका नाम काचित् नगरी ।
आसीत् तस्यां पुरा मौनव्रती कश्चित् परिव्राजकः । स
चानेकाग्रिन्द्राट्पण्डित भिक्षाजीवी देवकुलान्तर्वर्त्तिनि
कश्चित् मठे वास मकरोत् कदाचित् भिक्षार्थं गतन् कस्थ-
चिद् बणिजः सद्ने भिचां आदातुं निर्गतां शुभाङ्गीं
कन्यकां एकां ददर्श । दृष्ट्वैव कामशरसंविद्धः स शठः हा
हा कष्ट मिति तस्यैव बणिजः शृण्वतः समब्रवीत् ।
गृहीतभिक्षञ्च तस्मात् निर्गच्छन्तं तं असौ बणिक् सवि-
स्मयः पृष्ठतो गत्वा तमपृच्छत् भिक्षो । त्वं मौनं विहाय
किमद्य सहसा एवमुक्तवान् ? तदाकर्ण्य परिव्राडब्रवीत्
भद्र । दुर्लक्षणीयं कन्या, यदास्या विवाहो भवेत् तदा
ससुतदारस्य गृहस्वामिनः अस्याः पितुः क्षयो भवेदिति
दुःखेन मे तादृशी वाक् सहसा निरगच्छत् ।

त्वञ्चातीव मू भक्तः तस्मात् मौनमपि विहाय त्वत्कृते एव-
मुक्तवानस्मि । तदेषा कन्यका नक्तं मञ्जूषायां उपरित्यक्त-
दीपायां निवेद्य गङ्गायां क्षिप्यतामिति । सोऽपि बणिक्

तथेति प्रतिपद्य गृहं गत्वा भयात् नत्वं तथैव सर्वं चक्रे ।
 परिव्राजकोऽपि तत्काळं स्वाननुचरानुषाच भद्राः ! यद्वा
 मच्छत, तदन्तरुद्भयमानां यां द्रक्ष्यथ पृष्ठन्यस्तदीपां मञ्जूषां,
 तां सुगुप्तं इह आनेष्यथ, सा च नोद्घाटनीया अन्त-
 र्ध्वनौ श्रुतेऽपि । तथेति ते च गङ्गा जग्मुः । राज-
 पुत्रः कश्चिदत्रान्तरे वणिजा क्षिप्तां मञ्जूषां दीपा-
 लोकाद् वीक्ष्य भृत्यैरानाद्य सहसा तां कोतुकादुद्घाटयत् ।
 अपश्यच्च तत्रान्तःस्थां हृदयोन्मादकारिणीं कामपि कन्याम् ।
 उपायच्छत च तां तत्क्षणं गान्धर्वविधिना । ताञ्च मञ्जूषां
 पृष्ठन्यस्तदीपिकां कृत्वा तद्गर्भानरभेज घोरं निवेश्य
 गङ्गायां तत्याज च । तस्मिंश्च सम्प्राप्तकन्यारत्ने नृपसुते
 गते परिव्राजकशिष्यानामन्विच्छन्त तत्राययुः । दृष्टुश्च
 तां मञ्जूषाम् । निन्युश्च तां गृहीत्वा गुरोरन्तिकम् ।
 अथ स परिव्राट् संहृष्टस्तान् जगाद् अहमेकः एतामादाय
 एतदुपरि मत्वं साधये, युष्माभिः तूष्णीमिमां निशां
 शयितव्यम् । इत्युक्त्वा स मञ्जूषा मठीपरि आरोप्य तस्या-
 मेव कन्यायामभिसाधुकन्यामुद्घाटयत् । उद्घाटितायाञ्च
 तस्यां स भीषणाकृतिर्वानरः निर्गत्य स्वकृती सूक्तिमान्
 दुर्षेय इव तमभ्यधावत् । चिच्छेद् च तस्य नासां कर्णौ च
 तत्क्षणं दशनैर्नखैश्च । अथ तद्वाभूतं तं परिव्राजकं दृष्ट्वा
 ते शिष्या यत्रमन्त्रिताहमा अधोमुख्वा क्षणमतिष्ठन् ।
 प्रातश्च तत्सर्वं वृत्तान्तं ज्ञात्वा सकली जनो जहास, स
 बणिक् सा च तत्सुता प्राप्तसत्पति' ननन्द च ।

एवं यथा स परिव्राट् हास्यत्वं गतः तथा वयमपि

व्याजप्रयोगस्य असिद्धौ कदाचित् हास्यत्वं गच्छेम । राज्ञः
वासवदत्तया विरहं बहुदोष इव सभाव्यते । इत्थं रुम-
खतोक्तः यौगन्धरायणः प्राह सखे । नान्यथा उद्योगसिद्धि-
र्भवेत्, अनुद्योगे च राजनि व्यसनासक्ते सर्वं अभीप्सितं
नश्येत् अन्नाकं मन्विताख्यातिर्नश्वापि स्वामिनः समुन्नतिं
विना व्यभिचारिणी भवेत् । स्वायत्तसिद्धे तु नृपे सचिवाः
तस्य प्रज्ञोपकरणमात्राख्येव, कार्ये सिद्धे असिद्धे वा न
तेषां गुणो दोषो वा भवेत् । सचिवायत्तसिद्धे तु तेषां
प्रज्ञैवार्यसाधनं ते तु निरुत्साहाश्चेत् श्रियाः जलाञ्जलि-
र्दत्तः स्यात् । देवी पितृश्चरुमहासेनाञ्च न शङ्कितव्यं स
सपुत्रः देवी च मे वचनं शृणोति । इत्युक्तवन्तं धीरप्रवर
यौगन्धरायणं रुमखान् प्रमादाशङ्कया पुनरब्रवीत् सखे ।
अभिमतरमणीवियोगव्यथया सुधीरोऽपि विचाल्यते, किं
पुनर्वत्सराजोऽयं नितरां स्त्रीपरायणः, अत्रैतां कथां शृणु ।

पुराभूत् देवसेनाख्यः कश्चित् महामतिर्नरपतिः
आवस्ती नाम नगरी तस्य राजधान्यासीत् । तस्याञ्च
नगर्यां कश्चित् महाधनो बणिक् प्रतिवसति स्म ।
तस्यैका निरुपमा कन्या समजनि । यतश्च तस्मात्
रूपं दृष्ट्वा सर्वो जनः उन्माद्यति तस्मात् सा उन्मा-
दिनीति ख्यातिमगमत् । तनयेयं राज्ञे अनावेद्य न
कन्मैचित् देया, अन्यथा राजा कुप्येदिति विविच्य तत्पिता
राजानं गत्वा न्यवेदयत् देव । अस्ति मे कन्यारत्न यदि
रोचते गृह्णताम् । तदाकर्ण्य राजा सुविश्वस्तान् द्विजान्
अवादीत् गच्छन्तु भवन्तः, सा सुलक्षणा वा दुर्लक्षणा

परीक्ष्यतामिति तथेति ते द्विजा राजानमुक्त्वा बणिगालयं
गत्वा ताञ्च बणिकसुतां निरीक्ष्य उन्मादिनीं सद्य एव
सञ्जातमन्मथविकाराः क्षीभं ययुः । प्रकृतिप्राप्ताश्च मन्व-
यामासुः यदि राजा इमां परिणयेत् तदा एतदेकमनाः
सर्वाणि राजकार्याणि त्यजेत्, तर्हि महाननर्थः सजायते,
तत् किमनया, इति अवधार्यं कुलक्षणेयमिति राज्ञे न्यवे-
दयन् । ततो राज्ञा त्यक्तां तां बणिक् तत्सेनापतये उन्मा-
दिनीं प्रादात् ।

कदाचित् भक्तृ^१वेश्मनि हर्म्यस्था सा राजानं तेन पथा
गच्छन्तं आलोक्य आत्मानमदर्शयत् । राजा तु दृष्ट्वैव तां
उन्मादिनीं कामप्रयुक्तां जगत्संभोहनौपधिमिव सञ्जातो-
न्माद इव अभूत् । गत्वा च कथमपि स्वं भवनं ज्ञात्वा च
तां पूर्वावधीरितां सृष्टमुन्मनाः स्मरजनितां महतीं व्यथा-
मवाप । अथ तत्स्वामिना सेनापतिना निवेदितं प्रभो !
सा दासी, न परस्त्री, गृह्यतां, अथवा अहं त्वां देवगृहे
त्यजामि, महाराजः प्रतिगृह्णातु इति स एवं सेनाप-
तिना अभ्यर्थ्यमानोऽपि राजा तमब्रवीत् नाहं परदारान्
सृशामि, यदि त्वं तां त्यक्ष्यसि, तदा ते धर्मो लङ्घयति,
दण्डप्रच भविष्यति इति । तदाऽप्य^२ मन्विणः अन्ये च
तूष्णीमासन् स च राजा क्रमेण कामज्वरेणाक्रान्त एव
प्रञ्चत्वमगात् ।

एवं स राजा धीरोऽपि उन्मादिनीं विना विनष्टः,
वत्सराजसु विना वासवदत्तां कथं भवेत् ? एतत् समख-
दाकं शुभ्रा योगन्धरायणः पुनरब्रवीत् सखे ! काट्य^३-

दृग्भिः राजभिः क्लेशः सञ्चते, पश्य रावणवधाय युक्तिं
 कृत्वा देवैर्नियोजितो रामः सीतावियोगं किं न सेहे ?
 एतदाकर्ण्य रुमण्वान् भूयोऽभासत महामते । ते हि
 रामादयो देवाः तेषां मनः सर्वं सहते, मनुश्याणान्तु न
 तथा । तथा च अपराभेकां कथां कथयामि श्रूयताम् ।

अस्ति महारत्नाद्या मथुरानास्त्री पुरी । तस्या-
 मभूदेकी बणिक्पुत्रः इल्लकी नाम । तस्यैका प्रिया
 तदेकासक्तचित्ता भार्या आसीत् । स तथा सह वसन्
 कार्यगौरवात् एकदा देशान्तरं गन्तुं मैच्छत् । भार्या
 च तत्सङ्गिनी भवितुं मभिन्नलाष, सतीनां हि पतिविर-
 होऽतीव असह्यः । स तु बणिक्पुत्रः शुभेऽहनि यात्राम-
 करोत् तान्तु सहगन्तुमुद्यतां नैवाग्रहीत् । सा तु प्रस्थितं
 पतिं मवलोकयन्ती साशुलोचना प्राङ्मुख्यद्वारं कवाटान्तर-
 वृत्तिं नी अतिष्ठत् । गते च तस्मिन् दृष्टिपथात् तद्वियो-
 गसहायास्तस्याः सद्य एव प्राणा निर्ययुः । तच्च ज्ञात्वा
 बणिक्पुत्रः प्रत्यावृत्य विह्वलः सन् तत्क्षणं कान्तां ता-
 मुत्क्रान्तजीवितां सुन्दरापाण्डुरच्छायां विलोलालकमू-
 र्दजां भुवि पतितां चान्द्रमसीं लक्ष्मीभिव ददर्श । दृष्ट्वैव
 तामङ्गं नयतः क्रन्दतश्च तस्य शोकाग्निज्वलितात् देहात्
 भीता इव असद्रस्तत्क्षणं व्यगमन् ।

एवं परस्परवियोगात् तौ दम्पती यथा विनाशमापतुः
 तथा अनयोः राजदम्पत्यो रकल्याणं मास्यभूत् । इत्युक्त्वा
 तस्मिन् रुमण्वति सशङ्के विरते धैर्यरागरः वीरान् योग-
 न्धरायणः पुनरब्रवीत् मया सर्वमेतत् निश्चितं कार्याणि

च महीभुजामीदृशान्येव भवन्ति तदत्र कथामेतां
शृणु ।

पुरासीत् उज्जयिन्यां पुण्ड्रसेनो नाम वृषः । कदाचित्
प्रबलः कश्चित् नरपति स्तं अभियुक्तवान् । अथ
मन्त्रिणः सुधीरा स्तमरिं दुर्जयं वीक्ष्य राजा मृत इति
मिथ्याप्रवादं घोषयामासु । स्थापयामासुश्च प्रच्छन्नं तं
वृषं पुण्ड्रसेनम् । देहृश्च अन्यं कञ्चित् शवं राजार्हवि-
धानेन । अथ, अरानकानामस्त्राक त्वमेव राजा भव
इति तमरिं दूतमुखेन अभ्यर्थयामासुः । ततश्च तथेत्युक्त-
वतस्तस्य रिपोसुष्टस्य सतः सर्वाणि कटकानि क्रमात्
ते सैन्यसहिताः मिलित्वा विभिदुः । भिन्ने च सैन्यचये
तं वृषं पुण्ड्रसेनं प्रकाश्य सम्प्राप्तवन्ताः शत्रुं त
निजघ्नुः ।

ईदृशानि राजकार्याणि नीत्या प्रयोज्यानि, तद्वयं
देवीदाहप्रवादेन कार्यमिदं धैर्येण साधयामः । इत्या-
कपयं निश्चितमतेः यौगन्धरायणात् रुमण्वानवदत् यद्यपि
निश्चयः, तदा देव्या भ्रातरं गोपालकमानीय समादरञ्च
तेन सम्बन्ध सस्यक् कार्यमारभ्यताम् । यौगन्धरायणाश्च
तथेति प्रत्यपद्यत । रुमण्वांश्च तत्प्रत्ययात् सर्वञ्च कर्तव्य-
निश्चयं चक्रे । अथापरैद्युस्ती मन्त्रिप्रवरो केनचित् व्यप-
देशेन गोपालकं आनितुं दूतं व्यसर्जयताम् । स च
गोपालक स्तददूतवचनात् सत्वरमेव उत्सव इव मूर्त्ति-
मान् समायात् । आगतञ्च तं रुमण्वता सहितं यौगन्ध-
रायणस्तस्मामेव निशि निर्जनं गृहं निनाय कथयामासच

च सर्वं तन् चिकीर्षितं मन्वितम् । स च राजहितैषी
स्वसुदःखावहमपि तत् सर्वं अनुमेने कार्त्तिकप्रवशं हि
मनीषिणां चेतः । अथ रुमखता, सर्वमेतत् सुविहित परं
देवीं दग्धामवेत्य प्राणान् त्यक्ष्यन् वत्सेशः कथं रक्ष्य, इति
विन्यतां, सत्यपि उपायानां सञ्चये विनिपातप्रतिक्रि-
यैव मुख्यमङ्गं मन्त्रस्येति पुनरुक्ते समालोचिताशेषकार्त्तिकीं
यौगन्धरायणः समब्रवीत् नास्यत्र चिन्ता, राजपुत्री वास-
वदत्ता गोपालकस्य कनीयसी स्वसा प्राणैभ्योऽप्यधिक-
प्रिया, एतस्य शोकमल्पमालक्ष्य वत्सेश्वरः कदाचित्
जीवित् देवीति मत्वा धैर्यमवाप्सति । किञ्चायमुत्तम-
सक्त, शीघ्रञ्चानेन पद्मावती परिणीयते, ततश्च अचि-
रादेव देवी द्रक्ष्यते इति ।

इत्येवमवधार्य यौगन्धरायणः रुमखान् गोपालकश्च
त्रय एते पुनर्मन्त्राय उपाविगन् । युक्त्या वय देव्या नृपेण
च सह लावाणकं गच्छामः । स हि मगधासन्नवर्ती
अस्माकं देशपर्यन्तः सुलभाखेटवाच्च राज्ञः प्रियः मदा
च तदासक्ततया वहिः स्थातव्यमनेन । तत्रान्तःपुरमादीप्य
युक्त्या पद्मावतीगृहे देवी स्थाप्यते, प्रच्छन्नं स्थितायाश्चास्याः
मा एव शीलसाक्षिणी भवेत् । इत्थं निशि परस्परं
सम्पन्ना ते अपरेद्युः प्रातरेव राजमन्दिरं प्राविशन् ।
प्रविश्य च तत्र रुमखान् महीपतिं व्यजिज्ञपत् देव । लावा-
णके देशे अस्माकं गन्तव्यं दीर्घकालञ्च तत्र स्थातव्यं
स चातिरथ्यो विषयः सृगयाभूमयश्च तत्र बहवः सन्ति,
अश्वघासश्च सुलभः, परन्तु नैकव्यात् मगधेऽवस्तुमस्तु-

धिक्कनं देशं बाधते, तद्रक्षणाय विनोदाय च तत्र श्रीमद्वि-
 र्गम्यताम् । एतदाकण्यं वत्सराजः क्रीडापरायणं समं
 वासवदत्तया तत्र लावाणके गन्तुं मति मकरोत् । निश्चिते
 च गमने निर्धारिते च शुभे लग्ने अकस्मात् नारदमुनिः
 कान्था आदीपयन्तं प्रदेशं राजसकाशमाजगाम । आगत्य
 च गृहीतातिथ्यसन्कारं प्रीतः पारिजातकुसुमस्त्रजं तस्मै
 प्रणताय भूभुजे प्रददौ, कृतादरगुचाभिननन्दं तां वासव-
 दत्तां विद्याधराधिपं कामदेवांशं पुत्रमवाप्ससीति ।
 उवाच च शृणुति यौगन्धरायण, राजन् । तव वासवदत्तां
 दृष्ट्वा स्मृतं मया, पुरायुधिष्ठिरादयः तव प्रपितामहाः पञ्च
 अभूवन् । तेषाञ्च पञ्चानामेव एका द्वीपदीति नाम्ना
 प्रियसी आसीत् । ताञ्च वासवदत्तामिव रूपेणाप्रतिमां दृष्ट्वा
 दोषमाशङ्क्य तानहमभ्यधां स्त्रीवैरं न रक्षणीयं वः, एतदेव
 बीजं महापदां, तथाह्येतां कथां कथयामि श्रूयताम् ।

पुरा सुन्दोपसुन्दनामानौ द्वौ भ्रातरौ वभूवतुः । तौ
 विक्रमेण त्रिलोक जयिनी संवृत्तौ । विधाता तयोर्विना-
 शार्थं विश्वकश्माणमाह्वय तिलोत्तमां नाम दिव्यनारीं
 निर्मापयामास । यस्या रूपमासौक्यितुं ब्रह्मा हरश्च
 चतुर्दिक्षु प्रदक्षिणं कुर्वत्याः चतुराननः सन्मभूव । एकदा
 सा विधातुर्निदेशात् कैलासोद्यानवर्तिनीस्तयोः सुन्दोपसु-
 न्दयोः प्रलोभनाय समीपमागमत् । तौ चासुरौ ताम-
 न्तिकागतां दृष्ट्वा काममोहितौ उभावेव तां बाहुभ्याम-
 यहीष्टाम् । अथ हावेव इयं मम प्रिया इयं मम प्रियेति
 विवदमानौ तुमुलं सम्प्रहारं चक्रतुः मन्त्रतुश्च परस्परं श्लश-

माहती । तदेवं नारीरूपविषयः कस्य निदानं नाप-
 दाम् ? युष्माकं पञ्चानामेव एका द्रौपदी वल्लभा, एतन्नि-
 मित्तश्च विद्वेषः परस्परं यथा न भवेत् तथा क्रिय-
 ताम् । मम वचनादेशे नियमोऽस्तु यदेयं ज्येष्ठा-
 न्तिकगता भवेत् तदा कनीयसा मातयं मन्तव्या,
 कनिष्ठान्तिकस्या तु ज्येष्ठेन स्रुषा मन्तव्या । हे
 राजन् ! तव ते प्रपितामहा ममेतत् वचनं सर्व एव
 तथेति प्रत्यपद्यन्त । ते च मम सुहृद् आसन्, तन्प्रीत्या-
 चाहमिहागतः । हे वल्लभ ! तदेतत् यद्ब्रवीमि तदा-
 कर्षय, यथा तैर्मम वाक्यं कृतं तथा त्वं मन्त्रिणां वाक्यं
 कुर्व्याः, तर्हि अचिरेणैव महतीं ऋद्धिमवाप्स्यसि, कञ्चित्
 कालञ्च ते दुःखं भविता, न च तत्र त्वया अतिमोहः
 कर्त्तव्यः, सुखान्तं हि तद् भविता । एवमभिधाय तत्-
 चणं देवर्षीं तिरोहिते ते च यौगन्धरायणादयः सुनिव-
 चन प्रत्ययात् सिद्धिं निश्चित्य स्वकार्यार्थं प्रयत्नपराः
 सुभ्रममभवन् ।

इति षोडशस्तरङ्गः ।

अथ षोडशस्तरङ्गः ।

तत स्ते यौगन्धरायणादयो मन्त्रिणः युक्त्या तं व से-
 श्वरं सवासवदत्तं लावागकं देशमनयन् । स राजा सैन्य-
 कोलाहलेन दिशो व्याप्नुवन् तं देशं प्राप । तत्र उप-

स्थितञ्च तं विदित्वा मगधेश्वरः सशङ्खकम्पे । विससर्ज च
महामति यौगन्धरायन्तिकं दूतम् । सोऽपि मन्त्रिसुख्यः
तमागतं दूतं अभ्यनन्दत् । वत्सेश्वरस्तु तस्मिन् देशे निव-
सन् प्रतिदिनं सृगया व्यसनी अटव्या अटवीं दवीयसीमपि
पर्यटतिष्ठम् ।

एकदा राजनि आखेटं गते सर्वे मन्त्रिणः गोपालक-
सहिताः संविदं कृत्वा विजने वासवदत्तामकाशमगमन् ।
अभ्यर्थयंश्च तां पूर्वं भ्रात्रा प्रबोधितां तत्तद् युक्तिभिः राज-
कार्यसाहाय्यार्थम् । सा च विरहक्लेशदमपि तत्
कथञ्चिदनुमीने किं हि नाम स्वाम्यनुरक्ता न सहन्ते
कुलनार्थः । ततो यौगन्धरायणः तस्यै रूपविवर्तनं
योगं दत्त्वा सद्यएव ब्राह्मणीरूपां तां देवीं कृतवान् वस-
न्तकञ्च काणं वटुरूपम् । स्वयञ्च स्वविराहानुषणैः
अभूत् । अथ स महामति तयारूपेण वसन्तकेन साहं
तयारूपां देवीं गृहीत्वा मगधान् प्रति प्रतस्थे । वासव-
दत्ता तु तदा गृहात् निर्यती चित्तेन भर्तारं देहेन च
पत्यानमगच्छत् । अथ समुद्रनातन्मन्दिन अग्निना आदीप्य
उच्चैर्हाहाकाररव कृत्वा वसन्तकयुता देवी दग्धेति किल
घोषितम् । तदा च तत्र दहनं आक्रन्दश्च सममुदति-
ष्ठतां परं दहनः क्रमेष शशाम न पुनराक्रन्दः । यौगन्ध-
रायणश्च तया वासवदत्तया वसन्तकेन च सह मगधेश्वर-
नगरीं प्राप । उपायसौ च तत्र पद्मावतीं राजसुतामुद्यान-
स्थिताम् । पद्मावत्याश्च तां ब्राह्मणीरूपां वासवदत्तां
दृष्टवत्याः नितरां नेत्रानन्दः समजायत । सा राजकन्या

रक्षिणी निवार्य ब्राह्मणाकृति योगन्धरायश्मन्तिक माना-
ययत् । अपृच्छच्च ब्रह्मन् । का तवेयं वाला ? किमर्थ-
मागतो वा ? अथ सोऽब्रवीत् राजपुत्रि ! इयमावन्तिका
नाम मम सुता, अस्याश्च भर्ता व्यसनी इमां त्यक्त्वा कुच-
चित् गतः, तदेनां तव हस्ते स्थापयामि यावद्दृहमस्त्राः
पतिमन्विय आनयामि, भ्राता चास्याः काणः इहैव अस्या
समीपे तिष्ठतु येनेयं एकाकिनी दुःखं न प्राप्नोतीति ।

इत्युक्त्वा अङ्गीकृतवचसं तामामन्वा असौ मन्धिवरः
शीघ्रमेव लावाणक प्रत्याजगाम । पद्मावती च कृतसत्कारा
सादरा मञ्जेहा च तां आवन्तिका नामधेयां वासवदत्तां
काश्वटुरूपञ्च वसन्तकमादाव सक्नीतुञ्ज राजभवनं विवेश ।
वासवदत्ता तु तत्र स्थिता चित्रभित्तिषु रामस्य चित्रपटे
सीतां पश्यन्ती भट्टं विरहमसहत् । पद्मावती च आकृत्या
सौकुमार्येण शयनासनादिक्रियया शरीरसौरभेण नीलो-
त्पलसुगन्धेन, तां वराङ्गना निवृत्त्य आमनिविशेवैरुपचारैः
यथाकाम पट्यंहरत् । अचिन्तयच्च कापि एषा छन्दवेशा
नून, विराटभवनस्था द्रौपदीव मे प्रतिभाति एकदा वासव-
दत्ता वन्धेश्वरमिच्छितां अस्नानमालां तिलकञ्च अस्याः
पद्मावत्याश्चकार । अथ राजमहिषी तां पद्मावतीं तादृश-
मालातिक्तकाभ्यामलङ्कृतां दृष्ट्वा रहमि पट्यं पृच्छत् पुत्रि ।
केन तव इमी मालातिलकौ प्रदत्तौ ? पद्मावती उवाच
मातः । काचित् आवन्तिका नाम ब्राह्मणी मद्गृहे स्थिता
सैव मम एनौ निर्मितवती । तदाकर्यं तयोक्तं वत्से ।
तर्हि सा मानुषी न, कापि देवी, मानुष्या इदृशं विज्ञानं न

सश्रवति, देवता मुनयश्च वक्ष्णार्थं सतां गेहे एवं तिष्ठन्ति
अत्र चैतां कथां कथयामि श्रूयताम् ।

पुरा कुन्लिभोजः नाम नृपोऽभूत् । एकदा दुर्वासा
मुनिस्तन्निकेतनमगात् स राजा तस्य परिचर्यार्थं कुन्तिं
नाम सतां न्ययोजयत् । सापि यत्नेन तं परिषचार ।
एकदा मुनिस्तां जिज्ञासुः अभाषत कन्ये । परमान्नं पच,
गीघ्रमहं स्नात्वा आगच्छामि । इत्युक्त्वा मुनिस्वरित स्नात्वा
आगत्य भोक्तुमुपातिष्ठत । कुन्ती च तस्मै तदन्नपृष्णीं पात्रीं
न्यवेदयत् अतितप्तेन अन्नेन ज्वलन्तीमिव तां मत्वा स
मुनिः कुल्याः पृष्ठे हस्तग्रहायोस्यां दृशं ददौ । सापि
अवगताभिप्राया पृष्ठेन ता पात्रीं दधार । मुनिस्तु ततः
स्वेच्छं च्छुभुजे, कुल्याश्च पृष्ठमदह्यत । दह्यमानापि निर्वि-
कारा यदतिष्ठत् तेन तुष्टो मुनिर्भुङ्क्त्वा तस्यै वरमदान् ।
तद्देवमेवा आवन्तिकामपि कापि देवी तव गृहं स्थिता
भवति तदेनां यत्नत आराधय । इति आचार्यभिहिता पञ्चा-
वती अन्यरूपिणीं तां वासवदत्तां बहु अप्रन्यत । वासव-
दत्ता च भर्तृविनाशता विच्छाया निमीयथा पद्मिनीव
अनिष्ठत् । केवलं वसन्तकमुखविकारा एव तस्या वियोग-
गिन्त्यतः स्मितावसरं विदधुः ।

अत्रान्तरे वत्सराजश्चिरमतिदुर्गु आखेटभूमिषु विचरन्
साय लावाणकमियाय । आगत्य च अन्तपुत्रपग्निना दग्ध-
मपश्यन् अपृष्णीञ्च मन्त्रिभ्यः सवमन्तका देवीं दग्धाम् ।
शुद्धैव मुमोह पपात च भूमौ विगतचेतनः । क्षणाच्च
रुक्मसन्न विलपन् दुःखार्त्तः देहन्यासह्यतनिश्चयप्रचाचिन्त-

यत् नारदोक्तं विद्याधराधिपं पुत्रं जनयिष्यति देवी,
तच्च नैव सृपा, पुनरुक्तञ्च तेन यत्किञ्चित् तव दुःखं भवि-
ष्यति, गोपालकस्य च शोकः स्वल्प एव दृश्यते यौगन्धरायणा-
दयश्च नातिदुःखिता इव लक्ष्यन्ते । तस्मात् मन्ये सा देवी
कथमपि जीवति मन्त्रिभिरेव काचित् नीतिं प्रयुक्ता भवेत्,
अनः सम्भविष्यति मम पुनर्देवीसमागमः, इत्यालोच्य स
भूपतिमन्त्रिभिः प्रबोधमानश्च कथमपि धैर्यमाप । गोपा-
लकश्च यथायथं सन्दिश्य तत्क्षणं मगधराजाय अलक्षितं
चारान् प्रजिघाय । इत्यभूते च व्यतिकरे तदा लावाणक-
वासिभिर्दूतैर्मगधराजाय तत्सर्वमावेदितम् । स तु कालज्ञः
विदितवृत्तान्तः पूर्वं यौगन्धरायणभ्यर्थितां स्वां सुतं
पञ्चावतीं वत्सराजाय दातुमैच्छत् अथ स दूतमुखेन वत्से-
श्वराय यौगन्धरायणाय च तमर्थं सन्दिदेश । वत्सराजस्तु
यौगन्धरायणयुक्त्या तमर्थमङ्गीचकार । यौगन्धरायणश्च
लग्नं शुभमवधार्य मगधराजाय प्रतिदूतं व्यसजयत् ।
सन्दिदेश्च भवद्भिलाषः स्वीकृतोऽस्माभिः, इतः सप्तमे-
ऽङ्कनि वत्सेशोऽत्र गमिष्यति, तथा सति वासवदत्तां बि-
स्मरिष्यतीति । प्रतिदूतश्च गत्वा सर्वमेतत् मगधराजाय
यथादिष्टमभ्यधात् मगधपतिश्च तत् सर्वं प्रतिदूतवचः
समभिनन्द्य दुहितृसु हाभिलाषानुरूपं विवाहसंस्कारसम्भारं
कर्तुमारभे । पञ्चावती च अभीष्टवरश्रवणेन सुदमतितरा-
माययौ, वासवदत्ता तु तद्वार्त्ताकर्णनात् शोकम् । सा
वार्त्ता कर्णमागत्य तस्या वैवर्ण्यमादधाना प्रच्छन्नवासवै-
रूप्यसाहायकमिवाकरोत् इत्यं मित्रीकृतः शत्रुरयं मगध-

पतिः. न च भर्ता तवान्यथा कदापि सम्भवति इति वक्ष-
न्तकवाक् अस्याः सखीव धृतिं व्यधात् ।

अथ विवाहविधौ समाप्त्ये सा मनविनौ पुनः
पद्मावत्या अम्बानमालातिशकौ प्रादात् । ततो वत्से-
श्वरः सप्तमे दिने मन्त्रिभिः सार्धं ससैन्यः परिष्णुं
तत्राययी मगधेश्वरश्च सानन्दः प्रजानिजानस्य उद्यस्तं
चन्द्रमिव सागरः तं सद्यश्च प्रत्युदययी । वत्सेश्वरश्च
मगधपतिपुरं समन्तात् पौराणां मानसमिव महोत्सवः
प्रविवेश । तत्रस्था नाट्यं स्तं विरहव्यामवपुषं मनः-
क्षीभप्रदं रतिहीनमिव स्मर दृश्यः । वत्सराजस्तु मगधे-
श्वरगृहं प्रविश्य, तत्र पतिव्रतीभिः परिष्णुं कौतुका-
गारमगात् अद्राचीञ्च तत्रान्तःकृतकौतुकमङ्गलां जित-
पूर्णन्दुमुखीं पद्मावतीम् । तस्याञ्च मालातिशकौ दिव्यौ
निजौ समालोक्य कुतोऽस्या एताविति विममय । ततः
विवाहवेदिं गत्वा यदस्याः करमग्रहीत् तदेवास्य पृथिवी-
करग्रहे आरभतां प्रापत् । प्रियवाञ्जवदत्तोऽयं नैमित्तु-
मिदं शक्नोतीतीव वेदिधूमोऽस्य दृशौ पिदधे । तदा च
अग्निं प्रदक्षिणीकृतवत्याः पद्मावत्या मुखमाताञ्च विदित
पत्यभिप्रायतया कोपाकुलमिव बभौ । कृतविवाहञ्च
वत्सेश्वरं तां पद्मावतीं करात् सुमोच नतु वासवदत्तां
तां हृदयात् क्षणमपि । ततो मगधेश्वरस्तस्मै तथा
रत्नौषं यौतुकमदात् यथा तत्क्षणं निर्दुग्धरत्नरिक्तं व
वसुधा लोकैर्बुवुधे । यौगन्धरायणञ्च तदानीमग्निं साञ्जी-
कव मगधेशं राज्ञः अद्रोहप्रत्ययं मकारयत् । अत्रा-

न्तरे प्रहृत्तवाराङ्गनाविलासः प्रगीतचारणः प्रदत्तवसना-
भरणः समन्तात् महीत्सवः संवृते । वासवदत्ता तु
पत्युरुदयमाकाङ्क्षन्ती अलक्षितस्थिता दिवा कान्तिरैन्दवीव
क्वचित् निश्चिता तस्थौ । ततः बत्सेश्वरे अन्तःपुरमायाते
देवीसन्दर्शनाशङ्की कृती यौगन्धरायणः मन्दभेदभयात्
मगधेश्वर मध्यघात् राजन् । अद्यैव मम भूपति स्वदृ-
ष्टहात् गच्छति । तेन च तथेत्यङ्गीकृते स मन्त्री वत्सेश-
मभ्येत्य तमर्थं व्यजिज्ञपत् । स च तथेत्युक्त्वा भुक्तपीतपरि-
जनं मन्त्रिभिः साकं पद्मावतीं नवोढामादाय उच्चचाल ।
वासवदत्ता च पद्मावत्या विस्मृतं वाहनोत्तममारुह्य सुगुप्तं
सैन्यस्य पृष्ठतः क्लतरूपविवर्त्तं तं वसन्तकं पुरस्कृत्य
समाययौ । क्रमाच्च लावाणकं प्राप्य वत्सेशो निजां
वसतिमासदत् तथा बध्वा । सा च वासवदत्ता गोपाल-
कस्य भ्रातुर्मन्दिरं प्रविवेश । तत्र गोपालकं भ्रातरं कृता-
दरं प्राप्य रुदती वाष्पाकुललीचना कण्ठे जग्राह । क्षणे
च तस्मिन् कृतसंविदौ तत्र यौगन्धरायण-रुमण्वन्तो समा-
जग्मतु यावदसौ मङ्गी अस्याः वियोगदुःखं व्यपोहति,
तावत् ते वासवदत्तावाहका महत्तराः पद्मावती मभ्येत्य
व्यजिज्ञपन् देवि । यासावावन्तिका अस्माभिरानीता सा
अस्मान् विधूय राजपुत्रस्य गोपालकस्य गृहं प्रविष्टा
इति पद्मावती तु तैरेवं विज्ञापिता वत्सेश्वरसमीपे, सा-
शङ्का तानेवमब्रवीत् गच्छत, आवन्तिकां ब्रूत, त्वं मे
निक्षेपस्थापिता, तदत्र किं तव, यत्राहं तत्रैव त्वयागम्य-
तामिति । तदाकर्ण्य तेषु यातेषु राजा पद्मावतीं मिथो-

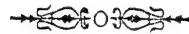
ऽपृच्छत्, केनेमौ ते मालातिलकौ कृताविति सा अवीक्षत्
महेहे केनचित्, विप्रेण न्यस्ता आवन्तिका नाम द्विज-
बधूः, तस्याः शिल्पमेतत् । तदाकर्ण्यैव वत्सेग्री नूनं सा
वासवदत्ता भवेदिति चिन्तयन् तत्क्षणमेव गोपालकण्टह-
मगात् । प्रविवेश च द्वारस्थितमहत्तरम् अन्तःस्था देवीगोपाल-
कमन्विद्वय वसन्तकम् । ददर्श च तां प्रेषितागतां सपद्मव-
निर्मुक्तां चान्द्रमसीमिव मूर्त्तिं वासवदत्ताम् । दृष्ट्वैव स
शोकविह्वलः क्षितौ निपपात सह वासवदत्तया सकम्प-
हृदयया विरहपाण्डुरगात्रया । अथ सा संज्ञां प्राप्य नि-
न्दन्ती स्वचरितं बहु विललाप । इत्यतौ दम्पती शोक-
दीनौ तथा रुदतुर्यथा यौगन्धरायणोऽपि बाष्पाकुलमुखः
संवभूव । तथाविधञ्च तं कीलाहलमकाले श्रुत्वा पद्मा-
वत्यापि समाकुला तं प्रदेशमुपागमत् । क्रमाच्च विदित-
वृत्तान्ता सा राजवासवदत्तयोः समव धैरासीत् सत्यः
स्त्रियः स्निग्धसुग्धा हि । किं मे जीवितेन भर्तृदुःखप्रदा-
यिना, इति वासवदत्ता रुदती मुहुर्व्याजहार । धीरो
यौगन्धरायणः अब्रवीत् देव ! मगभेगमुत्ताढाभात् तव
साम्बाज्यं भवेदिति मयैव एतत् सर्वं कृतं नात्र देव्याः
कश्चन दोषः, इयमेव पद्मावती अस्याः प्रवासे शीलसाक्षि-
णीति । पद्मावती निर्भत्सरा राजानमब्रवीत् अहमग्नौ
विशामि अस्याः शुद्धिप्रकाशनाय । राजाब्रवीत् अहमेव
अपराधीः यत्कृते देव्या अयं सुमहान् क्लेशः सोऽह इति ।
वासवदत्तातु कृतनिश्चया अग्निप्रवेशो मे काव्यः शरीर-
शुद्धये इत्यब्रवीत् । ततः सुकृती धीमान् यौगन्धरायणः

प्राङ्मुख आचम्य शुद्धामिति वाचमभ्युद्वैरयत् यदि अह-
मस्य राज्ञः हितार्थी, देवी च शुद्धा भवति हे लोकपालाः ।
ब्रूत नचेत् देहं त्यजामि । एवमुक्त्वा विरते तस्मिन्
सहसा दिव्या वागुदतिष्ठत् राजन् । त्वमेव धन्यः यस्य
तत्र मन्त्री यौगन्धरायणः वासवदत्ता च पत्नी, या प्राङ्-
जम्बुनि देवी आसीत् न कश्चिदस्या दोष इति । अथै-
तदाकारं सर्वे रोमाञ्चितकलेवरास्तत्क्षणमभूवन् । गोपा-
लकसहितश्च राजा हर्षनिर्भरमानसस्तत् यौगन्धरायण-
चरितं स्तौतिस्म महीञ्च हतगतां मेने । ततो नृपतिः
सानन्दं मूर्त्तिमती रतिनिर्वृती इव भार्य्यं दधत् अनु-
दिनं परममहोत्सवेन कालमनयत् ।

इति षोडशस्तोत्रम् ।

—*—

अथ सप्तदशस्तोत्रम् ।



अथान्येद्युर्वत्सराजः प्रियया वासवदत्तया पद्मावत्याच
समेतं संसक्तपानशीलः विजने गोपालकं यौगन्धरायणं
रुमण्वन्तं वसन्तकञ्च आनीय नाना विश्रम्भिणीः कथाः
कथयन् स्वविरहप्रसङ्गे एतां कथामवर्णयत् ।

पुरासीत् पुरुरवा नाम परमवैश्वः नरपतिः । तस्य

स्वर्गोऽपि अप्रतिष्ठता गतिरभूत् । कदाचित् नन्दने विचरन्तं तं उर्वशीनाम काचित् सुरसुन्दरी ददर्श क्लिप्त । दृष्टमात्रेण तेन सा तथा हृतचेतना अभवत् यथास्थाः सख्यं रश्मादयोऽपि सभयकम्पाः सद्यः समभवन् । सोऽपि राजा तां लावण्यरसनिर्भरिणीमालोक्य तत्क्षणमेव तत्परिष्वङ्गलोपः अप्राप्य तां मुमुञ्च ।

एतस्मिन्नन्तरे क्षीरसागरनिलयः सर्वज्ञो भगवान् नारायणः दर्शनार्थमागतं मुनिवरं नारदमादिदेश देवर्षे ! नन्दनोद्यानवर्ती राजा पुरुरवाः उर्वशीहृतस्तिष्ठति । तद्गत्वा मम वचसा शतक्रतुं बोधयित्वा अस्मै राज्ञे उर्वशीं दापय । इत्यादिष्टः स नारदः तत्क्षणमागत्य तं प्रबोध्य पुरुरवसं अभ्यधात् राजन् ! उत्तिष्ठ त्वत्कृते अहं विष्णुना प्रहितोऽस्मि, स हि भक्तानामापदं न द्रष्टुं पारयति । एवमाश्वास्य तेन राज्ञा सह देवराजसकाशमगमत् अदायच्च हरेः सन्देशं निवेद्य तस्मै महेन्द्राय उर्वशीम् । तदा उर्वश्या दानञ्च स्वर्गस्य निर्जीवकरणं उर्वशीपुरुरवसोस्तु मृतसञ्जीवनीपममासीत् । अथ पुरुरवास्तामूर्धशीमादाय भूलोकमागमत् । ततः प्रभृति तावन्वोन्यासक्तौ तथा अभूतां यथा क्षणमपि अदर्शनं सोढुं न शकतुः ।

कदाचित् दानवैः सार्धं सम्प्रहारे प्राप्ते वज्रिणा समाहृतः साहाय्यार्थं पुरुरवाः सुरलोकमगात् । तत्र मायाधराख्ये असुराधिपे निहते शकसंसदि प्रनृत्यस्वर्माङ्गनासार्धः सुमहान् उल्लवः समभवत् । तासु च नृत्यन्तीं रम्भां स्वलिताभिनयां दृष्ट्वा राजासौ पुरुरवा आचार्यस्य तुम्बुरीः

समक्षं जहास । रश्मापि जानेऽहं दिव्यं नृत्यं त्वं पुन-
 र्मानुषं, किं जानासि इति सासूया तमभाषत । पुरू-
 रदाश्व जानेऽहमुर्वशीसङ्गात् तत्सर्वं यत् युष्माकं गुरुस्त-
 म्बुधरपि न जानाति इति साहृद्धारमुवाच । तदाकार्यं
 तुम्बुहस्तस्मै कृपितः शापमदात् उर्वशीया ते वियोगी
 भवतु, आक्रणाराधनात् । एवं प्राप्ताभिग्रापश्च राज्ञ
 विमनाः समागत्य मर्त्यलोकं अकालाग्निपातकल्पं तद्-
 वृत्तान्तमुर्वशै न्यवेदयत् । ततश्च सहसा समागतैः गन्धर्वैः
 निप्रत्य भूपेन अलक्षितैः सा समाहृता । अथ तद्वियोग-
 विधुरो राजा वदरिकाश्रमं गत्वा तं शापं श्रमयन् हरिरा-
 राधनं चकार । उर्वशी तु वियोगार्ता गन्धर्वसदनस्था सृतेव
 सुप्तेव लिखितेव विचेतना तस्थौ केवलं शापान्ताशाव-
 लम्बिनी चक्रघाकीव रजन्यां प्राणैर्न व्ययुष्यत । पुरूरवाश्च
 तपसा भगवन्तमच्युतं तथा समराधयत् यया तत्प्रसादेन
 ते गन्धर्वाः स्वयमानीय तामुर्वशीं तस्मै पुनर्ददुः । अथ स
 राजा शापान्ते पुनर्लब्धया प्रियस्या अस्मरसा साकं दिव्यान्
 भोजान् बुभुजे ।

इत्युक्त्वा तस्मिन् राजनि विरते वासवदत्ता उर्वशीवृत्तं
 श्रुतवती सोऽवियोगत्वात् लज्जामाप । ततस्तां कौशलेनी-
 मालब्धा विलक्षितां देवीं दृष्ट्वा आप्याययितुं राजान-
 मब्रवीत् यौगन्धरायणः राजन् । यदीयं कथा न श्रुता तदा
 कथयामि श्रूयताम् ।

अस्ति तिमिरा नाम नगरी निकेतनमिव त्रियः ।
 तस्यामभूत् विहितसेनाभिधः ख्यातिमान् नरपतिः । तस्या-

सीद् भार्या तेजीवती नाम च्छितिस्था सुराङ्गमेव । स
 राजा तस्याः स्वर्गलोचुः क्षणमपि कञ्चु कधारणं न चेह ।
 कदाचित् अस्य राज्ञः संजज्ञे जीर्णमयज्वरः । त्रैव्याश्च तया
 देव्या सहस्रं न्यवारयन् । ततश्च देवीसङ्घविहीनस्य तस्य
 नृपतेः हृदि अनोषधसाध्यः कश्चिदपरो व्याधिः समजा-
 यत । अथ ते चिकित्सका रडसि मन्त्रिणः समद्रुवन्
 भयात् शीकाभिघाताद्वा अस्य राज्ञः रोगोऽयं कदाचन
 यदि स्फुटेत् तदैव रोगशान्तिः परं पृष्ठपतितेऽपि महारोगे
 न तत्रास, नापि चुक्षुभे परसैन्ये अन्तपुरं प्रविष्टेऽपि,
 तस्य महासत्त्वस्य अस्य राज्ञः कथं भयं जायेत, नास्ति
 अत्रात्माकमुपायबुद्धिः, तद्यथास्य शोको भवेत् तथा क्रिय-
 तामिति निश्चित्य ते मन्त्रिसंहितास्तां देवीं प्रच्छाद्य भू-
 पतिमूचुः मृता देवीति । तदाकर्ण्य शोकातिभारेण मथ्य-
 मानस्य तस्य विह्वलस्य सहसा जहीभूतः हृदयज्याधिरम्प-
 टन् । ततश्च तस्यारोपविग्दः समुत्तीर्णस्य तस्य सा महा-
 देवी सुखसम्पदिवापरा सम्पदत्ता मन्त्रिभिः । राजा तु
 मतिमान् तां प्राश्नप्रदायिनीं बहु मेने न पुनरभ्ये प्रच्छा-
 दितात्मने कदाचित् चुकोप ।

या तु पत्युर्हितैषिता सैव देवीत्वस्य लक्षणं केवलं
 प्रियकारित्वमेव नैव देवीशब्दप्रतिपाद्यम् । यच्च राजकार्य-
 भारस्य चिन्तन तरेव मन्त्रिकार्यं न पुनश्चित्तानुवर्त्तनं
 तद्वि उपजीवकञ्चक्षम् । अस्माभिः परिपत्विना मगध-
 राजेन सन्धातुं तव पृथीविजयकाङ्क्षिभिरयं यत्नः हत ।
 देव । तस्मात् असह्यवियोगयापि देव्या भवदभ्युन्नतिकाम-

यैव तथा कृतं नात्र देव्या स्वल्पमप्यपराङ् प्रव्युत् सम्पूर्णौ
उपकृतिः कृता ।

एकदाकर्ण्य मुख्यमन्त्रिणी यथार्थं वचनं राजा वत्से-
श्वरः आत्मानमेव अपराङ्ममन्यत तुतीष च । उवाच च
जानेऽहं युष्मत् प्रयुक्तया देव्या मूर्त्तिं मत्वा नीत्येव मम
हस्ते मेदिनी दत्ता परत्वतिप्रणयात् मया एकदसमञ्जसम्
उक्तं कुतश्चानुरागान्धमनसां विचारसहता ? । इत्या-
दिभिः संलापैः स उदयनस्तद्दिनं देव्याश्च ब्रह्मोपरोधं
अपनिनाय ।

अन्येषु विज्ञातवृत्तान्तेन मगधेश्वरेण प्रेषितो दूत-
स्तमभ्येत्य वत्सेराजं व्यजिज्ञपत् पुत्र । तव मन्त्रिभिव्यं
वञ्चिताः, तत् त्वया तथा कार्थ्यं यथा जीवलोकः शोक-
मयो न भवेत् । एतदाकर्ण्य वत्सेश्वरस्तं सम्मान्य दूतं
प्रतिसन्देशलब्धये पद्मावतीपार्श्वं प्राहिणीत् । सापि
वासवदत्तावशवर्त्तिनी तत्सन्निधाविव तस्य दूतस्य दशनं
दत्तवती । व्याजिन पुत्रि ! नीता त्वं, पतिर्हि तव अन्वा-
सद्भः, तन्नया कन्याजननफल लब्धमिति पितृसन्देशे तेन
निवेदिते सा पद्मावती जगाद् भद्र । तातो मङ्गलनात्
विज्ञाप्यः, किं शोक्तेन आर्थ्यपुत्रो हि मयि परं सद्यः, देवी
वासवदत्ता च मयि सस्रेहा भगिनीव वर्त्तते, तत् तातेन
आर्थ्यपुत्रं प्रति विकारिणा नैव भाव्यं यदि निजसत्य-
मिव मदीयं जीवितमत्याज्यमिति ।

पद्मावत्या इति प्रतिसन्देशे यथोचिते अभिहिते वास-
वदत्ता तं दूतं त्य प्राहिणीत् । दूते च प्रतिगते पद्मा-

वती पिण्डवेत्सनः स्मरन्ती किञ्चिदुन्मनाः क्षणमतिष्ठत् ।
ततस्तस्या विनोदार्भमुक्ती वासवदत्तया सन्निहितो वस-
न्तकः कत्रामेतामवर्णयत् ।

अस्ति पाटलिपुत्राभिध पृथ्वीविभूषणमिव पुरम् । तत्र
धर्मगुप्तो नाम कश्चित् महात्रयिक् प्रतिवसतिस्म ।
तस्यासीत् चन्द्रभा नाम भार्या, सा तु कदाचित् गर्भ-
वती अभवत् प्रासूत च कन्यामेकां सर्वाङ्गसुन्दरीम् । सा तु
जातमात्रैव कान्था द्युत्तितान्दिगा सुव्यक्तमालाप चक्रे
उत्थाय उपविवेश च । तदालोक्य तत्रस्थः सर्व एव स्त्रीजनः
विस्मयेन विवस्त्रमभवत् । धर्मगुप्तोऽपि श्रुत्वा सभयस्तदा-
यगौ पप्रच्छ च प्रणतस्तां कन्यकां रहसि, भगवति । का
त्वं मम गृहे अबतीर्णासि ? सा अब्रवीत् त्वया कर्मै-
चिदपि अहं न देया, अहं तव गृहे स्थिता शुभाय, अल-
मन्धेन प्रश्रायासेन । इत्युक्तः स भीतः स्वमन्दिरे सुप्तस्तामेव
रक्षितवान् ख्यापयामास च बहिस्तां सृताम् । ततः सोम-
प्रभा नाम सा कन्या क्रमात् बहुधे मानुषेण रूपेण
कान्था तु दिव्यया ।

एकदा गुहचन्द्री नाम कश्चित् बणिक्तनयः प्रमोदेन
वसन्तीत्सवविलासिनीं हर्म्यस्थां ता मवलीकयामास
मुमोह च तच्छशात् मनीभवशरसंविद्धः । अथ चिरेण
लक्ष्मन्नः स कथञ्चित् गृहं गत्वा अस्वास्थ्यकारणं निबन्ध-
पृष्टः स्वयस्यमुखेन, पित्रोर्निवेदयामास । ततस्तत्पिता
गुहसेनो नाम पुत्रस्त्रेहवशंवद् स्तां कन्यां याचितुं धर्म-
गुप्तस्य त्रिषुक्ती गृहमगच्छत् धर्मगुप्तस्त कन्या मे सतेति

तं स्रुषार्थिनं गुहसेनं प्रत्याचचचे । सोऽपि निङ्गतां
 तां मत्वा गृहं गत्वा दृष्ट्वा च सुत स्मरज्वराकुलितं सम-
 चिन्तयत् अत्र तावत् राजानं अब्रुवन्धि, स हि मे पूर्व-
 सेवितः, शक्नोति च स एव मे पुत्राय कन्यामिमां दापयि-
 तुम् । इत्यवधार्य स गत्वा ब्रह्ममेकमुत्तमं तस्मै उपहारी-
 क्तञ्च व्यजिज्ञपत् स्वाभिब्रूषितम् । राजापि प्रीतः अस्य
 साहाय्यार्थं नगराधिपं प्रजिघाय, स च तेन साह्वं
 धर्मगुप्तमवनमयासीत् अरुणञ्च तद्गृहं राजवल्लैः । तत
 सोमप्रभा तं धर्मगुप्तमभाषत तात । देहि मां मा-
 भूत् तं मर्त्यैः कश्चिदुपद्रवः, सखन्विना च सह त्वया
 एव नियमः कार्यः यदेषा भर्ता शय्यायां कदाचन
 नारोपणीयेति । इत्युक्तः स धर्मगुप्तः शय्यारोपणवर्जन-
 माभाष्य तां कन्यां दातुं प्रत्यपद्यत गुहसेनञ्च सान्तर्हासः
 विवाहस्तावत् भवतु पुत्रस्येति चिन्तयन् तथास्त्विति प्रति-
 ज्ञातवान् ।

अथ गुहचन्द्रः तां सोमप्रभां हतौदाहां नीत्वा स्वगृहं
 मगात् । सायञ्च पिता पुत्रमवादीत् वत्स । शय्यामिमां
 बध्ममारोपय, कस्य स्वभार्या शयनस्था न भवेत् ? । तदा-
 कण्यं सोमप्रभा सकोपा श्वशुरं तं विलोक्य यस्माज्जा-
 म्बिव तर्जनीं भ्रामयामास । तान्च तस्या अङ्गुलिं स्मरन्तीं
 दृष्ट्वा स्रुषायाः तच्छणमेव वशिजः प्राणा विनिर्जम्बुः,
 अन्येषाञ्च भयमाययी । गुहचन्द्रस्तु पितरि पञ्चतामुप-
 नते महाभारी मम गृहे प्रविष्टा भार्यारूपेणिति व्यत्ति-
 न्तवत् । ततश्चानुपभुञ्जान स्तां गृहवर्तिनीं भार्यां

असिधारमिव व्रतं सिषेवे । भोजयामास च विप्रान्
 प्रत्यहं कृतव्रतः भोगविहीनतया नितरां मनोदुःखदह्न-
 मानः । सा च सोमप्रमा कृतमौनव्रता भुक्तवद्भ्यस्तेभ्यः
 विप्रेभ्यः प्रतिदिनं दक्षिणामदात् । एकदा कश्चिद्
 ब्रह्मब्राह्मणं भोजनार्थमागतस्तां जगदाप्रचर्यैरूपिणीं बधूं
 ददर्श सकीतुकश्च पप्रच्छ गुहचन्द्रं रहसि, कियं ते
 कामिनी, त्वया कथ्यतामिति । निर्बन्धपृष्टश्च स सुदुःखितः
 सर्वमेव तद्ब्रूतान्तं द्विजन्मने तस्मै कथयामास । तदा-
 कथयं स विप्रमुख्यः सानुकम्पः तस्मै खेष्टसिद्धये अग्न्यारा-
 धनमन्त्रमदात् । अथ तेन मन्त्रेण रहसि जपतस्तस्य
 गुहचन्द्रस्य समक्षमग्निमध्यात् कश्चिद् ब्राह्मणरूपः ससु-
 त्तश्चौ । जगाद् च तं चरणानतं वगिक्पुत्रं अद्याह तव
 भवने भोक्ष्ये रात्रौ स्थास्यामि च साधयिष्यामि च तव
 वाञ्छितं तत्त्वं दर्शयन् । इत्युक्त्वा स ब्राह्मणरूपी अग्निः
 गुहचन्द्रगृहे अन्यविप्रवत् भुक्त्वा रात्रौ तद्गृहे यामभावं
 शयनं सिषेवे । तावच्च संसुप्तवनात् तस्मात् गृहाभ्यन्त-
 रात् सा सोमप्रभा निर्यंथी । ब्राह्मणलट्टट्टा गुहचन्द्र-
 मबोधयत् अब्रवीच्च एहि स्वभाय्यावृत्तान्तमवलोकय ।
 इत्युक्त्वा योगिनं गुहचन्द्रं आत्मानञ्च भृङ्गरूपं कृत्वा
 तस्मात् गृहात् निर्गत्य तां भार्यां गृहनिर्गतामदर्शयत् ।
 सा तु सुन्दरी नगराद् बहिरतिदूरं जगाम, गुहचन्द्रोऽपि
 तेन ब्राह्मणेन सह तामनुजगाम । ततस्तत्रासीत् गुहचन्द्रः
 प्रकाण्डमेकं न्यग्नीधपादपमपश्यत् । अश्रुणोश्च तदधस्तात्
 वीणाविणुर्वान्वितं दिव्यं मधुर सङ्गीतनादम् । स्कन्धदेशे

च तस्य तरोः कृतासनपरियहां स्वभार्या सदृशाकृतिं
 कामपि दिव्यां मनोहरां कन्यकां लक्षयित्वा वृक्षमारुह्य
 तस्या अर्धासने उपविष्टां तां स्वभार्यामद्राचीत् । तत्का-
 लञ्च समप्रभे सङ्गते ते उभे कन्यके पश्यतस्तस्य त्रिचन्द्रेव
 यामिनी प्रतिभातिष्म । ततः स कौतुकाविष्टः क्षणमचि-
 न्तश्चत् किमयं मे स्वप्नः, भ्रान्तिर्वा अथवा किमेतद्
 हयम् ? इत्येवं चिन्तयति तस्मिन् ते दिव्यकन्ये स्वोचितं
 दिव्यं भोज्यं भुक्त्वा आसवं पपतुः । अथ सा सीमप्रभा-
 ऽब्रवीत् भगिनि । अथ महे हे कश्चित् महातेजा द्विजः
 समाभ्यातः तस्मात् मे चेतः शङ्कितं तदथ ब्रजामि
 इत्युक्त्वा तां द्वितीयां कन्यामामन्व्य तरोरवातरत् । तद्-
 दृष्ट्वा शृङ्गरूपी तौ अग्रतएव गृहमागत्य पूर्ववत् स्थितौ ।
 सापि गुहचन्द्रगेहिनी अलक्षिता समागत्य स्वस्व मन्दिरं
 प्रविवेश । ततः स ब्राह्मणः स्वैरं गुहचन्द्रमब्रवीत् दृष्टं
 त्वया ? यदेषा ते भार्या दिव्या, न मागुषी अस्वाश्च
 द्वितीया अथ त्वया दृष्टा, दिव्यास्त्री कथं मनुष्येण सङ्गम-
 भिच्छेत् । तदेतत् सिद्धये वारोक्षेख्यं मन्त्रं ते ददामि
 तद्गुहचन्द्रिणीञ्च वाङ्मां युक्तिमुपदिशामि । एकएव अग्नि-
 र्ज्वलति वात्यायोगितु किमु वक्तव्यं ? तथा मन्त्रोऽथनेक-
 एव सिद्धिदः, युक्तियुक्तः किं पुनरिति व्याहृत्य मन्त्रं दत्त्वा
 युक्तिञ्च उपदिश्य प्रभाते अन्तरधात् । गुहचन्द्रोऽपि
 भार्याया गृहद्वारे तं मन्त्रमभिलिख्य पुनःकायं युक्तिं
 प्ररोचनी अकरोत् । कृतोदारमण्डलञ्च तस्याः पश्यन्त्याः
 कथापि वरयोषिता सह सलापं चकार । तद्दृष्ट्वा सा

सोमप्रभा दिव्यकन्या सेयी मन्त्रीन्सुद्वितया गिरा तमा-
 ह्य पप्रच्छ केयं रमणीति । स तु एषा वरनागी मय्य-
 नुरागिणी अहमद्य एतस्या गृहं गच्छामिति ता
 वृषा प्रत्यवीचत् । ततः सा साचीहृतदृशा बलित-
 भ्रुणा मुखेन्दुना तिर्यगवलोक्य तसुवाच ह्यं ज्ञातं
 एतदर्शोऽय ते विशस्तदत्र मा याद्वि, किमनया, मामुपैहि
 त्वं अहमेव तव गेहिनीति । एवमुक्तस्तया सदाभाकुलया
 मन्त्रप्रभावाकृष्टया मगुलतोऽस्म प्रविश्य वासगृहं सद्य
 एव तया समं दिव्यं सुखसर्भोगमकरोत् । तत प्रभृति
 तां मन्त्रसिद्धिवशवशात्पुनुरागिणीं दिव्यर्यापित प्राप्य
 गृहचन्द्र ययासुख कालमतिवाहयाख्यभृव ।

एव योगप्रदानादिभिः मुकृतैः दिव्याः शापच्युता
 वरनार्थं, पुण्यवता गृहिणीपदमधिरोहन्ति । देवानां
 द्विजानाञ्च सपथ्यां सतां कामधेनुर्भता, तया किं हि न
 साश्चने ? अत्युच्चपदस्थानां दिव्यानामपि दुष्कृतं पुषाणां
 प्रवातमिव अध पातैककारणम् । इत्युक्त्वा स वसन्तकः
 पुनरब्रवीत् राजपुत्रि । अत्रान्तरे अहल्याया वृत्तान्तं
 कथयामि श्रूयताम् ।

पुरासीत् गीतमी नाम त्रिकालक्षी महाकुनिः । तस्य
 च अहल्या नाम परमरूपवती, जिताम्सररूपा भाठ्या ।
 एतदा रूपेणापतिमेन तस्या अतिलुब्धं शतक्रतुः रहसि
 तामभ्यर्थितवान् ऐश्वर्यं मदमत्तानामीदृशी हि कुपथगा-
 मिता १ । सा तु हृषस्वन्ती तं शचीपतिमनुमेन, तच्च
 प्रभावेणावबुध मुनिस्तत्राययौ । इन्द्रोऽपि भयात् तत्-

क्षणं मार्जाररूपमकरोत् । अथ शीतमः कोऽत्र स्थित इति
 अहल्यामपृच्छत् सा तु एसी ठिओ खु मज्जाओ इति प्राकृ-
 तया वाचा सत्यानुरोधिन्या तं पतिमब्रवीत् । सत्यं
 त्वज्जार इत्युक्त्वा विहसन् मुनिः सत्यानुरोधात् विहि-
 तान्तं शपं तस्यामपातयत् पापशीले । चिरं शिलाभाव-
 मवाप्नुहि आराधवविलोकनादिति, इन्द्रञ्च शशाप
 पाप । यो निलुब्धस्य ते अङ्गेषु एतत्सहस्रं भविता, यदा
 च विश्वकर्मा दिव्यनारीं तिलोत्तमां निष्मास्यति तदा
 तां विलोक्य ते अह्णां सहस्रमेतत् भविष्यति इति एवं
 दत्तशपः स मुनिर्यथाकामं तपसे ययौ । अहल्या दारुणं
 शिजाभावमपद्यत । इन्द्रोऽपि वराङ्गैराहतसर्वाङ्गरतत्क्षण-
 मभवत् दौःशील्यं कस्य न भवेत् तापकारणम् ।

एवं दुष्कर्मं सर्वस्यैव सर्वदा फलति, यो यथा वीजं
 वपति स तथैव फलमाप्नोति । तस्मात् महान्तः परा-
 निष्टेषु न प्रवर्तन्ते एतदेव महीयमां प्रकृतिसिद्धं व्रतम् ।
 बुद्ध्यां पूर्वं भगिन्यौ आस्तं देव्यौ, ततः शपच्चुते सम्प्रति
 मर्त्यलोकमागते, तथा हि युवयोरन्योन्यहितवृत्तं नि-
 र्द्वन्द्वं हृदयं लस्यति । एतद् वसन्तकादाकर्यं वासवदत्तया
 पद्मावत्या च परस्परम् ईर्ष्यामुक्तया समभावि । देवी
 वासवदत्ता साधारणं पतिं प्राप्य आत्मनीव पद्मावत्यां
 हितैषिणी प्रियमकरोत् । मगधेश्वरश्च पद्मावतीविस्मृ-
 दूर्तभ्यः तस्या देव्या महानुभाववं तादृगाकर्यं तुतीष ।
 अथ अग्निर्मुनिर्हामतिः यौगन्धरायणः वन्शेश्वरसभ्येत्य देव्याः ।
 सनत्सम् अन्त्येषु स्थितेषु समभावा देव । अधुना उद्योगाय

क्रीशाम्नी गम्यतां सम्प्रति वञ्चितादपि मगधेश्वरादाशङ्कान
 न विद्यते, कन्यासम्प्रदानेन नितरां बद्धोऽसौ नैव विगृह्य
 कन्यां जीविताधिकां त्यजेत् । सत्यं तस्य अनुपाल्यं त्वया
 च स न वञ्चितः, मयैव भव्यनीतत्, कृतं अतस्त्वयि स न
 कश्चन कुप्येत् चारेभ्यश्च मया ज्ञातं यथा स नैव विकुरुते,
 तदर्थञ्चास्माभिर्बहून् दिवसान् इह स्थितम् । एवं वदति
 निर्व्यूढकायै मन्त्रिमुख्ये मगधेश्वरसकाशात् दूतः कश्चित्
 समाययौ । तत्क्षणञ्च प्रतीहारनिवेदितः प्रविश्य प्रणम्य च
 उपविष्टः वत्सराजं न्यवेदयत् राजन् ! देवीपद्मावती-
 दत्तसन्देशेन सुपरितुष्टस्ते श्वशुरः । यदिदं समादिशत् तदा-
 कर्णय, सोऽब्रवीत् वत्स । किं बहुना, मया सर्वं ज्ञात
 प्रीतोऽस्मि त्वयि, तस्मात् यदर्थोऽयमारम्भः तत् क्रियतां
 वयं प्रणता इति ।

इतत् दूतवचः श्रुत्वा वत्सेशी शृणुमभिननन्द । तत-
 स्तत्र पद्मावतीं वासवदत्ताच्च आनाय्य तं वृत्तान्तं श्राव-
 यित्वा दत्तपुरस्कारं तं दूतं सम्मान्य व्यसर्जयत् । अथ
 चण्डमहासेनदूतोऽपि तत्क्षणमागत्य प्रविष्टः प्रणम्य राजा-
 नमब्रवीत् देव ! चण्डमहासेनः कार्यञ्चः सर्वमिदं वृत्तं
 श्रुत्वा सहृष्टः सन्दिदेश वत्स ! प्राशस्त्यं भवतस्तावत्
 एतावतैव वर्णितं यत्ते यौगन्धरायणी मन्त्री किमन्येन
 बहुनोक्तेन, वासवदत्ता च धन्या, यथा त्वङ्गत्या तथा कृतं
 येन अस्माभिः सतां मध्ये शिर उन्नमितं, न च मे पद्मावती
 वासवदत्तातो भिन्ना प्रतिभाति । तयोरेकं हि हृदयं श्रुत-
 मस्माभिः तत्सत्वरमुख्यीगमातनु ।

एतत् स्वयम्भूतवचो नियम्य वत्सेश्वरस्य मन्त्रि-
महान् आमन्द, देव्या कौशिकीं प्रणयोक्तुं, मन्त्रिसुख्ये च
बहुसम्मानप्रकर्षः संवृष्टे । अथ स ताभ्यां देवीभ्यां समं तं
दूतमुचितसत्कारविधिना सन्तोष्य त्वरितमुद्योगं विधास्यन्
मन्त्रिभिः सम्पन्नत्र कौशाखीं प्रति गमने मतिमकरोत् ।

इति अष्टादशस्तरङ्गः ।

—*—

अथ अष्टादशस्तरङ्गः ।

• —*—

अयान्येद्युर्नरपतिः सचिवैः स्ववलैश्च सह प्रियसी-
हयकहितः कौशाम्बीमुञ्चयात् । तस्य आपूरितभूतलैः
सक्रीलाहलैर्वलैः असमयोद्देलजजराश्लिजलैरिव समन्तात्
प्रवसितम् । यदि रविर्गगने उदयाद्रिसहितः सद्गच्छेत्
तदा तस्य गजेन्द्रगामिनी नृपस्य साम्यं स्यात् । स
नृपतिः सितेनातपत्रेण कृतच्छायः जिताकंतेज प्रीतिनेव
इन्दुना सेव्यमानो व्यराजत । सामन्ता स्तं तेजस्विन-
मभिनः नभसि यद्वा इव परिवहतिरे । पञ्चाच्च करेणुका-
रुढे उभे देव्यौ अनुरागेण सङ्गते श्रीभुवाविव विरेजतुः ।
एव वत्सेश्वरः कतिपयैरहोभिर्वन्दिभिः स्तूयमानः सन्तो-
ष्यावां कौशाम्बीं आससाद् । सा तु पुरी प्रवासादागतं
पत्न्यौ ध्वजरत्नांशुका गवाचीत्फुल्ललोचना प्राग्द्वारविनि-

वेशितपूर्णाकलसकुचा जनकीलाहलानन्दसंलापा सौधहा-
 सिनी तत्कालं रराज । अयं राज्ञा देवीभ्यामनुग्रहः
 पौराण्यं महोत्सवमादधानः पुरीं तां प्राविशत् । तदा च
 पुरस्त्रीणां देवीद्वयदर्शनार्थिनीनां मुखेन्दुभिरपूरं नभस्तलं
 सौधीपरिगतानाम् । वातायनस्थाश्च काश्चित् सुन्दर्यः
 अनिमिषेक्षणाः पश्यन्त्यः कौतुकदर्शनागता अप्सरस इव
 व्यराजन्त । काश्चिच्च गवाक्षजालाग्रेषु सैसलपद्माल-
 लीचनाः समसृजन्निव नाराचपञ्चराणि भद्रमस्य । कस्या-
 श्चिच्च सौत्सुका राजदर्शनविकस्वरा दृष्टिः श्रुतः पाश्चात्प-
 श्यन्ती तदा अस्यातिभगच्छदिव । द्रुतमगच्छत्याश्च
 कस्याश्चित् सुहुरच्छसितौ स्तनौ कञ्चुकादिव निर्गन्तुगीपतु
 स्तदर्शनार्थिनी । अपरायाश्च ससम्भ्रमं गागच्छदद्या-
 श्छिन्नहारमुक्तावलयं गलन्त इव हृदयस्य हर्षवायाम्बु-
 विन्दवः विभान्तिस्त्र । काश्चन यदि अस्या पापगार्श्रियत्
 विभावचुर्लावाष्के, तदा जगति प्रकाशार्त्तापि अकल्पन्त्यं
 तमः पातयिष्यत् इति वासवदत्ताकुदिश्य तं ददृशत् तं
 म्मरन्त्यः सौत्सुकाः परस्परं वभाषिरे । अपरा वयस्यां
 प्रति दिष्ट्या देवी वासवदत्ता भगिनीतुल्यया सपत्न्या न
 लज्जिता इति सानन्दमभाषत । नूनं हरिणं हविषा च
 एतयोः रूपं न दृष्टं अन्यथा कथं तौ बहुमानं उभात्स्वयो
 भजेताम् । इत्यमपरा नार्थस्ती देव्यौ दृष्ट्वा ऊचुः । एवं
 वत्सेश्वर' देवीभ्यां सह जनतानयनीत्सवं विदधत् कृतम-
 ज्जलः स्वमन्दिरं प्रविवेश । तदा च प्रवाले पद्मस्रस इव
 चन्द्रीदये सागरस्यैव तस्य राजभवनस्य कापि शोभा कन-

भवत् । अश्विन च तत् राजभयन सामन्तानां मङ्गलोपा-
यने समदृरि । ततः नरपतिरुद्यन्तः कृतीत्सवः सर्वं
राजलोका सञ्जाय चित्तमिव सर्वजनस्य अत्र पुनश्च विष्णु-
निनाय च दिनशेषं देवीभ्यां परिवृतः रतिप्रीतिभ्यामिव
सन्मथः पानोद्दि लीलया ।

अथापरैवुः कश्चित् द्विजः सभामच्छपवर्त्तिनः ऽ म्नि-
परिवृतस्य नृपस्य द्वारि श्वश्रु अत्रङ्गयमिति कृत्वा चक्रन् ।
उवाच च प्रभो । अटव्यां पापात्मभिर्गोपालकेमेपुत्रस्य चर-
न्तीच्छेदो विहितः कारणं विना । तदाशस्त्रं राजा तत्क्षणा-
द्विद्वान् गोपालानानाद्यं वृत्तान्तमपृच्छत् ते चात्रवन् देव ।
बय गोपालका भूवा विपिने चरामः अस्माकं देवसेनाद्यः
कथित् गोपीऽस्ति । स तु काननैकदेशे शिलातलोपविष्टः
राजा युष्माकमस्मीति व्याहरन् अस्माननुगास्ति । अस्मासु
च केनापि तदाज्ञा न विहन्यते, एव सः अरक्ष्ये राज्यं
कुर्वन्नास्ते । अद्य तु अस्य विप्रस्य तनयः तेन पश्चा गच्छन्
तस्य गोपालराजस्य प्रणामं नाकरोत् । मा याहि त्वम-
प्रशस्य राजनिति नृपादेशेन जलतः अस्मान् विधूय स
शासितोऽपि वटुर्हसन् चतितः । ततस्तत्र गोपालराजेन
अस्य दुर्विनीतस्य वटोः पादच्छेदरूपं दण्डं कुरुतेति
वयमादिष्टा धावित्वा तस्य वटोः पादच्छेदमकुर्वन् । प्रभो ।
अस्माकं प्रभोराज्ञां को लङ्घयितुमीष्टे ? गोपालकेमेवं
विज्ञापिते धीमान् यौगन्धरायणः सम्प्रधार्य राजानमै-
कान्ते रमन्तीत् देव । नूनं तत् स्थानं निज्यादियुवं
भवति, यत्रभावात् गोपालकोऽपि एष प्रभवति तत्रच

बन्धनानिति । इत्यभिहितो मन्त्रिणा भूपतिस्नान् गोपा
 बन्धान् पुरतः कृत्वा ससैन्यः सपरिच्छदस्तत्त्वाननप्रदेश
 बयो । अथ परीक्ष्य यावन् तत् स्थानं खनकैः खन्यते स्म
 तावत् तद्वज्रान् कश्चित् शैलमयाकृतिर्वच समुत्सृज्यो ।
 उवाच च राजन् । इदं तत्र पितामहनिष्ठातं चिरं रक्षितं
 निधानं गृहाण, इत्युक्त्वा राजानं तत्पूजाञ्च प्रतिगृह्य यच्च
 स्तिरोद्धे । निधिश्च महान् आविरभूत् । ततश्च महार्हे
 रत्नसिंहासनम् उदतिष्ठत् उक्तञ्च सन्पदमनुवभ्राति
 विपद् विपदमिति । ततः कृत्स्नं तत् निधानं प्रति-
 गृह्य गोपालाञ्च प्रयास्य वसेखरः सानन्दः स्वां पुरी-
 माययौ ।

अथ नरपतिना आनीतं तत् सञ्जेमसिंहासनं निधिजातं
 दृष्ट्वा सर्वे पुरवसिनः समाहादुन्दुभिनिनादैः सम आनन्द-
 शोलाहलं चक्रुः । मन्त्रिणश्च भूपतेर्जय भाविन निश्चित्य
 उत्सवमकुर्वन् आसुखापातिकल्याण हि कार्यासिद्धिं शं-
 सति । ततः पताकाविद्युद्भिर्गगनमण्डले आकीर्णं राजा-
 स्वदः स्नानुजीविषु हेमवृष्टिं ववर्ष । // अथैकदा सोल्लवेषु
 दिवसेषु गतेषु मन्त्रिसत्तमो यौगन्धरायणः राजचित्तबुभु-
 क्षया वत्सराजसभापत देव । यदेतत् ते कुलज्जागतं रत्न-
 सिंहासनं प्राप्तं एतत् अधिरुह्य अलङ्कियताम् । परन्तु
 पृथ्वीं विजित्य यत्र तव प्रपितामहा आरूढा, तत्र दिशः
 सर्वा विजित्य आरोहतस्तव कुलप्रथा अनुसृता भवेदिति ।
 राजा च जित्वैव ससागरां धरां पूर्वेषामेतत् म्हासिंहा-
 सनमलङ्करोमीति उक्त्वा तदा सिंहासनं नारूरोह । सम्भ-

बति हि महात्मनाम् अकृत्रिमोऽभिमानः १ । ततश्च प्रीतो
योगन्धरायणः गुप्तमाह स्म देव । तर्हि पूर्वं प्राच्यां जयो-
द्यमः क्रियताम् । तदाकर्ण्य राजा अब्रवीत् मन्त्रिन् । कथं
स्थितासूतराद्यासु प्राचीं दिशमग्रतः प्रयास्ति भूपतयः १ ।

एतदाकर्ण्य योगन्धरायण पुनरब्रवीत् राजन् । ससृ-
ह्वापि कौवेरी स्नेच्छानां ससर्गेण दूषिता, पश्चिमा च
सूर्यादीनामस्तमयहेतुत्वात् न पूज्यते, दक्षिणा च आ-
सन्नराक्षसतया अन्तकाश्रिततया च गर्हिता । प्राच्यान्तु
सूर्य उदेति इन्द्रश्च तस्या अधिष्ठाता, जाङ्गवी च प्राचीं
याति तस्मात् प्राची सर्वतः प्रशस्यते । देशेषु च हिमवद्-
विन्ध्यमध्यवर्तिषु जाङ्गवीजलपूतो देशः प्रशस्ततमः ।
तस्मात् आदौ मङ्गलार्थिनी नृपतयः प्राचीमेव प्रयास्ति
निवसन्ति च अस्मिन् सुरसिन्धुपूते देशे । पूर्वैरपि भवतः
प्राचीक्रमेषु दिशो विजिताः, कृतञ्च गङ्गातीरे हस्तिना-
पुरं नगरम् । शतानीकानु रमणीयतया कौण्डर्यीं अध्ये-
तिष्ठत् साम्राज्यं पौरुषाधीनं सत्वा देशमकारण गणयन् ।
इत्युक्त्वा तस्मिन् मन्त्रिसुख्ये विरते राजा पुरुषकारमेव
बहुमन्यमानः समभाषत सत्यमुक्तं नैव देशः साम्राज्यस्य
कारणं एकमेव हि पौरुषम् । एकोऽपि पौरुषवान् आश्रय-
हीनोऽपि लक्ष्मीमुपैति, युष्माभिः सत्ववतः पुंसः कथा न
खलु श्रुता १ । स वत्सेशः एवमुक्त्वा कथं सा कथयति स-
चिवेनाभ्यर्धितः देव्योः समक्षमाख्यत् ।

अरित भूतलविख्याता उज्जयिनी नाम पुरी । तत्रासी-
दादित्यसेनास्यः पूर्वमेको नरपतिः । आदित्यस्यैव प्रताप-

निधेर्यस्य एकचक्रवर्त्तितया रयः क्वचिदपि न चञ्चलम् ।
 यत्तु च हिमकान्तौ समुज्ज्वले क्वचि अन्तरीक्षगुह्यते अन्येषां
 राज्ञां च तदर्पाणां आतपत्राणि न्यवर्त्तन्त । स खलु
 अश्वुराशिरिव समस्तभूतलाकरजानां रत्नानामेकमेव
 भाजन बभूव । कदाचित् स नृपतिः केनापि कारणेन स-
 खैर्न्याऽत्र जाङ्गवीकूले समावासितकटकः समवस्थितः ।
 तत्र कश्चित् गुणवन्मा नाम तत्रत्यः कन्दारत्नरुपायथं
 गृहीत्वा तं राजानमियाय । अत्रवीच देव । कन्यैषा त्रि-
 भुवनरत्न मम गृहे समुत्पन्ना, न चैषा अन्यत्र दातुं युज्यते,
 नृपतिरेव रत्नभाजनम् । इत्यावेद्य प्रतिहारसुखेन स राज-
 समीपमागत्य तस्मै तां कन्यामदर्शयत् । स तु राजा तां
 तेजस्विनीं नाम प्राप्तिनीं तदद्दिगन्तगा अनङ्गमङ्गलावास-
 रत्नाङ्गीपशिखामिव पश्यन् तत्क्षणं मन्मथाविष्टचेताः महा-
 देवीपदोचितां मन्यमानः स्वीचकार चकार च गुणवन्माणां
 परिशोथ परप्राप्यायितम् । ततश्च शुभेऽहनि तां तेजस्विनीं
 परिणीय कृतार्थमन्यस्तथा साक उज्जयिनीं प्रगाज्जगाम ।
 तत्र चागत्य राजासौ यथा तन्मुखासक्तदृष्टिर्बुद्ध्यामासीत्
 तथा भुवनात्पि राजकाठ्याणि न ददर्श तेजस्विन्या
 सधुगलापेन कीलितैव तस्य श्रुतिरापन्नप्रजानामाक्रन्दै-
 र्नाक्रष्टुमशक्यत । स विरप्रविष्टोऽपि अन्तःपुरात् नैव निर-
 गात्, निरगात्, केवलमरिवर्गस्य हृदयात् सन्तापञ्चरः ।

अयं कालेन तस्य राज्ञः सर्वानन्दकरी एका कन्या
 तेजस्विन्यां संजज्ञे बुद्धी विजिगीषुता च । परमाश्चर्य-
 रूपिणी सा कन्या जगद्भयं दृष्टीकृत्वा तस्य हर्षमकरोत् ।

जिगीषुता च प्रतापम् । एकदा स भूपतिः कश्चित्
सामन्तमभिबोक्तुमुज्जयिन्या निरगात् । अकरोच्च तां
तेजस्विनीं समारूढकरेणुकां सैन्यव्यूहाधित्वतामिव
सङ्गिनीम् । स्वयञ्च अत्युङ्गं उल्लिखन्तमिवास्वरं सुरैर्महा-
जव तुरङ्गमारुह्य किञ्चिद् गत्वा सभां भूमि सम्प्राप्य
तेजस्विन्याः सम्पदर्शयन् अश्वमुत्तेजयाकास । स तु अश्वः
कशावर्तनं शर इव धनुषः अतिजवात् लीकलीचनैरदृश्यं
क्वापि अलक्ष्यः गतिमकरोत् । तद्दृष्ट्वा सैन्येषु विद्वलेषु
सहस्राधिकाः अश्वारोहिण्यः तमन्वधापन् परमश्वापहृतं
दृष्य न प्रापुः । ततश्च मन्त्रिण्यः ससैन्या अत्रिष्टप्राणैश्च
भयात् क्रन्दन्तीं देवीमादाय उज्जयिनीमिव निवहतिरे ।
आगत्य च तत्र राज्ञं प्रवृत्तिमन्विच्छन्तः प्रजा आश्लाम्य
पिहिाद्वास्तया कृतप्राकारगुप्तयस्तिष्ठन्ति स्म ।

अत्रान्तरे स राजापि तेन प्रजविना महातुरङ्गेन
प्रचण्डश्वापदसङ्कुलां सुदुर्गजां विन्ध्याटवीं नीतीऽभृत् ।
तत्र सहसा तस्मिन्नश्वे स्थिते स राजा महारण्यं पश्यन्
सञ्जातद्विद्वोहं विद्वलेन्द्रियं क्षणं स्थित्वा गतिरन्वामप-
श्यन् तस्मान्दवतीर्थं प्रणम्य च तं तुरङ्गवरं अश्वजातिज्ञतया
समब्रवीत् हे अश्ववर ! त्वं देवः त्वाद्यः प्रभुद्रोहं नैव
कर्तुं मर्हति । त्वमेव मे शरणं अस्मान् कुशलं न अश्वना
मा राजधानीं नय । तन्निगम्य स जातिरमरः अश्वराजः
सान्तापः तपेति प्रभुवाक्यमब्रवीत् । अथ राजनि तत्
सङ्केतविधिं समारूढे स तुरङ्गमः स्वच्छातीतलाम्बुना

अध्वक्त्रे शापनोदिना मार्गेण प्रत्यागच्छन् महाजवेन सायं
 शतयोजनान्तरं उज्जयिनीसमीपवर्तिनं देशं मुपगम्य
 तद्देगविक्रितान् सप्त निजतुरङ्गान् वीक्ष्य नज्जयेव अश्वाचल-
 कन्दरालीनि अंशुमालिनि, तमसि च समन्तान् प्रसृते उज्ज-
 यिन्या दाराणि पिहितानि दृष्ट्वा तत्कात्भीषणं वह्निः
 श्मशानं भूपतिं तं निनाय । स च नृप तस्यां रजन्त्रां तस्य
 श्मशानस्य एकदेशस्थितमेकं विप्रमठं निशायापनयोगं
 दृष्ट्वा श्रान्तवाहनं प्रवेष्टुमुपचक्रमे । विप्राश्च तन्निवा-
 सिनः श्मशानपालशचीरो वा अयमिति वदन्तस्तस्य प्र-
 वेगं शृणुः । निययुज्य सप्तकोलाहलाख्यानं द्दिजाः ।
 तेषु च तथा रटन्सु विदूषको नाम कश्चित् गुणवान् महा-
 सत्त्वः द्विजवरस्तस्मात् मठात् निर्जगाम । यो हि युवा
 महावाङ्मुरतपसा पावकमाराग्य तस्मात् चिन्तितोपस्थ्या-
 यिनम् असिवरं प्राप्तवान् । स तु धीरवरः निमि समुप-
 स्थितं तं नृपः शयानुत्तरेण तत्र कोऽपि प्रच्छन्नविग्रहः
 देवोऽयमिति क्षणं दध्यौ । अथासौ महाशयः तान् रटतो
 द्विपान् विधूय तं नृपं मठान्तरमनयत् । चिन्तितोपस्थ्याय च
 किङ्करीभिः क्षणेन परिचर्यया गताध्वक्त्रे शाय तस्मै राज्ञे
 समुचिताहारमदात् । अकरोच्च तं तदीयं ह्युत्तममप-
 नीरपट्याणं यवसादिप्रदानेन परिवृतम् । अवीचच्च विरच्य
 शयनं प्रभो ! रजामि अहं ते शरीरं तत् सुखं स्वपिहीति
 राजानं श्रान्तम् । सुप्ते च तस्मिन् राजनि स द्विजः
 चिन्तितोपस्थितखड्गमात्रसहायस्तां निशां द्दिष्टः जाग-
 रयामास । प्रातश्च अनुक्त एव विदूषकं स्वयं प्रबुद्धस्य तस्य

राज्ञस्तरुगं सज्जीचकार । राजापि समुत्थाय तं समामन्त्र्य
विप्रं समारुह्य च वाजिनं पौरान् हर्षयन् उज्जयिनीं वि-
वेश । प्रविष्टञ्च तं सर्वा प्रकृतयः क्षणात् सञ्जातानन्द-
कीलाहलाः समाजग्मुः । क्रमेण राजा सचिवैरन्वितः
राजभवनं विवेश तेजस्वत्यास्तु मनीज्वरः निरगमत् । तत्-
क्षणञ्च नगर्याः शुचः वागीडूतध्वजांशुकपङ्क्तिरुत्सारिता
इव अभूवन् । देवी च तेजस्वती आदिनान्तं तावत् महो-
त्सवमकारयत् यावत् नगरलोकः सार्कः सिन्दूरपिङ्गल-
समभवत् ।

अथापरिद्युर्नृपतिरादित्यसेन स्तं विदूषकं मठात्
सर्वैर्द्विजैः सह समानयामास । रात्रिहृत्तान्तं प्रख्याप्य
तस्मै आनीताय उपकारिणे विदूषकाय तत्क्षणं ग्रामस-
हस्रमदात् अकरोच्च तं हतस्त्री नृपतिः प्रदत्तच्छत्रवा-
हनं पुरीहितम् । स तु विदूषकः तदेव सामन्ततुल्यः
सम्भूव महत्सु उपकृतिर्न खलु कदापि मोघा भवति । स
च महाशयः नृपसकाशात् यान् सर्त्रान् ग्रामान् प्रापत्
तान् सर्वेभ्य एव मठवासिभ्यः समं विभज्यात्मना प्रददौ ।
तस्थौ च तं राजानं देवप्रानः तैश्च ब्राह्मणैः समं ग्रामसञ्च-
यान् भुञ्जानः ।

अथ गच्छति काञ्चि ते सर्वे द्विजा धनमदान्याः प्राधान्य-
मिच्छवः तं विदूषकं नैव गणयामासुः । विभिन्नमतिभिश्च
तं सप्तसंख्यकै रिकस्थानाञ्चितैर्द्विजैः परस्परसंघर्षात् दुष्टैर्द्वि-
हैरिव ग्रामाः अबाध्यन्त । तेषु तादृशेषु उच्छृङ्खलेषु धीमान्
विदूषक उदासीन एवाभवत् । अदन्तैर्वाल्पसत्त्वेषु धीरा-

णामुचिता । एकदा कलहासक्तान् तानवन्तीक्य कश्चित्
 वक्रधरो नाम द्विजः प्रकृतिनिष्ठुरम्बुवैव समावयौ । स तु
 काणोऽपि परार्थन्यायवादेशु अज्ञानदर्शनः कुञ्जोऽपि
 स्पष्टवादी विप्रस्तान् अब्रवीत् रे शठाः । भवद्भिर्भिक्षुकैरिय
 श्रीः प्राप्ता, तत्कथमन्योन्यस्त्विन्नः इमान् ग्रामान् नाश-
 यथ, विदूषकस्यैव दीषोऽयं येन यूयमुपेक्षिताः, तत् नृ-
 मचिरात् पुनर्भिक्षां यूयं करिष्यथ । वरं देवायर्त्तक-
 बुद्धिं स्थान् मनायकं न तु विद्मः तसर्वार्थं विभिन्नं बहुना
 यकम् । तदेकं नायकं सुधीरं महचसा कुरुत, यदि
 युष्माकं स्थिरया लक्ष्म्या प्रयोजनमिति तदाकर्ण्य सर्वे
 ते आत्मन एव नायकत्वमैच्छन् । तद् दृष्ट्वा मूढांस्तान्
 पुनश्चक्रधरोऽब्रवीत् सङ्घर्षशालिनो यूयः व. समय दास्यामि,
 इतश्मशानि त्रयश्चौराः शूलेषु निस्तूदिता, यस्तेषां नासा-
 ष्छित्त्वा सुसत्त्व इहानयेत् स एव युष्माकं नायकः स्यान्
 धीरो हि स्वाम्य मर्हति । इति चक्रधरेणोक्तान् तान्
 समीपस्थः विदूषकोऽब्रवीत् को दीषः, दुरुध्वसेतत् ।
 ततस्ते विप्रा अब्रवीन् नैतन् कर्त्तुं क्षमा व्रयं, य. शक्त.
 स कुरुतां वयञ्च समये स्थिताः, ततो विदूषकोऽवादीत्
 अहमेतत् करोमि, अहं तेषां नासाश्छित्त्वा श्मशानतः तानि-
 ष्यामि । ततस्ते मूढास्तु दुष्करं भवता तमनुवन् एवं
 कृतं त्वं अस्माकं स्वामी भविष्यसि, एषः नियमोऽस्तु ।
 इत्येवं नियमं प्रख्याप्य प्राप्तायां निशायां तान् विप्रान्
 आप्तवा सः विदूषकस्तत् श्मशानसगात् । प्रविश्य च
 तत्र चिन्तितोऽपस्थिताग्नेयक्षपाणपाणिर्जाकिनीनां नादेन

संब्रह्मिण्युत्पन्नानामिदानीं उक्तामखमुखीस्त्राभिर्विस्ता-
रितचितानने शूलाधिरोपितान् तान् चीन् चीरान् नासा-
च्छेदभियेव उत्तिष्ठानमान् ददर्श । यावच्च स तेषां
समीपमगमत तावत् त्रयोऽपि वेतालाधिष्ठिता स्तं
मुष्टिभिः प्राहरन् । सोऽपि निष्कम्प एव खड्गेन तान्
प्रतिजगान नहि धीराः कदाचित् भियां लुभ्यन्ति ।

अथ क्षणेनापगतवेतालविकाराणां तेषां स नासाच्छिन्वा
कृती वाससि बद्धा च जग्राह । ततश्चागच्छन् शवोपरि
तिष्ठन्तं जपन्तमेक प्रव्राजकमपश्यत् । अतिष्ठच्च तत् पृष्ठतः
तस्य क्रियादर्शनकौतुकी प्रच्छन्नम् । क्षणेन चासौ तस्य
प्रव्राजकस्य अधःश्लकारममुञ्चत् । तेन च श्लकारेण तस्य
मुखान् अग्निशिखा नाभश्च सर्षपा निरगुः । ततः स
तान्त्रिकः तान् सर्षपान् गृहीत्वा उल्याय तं शवं पाणि-
तनेन अनाहृतम् । ताडितश्च स वेतालाधिष्ठितः शव
उदतिष्ठत् । प्रव्राजकश्च तस्य स्कन्धे आरूरोह । तदा-
रूढश्च सहसा ततो गन्तुं प्रचक्रमे । विदूषकोऽपि प्रच्छन्न
स्त्राणां तमन्वगच्छत् । किंप्रदूरमतीत्य च शून्यं कात्या-
यनीगृहमपश्यत् । तान्त्रिकस्तु तत्र वेतालस्त्रादेवतीर्थ
गृहाभ्यन्तरमविशत् शवश्च भूवि अपतत् । विदूषकश्च प्रच्छन्नं
स्थित्वा सर्वं व्यापारमवालीकयत् । स हि प्रव्राजकस्तत्र
देवीं संपूज्य व्यजिज्ञपत् देवि । यदि तुष्टासि, वरमभिल-
षितं मे प्रयच्छ, अन्यथा स्वदेहीपाहारेण त्वामहं प्रीणामि ।
इत्युक्तवन्तं तं साधकं गर्भगृहीता वाग्देवी समब्रवीत्
वत्स । आदित्यसेननृपस्य कुमारीमिहानीय उपहारी-

कुरुष्व, ततस्ते श्रेयो भविष्यतीति । एतद्वाक्यं स तस्मात्
 गर्भगृहान्निर्गत्य करतलेन तं शश्वम् आहत्य पुनस्ताडया-
 मास ययौ च तस्य निर्यद्वक्त्रानलार्चिषः सुक्तफल्कारस्य
 वेतालस्य स्कन्धमारूढस्तां राजपुत्रीमानितुं नभसा । विदू-
 षकस्तु तत् सर्वं दृष्ट्वा श्रुत्वा च चिन्तयामास कथं मयि
 जीवति राज्ञः सुता अनेन दुरात्मना हन्यते, इहैव तावत्
 तिष्ठामि यावदसौ दुरात्मा समायाति इत्यालोच्य विदूषकः
 प्रज्ज्वन्न एव तत्र तस्थौ । प्रद्राजकल्प नभसा गत्वा वाताय-
 नमार्गेण सुतां निशि नृपात्मजां कान्ध्याभिद्योतितदिद्भु, र्वां
 राहुः शशिकलामिव हातात हा मातरिति क्रन्दन्तीं
 वहन् यथागतभाजगाम अवततार च अन्तरीक्षात्तत्रैव
 देवीभवने वेतालं विहाय आदाय च तां कन्याम् । याव-
 दसौ तां राजपुत्रीं निहन्तुमुद्युक्ते तावदेवाक्लृष्टकृपाणः
 विदूषकस्तत्र समागत्य आ । पाप । मालतीलतामश्मना
 हन्तुमीहसे इत्युक्त्वैव तं केशेषु गृहीत्वा विचेष्टमानस्य तस्य
 शिरस्ते नैव खड्गेन चिच्छेद आश्वासयामास च तां राज-
 पुत्रीं भयविह्वलां किञ्चित् प्रत्यभिजानतीं प्रविशन्ती-
 मिवाङ्गानि । अथ स वीरः कथमिमां राजपुत्रीं अन्तःपुरं
 नयेयमिति विचिन्तयन्नेव शय्याव आकाशवाणीं भो विदू-
 षक वीरप्रवर । शृणु, योऽयं प्रव्राट् त्वया हतः, एतस्य
 महान् वेतालः सिद्धोऽभूत् सर्षपाश्च । अस्य दुरात्मन-
 ष्ट्रीराज्ये राजात्मजासु च वाञ्छा उपपद्यत, सोऽयमद्य
 दैवेन विवञ्चितः । तदेतदीयान् सर्षपान् गृहाण, येन
 द्रुमासिकां निशामम्बरे गतिस्ती भविष्यतीति । ततः सञ्जा-

तद्वर्षोऽसौ विद्रूपकस्तस्य परित्राजकस्य वक्षान्चलान् तान्
 सर्वपान् हस्ते गृहीत्वा ताञ्च नृपालजामङ्गे निधाय
 यवन् देवीभवनात् वह्निनिर्ययो तावत् पुनरन्या भारती
 अन्तरीक्षादुत्पात । हे वीर ! इहैव देवीभवने मासान्ते
 त्वया आगन्तस्य न पुनरेतन्न कश्चिदपि विघ्नस्तद्व्यम् ।
 तदा कथ्यं स विद्रूपक राजपुत्रीं वहन् नभसा वेताला-
 धिष्ठितः देवीप्रसादात् त्वारेतनेव तां राजान्तपुरं अनयत्
 समात्रस्ताद्योत्राच राजनन्दिनि । प्रातर्भोग्योत्सर्गं गति-
 र्न भविष्यति, ततश्च मां अस्मात् निर्गच्छन्तं सर्वं द्रव्यन्ति,
 तस्मात् सम्यग्रह गच्छामि । एतनुक्ता सा बाला विभ्यती
 तमगदीन् वीर ! त्वयि अस्मात् गते मम सन्वस्ताः प्राणाः
 सत्वरमेव प्रयान्ति, तस्मात् त्वं मां याहि, अत्र तिष्ठन्
 जीवनं देहि । विद्रूपकस्य तेन तस्याः निर्वन्धेन सुतरां
 दपालुर्नहासत्त्वञ्चिन्तयामास यदि इमां त्यक्त्वा गच्छामि
 तदेवं तस्मात् जीवितं मुञ्चेत् । तर्हि मया का राजभक्तिः
 प्रदर्शिता, सर्व एव प्रयासो मे विफलो भवेत् इत्यालोच्य
 तत्रैवान्तपुरे रजन्यामतिष्ठत् । क्रमेण च व्यायामजागर-
 आन्ततया निद्रामुपागमच्च । राजपुत्री तु भयादनिद्रैव तां
 रात्रिमनैषीत् न च त प्रभातेऽपि प्राबोधयत् प्रेमाद्रमनाः
 सुप्तः क्षण विश्राम्यतु इति ।

अथ राजान्तपुररञ्जिणः तत्र प्रविश्य तं दृष्टशुर्व्यजि-
 ज्ञपंश्च ससश्रुमाः सत्वरं गत्वा राजानम् । राजापि तत्त्व-
 मवेक्षितुं प्रतीहारं प्रेषयत् । प्रतीहारश्च गत्वा दृष्ट्वा च
 तत्र विद्रूपकं श्रुत्वा च सर्वं हतान्तं राजसुतामुखात् राज्ञे

सर्वं न्यवेदयत् । राजा तु विदूषकस्य महानुभावतां जानन्
 विदितसर्ववृत्तान्तः किमेतदिति उद्भ्रान्त एवाभवत् समा-
 नयञ्च कन्यान्तःपुरात् तं विदूषकम् । अष्टच्छ सस्त्री ह्यमनाः
 सर्वे वृत्तान्तम् । सोऽपि विप्रः आमूलतः सर्वं वृत्तान्तं
 ब्रवीत् अदर्शयञ्च वृत्तान्तवद्वास्तिस्त्रयचौरनामिका तांश्च
 प्रत्राट्सम्बन्धिनः सर्षपान् अथ राजा तत् सत्यं सम्भाव्य
 तांश्च मठद्विजान् चक्रधरसहितान् आनाय्य तन्मूलकारण
 पृष्ट्वा स्वयं श्मशाने गत्वा तांश्च छिन्ननसः शवान् तच्च छिन्न-
 कण्ठं तान्त्रिकाधमं पृष्ट्वा समुत्पन्नविश्रम्भः सुभृशं तुतीष
 ददौ च प्राणदायिने तस्मै कृतिने विदूषकाय तदेव तां
 तनयां किमदेयमुदाराणां परितुष्यतामुपकारिषु ? राज-
 कन्याकरे अजुज्झान्त्या श्रीरुवासनूनं येन विदूषकः अस्या
 गृहीतपाण्डिलं च्छ्मीसुपलेभे तस्यौ श्वशुरमन्दिरे लब्धयगा
 राजीपचारिण्य तथा कान्तया सह ।

अथ गच्छति काले कदाचित् दैवविमोहिता राज-
 पुत्री निशायां विदूषकमब्रवीत् नाथ । स्मरन्त्येतत् तत्र
 देवीगृहे निशायां यत् त्वं मासान्ते इहैवागच्छेरिति दैव-
 वाणी उद्वचरत् । अद्य च मासी गतः, भवतस्तच्च
 विस्मृतमिति । एवमुक्तः प्रियया सञ्जहर्ष उवाच च सु-
 न्दरि । साधु त्वया स्मृतं मया पुनस्तत् विस्मृतं इत्युक्त्वा
 तां सुदृढमातिङ्ग्य सन्नुष्टामकरोत् । अथ तस्यां सुप्तायां
 निशि तस्मादन्तःपुरान् खड्गसहायः निर्गत्य तदेव देवीस-
 दनमगात् । गत्वा च तत्र विदूषकोऽहं प्राप्त इति वदन्
 वहिस्व एव केनाप्युदीरितां प्रविशालेति वाचमशृणोत् ।

प्रविश्य चात्र दिव्यभावासमपश्यत् । दिव्यरूपां दिव्यपरि-
च्छदां ज्वलन्तीमिव रजनीं कामपि कन्यकाञ्च । किमेत-
दिति विस्मितः सम्प्रहृष्टया तथा कुमार्या सस्त्रेहबहुमा-
मानेन स्वागतेनाभ्यनन्दत । उपविष्टञ्च सञ्जातविश्रम्भं
प्रेमदर्शनेन तत्स्वरूपविज्ञानममुन्मुक्तं तमब्रवीत् सा
महाभाग । अहं भद्रा नाम महाकुलीना विद्याधरी, काम-
चरन्वात् इह त्वामहं तदापश्यम् अभूवञ्च त्वद्गुणाकृष्ट-
चित्ता असृजञ्च पुनरागमनाय ते तां वाणीम् । अद्य च
विद्याप्रयोगात् सम्मोहिता सा मया राजसुता अस्मिन्
कार्ये तव स्मृतिमुत्पादयामास । हे सुभग । त्वदर्थमि-
हाहं स्थिता तदिदं शरीरं तुभ्यमर्पितं मम पाणिग्रहं
कुरु । इत्युक्तस्त्रया विद्याधर्या तथेति तां गान्धर्ववि-
धिनोपयेमे अतिष्ठञ्च तत्र तथा सङ्गतः दिव्यं भोगमुपभु-
ञ्जन् यथाभिलषितम् ।

अत्रान्तरे सा राजपुत्री प्रभाते प्रबुद्धा भर्तारमपश्यन्ती
भृशं विषादमगमत् । मातु प्रचान्तिकं प्रखलन्ती पदे
पदे विगलद्वाङ्माकुललोचना अवादीञ्च सानुतापा
स्वापराधशङ्किनी मातः । पतिर्मे राज्ञी काऽपि गत इति ।
ततः क्रमेण राजापि तदाकार्ये परमात्मनोऽगमात् ।
मन्ये श्मशानवाञ्छं तद् देवतागृहं गतोऽसाविति सुतया
अभिहितश्च स्वयं तत्र समाययौ । तत्र विद्याधर्या विद्याया
तिरोहितं विदूषकं स्थितमपि न विवेद । अथ तस्मिन्
राज्ञि परादृष्टे निराशं तां राजसुतां देहत्यागोद्यतां
कोऽपि ज्ञानी समब्रवीत् भद्रे । अलमनिष्टशङ्कया जीवति

ते पतिः दिव्येन भोगिन सम्प्रति युक्तः अविरात् त्वामुपे-
ध्यतीति । तदाकण्ठे सा राजपुत्री हृदयङ्गमया तत्
प्रत्यागमप्रत्याशया निरुद्धं जीवितं धारयामास ।

विदूषकस्यापि तथा तिष्ठतः काचित् योगिश्चरी नाम
विद्याधरी भद्रामुपेत्य रहस्येनामन्त्रणीत् सवि । मनु-
ष्यसम्पर्कात् विद्याधरास्त्वपि कुपिता, अनिष्टञ्च ते करि-
ष्यन्ति तद्वितो गम्यताम् । अस्ति पूर्वसागरपारि काकी-
टकं नाम नगरं, तदतिक्रम्य शीतोदा नाम पावनी नदी
वर्तते, तामुत्तीर्थे उदयस्थं सिद्धदेवं महागिरिगमि
योऽसौ विद्याधरेर्नाक्रामितुं शक्यते, तत्र त्वं सांप्रतमेव
गच्छ, इह च प्रियस्य मानुष्ये छति चिन्ता न कार्या,
एतत् सर्वमस्य कथयित्वा गमिष्यसि येनायं नन्दरभय
त्वा मनुगमिष्यतीति । एवमुक्त्वा सा भद्रा सख्या भयचिन्ता
प्रियानुरक्तापि तथैव तत् प्रतिप्रेदे । तिरोदये च निगान्ते
तत्सर्वं विदूषकाय उक्त्वा दृष्ट्वा च स्वमङ्गुलीयकम् । विदू-
षकस्तु प्रबुद्धः पूर्वस्मिन् शून्ये देवगृहे स्थित मात्मानमप-
श्यत् न भद्रां नापि तत् दिव्यं मन्दिरम् । स्मरञ्च विद्या-
प्रभावं पश्यञ्च तदङ्गुलीयकं विषादविह्वलयरसमग्नः किमे-
तत् स्वप्नविजृम्भितमिति व्यचिन्तयत् । सा मम प्रिया
भद्रा निवेद्य सर्वमुदयपर्वतं गता, मया चाशु तथैव ग-
न्तव्यं तद्वामये । किन्तु राजा लोकैर्दृष्टं मां न क्लृप्तु
परित्यजेत् तदद्य तथा युक्तिं करिष्यामि यथा मे कार्यं
सेव्यति इति संचिन्थ स महाप्राज्ञः अन्यत् रूप माश्रयन्
जीर्णवसनः रजोलिप्ताङ्गः तस्मात् देवीगृहात् हा भद्रे ।

क्वासीति वदन् निरगात् । क्षणे च तस्मिन् तद्देशवासिन
स्तं दृष्ट्वा विद्रूपकीडयं प्राप्त इति कोलाहलमनुर्वन् ।
तदाकण्ठं राजा तं तयाविध मुन्यत्तवेशं दृष्ट्वा अवष्टभ्य
स्वमन्दिरं निनाय । तत्र स्निग्धैर्बभ्रुभिर्भृत्यैश्च यद्यद्गुणं
तत्र तत्र हा भद्रे इति प्रत्युत्तरमदात् । वैद्योपदिष्टैरभ्य-
ङ्गविधिभिरभ्यक्तोऽपि पुनर्भूरिणा भस्मना अङ्गानि उद्धू-
लयाभास । सूहेन राजपुत्रा स्वहस्ताभ्यां य आहार
उग्राहृतः स तेन सहसा पादेनाहत्य क्षितौ चिक्षिपे
चिच्छिदे च नूतनं वसनजातम् । एवं स उन्मत्तवत् कति-
चित् दिवमान् तत्रातिष्ठत् । राजा तु अगण्यप्रतिकारी-
ऽयं तत् किं कटर्ष्यते कदाचित् प्राणान् त्यजेदा तर्हि
ब्रह्महत्या मग भवेत् तदनेन स्वच्छन्दचारिणा यथा चिकी-
र्ष्यते तत्क्रियतां कालेन कुशलमपि सम्भवित् इत्यालीच्य
तं सुमीच ।

अथ स विद्रूपकः साङ्गुलीयकः स्वच्छन्दचारी भद्रां
प्रति समुत्सुकमनाः प्रतस्थे गच्छंश्च प्राच्यां क्रमेण पीण्डु-
बर्जनं नाम नगरं प्राप । तत्र च रजन्या मातरत्र इमां
रजनीं नयामीति वदन् कस्याञ्चित् ब्रह्मायाः ब्राह्मण्या
मन्दिरमविशत् । सा तु ब्राह्मणी दत्ताश्रया कृतातिथ्या
च समुपेत्य सान्तर्दुःखा समब्रवीत् पुत्र । तुभ्यमेव सर्व-
मिदं गृह मया दत्तं तद्गृहाण यतीनाहं सम्प्रति जी-
वामि । कथमेवं ब्रवीषीति विस्मितेजीक्ता तेन सा ब्रवीत्
श्रूयतां कथयामि । पुत्र । अस्तीह नगरे देवसेनास्थो
नरपतिः । तस्यचैका भूतलरत्नं कन्यका जाता, राजा

अतिवसतः दुःखेन लब्धेति तां दुःखलब्धिकामिव नाम्ना
 चकार । अथ गच्छता कालेन अतीतशैशवां तां स्ववेशमनि
 आनीताय कच्छपनामाय राज्ञे सम्प्रदत्ते स तु कच्छपे-
 श्वरस्तया बध्वा सह वामगृहं प्रविष्ट एव निशि पञ्चताम-
 गमत् । ततो विमनसा राज्ञा पुनः आहृताय अन्यस्यै
 भूभुजे सा समर्पिता सोऽपि तथैव व्यपद्यत । यदा तु
 तद्भयात् अन्ये नृपा नैव तां वाञ्छन्ति, तदा राजासौ
 निजं सेनानीं समादिदेश यथा त्वया अस्माद् देशान् प्रत्यहं
 क्रमेण एकैकः ब्राह्मणः क्षत्रियो वा पुमान् एकैकतो गृहा-
 दानेतव्यः । प्रवेशयितव्यश्च मत्कन्यका गृहे पश्यामस्ता-
 वन् कियन्तो विपत्स्यन्तेऽत्रेति । यस्तु तरिष्यति स
 एवास्या भर्ता भविता । नहि दैवगतिः केनापि परि-
 च्छेत्तुं शक्यते इत्यादिष्ट सेनापतिः प्रत्यहं एकैकस्मात्
 गृहात् पर्यायक्रमेण एकैकं पुरुषं नयति । एव तत्र
 बहुशो नराः क्षयं नीता, मन्दभाष्यायाः एक एव पुत्रो वर्तते
 तस्याद्य वारः सप्तायातः, तदभावे च मया प्रातरिवाग्नौ
 प्रवेष्टव्यम् । तत् जीवन्नी अहं गुणवते तुभ्यं स्वहस्ते न
 सर्वमिदं वित्तजातं ददामि येनाहं पुनर्जन्मनि एवं दुःख-
 भारिणी न स्यामिति । एवमुक्तवतीं तां धीरो विदूषकः
 समवीचत् मातः यद्येवं तर्हि मा विक्लवतां गमः, अहं
 तत्राय गमिष्यामि तव पुत्रो जीवतु, कथमेनं घातयामीति
 कृपा च तत्र माभूत् ममहि एतादृशी सिद्धिरस्ति येन तत्र
 गतस्य नास्ति मे भयमिति ।

एवमभिहिता सा ब्राह्मणी अगादीत् पुत्र ! तर्हि

पुण्यैर्ममायातो गृहं भग्नं कौऽपि भवति, तत्प्राणान्
मे देहि । इत्यनुनीतो विदूषकः सायं सेनापतनियुक्तं न
किङ्करेण सह राजसुतागृहमगात् । अद्राक्षीच्च तत्र कृप-
सुतां तां यौवनमदोद्धतां अनवचितपुष्पभारावनतां लता-
निव तपी निशायां शयने राजसुतया आश्रिते स विदूषक
अधोऽपननं मान्यै कृपाणं विभ्रन् जाग्रन्नेव तस्थौ ।
प्रसुप्ते च समन्ततो जने सहसा अपाहतकवाटात् द्वार-
देशादायान्तं घोरं राक्षसमेकं ददर्श । स च राक्षसः
द्वारि स्थितएव वासगृहान्तरे नरशताकाण्डयमदण्डमिव
बाहुदण्डं न्यवेशयत् विदूषकसु कुधा धावन् एकैनेव
खड्गप्रहाणेन तं रक्षसो बाहुं चिच्छेद । छिन्नबाहुश्च स
निगात्ररः तस्य विदूषकस्य सखीत्कर्षात् सन्वस्तः सत्वर-
मेव तस्मात् देशात् पलायाञ्चक्रे । राजपुत्री तु प्रबुद्धा
वीक्ष्य पतितं राक्षसबाहुं भीता हृष्टा विस्मिता च दभ्रुव ।
राज्ञा च प्रातरागत्य तत् कथ्यकान्तपुरद्वारि स्थितः
किञ्च्युतो बाहुरदृश्यत । ततः सप्रातरुर्षो कृपतिः
दिव्यप्रभासपत्राय विद्मन्काय तां कथां व विभवसपुतां
प्रादात् । अथ विदूषकस्तत्र तया कान्तया रूपवत्त्वेव
सम्पदा परित्रय्यमाणः कतिचित् दिनानि तस्थौ । कदा-
चित् सुप्तां राजपुत्रीं निशि विहाय तां भद्रां प्रति ससुत्-
सुकं तस्मान् देशादपससार । राजपुत्री तु प्रातस्तम-
नासादयन्ती भृशं दुःखिता पित्रा कृपेण विदित जामाढ-
प्रभावेण कथञ्चित् पुनः प्रत्यावर्त्तनाशया समाश्रामिता ।

सोऽपि विदूषकः अहरहर्गच्छन् क्रमात् पूर्वसागरा-

ददूरवर्तिनीं ताम्बलिप्तिकां नाम नगरी माससाद् ।
 चकार च तत्र केनापि अग्निः पारं यियासुना बणिजा
 स्कन्ददासाभिधानेन सह मैत्रीम् । प्रतस्थे च तत्साहा-
 य्येन तदीयमनल्पधनसम्भृतं यानपात्रमारुह्याम्बुधि-
 बर्त्सना । अथाकस्मात् समुद्रान्तरुपागतं तत् यानपात्रं
 व्यासक्तमिव केनचित् संरुद्धमभवत् । पीतस्वामिना तु
 रत्नादिना समर्च्चितोऽपि अर्णवे यदा तत् यानपात्रं न
 चचाल तदासौ पीतबणिक् भृशमार्तः रजभ्यधान् योहि-
 से प्रवहणमिदं संरुद्धं मोचयेत् तस्मै स्वधनाद्धिं स्नाञ्च
 कन्यकां दास्यामि । तदाकार्यं धीरचेता विदूषकः प्राह
 अहमत्रावतीर्थे अम्बुधेर्जलं विचिन्वामि मोचयामि च
 क्षणादेव तव प्रवहणम् । यूयं पाण्डुरज्जुभिर्मा बद्धा ऊव-
 लम्बध्वं, विमुक्ते प्रवहणे युष्माभिर्वारिमध्यादवलम्बन रज्जु-
 भिरहमुद्धर्त्स्ये । तथेति तद्वचसि बणिजा तेनाभि-
 नन्दिते कर्णधारा स्तं विदूषकं रज्जुभिः कल्पयौवीप्रभुः ।
 विदूषकस्तु तयावद् एव वारिराशौ अवततार न ह्यवसरे
 सत्त्ववद्भिरवसद्यते ? । वीरः सः विदूषकः ध्यानीपस्थित-
 मान्मेय कृपाणं करे श्रुत्वा प्रवहणस्य अधोमधी च दिवेश ।
 ददर्श च तत्र सुप्तमेकं महाकायं पुरुषं तस्य जङ्घायाञ्च
 यानपात्रं रुद्धम् । दृष्ट्वैव स खड्गेन तस्य तां जङ्घां
 विच्छेद्, रोधमुक्तञ्च तत् प्रवहणं तत्क्षणात् चचाल ।
 तद्दृष्ट्वैवऽसौ बणिक् पापात्मा प्रतिपन्नार्थदानकातर-
 तस्य विदूषकस्य ता रज्जुञ्छेदयामास । प्रापचाम्बुनिधेः
 पारमतिवेगगामिना प्रवहणेन । विदूषकस्तु द्विन्नरज्ज्वा-

लम्बः सागरमध्यपतितः कथञ्चिदुन्मज्ज्य तत् तथा दृष्ट्वा
धीरः क्षणमचिन्तयत् किमिदं तेन बणिजा पापेन कृतं
अथवा किमच्युतं कृतघ्नानां धनलोभान्यानां चरितम् ? तदेषः
अधैर्यस्य न समयः न हि सत्त्वावसादः स्वल्पामपि आपदं
व्याहन्तुमीष्टे तस्मात् प्राप्तकाल एव उपाय आश्रयणीय
इत्यवधाट्य तां तस्य अन्तर्जलसुप्तस्य पुंसः क्षिन्नां जङ्घा-
मारुरोह ततार च तथैव नावेवाम्बु राशिम् । दैवमेव
साहायकं कुरुते सत्त्ववताम् । मारुतिमिव रामदूतं तं
अम्बुधिपारगतं बलवन्तं विदूषकमाकाशभवा भारती
एवमुवाच साधु साधु विदूषक ! त्वदन्यः क सत्त्ववान्
तवानेन धैर्येण अतिप्रीतास्मि, शृणु महचनं सम्प्रति नर-
विषयकं प्राप्तेऽपि अस्मात् सप्तभिर्दिनैः कार्कोटकाख्यं
नगरं प्राप्स्यसि, ततो लक्ष्यष्टतिः शीघ्रमीप्सितं लप्स्यसे ।
अहं पूर्वं तवाराधिनस्तनूनपात्, मत्प्रभावाच्च इदानीं त्वां
क्षुत्तृष्णा च न क्लेशयिष्यति । तद्गच्छ सिद्धयै इत्येवं
विश्रब्ध व्यादिश्य सा भारती व्यरसीत् ।

विदूषकश्च तदाकर्ण्य देवमग्निं प्रणम्य हर्षितः प्रतस्थि
प्राप च सप्तमेऽहनि कार्कोटकं पुरम् । प्रविवेश च तत्र
कञ्चित् मठं अग्त्यैरभ्यागतप्रियैर्नानादेशीङ्गवैस्तैस्तैर्द्विजै-
रधिष्ठितं श्रीमता तत्रत्येन नृपतिना आर्य्यवर्म्भनामकेन
निर्मितं समृद्धं समग्रसौवर्णहृद्यदेवगृहान्वितम् । तत्र
सर्वैः कृतातिथ्यसतिथिं विदूषकमेको ब्राह्मणः स्वगृहं
नीत्वा स्नानभोजनादिना तमुपाचरत् । सायञ्च तत्र
मठे स्थितः स विदूषकः पुरे घोषमाणं मण्डहमिदं वचः

शुश्राव ब्राह्मणी वा क्षत्रियो वा यः नृपात्मजां परिणीतु-
मिच्छति सऽथ रात्री तद्गृहे वसतु । तदाकर्ण्य स
प्रियसाहसः विदूषकः तत्क्षणमेव राजसुतावासं गन्तु-
मैहत । मठविप्रास्तमूचुः ब्रह्मन् । मा साहसं कृथाः
राजसुतासदनमेतत् मृत्युद्वारमवगच्छ, यो हि क्षपायां
तत्र विशति स पुनर्न जीवति, बहवः साहसिकाः पुरुषाः
क्षयं गता इति । एवमभिहितोऽपि स अनङ्गीकृततद्व-
चनः राजकिङ्करैः सार्द्धं तद्भवनमेव ययौ । तत्रार्थवर्म्भणा
राज्ञा स्वयमभिनन्दितः सायमर्क इवानलं तत्सुतावामम-
विशत् । अपश्यच्च तत्र राजदुहितरं अनुरागवतीं नैराभ्य-
दुःखविधुरं पश्यन्तीं सजलनेत्राम् । आसीच्च जग-
देव करिण तमाग्नेयं कृपाणं वहन् । अकंस्माच्च महाघोरं
राक्षसमेकं क्षिन्नदक्षिणबाहुं प्रसारितवामभुजं द्वारि
आयान्तमवलीक्य व्यचिन्तयत् हन्त सोऽयं निशाचरः,
यस्य बाहुर्मया पौण्ड्रवर्द्धने नगरे क्षिन्नः तदस्य बाह्वी पुनर्न
क्षेत्यामि, तथात्वे अयं पलाय्य पूर्ववत् स्थानान्तरं उप-
द्रवेत् तस्मादेनं निहन्मि इत्यालीच्य प्रधाव्य तस्य केशेष्व-
कृष्य शिरश्छेत्तुमुपचक्रमे । तत्क्षणञ्चासौ राक्षसः
सन्वस्तुस्तमुवाच महासत्त्व । मा मां बधी, कृपां मयि
कुरुष्व । अथ तेन वीरिण विदूषकेण किमाख्यस्त्वं काच्य
तव चेष्टा इति पृष्टः सुक्ताश्च स निशाचरः पुनराह भद्र ।
अहमस्मि यमदंष्ट्रीनाम, मम द्वे इमे सुते आस्तां इयमेका
अपरा सा पौण्ड्रवर्द्धननन्दिनी । अवीरपुरुषासङ्गात् नृपा-
त्मजे इमे रक्षणीये इत्येवमीदृशः शङ्करस्य आज्ञाप्रसादा

भ्रमाभूत् । तत्रादौ एकेन मे दक्षिणी बाहुः पौण्ड्रवर्द्धने
 छिन्नः, त्वयाचाद्य जित्तीऽस्मीह तत् समाप्तमिदं मम व्रतम् ।
 तदाकर्ण्य विहस्यचात्रवीत् विदूषकः, मयैव ते स भुजः
 पौण्ड्रवर्द्धने छिन्नः, राक्षसोऽवदत् तर्हि देवांशस्त्वं न
 मानुषः, मन्ये त्वदर्शएवासौ गङ्गरानुग्रहः समभवत् तदि-
 दानीं त्वं मे सुहृत् संवृत्तः, यदा च मां स्मरिष्यसि
 तदाहं ते सन्निधौ सङ्घटेष्वपि सिद्धये सन्निधास्ये । एवं
 स राक्षसःमैत्रेण विदूषकं वरयित्वा तदभिनन्दितवचा-
 स्तत्क्षणमेव तिरोदधे । विदूषकोऽपि सानन्दं राजपुत्राय
 तथा सह तां निशामनयत् । प्रातश्च ज्ञातवृत्तान्ती
 महीपतिः सन्तुष्टः शीघ्रैकपताकामिव तां कन्यां बहु
 विभवसंयुतां तस्मै प्रादात् । स च तथा सह तत्र
 पदात् पदमसुञ्चन्त्या गुणाकृष्टया लक्ष्म्यैव कतिचित् रात्री
 रतिष्ठत् । एकदा च निशि भद्राप्रणयोत्सुकः स्वैरं
 तम्मात् राजभवनात् सम्प्रतस्थे लब्धदिव्यरमाष्टादीनि
 रमान्तरेण न परिच्येत् । नगराच्च विनिर्गम्य तं कृत-
 मैत्रं राक्षसं सत्मार, उवाच च स्मृतमातागतं कृताञ्जलिं
 सखि । सिद्धक्षेत्रे उद्याद्री मया गन्तव्यं भद्रासन्दर्शनाय,
 अतस्त्वं तत्र मां नय । तथेत्युक्तवन्तं तं राक्षसमारुह्य
 स विदूषकः तथैव रात्र्या दुर्गमां षष्टियोजनीं शीतोदां
 नदीं प्राप । प्रातश्च मानुषैरलङ्घ्यां तां नदीं तीर्त्वा उद-
 याद्रि सकाशमियाय । अयं पर्वतः उदयो नाम तव पुरो
 वर्त्तते अत्रोपरि सिद्धधान्नि न मम गतिरस्तीति व्याहृत्य
 तिरोहिते प्राप्नानुञ्जे तस्मिन् रात्रिञ्चरे विदूषकस्तत्र

रम्यामेकां दीर्घिकां दृष्ट्वा तस्याः स्वागतमिव वदन्त्या
 भ्रमद्भ्रमरगुञ्जितैः प्रफुल्लपद्मवनविराजितायास्तीरि निष-
 साद् ददर्श च स्त्रीणामिव सुविस्तरां अयं तव प्रियागृह-
 मार्गं इति प्रदर्शयन्तीमिव पदपङ्क्तिम् । तत्रो-
 यविष्टस्य अलङ्कारोऽयं गिरिर्नानैस्तादृशैश्च क्षणं निव-
 सामि पश्यामि कस्येयं पदपङ्क्तिरित्येवं चिन्तयतस्तस्य
 तत्र तीयार्थं कतिपयाः गृहीतकाञ्चयः सुरस्या योषितः
 समाययुः । वारिपूरितकलसाञ्च ताः सविनयमपृच्छत्
 विदूषकी महाभागः । कस्येदं सलिलं नीयते भवतीभि-
 रिति । ताः समञ्जवन् भद्र ! अस्यत्र पर्वते भद्रा नाम
 विद्याधरी, तस्याः स्नानार्थमिदमुदकम् । विचित्रा खलु
 दैवगतिः । तत्रैका महिला सहसा तमव्रवीत् महाभाग ।
 मम स्तन्व्यं कुम्भोऽयमुत्क्षिप्यतामिति । तथेति स बुद्धि-
 मान् तस्याः स्तन्व्योत्क्षिप्ते घटे पूर्वं भद्रया दत्तं तदङ्गुली-
 यकं निदधे । उपाविशच्च तत्रैव सरस्वते पूर्ववत् । ताश्च
 स्त्रियस्तत् सलिलमादाय भद्रागृहं ययुः । यावत् ताभि-
 स्तस्या भद्रायाः स्नानोदकं दीयते तावत् तस्या उत्सङ्गे
 तत् रत्नाङ्गुलीयकं सहसा न्यपतत् । तद्दृष्ट्वा जातप्रत्य-
 भिज्ञासौ भद्रा ताः योषितः, पप्रच्छ सख्यः ! दृष्टः किं
 शुभाभिः कश्चिदपूर्वः पुरुष इति । ताश्चोचुः सखि !
 दृष्टोऽस्माभिरैको युवा मानुषो दीर्घिकातटे, तेन च घटोऽ-
 यमुत्क्षिप्त इति । भद्रावोचत् शीघ्रं प्रकृतस्नानमण्डन-
 मिहैव तमानयत सहि मे भर्ता समागतः । एवमुक्ते
 ताभिर्नारीभिस्तत्र वापीतटे गत्वा यथावृत्तं निवेद्य

स्नायिता तुलाग्व विदूषकः प्रियान्तिकमनीयम् । गत्वा
च स चिरात् मार्गोन्मुखीं प्रियां निजसत्त्वतरोः पद्मां
फलश्रियमिव भद्रामपश्यत् । सापि दृष्ट्वा उल्याय हर्षवा-
प्याम्बुशीकरेर्दत्तार्धेवाम्य कण्ठे भुजलतास्रजं ववन्ध ।
परस्परान्घेषतश्च तयोः स्निग्धच्छलादिव अतिपीडनात्
चिरमभूतः स्नेहः सस्यन्दे । अथान्योन्य सुपाविष्टौ अवि-
लम्बदर्शनो उभौ शतगुणामिव उक्कण्ठामुदूहतुः । कथमिमां
भूमिमागतोऽसीति भद्रया पृष्ट स्तत्कालं विदूषकः सम-
भ्यधात् गुणवति । भवत्स्नेहमालम्ब्य प्राणसमयानारुह्य
बद्धन् इह सम्प्राप्तः किमन्यद् ब्रवीमि ? तदाकर्ण्य तस्य
अनप्रेक्षितजीविनां प्रणयितां दृष्ट्वा स्नेहात् तमभापत आ-
र्ष्युव । न मे सखीभिः सिद्धिभिश्च कार्यं, त्वं मे प्राणः,
हं प्रभो । गुणैः क्लीतास्मि ते दासीति । विदूषकोऽब्रवीत्
प्रिये । तर्हि दिव्यमिमं भोगं मुक्त्वा उज्जयिनीं वस्तुं मया
सहागच्छ । भद्रापि तथेति सपदि तद्वचः प्रत्यपद्यत
जही च तत्सङ्कल्पपरिभ्रष्टा विद्या स्तृण्वत् । ततस्तथा
सह तां निशां तत्र नीत्वा प्रातस्तस्मादुदयाद्विः प्रियासखी-
ऽवतीर्थं तं यमदद्वं राघवं सस्मार । स्मृतनात्रागतस्य च
तस्य स्मर्ये सनारुह्य प्रियामुत्सङ्गे निधाय गन्तव्याध्व-
काम तस्मै निशाचराय उक्त्वा प्रतस्थे । सापि भद्रा तद-
त्युग्र रात्र्यात्तस्मात्तस्मिन्निष्कामेशं खेहे, अनुरागपराणां
हि नाट्यैः किमिव न कुर्वते ।

अथ क्रमेण विदूषकस्तत् काकीटकं पुरं प्राप । आगत्य च
आर्यवर्षाण्य स्नां भार्यां ययावे । तेन च दत्तां तां भार्यां गृ-

हीत्वा पूर्ववत् राक्षसारूढः, सम्प्रतस्थे । ततश्च अम्बुधेस्तटे येन
 पूर्वानस्य वारिधौ क्षिप्तस्य रज्जवच्छिन्नाः तं पापं वणिजं गत्वा
 तस्य सुतां धनैः मह प्राकृप्रतियुतां जह्जारमेने च धनापहार-
 मेवास्य वधं कदर्याणामर्थसञ्चया हि प्रायेण प्राणा एव ।
 ततः स राक्षसरथमारूढ एव भद्रया राजपुत्रया तया
 बणिक्सुतया च सह नभ उत्पपात ततार च पूर्वसागरम् ।
 अथ पुनस्तत् पौण्ड्रवर्द्धनं नगरमासाद्य सविम्मयं सर्वैः
 पौरैर्वीक्ष्यमाणः राजभवनमाविशन् तां चिरविरहिात्सुकां
 देवसेननृपसुतां प्रियां सम्भावयामास । तत्पित्रा अनुरुध्-
 मानोऽपि उज्जयिनीं प्रति समुत्सुक स्तां राजसुतां गृ-
 हीत्वा प्रायात् । क्रमेण नानाजनपदानतीत्य राक्षसवे-
 गतः शीघ्रमेव उज्जयिनीमाससाद् । ततः समन्तात्
 विस्मितविचरते पौरजने राजा आदित्यसेनः विदितवृ-
 त्तान्तः अस्य प्रत्युद्गमनाय पुरी निरगात् । विदूषकस्तु
 दूरात् तं श्वशुरमागच्छन्तं दृष्ट्वा सपदि तस्मात् रक्षसीऽ-
 वतीत्यं सप्रणामं नृपमभ्यगात् राजापि तं भृशमभ्यन-
 न्दत । ततस्ताः समस्ताः पत्नीरवतार्यं राक्षसं काम-
 चाराय व्यसर्जयत् । तस्मिंश्च राक्षसे गते स विदूषकः
 स्वभाट्यैः श्वशुरेण साकं राजभवनमविशत् । गत्वा चान्तः-
 पुरं तस्य तनयां प्रथमप्रेयसीं सचिरविरहोक्त्वाक्लिता
 भृशमानन्दयत् । अथ राज्ञा कथमेतास्त्वदा भाट्याः
 प्राप्ताः, कथञ्च राक्षसीऽयं वशीकृत इत्येवं पृष्टः सर्वं
 यथावृत्तमस्मै कथयामास । ततः प्रभावतुष्टेन काट्यं-
 ज्ञेन महीभुजा तस्मै जामात्रे निजराज्यार्द्धं प्रदत्तम् ।

ततश्च स विप्रोऽपि विदूषकः समुच्छ्रितसितच्छ्रवो विधूतो-
भयचामरः राजा अभूत् । तदाच माङ्गलिकतूर्य्यनादेन
पौरजन हर्षनिनादेन च सापुरी उज्जयिनीप्रहर्षमुक्तनादेव
रराज । क्रमेण च स स्वप्रभावेण समयां महीं जित्वा,
अखिल-राजमुकुटवर्च्चिं ताड्ढिकमलस्ताभिर्मनोरथप्रियाभि-
श्चिरं विगतमत्सराभिररंस्त ।

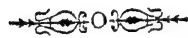
एवमनुकूले दैवे निजं सखमेव धीराणां लक्ष्म्याः समा-
कर्षणसिद्धौ मन्त्रो भवति ।

इत्थं वत्सराजमुखात् विचित्रां कथामाकर्ण्यं ते पार्श्वस्थाः
सर्वे मन्त्रिणः देव्यौ च परां प्रीतिमवापुः ।

इत्यष्टादशस्तरङ्गः ।

—*—

अथोन्विंशस्तरङ्गः ।



अथ तत्र यौगन्धरायण वत्सेश्वरमब्रवीत् देव । तव
पौरुषं दैवेन दत्तहस्तावलम्बं वर्त्तते, वयञ्च नीतिगास्त्रं
किञ्चित् कृतश्रमाः, तत् यथाभिलषितं शीघ्रं दिशं
विजये यतस्व । इत्युक्त्वा मन्त्रिसुरख्येन राजा प्राह अस्वे-
तत् कार्थ्यसिद्धयस्तु बहुविद्वाः, अतस्तदर्थं तपसा शम्भु-
माराधयामि, तत्प्रसादेन विना न हि वाञ्छितार्थसिद्धयो
भवन्ति । तदाकार्थ्यं मन्त्रिणस्तदस्य अभिप्रेतमनुमेनिरे ।

ततस्त्रिरात्रीपोषितं सह देवीभ्यां मन्त्रिभिश्च तपस्यन्तं तं
 ब्रह्मः स्वप्ने समादिशत् तुष्टोऽस्मि ते वत्स । उत्तिष्ठ
 निर्विघ्नं जयमाप्स्यसि सर्वविद्याधराधीशं पुत्रज्ञाच्चिरा-
 दिति । ततः स राजा अपगततपःक्लेश एव सहसा बुबुधे
 समनन्दयच्च प्रातः स्वप्नवृत्तान्तेन तेन त्रयीपत्रयत्नानि
 कुसुमसुकुमारे देव्यौ सचिवाश्च । अथान्वेद्युः क्षतयथा-
 दिततत्रगाराणां तपसा पूर्वजैः समप्रभावं राजानं यौग-
 न्धरायणः समभाषत देव । त्वमेव धन्यः यस्य भगवान्
 हरः प्रसन्नः तदिदानीं रिपून् जिवा कुलक्रमागतां लक्ष्मीं
 भज । स्वधर्मसमुपार्जिता हि लक्ष्मीर्भूभृता मन्वये स्थिरा
 भवति, पश्यतु देवः चिरभूमिष्ठोऽपि पूर्वजसम्भूतः निधि-
 प्रनष्टो भवता लब्ध इत्यत्र कथामेतां शृणु ।

आसीत् पुरा पाटलिपुत्रे नगरे देवदासो नाम कश्चित्
 महाधनो मन्त्राङ्गुलीनम्रञ्ज वणिक्पुत्रः । स हि पौण्ड्रवर्धने
 नगरे समृद्धस्य कस्यापि वणिजः नानुजनीत । कालेन
 पितरि पञ्चत्वमुपागते स देवदासः क्रमेण वृजसनासह
 व्यूतेन सर्वं धनमहारयत् । ततश्च तस्य भार्य्या दुःखदा-
 रिद्रसयुता श्रुत्वा तत्पिचा पौण्ड्रवर्धनादागत्य स्वालयम-
 नीयत । अय गच्छता कास्तेज स देवदासः पुनर्विपत्-
 खिन्नः स्वकर्म्मणि स्थातुमिच्छन् मूल्यायीं श्वशुरं आचितुं
 तद्गृहं प्रययौ । सायञ्च तत्रोपस्थित आत्मानं रजसा
 ध्वस्तं मलिनवसनञ्च वीक्ष्य व्यचिन्तयत् कश्चमीदृशोऽहं
 श्वशुरवेश्मनि प्रविशामि वरं मानिनोमृत्युर्न द्वैन्यं बन्धु-
 समीपे इत्यालोच्य आपण्ये गत्वा कापि विपण्णौ वहिः

सद्बुचितः नक्तं कमलोपममनस्थी । क्षणाच्च तस्यां विपणीं
 कञ्चित् युवानं प्रविशन्तं तदनन्तरञ्च तत्र निशब्दपद-
 सञ्चारमागतां कामपि स्त्रियं व्यलीकयत् । ततश्च
 तदनंतराले ज्वलत्प्रदीपे यदासौ दृष्टिमदात् तदा तामेव
 निजां गेहिनीं प्रत्यभिज्ञातवान् । दुःखाग्निहतश्चाचि-
 न्तयत् धनहीनिन देहो हाट्यते, स्त्रीषु का कथा, यासां
 विद्युतामिव नैसर्गिकं चापलम् । इत्येवं चिन्तयन् स
 वहिःस्थित एव रतःन्नविश्रम्भुप स्वकान्तायाः कथा-
 लापमित्रं अशृणोत् । अथ द्वारावकाशदत्तकर्णे अवहिते
 तस्मिन् सा पापा रहसि उपपतिमब्रवीत् कान्त ! शृणु
 कथयामि ते किञ्चित् रहस्यं मम भर्तुः प्रपितामहः
 वीरवर्मा नाम पुराभूत् तेन स्वगृहगङ्गणे चत्वारः स्वर्ण-
 पूरिताः कुम्भाश्चतुर्षु कोणेषु गूढं निहिता इति स केवल-
 मेकस्यै स्वभाट्यार्यै कथितमासीत् सा चान्तकाले स्रुषायै
 तदुक्तवती, सापि स्रुषायै मम श्वश्रु मम श्वश्रुश्च
 मद्यम् । तदेतत् मया दरिद्रस्यापि मत्पतेर्न कथितं स हि
 द्यूतकरत्वात् मम द्वेषः, त्वन्तु मे परमः प्रियः, अतस्त्वया
 तत्र गत्वा मद्भर्तुः सकाशात् धनै स्तत् गृहं क्रीत्वा
 तत् सर्वं सुवर्णमादाय इहागत्य सुखेन मां भजस्व ।
 एवमुक्तस्तया पापया स जारः बणिक् भ्रमस्यै ततोष
 मेने च लब्धं निधिमयत्नत एव । देवदासोऽपि तस्याः
 कुलटाया वाक्शल्येन नितरां निहतोऽपि हृदये धनाशा-
 मादधत् सद्य एव पाटलिपुत्रकमगमत् स्त्रीचकार चागत्य
 तत्सर्वं निहितं सुवर्णराशिम् ।

अथासौ जारः बाणिज्यव्याजेन निधिलीलुपस्तं देशमा-
 गत्य देवदाससकाशात् तद् गृहमक्रीणात् । देवदासो-
 ऽपि भूयसा मूल्यानेन तद्गृहं तस्मै दत्त्वा पुनरन्यत्र गृहा-
 दिक निश्चाय खशुरवेश्मन स्तां स्वगेहिनीं शीघ्रमानिनाय ।
 अथ तद्भार्याच्छ्रद्धकामुकः स बाणिक् एकदा अलब्धनि-
 धिस्तं देवदासमभ्येत्याब्रवीत् एतद् तव गृहमतिजीर्णं
 न मद्य रोचते, तद् देहि मे मूल्यं गृहाण च खगृहम् ।
 इत्येवं जल्पन् स बाणिक् देवदासञ्च विब्रुवन् उभौ विवद-
 मानौ राजान्तिक मुपजग्मतुः । देवदास स्तत्र राजा-
 न्तिके वक्षस्यविषदुःसहं स्वभार्यावृत्तान्तं कृत्स्नं न्यवे-
 दयत् । तत्र राजा तस्य भार्यामानाद्य तत्त्वमन्विष्य
 तं पारदारिकं बाणिजं सर्वस्वमदण्डयत् । देवदासोऽपि
 तां कुलटां कृत्तनासां कृत्वा अन्यां परिणीय लब्धनिधिः
 सुखमुवास ।

इत्थं धर्मीपार्जिता लक्ष्मी रामन्तान मनपायिनी,
 इतरा तु जलापाततुप्रारकणिव नखरी । तस्माद् धर्मे-
 णार्जयितुं यतेत विशेषतः राजा यतो धनमेव राज्य-
 तरोर्मूलम् । अत सिद्धये मन्त्रिमण्डलं यथावत् सम्मान्य
 धर्मेण श्रियमर्जयितुं दिशो विजयस्व । श्वशुरयो मैत्र-
 प्रसक्तानुप्रसक्तितः बहवो राजानो न विकुर्वते प्रत्युत
 मिलन्ति च, यस्वेष ब्रह्मदत्तोनाम वाराणस्यां भूपति-
 रस्ति, स एव ते नित्यवैरी, तमेवाग्रतो विजयस्व, तस्मिंश्च
 जिते प्राचीं ततः क्रमेणाखिला दिशः जेष्यसि । इत्थं
 कुरुष्व पाण्डोर्यशःकुमुदं समुज्ज्वलम् । इत्युक्तो मन्त्रि-

सुखेन वत्सराजः प्रकृतिषु विजयोद्यतः प्रयाणारम्भमादि-
 शत् । तदानीञ्च नृपतिः सुनीतिज्ञः सत्कारार्थं श्वशुर-
 सुताय गोपालकाय वैदेहराज्यमददात् पद्मावती भ्रात्रे
 च सिंहवर्धने स्वसैन्यसमागताय सम्मान्य चेदिराज्यम् ।
 ततश्च स विभुः भिल्लराजं पुलिन्दकं नाम वलैर्व्याप्तदिग-
 न्तरं प्राहृत्कालमिवाम्बुदैर्मित्रमानाययत् । तस्य महारा-
 जस्य राष्ट्रे महती यात्रासंरम्भात् शत्रूणां हृदयं भृशमाकुलञ्च
 समजायत । यौगन्धरायणश्चाग्रे ब्रह्मदत्तस्य विचेष्टितं
 जिज्ञासुर्वाराणसीं प्रति चारान् प्राहिणीत् । ततः शुभे-
 ऽहनि जयशंसिभिः सुनिमित्तैः सुप्रीतो वत्सेश्वरः समुच्छि-
 तच्छत्रं प्रोत्तुङ्गं जयकुञ्जरं प्रफुल्लैकतरुं गिरिमिव समा-
 रूढो दुर्म्भदोद्विपेन्द्र इव प्राप्तया सिद्धिदूत्येव अतिसुगमं
 स्वल्पाम्बुनिम्नगं मार्गं दर्शयन्त्या शरदा दत्तसम्भोदः सम-
 न्ततो नदद्भिः सैनिकैर्भुवस्तलमकाण्डनिर्मघवर्षासमयवि-
 भ्रमं कुर्वन् प्रथमं प्राच्यां ब्रह्मदत्तं प्रति प्रययौ । समा-
 गच्छतश्च तस्य सेनानिर्घोषप्रतिनादाकुलीकृताः दिशः पर-
 स्परं तदागमभयमिवाचख्युः । तस्य च काञ्चनसम्ब्राह्म-
 सन्भृतार्कप्रभासुरङ्गा नीराजनप्रीतपावकानुगता इव
 चलन्ति स्म । गजाश्चाप्य श्वेतचामरालङ्कृतश्रवणा
 विगलद्गण्डसिन्दूरशीणदानजलाः शरत्पाण्डुराम्भीदाल-
 ङ्कृतशिखराः स्रवद्घातवी भीतैर्भूधरैर्यात्रानुप्रेषिताः
 स्वार्भका इव पथि व्यराजन्त । नैवायं नृपः परेषामूर्जितं
 तेजः प्रसहति इतीव भूरेणुभिरर्कतेजस्तिरोदधे । ते द्वे
 देव्यौ मार्गं नयगुणाकृष्टे भूर्त्तिमत्यौ कीर्त्तिजयश्रिया-

विव तं नृपमनुजग्मतुः । पवनाक्षिप्तविच्छित्तैश्च तस्य
सैनिकैश्च जांशुकैर्नमत वापलायध्वमितीव विद्विषः प्रोचिरे ।
एव स राजा समाकृष्टचतुरङ्गसैनिकः परितः शरत्फुल्लसिता-
म्बुजान् दिग्बिभागान् स्वयशाभिः परीतानिव पश्यन्
ययौ ।

अत्रान्तरे यौगन्धरायणीपदिष्टाम्ने चारा धृतकापा-
लिकन्नताः पुरी वाराणसी प्रापुः । तेषाञ्चैकः कुहका-
भिज्ञो ज्ञानित्वमुपदर्शयन् गुरुरभवत् अपरे च तच्छिष्य-
भूतास्तमनुजग्मुः ।

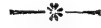
ते च शिष्या आचार्योऽयमस्माकं त्रिकालज्ञ
इति व्याजगुरुं तं भिन्नाग्निभित्तमतः ख्यापयामासुः ।
स ज्ञानी पृच्छतां सकाशे यत् अग्निदाहादिकं मुवाच
तच्छिष्याः गुप्तं तत् चक्रिरे तेन स नितरां पप्रथे ।
क्रमेण च स कपटाचार्यः क्षुद्रसिद्ध्या रञ्जितं तत्रत्यं नृप-
वल्लभं कनपि राजपुत्रं मुपासकमलभत । अभवच्च
तस्मिन् सम्प्राप्ते वत्सेशसंग्रामे शुभाशुभं पृच्छत स्तुचुस्वेन
ब्रह्मदत्तस्य नरपतेः रहस्यज्ञः । अथास्य ब्रह्मदत्तस्य
मन्त्री योगकरण्डकं वत्सेश्वरस्य आगच्छतः पथि विवि-
धान् कपटप्रयोगानकरोत् । प्रतिपथं विपादिद्रव्यसंयोगै
हृद्धान् कुसुमलताः तोयानि दृष्टानि च दूषयामास ।
सेन्येषु पण्यविलासिनी विषकन्याः निशासु कृद्धान्घातनः
पुरापांश्च न्ययोजयत् । तच्च सर्वं विज्ञाय स ज्ञानिलिङ्गी
चारः स्वानुचरैः सत्वरमेव यौगन्धरायणाय न्यवेदयत् ।
योगन्धरायणश्च तत्सर्वं बुद्ध्वा पथि दूषितं तत्तद्विपा-
तयोः

दिकं प्रतियोगैर्ब्रह्मशोधयत् । कटकेषु च अपूर्वस्त्रीसमायोगं
न्यवेधत् निजघान च तान् ह्यवधकान् सह रुमग्वता ।
ततश्च प्रतिकृतं मायया तं सैन्यपूरितदिगन्तरं वत्सेश्वरम-
मन्यत दुर्जयं ब्रह्मदत्तः । अथ स ब्रह्मदत्तः सम्मन्त्र
मन्त्रिभिः दूतञ्च विसर्ज्य स्वयं शिरोबद्धाञ्चलिर्निकटी-
भूतं तं वत्सेश्वरमभ्यगात् । वत्सराजोऽपि तं प्रदत्तोपा-
यत सुपस्थितं प्रणतं नृपं ब्रह्मदत्तं प्रीत्या सम्मानया-
मास शूराहि प्रकृतिप्रियाः । इत्थं तस्मिन् ब्रह्मदत्ते वि-
जित्ते स शूरः प्राचीं शमयन् वायुरिव नमयन् मृदून्
उन्मूलयंश्च कठिनान् द्रुमानिव नृपान् चलहीचिविलो-
लितं गङ्गावजयवित्रास वेपमानमिवाम्बुधिं प्राथमियाय ।
निचखान च तस्य वेलातटान्ते पातालादभय याञ्छार्थ-
सुदृगतं नागराजमिव जयस्तभम् । ततः कलिङ्गैरग्रग-
मिभि रवनतैस्तस्य करे दत्ते यशस्विनस्तस्य यश महे-
न्द्राद्रिमारुरोह । तत्र राज्ञा सुपायनीकतैर्गजैर्भीतैर्वि-
न्ध्याद्रिकूटैरिवागतैरमुगता दक्षिणां दिशं ययौ । तत्र शर-
क्काल इवाम्बुदान् शत्रून् निःसारपाण्डुरान् अपगर्जितान्
पर्वताश्रयिणश्च चकार । तेन सम्महंकारिणा उन्नह्य-
माना कावेरी तत्रत्यचोलकानामधीशस्य कीर्त्तिंश्च समं
कालुष्यं यवतुः । स वत्सराजः मुरलानां मूर्धसु तल्कान्ता
च करैराहन्यमानेषु कुचेषु उन्नतिं समं न सेहे । तस्य
मातङ्गा यत् गोदावरी पयः सप्तधा विभिन्नं पपुः तत् मद्-
व्याजात् सप्तधेव व्यमुञ्चन्निव । अथ स वत्सेशः रेवासु-
त्तीर्थे उल्लसिनीसगात् अविशच्च तां चण्डमहासेनेन

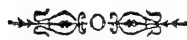
श्वशुरेण पुरस्कृतः । अगमञ्च सत्वरालोकन सम्भ्रमात्
 ज्ञथमाख्यधम्मिञ्च शोभाद्वैगुख्यशालिनां मालवमहिलाक-
 टाचाणामिकलक्ष्यताम् । तत्र श्वशुरेण सत्कृतस्तथानिर्ह-
 स्तस्थौ यथाभीष्टानपि स्वदेशजान् भोगान् विसम्भार ।
 वासवदत्ता तु पित्रोः पार्श्वविवर्त्तिनी सौख्येऽपि शैशवं
 म्मरन्ती विमना इवा तिष्ठत् । राजा चण्डमहासेन स्तथा
 तनयया वथा तथैव पद्मावत्या समागतः सातिशयमन-
 न्दत् । तत्र काञ्चित् निशा अतिवाह्य प्रीतः श्वाशुरैः
 सैनिकैरन्वितः पश्चिमां दिशं प्रययी । तस्य अमिलता
 नून प्रतापानन्त धूमिका, यत् लाटनारीथासुदयुकलुषा-
 दृग्दृशकार । असौ नृपः मामुन्मूल्य अर्भोर्धिं पुनर्मन्वि-
 यति नूनमितीव तदुगजाधूतवनो मन्दरः प्रावेपत ।
 सत्यमयं कोऽपि सूर्याचन्द्रमसोर्दि-त्तण प्रतीच्यामुदय
 सुदयनः प्रापति तत्रत्या अमन्यन्त । तत स नृपतिः कुवेर-
 तिनकामङ्गमिनीमलनादिव कैलास हाससुभगामाशा-
 मभिजगाम । तत्र सिन्धुराजं विधित्य हरिसैव्यैरनुद्रुते
 राघव इव राक्षसान् क्लिच्छन् वशमनयत् । क्षुब्धस्त्राञ्जे-
 रुम्भय इव तुरुष्काणां तुरगव्रतास्तं दलशोऽन्वयुः । ततो
 गृहीत्वारिकर, श्रीमान् वल्गेश्वरः पापस्य राहोरिव पार-
 सीकपतिः एभ्योत्तम शिरश्चिच्छेद । ततो हनान् जयत-
 स्तस्य सुखरीकतद्विष्टुखा द्वितीयेव गङ्गा कीर्त्तिं हिमाचले
 वित्तवार । नदन्तीषु सेनासु भयाकुत्सानां विहिषा प्रतीपः
 शैतरन्नेषु निनादः केवल शशुवे । कामरूपेश्वरः अप-
 च्छेत्स शिरसा तं वत्सराजं नदन् यत् विच्छेत्तामगान्

तत्र चित्रम् । सम्प्राट् वत्सराजः तदृत्तैः नागैरन्वितः
 तस्मात् विवहते । एवं स वल्लेश्वरः वसुधां विजित्य
 सपरिच्छदः पद्मावतीपितुर्भगधराजस्य पुरं प्राप । मग-
 धेश्वरोऽपि देवीभ्यामन्विते तस्मिन् जामातरि उपस्थिते
 निशाज्योत्स्नावति चन्द्रे स्मर इव रुञ्जीरुवः संवहते ।
 स मगधपतिः प्रथममविज्ञातस्थितां तदनु प्रकाशं गतां
 वामत्रदक्षामधिकत्रय्यास्यदप्रजनयत । अथ स विजयी
 वत्सराजः तेन मगधराजिनार्चितः समग्रजनमानसैः
 चिरानुरागागतैर्नागैरनुगतः बलभरेण प्रकम्पितवसुधा-
 तलो निजमेव विषयं स्थावाणकं जगाम ।

इति एकोनविंशस्तरङ्गः ।



अथ विंशस्तरङ्गः ।



ततः स राजा सेनानां विश्रामाय लावाणके स्थितः
 रहसि यौगन्धरायणमत्रनीन् महामते । तव बुद्धयैव मया
 पृथिव्यां सर्वे पार्थिवा विजिताः, उपायस्वीकृताश्च नैव
 कदाचित् मे व्यभिचरन्ति परन्तु एको वाराणसीपति-
 दुर्वात्मा ब्रह्मदत्तो व्यभिचरतीति मन्ये विश्वासः कुटिलेषु
 क १ । एवमुक्तो यौगन्धरायणः प्राह राजन् । ब्रह्मदत्त-
 स्ते भूयो न व्यभिचरिष्यति, एष खलु आक्रूरधेनीपतिः

स्वया भृशं सम्मानितः कः सचेताः शुभाचारस्याशुभमाचरेत् ? यस्तु तादृशीऽपि तादृशस्याशुभमाचरेत् तस्य तद्वैव अशुभं स्वयमुपतिष्ठेत । अत्रैतां कथां कथयामि श्रूयताम् ।

पुरासीत् पद्माख्ये जनपदे अग्निदत्तीनाम कश्चित् ख्यातिमान् राजदत्ताग्रहारभुक् द्विजोत्तमः । तस्य द्वौ सुतौ, तयोज्यायान् सोमदत्ताभिधः द्वितीयः वैश्वानरो नाम । सोमदत्तस्तु सुश्रीकः परं मूर्खः दुर्विनीतश्च । अपरः विद्वान् विनीतश्च । कृतदारौ तौ पितरि अस्तं गते तदीयस्य अग्रहारादिकस्य अर्द्धमर्द्धं विभज्य जगृहृतुः । कनीयांसु विद्यावत्तया राज्ञा सम्मानितोऽभवत्, ज्येष्ठस्तु सोमदत्तश्चपलः चैत्रकर्म्मणि रतोऽभूत् । एकदा कश्चित् पितृबन्धुः सोमदत्तं शूद्रैः सह बद्धगोष्ठीकं विलोक्य प्रोवाच रे मूर्ख ! अग्निदत्तसुतो भूत्वा इत्थं शूद्रवत् चेष्टसे, निज-मनुजं राजसत्कृतं पश्यन् न लज्जसे ? तदाकर्ण्य स सोमदत्तः कुपितः प्रधाव्य परित्यक्तमर्याद-पादप्रहारेण तं विप्रमाजघान । स तु विप्रस्तत्क्षणं अन्यान् तत्रोप-स्थितान् विप्रान् साक्षिणः कृत्वा पादाघातावमानितः राजानं गत्वा समावेदयत् । राजापि सोमदत्तस्य बन्धाय भटान् प्राहिणोत् । ते च भटास्तस्य सोमदत्तस्य मित्रैर्निगत्य शस्त्रपाणिभिर्जघ्निरे । ततो राजा नितरां क्रुद्धः बहु बलं प्रेष्य अस्य गृहीतस्य सोमदत्तस्य शूलारोपण-मादिदेश ।

अथाकस्मात् शूलायामारोप्यमाणः स केनापि प्रक्षिप्त

इव क्षिती निपपात । रक्षन्ति हि कल्याणोदकं भाग्य-
सम्पदं यतोऽस्य तदानीं बधका अपि पुनरारोपणीयता
अस्या अभवत् । अत्रान्तरे च कनीयसा वैखानरेण आह-
शीकार्तं न विज्ञतो महीपतिर्ब्रधत् तममीचयत् । ततः
मरणनिस्तीर्णं शीमदत्तः राजापमानेन तेन भृशं सन्तप्तः
सपरिजनो देशान्तरं गन्तुमियेष । यदा तु तद्वन्धुभि-
स्तस्य देशान्तरगमनं नैच्छन् तदा स राजाग्रहाराद्धां
वृत्तिं तां त्यक्त्वा स्थितिं प्रतिपिष्टे ।

ततो वृत्तान्तरहीनः स कृषिं कर्तुं कामस्तद्व्योग्यां
भुवं द्रष्टुं शुभेऽहनि अटवीं जगाम । गत्वा च तत्र शुभां
भूमिं सम्भाव्य फलसम्पदं प्राप्य तन्मध्ये एकं महाविस्तार-
मग्न्यलतर्कनैजत । तच्च शुभधनच्छायाच्छन्नं सूर्योऽनु-
गच्छन् शीतलं प्राप्य कृषिकामः प्राहृषमिव भृशं तुतीव ।
दोऽस्याधिष्ठारः तस्यैवाहं भक्तोऽस्मीत्यभिधाय कृतप्रद-
क्षिणं स्तमश्वत्थं प्रणवाम । ततः कृतस्वस्वयन्दस्तस्य
तरारधः वलिं विधाय वलीवर्दयुग्मं नियोज्य कृषिं कर्तुं
आरभे । तस्यै च तस्यैवाधस्तात् दिवानिशम् । तत्रैव
तदृष्टहिणी तस्य भोजनादिकमानिन्ये । अथ यथाकालं
पक्षेषु शशेषु सा भूमिः परराष्ट्रेण निःशङ्कमागत्य देवात्
व्यलुण्ठाय । ततः परवले याते शस्ये च नष्टपाये स
सत्त्वान् रुदतीं भार्यामाश्रमास्य किञ्चिद्वशिष्टं तस्यै
ददौ । पुनश्च पूर्ववत् कृतवलिस्तस्यैव कृषिं विधाय तरा-
रधस्तात् तस्यै स्वभावं एव धीराणां यदापद्यपि अचला
भवन्ति ।

एकदा चिन्तया विनिद्रस्य एकाकिनः स्थितस्य तस्य
निशि तस्माद्भवत्यतरोरशरीरिणी वागुदतिष्ठत् भोः सोम-
दत्त । तुष्टोऽस्मि तवाध्ववसायात् तद्गच्छादित्यप्रभनाम्नः
भूपतेः श्रीकण्ठदेशगं राष्ट्रम् । तस्य महीपतेर्द्वारि सस्य्या-
ग्निहोत्र मन्वान् पठित्वा इदं वचः ब्रूयाः अहं फलभूति
नाम विप्रः, शृणुत मम वचनं शुभकारी शुभमाप्नुयात्
अशुभकारी अशुभमिति । एवं वदं स्वं तत्र महतीं
ससृद्धिमाप्स्यसि, सस्य्याग्निहोत्रमन्वांश्च मत्त एवाधुना
शिञ्जस्व, अहं कश्चिद् यच्च इत्युक्त्वा स्वप्रभावेण तं तान्
मन्वान् अध्याप्य स। वाणी तस्मिन्नेव वटे तिरोदधे । अथ
प्रातः स सोमदत्तः भार्यया सह फलभूतिरिति नाम
लब्ध्वा यत्तदत्तं प्रतस्थे । क्रमेण च तास्ता विषमाः परि-
वर्तिनीः दुर्दशा इव अटवीरतिक्रम्य श्रीकण्ठ विषयं प्राप ।
तत्र भूपतेर्द्वारि यथोक्तं सस्य्याग्निमन्वान् पठित्वा फल-
भूतिरिति स्वं नाम संश्राव्य शुभकारी शुभमशुभकारी
अशुभं लभते इति लोकस्य कौतुकोत्पादकं वच प्रीवाच ।
इत्यं पुनः पुनर्वदन्तं तमादित्यप्रभो नरपतिः कथमेवं वदे-
दसाविति कौतूहली स्वसकाशं प्रावेशयत् । सोऽपि
प्रविश्य तथैव नृपतेरग्रतः सुहुरब्रवीत् तेन च नृपः पाश्वर्-
चरैः सार्द्धं जहास ददौ च तस्मै बल्लाख्यानरणानि
ग्रामांश्च । न हि महान्तः सृष्टा तुष्यन्ति ? एवं स फल-
भूतिर्यत्तप्रसादेन राजदत्तां विभूतिमासाद्य दारिद्र्यादु.खं
विजहौ प्रापच राजप्रियतामेवं पुनः पुनर्वदन् प्रभूणां हि
विनोदरसिकं मनः । क्रमेण च तस्मिन् राजनृहे

अन्तःपुरेषु च राज्ञः प्रिय इति प्रीतिं बहुमानञ्च लीभे ।

अथ कदाचित् स आदित्यप्रभो नृपति मृगयात्
प्रत्यावृत्त्य सहस्रान्तःपुरमाजगाम । ददर्श च द्वारपाल-
सभ्रमशङ्कितः प्रविश्य देवार्चन व्यग्रकरां दिगम्बरां
जङ्घुकेशीं अर्द्धमीलितलोचनां स्थूलसिन्दूरतिलकां जपप्र-
स्फुरिताधरां विचित्रवर्णकन्यन्मन्त्राम् उल्लसद्गता असृक्-
सुरामहाप्रांस कल्पितोद्यवलिक्त्रियां राज्ञीं कुवलयाम्बलीं
नाम । प्रविष्टे च नृपतौ सा ससभ्रमं परिहितव्रसनः
तच्छण्डमुयुक्ता किमेतदिति राज्ञा याचिताभया समभा-
षत प्रभो । तवैवोद्यत्ताभार्यमेवं व्रतं कृतवत्यस्मि अत्रै-
ताम्रागमवार्त्तां सिद्धिञ्च शृणु कथयामि ।

पुराहं कन्या पितृसङ्गनि स्थिता मधुमहीक्ष्वे उद्यान-
मगमं तत्र मद्दयस्याभिः समेत्याहसुक्ता भक्तृदारिके ।
अस्तत्र प्रमोदीद्यानवर्त्तितसमण्डलमध्यगः दृष्टप्रभावो
वरदो देवो विनायकः । तन्मुपागत्य वाञ्छितप्रदं भक्त्या
पूजय, येन निर्विघ्नमाशु सुयोग्यं पतिमाप्स्यसि । तदा-
कार्ण्यं मया मौग्ध्यात् ताः सख्यः पर्य्यपृच्छन्त, सख्यः ।
कन्या विनायकपूजया किं भर्त्तारं लभन्ति ? । अथ ताः
प्रत्यवोचन् किमेवमुच्यते त्वया, तस्मिन् अपूजिते कस्यापि
कापि सिद्धिरिह न भवेत्, शृणु एतस्य प्रभावं वयं वर्ण-
यामः । एवमुक्त्वा ताः सख्यः मे कथामिमा मक-
थयन् ।

पुरा तारकेणासुरराजिन उपद्रुते शत्रो पुरारातेस्तनयं
सेनान्प्रमिच्छति दग्धे च तत्प्रमङ्गेन कुसुमायुधे गौरी

कृततपाः ऊर्ध्वरेतसमत्युग्रे तपसि स्थितं चाम्बकं पतिं
 प्राप्य सुतप्रसिप्तं मदनस्य जीवितञ्च प्रार्थितवती परं
 सिद्धयर्थं विघ्नेश्वरपूजनं न स्मरार । अभीष्टकामार्थिनीञ्च
 तां कान्तामसौ हरः प्रीवाच प्रिये । पूर्वं प्रजापतेर्मानसात्
 कामः समजायत । जातान्तः सः कं दर्पयामीति मदात्
 जगाद्, तेनासौ विधाता अमुं कन्दर्पनामानं चक्रे ।
 कचे च पुत्र । अति दृष्टोऽसि, तत् त्रिनितादात्मानं रचे,
 मा नाम तस्मान् श्रुत्युमवाप्ससि इत्येवं पित्रा कथितोऽपि
 स दुरात्मा मां धर्पयित्नुमागतः मया च स दम्भः, तदेतस्य
 कथं पुनरुद्भवः ? भवत्याश्च स्वप्रभावेणैव पुत्रमुत्पादयामि,
 न हि मे मद्दनीलाहजनिताः प्रजाः सामान्यजनवत् ।
 एवं वदत एव पार्वतीं तस्य शश्वीः शतमखान्वितः पद्म-
 योनिराविराभीत् । सुतञ्च ताभ्यां ताम्काष्टरगत्ये स
 भगवान् भवः देव्यामात्मजं स्वष्टु कामस्य च देहिनां मनसि
 समुद्भव मनुष्येणे । ददौ च निजचित्ते मनोभुजोऽवकाशम् ।
 तेन च लुष्टी धाता खालयं ययौ देवी च मुदं प्राप ।

अथ कदाचित् रहसिस्थितः शङ्करः उमया सह सुरत-
 क्रीडामारिभे । यदा तु वर्षशतेष्वपि गतेषु रताम्बो ना-
 भवन् तदा तदुपमर्देन सुवनत्रितयमकम्पत । ततो जगत्-
 शान्तये पितामहोपदिष्टाः सुगन्तस्य देवस्य रतविघ्नाय
 वैश्वानर स्मरन्ति स्म । अग्निरपि स्मृतमात्रः समागत्य
 दुर्धमे मदनान्तकं भव्या पलाय्य जलान्तः प्रविवेश । जल-
 चारिणीभिकाश्च तभ्याग्नीस्तीजसा दह्यमानाः विचिन्वतां
 देवानां अग्निमन्तर्जलस्यं शशंसुः । ततोऽग्निस्तान् भिकान्

अनभिव्यक्तवाचः कृत्वा तिरोभूय च भूयो जगाम स्वं
मन्दिरम् । देवाश्च इतस्ततोऽन्विथन्तस्तं तत्र कोटरान्तःस्थं
शम्भूकरूपिणं गजैःशुकैश्च दर्शितं प्रापुः, स चैषां दर्शनं
ददौ । ततोऽसौ जातवेदास्तेषां गजानां शुकानाञ्च
जिह्वा विपर्यासरूपमभिशापं दत्त्वा देवैः कृतस्तुतिस्तेषां
कार्यमङ्गीचकार । अथ स ज्वलनः स्वीषणा समुपेत्य
शाप भीत्या प्रणम्य सुरतात् शङ्करं निवार्य देवकार्यमस्मै
न्यवेदयत् । शर्वोऽपि प्रवृद्धवेगस्तस्मिन्नग्नौ स्वं वीर्यमा-
दधे । तद्धि तस्य शुकं धारयितुं शक्नो वङ्किरुमा वा ।
अथ न मया त्वत्तस्तनयः सम्प्राप्त इति खेदाकुलां देवी-
मुवाच भगवान् भवः । देवि । विघ्नराजपूजनात् विना
तवात्र विघ्नः सञ्जातः, तदर्चयैनं येनाशु वङ्गी नः सुतो
जनिता । इत्येवमुक्त्वा शम्भुना पार्वती विघ्नेश्वरमपूपूजत् ।
अनलोऽपि सगर्भं शम्भवं वीर्यं विभ्रत् अन्तः प्रविष्टतिग्मां-
शुरिवावभौ । अथ कालेन सः गङ्गायां तद्गर्भमुद्ववाम ।
गङ्गापि तं धारयितुमशक्ता शिवाञ्जया मेरौ अग्निकुण्डे
तं तत्याज । तत्र ग्राम्भवैर्गणैः संरक्ष्यमाणः स गर्भं
सहस्राब्दान्ते निष्पद्य षडाननः कुमारोऽभूत् । ततो
गौरीनियुक्तानां कृत्तिकानां पयोधरान् स षड्भि-
र्मुखैः पीत्वा स्वल्पैरेवाहोभिर्वदधे ।

एतस्मिन्नन्तरे देवपतिस्तारकासुर निर्जितस्थक्तसंग्रामः
मैरुशृङ्गाणि शिश्रिये । सुरा ऋषिभिः साकं तं कुमारं
शरणं ययुः । सोऽपि षडाननस्तान् सुरान् रचन् तैः
परिहृतस्तस्थौ । इन्द्र सु स्वस्य हारितं राज्यं मत्वा सं-

क्षुब्धः समत्सरस्तं कुमारमयौधयत् । तद्व्याभिहताञ्च
 षण्मुखाङ्गात् कुमारस्य शाख विशाखाख्यौ द्वौ सुतावजा-
 र्येताम् । अथ सपुत्र मुक्त्रान्तदेवराजपराक्रमं तमुपेत्य
 तनयं स्वयं शर्वः संग्रामादवारयत् अवीञ्च पुत्र ! जातो-
 ऽसि तारकं हन्तुमिन्द्रस्य राज्यं रक्षितुञ्च, तत् निजं
 कार्यं कुरुष्व इति । ततः प्रणम्य प्रीतिन वज्रपाणिना
 स्तुतः सैनापत्ये अभिषेक्तुमुपचक्रमे । यदा तु तमभिषेक्तुं
 सुरपतिः उन्निमवचनोऽभूत् तदास्तब्धबाहुःशुचा सन्तप्तं
 तमवदत् शङ्करः । यस्मात्त्वया सेनान्यमभिलपता गजाननो
 न पूजित स्तस्मात् ते विघ्नो जातः तस्मात् विघ्नराजमर्चय ।
 तदाकर्ण्य सुरपतिर्गणेशमर्चयित्वा मुक्तबाहुः सम्यक् अभि-
 षेकोत्सवं सेनान्यो निरवर्त्तयत् । ततोऽचिरात् सेनानीस्ता-
 रकासुरं निजघान । देवाञ्च सिद्धकार्या ननन्दुः, गौरी च
 पुत्रवती । तदेवं भर्तृनन्दिनि ! देवानामपि हेरम्बे
 अनर्चिते नास्ति सिद्धिस्तत् एनं वरार्थिनी समर्चय ।

हे आठ्यपुत्र ! इत्युक्त्वा अहं ताभिर्वयस्याभि रुद्यानम-
 ध्यवर्त्तिनं विघ्नराजमुपेत्य अपूजयं पूजान्ते च सहसा
 गगनाङ्गनेऽपश्यम् ताः स्वसखीः स्वसिद्धितोविहरन्तीः ।
 तदवलोक्य कौतुकात् ता अन्तरीक्षात् समाह्वय अवताठ्यं
 च मया सिद्धिविषयं पृष्टाः सद्यः समब्रुवन् इमा नरमांसा-
 शनजा डाकिनीसन्धसिद्धयः, कालरात्रिर्नाम कापि
 ब्राह्मणी अत्रास्माकं गुरुः । एव महं सखीभि रक्ता
 खेचरीसिद्धिलुपा नृमांसाशनभीताच तत्क्षण मासम् ।
 अथ सिद्धिनोभात् ताः सखी रहमपृच्छंममात्र युष्माभिर-

पदेशो दाय्यतामिति । ततो मदभ्यर्थनया तास्तत्त्वयं
 गत्वा तां विकटाकृतिं मिलद्भ्रुवं कातराक्षीं न्यञ्चच्चिपिट-
 नासिकां स्थूलगण्डीं करालोष्ठीं दन्तुरां दीर्घकन्धरां लम्ब-
 स्तनीं महीदरीं विदीर्णीत्फुल्लपादां धात्रा वैरूप्यनिर्भाण-
 वैदग्धीमिव दर्शिता कालरात्रिसानिन्युः । सा मां पादा-
 नतां स्नातां पूजितविघ्नेयां विवस्त्रां मण्डले भीमां भैर-
 वाञ्छामकारयत् । अभिषिच्य च मञ्चं तान् तान् निजान्
 मन्त्रान् भक्षणाय च देवाञ्च नवलीकृतं नृमांसञ्च ददौ ।
 अहन्तु गृहीतमन्त्रा कृतनरमांसाशना तत्त्वयं दिग्म्बरा
 एव सखीभिः समजम्बरसुत्पतिता । द्वे । ततश्च तत्र
 कृतक्रीडा गुर्वनुज्ञया अचतीदृषं निजं कन्यान्तःपुर सह
 सखीभिरगमम् । एवमहं वाक्येऽपि डाकिनीचक्रवर्तिनी
 जाता, तत्रचास्माभिर्बहवो नराः समेत्य अक्षिताश्च ।
 नाश्च । अत्रान्तरे कथामेतां कथयामि शृणु ।

विष्णुस्वामी नाम तस्याः कालरात्र्याः पतिः कश्चिद्
 विप्र आसीत् । स च वेदपारगः तस्मिन् देशे नानादि-
 गागतान् शिष्यान्ध्यापयत् । तस्य च शिष्याणामेकः
 सुन्दरको नाम युवा शीलेन विराजितवदुर्गुणः शिष्यः
 सज्जभवत् । एकदा सा गुरुपत्नी कालरात्रिः पत्यौ क्वापि
 ग्रामान्तरे गते रतार्थिनी रहसि तं सुन्दरकामभ्यर्थयामास ।
 स तु अर्थार्थज्ञानोऽपि कथमपि धर्मविप्लव कर्तुं नैच्छत् ।
 स्त्रियो यथा विचेष्टतां सतान्तु मनः निष्कम्भमेव । ततः
 सा कालरात्रि रपश्यते तस्मिन् सञ्जातक्रीडा स्वयं लण्ड-
 नखलतैः स्वमङ्गं पाटयामास । यावत् स्वामी गृह

मायात् तावत् विकीर्णवस्त्रकेशान्ता भृशं रुरोद् प्रविष्टश्च
भर्त्तारमन्नवीत् नाथ । पश्य सुन्दरकेण वलात्काराभिला-
षिणा मम किं कृतं ? तदाकर्ण्य उपाध्यायः क्रुधा
जज्वाल प्रत्ययः स्त्रीषु विदुषामपि विवेकं सुष्णाति ।
सायश्च गृहमागतं सुन्दरकं दृष्ट्वा विप्रः प्रधाव्य सशिष्यो
मृष्टिभिः पादैर्लगुडैश्च तथा अताडयत् यथा तं प्रहारनि-
श्चेष्टं मृतमेव मत्वा शिष्यैर्निशि रथ्यायां तत्याज ।

ततोऽसौ सुन्दरकः शनैर्निर्गानिलमन्त्रीदित स्तथाभि-
भूतमालानं पश्यन्नो वमचिन्तयत् अहो स्त्रीणां चारित्रम् ?
येन तादृशा अपि महात्मानो गुरुवः एवं कलुषीक्रियन्ते,
तथाहि विद्वानपि वृद्धोऽपि आचार्य्यः अविचार्य्य अति-
क्रोधात् मयि एवमकारणदण्डमकरोत् अथवा कामक्रो-
धयो रेष महिमा येन मुनयोऽपि पूर्वं स्वदारव्यभिचार-
शङ्कितः देवदारुवने देवदेवाय शङ्कराद्यापि चुक्रुधुः न चैनं
क्षपणकत्रेशमृषीणामपि अशान्ततासुमायै दर्शयन्तं देवं
विविदुः । ते चातिक्रुद्धा दत्तशापाः सन्तः पश्चात् त्रिजगत्-
त्रोभकारणं तं देवं विदित्वा तमेव शरणं ययुः । तदेवं
कामक्रोधादिभिर्वञ्चिता मुनयोऽपि विमुह्यन्ति गृह्णिषु
का कथा । इत्येवं चिन्तयन् सुन्दरकः निशि दस्युभयात्
समीपवर्तिनि शून्ये गोवाटहर्म्ये निभृतस्तस्थौ । अत्रा-
न्तरे तत्रैव हर्म्ये सा कालरात्रि राक्षशवीरश्रुरिका मुक्त-
फुत्कारभीषणा नयनाननवातीत्क्ता छाकिनीमण्डलमध्यव-
र्त्तिनी समामयी । सुन्दरकस्तु तां तादृशीं कालिरात्रि-
मुपागतं दृष्ट्वा भीतः रचोघ्नान् मन्वान् जजाप ।

सा तु तेन मन्त्रेण मोहिता भयङ्गुचितैरङ्गै रेकाङ्को
 स्थितं तं सुन्दरकं नाद्राचीत् । अथ सा सखीजनसहिता
 उत्पतनमन्त्रं पठित्वा सहसा तेन गोवाटहर्म्येण सह
 अभः उत्पपात । सोऽपि सुन्दरक स्तं मन्त्रं श्रुत्वा तदेव
 ज्ञप्साद् । सापि नभसा सहर्म्या चष्पादेव उज्जयिनीं ययौ ।
 यस्या च तत्र हर्म्यं मन्त्रबलात् शाकवाटके अवतास्यं
 सहस्रशाने चिक्रीड । सुन्दरकश्च तस्मिन्
 शाकवाटके अवतीर्थं क्षुधितः उत्खातमूलकैर्वात्तिमक-
 रोत् । हाताहारे च तस्मिन् प्राप्स्यत् गोवाटमाश्रिते सा
 कालरात्रि पिष्टकामनात् निहृत्वा अधिरुद्ध गोवाटा
 शिष्याभिः सह मन्त्रसिद्धिवलात् पुनराकाशमार्गेण तस्या-
 भिव निशायां खण्डहमाययौ । आगत्य च स्वस्थानं स्थाप-
 न्निस्त्वा च यथास्थानं गोवाटवानं विसृज्य च ताः सर्वा
 अनुचरी शयनागारं भविशत् । सोऽपि सुन्दरकः तद्-
 ग्रंथविस्मित स्तां निशां तत्रैव गोवाटे नीत्वा प्रभाते त्यक्त-
 गोवाटः सुहृदामन्तिकं ययौ । तत्राख्यात स्ववृत्तान्तः
 देशान्तरगमनोद्यतोऽपि तैमिन्त्रैरनुचरै स्तेषामेव मध्ये
 च संभक्त्ययत् अभ्यवहारविधिन्तु सत्रं सप्तनि प्रत्यहम-
 करोत् ।

एकदा कालरात्रिरापणे शीपकरस्थाने क्रेतुं
 निर्भता तं सुन्दरकं दृश्यं जगद् च समीपमेत्य पुनः का-
 लरात्रि, सुन्दरक । अद्यापि त्वत्प्रवृत्तौ स्मरासुरा
 मां भव । एवमुक्तः सुन्दरकोऽपि तामब्रवीत् मैवं वद, नैष
 वक्तव्यः त्वं मय मासत शुभपदपति । ततः कालरात्रिर-

ब्रवीत्, धर्मं यदि अपेक्षसे, तद् रक्ष मे प्राणान्, प्राखरक्ष-
 शात् कोऽधिको महान् धर्मः ? । सुन्दरकोऽवोचत् मातः ।
 त्वेवं पुनर्वादीः गुरुतल्पगमनं कुत्र धर्मं इति ख्यायते ? एवं
 तेन निराकृता सा कालरात्रि स्तं कृषा तर्जयन्ती स्वहस्तेन
 उत्तरीयं पाटयित्वा गृहमगात् । आगत्य च पश्य सुन्दर-
 क्केण पुनर्धावित्वा ममेदमुत्तरीयं पाटितमिति पतिं दर्शया-
 मास । स च तस्याः पतिं क्रीधात् आगत्य सुन्दरकं बध्म-
 मुदीर्यं तत्क्षणात् सत्रे सुन्दरकस्य भोजनमवारयत् । ततः
 सुन्दरकः खेदात् तं देशं त्यक्तुमुद्यतः गोवाटे शिञ्चितं
 अक्वाशीत्पतनमन्त्रं जानन्नपि अवरौहणेऽपरं मन्त्रं
 शिञ्चितमपि विस्मृतं ध्यायन् तदेव गोवाटहर्म्ये निशि
 पुनर्ययौ ।

अथ तस्मिन् तथास्थिते सा कालरात्रिः पूर्ववत् सखी-
 जनपरिवृता उपेत्य तथैव हर्म्यस्था अन्तरीक्षेण मार्गेण
 उच्चयिनीं ययौ । अत्र च मन्त्रेण शाकवाटके गोवाटमव-
 तार्यं पुनः पिष्टनिकेतनं विहाराय प्रययौ ।

सुन्दरकसु मन्त्रं भूयः श्रुत्वापि नाग्रहीत् कुतोहि विना
 गुरुपदेशं सिद्धिः ? ततोऽत्र शाकवाटके कतिचित् मूल-
 कानि भुञ्जा अपराणि च नेतुं गोवाटे प्रक्षिप्य पूर्ववत्
 निभृतस्तस्थौ । अथ सा कालरात्रि स्तथैवारूढ गोवाटा
 नभसा तस्यामेव निशि यथास्थानस्थापित गोवाटा स्व
 भवनमाजगाम । सुन्दरकोऽपि प्रातः गोवाटात् निर्मल्य
 भोजनभूत्वाशीं गृहीतमूलकः विपणिमगमत् । विक्री-
 षानस्य तत्र तत्र राजपुरुषा मालवदेशीयाः स्वदेशजं तत्-

मूलकं दृष्ट्वा विना मूल्यमहरन् । ततः सुन्दरकः सुहृदनु-
द्वृतः कलहं कुर्वन् पाषाणैरस्मान् ताडयतीति तैः शठैः
राजान्तिकमनीयत अवादि च नृपः, मालवकात् आ-
नीय कान्यकुब्जेऽत्र कथं मूलकं विक्रीणीषि इत्येवं पृष्टोऽपि
एषः न किमपि जल्पति प्रत्युत पाषाणै रस्मान् हन्तीति ।
ततो राज्ञा किमेतदिति पृष्टे तस्य सुहृदोऽब्रुवन् राजन् ।
यद्येषः अस्माभिः सह प्रासादमधिरोप्यते तदैतत् कृतम-
द्भुतं जल्पेत् नान्यथा । तथिति राज्ञा प्रासादमारोपितः
सः सप्रासाद एव मन्त्रेण पश्यत एव तस्य राज्ञः सद्यः समु-
त्पपात नभः । समिचञ्च तेन प्रासादेन प्रयागं गत्वा
श्रान्तः तत्र कमपि राजानं स्नातुं ददर्श । अत्र च प्रासादं
संस्तभ्य खात् गङ्गायां निपत्य सर्वैस्तत्रत्यैर्विस्मयोद्गीक्षितस्त
राजानमभ्यगात् । कस्त्वं कथं गगनादवतीर्णोऽसि इति
तेन राज्ञा विनीतेन पृष्टः एवमवादीत् अहं मुरजकानाम
देवस्य शश्रोगेण, तदाज्ञया मानुषभोगार्थी त्वत्सकाशमि-
हागतः । तदाकर्ण्य स नृप, सत्यं मत्वा तस्मै शस्त्रपूषं
सरत्वं सस्त्रीक सौपकरणं पुरं प्रादात् । सुन्दरकश्च त-
स्मिन् पुरे प्रविश्य दिवि उत्प्लुत्य सानुचरः चिरं स्वच्छन्दं
विचचार । बुभुजे च हेमपत्यङ्के शयानश्यामरैर्वीज्यमानं
बराङ्गनाभिः सेव्यमानश्च ऐन्द्रं सुखम् ।

अथेकदा कश्चित् योगी आकाशचारी सञ्जातपरिचय-
स्तस्मै व्योमावरोहणमन्त्रं ददौ । ततः प्राप्तमन्त्रं स
निजे देशे कान्यकुब्जे व्योममार्गाद्वातरत् । राजा तु त
सपुरं पूर्णलक्ष्मीकं नभस्तलादवतीर्णं विदित्वा स्वयं

कौतुकात् तमुपाययौ । अथ राज्ञा सविशेषमनुयुक्तः
 कालवित् राजाये कालरात्रिं वृत्तान्तं सर्वमकथयत् ।
 राजा च तत्क्षणात् तां कालरात्रिं मानाट्य पप्रच्छ । सा तु
 निर्भया स्वमविनयं सर्वं स्वीचकार । ततः कुपिते नृपे
 तस्याः कर्णौ च्छेत्तुमुद्यते सा गृहीतापि पश्यतामेव सर्वेषां
 तत्रैव तिरोदधे । ततो राजा तस्याः स्वराष्ट्रे वासं न्यषे-
 धत् । सुन्दरकसु राज्ञा सत्कृतः पुनर्नभस्तलं
 शिञ्चिये ।

इत्युक्त्वा आदित्यप्रभः भूपतिं पतिं पुनश्च राज्ञी कुव-
 ल्यावली अवादीत् देव ! एवं विधा डाकिनी मन्त्रसि-
 सिषयः सन्ति, तच्च मत्पितृराज्ये सर्वत्र विश्रुतम् । अहश्च
 कालरात्रेः शिष्याभिः आदौ तव कथितम् । मम तु
 पातिव्रत्यात् ततोऽपि समधिका सिद्धिरस्ति । भवता चाद्य
 अहं दृष्टा, कृता च मया तवैव श्रेयः साधनी अर्चना, उप-
 हाराय च मन्त्रेण पुरुषमाक्रष्टमुद्यताहम् । तदस्मदीये नये
 त्वमपि सम्प्रति प्रविश कुरुष्व च सिद्धियोगजितानां राज्ञां
 शिरःसु पदम् । तदाकर्ण्य स राजा क्व महामांसभोजनं
 डाकिनीनयः, क्व च राजत्वमित्युक्त्वा तत् निषिषेध । अथ
 तस्यां राज्ञ्यां प्राणत्यागोद्यतायां स राजा तत् प्रत्यपद्यत ।
 विषयैराकृष्यमाणा हि कथं सुपथे तिष्ठन्ति ? । ततः सा
 राज्ञी तं राजानं गृहीतसमयं पूर्वपूजिते मण्डले प्रवेश्यैव
 इदमब्रवीत् नाथ ! यस्त्वेष फलभूतिर्नाम विप्रस्तवान्तिवै
 स्थितः, स एव मया उपहारार्थमद्य आक्रष्टमुपकल्पितः ।
 परन्त्वाकर्षणं सायानं तस्मात् कश्चित् सूपकृतं अत्र काट्ये

नियुज्यतां यस्तं स्वयं हन्ति पचत्यपि । नात्र घृणा कार्या,
यस्मात् तन्मांसवलिभक्षणात् अर्चने समापिते पूर्णा सिद्धिः
म्यात् एष तावत् उत्तमः कल्पः । इत्युक्तः प्रियया स राजा
पापभीतोऽपि तदङ्गीकार कष्टा हि स्त्रीषु अनुवृत्तिः १ ।
अथ साहसिकनामानं सूपकारमानाद्य विश्वास्य च तौ
दम्पती सहैवोचतुः राजा देवीद्वितीयोऽद्य भीक्ष्यते, तत्
त्वया कुरु आहारस्य इति यः अभ्येत्य त्वां ब्रूयात् त्वं न
तत्क्षणं निपात्य तस्मांसैश्च रहसि सुस्वादु भोजनमावयोः
सम्पादये रिति । एवमादिष्टश्च स सूपकृत् तथेति प्रति-
ज्ञाय गृहमगात् । प्रातश्च फलभूतिं तं प्राप्तं दृष्ट्वा राजा-
ब्रवीत् गच्छ साहसिकं ब्रूहि सूपकारं यथा राजा देवी-
द्वितीयोऽद्य स्वादुभोजनं भीक्ष्यते अतस्त्वरितमुत्तममाहारं
सम्पादय इति ।

तथेति निर्गतञ्च फलभूतिमेत्य राजपुत्रश्चन्द्रप्रभोना-
माब्रवीत् ब्रह्मन् । अनेन सुवर्णेन शीघ्रं मम हे कुण्डले
पितुरिव शोभने कारय । इत्युक्तः फलभूतिस्तेन राज-
पुत्रेण कृतानुरोधः कुण्डलार्थमेव प्रहितः प्रययौ । राजपु-
त्रोऽपि एकाञ्चि फलभूतिना कथितं राजनिर्देशं कथयितुं
स्वैरं महानसमगात् । स च साहसिकः सूपकारः यथा-
समयं उक्तं राजादेशं तं राजपुत्रं सद्यः क्षुरिकया अबधीत् ।
राजदम्पती च कृतार्चनी अजानन्तौ तस्मांसैः साधितं
भोजनमभुञ्जाताम् । सानुत्पापः ब्रह्मवधेन राजा तां
रात्रिं कथयितुं नीजा मातः कुण्डलहस्तामायान्तं तं
फलभूतिकुट्टानीम् । अप्राचीञ्च दिभ्रान्तः कुण्डलीदे-

ज्ञात् तं तत्क्षणम् । अथ तेनाख्यातवृत्तान्तः सद्य एव
भूतले पपात चक्रन्द च हा पुत्र । इति भार्यां निन्दन्
पुनः पुनः ।

ततः पृष्टश्च सचिवैर्यथातत्त्वमवर्णयत् अवीचश्च फल-
भूतिनीकामनुदिन भद्रकृत् भद्रमाप्नुयादभद्रकृदभद्रमिति
प्रायेण अन्यार्थं चिकीर्षितः दोषः आत्मन्येव फलति कन्दुकी
भित्तिनिक्षिप्तः प्रतिफलन्निव पतति । यदस्माभिः पापा-
त्मभि ब्रह्महत्यां चिकीर्षुभिः स्वपुत्रघातनं कृत्वा तन्मांस-
भक्षणं कृतमिति । इत्युक्त्वा स्वान् अधोमुखान् मन्त्रिणः बोध-
यित्वा तमेव फलभूतिं निजे राज्ये अभिषिच्य अपुत्रः पाप-
शुद्धये दत्तदानः सभात्यः अनुग्रयाग्निना दग्धाऽपि पुन-
श्चग्निं प्रविवेश । फलभूतिश्च तद्राज्यं प्राप्य पृथ्वीं शशास
तस्मात् भद्रमभद्रं वा कृतमात्मन्येव फलतीति ।

इत्येवं कथां कथयित्वा यौगन्धरायणः पुनर्भूपतिम-
वोचत् राजेन्द्र । यदि जित्वा शुभमाचरतोऽपि तव ब्रह्म-
दत्तोविकुर्वीत तदा स एव स्वदीर्घैर्हन्यत एव । इत्युक्त्वा
मन्त्रिमुख्येन वत्सराजस्तद्वचनमभिनन्द्य उत्थाय तद्दिनक-
र्त्तव्यं सर्वमशेषयत् । अपरेद्युश्च कृतसर्वदिग्विजयस्त-
स्मात् लावणकात् कौशाम्बीं स्वपुरीं प्रति ससैन्यपरि-
च्छदः समुदचलत् । क्रमेण च उत्सवपूर्णा उत्पताकां नृत्य-
न्तीमिव नगरीं प्राप्य पौरश्रीनयनोत्पलवने प्रवातारम्भ-
मिव वितन्वन् चारुणीङ्गीयमानयशाः स्तूयमानश्च वन्दिभिः
प्रशम्यमानश्च नृपैः प्रासादमविशत् । ततोऽसौ वत्सेभः
विनम्नेषु अखिलेषु राजसु श्रासनमधिरोष्य पूर्वमधिगतं

कुलोचितं निधिभूतं सिंहासनमारुरोह । क्षणे च तस्मिन्
मङ्गलसमाहृत तारधीरतूर्थरवप्रतिध्वानै स्तम्भन्निमुह्यप-
रितीषितलोकपालदत्तैः समसाधुवादैरिव प्रतिदिशं नभः
पुपूर । ततः कृतमहोत्सवः द्विजेभ्यो वसुधा विजयसत्त्वं
अर्धजातं त्रितीर्थं मन्त्रिणश्च कृतार्थानकरोत् । तस्मिन्
नरेन्द्रे यथायोग्यं वसूनि वर्षति ध्वनद्वनच्छदङ्गनिनादधू-
र्षायां तस्यां पुरि भावि बहुफलं सम्भाव्य सर्वे जनाः प्रतिगृहं
कृतमहोत्सवा अभूवन् । इत्थं वसुमतीं विजित्य स यौग-
न्धरायण-रुमण्वतोर्विनिवेशित राज्यतन्त्रः यथेच्छं वासव-
दत्तया पद्मावत्या च सह रमते स्म । कीर्त्तिश्रियोरिव
तयोर्देव्योर्मध्यगतः स वरचारणगीतयशाः निजयशोधवक्त्र
चन्द्रोदयं सिधेवे पयो च शत्रुप्रतापमिव सुधारासं
यथावत् ।

इति विंशस्तरङ्गः ।

समाप्तोऽयं लावाणको नाम
द्वितीयो लम्बकः ।

—*—

अथ एकविंशस्तरङ्गः ।

—ॐ—

ततो राजा उदयनः कौशम्बग्रामवस्थितः एकातपत्रां
विजित्वा महीं भुञ्जानः रुमण्वति यौगन्धरायणे च न्यस्त-

राज्यतन्त्रः वसन्तकसम्बः सुखैकपराग्रणः सह वासवदत्तवा
 पद्मावत्या च विहारैकरसः स्वयं वीणां वादयन् सङ्गीतक-
 मसेवत । वाराङ्गनाञ्च स्वर्णकलसैरहस्तस्य स्मरराज्या-
 भिक्षेक इव रागीज्ज्वलं मधु आहरन् । स हि आरक्तस-
 रसम्बच्छं अन्तःस्फुरिततन्त्रं स्वचित्तमिव तयोर्देव्योर्मध्ये
 आसवं उपनीतवान् । ईर्षारुषामभावेऽपि तयो रान्नागि-
 मुंखे भङ्गुरभ्रुणि सरागे तस्य दृष्टिर्न त्वस्मिमगमत् । मधु-
 पूर्णा स्फाटिक बहु चपका तस्य पानभूमिर्वालातपारक्त-
 सितपद्मा पद्मिनीव रराज । अन्तरान्तरा च व्याधैः समं
 पलाशश्यामकङ्कः स धनुर्वाणः स्वयोग्यं सृगकानन
 भेजे । जघान च शरैर्भरीचिमालीव करैरविरलैस्तिमि-
 शीघान् पङ्ककलुषान् वराहनिकरान् । तस्मिञ्च प्रधाविते
 विवस्तप्रसृताः कृष्णशाराः पूर्वजितानामाशाना ईर्षाक-
 टाक्षा इव वभुः । महिषघातिनोऽप्य रत्नारत्ना मही
 तच्छृङ्गपातमुक्ता सेवागतेव वनपद्मिनी विरगे । व्याप्त
 बल्लपतप्रासप्रीतेषु सृगारिषु सान्त् गर्जतनिष्क्रान्तजीवितेषु
 स खलु तीक्ष्मवाप । एवं व्यसनेषु समासक्तं तमेकदा
 सभामण्डपगतं नारदी मुनिरभ्यगात् । स तेन राज्ञा
 प्रणतेन कृतातिथ्यः क्षणमिव जिह्वय प्रीतस्तं नृपतिम-
 भधात् । हे वत्सेश्वर । सख्य महितं ईतत् ते वदामि ।

पुरासीत् पाण्डुरिति नाम राजा ते पूर्वपितामहः ।
 तत्रैव तस्य द्वे सुन्दर्यौ भाव्यौ वराहदुः तयोरेको कुन्ती
 नाम, द्वितीया माद्रीति विश्रुता । स पाण्डुः ससागरा-
 मेतां धरां विजित्य कदाचित् सख्यपरतयाः सृगयाव्यसनी

बनमगात् । तत्रासौ ऋग्यां चरन् अरिन्दमनामानं मुनिं
 ऋगरूपेण ऋग्यां । वहस्त्रेण पत्रिणा जघान । स तु
 मुनिः ऋगरूपं त्यक्त्वा कण्ठविवर्तिभिः प्राणैस्तं पाण्डुं
 विषण्णं मुक्तशरासनं शशाप । यस्मात् त्वया निर्विवेकैव
 सै रविहारस्थोऽयं जनः हतः तथा त्वमपि भार्यासङ्गम-
 काले मृत्युमवाप्स्यसीति । इत्येवमाप्तशापस्तदभीत्या
 त्यक्तभोगसृष्टः स पाण्डुः पत्नीभ्यां सहितः शान्तिं तपोवने
 वासमकल्पयत् । तत्रस्थोऽपि शापेन तेन प्रेरितः कदा-
 पित् माद्रीं सङ्गन्तुं यावत् प्रवहते तावदेव पञ्चतामगात् ।
 हे नृप ! तस्मात् ऋगया नाम भूभृतां महान् प्रमादः,
 अनया अन्येऽपि बहवो नृपा ऋगाइव क्षयं नीताः ।
 घोरनादा धूलिधूस्रा आभिषलोभिनी कुन्तदन्ता सा
 ऋगया राक्षसीव कथं शुभं कुर्यात् । तस्मात् विफल-
 मायासं जहीहि त्वं पूर्वपुरुषप्रीत्या ममातिप्रियपात्रं
 पुत्रश्च तव यथा कामांशो जनिष्यति तदाकर्णय । पुरा
 अनङ्गस्य देहोत्पत्तये रत्या सुतिभिरर्चितः प्रीतः शङ्करः
 रहसि इदमवादीत् गौरी स्वयं निजांशिनावतीर्थ्य पुत्रा-
 र्थिनी भूमौ मां समाराध्य कामं पुत्रं जनयिष्यतीति ।
 तस्मात् सा देवी चण्डमहासेनसुता भूत्वा तव महिषी
 जाता, तदेषा शिवमाराध्य कामांशं सुतं प्रसोष्यते । स
 च सर्वविद्याधराणां चक्रवर्ती भविष्यति । इत्युक्त्वा राज्ञा
 समर्चितः स ऋषिस्तत्क्षणाद्दर्शनं ययौ गते च तस्मिन्
 राज्ञा वासवदत्तया तथा सञ्जातपुत्रकामया सार्धं पुत्र-
 चिन्तयैव दिवसमनैषीत् ।

अथान्येद्यु रास्थानवर्तिनं त भूपं नित्योदितास्यः
 प्रतीहारीऽभ्येत्य न्यवेदयत् देव ! कापि ब्राह्मणी उक्त्वा
 हित गिश्चयुगला दुःस्था देवदर्शनार्थिनी द्वारि स्थिता
 तदत्र देव प्रमाणमिति । तदाकर्ण्य राज्ञा तत्प्रवेशे अभ्य-
 मुञ्चते सा ब्राह्मणी कशाङ्गी पाण्डुरधूसराकृतिः मानिनेव
 विशीर्णेन वाससा समाच्छादितावयवा राजान्तिकमुपेत्य
 कृतयथोचितविनया व्यजिज्ञपत् देव । ब्राह्मणी कुलीना-
 चाहं ईदृशीं दुर्गतिं गता, दैवाच्च युगपदेतौ मम सुतौ
 जातौ, तत् देव । नास्ति मे अभुक्तायाः स्तन्यमेतयोरभं-
 कयोर्जीवनाय । तस्मात् अनाथा दीनाहं शरणागतवत्-
 सलं देवं शरणमाप्ताः तदत्र देवः प्रमाणम् । तत्श्रुत्वा
 दयाद्रुचेता राजा प्रतीहारमादिशत् गच्छ इयं देव्यै
 वासवदत्तायै समर्प्यतामिति । प्रतीहारश्च तां नीत्वा
 देव्यै समर्पयामास । देवी वासवदत्ता तां राजप्रेषितार्थं
 प्रतीहारात् निशम्य विशेषेण श्रद्धया समग्रहीत् व्यचि-
 न्तयच्च युग्मापत्यामेतां पश्यन्ती अहो वामैकवृत्तित्वं
 विधातु, अहो वस्तुनि मात्सर्ग्यमहो अवस्तुनि भक्तिः,
 नाद्याथ्येकोऽपि मे जातस्तनयः अस्यास्तु यमौ जातौ ?
 एवं चिन्तयन्ती सा देवी स्नानार्थिनी तस्या ब्राह्मण्याः
 स्नानादिषु चेटिकां नियुज्य स्वयमपि स्नानादिकमकरोत् ।
 सा च ब्राह्मणी चेटिकाभिः स्नपिता दत्तवसना स्वादु
 भोजिता च प्रथमास्वसित्ता तथा भूरिव समुदश्वसत् ।
 एव समाश्वस्ताश्च तां कथालापैः परीक्षितुं देवी वासव-
 दत्ता समभाषत ब्राह्मणि । भवत्या कापि कथा मम

कथ्यताम् । तदाकपर्यं सा तथेत्युक्त्वा कथामैतां वक्तुमारभे ।

पूराभूत् जयदत्तोनाम कश्चित् सामान्यो भूपतिः । देवदत्तनामा तस्य पुत्रीऽजनिष्ट, स तु राजा यौवनस्यस्य तस्य तनयस्य विवाहार्थी चिन्तयामास राजलक्ष्मी रति-
चञ्चला वेश्यैव बलवद्भिरेव भोग्या, कुलबधूरिव वणिज्जं लक्ष्मी रनन्यगामिनी स्थिरा दृश्यते, तस्मात् पुत्रस्य विवाहं वणिजां गृहात् दास्यामि येन बहुदायादेऽपि तस्य राज्ञे कदाचिदापदो न भविष्यन्ति इत्येवं निश्चित्य पुत्रार्थं स भूपतिः पाटलिपुत्रकात् बसुदत्तनाम्नी वणिजः कन्यां वव्रे । बसुदत्तोऽपि ज्ञाध्यसम्बन्धसृष्ट्या दूरदेशेऽपि राज-
पुत्राय तां कन्यामदद्यात् । अपूरुषञ्च धनैर्यौतकैः जामा-
तरम् । ततश्च राजा जयदत्तः तेन अवाप्तबहुधनपत्नीकेन तनयेन सुखमनुभवन् तस्यौ ।

अथैकदा बसुदत्तः सन्वन्धिसञ्जनि समागत्य कार्यां शतरव्यपदेशेन तां सुतां स्वगृहमनैषीत् । ततः सहसा राज्ञा जयदत्तः पञ्चतामगमत् । तद्गोत्रजैश्च दायादै-
स्त्वस्व तत्रराज्यं बलात् अधिक्तम् । तेषाञ्च दायादानां भयेन राजपुत्रीऽपि देवदत्तः जनन्या देशान्तरं निम्नि अल-
क्षितमपसार्य नीतः । तत्र सा माता दुःखितमानसा तं राजपुत्रं प्रीवाच वत्स । अस्माकं सम्राट् पूर्वदिगीश्वरः प्रभुरस्ति तदन्तिकं मच्छ, स ते राज्यं साधयिष्यति ।
एवमुक्त्वा मात्रा स देवदत्त स्तां मातरमगादीत् जनन्ति । तत्र निर्धनं निष्परिकरं मां को बहु मंस्वते ? तदाकर्ण्य

माता प्रव्रवीत् वत्स ! प्रथमं श्वशुरस्य गृहं गच्छ ततः
 तस्मात् धनं प्राप्य परिकरं कृत्वा चक्रवर्त्तिनः सखायं
 ब्रूय । इति माता प्रेरितः स राजपुत्रः सलज्जोऽपि
 श्वशुरगृहमेव प्रययौ सायञ्च तद्गृहं प्राप । स तु पिङ्ग-
 षीनः विनष्टराज्यः लज्जया अकाले तत्र प्रवेष्टुं नाशकत् ।
 अत्र निकटे सन्नवाघ्रे स्थितः रजन्यां श्वशुरमन्दिरात् रज्या
 अवरोहन्ती कामपि स्त्रियमकस्मात् अवलोकयामास ।
 अद्येन च स्वामेव भार्यां रत्नद्युतिसमुज्ज्वलां तामुक्त्वा-
 'भवाकामपतित' प्रत्यभिज्ञाय पर्यतप्यत । सापि ई-
 श्वररक्षामं पतिं दृष्ट्वापि अपरिजानती कोऽसीत्युपपन्न-
 योऽपि देवदत्तः पान्योऽहमिति समव्रवीत् । ततः सा
 बलिङ्गुता तस्या एव सत्रगालाया अन्तःप्रविशेय, राज-
 पुत्रोऽपि तां युतमवेक्षितुमन्वगात् । भा चान्न कमपि
 पूर्वस्थितं पुरुषमभ्यगात्, स तु पुरुषः तां त्वं चिरेवागता-
 सीति पादाघातैरताडयत् । ततः सा प.पीयसी द्विगुण-
 रागा तमुपपतिं प्रसाद्य तेन सहिता तत्र यद्दृष्ट्वा
 अतिडत् । तद् दृष्ट्वा स राजपुत्रः सुप्रभः क्रुद्धोऽपि
 अचिन्तयत् कोपस्य नायं कालः अथत् कार्यं सम्बलि-
 षतंते कथमेतत् शत्रुयोस्यं मम कृपायं एतयोः कृपययो-
 रपरि पात्वते ? अलमेतया कुलटया, सर्वदा दुर्विचक्षि-
 मेत् मम दीर्भाग्यवलीयसो विधातुः । अतुल्यकुलसम्ब-
 लस्यैतत् फलं एषा वा कृपया कथमपराधति, न हि
 क्वकी बलिभुजं मुक्त्वा कोक्त्रिरे रमते ? इत्याक्षोच च
 तां भार्यामुपपतिसहितामुपेक्षत ततां हि नृबलिनीधि

चेन्नसि स्त्री दृणमिव । तत्कालञ्च सुरतावेगवशात् तस्या
 बणिकसुतायाः श्रवणात् सुरद्राव्यं विभूषणं मस्र्वलत् ।
 तच्च सा व्यस्ततया न ददर्श, सुरतान्ते च सत्वरा उपपत्ति
 मापृच्छत् यथागतं गृहमयासीत् । प्रच्छन्नकामुके च
 तस्मिन् द्रुतं कापि गते स राजपुत्रः तत् रत्नाभरणं स्फुर-
 च्छिखामण्डलं प्रनष्टलक्ष्मीगवेरणे हस्तदीपमिवाग्रहीत् ।
 महावै तदालोक्य स राजपुत्रस्तत्क्षणं सिद्धार्थमात्मानं
 मन्यमानः तत्क्षणं निर्गत्य कान्यकुब्जं प्रतस्थे । तत्र
 बन्धकत्वेन तत् रत्नं निधाय स्वर्णलक्षं गृहीत्वा तेन च हत्-
 स्यश्चान् क्रीत्वा चक्रवर्त्तिनः सकाशमगात् । ततश्च तेन चक्र-
 वर्त्तिना सम्मानितः तद्दत्तैर्धनैः साकं खनगरमेत्य रिपून्
 रणे विजित्य तत् पैटकं राज्यं प्राप । तच्च रत्नं बन्धात्
 विनिर्मुक्त्य श्वशुरान्तिकं तत् रहस्यं प्रकटीकर्त्तुं अश-
 क्तितं प्राहिणीत् । श्वशुरश्च तदुपागतं स्वसुताकर्णभूषणं
 सम्भ्रान्तः सुतायै तस्यै समदर्शयत् । साऽपि पूर्वपरि-
 श्रष्टं स्वचारितमिव तत् समालोक्य भर्त्रा प्रेषितञ्च बुद्ध्या
 व्याकुलैव समस्मरत् इदं मे तस्यां रात्रौ सत्रगृहान्तरे
 पतितं यस्यां तत्र स्थितः कोऽपि पथिको मया दृष्टः ।
 तन्नूनं स मम पतिर्मे शीलं जिज्ञासुच्छलेनाययौ । मया
 तु स न ज्ञातः, तेन च इदं भूषणं प्राप्तम् । इत्येवं चिन्त-
 यन्त्या स्तस्या बणिकसुताया दुर्नयव्यक्तिविल्लवं हृदयं कातर-
 मस्फुटत् । ततस्तस्याः पिता रहस्यज्ञां तच्चेटीं पृष्ट्वा
 स्वयुक्तिः सर्वं तच्च बुद्ध्या शुचमत्यजत् । राजपुत्रोऽपि

प्राप्तराज्यः गुणार्जितां चक्रवर्त्तितनयां लब्ध्वा भार्यामपरां
त्रियमिव मुञ्चमजाप ।

तदेवं स्त्रीणां साहसे हृदयं वज्रवत् कर्कशं साध्वसा
वेगसम्पाते तु पुष्पकोमलम् । तासाञ्च काञ्चन सद्गंश-
जाता मुक्ता इव योषित सुवृत्ताच्छहृदया भुवि भूषणता-
मुपयान्ति । राज्ञश्चीञ्च हरिणीव सदा विप्लविनी धैर्य-
पाशेन बन्धुं बुधाएव जानते, तस्मादापद्यपि सम्पदर्थिभिः
सत्त्वं न त्याज्यं अयमेव मम वृत्तान्ती निदर्शनं येन मया
एवं गतोऽपि चारित्रं रक्षितं तच्च भवत्या दर्शनमङ्गल-
प्राप्तया अद्य फलितम् । इति तस्या मुखात् ब्राह्मण्यास्त्रां
कथां श्रुत्वा देवी वासवदत्ता सादरा समचिन्तयत् ब्राह्म-
णीयं कुलवती नूनं अस्या हि भङ्गिः स्वशीलोपक्षेपे प्रौढिञ्च
वाचि उदारतां शंसति, राजसभायां प्रवेशे च अस्याः
प्रावीण्यं दृश्यते, इति संचिन्त्य सा देवी पुनस्तां ब्राह्मणी-
मवोचत् ब्राह्मणि ! त्वं कस्य पत्नी, कथं ते वृत्तान्तः
कथ्यतां तदाकर्ण्य ब्राह्मणी सा वक्तुमुपचक्रमे ।

देवि । मालवे जनपदे अग्निदत्त इति कोऽपि द्विजः
लक्ष्मीसरस्वत्योर्निर्लय आसीत् । तस्य तु अर्थिभिरात्तधनस्य
क्रमात् स्नानरूपौ द्वौ सुता वभूताम् । तयोर्ज्येष्ठः शङ्कर-
दत्तो नाम अपरः शान्तिकरः । हे यशस्विनि ! स
शान्तिकरः विद्यार्थी बाल एव पितुर्निर्लयात् निर्गत्य कापि
गतः ज्येष्ठस्तु मां परिणीतवान् यज्ञदत्ततनयाम् । अथ
कालेन स मम श्वशुरः अग्निदत्तः हृद्वो लोकान्तरमगात् ।
श्वश्रूश्च तमन्वगात् । मङ्गलार्ता च धृतगर्भां मां विमुञ्च

तीर्थोद्देशं गतः शोकेन पितृविद्योगजेन सरस्वतीकूले
तनुमत्यजत् । वृत्तान्ते चास्मिन् तत्सहगामिभिरित्य
स्वजनेभ्यः कथिते सगर्भया मया नानुगन्तुं लब्धम् । ततो
मयि अभिनवपतिवियोगातुरायां अकस्मादेत्य दस्युभि-
रस्मन्निवासः सकलोऽपि अग्रहारो विलुण्ठितः । ततश्चाहं
निष्ठभिर्ब्राह्मणीभिः सार्द्धं शीलभ्रंशभयात् गृहीतस्वल्पव-
सना पलायिता । विदूरञ्च गत्वा देशं ताभिरन्विता कञ्चु-
कश्चोपजीविनी मासमात्रमतिष्ठम् । अनन्तर अनाथशरणं
वत्सेश्वरं लोकतः श्रुत्वा ताभिरिव ब्राह्मणीभिः शीलैक-
पाथेया इहागतैव प्रसूतास्मि युगपत् द्वौ तनयौ । तदेवं
शोको विदेशः दारिद्र्यं द्विगुणञ्च प्रसवः अहो विधात्रा
मे आपदां द्वारं सममेव विवृतं, गतिस्थानयोर्वालयोवई-
नाय नास्तीत्येतदालोच्य लज्जां नारीभूषणं विमुच्य प्रविश्य
च राजद्वारं सदसि राजा मया याचितः । कोहि शक्नोति
आपन्नवालापत्यात्तिर्दर्शनं कर्तुं ? तदादेशेन च मया
भवत्याश्चरणान्तिकं प्राप्तं विपदश्च मे निवृत्ताः तदेष मम
वृत्तान्तः, येन आवाल्यात् अग्निक्रियाधूमैर्मे दृशौ पिङ्ग-
लिते अतीर्नाम्ना अहं पिङ्गलिका हे देवि । स तु देवरः
शान्तिकरः विदेशगः कुत्र तिष्ठति इति नाद्यापि ज्ञायते ।

एवमुक्तानिजवृत्तान्तायां तस्यां देवी वासवदत्ता तां कुली-
नामित्यवधार्य प्रीत्या वितर्क्य एवमवादीत् इह वैदेशिकः
शान्तिकरो नामास्माकं पुरोहितः स्थितः मन्ये स एव ते
देवरो भविष्यति । इत्युक्त्वा उत्कलिकाकुलां तां ब्राह्मणी-
नीत्वा च रात्रिं सा देवी प्रातः प्राजि मरुताः ॥ १ ॥ अन्वय-

मपृच्छत् । अदर्शयच्च उक्तान्वयाय तस्मै तां भ्रातृजावां
पुत्रवतीम् । अथ विज्ञातवृत्तान्त. बन्धुक्षयात्तस्तां भ्रातृ-
जायां शान्तिकरो गृहमनयत् । तत्र च पितरौ भ्रातर-
श्चानुशोच्य यथोचितं वालकद्वयसहितां तां भ्रातृपत्नीमा-
श्नासयत् । देवी वासवदत्ता च तस्या स्त्री सुतो भाविनः
स्वपुत्रस्य पुरोहितौ पर्येकल्पयत् । तयोर्ज्येष्ठः शान्ति-
सोमः द्वितीयः वैश्वानर इति नामकरणमकरोत् सा देवी
बहुसम्पदा, स्वकर्माभिः फलभूमिं नीयमानस्य जन्तो रन्ध-
स्येव स्वपौरुषं हेतुमात्रम् । अथ प्राप्तबहुविभवास्ते
तत्र सङ्गता वालकयुगलसहित ब्राह्मणी-शान्तिकरा
अतिष्ठन् ।

अथ गच्छत्सु दिवसेषु एकदा पञ्चभिः सुतैः सह शरा-
वान् आदाय आगतां काञ्चित् क्लृम्भकारिकां दृष्ट्वा देवी
वासवदत्ता पार्श्ववर्तिनीं तां पिङ्गलिकां ब्राह्मणीमवा-
दीत् सखि पिङ्गलिके । पश्य पञ्च एतस्याः सुताः, ना-
द्यापि ममैकोऽपि, ईदृश्यपि पुण्ड्रानां पात्रं न मादृशी ।
ततः पिङ्गलिकान्ब्रवीत् देवि । दुःखायैव दरिद्रेषु पापभू-
यिष्ठा प्रजा जायते भूयसी, भवादृशीषु यो जायते सः कोऽपि
तादृशः पुण्ड्रवान् । तदलं त्वरया विषादेन च, अचिरेणैव
योग्यं सुतमाप्स्यसि । इति पिङ्गलिकयोक्ताऽपि सुत
जन्मनि सोत्सुका समभवत् । तदानीञ्च राजा अन्तःपुर-
मेखान्ब्रवीत् देवि । गिरिशाराधनं विना ते पुत्रो न
भविता इति नारदीनीक्तं, तद् आशु वरदोऽसौ देवस्त्वया
समारोध्य इति राजनियुक्ता सा देवी तत्क्षणं व्रताद्य

निश्चयमकरोत् । तस्याञ्च गृहीतव्रतायां राजापि मन्त्रि-
गणसहितः सर्वैश्चलोकः शङ्कराराधनव्रतं निदधे ।

अथ विभुः शङ्करः त्रिरात्रीपोषितौ तौ दम्पती प्रसाद-
प्रवशीभूय स्वयं स्वप्ने समादिशत् उत्तिष्ठतं युवां युवयोः
सुतोऽचिरादेव जनिता यः मत्प्रसादात् विद्याधराणामधीर्णा
भविष्यति । इति वचनमुदीर्य चन्द्रमौलौ सपदि तिरो-
हिते तौ दम्पती प्रबुध्य कृतार्थौ अधिगतवरमङ्गत्रिमं प्रमो-
दमापतुः । प्रातश्चोत्थाय नरपतिः स्वप्नवृत्तं प्रकृतिषु
प्रकाश्य महोत्सवपूर्णाः व्रतपारणमकरोत् । कतिपयदिव-
सान्ते च तस्या देव्याः स्वप्ने कश्चित् जटिलः पुरुषः समागत्य
फलमदात् । ततो वत्सेश्वरः तया विनिवेदितस्वप्नवृत्ता-
न्तया निवेदितः मन्त्रिभिरभिनन्दितः शशिमीलिना
फलव्याजेन दत्तं सुतं विचिन्त्य मनोरथं समीपगम-
मन्यत ।

इति एकाविंशस्तरङ्गः ।

—*—

अथ द्वाविंशस्तरङ्गः ।

अथ वासुदेव्याः गर्भोऽभवत् । सा लोखने चैष आपा-
ण्डुना मुखेन शशाङ्केनेव गर्भस्थकामप्रणयसमाजतेन
विवधौ । भाविविद्याधराधीश्वर गर्भसेवार्थं मागता
भूत्तिमत्यो विद्या इव सख्यस्तां पठयुंसासत । सा च
गर्भस्थसुताभिषेकायेव पल्लवाच्छादितमुखी कलसाविव
श्याममुखी पयोधरी बभार । स्वप्ने च सरसारव्यसङ्गीता

विद्याधर्यः तामाकाशस्थितामुपतस्थिरः । सा तु प्रवृद्धा
तदेव नभःक्रीड़ाविलसितं साक्षात् सेवितुमभिललाष । यौग-
न्धरायणश्च तं तस्या दीहदं मन्त्रयन्नेन्द्रजालादिप्रयोगैः
समपूरयत् । सा च तै स्तैः प्रयोगैर्गगनस्थिता खेचरीव
यौरनारीजनानां कौतुकमादधाना विजहार । एकदा
वासगृहस्थितायास्तस्या हृदि विद्याधराणामुदाराः कथाः
श्रोतुं कौतूहलमजनि । ततस्तत्र देव्या अभ्यर्थितो यौग-
न्धरायणः शृण्वत्सु सर्वेषु कथामेतामभाषत ।

देवि ! अस्ति हिमवान् नाम गौरीजम्भदाता पर्वत-
राजः । तस्मिंश्च विद्याधरनिवासे जीमूतकेतुर्नाम विद्या-
धराधिपः प्रतिवसतिस्म । तस्य गृहे मित्रः जागत कल्प-
वृक्ष आसीत् येन यदा यदसौ कामयतिस्म तत्क्षणादेव
तदनेन प्रसूयते । कदाचिदसौ राजा उद्याने देवरूपिणं
तमभ्युपेत्य कल्पतरुमयाचत हे देव । सर्वदास्माभिस्त्वत्तः
सर्वमभीक्षितं प्राप्यते, तदपुत्राय मे एकं गुणवन्तं पुत्रं
देहि । ततः कल्पतरुवादीत् राजन् । उत्पत्स्यते तव
पुत्रः जातिस्मरो दानवीरः सर्वभूतहितङ्करः । तदाकण्ठं
स राजा सम्प्रहृष्टः तं प्रणम्य गत्वा स्वां प्रियां निवेद्य सम-
नन्दयत् । अथ अचिरादेव तस्य राज्ञः सुतीज्जायत । पिता
च नाम्ना तं जीमूतवाहनं चक्रे । ततः स महासत्त्वः
जीमूतवाहनः नैसर्गिक्या सर्वभूतानुकम्पया सहस्रद्विभग-
मत् । क्रमाच्च यौवराज्यस्थः स विजने परिचर्यथा प्रसा-
दितं पितरं व्यजिज्ञपत् तात । ज्ञायते, भवेज्जिन् सर्वे
भावाः क्षणभङ्गुरा, केवलमेकं यश एव महतामाकल्प-

स्थिरम् । परोपकारसम्भूतं तद् यदि लभ्यते तदा किमिव
न लब्धम् ? या च सम्पत्, सा विद्युदिव केवलं लोकलो-
चनखेदाय, परिषामनुपकारिणी । तदेषः योऽस्माकं का-
मदः कल्पतरुरस्ति एष चेत् परार्थं विनियुज्येत तदा महत्
फलं लब्धं भवेत् । अहन्तु तथा कर्तुमिच्छामि यथा एतस्य
समृद्धिभिः सर्वे अर्थिनः अदरिद्रा भवन्तीति । इति पितरं
विज्ञाय तदनुग्रामवाप्य च स जीमूतवाहनो गत्वा तं
कल्पपादपमब्रवीत् देव । त्वमस्माकं शश्वदभीष्टफलदः,
तदेकमद्य मम वाञ्छितं पूरय, इमामखिलां पृथिवीमदरिद्रां
कुरुष्व । स्वस्ति असु ते, धनार्थिभ्यो लोकेभ्यः प्रदत्तोऽसि ।
इत्युक्त्वस्तेन धीरेण कल्पवृक्षः भूतले भूरि भूरि कनकं
ववर्ष । प्रजा निखिलाः समृद्धा ननन्दुः । जीमूतवाहना-
दव्यः को दयालुः, यः कल्पवृक्षमपि अर्थिसाञ्चकार । इति
जातानुरागासु दिक्षु विदिक्षु च जीमूतवाहनस्य उच्चैर्यशः
पप्रथे । तत्र समत्सरा स्तदुगोत्रजास्तस्य जीमूतकेतीर्ष-
मूलं राज्यं दृष्ट्वा विह्वता दानक्षयितकल्पवृक्षं तं निष्प्रभावं
सुजेयं मेनिरि । ततः सम्भूय युयुत्सुषु तेषु स धीरो जीमूत-
वाहनः पितरमेत्याब्रवीत् पितः ! यदा इदं शरीरं जलबुद्-
वुदसन्निभं, तदा प्रवातदीपचपलाः श्रियः कस्य कृते ?
ताञ्चान्योन्योपमर्द्देन को मनस्वी अभिवाञ्छति ? तस्मात्
मया एतैर्गोत्रजैः सहः न योऽव्यं प्रत्युत राज्यं सुक्ता
क्वापि वनं गन्तव्यम् । कृपणा एते तिष्ठन्तु, स्वकुलक्षयो
माभूत् । इत्युक्त्वन्तं पुत्रं जीमूतकेतुः समभाषत पुत्र ।
मयापि वनं गन्तव्यं वृक्षस्य मम का स्पृहा ✦ ह्येव इव

स्यक्ते राज्ये धूनापि कृपालुना त्वया ? । इत्युक्तवता
पित्रा जनन्याच सह स जीमूतवाहनः मलयचलं जगाम ।
तत्र पित्रोः परिचर्यापरः सिद्धानामावासे चन्दनतरुसमा-
च्छन्ननिर्भरे अतिष्ठत् ।

अथैकदा वशी सिद्धाधिराजस्य विश्वावसोः सुतो
मित्रावसुस्तस्य जीमूतवाहनस्य मित्रमभवत् । स चैकदा
ज्ञानी जीमूतवाहनः तत् स्वसारं कन्यकां जन्मान्तर प्रिय-
तमामेकान्ते ददर्श । तत्कालञ्च तयोर्यूनीसुख्यमन्यो-
दश्रंनं मृगीद्वन्द्ववागुराबन्धसदृशमभूत् । एकदा प्रीती-
मित्रावसु स्त्रिजगत्पूज्यं तं जीमूतवाहनमभ्येत्य अक-
स्माद्वादीत् सखे ! मलयवती नाम मम कनीयसी स्वसा
अस्ति तामहं तुभ्यं दातुमिच्छामि ममेच्छां मान्यथा
कुरु । तदाकर्ण्य सोऽपि जगाद् जीमूतवाहनः ।
सखे ! सा तव कनीयसी पूर्वस्मिन् जन्मनि ममैव भार्या-
आसीत् त्वमपि तत्रैव पूर्वं जने मम द्वितीयं हृदयमिव
सहृदासीः । अहञ्च जातिस्मरः, सर्वे पूर्वजन्मवृत्तं स्म-
रामि । इत्युक्तवन्तं तं मित्रावसुरुवाच सखे ! जन्मा-
न्तरकथां तावत् कथय परं कौतुकं मे वर्तते । ततः
मुकती जीमूतवाहनः पूर्वां कथामकथयत् ।

पूर्वमहं व्योमचारी विद्याधर आसम् । कदाचित्
हिमालयशृङ्गमार्गेण खे चरन्तं मां अधःस्थितः क्रीडन्
गौर्या सह गौरीपतिरत्नहनेन कुपितः मर्त्ययोनी पतति
ग्रथाप । ततश्च विद्याधरीं भार्यां प्राप्य स्वपदे सुतं
नियोज्य स्मृतजातिः पुनः वैद्याधरीं योनिमाश्रयसीति एवं

शापान्तमुक्त्वा विरते तस्मिन् शर्वे तिरोहिते अचिरेशैवाहं
भूतले बणिजां कुले वल्लभीनगर्यां महाधनस्य बणिजः
सुतोऽभवं वसुदत्तो नाम । कालेन तारुण्यमापन्नः पित्रा
कृतपरिच्छेदः बाणिज्यार्थं हीपान्तरमगमम् । तत्राटव्यां
गच्छन्तं मां तस्करा सन्निपत्य हृतसर्वस्वं बद्ध्वा स्वपल्लीं
चण्डिकागृहमनयन् । तत्र चाहं देवीं पूजयतः पुलिन्दक-
नाम्नः प्रभोरन्तिक सुपहारार्थं सुपनीतः । स तु शवरो
दृष्ट्वैव मामार्द्रहृदयोऽभवत् । शंसति हि जन्मान्तरप्रीतिम-
कारणं स्निह्यन्मनः । तत शवराधिपः मां बन्धनात् मीच-
यित्वा आत्मोपहारेण पूजासमापनं कर्तुमैच्छत् । अथ
मैवं कुरु, प्रसन्नास्मि ते याचस्वाभिमतं वरं इतिदिव्यया
वाचीकृशच एवमवादीत् देवि ! त्वं प्रसन्ना, अतोऽन्यो वरः
कः ? तथाप्येतदर्थये, जन्मान्तरेऽपि अनेन बणिजा सह
मे सख्यमस्तु इति । एवमस्तु इति उक्त्वा विरतायां दिव्य-
वाचि स शवरः मां प्रदत्तविशिष्टार्थं निजं गृहं प्राहिबोत् ।
ततश्च सृत्युमुखात् प्रवासात् प्रत्यागते मयि स मम पिता
ज्ञातवृत्तान्तं महोत्सवमकार्षीत् ।

अथ कालेन तत्र नगर्यां सार्धावलुगुणनात् अवष्टभ्य
राज्ञा आनायितं तमेव शवराधिपमपश्यम् । तत्क्षणञ्च
मया पितरमावेद्य महीपतिं विन्नप्य च स्वर्णलक्ष्णेण दधनि-
ग्रहात् सः मीचितः । एवं प्राणदानोपकारस्य प्रत्युपकारं
कृत्वा प्रीत्या तं गृहमानीय सम्यक् सुचिरमहं सम्मानित-
वान् सेवितवांश्च । ततः सत्कृत्य प्रेषितः सः प्रेमाद्दं
हृदयं निधाय स्वां पल्लीं प्रत्याययौ । तत्र च गतः सः

मम प्रत्युपकारार्थं प्राप्तं चिन्तयन् स्वाधीनं सुक्ताकम्तू-
 रिकादिकमपि स्वल्प मत्वा धनुर्द्वितीयः मदर्शं महामूल्यं
 सुक्ताहारमाहर्त्तुं गजानां निधनाय हिमाचलं प्रायात् ।
 तत्र च भ्रमन् तीरस्थदेवागारं महत् एकं सरः प्राप्य तद्-
 स्तुपानार्थं वन्द्यहस्तिनामागमं विशङ्घा प्रच्छन्नस्तदेकान्ते
 तेषां जिघांसया सचापस्तस्थौ । ददर्श च क्षणे तस्मिन् तत्-
 सर स्तीरवर्त्तिनं हरं पूजयितुं कामपि अङ्गुताकारां
 सिंहवाहनां कुमारीं तुषाराद्रिसुतामिवापरां शम्भुपरि-
 चर्यया समागताम् । दृष्ट्वैव विस्मयाविष्ट स शवराधीशः
 समचिन्तमत् केयं यदि मानवी कथं तत् सिंहवाहना,
 अथ दिव्ययोषित् कथं मादृशैर्दृश्या, अथवा चक्षुषोर्मम
 पूर्वजन्मकृतपुण्यानां परिणतिरियम् । यदि अनया तं
 मम मित्रं योजयितुं शक्नुयां ततः कापि अन्यविधा प्रत्यु-
 पकृतिः कृता स्यात् तदेतां तावत् उपसर्पामि प्रष्टुं वर-
 मित्यालोच्य यावत् स मे मित्रं शर्वरस्तामुपाययौ, तावत्
 सा च सिंहादेवतीर्थे सरःपद्मानि अवचेतुमुपचक्रमे ।
 अन्वरञ्जयच्च तमन्तिकप्राप्तं कृतानतिमपूर्वं, शवर अतिथिं
 बुद्ध्वा स्वागतेन । कस्त्वं कथमिमामतिदुर्गमां भूमिमाग-
 तोऽसीति पृष्टवतीञ्च तां स शवरः प्रत्यवादीत् देवि ।
 अहं भवान्याश्चरणशरणः कञ्चित् शवराधिपः, मातङ्गसुक्ता-
 हितोरिदं वनमागतोऽस्मि । त्वाञ्च दृष्ट्वा मम प्राणप्रदः
 सुहृत् सार्थवाहतनयः वसुदत्तः मया स्मृतः । सुन्दरि !
 स हि त्वमिव रूपेण यौवनेन च विश्वस्य अद्वितीयो नयना-
 मृतनिर्भरः । सैव धन्या कन्या लोके, यस्यास्तेन मैत्रो-

दानदयाधैर्यनिलयेन कङ्कणवान् करः गृह्यते । तदेषा
भवत्या आकृतिस्तादृशेन न युज्यते चेत् व्यर्थं वहति कामः
कीदण्डमिति मे मतिः ।

इत्येव व्याधराजवचनैः सद्यः समाकृष्टमानसा सा
कुमारी तत्क्षणमेव कन्दर्पवशवर्तिनी समभवत् । उवाच
त श्वराधिप क्व ते स सुहृत् आनीय दर्शयतामिति । तदा-
कथ्यं स तदैव तामामन्त्र्य कृतार्थस्मन्य सम्प्रहृष्टः प्रत्या-
गमत् स्वपत्नीम् । आगत्य च स्वगृहं गृहीत्वा च भूरिभारि
शतैर्वाह्यं मुक्तामृगमदादिकं मम गृहमाययौ । सर्वैश्च पुर-
स्कृतस्तत्र प्रविश्य सर्वं तत् प्राप्तं बहुस्वर्णलक्ष्मूख्यं मम
पित्रे समर्पयत् । ततश्चोत्सवेनैव दिने याते रावौ
रहसि स मे सखा कन्यादर्शनत्रुत्तान्तमामूनादर्ज्ययत् ।
एहि तत्रैव गच्छावः इत्युक्त्वा स समुत्सुकमना मामा-
दाय तस्यामेव निशि स्वीरं प्रायात् । प्रातश्च मां क्वापि
गतं श्वरेण बन्धुना सह बुद्ध्वा तत् प्रत्ययाञ्च धृतिमालम्ब्य
मम पिता तस्थौ । स च मया सह क्रमात् तुषाराचलमति
त्वरया प्रापत् । तच्च सरः प्राप्य स्नात्वा साय स्वादुफल-
भुजौ आवां तस्मिन् वने तां निशामनयाव ।

अथापरेद्यु प्रतिपदमुत्कलिकाकुलेन तन्वार्गधाविना
मनसा प्रत्युद्गतैव दक्षिणेन दिदृक्षयेव स्फुरता चक्षुषा सूचि-
तागमना सा कन्या सटालसिंहवाहिनी शरदम्बोधरोत्सङ्ग-
सङ्गिनीव चन्द्रकला यथासमयमागमत् । उल्लसद्विम्बयौ-
त्सुक्यसाध्वसं पश्यतश्च ता मम हृदयं कथमिवाभूत् तत्
कालं न जाने । अथ सा कन्यका सिंहादवतीर्त्य पुष्पाणि

उच्चित्य सरसि स्नात्वा तत्तीरगतं हरमपूपूजत् । कृत-
 पूजाञ्च तामुपेत्य कृतादरां मम सुहृत् स शवरराजः
 प्रणम्य आत्मानमावेद्य अवीचत् देवि ! स मम सुहृत् तव
 यीम्यो वर आनीतः । यद्यनुमन्यसे तदधुना त तुभ्यं दर्श-
 यामि । तदाकर्ण्य दर्शयेत्युक्ते तथा स शवरः मामुपेत्य
 नीत्वा मां , तदन्तिकं तामदर्शयत् । सापि मां सप्रणयेन
 चक्षुषा तिर्यगालोक्य मदनावेशवशा तं शवरमभ्यधात् ।
 सखायं ते न मानुषः, कीऽप्ययं देवो मद्वचननाय अथ समा-
 गतः, न हि मर्त्यं स्यैवविधा आकृतिः । तदाकर्ण्य अह-
 मुक्तवान् सुन्दरि । सत्य महं मर्त्यः, त्वां प्रत्याययितुं
 ब्रवीमि, आर्जवसम्पन्ने जने व्याजिन किम् ? अहं ब्रह्ममी-
 चाग्निः साधवाहृष्य महाधनाख्यस्य महेश्वरवरार्जित-
 स्नानयः । स मम पिता पुत्रार्थं तपस्यन् महेशमाराधयन्
 तेन भक्तानुकम्पिना स्वप्ने एवमुक्तः उत्तिष्ठ, जनिष्यते कीऽपि
 महात्मा तव पुत्र इति । एतत् श्रुत्वा प्रबुद्धस्य मम पितुः
 कालेनाहं वसुदत्तो नाम पुत्रो जातः । अयञ्च शवरपति-
 र्मया देशान्तरगतेन स्वयम्बरसुहृत् कृच्छ्रैकवान्धवः प्रातः ।
 एष तावत् मम तत्त्व संक्षेप इत्युक्त्वा मयि विरते सा
 कन्या लज्जावनतमुखी समभाषत अस्येतत् माञ्चाद्य स्वप्ने
 कृतार्चनां महेशानः समादिशत् प्रातः प्राप्स्यसि भर्तार-
 मिति तस्मात् त्वं मे भर्ता, अयञ्च तव सुहृत् मम भ्रता
 इति वागमृतेन मामभिदृष्य विरताभवत् । ततस्तथा
 साकं विवाहाय यथाविधि सम्पन्त्र्य समिची निजं गृहं
 गन्तुमवधारितवान् । सा च इङ्गितेन वाहनं सिंहमाह्वय

अत्र उपविश आर्यपुत्र । इति मामवीचत् । अहञ्च तेन
सुहृदा श्वरेण समनुज्ञातः सिंहमारुह्य दयितां तामुत्सङ्गे
गृहीत्वा कृतार्थः गृहं प्रति प्रस्थितवान् । सुहृच्च मम
पुरःसर एव चलितः । क्रमेण च वयं श्वराधीश शर-
निभिन्नहरिणमांसवृत्तयः सर्वे वल्लभीं पुरीं प्रापिमः ।
तत्र मां सिंहारूढं सदयितमागतं दृष्ट्वा साञ्चर्याः सर्वे
मम पित्रे समब्रुवन् । सोऽपि मत्पिता सविस्मयः प्रत्यु-
द्गम्य हर्षादवतीर्णं मृगेन्द्रात् पादप्रणतं अभ्यनन्दत् ।
मुमुदे च भृशं तामनन्यसदृशीं कृतपादाभिवन्दनां ममोचितार्थं
भाट्यां पश्यन् । ततश्च गृहं प्रवेश्यास्मान् वृत्तान्तं परि-
घृच्छ्य च श्वराधीश सौहाईं प्रशंसन् महीश्वरकृपापीत् ।
ततो दैवज्ञनिर्णीते शुभेऽहनि समागताखिलबन्धुरहं तां
वराङ्गनां परिशीतवान् । तदालोक्य च स सिंहः सहसा
सर्वेषु पश्यत्सु पुरुषाकृतिरभवत् । किमेतदिति समुत्सङ्गे
तस्मिन् जनसङ्घे स दिव्यदर्शनाभरणं पुमान् मामिव यवा-
दीत् । अहं चित्राङ्गदी नाम विद्याधरः, इयञ्च मम मन्दीदती
नाम प्राणाधिकप्रिया तनया, एनामङ्गी कृत्वा सदा विप्रि-
नेच भ्रमदहं एकदा तीरतपोवनां गङ्गामनुससार । तप-
स्विनङ्गनभगत् तां त्यजतीऽपि मम देवात् पुष्पमाला
तदर्भासि पपात । अन्तर्जलस्थितश्च नारदस्त्वपीधनः सहसा
पृष्ठे पतितया तया भृशं क्रुद्धः मामश्रयत् पाप । अनेनौ-
द्धत्येन सिद्धीभव, हिमाचलस्थश्च एतां सुतां पृष्ठेन वी-
दासि, यदा च एषा मामुप्रेष परिणेश्यते, तदा तद्दर्शनादेव
शापादस्मात् विमोक्ष्यसे । ततः प्रसृति अहं सिद्धी भूत्वा

हिमाचले हरपूजापरां तनयामिमां बह्व्रतिष्ठम् । अन-
न्तरं यथा गणराजिपतिर्धृत्वात् इदं कल्याणं सम्पन्नं तत्
तव विदितमेव, तदहं साधयामि भद्रमस्तु ते, अद्य स मे
शापस्तीर्णः इत्युक्त्वा स विद्याधरो नभः समुदपतत् । तत्र-
स्तद्विवरणेन विस्मयान्वितः श्लाघ्यसम्बन्धेन सम्पन्नः पितृ-
मम नन्दत्सु स्वजनबान्धवेषु मञ्जीष्वं व्यधात् । अचिन्त्यं
हि निर्व्याजमित्राणां चरितं, ये पुनः प्राणैरुपकृत्यापि
सुदृष्टसु न दृष्यन्ति । इत्येवं तत्र सर्वजनः श्वरपतिश्च-
रितं ध्यायन् ध्यायन् सचक्रान्धुः प्रवृत्तः । राजापि
तत्रस्थः तस्य सदाशयस्य श्वरपतेस्तत् चरितं विदित्वा
अस्मत्सन्नेन च परं प्रीतिमवाप । तुष्टश्च मत्पितुरभ्य-
र्थनया सहसैव तस्मै श्वरनाथाय रत्नोपायनदायिने अग्नि-
धमटवीराज्यमदात् ।

ततोऽहं तथा मनोवत्या कान्तया तेन च मित्रेण श्वर-
राजेन कृतार्थः सुखमवाप्सम् । स च श्वरराजः श्लथीकृत-
स्वदेशवसतिर्भूयसा अस्मद्गृहेष्वैव न्यवसत् । इत्यं परस्पर-
मनुरागवद्वचेतसोर्मम तस्य च श्वरस्य मित्रयोरुभयोः पर-
मेणैव सुखेन कालोऽतिजगाम । अचिराच्च मनोवत्यां
तस्यां सर्वजनहृदयानन्दनः सुतोऽजनि । स च हिरण्य-
दत्तनाभा क्रमेण कृतविद्यः यथाविधि कृतीहाह्वश्च वृद्धि-
माययी । तद् दृष्ट्वा च वृद्धौ मत्पितरौ जीवितफलं
पूर्णं मत्वा देहत्यागाय भागीरथीमगच्छताम् । अहन्तु
पितृशोकात्तः कथञ्चित् बान्धवैर्धृतिं ग्राह्णितौ गृह-
भार सुदबहम् । एकतो मनोवत्या मोहनसुख-

अद्भुतदर्शनं अन्यतः श्वरेन्द्रभङ्गतिः मां स्वयमेव भृश-
मनन्दयत् ।

एवं गच्छत्सु कालेषु क्रमेण जरया क्रान्तकलेवरोऽहं
पुत्रं कुटुम्बभरणयोग्यं दृष्ट्वा तस्मिन् भारं निवेश्य च
सदारो वनं गन्तुमिच्छन् कालिञ्जरं गिरिमगमम् । सखा
च स मत्स्त्रीहेन त्यक्तराज्यस्वजनः मामेवान्वगच्छत् ।
तत्र गतस्यैव मम स शर्वविहितः शापः आत्मीया वैद्याधरी
जातिश्च सहसा स्मृतिपथमाययौ । तदानीञ्च पत्नैः
मनोवत्यै सख्यै च श्वरेन्द्राय तत्सर्वमाख्याय मानुषीं
तनुं सुमुञ्चुः इमे एव भाट्यर्षामित्रे मम स्मरती भूयास्ता-
मन्यजन्मनि इत्युक्त्वा हृदये शङ्करमनुस्मृत्य तस्मात् गिरि-
तटात् सहपत्नीमित्रो निपत्य प्रसभं शरीरमत्यजम् ।
सोऽहं नाम्ना जीमूतवाहनः विद्याधरकुले जातिस्मरः
ससुत्पन्नः । स च श्वरेन्द्रस्ववं शर्वप्रसादात् सिद्धराजस्य
विश्रावसोः सुतो मित्रावसुः जातः । या च मम भार्या
मनोवती नाम विद्याधरी, सैव तव स्वसा मलयवती
संजज्ञे । तदेवं ते भगिनी मम पूर्वपत्नी त्वञ्च मम पूर्व-
मित्रं तस्मात् युक्ता परिणेतु मसौ मम, किन्तु पूर्वमिदं
गत्वा मम पित्रोर्निवेद्य, तयोर्मतेन च एतत् समीहित
चेद्भ्यतीति ।

इत्थं निश्चय्य मित्रावसुः प्रीतमनाः गत्वा तत्पितृभ्यां
तत् कथयामास । ताभ्यामभिनन्दितश्च संहृष्टः स्वपित्रो-
र्निवेद्य सत्वरं स्वसुर्विवाहोद्योगमकरोत् । ततो जीमूत-
वाहनः सिद्धराजसत्कृतस्तस्या मलयवत्याः पाणिं

जयाह । तत्र च महान् विद्याधराणां महीक्षवः सम-
भवत् । कृतोद्वाहश्च स जीमूतवाहनः महाविभवसम्पन्नः
बद्धा सह तस्मिन् मलयार्द्रौ समवस्थितः एकदा
श्वशुरसुतेन मित्रावसुना सह जलधेर्वेलावनानि अवलो-
कयितुमगात् । अपश्यच्च तत्र युवान मुद्दिग्न् हां पुत्र इति
क्रन्दन्तीं जननीं निवर्त्तयन्तं अपरेण भटेनेव अनुयायिना
पुरुषेण पृथुत्तुङ्गं शिलातलं प्रापद्य परित्यक्तं पुरुषम् ।
जीमूतवाहनेन तु कस्त्वं किमीहसे, कथञ्च ते माता त्वा-
मनुशोचति इति पृष्ट्वाऽपि तस्मै वृत्तान्तमब्रवीत् ।

पुरा कश्यपस्य प्रजापते द्वौ भार्य्ये कद्रुर्विष्णुतास्ताम् ।
ते च परस्परं कथाप्रसङ्गेन विवादं चक्रतुः । प्रथमा
रवंरश्चान् श्यामानवादीत् द्वितीया सितानिति । एवं
विवदमाने च पराजये अन्वोन्यदास्यं पणं ववन्धतुः ।
ततो जयार्थिनी कद्रुः निजाम्बुजैः नागैः अर्कस्य अश्वान्
विषफुत्कारमलिनान् अकारयत् चकार च दासीं तादृशांश्च
तान् प्रदर्श्य कपटजितां विनताम् । तद् विदित्वा
गरुडः विनतासुतः सान्त्वेन मातुर्दासत्वमुक्तिं विमातरं
कद्रुमयाचत । ततः कद्रुसुता नागा विचिन्थ तमब्रुवन्
वैमतेय । क्षीराब्धिर्मथितुमारब्धो देवैः, त्वं तस्मात् सुधां
समाहृत्य न. प्रतिदानं प्रयच्छ, मातरं गृहाण च । एतत्
नागानां वचनं निश्चय्य गत्वा च क्षीरोदं सुधार्थं महान्तं
पराक्रममदर्शयत् । तेन च पराक्रमेण परितुष्टो भगवान्
नारायणः स्वयं तमादिदेश तुष्टोऽस्मि खगराज । वरं
ऋषित् वृषीष्वेति स तु गरुडः मातुर्दास्येन कोपितः

नागा मे भक्ष्या भवन्तु इति वरं वव्रे । तथेति हरिणा
द्विष्टो निजवीर्यार्जितामृतः स' ज्ञातवृत्तान्तेन शक्रेण एवं
मदितः पचीन्द्र । त्वया तथा काय्यं यथा मूढैर्नागैः
सुधा न पीयते, अहमपि शीघ्रं गत्वा एतां प्रत्या-
ह्वरामीति ।

एतदाकर्ण्य तथेत्युक्त्वा स गरुडः सुधाकलसमादाय
नागानुपाययौ । जगाद् च तान् वरप्रभावमुग्धान्, एत-
दानीतममृतं, मातरं मे मुक्त्वा गृह्यताम् । यदि युष्माक-
मप्रत्ययः तदा एतदहं दर्भसंस्तरे स्थापयामि, मातरं मोच-
यित्वा गच्छामि यूयं सुधां गृह्णीत । तथेत्युक्त्वा तैर्नागैः
स पवित्रे कुशे सुधाकलसमस्थापयत् ते चास्य जननीं
तत्यजुः । एवं दास्यात् सुक्तायां मातरि गते च गरुडे
यावत् ते नागा निःशङ्कममृतं आदातुमुद्यतास्ते तावत्
निपत्य सहसा स्रग्भक्तितस्तान् विमोह्य शक्रः कुशसंस्तरात्
तं सुधा कलसं जहार । अथ विषखास्ते नागा अस्मिन्
अमृतञ्चेत्, लेपोऽप्यस्तीति कृत्वा तं दर्भसंस्तरं लिलिङ्घुः
प्रापुश्च तेन पाटितजिह्वा वृथैवद्विजिह्वतां किमिव हि
सुध्वानां हास्यादृतेऽन्यत् फलम् ।

अथ तार्क्ष्यः हरैर्लक्ष्मणः पुनः पुनर्निपत्य पूर्ववैरानु-
वन्धेन अलव्याष्टतरसान् तान् नागान् भोक्तुं प्रववृते ।
तस्य आयाते च दसातलं चासनिर्जीवराजिसं प्रभ्रष्टग-
र्भिणीगर्भं क्षपितपन्नगमभूत् । अबुदिनञ्चेत्तदालोक्य
भुजगीश्वरी वायुकिः कृत्स्नं नागलीकमेकपदे नष्टं मन्य-
मानः तस्य च गरुडतः दुर्वारवीर्यतां विचिन्तयन् प्रार्थना-

पूर्वमेवं समयं चकार । हे पक्षीन्द्र ! तव आहाराद्यं प्रत्यहं मेकं मेकं नागं अहं पयोधि पुलिनवर्तिनि अचले प्रेषयामि, त्वया तु पाताले नैव प्रवेष्टव्यं एकदैत्र सर्वस्मिन् क्षयिते तवैव स्वार्थहानि भवेदिति । एवं दासुकिना अभ्यर्थितः पक्षीन्द्रः तथेति प्रतिज्ञाय ततः प्रभृति अन्वहं तन्नेषितं एकैकं नागं भक्षयति । क्रमेण असंख्याः पद्मगाः क्षयं नीताः । अद्य तु शङ्खचूडनाम्नो मम वारः, तस्मादहं नागराजादेशात् गरुडाहारार्थं मिमां बध्य शिला मायातो मातुश्च शोच्यता मिति ।

इति तस्य शङ्खचूडस्य वचं श्रुत्वा सोऽन्तर्दुःखितः जीमूतवाहन स्तमभाषत अही । वत वासुकेः किं निःसत्त्वं राजत्वं यत् स्वहस्तेन प्रजा रिपोरामिषतां नीयन्ते । प्रथमं मेव तेन किमात्मैव गरुत्मने न दत्तः, क्लीबेन केयं स्वकुलक्षयसाक्षिता अभ्यर्थिता । तार्क्ष्यश्च कश्यपात् उत्पद्य कथमिदं पापं कुरुते, देह मात्रार्थं कथं भयं महतामपि मोहः । तदहं तावदद्य त्वां गरुत्मतो रक्षामि स्वशरीरप्रदानेन मा विषादं कुरु । तदाकर्ण्य शङ्खचूडोऽपि धैर्यात् तमुवाच शान्तं पापं महासत्त्व । मैवं वद नहि काचस्य कृतं मुक्तामणैः क्षतिर्युज्यते । नचाहं कुलजलङ्घितां कथां सोढुं शक्नुयाम् । एवमुक्त्वा स साधुर्नागः जीमूतवाहनं निषिध्य क्षणान्तरगामिनीञ्च गरुडवेलां मत्त्वा वारिधे स्तीरवर्तिनं गोकर्णस्थं शिवं नमस्कृतुं अस्तकाले जगाम । गतेच तस्मिन् स कारुण्यनिधिः जीमूतवाहन स्तस्य चाणाय आत्वदानस्य

अवसरं मन्यमानः स्वयुक्तितः विस्मृत मिवात्मानं प्रदर्श्य
कार्यान्तर व्यपदेशेन निजं मित्रं मित्रावसुं गृहं
प्राहिणोत् । क्षणेच तस्मिन् समासन्न तार्क्ष्यं पञ्चानिला-
हता सा भ्रूस्तत् सत्त्वदर्शनाश्चर्यादिव अकम्पत । तेन
च नागरिषु मायान्तं मत्वा स जीमूतवाहनः परानु-
ग्राहकस्तां बध्यशिलामारोह । क्षणाच्च तत्र निपत्य
पक्षीन्द्रस्तं महासत्त्व माहृत्य चञ्च्वा जहार । गृहीत्वा
च स्रवदसृग्धारं च्युतोत्खातशिखामणिं गिरि-
शिखरं नीत्वा भक्षयितुं प्रावर्त्तत । तत्कालच्च नभ-
स्तलात् पुष्पदृष्टिः पपात । तद्दर्शनाच्च क्रमेत दिति
तार्क्ष्यो विसिस्मिये । तावच्च स शङ्खचूड स्तं गोकर्णं नत्वा
समागतः बध्यशिलातलं रुधिरासारसिक्त मद्राक्षीत् हा
धिक् । मर्दयं तेन महात्मनाऽनूनमात्मा दत्तः, तत्कुम्भ
नीतस्तार्क्ष्येण सम्प्रति भविष्यति, यावदन्विष्यामि इति
विविच्य स साधु मन्त्रप्रकारा मनुसरन् ययौ ।

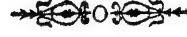
अत्रान्तरे च हृष्टं तं जीमूतवाहनं दृष्ट्वा गरुडः
भक्षणाद् विरतः सविस्मयं अचिन्तयत् कञ्चिदसौ अन्यः
कोऽपि, यो मया भक्ष्यमाणोऽपि अविपद्य प्रत्युत ह्वयति ।
इति विमृशन्तं तार्क्ष्यं तादृगवस्थोऽपि स जीमूतवाहनः
स्वाभीष्टसिद्धये जगाद् पक्षिराज् । ममाद्यापि शरीरे मांस-
शोषितं वर्त्तते, हृष्टिं पश्यामि च न ते, तत् कस्मादक-
स्मात् भक्षणात् विरतोऽसि । तदाकर्ण्य साश्चर्य्यः
पक्षिराज् अब्रवीत् हे साधो । त्वं तावत् न नागः, ब्रूहि
को भवानिति । नाग एवास्मि भुङ्क्व मा मितं यावत्

तं जीमूतवाहनः प्रत्युवाच तावत् स शङ्खचूडः दूरात्
 प्राप्त स्तमभाषत गरुळन् । मा तावत्, नैष नाम,
 नागोह्यहमागतः, मुञ्च एनं कोऽय अकारुडि एवं महान्
 भ्रमः सञ्जातः । तदाकर्ण्य खगराजोऽतीव विस्मितः सम-
 भवत् भेजे च जीमूतवाहनः स्ववाञ्छित सिद्धिविघ्नखेदम् ।
 ततो गरुडः परस्परालापेन मोहात् तं विद्याधराधिपं
 भक्षितं ब्रुवा अन्व तप्यत अही । वत नृशंसस्य मम सुमहत्
 पातक मापतितं अथवा उन्मार्गगामिनः सुलभपापा
 भवन्त्येव । श्लाघ्यस्तु अयमेक एव महात्मा येन परार्थ-
 प्राणदायिना विश्वमिदं मोहवशं अधःकृतम् । इति चिन्त
 यन्तं पाण्डुरद्वये वङ्गं विविक्षुमालक्ष्य जीमूतवाहनः सम-
 भ्यधात् पचीन्द्र । किं विषीदसि, सत्त्वं पापाद् विभेषि चेत्
 तदा अतःपरं ते भुजङ्गा न भक्ष्याः पूर्वभुक्तेषु च पन्नगेषु
 अनुशयः कार्यः, एष एव ते प्रायश्चित्तं अन्यत् चिन्तितं
 वृथा । इत्युक्तः तेन सर्वभूतानुकम्पिना जीमूतवाहनेन
 प्रीतः गरुळान् तथेति तस्य वचः गुरोरिव प्रत्यपद्यत ।
 ययौ चामृतमानितुं त्रिदिवात् जवेन क्षताङ्गं तं अन्याश्रय
 भक्षितान् अहीन् जीवयितुम् । ततश्च साक्षादागम्य
 देव्या मलयवतीभक्तितुष्टया अमृतेन सिक्तो जीमूतवा-
 हनः अधिकतरोद्भूत कान्तीनि अङ्गानि प्राप । गीर्वाणाश्च
 तदानी मन्वरे सानन्द दुन्दुभि मवादयन् । स्वस्थीथिते
 च तस्मिन् गरुडः अमृतमानीय तस्मिन् वेलान्तटे ववर्ष ।
 तेन च सर्वे पन्नगा जीवन्त एव समुत्तस्थुः । क्षणे
 तस्मिन् तत् वेला विनिर्मुक्त गरुड भयं भुजङ्ग कुलाकुलं

जीमूतवाहनालीकनार्थं भागतं पातालमिव बभौ ।
ततोऽक्षयेन देहेन यशसाच विराजितं जीमूतवाहनं
बुद्ध्वा तद्वन्धुजनो भृशं मभ्यनन्दत् । [तस्य भार्या मलय-
वती च भृशं ननन्द । पितरौ च जहृषतुः कोहि सुख
परिणामेन दुःखेन न प्रहृष्येत् ? अथ तेन विस्मृतः
शङ्खचूडः पातालमगात् जीमूतवाहनयशस्तु त्रिलोकीम् ।
ततस्ते राज्याहारका मतङ्गाद्या दायादाः प्रीतिप्रह्व-
सुरनिकरं गरुडं प्रणम्य सभयास्तं विद्याधरतिलकं
जीमूतवाहनमभ्येत्य हिमगिरिसुतानुग्रहेण महाप्रभाव
माकलय्य विनम्रा बभूवुः न च कदाचिदपि विकृतिं ययुः ।
ततः सुकृती जीमूतवाहनः तस्मात् मलयाचलात् निज
निलयं तुहिनाचलमगमत् बुभुजे च तत्र पितृभ्यां
सहितः मित्रावसुना मलयवत्या च चक्रवर्त्तिपदम् ।
एवमशेषजगत्पूज्यचरितानां स्वयमनुधावन्ति पदवीं
कल्याणपरस्वराः ॥ इत्यं कथां यौगन्धरायणात् निशम्य
देवी वासवदत्ता गर्भदेहिदिनी भृशं सुमुदे । निनाय
तं वासरं भाविविद्याधरेन्द्र पुत्रचिन्तया पतिसमीप-
वर्त्तिनी ।

इति द्वाविंशस्तरङ्गः ।

अथ तयोविंशस्तरङ्गः ।



अथान्येद्युर्वासवदत्ता तं समीपस्थं सचिवैरन्वितं
 पतिमब्रवीत् आर्त्यपुत्र ! यतः प्रभृति गर्भोऽयं मया घृता,
 ततःप्रभृति तीव्रा तस्य रक्षा मां बाधते । अद्य च तच्चि-
 न्तया निशि सुप्ता अहं कथञ्चन स्वप्ने कञ्चित् पुरुषमागत-
 मद्राक्षम् । स च पिशङ्गजटः शूली मां समुपेत्य सानुकम्प
 इवावीचत् पुत्रि । गर्भायं चिन्तां मा कृथाः, अहमेव एनं
 रक्षामि मयेव हि एष दत्तः, अन्यच्च श्रूयतां कथयामि
 अभिज्ञानार्थं, प्रभाते कापि नारी बलात् साक्षिपं पतिमा-
 कर्षन्ती पञ्चभिः सुतैर्बन्धुजनैश्च परिवृता विज्ञापनार्थं यु-
 श्मानुपैष्यति परन्तु सा दुश्चारिणी स्वबान्धवानां बलात्
 पतिं घातयितुमिच्छन्ती यत् वक्ष्यति तत् सर्वं मिथ्येति त्वं
 पूर्वं वत्सेयं विज्ञापयेः येन स साधुः तस्याः कुलटायाः
 सकाशात् मुच्येत । इत्यादिश्य तस्मिन् पुरुषे अन्तर्हिते
 सहसैव सा राज्ञी प्रबुद्धा, शर्वरी च व्ययासीत् । एवमुक्त्वा तथा
 देव्या सर्वे सचिवाः शङ्करानुग्रहवादिनः विस्मिताः संवाद
 मपेक्षमाणा आसन् । क्षणे च तस्मिन् द्वारपालाग्रणीर-
 कस्मात् प्रविश्य आर्त्तानुकम्पापरं वत्सराजं व्यजिज्ञपत्
 देव । द्वारि स्थिता कापि योषित् बान्धवैर्हता पञ्च पुत्रान्
 गृहीत्वा पतिञ्च विवशमाच्छिष्यन्ती विज्ञथ्यै आगता,
 श्रुत्वा देवः प्रमाणम् ।

तदाकण्ठं राजा देव्याः स्वप्नसंवादेन विस्मितः प्रवेश्य-
तामिह सेति प्रतीहारमादिशत् । देवी च सप्रसत्यरवप्र-
त्ययात् सञ्जातसत्पुत्रप्राप्तिनिश्चया परां मुदं प्राप । अथ
द्वारोन्मुखैः सर्वैः सकौतुकं वीक्ष्यमाणा योषित् प्रतीहार-
पुरसरा तथैव विवेश । प्रविश्य च दीनेव यथाक्रमकृता-
नतिः ससद्दि स्थितं देवीसहितं नृपं न्यवेदयत् महाराज !
अयं मम पति निरपराधाया मम अनाथाया अन्नाच्छाद-
नादिकं न ददाति । इत्युक्ते च तथा तद्गर्त्तापि व्यञ्जाप-
यत् देव ! एषा सबन्धुर्मद्वधैषिणी मिथ्या जल्पति आवत्-
सरान्तं सर्वमन्नाच्छादनादिकं मयास्यै अग्रत एव प्रदत्तं
एतस्या अन्ये बान्धवा एवात्र मे साक्षिणः एवं विज्ञापितो
राजा स्वयमब्रवीत् देवि । स्वप्ने देवेन शूलिनैव साक्ष्यं दत्तं
स्वयमत्र, तत् किमन्यैः साक्षिभिः, एषा सबान्धवा स्त्री
निर्याह्या । इति नृपिणीक्ते धीमान् यौगन्धरायणः सम-
भाषत देव । तथापि लौकिकसाक्षिवचनात् यथायथं
वादनिर्यायः कार्यः लोको हि एतत् अजानन् न कथ-
ञ्चन प्रतीयात् । तदाकर्ण्य राजा साक्षिणोऽन्यान् तत्-
क्षणात्प्राप्तान् पप्रच्छ ते च तां मिथ्यावादिनीं सर्वएव शयं
सुः । ततः स वत्सेशः प्रख्यातसत्यपतिद्रोहिणीं सपुत्रां
सबान्धवामेनां देशात् निरवासयत् । व्यसर्जयच्च दया-
र्द्रधीस्तद्भर्त्सारं साधुं विवाहान्तरपट्याप्तविपुलं धनं
दत्त्वा । असती हि नितरां क्रूरबुद्धिः पतिं दुर्दशापन्नं
जीवन्तमेव वृकीव कुष्णाति, स्निग्धा कुलीना तु गृहिणी
तापहारिणी तरुच्छायेव मार्गवर्तिनी पुण्यैरेव कस्यापि

जायते । इत्येवं प्रसङ्गेन वदन्तं तं महीपतिं पार्श्वस्थितो
वसन्तकः कथानिपुणः समब्रवीत् देव । स्त्री ही विरोधी वा
देहिनां प्राग्गन्तवाननाभ्रामागतिं प्रायशो जायते,
तदत्र कामपि कथां कथयामि श्रूयताम् ।

आसीत् किल वाराणस्यां विक्रमचण्डी नाम मही-
पालः । तस्य सिंहपराक्रमाख्यः कश्चित् प्रिय. रणेपु-
द्यूतेषु च अद्वितीयं जयी भूत्य स्थितः । तस्य भार्या च
कलहकरीति अन्वर्थनाम्नी विकृता वपुषि मनसि च । स
तु सततं द्यूतेन राजतश्च प्रचुरं धनं प्राप्य सर्वमेव
तस्यै पत्न्यै समर्पयत् । स तु समुत्पन्नपुत्रत्रितयापि शाठ्यात्
कलहं विना क्षणमपि नातिष्ठत् । त्वं वहिः पिवसि
भुङ्क्ते च नास्मभ्यं किञ्चित् ददासि च इत्येवं वदन्ती तं
निःश्रयं तापयामास । प्रतिदिनमाहारपानार्थैः प्रसाद्य-
मानापि दुरन्ता मोक्षदशा भृशं जज्वाल । ततः क्रमेण
नितान्तखिन्नः स सिंहपराक्रमः गृहं त्यक्त्वा विष्णुवासिनीं
द्रष्टुमगमत् । सा तु देवी तदग्निं निराहारखिन्नं तं समा-
दिदेश पुत्र । उत्तिष्ठ, वाराणसीं गच्छ । तत्र यः अति-
महान् न्यग्रोधतरुस्ति, तन्मूलात् खन्यमानात् वाञ्छित
लक्ष्मिः । तेन तस्यध्यात् गारुडनशिमय मसिनिर्घञ्जं
एक पात्र उक्षास्यसि तत्रार्पितदृष्टिं रन्त. प्रतिदिम्बिता-
मिव सर्वस्य जन्तो प्राग्जातिं द्रक्ष्यसि या तव जिज्ञा-
सिता । तनेव भार्याया आत्मनश्च पूर्वजातिं बुद्ध्वा कृतार्थः
गतखेदश्च सुखी भविष्यसि । एवमुक्तश्च तया देव्या स
सिंहपराक्रमः प्रातः प्रबुद्धः कृतपारणः वाराणसीं प्रायात् ।

प्राप्य तां पुरीं तस्मात् न्यग्रोधमूलात् निधानं मणिमयं
पात्रं लेभे । ददर्श च तस्मिन् पूर्वजन्मनि स्वकां भाट्यां
घोरां ऋक्षीं आत्मानञ्च सृगाधिपम् । ततः सः पूर्व-
जन्ममहावैरनिश्चलं परस्परद्वेषं बुद्ध्वा शोकमोही तत्याज ।
अथ तस्य पात्रस्य प्रभावात् परिज्ञाता बह्वीः प्राम्जन्म-
भिन्नजातीयाः कन्यकाः परिहृत्य जन्मान्तरे तुल्यां सिंहीं
विचित्र्य परिणीतवान् । एवं स सिंहानीनाक्षीं द्वितीयौ
भाट्यां परिणीय कलहकरीं तां ग्रामैकभागिनीं विधाय
निधानप्राप्तिसुखितस्त्रिरं तस्थौ । हे राजन् । दारा-
दयः इत्यं प्राञ्जं संस्कारवशात् केऽपि प्राप्तवैराः केचन
सूहृद्वन्तश्च भवन्ति ।

इति विचित्रां कथां माकर्ण्य राजा देव्या वासव-
दत्तया सह भ्रमं तुतोष । एवं गच्छति काले राज्ञस्तस्य
मन्त्रिणां सुसर्वेषां शुभलक्षणा भाविकल्याणसूचिन स्तनदा
चन्द्रव्यन्त योगेश्वरायणस्य मरुभूतिरिति दमणवती
हरिशिख इति वसन्तकस्य तपन्तक इति ततो नित्यो-
दितनाम्नः प्रतीहाराव्यचस्य इत्यकापगामिधस्य गोमुखो
नाम तनयो जज्ञे । एते भाविनश्चक्रवर्त्तिनो वत्सराज-
सुतस्य वैरिवंशध्वंसिनो मन्त्रिणी भविष्यन्ति । इति
तेषु जातेषु वर्त्तमाने च महोक्तवे सहसा नभसोऽशरीरिणी
वागुद्वचरत् । अथ दशमे मासि वत्सराज महिषी
वासवदत्ता आसन्नप्रसवा चित्रं पुत्रिणीभिर्नारीभिः परि-
ष्कृतं साकंशमीगुप्तगवाच्च रत्नदीपप्रभासङ्गमण्डलैरिव

आयुधधरैर्गर्भरक्षाचमं तेजो ज्वलयद्भिरिवाद्यतं मातृगण-
 स्त्वेव जातं दुर्गं सूतिकागृहमध्यास्त । तत्र च सा
 कान्तदर्शनं द्यौरिवेन्दुं कुमार मसूत । जातेन च तेन
 तत्क्षणात् मातुर्हृदयमिव सर्वं पुरं निःश्रीकतामस प्रका-
 शित मभूत् । ततः प्रमोदे प्रसरति पुरवासिनां, राजा
 अभ्यन्तरचरात् जनात् सुतजन्म अशृणोत् । श्रुतपुत्रजन्मा
 च राजा तस्मै प्रियनिवेदकाय यत् राज्यमपि न ददा
 तल्लेवलं अनौचित्यभयेन नतु भोगदृष्ट्या । ततः स
 नृपः सिद्धमनोरथः समुत्सुकेन चेतसा सद्यः अन्तः-
 पुर मभ्येत्य रक्षायताधरतलं चञ्चलोर्णाचारुकेशं
 साम्राज्य लक्ष्मीलीलाकमलोपमं मुखं दधानं क्वत्र चाम-
 राङ्कित पादयुगलं सुत मद्राचीत् । तस्मिंश्च काले
 गगनात् भारतिरेषा समुच्चार । राजन् । कामदेवाव-
 तारोऽयं तवात्मजो जातः, एनञ्च नरवाहनदत्तनामानं
 कुरु । अनेन च दिव्यं कल्पं सर्वविद्याधरन्द्राणां चक्र-
 वर्त्तिना भवितव्यम् । इत्युक्त्वा तथा वाचं विरत एव
 पुष्पाणि दिव्यानि नभसः पितुः दुन्दुभयश्च व्यजृम्भन्त ।
 ततः स नृपतिः इत्थं दैवसुलक्षणं जनितातिहर्षः परमे-
 षोत्साहेन महीत्सवं वितेने । तस्मिंश्च क्षणे अन्तरी-
 चात् राजमन्दिरं प्रतिध्वनितुमुक्त्वा विद्याधराणां तूर्थं
 निनादाः, राज-जन्माभिनन्दितु मिव समुद्युयुः । सौधा-
 ग्रेषु पवनोद्भूताः शोणरागाः पताकाः स्वकान्तिभि-
 रत्प्योन्व्यं सिन्दूरमिव समकिरन् । सुराङ्गनाश्च दिवि
 अनङ्गङ्ग जननाति-हर्षादिव समागताः प्रतिपदं नटुतुः ।

तस्मिंश्च महोत्सवे सर्वा पुरी नववस्त्र विभूषणीद्वासिता
समानविभवेव समदृश्यत । तदाच नृपती अनुजीविषु
अन्येषुच अर्थान् वर्षति सर्वोजनः कोषादृते पूर्णतामगात् ।
समन्ताच्च सर्वाः सामन्तानां अन्तःपुरस्त्रियः मङ्गल्य-
पूर्णाः सदुपायनहस्ताः सुरचिभि रधिष्ठिताः साक्षा-
दिव अखिलाः दिशः समापेतुः । तस्याञ्च आनन्द-
मथ्यां पुरि नृत्यमथी चेष्य, पूर्णपात्रमयं वचः, महादान-
मयो व्यवहारः, तूर्यमयो ध्वनिः चीनपिष्टमयो लोकः,
भूश्च चारणैकमयी अभूत् । एवं बहुदिवसवर्द्धितः महोत्-
सव स्तत्र पूर्णैः पौरमनोरथैः समं निर्वर्त्तते स्म । सो-
ऽपि राजसुतः शिशुः प्रतिपदिन्दुरिव कृतनरवाहनदत्त-
नामा पित्रा दिने दिने व्यवर्द्धत । अथ मन्त्रिणः महीपति-
हृदयानन्दकरान् शिशून् स्वपुत्रान् आनीय तस्मै राज-
पुत्राय समर्पयन् प्रथमं योगेश्वरायणः मरुभूतिं ततो
रुमयवान् हरिशिखं इत्यकनामा प्रतीहारी गोमुखं
वसन्तकश्च तपन्तकम् । शान्तिकरोऽपि पुरोधः आढसुतं
शान्तिसोमं वैश्वानरश्च समर्पितवान् । तस्मिन्नपि क्षणे
अन्तर्दृष्ट्वा नान्दीनिनादसुभगा दिव्या सुरपुष्पवृष्टिः
पपात । तेन च राजा महिषी च तत्र मन्त्रिपुत्रान् अभि-
नन्द्य भृशं तोष मगमत् । स च राजपुत्रं वाल्येऽपि अभि-
मते स्तैः षड्भिर्मन्त्रि-पुरोहित-पुत्रैः महोदयहेतुभिः गुणै-
रिव सङ्गतः शैशवलीला मकरोत् । राज्ञश्च तस्य तं
पुत्रं क्रीडाकलित-ललिताव्यक्त-नर्म्माभिलापं पुरवा-
सिनां प्रीति-श्रवण-मनसामङ्गान् अङ्गं गच्छन्तं

स्मेराननेन्दु' सादरं पश्यती वर्द्धमानमहोत्सवा एव
दिवसाः समतीयुः ।

इति त्रयोविंशस्तरङ्गः ।

समाप्तश्च चतुर्थी लम्बकः ।

—
अथ पञ्चमी लम्बकः ।

अथ चतुर्विंशस्तरङ्गः ।

—*—

अथ वत्सराजः देव्या सह तं पुत्रं लालयन् महता
आनन्देन समयमतिवाहयन् अतिष्ठत् । एकदा यौगन्धरा-
यशः स्तस्य पुत्रस्य रक्षायां कातरं विजने, समवलोक्य
समभाषत राजन् । पुत्रस्य कृते नैव चिन्ता कार्या असौ
भगवता शर्वेण भवती मन्दिरे विद्याधर-चक्रवर्ती समुत्-
पादितः । दिव्यप्रभावाच्चैतत् विदित्वा पापाशयाः
विद्याधराधीशाः असहिष्णवः परं क्षीभं गताः । तच्च
द्विज्जाय देवश्चन्द्रमौलिरस्य रक्षार्थं स्तम्भको नाम निजो-
मणः नियोजितः । स चालक्ष्यस्तव सुतं रक्षन् तिष्ठति,
एतत् नारदी मामभ्येत्य अद्य व्यञ्जापयत् । इति जल्पति
तस्मिन् मन्त्रिणि सहसा व्योममण्डलात् किरीटी कुण्डली
खड्गी दिव्यः पुमानवातरत् । तच्चागतं प्रणतं कृतातिथ्यं
वत्सनाथः सकौतुकं समष्टुच्छत् कस्त्वं कृत आयातः, कि-
मिह ते कार्यमिति, सोऽवदत् अहं मर्त्योऽपि शक्तिवेगास्थः

विद्याधराधीशः संहतोऽस्मि, प्रभूताश्च मम सन्धरयः ।
 राजन् । सोऽहं प्रभावात् भवतः पुत्रं भाविनमस्रञ्ज-
 वत्तिनं द्रष्टुमुपागतः । इत्युक्तवन्तं दृष्ट्वाविचक्षण-
 वत्तिनं भीतं तं दृष्ट्वा सविस्मयः संहृष्टः पुनरपृच्छत् कथं
 विद्याधरत्वं प्राप्येत् ? तच्च कीदृक् प्रकारं कथञ्च त्वयः
 तत्प्राप्तं एतत् सर्वं कथय । तदाकर्ण्य स प्रच्छयावनतः
 शक्तिवेगः तं प्रत्यभाषत राजन् ! इह पूर्वस्मिन् वा जन्मनि
 शङ्करमाराध्य धीरा स्तदनुग्रहात् विद्याधरपदं प्राप्नुवन्ति,
 तच्च बहुविधं विद्याखङ्गमालादि साधनवैचित्र्यात्, मया
 च तत् यथा प्राप्तं तत् कथयामि श्रूयताम् । एवमुक्त्वा
 शक्तिवेगः देव्या वासवदत्ताया सन्निधौ कथामिमा-
 माचचक्षे ।

अस्ति वर्द्धमानं नाम भुवनभूषणं पुरम् । तत्रासीत्
 परोपकारी नाम पुरा परन्तपो नृपतिः । तस्य समृद्धि-
 शालिनः कनकप्रभा नाम धाराधरस्य विद्युदिव परं निर्मु-
 क्तचापला महिषी समभवत् । कालेन तस्यां तस्य राज्ञः
 लक्ष्मीदर्पोपशमनीव धावा निर्म्मिता कन्यका समजनि ।
 सा च लोकशोचनानन्ददायिनी शनैर्नृपदुहिता पित्रा
 कनकरेखेति कृतनामधेया व्यवर्द्धत । कदाचित् राजा
 द्यौवनस्थायां तस्यां विजनीपस्थितां देवीं कनकप्रभामवा-
 द्धीत् । देवि ! वर्द्धमाना एषा कनकरेखा असहेच एतत्स-
 मानोद्वाहचिन्तया मे हृदयं बाधते । स्थानप्राप्तिहीना हि
 कुलकन्यका गीतयत् परन्त्यापि श्रूयसाणा कर्णयोरुद्दे-
 जिनी भवति । सोहात् अपात्रे प्रतिपादिता तु विश्वेव

न यशसे नापि धर्माय, केवलमनुशयायैव । तत् कस्मै
नृपतये इयं सुता दीयते, को वा अस्या अनुरूपः पतिरिति
चिन्ता मामनुदिनं दुनोति देवि ! ।

तदाकर्ण्य सा देवी कनकप्रभा विहस्य एवमब्रवीत्
नाथ । त्वमेवं चिन्तयसि, कन्या तु उद्वाहमेव नेच्छति,
अथैव नर्म्मणा कृतकत्रिमपुत्रिकापरिण्या सा मयोक्ता
वक्षे । कदा ते एवं विवाहं द्रक्ष्यामीति । सा तु तदा-
कर्ण्य साक्षिपं मामभाषत मा सा एवमम्ब । नाहं कस्मै
चिदपि देया, मद्दियोगो नचादिष्टः कन्यैवाहं सुशीभनास्मि
अन्यथा मां सृतां विद्धि, अस्त्यत्र किञ्चित् कारणम् । एवं
तयोक्ताहं उद्विग्ना त्वत्सकाशमागता तदलं निषिद्धविवा-
हभ्याः वरस्य विवेचनया । इति देव्या वचनात् स राजा
समुद्भ्रान्तः कन्यकान्तःपुरं गत्वा तां सुतामब्रवीत्
वत्से ! सुरासुरकन्यकाश्च तपसा यं कामयन्ते तस्य
प्रत्युरभिलाषः कथं त्वया विवर्जितः ।

एतत् पितृवचः श्रुत्वा सा कनकरेखा भूतलन्यस्तलो-
चना पितरमवादीत् तात ! नैव मे विवाहः समीप्सितः
साम्प्रतं, तत् पितुस्तेन किं कार्यं कथञ्च निर्बन्धः । एवमुक्त-
स दुहित्रा परोपकारी राजा सुमतिरेवमभ्यधात् पुत्रि ।
दानात् विना कन्या कथं पापशान्तये ? बन्धुपराधीना
च कन्या नैव स्वातन्त्र्यमर्हति जाता हि कन्या परस्यै वार्थे
रक्षते, बान्धुं विना तस्याः पितुर्गृहं कीदृक् ? यौवने
तस्या भर्तृगृहमेव बान्धवैरिष्टं तस्याच्च ऋतुमत्यां बान्धवा
अधीमतिं लभन्ते । सा ऋतुमती कन्या वृषली, तस्याः

पतिश्च वृषलीपति रूच्यते, एवं तेन पिता अभिहिता सा
कनकरेखा मनोगतां वाचं तत्क्षणमवोचत् तात ! यद्येवं
तत् येन चत्रियेण विप्रेण वा कृतिना कनकपुरी नाम
नगरी दृष्टा, तस्यै अहं दातव्या स एव मे भर्ता भवि-
ष्यति । एवमुक्तस्तथा सुतया स राजा समचिन्तयत् दिष्ट्या
दानस्य प्रसङ्गोऽनया अङ्गीकृतः, नूनञ्चात्र कारणेन केनापि
भवितव्यं कापि देवी मद्गृहे समुत्पन्नेयं नूनं कथम-
न्यथा इयं बाला भूत्वा एतत् जानातीति । एवं संचिन्त्य
स राजा तां कन्यां तथेत्युक्त्वा उत्थाय तद्दिनकार्यं निर-
वहत् । अन्येद्युश्च सभां गतः पार्श्वगानगादीत् युष्मासु
केनचित् कनकपुरी नगरी दृष्टा ? येन सा दृष्टा तस्मै
विप्राय चत्रियो वा कनकरेखा यौवराज्यञ्च मया दा-
स्यते । ते तु पार्श्वगाः समनुवन् देव ! श्रुतापि नास्माभिः
दर्शने क्वैव कथा तथा राजा प्रतीहारमानीयादिशत् यच्छ
अत्र समग्रे राष्ट्रे पटहं घोषय, ज्ञायतां यदि केनापि सा
नगरी दृष्टेति । एवमादिष्टः प्रतीहारस्तथेति राजाज्ञया
निर्गत्य राजपुरुषान् समादिश्य पटहं घोषयामास, विप्रः
चत्रियो वा युवा यदि कश्चित् कनकपुरीं दृष्टवान् तदा स
वदतु, राजा तस्मै तनयां यौवराज्यञ्च दास्यति । इति च
वचस्तस्मिन् राष्ट्रे पटहानन्तरं सकौतुकं सर्वैर्जनैरश्रावि ।
धौराश्च तां घोषणां श्रुत्वा सर्व एव परम्परमवदन् केयं
कनकपुरी, या वृद्धैरपि कदापि न दृष्टा नापि श्रुता ।
इत्थं यावदेकोऽपि कश्चित् नैव दृष्टेति कथयति तावत् तत्र
निवासी शक्तिदेव इति कश्चित् द्विजः ब्रह्मदेवद्विजसुतः तां

घोषणामशृणीत् । स तु युवा व्यसनी द्यूतेन हारितसर्वस्वः ।
 राज्ञकन्याप्रदानाकर्णनोत्सुको व्यचिन्तयत् ममा धुना
 द्यूतनिर्जितस्य पितुर्गृहे वाराङ्गनासञ्चनि वा प्रवेशो
 नास्ति, तस्माद्गतिक वरं मया सा पुरी दृष्टेति पटह-
 घोषकान् मिथ्या ब्रवीमि, कौ मां अदृष्टपुरीकं प्रत्येति,
 केन वा सा पुरी दृष्टा कदापि दृष्टा स्यात् ? तदेवं मे
 राज्ञपुत्री-समागमो भवितेति संचिन्त्य स राज्ञपुरुषान्
 तान् समभ्युपेत्य समभ्यधात् अस्मि शक्ति देवीनाम द्विजः,
 मया सा पुरी दृष्टा, इति अवादीत् । दिव्या तर्हि प्रती-
 हारसकाशमागच्छ इति तत्क्षणमुक्तवद्विष्य तैः साकं स
 शक्तिदेवः प्रतीहारमभ्यगात् । अशंसच्च तस्मै तथैव शृषा
 तन्पुरीदर्शनम् । तेन च प्रतीहारेण सत्कृत्य अस्मौ राज्ञ-
 न्तिक मनीयत । आनीतञ्च राज्ञान्तिकं स निर्विकल्प
 स्तथैव शृषाब्रवीत् किं हि द्यूतकरस्य कितवस्य दुष्करम् ? ।
 राज्ञापि निश्चयं ज्ञातुं तं ब्राह्मणं तस्याः कनकरेखाया
 दुहितुरन्तिकं निनाय । तथा च प्रतीहारमुखात् ज्ञात्वा
 समीपगतः सः विप्रः कश्चित् त्वया कनकपुरी दृष्टेति शृष्टः
 वाढं मया सा विद्यार्थिना भ्रमता नगरी दृष्टेति तां प्रत्य-
 ब्रवीत् । केन पथा त्वं तत्र गतः, कीदृशी च सा इति
 पुनस्तथा शृष्टः सः भूयोऽभाषत राजनन्दिनि । इतो हरपुरं
 नगरं गत्वा ततः क्रमान् वाराणसीं प्राप्नोऽस्मि, तस्याश्च
 कतिपयैर्दिवसैः पौख्ण्वर्षेण नगरमतीत्य कनकपुरीं नगरी-
 मगमम् । सुकृतशालिनां भोगभूमिः स्वर्गिणाममरावतीव
 सा पुरी मया दृष्टा । तत्रचाभिगतविद्योऽहं कालेन इहा-

ममम् । इत्थं वं विरचितवाचि अस्मिन् विप्रे शक्तिदेवे सा
 वृषात्मजा सहासं व्यहारीत् महाब्रह्मन् । अहो सत्यं
 सा नगरी त्वया दृष्टा ? ब्रूहि पुनः केन पथा तत्र गतवा-
 नसि । तदाकर्ण्य स शक्तिदेवो यदा पुनर्घाष्टमकरोत्
 तदा सा राजसुता चेटीभिस्तं निरवासयत् । निर्वासिते
 चास्मिन् सा तदैव पितुरन्तिक मयासीत् । पिता च सा
 किमसौ विप्रः सत्यं वक्तीति पृष्टा जनकं प्रत्यभाषत तात !
 त्वं राजा सन् एवमविचार्य चेष्टसे ? धूर्त्ताः सरलान्
 वञ्चयन्तीति किं न जानासि ? स हि विप्रो मिथ्या मां
 प्रतारयितुमागतः, तेन अलीकवादिना न पुनः सा पुरी
 दृष्टा, धूर्त्तैर्विविधा वञ्चनाः क्रियन्ते, अत्र चैतन्
 शिवमाधववृत्तान्तं कथयामि शृणु, इत्युक्त्वा सा कन्या
 तां कथामकथयत् ।

अस्ति रत्नपुरं नाम यथार्थं नगरम् । तत्राप्तां शिव-
 माधवनामानौ द्वौ धूर्त्तौ । तौ च बहुधूर्त्तं परिज्ञौ
 अचिरेण मायाप्रयोगनिःशेषमुषिताव्यजनं पुरं विदधतुः ।
 एकदा तौ मिथो मन्त्रं चक्रतुः इदं तावत् नगरं समयम-
 म्माभि विलुण्ठतम् । अतः सम्प्रति उज्जयिनीं वस्तुं म-
 च्छ्रावः श्रूयते तत्र राजपुरोहितः महाधनसमृद्धिमान्
 शङ्करस्वामी नाम । कौशलेन तस्मात् हृत्तैर्धनैर्मातृवदि-
 क्षासिनीनां रतिरसन्नतां यास्यावः स हि कीनासो
 दक्षिणाङ्गस्य ग्रहीता भ्रूकुटीमुखः सप्तकुम्भीनिधानः गी-
 यते । तस्यापि विप्रस्य एकं कन्यारत्नमस्ति, तदपि कौश-
 लेन लुप्यते । इति निश्चित्य मिथः संविदं कृत्वा तौ

शिवमाधवी तस्मात् पुरात् प्रतस्थति । क्रमेण च शिवं
 उज्जयिनीं प्रवेश्य माधवः सपरिच्छदः राजपुत्रवेशेन वह्निः
 क्वचित् ग्रामे तस्थौ । शिवस्तु बहुमाया-विचक्षणः अवि-
 कलेन वर्षिवेशेन तां नगरीं प्राप्य तत्र शिप्रायास्तीरे
 मठिकामिकां दृश्यस्थापितमृद्भूमिन्नाभाण्ड मृगाजिनाम-
 ध्युवास । स च प्रातः घनया मृदा लिप्तसर्वाङ्गः तस्याः
 सरित स्तोत्रे कृतस्नानः अवाङ्मुखः कुकर्म्मजामधोगतिं
 भाविनीमर्भ्यस्यन्निव बहुक्षणमस्थात् । स्नानीत्यितश्च
 सूर्यमभिलक्ष्य जङ्घदृष्टिचिरं शूलाधिरोपणौचित्यमात्मनः
 दर्शयन्निव तस्थौ । ततो दम्भचतुराननः सः देवाग्रतो गत्वा
 कुशकूर्चं करोऽघमर्षणं जपन् पद्मासनासीनः कियन्तं काल-
 मास्त । अन्तरान्तरा साधूनां हृदयानीव स्वच्छानि पु-
 ष्पाणि समाहृत्य कैतवेन पुरारि समपूजयत् । कृतपू-
 जश्च भूयोऽपि मिथ्याजपपरः समभूत् । अपराह्णे च
 कृष्णसाराजिनाम्बरः भिक्षार्थी तस्यां पुरि तदञ्चनामाया-
 कटाक्ष इवा भ्रमत् । मौनी द्विजगेहेभ्यः भिक्षात्रयमादाय
 दण्डी त्रिसभ्यामिव खण्डशशके । एकं खण्डं काकेभ्यः
 अपरमभ्यागताय दत्त्वा अपरेण खण्डेन स्वीदरमपूरयत् ।
 पुनश्च सायं निजानि पापानि गणयन्निव चिरं मिथ्या
 अक्षमालां आवर्त्तयामास । रजन्याञ्च स मठिकान्तरे
 अद्वितीय सूक्ष्माणि लोकस्य तर्कस्थानानि चिन्तयन्नवतस्थे ।
 एवं प्रति दिनं कष्टं तपश्चरन् सर्वत्र नगरवासिनां मनः
 आवर्जयामास । यदा च भक्तिसन्धे चाखिले जने अहो
 ग्रान्तोऽयं तपस्वी इति ख्यातिः सर्वतः समुदपादि, तदा

स द्वितीयो धूर्त्तः माधवः चारमुखेन तं तथाविधं विज्ञाय
तां नगरीं प्रविवेश । स चात्र दूरवर्तिनि देवकुलान्तर-
वसतिं गृहीत्वा राजपुत्रच्छन्ना स्नातुं सिंघातटमगात् ।
स्नात्वा च सानुचरो देवाग्रे जपतत्परं तं शिवं दृष्ट्वा परम-
प्रह्वः पादयोरस्थ निपपात । जगाद् च सर्वजनसमक्षं
नास्तीदृक् तापसोऽपरः, मया असक्त एष तीर्थानि भ्रमन्
दृष्टः । शिवस्तु तं विलोक्य दम्भेन स्तम्भितकन्धरस्तथैवा-
सीत् सोऽपि माधवः स्वां वसतिं ययौ । रात्रौ तौ उभौ
मिलित्वा एकत्र भुक्त्वा पीत्वा च शेषं कर्त्तव्यं मन्त्रयामा-
सतुः । पश्चिमे रात्रियामे च शिवः स्वं मठमगात् माध-
वस्तु प्रभाते स्व मेक धूर्त्तं समादिशत् त्वमेतत् वस्त्रयुग्ममु-
पायनं गृहीत्वा राजपुरोधसः शङ्करस्य सकाशं व्रज ।
गत्वा च स सविनयमेवं वाच्यः यथा राजपुत्रः कश्चित् माध-
वो नाम गोत्रजैः पराभूतः पित्रां बहु धन मादाय दक्षिणा-
पथादायातः, समैः कतिपयैरन्यै राजपुत्रैरनुगत इहैवास्ते,
स हि भवदीयस्य राज्ञः सेवां करिष्यति । हे ब्रह्मन् । तदर्थं
प्रथममहं भवत्सकाशं प्रेषित इति ।

एवं स माधवेनोक्तो धूर्त्तः उपायनकरः तस्य पुरोहि-
तस्य गृहमगात् । अशंसच्च माधवसन्देशं तं विजने प्राप्य
उपदामयतो दत्त्वा । सोऽपि उपायनलोभात् बहुतरं
मङ्गलमाशंसन् तत् शङ्घे, लिप्सू नामिकां हि उपप्रदानमा-
कर्षणीषधम् । ततः प्रत्यागते तस्मिन् धूर्त्तं अपरेद्युः
स माधवः लब्धावकाशस्तं पुरोधस द्रष्टुं स्वयमुपाययौ ।
राजपुत्रापदेशिनश्चापरे धूर्त्ता गृहीतयष्टयः धूर्त्तं कापटिक-

वेशास्त्रमदुजग्मुः । पुरोमैश्चावेदितश्च स माधवः एनं
पुरोहिमभ्यगात् स चापि प्रत्युदगमादिभि रैनमभ्यनन्दत् ।
तत्रश्च तेन सह कथालापैः क्षणं स्थित्वा माधवः पुनः स्वां
वसतिमाययौ । अपरेद्युश्च पुनः प्राप्तं वसनयुगलं प्रेष्य
तमुपामच्छत् पुरोहितमुवाच च ब्रह्मन् । वयं परिवारामु-
रोधेन क्लेशं सेवार्थिनः, तेन त्वमस्माभिराश्रितः अर्थमा-
त्रास्तु नः पर्याप्ताः सन्ति । तत्श्रुत्वा स पुरोहितः प्राप्ति-
माक्राड्यन् तस्मै माधवाय प्रतिशुश्रुवान् राजानं व्यजिज्ञ-
पत् । राजापि तद्गमौरवात् तथेति प्रतिपेदे । अपरेद्युश्च
स पुरोहितः तं माधवं सपरिच्छदं राजान्तिकं नीत्वा
तस्मै सगौरवं दर्शयामास । राजापि माधवं राजपुत्र-
समाकृतिं दृष्ट्वा आदरेण परिजग्राह आदिदेश च
वृत्तिम् ।

अथ स माधवः तं नृपं सेवमानस्तिष्ठन् प्रतिराजम्
श्रिधेन समगच्छत । इहैव मम गृहे वसेति सोऽर्थितरतेन
पुरोधसा लोभाक्रान्तेन सहचरैः सार्धं तस्यैव गृहमशि-
श्रियत् । तत्र कृत्रिमनाणिक्यमयैरभरणैर्भूतिं भाण्डं
कृत्वा तदीये कौशवेश्मनि, समस्थापयन् । अन्तरान्तरा
च तदुदघास्य तै स्तौ व्योजार्द्धदर्शितैराभरणैस्तस्य शस्त्रै रिव
पथोर्जनः समाकर्षत् । अथ तस्मिन् पुरोधसि दिश्वस्ते
स स्रष्टा अल्पतराहारकृशीकृततनुर्मान्द्यं चकार । कृत्तिप-
ये चाहनि गते एकदा स धूर्त्तराजः स्वल्पया मिरा शठ्यो-
पान्तवर्त्तिनं पुरोधसमुवाच ब्रह्मन् ! मम तावन् शरीरे
विद्यमा दया वर्त्तते, तत् त्वं कञ्चित् ब्राह्मण्यश्रेष्ठमानय ।

अस्मै अहम् इहासुत्रं च शर्मणे सर्वस्वं दास्यामि, अस्थिरे
 चास्मिन् जीविते कास्या धनेषु । इत्यभिहितः स पुरोधः
 दानोपजीवी तथेति प्राह स्म । स चास्य पुरोधसः
 पादयोः पपात । ततः स पुरोहितः य य ब्राह्मणमाजि-
 नाय, विशेषेच्छाभावात् स मरधवः तं तं न अदधे ।
 तच्छ्रुत्वा तस्य पार्श्वचरः कश्चित् धूर्तः समभाषत ब्रह्मन् !
 अस्य तावत् सामान्यो विप्रः न रोचते, तदद्य सिप्रातीरे
 शिवो नाम यः महातपाः विप्रस्तिष्ठति सोऽस्मै रोचते न
 वेति पृच्छताम् । तदाकर्ण्य माधवोऽब्रवीत् कल्पिताधिस्तं
 पुरोहितं, ब्रह्मन् । तमेवानय, नान्योऽस्ति तादृशो विप्रः ।
 इत्युक्तः सः तथेति शिवान्तिकमगात् । अपश्यच्च गत्वा त्वं
 रचितध्याननिश्चलम् । ततः स पुरोधः तं प्रदक्षिणं कृत्वा
 तत्पार्श्वं उपाविशत्, सोऽपि धूर्तस्तत्क्षणं शनैरस्मीजिन-
 लोचनोऽभवत् । अथ तं प्रणम्य स प्रोवाच प्रभो । न
 कुप्यसि चेत्, किञ्चित् निवेदयामि, इह कश्चित् दाक्षि-
 ण्यतः महाधनी राजपुत्रः माधवो नाम स्थितः । स
 चास्वस्थः सर्वस्वं दातुमुद्यतते, यदीच्छसि तत्सर्वं स तुभ्यं
 दानेन कृतकृत्यो भवितुमिच्छति । तदाकर्ण्य स शनैर्मुक्त-
 मोनः समभ्यधात् ब्रह्मन् । भिक्षाशनस्य मादृशस्य कोऽर्थो-
 ऽर्थेन । ततः पुरोहितः स तमवाचत् ब्रह्मन् । मैवं
 वादीः, आश्रमक्रमं किं न वेत्सि ? कृतदारो गृहे देवानां
 पितृणाम् अतिथीनाञ्च क्रियाः कुर्वन् धनैस्त्रिवर्गं साध-
 यति, तस्मात् गृही एव आश्रमिणां वरः ।

ततः शिवोऽब्रवीत् कुतो मम दारसग्रहः, न ह्यहं यस्मात्

कस्मादपि कुलात् परिणेतुमिच्छामि । तच्च निशम्य पुरोधः
 लुब्धः प्राप्तावसरः सुखभोग्यं तस्य तत् धनं मत्वा तमवा-
 दीत् ब्रह्मन् । अस्ति तावत् मम विनयस्वामिनी नामैका
 कन्या अतिरूपवती । तां तुभ्यं दास्यामि । यच्च तस्मात्
 माधवात् प्रतिग्रहधनं लप्सासे, तदहं तव रक्षिष्यामि,
 तस्मात् गृहाश्रममाश्रय । इत्याकर्ण्य सिद्धकामः शिवो-
 ऽब्रवीत् ब्रह्मन् । यद्ययं ते आग्रहः, तदा ते वचः कश्चिद्यामि,
 हैमरत्नयोः स्वरूपमहं तापसो न वेद्मि त्वहाचैव प्रवर्त्ते,
 खं यथा वेत्ति तथा कुह ।

एवं शिववचः समाकर्ण्य सानन्दः पुरोधः मूढस्तथेति
 तं स्वं गेहं निनाय । नीत्वा च तत्र तं सन्निवेश्य शिवाख्य
 भग्विन् तापसं संप्रहृथ्यन् माधवाय यथाकृतं शशंस ददौ
 च तदानामैव तस्मै शिवाय क्लेशविवर्द्धितां निजां सुतां
 सम्पत्तिमिव मूढत्वहारिताम् । अथ कृतोद्वाह तं प्रति-
 श्रुत्वा तृतीयेऽङ्गि माधवस्य कपटास्त्रस्य समीपमनयत् ।
 माधवोऽपि अतर्क्यतपमं त्वामहं वन्दे इत्यवितथं वदन् उल्लास्य
 अस्य चरणयोरपतत् । अदाच्च तस्मै विधिवत् कोशागारान्
 आहृतं प्रचुरं कृत्स्नमाणिक्यमयाभरणभाण्डकम् । शिवो-
 ऽपि तत् सर्वं प्रतिगृह्य तस्य पुरोधसः हस्ते नाहं वेद्मि
 त्वमेवैतत् वेत्सीति अभिधाय समर्पयत् । पुरोहितश्च अङ्गी-
 कृत पूर्वमिदं मया, तवात्र का चिन्ता इत्युक्त्वा तत्क्षणं
 तत् सकलं जग्राह । ततः शिवे कृताग्निधिं वधूवासकं याते
 स पुरोहितः तं निजं कोशागारे स्थापयामास । माधव-
 चापरेव्युस्तत् अस्वास्थ्यभावं शनैः त्यजन् भ्रष्टादानप्रभाविण्

रोगशान्तिमशंसत् । अथाहं त्वया धर्मनिष्ठेन सहायेन
आपदः समुत्तीर्णोऽस्मि इति अन्तिकमायान्तं पुरोधस
प्रशस्य एतस्य प्रभावेण मे शरीर रक्षितमिति कीर्त्तयन्
प्रकाशमेव तेन शिवेन सह मित्रतामकरोत् ।

अथ गच्छन्तु दिनेषु एकदा शिवः श्वशुरं पुरोहित-
सवादीत् तात । कियच्चिरं भवद्गृहे मया एव भोच्यते,
तत् त्वमेव मूल्येन तत् आभरणं किं न क्रीणासि ? महाध-
चेत् मन्यसे यथासम्भव मूल्यं देहि । तदाकर्ण्य सः पुरोधः
तच्चानर्घं मत्वा तथेति तन्निष्क्रयं सर्वस्वं तस्मै शिवाय
ददौ, कारयामास च तदनं स्वधनादधिकं मत्वा स्व
हस्तेन तदर्थं 'लेख्यपत्र', स्वयञ्च चकार । एवमन्योन्य
लिखित हस्ते कृत्वा स पुरोहितः पृथक् आसीत्, स च
शिवः पृथक् गृहे स्थितिमकरोत् । ततश्च स शिवः स च
माधवः उभौ सङ्गतौ यथेच्छं पुरोहितार्थान् भुञ्जानौ तत्रा-
तिष्ठताम् ।

अथ गच्छति काले सः पुरोधो मूल्यार्थी आपणे
नडेकमलङ्करणं कटकं विक्रेतुमगमत् । तत्र रत्नतत्त्वविदो
बणिजः परीच्य अहो कस्यापि एतत् विज्ञानं येन इदम्
ईदृशं कृत्रिमं कृतम् । काचस्फटिकमया हि नानारागे-
णोपरञ्जिता इमे रीतिबद्धाः, नैते मणयो न वा काञ्च-
नानि । तदाकर्ण्य स पुरोधो विह्वलो गत्वा तदैव गेहात्
समग्रम् आभरणमानीय तेषामदर्शयत् । ते च बणिजस्तानि
दृष्ट्वा सर्वाख्येव तथैव कृत्रिमाणीति समब्रुवन् । स किल
पुरोधास्तदाकर्ण्य वज्राहत इव कथञ्चिदापणादागत्य विमूढः

शिवमवादीत् वत्स । खान् अलङ्कारान् गृह्णाण, मम च
निजं धनं देहीति । कुतो ममाद्यापि धनं, तत् हि समग्र-
मेव मया गृहे कालेन भुक्तमिति शिवस्त' प्रत्यद्रवीत् ।
ततो विषदमानो तौ शिवपुरोहितौ पार्श्वस्थितमाधव
राजानमुपजग्मतुः । पुरोहितः राजानं न्यवेदयत् देव ।
काचस्फटिकयोः खण्डैः रीतिवद्भिः सुरञ्चितै रचितं समग्र-
मेव कृत्रिमासङ्करणं दत्त्वा शिवेन अजानतो मम सर्वस्वं
भक्षितमिति । शिवो व्यज्ञापयत् राजन् ! अहमाशैशवात्
तापसोऽभूवम् । अनेनैव पुरोधसा अभ्यर्थ्य तत्प्रतिग्रहमह
ग्राहितः, तदैव मयोक्तं मुग्धस्य मम रत्नादिषु अनभिज्ञस्य
भवानेव प्रमाणमिति । अहमेवात्र प्रमाणमिति अभिधाय
अयं तदैव मामग्राहयत् । मया च तत्सर्वं प्रतिगृह्य तदानी-
मेव अस्य हस्ते समर्पितम् । ततश्चानेन स्वेच्छया मूल्य
दत्त्वा तत्सर्वं गृहीतम्, अत्र चावयोः मिथः स्वहस्त-
लिखितं विद्यते, तदत्र युवराजो माधव एवात्र दाता
कृत्रिमाकृत्रिमत्वे प्रमाणमिति । एवमुक्त्वा शिवे विरतवाचि
माधवस्तत्रोपस्थितः समभाषत ब्रह्मन् । मामेवमादिश, त्वं
मे महामान्यः, नात्रापराधो मम, मया भवतः शिवस्य वा
किञ्चित् न गृहीतं, मम तु पैतृकं धनं चिरमन्यत्र न्यासी-
कृतम्, आगच्छता मया स्वात् राज्यात् तत्सर्वमिहानीतं
दत्तञ्च द्विजन्मने, यदि तत् सत्यं न स्वर्णं नापि रत्नानि,
तदा रीतिस्फटिककाचानां प्रदानात् मे किं फलं स्यात् ?
निर्व्याजहृदयस्य मे दाने प्रत्ययोऽस्ति, येन सद्य एव तथा-
विधात् दुस्तरात् रोगात् सुक्तोऽस्मि । एवमभिन्नमुखच्छाद्यं

कथयति माधवे राजा मन्त्रिभिः परिवृतो जहास तुतोष
च । नात्र माधवस्य शिवस्य वा कश्चिदन्याय इति सभ्यैः
मान्तरासमभिहितं स पुरोहितः हारितार्थः विलज्जित
एव गृहमगात्, अतिलोभाभ्यानामीदृशी हि मतिः । तौ
च धूर्त्तौ शिवमाधवौ सन्तुष्टराजप्रसादलाभिन सुखितौ तत्र
चिरमतिष्ठताम् ।

हे तात ! जालोपजीविनी धूर्त्ना धीवरा इव तैस्तैः
सूत्रशतैर्जिह्वाजालानि विस्तारयन्ति । एषोऽपि कनक-
पुरी दृष्टेति सृष्टवदन् त्वां प्रतार्थ्य मां प्राप्नुमिच्छति ।
तत् सम्प्रति मम विवाहार्थं त्वया त्वरा न कार्या, कन्यैव
तावत् तिष्ठामि, पश्यामि च भवितव्यता क्रीडशीति ।
इत्युक्तः सुतया कनकरेखया स परोपकारी तदा तामभा-
षत पुत्रि । यौवने चिरं कन्यकाभावो न युज्यते, गुण-
मत्सरा दुर्जना हि मिथ्या दोष वदन्ति । विशेषेण जना
उत्तमस्यैव कलङ्कानुदपितुं यतन्ते, अत्र तावत् हर-
स्वामिकथां कथयामि श्रूयताम् ।

अस्ति गङ्गाकूले कुसुमपुरं नाम नगरम् । तत्रासौत्
हरस्वामी नाम तीर्थार्थी कश्चित् तापसः । स भिक्षाशनो
विप्रः गङ्गातीरे कृताश्रमः तपसः संसुत्कर्षात् लोकानां
विशेषेण गौरवासः दमभूत् । कदाचित् तं भिक्षाविनिर्गतं
दूरात् दृष्ट्वा कश्चित् तद्गुणासहिष्णुः खलः जनमध्यात्
जगाद् यूयं कश्चित् जानीथ ? अयं कीदृक् क्षपटतापसः,
अनेनैव असुस्मिन् नगरे सर्वे शिशवो भक्षिताः । तदाकर्ण्य
द्वितीयो जनस्तथैव समभ्यधात् सत्यं मयापि श्रुतं जनैः

रुच्यमानमेतदिति । तृतीयः तथैव एवमेतदिति प्राह
 स्म । दुर्जनसंवादशृङ्खला प्राग्परीवातं बध्नाति हि ।
 एवं क्रमेण एष परीवादः सर्वत्र पुनः बहुलीभवन् कर्णपर-
 म्भराजासमात् । पीराश्च सर्वे हरस्वामी बालान् भक्षय-
 तीति वदन्तः गेहात् खान् खान् बालान् न तत्पुत्रः ।
 ततश्च सर्वे ब्राह्मणाः सन्ततिक्षयभीरवः सम्भूय तस्य पुरात्
 प्रवासनममन्त्रयन् । कुपितः सोऽस्मान् ग्रसेत् इति भयेन
 ते साक्षात् वक्तुमशक्नुवन्तः दूतान् व्यसर्जयन् । ते च गत्वा
 दूता दूरादेव तमब्रुवन् ब्रह्मण । नगरादस्मात् गम्यतामिति
 द्विजातयस्त्वां कथयन्ति । अथ तेन विस्मितेन किंनिमित्त
 मित्युक्तास्ते पुनः प्रीचुः त्वं बालान् दृष्ट्वैव भक्षयसीति ।
 तदाकर्ण्य स हरस्वामी स्वयं तेषां प्रत्यायनच्छया विप्राणां
 मन्तिकं ययौ । विप्राश्च त दृष्ट्वा जामात् मठीपरि आश-
 रुहुः, प्रवादमोहितो हि न कश्चित् विचारक्षमो भवति ।
 अथ हरस्वामी तदस्थित एव उपरिस्थितान् तान् विप्रा
 समाह्वय नामग्राहमेकैकमवादीत् कोऽयं वो मीहः ?
 नात्रेक्ष्मं परस्परम् ? कस्य कियन्तो बालका मया कदा
 भक्षिताः ? तदाकर्ण्य यावत् ते विप्रा अन्योन्यं परि-
 मृशन्ति, तावत् सर्वेऽपि तेषां बालकाः जीवन्ति एव
 स्थिताः दृष्टाः । क्रमात् सर्वेऽपि पीरास्तथैव विमृशन्तः
 प्रत्यपद्यन्त अब्रुवंश्च अहो विमूढैरस्माभिः साधुर्मिथ्या एव
 दूषिताः, सर्वेषामेव बाला जीवन्ति, तत् कस्यानेन
 भक्षिताः ? इत्युक्तवत्सु सर्वेषु हरस्वामी तदेव सज्जात
 श्रुतिस्त्वात् नगरात् गन्तुं प्रवर्तते, अविवेकिनि दुर्देहे

भनस्त्रिनी नैव रतिः । ततो वन्निम्निर्दिन्निर्दित्रैः वग्गा-
नतैः प्रसान्वितः स हरस्वामी कथञ्चित् तत्र वसुमङ्गी
चकार ।

इत्थं सञ्चरितावलोकनेन जनितविद्वेषा दुर्जनाः प्रायेण
सतां मिथ्यापवादं ददति, तस्मात् मां विशल्यं कर्तुमिच्छसि
चेत् वल्ले ! उन्मिषति नूतने यौवन एवास्मिन् स्वेच्छं न
व्यवहर्तुमिच्छसि, एवमुक्त्वा नृपतिना पित्रा सा कनक-
रेखा राजतनया निश्चितभतिः पुनः पितरमब्रवीत् पितः ।
उक्तमेव मया, येन हि सा कनकपुरी दृष्टा तस्मै विप्राय
क्षत्रियाय वा मां देहि तस्मात् क्षिप्रं तमेव गविषय ।
तदाकर्ण्य राजा तां दृढनिश्चयां जातिस्मरां सुतां विगणयन्
नान्यां गतिञ्च पश्यन् तत्र देशे पुनरतुद्दिनं नवागन्तुका-
न्वेषणाय पटहघोषणामकारयत् । आदिशच्च यो विप्र-
क्षत्रियो वा युवा कनकपुरीं दृष्टवान् स आगच्छतु, तस्मै
स्वां तनयां कनकरिखां यौववाज्यञ्च दास्यामीति । पर-
मेको नैव लभ्यते स्म यः कनकपुरीं दृष्टवानिति ।

इति चतुर्विंशस्तरङ्गः ।

अथ पञ्चविंशस्तरङ्गः ।

अत्रान्तरे स शक्तिदेवी द्विजयुवा राजकन्यावमानेन सुदुर्मनाः समचिन्तयत् मयाव सृषा कनकपुरीवादिना परम् अवमानना प्राप्ता न पुनः राजवाला । तदेतस्याः प्राप्तये तावदह महीं पर्यटिष्यामि यावत् सा कनकपुरी न दृश्यते, यावद् वा प्राणैर्न मम्यते । ताञ्च पुरीं दृष्ट्वा तत्पण्डेन यदि राजवालासिमां न लभेय, तत् जीवित्-नालम् । एवं प्रतिज्ञारूढः स तस्मात् वर्द्धमानात् दक्षिणां दिशमालम्ब्य प्रतस्थे । क्रमेण गच्छन् स विन्ध्यमहाटवीं प्राप । तत्र शनैस्तान् तान् दुरवगाहान् प्रदेशानवगाह-मानः दिवसैः कतिपयेर्दूरमध्वानमतीत्य एकान्ते शीतल-स्वादुसालिलं पुण्डरीकीच्छितच्छत्रं प्रोक्षसङ्घसचामरं सर्वेषां सरसामधिराजतामिव कुर्वाणमतिमहत् सरो ददर्श । तत्र च स्नानादिकं विधाय तत्पार्श्वे क्रियत्युत्तरे सफल-स्निग्धपादपम् आश्रमपदमेकं तत्र च कञ्चित् अश्वत्थतरु मूले निषखं तापसेवृतं सूर्यतपसं नाम स्थविरं मुनि-मद्राक्षीत् । स युवा प्रणमपूर्वं तं मुनिमभ्यागमत्, स चैनम् आतिथ्येनाभ्यनन्दत् । अवीचञ्च भद्र । कुत आगती-ऽसि, क्व च गच्छसि उच्यते इति ।

अत्रान्तरे भगवन् । वर्द्धमानपुरादहमागतः, अन्विष्यद् कनकपुरीं दिदृक्षुः, परं न जालौ सा क्व भवेत् यदि भगवान्

वैक्त तदा ब्रवीतु इति शक्तिदेवेनेवमभिहितः स तापसः
समब्रवीत् वत्स ! वर्षशतान्यष्टौ मयास्मिन्नाश्रमे वसता
अतिक्रान्तानि, न च कदाचिदपि सा पुरी मया श्रुता ।
इति तेन गदितः स शक्तिदेवः परं विषादं गतः पुन-
रब्रवीत् भगवन् । तर्हि मृतमेव मामवधारय । इति
कथितः स मुनिर्ज्ञातार्थस्तमभाषत यदि ते अयं निश्चयः,
तर्हि यदहं वच्मि तत् क्रियताम् ।

अस्यस्मात् योजनानां गतेषु त्रिषु काम्पिल्यो नाम
विषयः । तत्र उत्तरो नाम गिरिरस्ति । तत्रैकश्चाश्रमो
द्रुच्यते । तत्रार्थो दीर्घतपा नाम मम ज्येष्ठस्तपस्यति,
तत्पाश्र्वं ब्रज, स वृद्धो जालुतां पुरीं जानीयात् । एव-
मुक्तः स शक्तिदेवः कथञ्चिदाश्वस्तस्तां निशां तत्र जीत्वा
प्रातस्तमुद्दिश्य प्रतस्थे । क्रमेण च बहुभिर्दिवसैः क्षेप्राति-
क्रान्तक्रान्तारश्चान्तश्चिरात् त काम्पिल्यविषयं प्राप्य तस्मि-
न्नुत्तरे गिरौ आरूरोह । तत्र च न दीर्घतपस मुनिमाश्रम-
वर्त्तिनं दृष्ट्वा प्रणम्य च प्रीतः क्षतातिथ्यम् उपाययौ ।
व्यज्ञापयच्च भगवन् ! कनकपुरीं प्रस्थितोऽहं न च जानामि
सा क्व स्यात् । परमवश्यमेव सा गन्तव्या, तदुपलब्धये
मुनिना सूर्यतपसा प्रेषितोऽस्मि भवदन्तिकम् । इत्युक्त-
वन्तं तं मुनिरवादीत् वत्स । इयता वज्रसा मयाद्य सा
पुरी त्वत्तः श्रुता । देशान्तरागतैः जनैर्नास्ति मे परिचयः,
ज्ञायते मया, सा नियत दवीयसि क्वचिद् भवेत् क्षेपान्तरे ।
तत्र चोपाय ब्रवीमि शृणु ।

अस्ति तावत् वारां निर्धरभ्यन्तरे उत्स्यलाख्यं द्वीपम् ।

तत्र सत्यव्रती नाम धेनी निषादपतिः प्रतिवसति । तस्मै सर्वेष्वेव द्वीपेषु गतागतमस्ति । तेन सा पुरी श्रुता वा दृष्टा जातु भवेत् । तस्मात् प्रथमं तावत् जलधेः कूलस्थितं विटङ्गपुराभिर्धं नगरं ब्रज । तेतः केनापि बणिजा समं प्रवहणेन तत् निषादस्य पुरम् अभीष्टसिद्धये गमिष्यसि । इत्युक्तस्तेन मुनिना स शक्तिदेवस्तत्क्षणं तथेति मुनिमामन्त्र्य तदाश्रमात् प्रतस्थे ।

कालेन च बहून् देशान् क्रोशांश्चातिक्रम्य वारिधिस्तीरस्थितं विटङ्गपुरं प्राप्य तस्मिंश्च समुद्रदत्ताख्यम् उत्स्थल-द्वीपगामिनं बणिजमन्विष्य तेन सह सख्यमकरोत् । ततश्च तेन साकं तदीयं यानमारुह्य तत्प्रीतिपूर्णपाथेयः समुद्र-वर्त्मना प्रतस्थे । अत्यावशिषे चाध्वनिं सहसा महान् क्षणमेवः सविद्युत् समुत्तस्थौ । प्रववौ च प्रचण्डमरीरगं सागरमुत्तम्भयन् तेन सह । वाताहताच्च जन्धर्महोम्भयं आश्रयाभिभवक्रोधान् सपक्षाः शैला इवोदतिष्ठन् । तच्च प्रवहणं धनिनामुन्नत्यवनतिपर्य्यायं दर्शयन्नैव क्षण-मूर्द्धं क्षणञ्चाधः प्रयाति स्म । क्षणान्तरे च तत्प्रवहणं बणिजामाक्रन्दैः पूरितं भरादिवोत्पत्य समभज्यत । भग्ने च तस्मिन् यानस्वानी स बणिक् अम्बुधिपतितः कश्चित् फलकारुद्विरात् अन्यत् वहनं प्राप । शक्तिदेवस्तु पतन्तं व्यात्ताननः कश्चित् महामत्स्यः अपरि-क्षतसर्वाङ्गमेव निगीर्णवान् । विधिनिर्वन्धाच्च स मत्स्यः सागरमध्ये स्वेच्छया चरन् उत्स्थलद्वीपसन्निधिमगात् । तत्र च तस्यैव कैवर्त्तपतेः सत्यव्रतस्य किङ्करैः शफर-

आहिभिः स मत्स्यः सहसा समगृह्यत । ते च धीवराः
 कौतुकात् सुमहाकायं त मत्स्यमाकृष्य तत्क्षणात्
 स्वामिनीऽन्तिकं निन्दुः । सोऽपि सत्यव्रतः तादृशं त दृष्ट्वा
 कुतूहलवान् श्रुत्यैर्निजैस्तं पाठीनं पाटयामास । पाटि-
 तस्य च तस्योदरात् जीवन् देववलेन स शक्तिदेवः साञ्चर्यं
 सर्वैर्दृश्यमानो विनिर्ययी । सत्यव्रतश्च सविस्मयस्तथा
 निर्यातं तं वीक्ष्य कृतस्वास्थ्यं युवानमपृच्छत् ब्रह्मन् । कस्त्वं,
 कुतश्चेदं शफरीदरशायित्वं भवत, कश्च ते वृत्तान्त इति ।
 तदाकर्ण्य शक्तिदेवस्तं दाशपतिं प्रत्यभाषत भद्र । अह-
 मस्मि शक्तिदेवो नाम ब्राह्मणः, वर्द्धमाननगरादागतः ।
 गन्तव्या च मयावश्यं कनकपुरी नाम पुरी । अजानंश्च
 तां सुचिरं भुवं पर्यटन् दीर्घतपसो मुनिर्वाक्यात् द्वीप-
 वर्त्तिनीं तां मयाद्य नृजप्तये दाशपतेरुत्स्यलद्वीपवासिनः
 सत्यव्रतस्य पार्श्वं गच्छन् वहनभङ्गतः अस्वुधीं मग्न इमां
 दृशामापन्न इति एवमुक्तवन्तं तं सत्यव्रतः समवोचत् ब्रह्मन् ।
 सत्यव्रतः सोऽहम्, एतच्च तत् उत्स्यलाख्यं द्वीपं, मया तु
 ब्रह्मवो द्वीपा दृष्टाः सा पुनर्न कदापि, परं द्वीपान्तेषु सा
 नगरी श्रुता । इत्युक्त्वा विषस्यं त शक्तिदेवं समीक्ष्य अभ्या-
 गतप्रीत्या पुनरब्रवीत् ब्रह्मन् । मा विषादं कार्षीः, त्वमि-
 हैवाद्य निशां वस, प्रातः कञ्चिदुपायं ते अभीष्टसिद्धये
 विधास्यामीति तेनाम्बास्य प्रहितः सुलभातिथिसत्कारं
 द्विजमठं प्रायात् ।

तत्रैकेन विश्वुदत्तनाम्ना द्विजेन सह कृताहारः आलापं
 कृतवान् । तेन च प्रसङ्गात् पृष्टः स शक्तिदेवस्तस्मै संज्ञे-

पेण त्रिजं देशं कुलं वृत्तान्तञ्च सर्वं शशंस । तद्विदित्वा
विष्णुदत्तः एन परिरभ्य तत्क्षणं हर्षवाध्याम्बुधर्वराक्षर-
मुवाच दिष्ट्या मातुलपुत्रस्त्वम् एकदेशभवञ्च मम, अहञ्च
शैशव एव तस्मात् देशादिहागतः । तदिहैव तिष्ठ, अचिरा-
देव ते इष्टं द्वीपान्तरादागच्छन्ती बणिक्कर्णिपरम्परा
साधयिष्यति । इत्युक्त्वा स्वमन्वयम् आवेद्य विष्णुदत्तः
ग्रथोचितैरुपचारैस्तत्कालं तं शक्तिदेवमुपाचरत् । शक्ति-
देवोऽपि विस्मृताध्वक्लेशः परां मुदं प्राप, बन्धुलाभो हि
विदेशगतानां मराविव अमृतनिर्भरः । अमन्यत च स्वेष्ट-
सिद्धिमदूरवर्त्तिनीम् अन्तरागतं हि श्रेयः कार्यसंसिद्धेः
सूचकं भवति । ततो रात्रौ विनिद्रस्य शय्यायां निषेदुषः
स्नेष्टचिन्तारतस्य तस्य शक्तिदेवस्य विनोदनार्थं विष्णुदत्त-
पार्श्वस्थः कथामिमां कथयामास ।

पुरासीत् गोविन्दस्वामी नाम महान् विप्रः कालिन्या
उपकण्ठे महाप्रहारे जनपदे । तस्य गुणशालिनः सदृशी
द्वौ सुतौ अशोकदत्तौ विजयदत्तश्चेति समभूताम् । कालेन
तत्र वसतां तेषामतिदारुणं दुर्भिक्षमुदपादि । तेन
गोविन्दस्वामी भार्यामुवाच प्रिये । अयं तावत् देश-
दुर्भिक्षेणोपतापित, तदहं सुहृद्बान्धवदुर्गतिं द्रष्टुं न
शक्नोमि । कस्य वा कियत् दीयते, तस्मादन्नं यदस्ति
नः, तद् बन्धुमित्तेभ्यो दत्त्वा अस्मात् स्थानात् वासाय
सपरिवाराः वाराणसीमाश्रयामः । इत्युक्तयोर्भार्ययानु-
मतः सः निजमन्नं बन्धुमित्तेभ्यो दत्त्वा सदारसुतभृत्य-
स्तस्मात् देशात् श्रययी, उत्सहन्ती हि साधवी न हि स्वज-

नापदं द्रष्टुम् । गच्छश्च पथि जटिलं भस्मपाण्डुं कपालिन
 सार्धचन्द्रमिदेशान महाव्रतिनमीक्षाञ्चक्रे । स तु तं
 ज्ञानिनमुपेत्य स्नेहेन पुत्रयोः शुभाशुभमपृच्छत् । स च योगी
 प्रत्यब्रवीत् ब्रह्मन् । पुत्रौ तव कल्याणिनी भविष्यतः, किन्तु
 एतेन कनीयसा विजयदत्तेन ते वियोगी भविता । ततो-
 ऽस्य अशोकदत्तस्य प्रभावात् पुनरेतेन सह समागमो
 युष्माकं भविष्यति । इत्युक्तस्तेन ज्ञानिना स गोविन्दस्वामी
 तदा सुखदुःखाद्भुताक्रान्तस्तथामन्त्रा ययौ, क्रमेण च वारा-
 णसीं प्राप्य तद्वाद्ये चण्डिकागृहे देवीपूजादिव्यापारेण
 दिनमतिवाहयामास । सायञ्च तत्र तरोर्मूले सकुटुम्बः
 कार्पटिकैरन्यदेशागतैः समं समावसत् । रात्रौ च तत्र सर्वेषु
 अध्वर्यान्तेषु आस्तीर्णपर्णादिग्रथ्यानिषादिषु सुप्तेषु तदीयस्य
 विबुद्धस्य कनीयसः सुतस्य विजयदत्तस्याकस्मात् महान्
 शीतज्वरोऽजनिष्ट । स च तेन भाविवन्भुविन्निघहेतुना भये-
 नेव ज्वरेण सवेपथुरुर्ध्वरोमा समभवत् । अवीचच्च शीतार्त्तः
 प्रबोध्य पितरं, तात । बाधते मां सम्प्रति तीव्रः शीतज्वरो
 महान् । तत् शीघ्रं काष्ठमानीय अग्निं ज्वलय शीतघ्नं,
 नान्यथा मे शान्तिः, न चाहं यामिनीं नितुं शक्नोमि ।
 तदाकण्ठं गोविन्दस्वामी तद्देदनार्त्तः समभ्यधात् पुत्र !
 कुतोऽधुना वञ्छिरिति । तदाकण्ठं तात । नन्वयं निकटे
 ज्वलन्नग्निर्दृश्यते, अत्रैव भूयिष्ठेऽग्नौ गत्वा अङ्गं तापयामि,
 तस्मात् सकम्पं मां हस्ते गृहीत्वा अत्र द्रुतं नय इत्युक्तस्तेन
 पुत्रेण स विप्रोऽब्रवीत् पुत्र । श्मशानमेतत्, एषा च चित्ता
 ज्वलति, तत्कथं पिशाचादिदारुणेऽत्र गम्यते, त्वं हि बालकः ।

एतत् पितुर्वत्सलस्य वचः समाकर्ण्य विहस्य स वीरी
 विजयदत्तः सावष्टम्भं तमब्रवीत् तात । पिशाचादिभि-
 र्वराकैः किं मे क्रियते, किमहमल्पसत्त्वः, तदशङ्कं तव मां
 नय । एवमाप्रहेण पिता तं तत्रानयत् । सोऽपि बालः
 अद्भुतप्रपन्नार्थं ज्वलन्तीं धूमव्याकुलमूर्द्धजां नृमांसग्राहिणीं
 रक्षोधिदेवतामिव चितामुपससर्प । क्षणात् तत्र समाश्रयस्य
 स शिशुस्तं पितरं चितान्तर्दृश्यते, किमेतदिति पप्रच्छ ।
 सोऽपि पिता कपालमेतत् मानुषस्य चितायां दह्यते इति
 प्रत्यवादीत् । ततः सोऽर्भकः ससाहसमेकेन दीपाग्रेण
 काष्ठेन निहत्य कपालं स्फोटयामास । ततोच्चैः तस्मात्
 निर्गता वसा तस्य मुखे श्मशानाग्निनाऽर्पिता नक्तञ्चरी-
 सिद्धिरिवाविशत् । तदास्त्राटेन च स बालस्तत्क्षणात्
 ऊर्ध्वकेशः शिखीत्खातखड्गी दंष्ट्राविशङ्कटः राक्षसो भूत्वा
 कपालमाकृष्य तद्वसां पीत्वा अस्थिलग्नया निजजिह्वया
 लिलेह । ततः कपालं त्यक्त्वा उच्यतासिर्यावत् तं निज
 पितरं गोविन्दस्वामिनं हन्तुमुपक्रमते तावत् भोः कपाल-
 स्फोट देव । पितायं ते न हन्तव्य इति श्मशानात् भारती
 उदचरत् । तदाकर्ण्य स राक्षसः कपालस्फोट इति नाम
 लब्ध्वा पितरं मुक्त्वा तिरोऽभूत् । तत्पितापि गोविन्दस्वामी
 हा पुत्र । हा गुणशालिन् । विजयदत्त । का गतोऽसीति
 मुक्त्वाक्रन्दस्तस्मात् चण्डीगृहमेत्य प्रातः पत्नीं सुताय ज्येष्ठाय
 अशोकदत्ताय च यथावृत्तमशंसत् । ततस्ताभ्यां पत्नी-
 पुत्राभ्यां सह स तथा शोकानलसंवेगमतिदारुणं प्राप यथा
 देवीदर्शनागतोऽप्यन्यो जनस्तत्समदुःखतां ययौ ।

तदा च देवीपूजार्थमागतः समुद्रदत्तनामा कश्चित्
 महाधनो वणिक् तत्र तथाविधं गोविन्दमग्निमपश्यत् ।
 दृष्ट्वा चासीत् समुपेत्य साधुस्तं द्विजं समागम्य सपरिजन-
 परिच्छेदं निजावासमनैषीत् । उपाचरञ्च स्नानादिना
 उपचारेण, निसर्गो ह्येषः यदापन्नानामनुकम्पनम् । सोऽपि
 गोविन्दस्वामी पत्न्या सह योगिवचनादाश्वस्तः कथञ्चित्
 धृतिमलम्भा । ततः प्रभृति स तस्यामेव वाराणस्यां तेन
 महावणिजा अभ्यर्थितस्तदावास एवाध्युवास । तत्र च
 तदपरसुतः अशोकदत्तः क्रमात् प्राप्तयीवनः अधीतविद्यश्च
 बाहुयुद्धमशिक्षत् । क्रमेण च स तथा प्रकर्षं प्राप यथा
 भूतले केनापि प्रतिमल्लेन नाजीयत ।

एकदा देवयात्रायां मल्लसमागमे कश्चित् महामल्लः
 ख्यातिमान् दक्षिणापथात् समाब्रवीत् । तेन अत्र वारा-
 णसीपतेः प्रतापसुकुटस्य पुरतः सर्वे मल्लाः पराजिताः ।
 ततः स राजा मल्लयुद्धे तस्मात् वणिजो गृह्णात् तमशोक-
 दत्तमानाय योद्धुं समादिशत् । सोऽपि मल्लः भुजं दत्त्वा
 भुजेन युद्धमारभत । अशोकदत्तस्तु तस्य भुजं भङ्क्त्वा त-
 न्यपातयत् । ततस्तत्र महामल्लनिपातोत्थितशब्दया
 संग्रामभुवापि सन्तुष्य साधुवादे लदिते राजा परितुष्टस्त्वं
 अशोकदत्तं रत्नैरपूरयत् अकरोच्च निजपार्श्वचरम् । सोऽपि
 राजप्रियो भूत्वा दिने दिने अभ्युदयं प्राप । अथ स राजा
 कदाचित् चतुर्दश्यां पुराद् वह्निः सुप्रतिष्ठितः देवं शङ्कर-
 मर्चयितुमगात् । कृतपूजश्च नक्तं श्मशानस्य अन्तिकेना-
 गच्छन् तदुदगतां गिरमितामशृणोत् प्रभो ! अहं दण्डा-

धिपेन इह मिथ्याबधानुकीर्तनात् द्वेषेण शूलायां विद्धः,
 अथ तृतीयो दिवसस्तथापि मे पापात्मनः प्राणा न
 निर्मच्छन्ति, तद् देव । अहमस्मि भृशं तपितः, दापय मे
 किञ्चित् जलमिति । तदाकर्ण्य राजा कृपापरतन्त्रः
 पार्श्वस्थं तमशोकदत्तमब्रवीत् वीर । अस्य जलं ददातु
 भवान् । अशोकदत्तस्तु कोऽन्योऽत्र रात्रौ व्रजेत्, तदहमेव
 स्वयं गच्छामीत्युक्त्वा अम्बु गृह्णीत्वा तत्र ययौ । राजनि च
 स्वपुरं याते स कीरः महता तमसा सर्वतो वृतं क्वचित्
 शिवावकीर्णपिण्डितयुक्तसन्ध्यावलि क्वचिच्च चितानलज्योति-
 र्विदीपितं क्वचिदपि नृत्यदुत्तालवेतालतालवाद्यं तदति-
 दारुणं कालरात्रिवासभवनमिव भ्रमशानमविशत् । गत्वा
 च क्षेत्राभ्यो याचितं राज्ञ इत्युच्चैर्वदन् मया ॥ १ ॥
 कतः वाचमशृणोत् । गत्वा तद्वचनानुसारेण निकटस्थं
 चितानलं शूलाग्रविद्धं पुरुषम् अक्षश्च रुदतीं सर्वालङ्कार-
 भूषिताम् अदृष्टपूर्वां कामपि सर्वाङ्गसुन्दरीं नारीञ्चापश्यत् ।
 अवदच्च का त्वमम्ब । कथञ्चेह रुदती तिष्ठसीति एवमभि-
 हिता सा योषित् तमब्रवीत् भद्र । अहमस्य शूलविद्धस्य
 दुर्लक्षणा भार्या अमुना सहैव चितारोहे निश्चितमतिः
 स्थितास्मि, अस्य प्राणानां बिम्बमकालं प्रतीक्षे च परमद्य
 तृतीयोऽङ्गि गतेऽपि नास्य प्राणा बिर्यान्ति, अथच्च पुन-
 दुनस्तीर्थं याचते, आनीतञ्च मया तीर्थं, किन्तु अहमुन्नते
 शूले अस्य मुखं न प्राप्नोमि । इति तस्या वचः श्रुत्वा स
 वीरोऽवीचत् भद्रे । इदमपि राज्ञा प्रेषित जलं मम हस्ते
 तिष्ठति, तत् मम पृष्ठे पदं दत्त्वा अस्य मुखे जलं दीयतां,

न ह्यादि परस्परान्मात्रं सतीनां दीषायेति । तदाकर्ण्यं
तथेत्युक्त्वा जलमादाय च शूलमूलावनतस्य तस्य अशोक-
दत्तस्य पृष्ठे पदद्वयं दत्त्वा सा आरुरोह । क्षणात् भुवि
स्वपृष्ठे च रक्तविन्दून् पतती दृष्ट्वा स वीरः मुखमुन्नमय्य
यावत् पश्यति तावत् तां स्त्रियं क्षुरिकया क्त्वा तस्य
शूलविद्धस्य मांसानि खादन्तीमपश्यत् । ततः स वीरः तां
लिकुतिं मत्वा क्रीधादाकृष्य भूतले निपातयिष्यन् रणित-
नूपुरे पटे जग्राह । सापि तरसा पादं तस्मान्निष्य स्वमायया
गगनसुस्थं द्वाप्यदर्शनमगात् । अशोकदत्तस्य तु करान्तरे
तस्मात् पादात् आकर्षणस्त्रस्तं मणिनूपुरमस्यात् । ततः
स वीरः प्रयत्नं तां सुप्रेक्षलां ततः पापिनीं ततश्च विह्वल-
द्रीणां दुर्जनमूर्तिप्रिव कष्टं विचिन्तयन् हस्ते च दिव्यं
नूपुरं पश्यन् सविस्मयः सतापः सहर्षश्च बभूव । ततः शन-
शानात् स आत्तनूपुरः निजगीहमगमत् । प्रातश्च स्नातः रा-
जकुलम् गत्वा च तस्य हृषितस्य जलं दत्तं किमिति
दृष्ट्वा वाग्ने स तथेत्युक्त्वा तं नूपुरभुगानयत् । कुत एत-
दिति जविस्त्वय पृष्ठञ्च राज्ञा स सर्वं रात्रिहृत्तान्तमकथयत् ।
ततः स राजा तस्य अनन्यसामान्यं गुणीकर्षं सत्त्वमवधार्य
इयं तुतीप । दृष्ट्वा च तं नूपुरं रात्रान्तःपुरं देव्यै
दृष्टस्त हृत्तान्तं समवर्णयत् । सापि तदाकर्ण्यं दृष्ट्वा च
दिव्यं नूपुरम् अशोकदत्तप्रशंसया सुदिताभवत् । अपि
राजा तामगाहीत् देवि । जाल्या विद्यया सत्येन रूपेण
चाय महतामपि महान्, तदयमशोकदत्तः यदि मत्
दुहितुर्मदनलेखाया भर्ता भवेत् तदा भद्रमहं मन्ये ।

वरस्य गुणा एव लब्धाः, क्षणसङ्गिनी लक्ष्मीर्न, तदेतस्मै
प्रवीराय अहं कन्यामिमां ददामि ।

इति भर्तुर्वचनमाकर्ण्य सा देवी सरदमब्रवीत् नाय ।
युक्तमेतत्, असौ युवा मम दुहितुर्योग्यो वरः, सा च मधु
वनदृष्टेन तेन हतचित्ता शून्याशया दिनेष्वेषु न शृणोति
न च पश्यति । तस्याः सखीभ्यः एतत् श्रुत्वा सचिन्ताहं
रात्रिशेषे सुप्ता कयापि दिव्यया स्त्रिया उक्तास्मि वक्षे ।
मदनलेखेयं कन्यका नाच्यस्मै देया, एषा हि अशोकदत्तस्य
जन्मान्तरगहिनीति । तदाकर्ण्य प्रबुद्धाह प्रत्यूष एव गत्वा
स्वयं तद्वन्ययात् वक्षां मदनलेखां समाखासितवती, अधुना-
ध्याय्यपुत्रेष्वेवमभिहितं तस्मात् वृत्तेनेव आर्त्तवी लता तेन
क्षीरिणासौ सङ्गच्छताम् । इत्युक्तः प्रियया स राजा अशोक-
दत्तमाह्वय महता उल्लवेन तस्मै स्वां तनयां ददौ । तयोश्च
राजसुतान्नाह्वयपुत्रयोः लक्ष्मीविनययोरिव अन्योन्यशोभायै
सङ्गमोऽभूत् ।

अथैकदा राज्ञी अशोकदत्तानीतं त मगिनूपुरमुग्गिन्
राजानमभाषत अर्थपुत्र । अयमेको नूपुरो न शोभते, तदे-
तस्य अनुरूपो द्वितीयः परिकल्प्यताम् । तद्विशस्य भूपतिः
स्वर्णकारादीन् आह्वय अस्थानुरूपो द्वितीयः विरच्यता-
मिति समादिशत् । ते तु तन्निरूप्य जगदुः देव । नेदृशः
अक्यतेऽस्माभिरपरः कर्तुम् । एतत् हि दिव्यं शिल्पं न
मानुषम्, ईदृशानि रत्नानि नैव भूतले प्राप्यन्ते । तस्मात्
द्यत एषः प्राप्तः, तत्रैव एतदनुरूपो द्वितीयो गवेद्यतामिति ।
एतदाकर्ण्य देव्या सह राजनि विषादं गते पार्श्वस्थितो-

ऽशोकदत्तः सहसा समब्रवीत् देव । अहमेव अस्य' द्वितीय-
मानयामि । एवं प्रतिज्ञारूढः राज्ञा अपायशङ्किना नि-
वार्यमाणोऽपि स्नेहात्, निश्चयात् न चचात् । जगाम च
पुनस्तनूपुरं गृहीत्वा भ्रमशानं निशि कृष्णचतुर्दश्याम् ।
प्रविश्य च तत्र निशाचरैरवकीर्णं पितृकानने पूर्वदृष्टां
तामेव स्त्रियं पश्यन् महामांसविक्रयमुपाय बुद्ध्वा तरु-
पाशात् श्वभिकं जग्राह । वभ्राम च को महामांसं
क्रीणातीति घोषयन् ।

क्षणान्तरं च महासत्त्व । नीत्वागच्छ मया सहेति
दूरतः समालपन्त्याः स्त्रिया वचनमाकर्ण्य स तामिव महि-
लाभनुसरन् आरात् तरुमूले दिव्यरूपामिकां नारीः
मद्भुताहतिं रत्नाभरणभूषिताम् आसनीपविष्टां स्त्रीभिः
सहचरीभिरावृताय भोजिनीमिव मरुवद्राचीत् । तथा
च पूर्वदृष्टया स्त्रिया समुपनीतस्तथाभूतां तामुपेत्य नर-
मांस विक्रीणे, गृह्यतामिति समभाषत । सा तु दिव्य-
योषित् भी महासत्त्व । केनैतत् मूल्येन दीयते इति
प्राह स्म । ततः स वीरः स्वन्वस्थितश्रवः करस्थं तमेकं
मणिनूपुरं सन्दर्श्याव्रवीत् सुन्दरि । योऽस्य सदृशं द्वितीयं
नूपुरं मे ददाति तस्य मांसमेतत् ददामि, यदि ते अस्ति
तदा गृह्यताम् । तदाकर्ण्य सा अभ्यधात् अस्त्रपरी नूपुरी
सम, असी तव हस्तस्थः मदीय एव, त्वयैव पूर्वं हतः ।
सा चाहं त्वया या शूलविद्वस्य पार्श्वतः कृतान्तरूपदृ-
ष्ट्या, तस्मात् नाधुना परिज्ञातास्मि । तस्यांसिनात्

यदहं ब्रवीमि तत् करोषि चेत् तदास्य द्वितीयं सदृशं
तुभ्यं निःसंशयं दास्यामि ।

एवमुक्तः स वीरस्तथेति प्रतिपद्यावोचत् यत् त्वयोच्यते
तत् अविलम्बितं साधयाम्येव । ततः सा तस्मै स्वामि-
लघितभगदत् भद्र । अस्ति हिमाचलशिखरे त्रिघण्टं नाम
पुरम् । तत्रासीत् लम्बजिह्वाभिधः प्रवीरो राक्षसाधिपतिः ।
तस्य विद्युच्छिखा नाम भार्याहं कामरूपिणी अस्ति ।
स च मे पतिर्दोषात् एतस्यां सुतायां जाताया कपाल-
स्फोटस्य प्रभोः पुरतः संग्रामे निहतः । ततस्तेन प्रभुणा
कपालस्फोटेन तुष्टेन निजपुरं मे दत्तं, तत्राहं सहस्रता
सुखेन स्थितास्मि । दुहिता चेयं तन्नति समाकृष्यैवना,
तदर्थञ्च वरप्राप्तये अनुदिनं मे चिन्ता वर्तते । अगस्त्यः
चतुर्दश्यां रात्रौ सह समायान्तं त्वाममुना नतं विलोक्य
ब्रह्म स्थिताचिन्तयम्, अयं हि भव्यो युवा ममाद्या दुष्टित-
योऽसौ वरः, तदेतत्प्राप्तये कञ्चिदुपायं कल्पयामीति ।
ततः शूलविद्वस्य वचसा मित्रेण जलं याचित्वा मध्ये
श्मशानं त्वामुपनीतवत्यस्मि । तत्र च मायया अलीक-
बादेन त्वां विप्लव्य क्षणं पुनरिहाकर्षणाय युक्त्या स्तनूपव-
मेकं त्वद्ग्रहणशृङ्खलापाशमिव संलज्ज्य गताभूवम् । अद्य
तु मया भवान् प्राप्तः, तदेतु गृह नः, भजस्व मे सुतां
गृहाण चापरं नूपुरम् ।

एवमुक्त्वा निशाचर्या स वीरस्तथेत्युक्त्वा तथा सह तद्-
शोभिन गगनपथा तत्पुरमगात् । अपश्यच्च हिमवतः शृङ्गे
सौवर्णं गमनाध्वविश्रामार्थं स्थितमर्कविम्बमिव तत्पुरम् ।

तत्र च विद्युत्प्रभां नाम तस्याः सुतां स्वसाहसमहासिद्धि-
मिव मूर्त्तामवाप्य तथा सह कञ्चित्कालं श्वश्रूविभवनि-
र्वृतस्तस्यै ।

अथैकदा सोऽशोकदत्तः श्वश्रूमवादीत् मातः । देहि-
मे तं नूपुरं, सम्प्रति वागाणस्यां मन्तव्यं, प्रतिज्ञातं मया
राज्ञः पुरः एतस्य लब्धये । इत्युक्त्वा सा रात्रिञ्चरी तं
द्वितीयं नूपुरं तस्मै दत्त्वा पुनः सुवर्णकामलमेकं ददौ ।
ततः स वीरः पुनरागमनवचसा तां परितोष्य तस्मात्
पुरात् निर्गत्त्व तथैव श्वश्रू आकाशपथेन तत् श्मशानं
प्रापितः । तत्र च तरुमूले स्थिता सा जामातरमगादीत्
वत्स ! सदा अगच्छन्तीति त्विदं रजन्यामागमिष्यामि,
तस्मात् यदा यदा निशि तस्यां त्वमत्र आगमिष्यसि
तदैव अस्मात् वटतरोर्मूलात् मां प्राप्स्यसि ।

एतदाकर्ण्य सः अशोकदत्तः तथेति तामामन्त्र्य पिट्ट-
गृहमगात् । पितरौ च कनीयः सुतविरहदुःखद्वैगुण्य-
दायिना तत्रवासेन नितरामार्त्तौ अतर्जितागतं तं सुत-
मालोक्य यावत् अभिनन्दतः, तावत् तस्य श्वशुरो नरपति-
स्तत्राययौ । स नृपस्तं प्रणतं साहसिकस्पर्शभीतैरिवाङ्गैः
सकण्ठकैः समालिङ्ग्य शृणुं मुमुदु । निनाय च तं स्वपुरं
रूपवन्तमिव प्रमोदम् । ततः स वीरः श्वशुराय तत् दिव्यं
नूपुरयुगलं तच्च सुवर्णकामलं मन्दितम् । पृष्टश्च श्वशुरेण
श्वश्रू च कीतुकात् यथावृत्तं सर्वमवर्णयत् । की हि
साहसं विना ईदृशं सौभाग्यं लभते ? एवं वदन् राजा
राज्ञी च तेन जामात्रा आत्मानं कृतार्थममन्यत ।

अथान्येद्युः स राजा स्वकृते सुरसङ्गनि शोभने रजत-
कलसोपरि तत् स्वर्णपद्ममस्थापयत् । तौ च पद्मकलसी
रक्तसितौ यशःप्रतापाविव नृपाशोकदत्तयोः शुश्रुभते ।
तौ च तादृशी विलोक्य शैवी नरपतिः सहर्षो भक्तिरसेन
समभाषत अहोः अमुना सौवर्णेन कमलेन भूतिशुभ्रः
कलसोऽयं राजतः कपर्दीव बभ्रुणा जटाजूटेन विभाति,
यदि द्वितीयमीदृशं स्वर्णाञ्जं लभ्यते, तदा द्वितीये कलसे
तदपि एव स्थापयामि । इत्येवं राजवाक्यं निशम्य सः
अशोकदत्तः समभाषत देव । आज्ञापय माम्, आनिष्यामि
द्वितीयमश्वोजं त्वदर्थम् । तदाकर्ण्य राजा प्रत्युवाच
वत्स । अल साहसेन, न ममास्ति अन्येन प्रयोजनमिति ।

अथ गच्छन्तु दिवसेषु आयान्त्यां कृष्णचतुर्दश्यां रजन्यां
स वीरः प्रसुप्तां राजपुत्रीं विहाय तत् श्मशानं पुनर्ययौ ।
ददर्श च तत्र तां श्वश्रूं राजसीमादरेण कृतस्वागत-
वचनाम् । ततस्तया सह पुनस्तदभवनमित्य कश्चित् कालं
तस्या दुहित्वा सह स्थित्वा तामब्रवीत् मातः । द्वितीयं
मे कनकाश्वुजं देहि । तन्निशम्य साब्रवीत् वत्स । कुतो
मेऽस्य द्वितीयम् ? अस्मत्प्रभोः कपालस्फोटस्य सरो विद्यते,
यत्र ईदृशानि शतशो हेमाञ्जानि सन्ति, स तु प्रीत्या मम
भर्ते तदेकं दत्तवान् ।

एवं तयोक्ते सोऽब्रवीत्, तर्हि तत्सरो मे दर्शयताम्, अहं
स्वयं तस्मात् कनकाश्वुजमादास्ये । न त्वयैतत् शक्यं,
तद्धि दारुणै रक्षोभिः संरक्ष्यते । एवं निषिद्धोऽपि श्वश्रुः स
निर्वन्ध नात्यजत् । ततः कथञ्चित् श्वश्रुः तया नीतश्च

दूरात् तुङ्गाद्रिकटकान्वितं निरन्तरोद्दीप्तहैमसरजेष्ठितं
 तत् दिव्यं सरो ददर्श । यावच्च तत्र गत्वा पद्मानि सञ्चि-
 नोति तावत् तं घोरा निशाचराः संरुद्ध्युः । स च शस्त्रै-
 स्नान् अन्यांश्चावधीत् । ये च पलायितास्ते सत्वरं गत्वा
 कपालस्फोटस्य तं वृत्तान्तं न्यवेदयन् । स तु रक्षसां
 पण्डितस्तदाकर्ण्य कुपितः स्वयमागत्य अशोकदत्तं त
 लुण्ठिताम्बुजमपश्यत् । प्रत्यभिजानाच्च सविस्मयः कथं
 स मे भ्रातायमशोकदत्तः समायातः ? ततः शस्त्रमुत्-
 सृज्य कपालं दादतः । तदा धावित्वा अस्य पादयोः
 पतित्वा सद्यस्तमब्रवीत् अयं ते विजयदत्तो नाम सोदरः,
 आवां द्विजवर्ष्यस्य गोविन्दस्वामिनः सुतो इयच्चिरञ्च
 जातोऽहं दुर्दैवात् निशाचरः चितायाः कपालस्फोटनात्
 कपालस्फोटाख्यः । भवद्दर्शनाच्च इदानीं मे ब्राह्मण्यं स्मृता-
 धारूढं गतञ्च राक्षसत्वं भीष्माच्छनचैतन्यम् । ततश्चाशोक-
 दत्तः विजयदत्तस्य भ्रातुरङ्गं राक्षसीभावदूषितं परिरभ्य
 वाष्पाम्बुपुरैरात्मानमपूरयत् ।

अथ कोशिको नाम विद्याधरगुरुर्दिवः समागत्य तौ
 भ्रातरावब्रवीत् यूयं सर्वे विद्याधराः शापादीदृशीं दशां
 गताः, अधुना च स शापी व्यतिक्रान्तः, तदेतः निजां
 विद्यां गृह्णीतं गच्छतञ्च स्वं धाम । एवमुक्त्वा विद्यां दत्त्वा
 तयोर्गुरुर्दिवमगात् । तौ विद्याधरीभूतौ प्रबुद्धौ गृहीत-
 कनकाम्बुजौ हिमवतः शृङ्गं व्याम्ना जग्मतुः । तत्र चा-
 शोकदत्तः तां राक्षसशुतां प्रियां प्राप । सा च तदानीं
 क्षीणपापा विद्याधरी संवृत्ता । तया च सह तौ भ्रातरा-

बुभावपि गगनमार्गेण क्षणात् वाराणसीं प्रयाती । तत्र
 च पितरावुपेत्य वियोगानलसन्तप्ती दर्शनामृतवधेण
 निरवापयताम् । बभूवतुश्च शरीराभेदेऽपि प्राग्चित्तजन्मा-
 न्तरौ च न पित्रोरिव सर्वस्यापि जनस्थोत्सवाय । चिराच्च
 विजयदत्तः गाढमाश्लिष्यतः पिनुरुरस्थल मनोरथमिवा-
 पूरयत् । ततस्तत्र राजा पताप्रमुकुटोऽपि श्वशुरोऽशोक-
 दत्तस्य विदितवृत्तान्तो हर्षात् समाययी । तेन च सत्कृतः
 अशोकदत्तः स्वजनैः सार्द्धं समुत्सुकप्रियां बद्धमहोत्सवां
 तद्राजधानीमगमत्, अदाच्च राज्ञे बहूनि कनककमलानि ।
 स तु नृपः प्रार्थिताधिकलाभेन भृशं परितुतोष ।

ततः पिता गोविन्दस्वामी शृण्वत्सु सर्वेषु समाश्चर्य-
 कौतुकः तं विजयदत्तमपृच्छत् वत्स । तदा स्मराने सहसा
 राक्षसीभावं गतस्य ते सर्वो वृत्तान्तः संवर्ष्यतामिति ।
 विजयदत्तोऽभ्यधात् तात । चापलात् दुर्दैवनिबन्धनात्
 प्रस्फोटितचितादीप्तकपालोऽहं सुखप्रविष्टया तद्वसया
 रक्षीभावमापन्नस्वया मोहाच्छन्नविग्रहः दृष्टः । तेन च
 कपालस्फोट इति नाम्ना राजसैरन्धैराहतस्तेष्व तत्क्षणात्
 मिलितोऽभवम् । तैश्च क्रमेण रक्षसां पतिः पार्श्वसुपनीतः ।
 सोऽपि राक्षसेन्द्रः मां दृष्ट्वा सम्प्रीतः सेनापतिमकरोत् ।
 ततः कदाचित् सः राक्षसपतिः मदेन गन्धर्वान् अभियोक्तुं
 गतो निहतश्च संग्रामे रिपुभिः । तदैवाह तदीयेर्ष्यत्य-
 वगैस्तद्राज्यं ग्राहितस्तत्पुरे स्थितः राक्षसाधिपत्यमकार्षम् ।
 अकस्मात् आर्यस्य अशोकदत्तस्य क्षात्रनकमलार्थं तत्र
 गतस्य दर्शनात् सा मम दशा प्रशान्ता । अनन्तरञ्च यथा

आवाभ्यां शापमोक्षात् निजा विद्याः प्राप्ताः तथार्थी चः
सर्वमावेदयिष्यति । एव विजयदत्तेन निवेदिते अशोक
दत्तस्तदा सर्वं सत्रिस्तरमवर्णयत् ।

पुरावां विद्याधरौ गगनात् गालवस्य मुनेराथमे
गङ्गायां स्नान्तीः मुनिकन्यका अपश्याव । ततश्च तुल्यानु-
रागास्तास्तत्र रहसि कामयमानौ बुद्ध्वा तद्वन्भुभिर्दिव्य-
दृष्टिभिः क्रोधात् शप्तौ पापाचारौ युवां प्रजायेथां
मनुष्ययोनी तत्रापि युवयोर्विचित्रो वियोगो भविता, यदा
च मानवागम्ये देशे विदूरे युवयोरिकः अपरेण सङ्गमिष्यते
तदा प्रज्ञानमाप्स्यथः, तदा च विद्याधरगुरोः सकाशात्
विद्यां लब्ध्वा पुनः शापमुक्तौ विद्याधरौ भविष्यथ इति ।
एवं तैर्मुनिभिरभिषङ्घी आवां भवतां कुले समुत्पन्नौ,
वियोगश्चावयोर्यथाभूतस्तत् सर्वं वो विदितम्, इदानीं कन-
काजार्थं स्वयूसिद्धिवशात् रक्षोराजस्य पुरं प्राप्य प्राप्तो-
ऽयमनुजः । ततश्चावां कौशिकात् गुरोर्विद्याः समधिगम्य
सद्यो विद्याधरत्वमापन्नौ भवद्दर्शनार्थं क्षिप्रमिहागतौ ।

एवं पितरौ तनयाञ्च भूपते. प्रियतमामुक्त्वा अशोक-
दत्तः सद्यः शापविमुक्तिमुदितः स्वैर्विद्याविशेषैस्त्वैस्त्वैस्तथा
संन्यभजत् यथा एतेऽपि बन्धुवर्गाः प्रबुद्धमनसः सद्यः विद्या-
धरत्वमगमन् । ततश्च तं नृपं समामन्त्र्य भ्रात्रा पितृभ्यां
प्रियतमाभ्यां द्वाभ्याञ्च सह गगनमार्गेणोत्पत्य विद्याधरपु-
रमगच्छत् । तत्र च गत्वा तौ भ्रातरौ तं विद्याधरराज-
मालं कृत्वा तदाज्ञया अशोकवेगविजयवेगनामानौ सन्तौ
स्वजनैः निजावासं गोविन्दकूटाख्यमचल ययतुः ।

प्रतापमुकुटश्च वाराणसीपतिरद्भुतदर्शनेन सञ्जात हर्षः
स्वस्मिन् देवसङ्घनि द्वितीयकलसे न्यस्तहेमाम्बुजः अपरैश्च
स्वर्णकमलैरभ्यर्चितशङ्करः कृतार्थमात्मानं कुन्दञ्चामन्यत ।

एवं दिव्याः शापवशादवतीर्णा जन्तवो जीवलोके
महासत्त्वं दधानाः अन्यदुर्लभामर्थसिद्धिं प्राप्नुवन्ति । तत्
महासत्त्व । मन्ये भवानपि कोऽपि देवविशेष एव, तस्मात्
अवश्यमेव मनोरथसिद्धिर्भविता, सीत्साहता हि दुष्करास्तु
क्रियास्तु महतां प्रकृतेर्विशेषं प्रायशः शंसति । साऽपि
भवदभिमता राजबाला कमकरेखा नूनं दिव्या, नो चेत्
कथं कनकपुरीदर्शिनं पतिं काङ्क्षति । इत्येवं विष्णुदत्तात्
रहसि सरसां कथामुपनिशम्य हृदि कनकपुरीविला-
कनाशां दधी निनाय च धृतिमालम्ब्य कथञ्चित् त्रि-
शामाम् ।

इति पञ्चविंशस्तरङ्गः ।

अथ षड्विंशस्तरङ्गः ।

अथ तत्र उत्स्यलद्वीपे प्रातस्तं मठस्थं शक्तिदेवं दाम-
पतिः सत्यव्रतः समुपायातः समभाषत ब्रह्मन् । चिन्तितो
भया त्वदिष्टसिद्धार्थमुपायः । अस्युम्बुधिरन्तः रत्नकूटान्य
द्वीपवरम् । तत्र भगवान् नारायणः अश्विना कृतप्रतिष्ठ

आस्ते । आघादशुद्धादश्यां तत्र यात्रीत्सवे सदा सर्व-
द्वीपेभ्यः तत्पूजार्थमागच्छन्ति भक्तिमन्तो जनाः । तत्र
प्रवग्मन्वै बहुतरंजनेसङ्गेन सा कनकपुरी ज्ञातव्या, तदा-
गच्छ तत्र गच्छावः, प्रत्यासीदति च सा तिथिः ।

एवं सत्यव्रतेनोक्तः शक्तिदेवस्तथेति प्रतिपद्य ह्यष्टः पाथेयं
विष्णुदत्तकल्पितं गृह्णन् सत्यव्रतदत्तञ्च वाहनमारुह्य तेनैव
सत्यव्रतेन साकं वारिधिवर्त्मना त्वरितं प्रायात् । गच्छञ्च
स तत्र द्वीपनिभनक्रे अद्भुतनिकेतने कर्णधारतया स्थित
सत्यव्रतमपृच्छत् भद्र । इतो दूरात् किमेतदम्बुधौ महाभोगं
यदृच्छथा समुल्लितसपत्नपर्वतनिभं किं दृश्यते ? सत्यव्रतो-
ऽवादीत् ब्रह्मन् । असौ वटवृक्षः, अस्याधस्तात् सुमहावर्त्तं
वडवामुखं कीर्त्त्यते, इमञ्च परिहृत्य प्रदेशमिह गम्यते,
अस्मिन्नावर्त्ते पतितानां नैव पुनरागमः । एवं सत्यव्रते
वदति एव तद् बहनं वायुवेगतस्तस्यामेव दिशि गन्तुं
प्रवृत्ते । तद् दृष्ट्वा सत्यव्रतः शक्तिदेवं पुनरवदत् ब्रह्मन् ।
विनाशीऽयमस्माकं ध्रुवमुपस्थितः, पश्य यदकस्मात् प्रव-
हणमेतत् अत्रैव प्रयाति, कथमपि मयाधुना रोडुं न
शक्यते । तदस्मिन्नावर्त्ते मृत्युमुख इव वयमम्बुधिना बली-
यसा स्वकर्मणाकृष्य क्षिप्यन्ते, न च मे किञ्चन दुःखमेतेन,
अरीरं हि क्षणभङ्गुरम्, एतदेव दुःखं यत्ते मनोरथो न
कञ्चिथापि पूरितः । तत् यावदेतत् प्रवहणं मनाक् धार-
यामि तावदस्य वटतरीः शाखां द्रुतमवलम्बस्व । कदाचित्
तवेदृशाकृतः जीवनीपायो भवेत्, को हि विधिविलसितानि
सागरतरङ्गाञ्च तर्कयेत् । एवं वदत एव सुधीरस्य सत्य-

व्रतस्य सविधे वटतरोः प्रवहणं तत् समगच्छत् । क्षणेन च
 शक्तिदेवः कृतोत्फालः साध्वसात् तस्य वटतरोर्विशालां
 शाखामग्रहीत् । सत्यव्रतसु परार्थकल्पितेन देहेन वहनेन
 च वड्वामुखमविशत् । अथ शक्तिदेवः शाखाच्छादितदिश-
 स्तस्य तरोः शाखामेकामाश्रित्य निराशः संचिन्तितवान्
 हा हन्त । मया सा पुरी न दृष्टा, प्रत्युत अपदे नश्यता
 दाशेन्द्रोऽपि मत्कृते नाशितः, अथवा केन पुनः सर्वजन-
 गिरसि न्यस्तपदा भगवती भवितव्यता व्यतिक्रम्यते । एवं
 चिन्तयन् स विप्रकुमारः कथञ्चित् तस्मिन्नेव तरुस्कन्धे
 दिनमनयत् । सायञ्च तस्मिन् समन्ततः समागच्छतो महा-
 विहगान् बहून् शब्दपूरितदिङ्मुखान् पृथुपक्षवातधूता-
 र्णवोन्मिभिः परिचयप्रीत्या कृतप्रत्युद्गमानिव गृध्रान् ददर्श ।
 ततश्च क्रमेण शाखाविलीनानां तेषां पक्षिणां मनुष्यवाचा
 मिथः संलापं स पद्मसङ्घैः समावृतदेहः समशृणोत् । कश्चित्
 द्वीपान्तरं कोऽपि गिरिं कश्चित् दिगन्तरं तद्दिनचरणस्था-
 नमेकैकः समकथयत् । तेषाञ्चैको वृद्धगृध्रः समभाषत अह-
 मयं कनकपुरीं विहर्तुमगमं, प्रातश्च तत्रैव सुखं विहर्तुं
 गमिष्यामीति । एवमतर्कितसुधासारसमेन वचसा सः
 शक्तिदेवः शान्तापाः समचिन्तयत् दिष्ट्या सा नगरी अ-
 स्थे व, तत्प्राप्तै च अयमेव विहगराजः मम वाहनीकृतः ।
 इत्यालोच्य स शक्तिदेवः शनैरैत्य तस्य सुखसुप्तस्य विहग-
 वरस्य पृष्ठपक्षान्तरे समलीयत । प्रातश्च तेषु अब्येषु पक्षिषु
 इतस्ततो गतेषु स पक्षी दर्शिताश्चर्यपक्षपातः विधिरिव
 दृप्तास्कन्दे पृष्ठे शक्तिदेवमलक्षितं वहन् क्षणात् तां कनक-

पुरीं चरितुं पुनर्जंगाम । ततोद्यानान्तरे समुपविष्टे
तस्मिन् विहङ्गे स शक्तिदेवः निभृत तस्य पृष्ठाद्वातरत् ।
अपसृज्य च तस्यात् यावत् तत्र भ्राम्यति तावत् पुष्पावचय
व्यग्रे द्वे महिले समदृश्येताम् । ते च सहसा तस्य विस्फो-
कनेन विस्मिते दृष्ट्वा मेऽप्युवाचुः भद्रे । कः प्रदेशोऽयं, के
च युवाम् ? अयं ते तभूचतुः भद्र । इयं कनकपुरी नाम
विद्याधरनगरी, अस्यां चन्द्रप्रभा नाम विद्याधरी वर्तते,
तस्याश्चावामुद्यानपालिके विजानीहि, तदर्थंश्चायं पुष्पाव-
चय इति ।

अथ स युवाभदत् भद्रे । युवां द्यां मे तथा कुरुत
श्रया युवयोः स्वामिनीमहम् अद्य पश्यामि । एतदाकथं
ते उभे त विप्रयुधानं नगर्यामन्तः राजमन्दिरमनयताम् ।
ऽऽपि तत्र गत्वा माणिक्यस्तम्भभास्वरं सम्प्रदां निकेतन-
मित्तं लीरर्णभित्तिं तत्सदनमद्राक्षीत् । तच्चागतमपूर्वं
युवानं दृष्ट्वा सर्वः परिजनः अत्र गत्वा लाशं गत्वा न्यवे-
दयत् । सापि श्रुत्वा अविस्मयितमेव प्रतीहारीमादिष्ट
तम् अभ्यन्तरं स्वनिकटं प्रावेशयत् । प्रविश्य च सः तं
नेत्रानन्ददायिनीं धातुरद्भुतशक्तिमिव रूपवतीमद्राक्षीत् ।
सापि तद्दर्शनजनितानन्दात् तत्त्वणात् रत्नपर्यङ्गात् मनु-
ष्याय स्वयं स्वागतेन मज्जन्ती । अत्रवीच समासीन
कस्त्वमीदृशः ? कथं वा मानुषागम्याम् इमा
भूमिमनुष्यामी भवान् ? इत्युत्तरतया चन्द्रप्रभया स शक्ति-
देवः सकुतूहलनिजं देशं जातिं नाम चावेद्यं तत्पुरी-
दर्शनप्रणात् तां राजकन्यां कनकरेखां प्राप्तुं यथागतं तच्च

सर्वं समवर्णयत् । तदाकर्ण्य किमपि ध्यात्वा दीर्घं निःश्वस्य
 च चन्द्रप्रभा विजने तमवादीत् सुभग । अयूयतां किञ्चित्
 ते वक्ष्यामि । अस्ति अस्यां पुरि शशिखण्डी नाम विद्या-
 धरराजः । वयं चतस्रस्तस्य दुहितरो जाताः । ज्येष्ठा चन्द्र-
 प्रभाहं, द्वितीया चन्द्रेखा, तृतीया शशिरेखा, चतुर्थी
 शशिप्रभा । तासाञ्च नः पितृगृहे वर्धमानानां द्वितीया-
 दयस्तिष्ठः भगिन्धः कदाचित् कन्याव्रतस्थायां मयि स्नातुं
 मन्दाकिनीमगच्छन् । तत्रारब्धजलक्रीडाञ्चासिञ्चन् सलिलै-
 र्यौवनदर्पीकृता अग्रतपसं नाम मुनिम् । स च मुनिः
 परिक्रुद्धस्ताः शशाप कुकन्यकाः । मर्त्यलोके प्रजायध्वमिति ।
 विदित्वैतत् मम पित्रा तत्र गत्वा प्रसादितः स महर्षिः
 पृथक् पृथक् शपान्तमुक्त्वा सर्वासामेव तासां दिव्येन
 विज्ञानेन सह जातिस्मरत्यमादिशत् । ततस्तासु भगिनीषु
 स्वं स्वं देहं त्यक्त्वा मर्त्यलीकमितासु स मे पिता शोकार्तः
 मङ्गलिमां नगरीं दत्त्वा वनमियाय ।

अथ कदाचित् इह वसन्तीं मां देवी चण्डिका स्वप्ने किल
 समाद्दिदेश पुत्रि । मानुषस्ते भर्ता भवितेति । तेन च बहून्
 विद्याधरान् समतिक्रम्य अद्यापि कन्यैवास्मि, अधुना च
 अद्भुतेनानेन ते आगमनेन वपुषा च वशीकृत्य तुभ्यमेवाहं
 समर्पिता । तदागामिन्यां चतुर्दश्यां पितरमामन्वयितुं
 भवत्कृते ऋषभाख्यं गिरिं गच्छामि । तत्र चास्यां तिथौ
 सर्वे विद्याधरा देवं त्र्यम्बकमर्चयितुं दिग्भ्यः समागत्य
 प्रतिवर्षं मिलन्ति । तातोऽपि तत्रायाति, अतस्तदनुज्ञा-
 क्तवाप्य तूर्णमिहागच्छामि, ततस्त्व' मां परिणेष्यसि ।

उत्तिष्ठ तावत् इत्युक्त्वा सा चन्द्रप्रभा विद्याधरोचितैर्भोगैस्त'
 शक्तिदेवमुपाचरत् । तस्य च तत्र स्थितस्य तथा सुखमभूत्
 दावानलतप्तस्य यथा सुधाङ्गदनिमज्जने । अथागतायां
 चतुर्दश्यां सा चन्द्रप्रभा तमब्रवीत् अद्याहं भवत्कृतैः पितरं
 विद्मः प्रै गच्छामि, परिजनश्च सर्वः मयैव सह यास्यति,
 तच्चयैकाकिना अत्र मन्दिरे तिष्ठता दिवसद्वयं न दुःखं
 चिन्त्यं, मध्यमा भूमिः कथञ्चन नारोहणीया । इत्युक्त्वा
 तं युवानं तदन्तिकन्यस्तचित्ता तच्चिन्तानुगता च सा
 चन्द्रप्रभा पितुरन्तिकमगात् । अकिन्दोऽपि एकाकी
 तत्र वसन् स्थानस्थानेषु महासृष्टिसम्पन्नेषु भ्रमंश्च किं-
 स्त्रिदनया विद्याधरसुतया मध्यमभूमावारोहणं निषिद्ध-
 मिति जातकौतूहलस्तामिव भूमिमध्यारुह । प्रायेण
 वारितकामा हि मानवानां प्रवृत्तिः । तत्रारूढश्च चीन्
 गुप्तान् गर्भगृहान् दृष्ट्वा एकम् उद्घाटितद्वारं तेषां प्रवि-
 शेत् । प्रविश्य च तत्र महत्पर्यङ्गे न्यस्ततूणिके वसना-
 च्छादितदेहां शयानां कामपि नारीमपश्यत्, यावच्च उत्-
 क्षिप्य पटमीक्षते तावत् परोपकारिनृपतेस्तनयां सृतां
 वरतनुं दृष्ट्वा समचिन्तयत् किमिदमद्भुतम् ? किमप्रबोध-
 सुप्ता इयं किंवा मे भ्रमः, यस्याः कृते मम प्रवासः सा
 एव किमिह तिष्ठति, असावत्र गतप्राणा, तत्र देशे च
 जीवति अस्नानकान्तिश्च दृश्यते, अथवा विधाना मम
 मोहनार्थम् इन्द्रजालमिदं वितन्यते ? एवं संचिन्त्य तस्माच्च
 निर्गत्य क्रमात् अन्यी मण्डपी प्रविश्य तयोरन्तश्च तद्वत्
 द्वे कन्यके ईक्षाञ्जके । अथ ततोऽपि निर्गतः कौतुक-

ब्रह्मचेता ब्रधस्तादुपविष्ट उत्तमां वापीमपश्यत् । तीरे च
 तस्या रत्नपर्याणमेकं वाजिन दृष्ट्वा कीतुकात् तत्समीप
 गत्वा तमारोदुमैच्छत् । तेन चाश्वेन पादेनाहृत्य तस्या-
 मेव वाप्यां निक्षिप्तः । स शक्तिदेवस्तत्र निमग्नः क्षिप्रं
 बर्द्धमानपुरात् निजादुद्यानदोर्षिकामध्यात् ससभ्रमः समु-
 त्तस्थौ । ददर्श चात्मानं जम्बभूमौ वापीजले स्थितं चन्द्र-
 प्रभाविरहदीनं कुमुदेन तुल्यम् । समचिन्तयच्च अहो
 किमेतत् आश्चर्यमायाकरणमुज्जृम्भितम् ? कष्टं किमपि,
 केनापि मन्दभाग्योऽस्मि वञ्चितः, अथवा की जानाति
 कीदृशी भवितव्यता ? एवं मनसा वितर्कयन् स शक्तिदेवः
 स्वं पितृभवनं गत्वा पित्रा चाभिनन्दितः सोत्सवैः स्वजनैः
 सह दिवसमनयन् । द्वितीये चाङ्गि स वह्निर्गतस्तन्त
 घोषमाण सपटह विप्रो वा क्षत्रियो यः कनकपुरीं तत्स्वती
 दृष्टवान् स आगच्छतु तस्मै तनयां यौवराज्यमहिता
 ददाति नृपतिरिति वचनममृणीत् ।

तदाकर्ण्य सः पटहघोषिणः समुपेत्य सभभाषत दृष्ट्वा
 मया कनकपुरीति । तैश्च पूर्ववत् नृपतेरन्तिक स समनी-
 यत । नृपत् त प्राग्वत् पुनर्वितम्भप्रिणःपत्तत् । तत-
 स्तेन मिथ्यात् ब्रवीमि चेत् मम शरीरनिग्रह एवात्र पणो-
 ऽस्तु, अद्य राजपुत्री मां पृच्छतु एवमुदिते राजा तां सुतां
 सभायामानायथत् । सा तु दृष्टपूर्वं विप्रकुमारं दृष्ट्वा
 राजानमभ्यधात् पितरेष भूयोऽपि मिथ्या किञ्चित् वच्य-
 तीति । शक्तिदेवोऽब्रवीत् राजपुत्रि । अहं सत्यं मुञ्चैव वा
 ब्रवीमि, त्वन्तु वद तत्स्वतः, ममात्र महत् कीतुक कनक-

पूर्यां त्वं पर्यङ्क्ते गतजीविता मया दृष्टा, इह तु कथं
जीवन्तीं पश्यामि भवतीम् । एवमुक्त्वा साभिज्ञानं शक्ति-
देवेन सा नृपदुहिता कनकरेखा सद्यः पितरमवादीत्
तात । सत्यमनेन महात्मना सा नगरी दृष्टा, अचिराच्च
एष तत्रस्थाया मे भर्ता भविता, तत्र चान्या मम भगि-
नीश्च तिस्रः परिणेष्यति, करिष्यति च तस्यां पुरि विद्या-
धराधिराज्यम् । मया त्वद्यैव स्वा तनुः प्रवेश्या, सा पुरी च
मुनिशापादेवाह भवत्कुले सञ्जातास्मि । यदा कनकपूर्यां
तव देहमालोक्य कश्चित् मानुषस्तत्त्वभेदं करिष्यति,
तदा ते शापविमुक्तिः भविष्यति, स च मानवस्ते पतिरिति
पुनः स मुनिः समादिशत् । अहञ्च मर्त्यभावेऽपि जाति-
स्मरा विज्ञानवती चाभवं तदधुना सिद्धये वैद्याधरं पदं
ब्रजामि । इत्युक्त्वा सा राजसुता सद्यस्तनुं त्यक्त्वा तिरो-
दधे । क्षणे च तस्मिन् उदभवत् तुमुलः समाक्रन्दस्तस्मिन्
राजसञ्जनि । शक्तिदेवस्तु किं कर्तव्यविमूढः असम्पूर्ण-
मनोरथः ते हि अपि प्रेयस्यैः चिन्तयन् राजभवनात् निर्गत्य
क्षणं पर्यालोचयत्, अभीष्टं मे अवश्यंभावि कनकरेखया
उक्तं तत् किं विषीदामि, सिद्धिञ्च सूत्वमपेक्षते, तस्मात्
तेनैव पथा पुनस्तां पुरीं गच्छामि, अवश्यमेव दैवमुपायं
विधास्यति । इत्यालोच्य स तस्मात् प्रायात् नह्यसिद्धमनो-
रथा निवर्तन्ते सूत्ववन्तः । गच्छञ्च चिरेण पुनर्विद्वेषपुरं
प्राप्य त सम्मुखगत बणिजमपश्यदतर्कयञ्च येन सह समुद्रं
गतस्य प्रथमं पीतोऽभज्यत स एवायं समुद्रदत्तः दृश्यते,
कथं स अम्बुधौ पतितस्ततः समुत्तीर्णः चित्रमिदम् अथवाह

अहमेवात्र निदर्शनमिति । अथ यावत् स द्विजस्तमुप-
 गच्छति तावत् स वणिक् त परिज्ञाय हृष्टः कण्ठे
 समग्रहीत् अनैषीच्च स्व' निकेतनं अप्राचीच्च कृतातिथ्यः
 कृतञ्च वृत्तान्तम् । शक्तिदेवः सविस्तरं स्ववृत्तमाख्यत्
 यथाहं मत्स्यनिर्गोर्णः प्राक् उन्मूलनीपमगमम् । ततश्च
 तमपि वणिजं प्रत्यष्टुच्छत् कथं त्वया अम्बुधिमग्नेन समु-
 त्तीर्णं वर्णयतामिति । सोऽब्रवीत् अहम्बुधिमग्नः दिनत्रयं
 भ्रुवन् एकं फलकमात्रमाश्रितः कथमपि आसम् । देवाञ्च
 तेन पथा एकं वह्नमागच्छन् दृष्टम् । तत्रस्थैश्चाहमाक्र-
 न्दन् दृष्ट्वा कृपया तत्राधिरोपितः स्वमेव पितरं तत्र स्थितं
 पूर्वं वाणिज्यार्थं द्वीपान्तरागतमपश्यम् । स तु मां
 चिरात् दृष्ट्वा प्रत्यभिज्ञाय च कृतकण्ठग्रहः रुदन्नष्टुच्छत्
 कथमेवमवस्थां गतोऽसीति । अहमब्रुवं तात । चिरैणापि
 प्रयाते भवति अनायाते विषीदन् कथमपि स्वजनैः परि-
 सान्त्वितः पश्चात् स्वधर्म इति वाणिज्ये प्रवृत्तोऽस्मि ।
 तत्प्रसङ्गेन च द्वीपान्तरं गच्छन् दुर्दैवात् वह्नभङ्गतः
 अद्य दिनत्रयमम्बुधी निमग्नः, सम्प्रति भवद्भिरुद्धृतः ।
 एवमुक्त्वातो मां सोपालम्भमब्रवीत् पुत्र । कथमीदृशान्
 प्राणमगयानारोहमि ? धनमस्ति मे प्रभूतम्, अहञ्च तदर्जने
 स्थितोऽस्मि, पश्य मयेद् काञ्चनपूरितं प्रवहणमानीतम् ।
 एवमुक्त्वा मां समाश्वास्य तेन वह्नेन पिता मां विटङ्क-
 पुरेऽस्मिन् स्वं गृहमनयत् ।

निश्चयैतत् स शक्तिदेवः विश्वम्य तां त्रियामां परेद्यु-
 स्तमभाषत भद्र । पुनर्मया उत्स्यलद्वीपं गन्तव्यं, कस्तत्रो-

पायः कथ्यतामिति । सोऽब्रवीत् मदीया व्यवहारिणस्त-
 त्वैवाद्य गन्दुं प्रवृत्ताः, तत्त्वं तेषां यानमारुह्य तैः सह तत्र
 गच्छ । एवमुक्तः स द्विजयुवा यावत् तैः बणिग्भिः सह
 तत् उत्स्थलद्वीपं गन्तुं प्रवर्त्तते, तावत् दाशपतेः सत्य-
 व्रतस्य सुता दैवात् तद्दृष्ट्वा प्रत्यभिज्ञाय च इदमवदन्
 ब्रह्मन् । तातेन साक कनकपुरीं विचिन्वन् इतस्तत्स्वभगाः
 अथ एक. कथमागतो भवान् ? शक्तिदेवोऽब्रवीत् स
 युस्माकं पिता अम्बुराशी अम्बुभराकृष्टवहनो बडवासुखे
 निपतित इति । तदाकर्ण्य ते दाशपुत्राः परिक्रुद्धा भृत्यान्
 वभाषिरे दुरात्मानमिमं बध्नीत, अनेनैव स मम पिता
 निहतः, नो चेत् कथमेकस्मिन् प्रवहणे द्वयोरकः बडवासुखे
 पतेत् द्वितीयो जीवित्, तस्मादेष नः पिबहन्ता देव्या-
 च्छण्डिकायाः पुरस्तात् प्रभाति अस्माभिः पशूकृती हन्तव्य
 इति । एवमुक्त्वा भृत्यान् ते सत्यव्रतस्य दाशपतेः पुत्राः तं
 शक्तिदेव बद्ध्वा भयावह चण्डिकागृहमनयन् । तत्र चण्डी-
 गृहे बद्धः स शक्तिदेवः स्वजीविते निराशः रात्री तां देवीं
 चण्डिकां व्यजिज्ञपत् भगवति । वरदे । सततमेव त्वया
 दानवदैत्यराक्षसादिनिपीडितं जगत् त्रायते, तन्मां शर-
 णागतं सततप्रणतं दस्युहस्तगतं सुद्रागतमभीष्टजनदृष्ट्या
 अकारणहत्याया रक्षस्व । इत्येवं देवीं विज्ञाप्य कथञ्चन
 जातनिद्रः स्वप्ने कामपि दिव्यां योषितमैक्षत । सा तु
 सदयाभ्येत्य तमब्रवीत् शक्तिदेव । मा भेषी. नानिष्टं ते
 भविता, एषां दाशपुत्राणां स्वसा विन्दुमती नाम कन्यका
 प्रातस्त्वा वीच्य मन्मथवशंवदा भर्त्तृत्वे अभ्यर्थयिष्यति, तच्च

त्वं प्रतिपद्यस्व, सैव त्वां मोचयिष्यति । न च सा दाश
 पुत्रीति शङ्कनीया, सा हि दिव्या महिला शापतश्चुरता ।
 एतदाकर्ण्य प्रबुद्धस्य तस्य प्रातर्नेत्रान्तवर्षिणी सा दाश-
 कुला तदेव देवीशृङ्गमाययी । अब्रवीच्च एनमध्येत्य आत्मानं
 निवेद्य समुत्सुका । सुभग । इतः सङ्कटात् त्वामहं मोच-
 यिष्यामि, त्वं मे अभीक्षितमङ्गीकुरुष्व, भ्रातृणां सन्मताश्च
 वराः ब्रह्मवः मया प्रत्याख्याताः, त्वयि तु मे शृङ्गं प्रीतिरस्ति,
 तन्मां परिणय । इत्युक्तः शक्तिदेवः स्वप्नं स्मरन् हृष्ट-
 स्तथेति प्रत्यपद्यत । तथा च मोचितस्तस्मात् सङ्कटात् तां
 सुन्दरीं परिनिणाय । तस्थौ च तथा दिव्यया योषिता
 पुण्यैकलव्यया सुखसिद्धैरेव सह कञ्चित् कालम् ।

एकदा हर्म्यपृष्ठगतः धृतगोमांसभारं पथि समायान्तं
 चाण्डालमेकं दृष्ट्वा स तां प्रियामब्रवीत् प्रिये । पश्य या-
 स्त्रिजगतां वन्द्या धेनवः, तासां पिशितमयं पापात्मा
 अश्नाति । तदाकर्ण्य सा विन्दुमती अवादीत् नाथ ।
 अचिन्त्यमेतत् पापं किमत्रोच्यते, अहं गवामेव प्रभावात्
 स्वल्पेनाप्यपराधेन दाशकुलेऽमुस्मिन् जातास्मीति । एव-
 मुक्तवतीं तामब्रवीत् शक्तिदेवः चित्रमेतत् प्रिये । का त्वं
 कथमत्र दाशकुले ते जननमिति । अतिनिर्वन्सपृष्ठा च सा
 तमभाषत नाथ ! ब्रवीमि गोप्यमप्येतत् यदि मे वचनं
 करोषि । वाङ् करोमि वचनमिति सशपथ तेनोक्ते स
 समवोचत् आर्यपुत्र । अस्मिंश्च द्वीपे ते द्वितीया भार्या
 भविता सा चाचिरात् गर्भवती भविष्यति, अष्टमे च गर्भ-
 क्षासे त्वया तस्या उदरं घाटयित्वा तस्या गर्भः क्रष्टव्यः,

नैवात्र ते घृणा कार्य्या । एवमुक्त्वा सा कथमेतदिति
 विस्मिते तस्मिन् पुनर्दाशेन्द्रपुत्री अवादीत् कान्त । इत्येतत्
 त्वया कस्यापि हेतोः कर्तव्यं, शृणु मम वचनं, या चाहं
 यथा च मे दाशकुले जन्म तदपि आकर्ण्य । अहं पूर्वं
 कापि विद्याधरो आस साम्प्रत शपदोषेण मर्त्यलोके परि-
 भ्रष्टास्मि, विद्याधरत्वे दन्तैश्छित्वा वीणासु तन्वीः समयो-
 जयत्, तेनैव इह दाशकुले जातास्मि । तदेव शुष्केण गवां
 स्नायुना वदनस्य स्पर्शात् ईदृशी मे अधोगतिः, किं वक्तव्यं
 तन्मांसमक्षणि । इत्येवं वदन्त्यां तस्यां सहसा तस्या
 भ्राता समेत्य शक्तिदेवमवादीत् द्रुतमुत्तिष्ठ । एष
 कुतोऽपि आगत्य शूकरः निहताशेषजनः दर्पात् इतोऽभि-
 मुखमाशति । तदाकर्ण्य स शक्तिदेवः ससम्भ्रमं हर्म्य-
 पृष्ठादवतीर्य अश्वमेकं समारुह्य तं शूकरं प्रति अधावत्,
 प्राहरच्च । तस्मिन् वीरेऽभिधावति दृष्ट्वैव सोऽपि वराहः
 ग्रहारसञ्जातव्रणः पलाय्य सत्वरं विलम्बेकमविशत् । शक्ति-
 देवोऽपि तमन्विष्यन् तदेव विलं प्रविश्य क्षणात् महदेकम्
 उद्यानं सहस्र्यं पश्यन् तत्र अद्भुताकृतिं कन्यकामेकां सन्भ्र-
 मीपीपितः प्रीत्या वनदेवतामिवात्राक्षीदप्राक्षीच्च कल्याणि ।
 का त्वं, कथञ्च ते सन्भ्रमः ? तदाकर्ण्य सा सुमुखी तं
 प्रत्यभाषत ।

अस्ति दक्षिणस्या दिशोऽधिपतिर्दृपतिश्चण्डविक्रमो
 नाम । सुभग । तस्याहं विन्दुरेखा नाम कन्यका, अकस्माच्च
 प्रापः कश्चित् दैत्यशूलेन मामपहृत्य पितुरालयादत्वा-
 नीतवान् । स चाद्यं आमिषार्थी वाराहं रूपमास्थाय

वहिर्गतः क्षुधात्तः केनचिद् वीरेण शक्त्या विद्धः प्रविश्यै-
 वात्र प्रञ्चतामगमत् । तद्दूषितकौभाग चाहम् । तदा-
 कर्ण्यं शक्तिदेवस्तामुवाच कस्तर्हि सम्भ्रमः ? नृपालजि ।
 मयैव स दुरात्मा शूकरो निहतः । ततः सा अवदत् ब्रूहि
 तर्हि कौ भवानिति । स चोवाच अहं शक्तिदेवो नाम
 द्विजातिः । तथा चोक्तं तर्हि त्वमेव मी पतिः । सोऽपि
 वीरस्तथेति तामादाय विलहारेण निर्गत्य दाशपतेरालय-
 मित्य भार्यायै विन्दुमत्यै तन्निवेद्य तदनुमत्या तां विन्दु-
 रेखामुदवहत् । ततस्तयोर्भार्य्ययोरेका विन्दुरेखा गर्भ-
 मधत् । अष्टमे च गर्भमासे आगतं विन्दुमती रहसि तं
 शक्तिदेवमुपेत्य अवीचत् वीर । स्मर तत् प्रतिश्रुत यच्चया
 मच्चं, सोऽयं द्वितीयभार्यायास्ते अष्टमो गर्भमासः समुप-
 स्थितः, तद् गत्वा अस्या गर्भं विपाद्य उदरमाहर, अनति-
 क्रमणीयं हि अङ्गीकृतं महात्मनाम् । एवमुक्तस्तथा शक्ति-
 देवः स्नेहकृपाकुलः प्रतिज्ञापरतन्त्रश्च दौलाचलचित्तवृत्तिः
 क्षणं निरुत्तर एवासीत् अगमच्च जातोद्देगस्तां विन्दुरेखाम् ।
 नापि खिन्नमागतं तं पतिं विलोक्याववीत् नाथ । विषखी-
 ऽसि कथं, वेद्मि अहं विन्दुमत्या यदर्थं मत्सकाशं प्रेषितः,
 तच्च त्वया अवश्यं कार्यं, हेतुरत्र विशिषोऽस्ति, नाप्यत्र
 नैष्ठुर्यं, तस्मात् मा घृणां कार्षीः, तद्याहि अत्र देवदत्तक-
 थामेतां शृणु कथयानि ।

पुरासीत् हरिदत्तो नाम कश्चित् द्विजः कम्बुकार्ख्ये
 पुरे । तस्य च श्रीमतः पुत्रः देवदत्तो नाम शैशवे कृत-
 विद्योऽपि द्यूतैकव्यसनी अभूत् । स एकदा द्यूतहारित-

वस्त्रादिः पितृगृहं गन्तुमशक्तः शून्यमेकं देवगृहमविशत् ।
 अपश्यच्च तत्र जालपादाभिर्धं साधितानेककामं जपन्तं
 महाव्रतं काञ्चित् पुरुषम् । शनैश्च तमुपेत्य कृतप्रणतिस्तेन च
 समाप्तव्रतेन स्वागतेन अभ्यनन्द्यत । क्षणञ्च तत्र स्थितस्तेन
 कातर्यदर्शिना पृष्टः स्वस्य व्यसनजनितमापदं शशंभु ।
 ततः स व्रती तं देवदत्तमगदत् । वत्स । व्यसनिनां पर्य्याप्तं
 धनं भुवि न विद्यते । यदि विपदं हातुं तेऽभिलाषस्तदा
 महचनं शृणु, हे सुलक्षण । मया विद्याधरत्वप्राप्तार्थं यत्
 परिकरः कृतः, त्वमपि तत् साधय । ममादेशस्तव पाल-
 नौयस्तर्हि ते विपदौ नश्यन्ति । एवमुक्तस्तेन महाव्रतिना
 स देवदत्तस्तथेति प्रतिश्रुत्य तत्पार्श्वे स्थितिमकरोत् ।
 अपरेद्युश्च स महाव्रती श्मशानान्ते गत्वा वटतरोरधस्तात्
 रजन्यां पूजां विधाय परमान्न निवेद्य दिक्षु वलीन् विक्षिप्य
 च अमापितार्चनविधिस्तं पार्श्ववर्त्तिनं विप्रमब्रवीत् वत्स !
 एवमेव त्वया विद्युत्प्रभे ! गृहाणेमां पूजामिति वदता प्रत्यह-
 मर्चनं कार्यम् । ततश्चावयोः सिद्धिर्भूवा न चान्यथा इति ।
 एवमुपदिश्य स व्रती तेन समं स्वालयं गतवान् । देव-
 दत्तोऽपि प्रत्यहं तथैव तस्य तथोरधस्तात् गत्वा यथोपदिष्ट-
 मर्चनमकरोत् । एकदा च सपर्यान्ते तस्य पश्यत एवा-
 कस्मात् कापि दिव्या द्विधाभूतात् तस्मात् तरोर्विनिष्क्रम्य
 एहि भद्र । अस्मत्स्वामिनी त्वां ब्रवीति इति वदन्ती त
 तस्येव तरोरभ्यन्तरे प्रवेशयामास । स तु तत्र प्रविश्य दिव्यं
 मणिमयं गृह तदस्थाञ्च काञ्चित् पर्य्यङ्गनिषणां वराङ्गी-
 मैक्षत । यावच्च स विग्रहवती अस्मत्सिद्धिरियमिति

ध्यायति तावत् सा कृतातिथिसत्कारा वराङ्गना समुत्थाय
रणिताभरणैरङ्गैर्विहितस्वागतवचनैरिव, तं स्वपथ्यङ्गे स्वयं
समुपावेशयत् अवादीञ्च महाभाग । अह यत्तपते रत्नवर्षस्य
कान्तिका विद्युत्प्रभा नाम । एष च जालपादो महाव्रती
मामाराधयत्, तस्यार्थसिद्धिदायिनी अस्मि, त्वन्तु मे
प्राणानामपि प्रभुः, तस्मात् अनुरागिण्या मे प्राणग्रहं कुरु ।
इत्युक्तस्तथा स देवदत्तस्तथेति तद्वचनात् तां परिणीय
कञ्चित् कालं तत्र स्थित्वा तस्याञ्च गर्भवत्यां पुनरागमिष्या-
मीत्युक्त्वा त महाव्रतिनं प्रति प्रतस्थे । कथयामास च तस्मै
स्ववृत्तान्तं सभयम् । सोऽपि महाव्रती स्वसिद्धये तमवादीत्
भद्र । भद्रं कृतं त्वया, परन्तु गत्वा अस्या यत्ततनयाया
उदरं विपाद्य शीघ्रं गर्भं तमानय । इत्युक्त्वा स्मारयित्वा
च पूर्वाङ्गीकारेण तेन प्रेषितः स देवदत्तस्तां प्रियामगात्
यावच्च स तद्भावनाया दुर्मनास्तत्र तिष्ठति तावत् सा यत्नी
विद्युत्प्रभा स्वयमभाषत आर्थ्यपुत्र । विषीदसि किमर्थं वि-
दितं मया यदादिष्टं ते जालपाटेन मम गर्भपाटनं तदेतत्
उदरं पाटयित्वा गर्भमाकर्ष, न चेत् स्वयं करोम्येतत्
कार्यमत्र किञ्चन विद्यते । तथा एवमुक्तोऽपि स देवदत्त-
स्तात् कर्तुं यदा नाशकत् तदा सा स्वयं पाटितोदरा गर्भ-
माकृष्टवती तच्चाकृष्टं पुरतस्त्वक्त्वा तं पतिमभाषत भीक्तु-
र्विद्याधरत्वस्य कारणमयं गृह्यताम् । अहं हि विद्याधरी
शापात् यत्नी जाता, अयञ्च ममेदृक् शापान्तः, जातिस्ररा
चास्मि । इदानीमहं स्वं धाम व्रजामि, भविता चावयोः
पुनः सङ्गमः । इत्याभाष्य सा विद्युत्प्रभा कापि विलय-

मंगात् । देवदत्तोऽपि तं गर्भमादाय खिन्नमनास्तस्य व्रतिनो
जालपादस्य सक्काशमायात् । उपानयत् तस्मै तं गर्भं सिद्धि-
प्रदायिनम् । साधवो हि दुर्लभे वस्तुनि नात्मश्रित्वं व्रजन्ति ।
सोऽपि महाव्रती तत् गर्भमांसं पाटयित्वा भैरवार्चार्थं तं
देवदत्त व्यसृजत् । अथ यावत् दत्तवलिगगत्य स देवदत्तः
पश्यति तावत् तेन व्रतिना अशेषं तन्मांसं भक्षितम् । कथं
त्वया सर्वं भुक्तमिति वदत एवास्य देवदत्तस्य स जालपादः
जिह्वो विद्याधरो भूत्वा सद्यः खनुन्पनत् । तस्मिंश्च तथा
भूते स देवदत्तः सऽसिन्त्येत् कष्ट किमितत् अनेनाहं पाप-
मतिना विरलधोऽस्मि, अथवा अतिमाईवं कस्य न परि-
भूतये ? तदेतस्यापकारस्य कथमपि प्रतिक्रियाः कुर्व्यां
विद्याधरीभूतः, जाल वेतालसाधनादन्धः कश्चिदुपायोऽस्ति
इति निश्चित्य स रात्री पितृव्रतमगमत् । तत्र च तरुमूले
नरकलेवरे वेतालमाह्वयं पूजयित्वा तृमांसवलितर्पणमका-
र्षीत् यावच्च स अदृष्यन्तम् अन्धानयनासह तं वेतालं तर्प-
यिष्यन् स्वमांसानि क्लेत्तुमुपक्रमते, तावत् स वेतालस्तं
महासत्त्वमभाषत महापुरुष । तवानेन सत्त्वेन तुष्टोऽस्मि
सा साहसं कार्षीः, किन्तोऽभीष्टं वद साधयामि तत् ॥
इत्युक्तवचन वेतालस्य वीरः समभ्यधात् भद्र । विश्वस्त-
वञ्चको जालपादो नाम व्रती यत्र स्थितः, तं विद्याधर-
निवासं तन्निग्रहाय मां नय । तथेत्युक्तवता तेन वेतालेन
श्लथे आरोह्य क्षणात् गगनमार्गेण स देवदत्तः विद्याधर-
पद नीतस्तं जालपादं प्रासादवर्तिनं विद्याधरराजत्वद्वेषं
रत्नासनाधिष्ठितं तामिव लक्ष्मिविद्याधरीपदां विद्याधरीमनि

च्छन्तीं भार्यां कर्तुं तन्नदुक्तिभिः प्रतारयन्तमद्राक्षीत् । दृष्ट्वैव
 स वेतालारूढः हृद्यद्विद्युत्प्रभानेत्रानन्दनो युवा तमभ्य-
 धावत् । जालपादोऽपि अकस्मात् तथागत दृष्ट्वा त्रामात्
 विच्युतासिरासनात् भुवि पपात । देवदत्तसु त खड्गं
 लब्ध्वापि तं नाबधीत् भीतेषु रिपुष्वपि सानुकम्पा हि म-
 हान्तः । तच्च वेतालं तं जिघांसुं दृष्ट्वा स वारयन् निज-
 गाद भद्र । पाषण्डिनानेन हतेनापि किम् ? स्थाप्यतामयं
 भुवि नीत्वा स्वनिलये, भूयोऽपि तत्रैव पापः कथानिक-
 स्तिष्ठतु । एवं वदतस्तस्य ततच्छणात् दिवः अर्वातीर्थ्य देवी
 भवानी प्रत्यक्षपरिदृश्यमाना तं प्रणत देवदत्तमब्रवीत् पुत्र ।
 तुष्टास्मि ते अनन्यसदृशेन सख्योत्कर्षेण तन्यया, विद्याधररा-
 जत्वं मयाद्य ते दत्तम् । एवमुक्त्वा सा अर्पितविद्या देवी
 सद्यस्तिरोभूत् । जालपादसु विभ्रष्टस्त्रिद्विस्त्रेण वेतालेन
 भूतले नीत्वा तथैव निहितं न ह्यधर्म्मश्चिरसृजये ? देव-
 दत्तसु तथा विद्युत्प्रभया समेतः प्राप्तविद्याधराधिपत्यः
 सुखमवाप्सीत् ।

कथामेतामुक्त्वा सा विन्दुरेखा सृष्टुमधुरभाषिणी सत्वर-
 गुनस्तं शक्तिदेवमवादीत् नाथ । एवमीदृशानि कार्याणि
 सन्ति, तदिदं मे गर्भं विन्दुमत्या कथितं गर्भं विपाटय,
 नात्र शोकः कार्यः । एवमभिदधत्यां तस्यां पापशङ्किते च
 शक्तिदेवे सहसा गगनादुदभूद् भारती शक्तिदेव । निःशङ्कं
 त्वमस्या गर्भं विपाटयतां, कण्ठे च मुष्ट्या गृहीतोऽसौ
 गर्भस्ती हस्तगः खड्गो भविष्यतीति । तां दिव्यां गिरं
 श्रुत्वा स शक्तिदेवः आशु तस्या गर्भं पाटितोदरं कृत्वा समा-

कृष्ण पाणिना कण्ठे समग्रहीत् । गृहीतमात्रञ्च स तस्य
हस्तगतः खड्गः सिद्धेः पाश इव समुपस्थितः । ततः स विप्रः
सहसा विद्याधरः समजनि, विन्दुरेखा च तत्क्षणमदर्शन-
मगात् । ततश्च स विद्याधरीभूत शक्तिदेवः दाशपुत्रैः
गत्वा विन्दुमत्यै यथावृत्तमकथयत् । ततश्च सा प्राह नाथ ।
वयं विद्याधरपतेः सुतास्त्रिस्त्री भगिन्यः कनकपुरीनः शप-
तश्रुताः । एका कनकरेखा, यस्यास्त्रया वर्द्धमानपुरे
शापान्तो दृष्टः, सा तु तां स्वां पुरीं गता, द्वितीया विन्दु-
रेखा, तस्याश्च शापान्तस्त्रया कृतः, तृतीया चाहम्, अधुना
च मे शापान्तः भविता, मया चाद्य सा पुरी मन्तव्या. नाथ ।
तत्रास्माकं विद्याधरशरीराणि सन्ति । चन्द्रप्रभा हि
अस्माकं ज्यायसी भगिनी तत्रैव स्थिता, तत् त्वमग्नि खड्ग-
सिद्धिप्रभावात् आशु तत्रायाहि, अस्मांश्च चतस्रः भार्याः सं-
प्राप्य वनस्थेन पित्रा समर्पितास्तस्यां पुरि राज्यं करिष्यसि ।
इत्येव निजत्ववन्दना विन्दुमत्या सह स शक्तिदेवः प्राभ-
विद्याधरशरीरं गगनपथा तां कनकपुरीं प्रतस्थे । तस्याञ्च
यानि पर्यङ्गतलनिषण्णानि मृतशरीराणि दृष्टानि तान्यनु-
प्रविष्टाः कनकरेखाद्याः निजप्रियाः प्रणतास्त्रिस्त्रः । तासां
ज्येष्ठां रचितमङ्गलां चन्द्रप्रभाञ्च चिरदर्शनीत्सुकया दृष्ट्या
पिबन्तीमिवाद्वाचीत् । अथ नियोगव्यापृतपरिजनगणैरभि-
नन्द्यमानो द्वाभ्यां भगवतस्तदा चन्द्रप्रभया जगदे सुभग । यदा
तत्र वर्द्धमानपुरे कनकरेखा नाम राजसुता दृष्टा, सैवियं
चन्द्ररेखा नाम मया भगिनी । या च दाशाधिपपुत्री विन्दु-
मती उत्सृज्यहीने प्राप्ता सैव शक्तिरेखा नाम द्वितीया मम

स्वसा । या तु तत्र विन्दुरेखान्या राजनन्दिनी दानवाहता
त्वया परिणीता, सेयं शशिप्रभाभिधाना मम तृतीया
भगिनी । तदिदानीमस्मत्पितुरन्तिकमेहि, तेन प्रत्ताश्च
अस्मान् यथाविधि परिणयस्व ।

एवं तस्यामभिदधत्यां चन्द्रप्रभायां स शक्तिदेवस्ताभि-
ञ्चतसृभि सहितस्तत्पितुः सकाशं वन्दन्तमशमत् । स च
विद्याधरराजश्चरणनताभिस्ताभिरावेदितो दिव्यवाक्प्रेरि-
तश्च युगपत् तस्मै शक्तिदेवाय हृष्टस्ताञ्चतस्र एव कन्यकाः
प्रादात् । व्यतरञ्च तदन् कनकपुर्यां विद्याधराधिराज्यं
स्वाश्च समस्ता विद्याः । व्यधित च समुदितेन स्वनाम्ना
विद्याधरेषु स्त्रीषु तमेव शक्तिदेवम् । ततश्च अन्यो न जेष्यति
त्वामिति प्रभाववन्तं केवलमेको वत्सि श्वरात् यश्चक्रवर्ती
उदेष्यति नरवाहनदत्ती नाम, स एव तव विभुर्भविता,
तस्यैव नतिं विदध्या इति उयदिश्च महाप्रभावः स आत्म
तपोवनात् तं सप्रियतमं निजराजधानीं सत्कृत्य प्राहि-
णोत् । अथ स शक्तिवेगो राजा भूत्वा स्ववदूभिः समं
कनकपुरीं विद्याधरलोकं वैजयन्तीं गत्वा प्रविवेश ।
तस्याञ्च तिष्ठन् असौ नरनरेश्वरीभिस्तभियतसृभिः समं
विद्याधरैश्चर्यमुखसन्भत ।

इत्येवं स्वचरितमाख्याय शक्तिवेगो वाग्मी भूयो वत्सि-
श्वरमवादीत् चन्द्रवशावतंस । मां विद्धि,
उत्पन्नस्य भाविनः निजचक्रवर्त्तिनः भवत्सुतस्य पादयुगल-
दर्शनार्थिनम् । तदेवं मयापि मनुजेन शङ्करप्रसादात्
विद्याधराधिपतित्वं लब्धं, व्रजाम्यधुना स्वं धाम, दृष्टश्च नः

प्रभुः, सास्यतमभङ्गुरं मङ्गलं तेऽस्तु । एवमभिधाय ह्यता-
ञ्जलीं प्राप्तानुञ्जे तस्मिन्नुत्पतिते सृगाङ्गकान्तौ द्यां शक्ति-
वेगे वत्सेश्वरोऽपि देवीभ्यां सह स बालतनयः मन्दिभिः
परिभ्रतः कामपि मन्मदमयीमवस्थामभजत ।

इति षड्विंशस्तरङ्गः ।

समाप्तोऽयं चतुर्दशिका नाम

पञ्चमो लम्बकः ।

मदनञ्जुका नामकः षष्ठो लम्बकः ।

अथ सप्तविंशस्तरङ्गः ।

कुमारो नरवाहनदत्तः पितुः प्रयत्नात् निजैर्गुणैर्दिने
दिने परिवर्द्धमानः नवमे वर्षे मन्त्रिकुमारैः सार्धं विद्यानु-
शीलनरतः क्रमेण अस्त्रविद्यामभ्यस्तवान् । अत्रान्तरे वित-
स्तानदीतीरे तच्छिलानाम्बि नगरे कलिङ्गदत्तो नाम क-
श्चित् जैनी नरपतिरासीत् । स तु राजधर्मं विहाय सततं
प्रजाः स्वावलम्बितधर्ममशिक्षयत् । अस्मिन्नेव नगरे वित-
स्तदत्तो नाम कोऽपि प्रभूतधनसम्पन्नो बणिक् वसति स्म ।
स तु नितरामतिथिप्रिय इति तत्पुत्री रत्नदत्तो जनकं
पापिनमिति निरन्तरमकुत्सयत् । कदाचित् असौ बणिक्-
पुत्रः पित्रा निन्दाकारणमनुयुक्तः सास्यमभ्यधात् तात !

त्रयीधर्मं विहाय केवलं भिन्नकसेवातत्परेण भवतां महान्
अधर्मः सञ्जीयते इति ।

बणिक् पुत्रेणैवमुक्तः प्रत्यभाषत वल्स । धर्मो हि नाना-
प्रकारतया संविभक्तः तेषु प्रकारेषु अहिंसैव परमो धर्मः
इति मन्यन्ते रुधियः, अहं तदनुसारेणैव प्रवर्त्ते, तत् कथं
मामधार्मिकं मन्यसे ? रत्नदत्तः पितुरेवमुपदेशेनापि अस-
न्नुष्टस्तथैव पितरमनिन्दत् । पिता पुत्रेणैवं विनिन्दितः
सातिशयमरुहमानः राजानं कलिङ्गदत्तं व्यजिज्ञपत ।
तदाकर्ण्य राजा तेन तस्य बणिक्सुतस्य स्वमतविरुद्धव्यव-
हारेण भृशं सञ्जातकोपः तस्य बधदण्डमादिदेश । वि-
तस्तदत्तेन तु पुत्रस्य बधादेशमाकर्ण्य सभयं तन्निवारणाय
पुनरावेदितो नरपतिरभ्यभाषत साधो । अस्य मासद्वयम्
अवसरो लीयते, यदि एतावत्सु कालेषु असी प्रकृतिस्थः
धर्मचर्यासु प्रवर्त्तते तर्हि मत्समीपमानेतव्यः क्षन्तव्य-
श्चेति । एवमभिधाय बणिक्सुते परित्यक्ते तत्पिता पुत्रं
गृहीत्वा स्वं गृहमगमत् ।

रत्नदत्तसु राजाज्ञया नितरां तस्मैः आसन्नमृत्युचिन्तया
त्यक्ताहारनिन्दः दिने दिने अतितरां कार्श्यमापन्नः ।
क्रमेण अतीते मासद्वये वितस्तदत्तः स्वतनयं राजान्तिक-
मनयत । नृपतिर्वणिक्सुतं तथा क्लृप्तमालोक्य अवादीत्
कथं त्वमेवं क्लृप्तः संवृत्तः ? तव आहारं न रहितमकार्षम् ।
बणिक्पुत्रः समब्रवीत् राजन् । यावत् ममोपरि बधदण्डा-
देशः कृतः ततः प्रभृति तच्चिन्तयैव दिवारजन्यतिपातात्
इत्यभूतः क्लृप्तोऽस्मि संवृत्तः । राजाब्रवीत् ज्ञात तर्हि,

मृत्योर्भयानकत्व कौशलेनैतदुपदेशार्थं मया तत्रोपरि बध-
दण्डादेशः पातितः सम्प्रति समालोचय तावत् मृत्युः तत्रैव
सर्वेषामिव भयावहः, तस्मात्तस्मात्तस्मात् अन्धः
महान् धर्मः कोऽस्ति ? मृत्युभयप्रदर्शनेन त्वां प्रति धर्मोप-
देशं कृतवानस्मि, बुद्धिमन्तो हि मरणादतिवासमापन्ना
मोक्षधर्मं कामयन्ते । तस्मात् त्वमिदानीं मोक्षार्थिनं
पितरं मा निन्दीः ।

एतदाकर्ण्य बणिकसुतः समभाषत गच्छीषते । अह-
मिदानीं श्रीमत एतादृशं धर्मोपदेशमाकर्ण्य कृतार्थता-
मगमम् । मोक्षलाभे च मे महान् आग्रहः समभूत् ।
नृपते । तदेतस्य धर्मस्थोपयोगिनो विषयान् उपदेशु-
मिदानीमर्हसि येन सत्वरं चरितार्थो भविष्यामीति ।
राजा तथा तेनाभिहितः सम्प्रीतः कदाचित् नगरोत्सवे
बणिकसुतस्य तस्य हस्ते तैलपूर्णमीकं पात्रं दत्त्वा समभ्य-
धात् वत्स । एतदादाय नगरं परिभ्रम्यागच्छ, पश्य तावत्
विन्दुमात्रमपि तैलमस्मात् यथा न निपतेत् तथा अवहि-
तेन भवितव्यं, यदि पतेत् तदा एते त्वत्पृष्ठगामिनो
राजपुरुषास्त्वां तत्क्षणमेव विनाशयेयुः । एवमुपदिश्य
राजा सम्प्रेषितो बणिकतनयः नगरं भ्रमितुमुपचक्रमे,
राजपुरुषाश्च तत्पश्चात् निष्क्रीषास्त्रिपाणयः प्रतस्थिरे ।
क्रमेणासौ बणिकपुत्रः कृच्छ्रेण नगरं पविभ्रम्य राजान्तिक-
मुपात्त गाम ।

अथ नृपतिर्यथादिष्टं विना तैलपातमागतं तं वीक्ष्य
अवादीत् वत्स ! भ्रमता त्वया नगरे लोकानामुत्सवदर्शना-

र्थिनामितस्ततः सञ्चारो दृष्टः कश्चित् ? सोऽब्रवीत् देव ।
 तैलविन्दुपाते राजपुरुषाणां निष्कोषासिपातभयात् किमपि
 न श्रुतं नापि दृष्टम् । तदाकर्ण्य भूपतिरवीचत् वत्स ।
 त्वं तैलपात प्रति यादृगेकाग्रचित्तः किमपि नाद्राक्षीः,
 नाप्यश्रीषीः, तथा समवधानेन परमात्मानमनुचिन्तय,
 एकाग्रतया वाह्यवस्तुभ्यः स्वान्तर्निवर्तनात् तत्त्वज्ञानं
 जायते, तत्त्वदर्शी तु पुनः कर्मजालेन न जङ्गीक्रियते,
 तदेषः संचेषेण ते मोक्षोपायः प्रदर्शितः । एवमभिधाय
 राजा त वणिक्सुतस्त्वं निवेशनं संप्रेष्य सहर्षं गृह्याभ्य-
 न्तरमगच्छत् ।

कलिङ्गदत्तस्य नरपतेः महिषी तारादत्ता नाम अति-
 सुणवती रूपवती च । राजा तथा साङ्गं परमसुखेनैव
 कालमतिवाहयामास ।

कदाचित् कस्मिंश्चित् महीत्सवे देवसभायां सवर्णां
 अप्सरसः विना सुरभिदत्तां समागताः समालोक्य देवपति-
 रिन्द्रः प्रणिधानेनापश्यत् यथा सुरभिदत्ता नन्दनाभ्यन्तरे
 विद्याधरमश्रोगेन मत्ताधितिष्ठति । तदवलोक्य कुपितेन
 तेन चिन्तितं आः कष्टं कथमेते एतादृशाः दुराचाराः
 कामपरतन्त्राः यत् सुखासङ्गेन मत्ता अस्मानपि न
 स्मरन्ति ? अत्र च विद्याधरस्य तथापराधी न सम्भवेत्
 यतः सः तस्या अप्सरस एव रूपिणादृष्ट इत्यमसदृशमाच-
 रति नूनम् । पुरा यावत् पुराणपुरुषः यावतामेव वस्तूनां
 सारभूतं तिलशः संगृह्य तिलोत्तमां निर्म्ममे, तावत् तां
 ब्रीह्य त्रिलोक्यां न मोहमुपागतः ? दिश्यामिन्नश्च

महर्षिर्मेनकामवलोक्य किं तपसो न निवहते ? ययाति-
रपि नरपतिः शर्मिष्ठाया रूपविमोहितः किं जरायां न
न्यपतत् ? तस्मात् मन्ये विद्याधरस्य कञ्चिदत्र दोषो
नास्तीति ।

एवमालोच्य देवेन्द्रः स्त्रिय एवानर्थमूलानीति विचार्य
सुरभिदत्तामभिशाप पापीयसि । अनेन दोषेण त्वं मन्य-
लोके अयोनिजा जन्मपरिग्रहं कुरु, तत्र च स्थिता यदा
स्वर्गोचितकर्तव्यकर्माणि अनुष्ठास्यसि तदैव शापमोक्षस्ते
भवितेति ।

अत्रान्तरे च राजमहिषी तारादत्ता ऋतुमती आसीत् ।
सा तु अप्सराः शापभ्रष्टा तस्या एव उदरे समुदपद्यत ।
तस्मिन् समये तारादत्ताया हृदये कञ्चित् स्वप्नदर्शनं इव
भावः समजनि यथा किमपि तेजः गगनादागत्य मदुदरे
प्रविशतीति । अनन्तरं तया तद्भूतान्तमावेदिती नरपतिः
कलिङ्गदत्तः सहर्षमब्रवीत् प्रिये । युज्यते खल्वेतत्, स्वर्गिणी
हि शापच्युताः मानुषलोके जन्मं लभन्ते । मन्ये कञ्चित्
देव्यानिर्वा देवो वा देव्या गर्भं जननार्थं प्रविष्टः, शुभा-
शुभकर्माख्येव जन्तूनां ससारप्रातिव्रीजानि । रात्री प्रत्य-
भाषत देव । सत्यम् अहमप्येतदनुकारिणीं कामपि कथ-
यामि श्रूयताम् ।

पुरा किल कौशलाख्ये जनपदे समभूत् धर्मदत्तो नाम
भूपतिः । तस्य नागयोर्नाम पतिव्रता महिषी आसीत् ।
गच्छता कालेनाहमेव तस्य कन्या अजनिषि । शैशवे च
वर्त्तमानायां मयि मञ्जननी चकस्मात् प्रव्रजातिं स्मृत्यः ।

धेनुमभ्यर्थितवन्तः । श्वशुरोऽपि जामातुरभ्यर्थनया एकां धेनुं तेभ्यः प्रायच्छत्, पर कस्मैचिदपि एकामन्नमुष्टिं न ददौ । शिष्यास्तु अगत्या धेनुमादाय सद्य एव प्रस्थिताः अर्द्धपथ एव क्षुत्पिपासापरिक्लान्त्या सर्व एव धरातले निषेदुः । तस्माच्च प्रदेशादुपाध्यायगृहस्य अतिदूरवर्तितया तेषां प्राणत्वाणं नितराम् असाध्यमिति समालोच्य सर्व एव तां धेनुं विनाश्य जीवनं रिरक्षिष्वस्तन्मासेन प्राण-यात्रामकुर्वन् । अथ भुक्तावशिष्टन्तु मांसं गृहीत्वा गुरोः सकाशमभ्येत्य प्रणम्य च यथावृत्तमस्मै न्यवेदयन् । उपाध्यायस्तु तेषां सत्यवचसा सम्प्रीतः कृतापधान् अपि तान् क्षमयामास । सत्यवचनस्य प्रभावाच्च ते सापराधा अपि निस्तारमापुः, जातिस्मराश्च बभूवुः । देवि । इत्थं विशुद्धेन सङ्कल्पवारिणा सिक्तेषु पुण्यवीजेषु अद्भुरितेषु शुभानि फलानि अवश्यमेव जायन्ते, वेपरीत्ये वैपरीत्यमेव । अत्र चाख्यानमिदं कथयामि श्रूयताम् ।

पुरा किल कश्चित् ब्राह्मणः कश्चन चाण्डालश्च गङ्गातटे अनशनव्रतमाचरन्ती तपश्चेरतुः । एकदासौ ब्राह्मणः क्षुधानिपीडितः कस्यचित् मत्स्यजीविनः सकाशात् मत्स्यं भिक्षित्वा भक्षयन् व्यचिन्तयत् अहो । एते खलु धीवरा एव धरण्यां धन्याः, ये प्रतिदिनममृतोपमं शंकरमास यथेच्छं भुञ्जते । चाण्डालस्तु तान् धीवरान् दृष्ट्वा पापी-यसो मत्वा निमीलितलोचनोऽभवत् । अथ गच्छता कालेन तथोरनशनेन निधनमापन्नयोः ब्राह्मणः स्वभिर्भक्षितः । चाण्डालस्तु गङ्गाजले विलीन आसीत् । अनन्तरमनयो-

रेकी ब्राह्मणः कौवर्त्तकुले जन्म परिगृह्णन् जातिस्मरतया
निरन्तरमनुतापानलदग्धः कालमत्यवाहयत् । द्वितीयसु
चाण्डालः गङ्गातीरे जातिस्मरी जारकुलोत्पन्नः सततं
परमेणानन्दसन्दीहेन सुचिरमतिष्ठत् । तस्मात् यस्य यादृश-
मन्तर स तदनुरूपमेव फलं भजते ।

राजा कलिङ्गदत्तः राजमहिषीमेवसुक्ता पुनरभ्यभाषत
देवि । अवनतिदेशे उज्जयिनी नाम या नगरी अस्ति
तस्याममरसिंही नाम राजासीत् । स खलु बाहुवीर्ये
अश्ववेदे च नितरां पटोयान् । देशेषु कोऽपि तस्य प्रति-
हन्त्री नासीदिति सोऽन्वतप्यत । कदाचित् नृपतेराशय-
वित् महामन्त्री अमरगुप्तो नाम देवं रहसि व्यजिज्ञपत्
प्रभो । श्रीमद्भिर्दीर्घाण्डाश्ववेददर्पणं प्रतियोजारमनासा-
दितवद्भिरनुदिनमनुतप्यते मया विज्ञातम् । परं भवाद्दृशा-
दितदसदृशं मन्यामहे वयम् । प्रभूतबलशालिनोऽपि
शत्रुभिः परिभूयन्ते, अतः सर्वदा अहङ्कारं परिहृत्य
रुप्तोऽव्ययम् । यदि देवस्य शस्त्रशिञ्जानेषुख्यं दर्शयितुमिष्टं
तर्हे अटव्यां गत्वा मृगया कार्या । मृगया हि राज्ञां
व्यायामाद्यर्थं सेव्यैव । मृगयया अमसहत्वमस्यस्यते, अश्व-
सङ्गीला हि नैव कदाचित् युद्धादिके वीरकार्ये समर्था
भवन्ति । अपरञ्च वन्या दुष्टजन्तवः पृथ्वीं जनशून्यां चिकी-
र्षन्ति, तस्मात् तेषां बधार्थमपि मृगया विधेया । समधिका
च मृगया नितरां दोषमावहति, तथा च बहवो नृपाः
क्षयं नीताः शूयन्ते ।

तथैव प्रत्यपद्यत । निर्जगाम च प्रत्यूषे मृगयार्थं बद्धपरि-
 करः ससज्जः नगरात् । ददर्श च पथि कस्मिंश्चित् देवसङ्गनि-
 द्वी पुरुषौ किमपि मन्वयतः । अनन्तर कानन पर्यटन्
 इतस्ततो मृगमसुरन् आन्तचेताः पुनः स्वनगरीमुज्जयिनीं
 प्रति निवर्त्तमानस्तथैव तस्मिन् देवनिलये तावैव पुरुषौ
 किमपि मन्वयन्ती दृष्ट्वा व्यचिन्तयत् अहो ! कावेती ? कथ-
 वा विजनेऽस्मिन् किमुद्दिश्य मन्वयतः ? सन्धि इमौ
 कस्यापि भूपतेः गूढचरी । एव विचार्य प्रतीहारमुखेन
 तावाहय आनीय चापृच्छत् कौ युवाम् ? किं मन्वयथः,
 निःशङ्कं ब्रूथ इति । इत्य महीपतिनाभिहिते तयोरेकः
 अभयदानेन निर्भीकः समब्रवीत् देव । श्रूयताम् ।

आसीदत्र नगरे करभको नाम कश्चित् विप्रः । तेन
 सुपुत्रकामेन अग्निदेवे उपासिते अहमजनि । दुर्भाग्यात्
 शैशव एव वर्त्तमानस्य मम पितरौ पञ्चतामायातौ, अना-
 थश्चाहमासम् । विद्यारसास्वादण्णभमानेन च मया स्वधर्मं
 विहाय द्यूतशस्त्रविद्ययोरनुशीलने प्रवृत्तम् । क्रमेणातीत-
 शैशवः कदाचित् शरनिक्षेपशिञ्जार्थं वनं प्रवेष्टुकामः । येन
 पथा नगरात् निरगच्छम् तेनैव पथा काचित् रमणी यान-
 मारुह्य सहचरीभिः कतिभिः सह नगरात् निरगमत् । क्षणं
 चास्मिन् सहसा कोऽपि करोन्द्रः भग्नशृङ्खलः कस्मादपि
 स्थानात् समागत्य तां ललनामभ्यधावत् । तद्वलोक्य च
 सर्वे तदनुयायिनो भयात् आत्मरक्षणार्थिनः पलायाञ्चक्रिरेः
 अहन्तु तद्वलोक्य चिन्ताकुलः पर्यालोचय हा ! असार-
 चेतस इमे तपस्विनीं वधूमनाथां परिहाय पलायिताः,

तदहमेतां मृत्युमुखादस्मात् परिरक्षामि, आपदश्चैतादृशः
परित्राणि अबलायाः वैमुख्यमसाराणां लक्षणं, तज्जीवनात्
मरणमेव वरम् । एवमभिधाय हुङ्कारपूर्वं त हस्तिनमभ्य-
धावम् । मयात्यन्तं निर्भर्त्सितश्च गजपतिस्तां महिलां
परित्यज्य मां प्रत्याचक्राम । अहञ्च सचीत्कारं धावन् हस्तिन
समतिक्रामन् पर्णभूयिष्ठस्य कस्यचित् भग्नतरोः शाखायां
समाच्छादितकलेवरः स्थितिमकरवम् । स्तम्बे रमसु क्रो-
धात् द्विगुणरयः समापत्य तस्य वृक्षस्य शाखाः समचूर्ण-
यितुं प्रवृत्ते । अत्रान्तरे अलक्षितगतिना मया तस्या एव
कागिन्या सन्निधिः समासादितः । अनन्तर भयविह्वलां
तां सीमन्तिनीमनामयमपृच्छन् । सा च सदृशेनसमाश्वा-
सिता खलज्जमवादीत् भद्र । मम तावत् कुशल दूरे तिष्ठतु,
भवान् पुनः मम परित्राणार्थमुद्यतः अक्षतशरीरः प्रत्या-
गतः एतदेव परमं मङ्गलम् । अद्य भवन्तमेव पतिं वृणु,
आगच्छतु भवान् मम पश्चात् । गति च कियति अध्वनि
सुयोगवशेन मिलितावावां कन्नपि देश प्रति प्रस्थास्यावहे ।
अहञ्च तामन्वसरम् । अतीते च कियति क्षणे तस्याः पतिः
खदलपरिवृतस्तामन्वेषयितुमुदचलत् । अहन्तु तया दत्तं
क्लिञ्चित् पाथेयमवलम्ब्य कथञ्चित् प्राणान् धारयन् सुगुप्तं
तामन्वगच्छन् व्यलोकयं सा रमणी हस्त्याक्रमणज गात्र-
वेदन क्लमाकलय्य पत्ये स्वाङ्गस्पर्शमपि कर्तुं न प्राय-
च्छत् । क्रमेण च वयं लोहनगरवर्तिनि तदीये भर्तृगृहे
सपतिष्ठाम । गृह गतेषु च तेषु अह तस्यै- नगरस्य वाह्यं
क्लिञ्चित् देवालयमाश्रित्य त दिवसमत्यवाहयम् ।

अयमेव संसारधर्मः, तस्मात् देवि । यत् स्वप्ने स्वर्गीयं तेज.
स्वीदरं प्रविष्टं दृष्टं तन्न चित्रम् । कोऽपि देवांशः कर्मव-
शेन भूतलमागत्य भवत्या उदरं जननार्थं प्रविष्ट इति सम्भा-
वयामि । एतदाकर्ण्य राज्ञो सम्प्रहृष्टा समभवत् ।

इति सप्तविंशस्तरङ्गः ।

अथ अष्टाविंशस्तरङ्गः ।

दिने दिने राजमहिष्या गर्भो व्यवर्द्धत । अथ दशमे
मासि देवी अलौकिकरूपराशिं कन्यामेकां प्रसूतवती ।
राजा तादृशं कन्यारत्नमालोक्यापि नैव सुखमवाप, प्रत्युत
चिराक्काङ्क्षितपुत्रलाभाभावेन विफलमनोरथः सम्यक् वि-
मनाः समधिकदुःखितश्चाभवत् । अथ नृपतिः स्वान्त-
विनीदनार्थं कमपि जैनाश्रममियाय, प्रत्याजगाम च तत्र
विविधानुपदेशान् श्रुत्वा स्वगृहम् ।

कश्चित् स्थविरो द्विजातिः नरपतिं कन्याजननदुःखितं
नितरां विषादमुपगतं दृष्ट्वा अवादीत् देव । कथमीदृशं
ते कन्याजनने दुःखं, कन्या हि उभयलोकयोरपि शुभकरी,
पश्य, कुन्तिभोजप्रमुखा महीपाला कुन्तीप्रमुखानां कन्य-
कानां गुणैः दुर्वासःप्रभृतोनाम् अनिकोपनानां महर्षीणां
दुःसहपरामवात् समुत्तीर्णाः श्रूयन्ते । अपरं कन्यादानम्

इह परत्र च शुभदं कविभिरुच्यते । तदत्र सुलोचनाया
आख्यानं स्मृतिपथमारूढं कथयामि शृणु ।

आसीत् पुरा चित्रकूटारख्यं पर्वते परमरूपवान् युवा
कश्चित् नरपतिः सुषेणो नाम । स तु तस्मिन्नेव महीध्रे
एकमतिरमणीयमुद्यानं प्रस्तुतमकरोत्, येन दिव्यं नन्दन-
काननमपि विस्मार्थ्यते । तत्रोपवने कमलसन्तानसुशी-
मिता रत्नालङ्कृतसोपानराजिविराजिता कापि दौर्घिका
निर्मिता । राजा अनुरूपाया महिष्या अलाभात् निरन्तर-
मेव तदीये तटे अवस्थानमकरोत् । कदाचित् सुरसुन्दरी
रम्भा यदृच्छया विहायसा गच्छन्ती तत्र कानने परिवर्त-
मानं सुषेणमद्राज्जीत्, व्यचिन्तयच्च तदीयेन रूपराशिना
विमोहिता, अहो ! न दृष्टपूर्वः कदाप्येवंविधो रूपवान् ।
एकाकी अयं विचरति किमस्मीं सहचरीविरहितः ? एव-
मालोच्य कुतूहलाक्रान्ता तस्मिन्नेवोद्याने अवततार, धृत-
मानवरूपा च तत्समीपमुपतस्थे । नृपसु तादृशीं दिव्य-
योषितं सम्मुखीनामवलोक्य सविस्मयः क्षणमचिन्तयत्
अहो ! केयं ? न कदापीयं मानवी, तथात्वे पदधूलिर्नेत्र-
निमेषश्च स्यात्, तदेषा कापि देवी भवितुमर्हति । सहसा
परिचयप्रश्नश्च साहसमवलम्बते, न जाने विरक्ता वा स्यात्
पलायेत वा । इत्यमालोचयन् नृपतिस्तदन्तिकमाययी ।
प्रसुताञ्चोभयोः परस्परमालापाः ।

अथोभौ परस्परं तथानुरक्तौ यथा कण्ठाश्लेषमासाद्य
तस्मिन्नेव उपवने विहारमारिभाते । रम्भा तु सुषेण-
ससर्गमासाद्य खावासभूतां सुरपुरीमपि विसस्मार, सुषुवे

अ क्रमेण तत्सहयोगिन गर्भवती कामादे इन्द्रीं कन्य-
काम् ।

अनन्तरं सा राजानमभ्यजात् नार्थं । रक्षा नाम
सुरयोषित् । सम कोऽपि शायोऽभूत्, तदा सहयोग-
मवाप्तवती अस्मि, अधुना स शायोऽन्तर्गतः स्यात् प्रत्यनु-
रक्ताया मम गर्भं आसीत्, तदिमां कन्यकां तदा पालयस्व,
ममाय स्वर्गप्रस्थानकाल एवमभिधाय सा पश्यत एव नृपते-
रन्तर्दधे ।

अथ राजा सुषेणस्तस्याः सुरनार्था वियोगार्त्तः प्राणान्
विहातुमुद्यतोऽपि मन्त्रिणामाज्ञासवचीभिः कथञ्चित्
धैर्यमवलम्ब्य भाविनः पुनःसद्गमस्य प्रत्याश्रया तां कन्यां
जग्राह, चकार च तस्याः सुलोचनेति नामधेयम् । सुलो-
चनान्तु क्रमेणातीतशैशवां तस्मिन्ने वीद्यानि विचरन्तीं यदृ-
च्छया वत्सो नाम मुनिः पर्यटन्नपश्यत् । दृष्ट्वासी तथा
वीतरागोऽपि रागपरतन्त्रः समचिन्तयत् अहो अपूर्वमिद-
रूप, यद्यहमेतां नावाप्नुयां तर्हि तपश्चर्यां मे विपला ।
इति विचिन्त्य स तपोधनः क्रमेण तस्या नयनयोरतिश्रि-
रभवत् । सापि सुलोचना साक्षस्त्रकमण्डलुं मुनिं नि-
रीक्ष्य सहसा अनुरागवती कोऽय शान्तात्मा कम्पनीया-
कृतिश्चेति वितर्क्य तं महर्षिं नयनेत्यलमालया संवेद्य
प्रणतिम्करोत् । स तु मदनवाणव्यथाकुल एव तामाग्निधा
सम्पवर्द्धयत् मच्चिन्तैव सदृशं पतिमाप्नुहीति ।

अथ सुलोचना मुनियुवकस्य अस्मान्दरूपदर्शनेन
विमलितलज्जा सादरमब्रवीत् भगवन् । यदि भवतां वदुः

दानं न परिहासजल्पितं तर्हि मत्पितुः सकाशं गत्वा मां
 प्रार्थयस्व । मुनिकुमारस्तु कन्याया अभिप्रायं विदित्वा
 प्रथमं तदीयकुलपरिचयं गृहीत्वा पश्चात् तत्पितुः समीप-
 मर्थ्यं तं सुलोचनां ययाचे । नृपतिः कन्याप्रार्थिनं तं
 तपोधनयुवानं परमरूपगुणभ्रितमालोक्य सविनयमवा-
 दीत् भगवन् । मदीयं कन्या रश्माभिधानाया अप्सरसः
 सम्भूता । रश्मायाः शापमोक्षावसरे उक्तिरियं यदस्या
 शिवाहाय परतः सुरलोके तथा सह मम समागमो भवि-
 तिति । तदेनां परिणाय कथं मया दिवि उपस्थेयमिति
 कथयित्वा कन्यायाः मम पाणिं गृह्णातु भवानिति ।

एतदाकर्ण्य मुनिसुतः क्षणमचिन्तयत् पुरा किल
 सुमयस्तपोवलेन किमिव न कृतवन्तः ? विष्णामित्रो
 महर्षिस्त्रिशङ्कुं यथा स्वर्गमनयत् अहमपि तथैव नरेश्वर
 स्वतपसा सुरलोकं नेष्यामि । एवमालोक्य देवहृन्द । अयं
 नृपः सुषेणः मदीयेन तपोऽग्नेन सशरीरः स्वर्गं गत्वा रश्मा-
 संसर्गमवाप्नोत इति संसदि अनौचैरभिहिते तथेति अन्त-
 रीक्षचारिणी वागुदचरत् । श्रुत्वैतत् नृपतिः सुषेणः वत्साय
 मुनिकुमाराय सुलोचनां सम्प्रदाय त्रिदिवमगादापञ्च देव-
 शरीरः सह रश्मया सुखसन्तानसम्भोगम् ।

तदेव नृपते । राजा सुषेणः कन्यागुणैर्नैव कृतार्थता-
 मवाप । भवादृशां कुलेषु च तादृश्यः कन्यकाः समुत्पद्यन्ते,
 कन्येय तव अवश्यमेव कापि सुरकामिनी शापात् प्रच्युता
 भवतः कुले समुत्पद्येति निःसंशयं प्रतिभाति तदेनां कन्यां
 भवतां प्रीक्षितुमर्हसीति ।

नरपतिः कलिङ्गदत्तः वृद्धसुखात् कथामिमामाकर्ण्य
चिन्तां परिहाय सहर्षं कन्यां कलिङ्गसेनाभिधामकार्षीत् ।
सा तु कन्या सखीभिः परिवृता स्निग्धमर्दनेन शशि-
कलेव । विजहार च कदाचित् प्रासादीपरितले कर्हि-
चिद्वा उपवनमण्डपे सविलासम् । एकदा हर्षतले विह-
रन्तीं तां सोमप्रभा नाम मयदानवकुमारी गगनतलसञ्च-
रिणी समपश्यत्, व्यतर्कयञ्च तस्या रूपमाधुरीमवलोक्य
स्वस्मितयम् अहो । केय न चन्द्रमाः, स हि दिवसे न घोभते,
रतिरपि नेय, यतो बालिका । तदेनां सन्धे कापि देवी
शापात् विच्युता महोतलमवतीर्णति । अपरञ्च यथास्यार्थं
दृष्ट्यायां मनो नितरामनुरज्यते तत् सम्भावयामि पूर्वस्मिन्
जन्मनि अनया सह मम सख्यमासीदिति तदिमामहं
स्वयवरसखीं करोमीति निश्चित्य तस्या भीतिपरिहाराय
अलक्षितं नभोमण्डलादवतीर्य मानवकन्यावेशेन तत्समीप-
मुपययी । कलिङ्गसेना तु तादृशीममानुषाकृति बालां
सहसोपस्थितामालोक्य अभ्युत्थाय सादरं सखीभावेन समा-
ल्लिङ्ग, पप्रच्छ च तदीयं नाम गोत्रञ्च । सोमप्रभा तु
क्षणं तिष्ठ सवेमभिधायी इत्युक्त्वा परस्परं पाणिना पाणि-
मावेद्य सख्यमकरोत् ।

अथ सोमप्रभा समवोचत् सखि । त्वं राजनाला, राज-
बालकैः सह ते सख्यं सम्भाव्यते । परं तदतीव क्लेशबहुलम्
अल्पेनैवापराधेन ते कुप्यन्ति, अत्रेमामाख्यायिकां ब्रवीमि
आकर्ण्यताम् ।

आसीत् पुष्करावत्यां नगर्यां गूढसेनो नाम नृपतिः ।

तस्यैक एव पुत्रः । एकपुत्री राजा पुत्रेण कृतमन्यायाचरणमपि सेहे, न कदापि त प्रति चुकोप । एकदासी राजतनयः स्वीपवने भ्रमन् कञ्चित् बणिक्सुत रूपसम्पद्भ्यामात्मनः सदृशं विलोक्य तेन सह स्वीहृद्यमकरेत् । ततः प्रभृति तयोरन्योन्यं प्रति तथानुरक्तं मनः, यथा मुहुर्त्तमपि परस्परमदर्शने नितरां व्याकुलतामाप । मनो हि जन्मान्तरसङ्गमवबुध्यते ।

अथ गच्छता कालेन विवाहसम्बन्धे समुपस्थिते राजपुत्रस्तेन मित्रेण सह करिपोतमारुह्य समैन्धः अहिच्छत्रं नाम नगरं प्रतस्थे । इक्षुप्रत्यास्तीर्णं सायकालस्य उपस्थितेस्तत्र ते सर्वे अवतस्थिरे । क्रमेण भगवति चन्द्रमसि समुदिते तावुभी सुहृदौ सुरापानेन मत्तावभृताम् । राजपुत्रस्तु स्त्रधात्रा अनुरुध्यमानः गल्पं कर्तुं प्रारभे, परं कथाप्रारम्भ एव श्रान्ततया मत्ततया च अग्रत एव निद्रामवाप । ततश्च धात्री राजलीकाय सर्वे क्रमशः श्रान्ततया निद्राभिभूता आसन् । केवलमेको बणिक्सुतो जजागार । क्षणे चास्मिन् राजपुत्रमुद्दिश्य खेचरीणां सलापाः प्रावर्त्तन्त । एकाब्रवीत् यतोऽसौ पापीयान् कथाशेषमकृत्वा निद्रां गतः, तन्मादहमेन शपामि यथा प्रातरसौ यं हारं तस्मिन् तस्मिन् कण्ठधृत एव मरिष्यति । द्वितीयोवाच अस्मात् शपादयः समुत्तीर्णाऽपि पथि यं फलिनम् आम्रतरं दृश्यति, तस्य फलमन्नणेऽपि प्राणान् विहास्यति । तृतीयोवाच एतस्मादपि कथञ्चित् यदि मोक्षः स्यात् तदा विवाहात् परं गृहं प्रविश्यत एवास्व क्वादभङ्गः पृष्ठे दन्ति-

यति । चतुर्थी समभ्यधात् यद्यसौ अस्या विपदोऽपि समु-
त्तीर्णः स्यात् तदा वासगृह प्रविश्य यत् शक्त्यावः कृत-
करिष्यति तत्र यदि कोऽपि जीवेति वाक्य शतवार न वरेद्
तदा तत्क्षणमेव मृत्युमवाप्स्यति । अपरञ्च यदि कश्चित्
कथामिमां श्रुत्वा अस्य रक्षायै एतत् सर्वं सद्यः प्रकाशयेत्
सोऽपि कालऋवले पतियति । एवमभिधाय सर्वास्तूष्णीं
मासन् ।

बणिक्तनयः आकाशचारिणीं वाचमिमामाकर्ण्य
सञ्जातदारुणोत्कण्ठः समचिन्तयत हा । मित्रं मे यां ऋष्या-
मारब्धवत् देव्यस्तां श्रोतुमलक्षिता अतिष्ठन् । पर तस्या-
मसमाप्तायामस्य निद्राभिभवात् एनमभिशापेनायोज्यम् ।
का गतिः ? मित्रमस्या आपदः कयमुद्धरेयम् ? यदि नोडत्
शक्त्यां तदा जीवनं वृथैव । तद् यावत् प्राणसम बन्धुम-
वश्यमेव युक्त्या रक्षिष्यामि । यदि वृत्तान्तमिमं श्रुत्वा
तदाहमपि मरिष्यामि । इत्थं समनुचिन्तयन्नसौ परमेणा-
सुखेनैव रजनीमयापयत् । प्रभात एव राजपुत्रः निद्रां
विहाय बन्धुना सह अध्वशेषं गन्तुमारभे । गच्छन्तश्च
पथि सहसा भूतलपतित हारमेकं दृष्ट्वा शहीतुकामं दृष्ट्वा
बणिक्क्षुतो निवार्यावदत् मित्र । नायं हारः, ध्रुवमेषा
भाया, नो चेत् कथमग्रयायिनः सैनिकपुरुषा न प्रापुः,
तदेषः त्यज्यताम् । तदाकर्ण्य राजसुतः हारं त्यक्त्वा
प्रतस्थे ।

अथ विद्वान् गानमन्त्रिणः फलवन्तमेकमान्त्रतरु-
मालीक्य राजपुत्रे तत्फलं जिघत्सति बणिजस्तनयोऽभौ

तथैव न्यवारयत् । ततः श्वशुरगृहे समुत्तीर्णस्य तस्य विवाहव्यापारे निर्वृत्ते राजकुमारो यदा गृहं प्रविशति तदासौ बणिक्सुतस्तथैव त प्रवेष्टुं न्यवारयत् । इत्यमापन्नयात् समुत्तीर्णो राजपुत्रो वासगृहं यदा प्रविशति तदा बणिक्तनयोऽपि अलक्षितमेव तत्र प्रविवेश । अथ यावत् नृपात्मजः शय्यायां शयित्वैव शतकृत्वः क्षुतमकरोत् तावदसौ बन्धुरपि जीवैति शतवारमुच्चार्य तं मृत्युमुखान्मोचयित्वा आत्मानं कृतार्थममन्यत । ततः सम्प्रहृष्टो यावत् गृहादस्मात् निरगमत् तावत् नृपसुतस्तं दृष्ट्वा ईर्ष्यापरशुक्रोध आदिदेश च दौवारिकं तद्बन्धनाय । द्वारपालोऽपि तथादिष्टस्तां रात्रिं बणिक्सुतं बन्धनागारे व्यक्षिपत् । प्रत्यूषसि बध्यभूमिं नीयमानः स बणिगात्मजः समवोचत् घातकाः । प्रथमं मां राजपुत्रमकाग नय, तत्सकाशे मे वक्तव्यमस्ति किञ्चित्, ततो मां हनिष्यथ ।

अथ दौवारिकस्तां तस्य कथां राजपुत्राय व्यजिज्ञपत् । राजपुत्रोऽसम्मतोऽपि मन्त्रिभिरनुरुध्यमानः तं साक्षात् कर्तुमाम्नापयत् । बणिक्पुत्रस्तथा बद्धः सम्मुखे स्थित्वा यावत् सर्वं वृत्तमवर्णयत् तावत् राजपुत्रः तत्क्षणं गृहपातघटनया तत्सर्वं सत्यं मत्वा सम्येतः बन्धुं बन्धनान्मोचयित्वा तत्रैव परिणाय्य स्वां राजधानीं प्रत्यागमत् । तदानीं बणिक्सुतं प्रतिष्ठमानं सर्वे प्रशशंसुः ।

सखि । राजपुत्रा इत्यं मत्तहस्तिन इव सततमुच्छृङ्खला हिताहितं नावबुध्यन्ते । वेताला इव ते हसन्त एव प्राणिनो विहंसन्ति । तस्मात् तैः सार्धं प्रणयो न कार्य्य एव ।

एतदाकर्ण्य कलिङ्गसेना सस्त्रेहं सीमप्रभां सखीध्या-
ब्रवीत् सखि । एव तर्हि ते पिशाचाः, न राजपुत्राः, किन्तु
राजकन्या नेट्टभ्यः, तदहं राजपुत्राणां चरितं सम्यगवबुद्ध-
वती, कदापि तेः सङ्गं न करिष्यामि, त्वं निश्चिन्ता भव ।
सीमप्रभा कलिङ्गसेनायाः कथामाकर्ण्य प्रीता आकाश-
याज्ञिन स्वस्थानं प्रस्थिता ।

कलिङ्गसेना सख्यास्तादृशीमद्भुतगतिजालस्य विस्मितः
व्यतक्रमेत् सखीय मे किं सिद्धाङ्गना, वा सुरजारी, इहो
हित् विद्याधरी ? अनेन नगनसञ्चारिणास्या दिव्यत्वं एत-
न्मवगम्यते । स्वर्गवासिन्यः प्रायशः एव भूमण्डले विचरन्ति
राख्यं बध्नन्ति च एतद्दुःखीषु । श्रुतं मया, पुरा सुरलोक-
वासिनी अरुह्यती पृथुराजस्य कन्यया सौहृद्यमका-
र्षीत् । तेन च प्रणयेन पृथुराजः सुरभिं कामधेनुं त्रिदि-
वात् भुवमानिनाय, जगाम च । तस्याः क्षीरपाण-
स्वर्गच्युतोऽपि पुनः स्वर्गम् । तदहनपि धन्या, यान्ता
सखीभावेनानुष्ठहीतिति चिन्तयन्ती रात्रिमत्यावाहयत्
सीमप्रभापि सुरलोकमिता पुनः कलिङ्गसेनादर्शनीत्सु
कष्टेनैव शर्वरीमनयत् ।

इति अष्टाविंशस्तरङ्गः ।

अथ जनविंशस्तरङ्गः ।

प्रत्यूषस्यैव सोमप्रभा स्नां करण्डिकामादाय आकाश-
चारेण कलिङ्गसेनान्तिकमागतवती । कलिङ्गमेना तं तथा-
गतामालोक्य सानन्दगद्गदं पार्श्ववर्तिनी कण्ठं धृत्वा-
वदत् सखि । तव वदनशशाङ्गमदृष्ट्वा त्रियामा मे शत-
यामेव आयाग्नवती प्रतिभाति स्म । तद्दहं मन्ये त्वया
सह मे जन्मान्तरीणं सख्यमस्तीति । सखि । तत् यदि तव
विदितं स्यात् तदाख्याय मामाप्यायस्व । सोमप्रभा चख्यी
सखि । यदाह्य, तत् सम्भाव्यते, परमहमपि तन्नाडासिध
मजातिम्भरा ।

अनन्तर कलिङ्गसेना सविश्रम्भं सोमप्रभापृच्छत्
सखि । कस्तव पिता ? कञ्च वशमलङ्कृतवत्यसि ? कि
माख्या वासि ? करण्डिका चेयं किमयं विधृता ? कि
वात्र वस्तु विद्यते ? एतत्सर्वं श्रुतुं पर कौतूहल मे वर्तते
इति । सोमप्रभा सख्याः सप्रणयः विश्रम्भं वचनमाकर्ण्य
सर्वमाख्यातुं प्रचक्रमे सखि । त्रिलोकीतलविदिते दान-
वेन्द्रे मये असुरभाव विहाय भगवन्तं शरणमापन्ने विश्व-
सम्नाट् भगवान् नारायणस्तमभयदानेन कृतार्थमकरोत्
तदा प्रभृति दितिजभियासौ विन्ध्याद्वेिरभ्यन्तरे यन्माया-
गृहं निर्मितवान् तस्य निर्माणकौशलस्य वैचित्र्यात्
असुराः कथमपि तत् प्रवेष्टुं नाशक्नुवन् । स एवास्माकं

पिता, द्वे कन्ये तस्य, ज्येष्ठा स्वयंप्रभा, ब्रह्मचारिणी एव
पितृसदने न्यवसत्, अहन्तु कनिष्ठा सोमप्रभा नाम पित्रा
कुवेरपुत्राय नलकूवराय सम्प्रदत्ता । या चेयं करण्डिका
दृश्यते, अस्यां पितुः शिञ्चितानि मायायन्त्राणि मे सन्ति,
इयञ्च त्वां दर्शयितुं मयात्रानीता । एवमभिधाय कर-
ण्डिकामुद्घातय्य विविधानि कौतुकानि प्रदर्श्य सख्याश्चित्त-
विनोदं कृत्वा करण्डिकां सखीसविधे संरञ्ज्य स्वस्थानं
प्रतस्थे ।

तानि च विविधानि कौतुकानि दृष्ट्वा कलिङ्गसेनः
क्षुत्पिपासाविवर्जिता तस्मिन् दिने किमपि भोज्यं नाभ-
क्षयत् । जननी तारादत्ता कन्याया आहारवितृष्णां दृष्ट्वा
पीडां सन्भाव्य आनन्दनामानं कमपि वैद्यकामाभीय कन्या-
मदर्शयत् । वैद्यस्तु दृष्ट्वा समाचक्षे देवि । नास्या रोगो
लक्ष्यते, आनन्देनैव क्षुधा तृष्णा च विलुप्ता, तस्मादेनां समु-
चितस्नानं भोजनञ्च कारय, एवमवस्था विलयमेष्यतीति ।

अथापरिद्युः सोमप्रभा कलिङ्गसेनान्तिकमागत्य न्यग-
दत् सखि । पतिर्मे सन्मुखिनावयोः सख्यवृत्तमाकर्ण्य
सातिशयं सन्तोषमवाप, आदिदेश च तत्त्वकार्णं मामा-
गन्तुम् । अधुना त्वमपि पितृरनुमतिं गृहीत्वा मया सह
निर्भयं विहरस्व ।

कलिङ्गसेना सोमप्रभां हस्ते गृहीत्वा पितृः सकाश-
मध्येत्य तस्याः परिचयमदात् । पितरौ च सोमप्रभा-
मालोक्य सानन्दमाचख्यतुः वल्ले । अथ प्रभृति वल्सा
कलिङ्गसेना तव हस्ते समर्पिता । युवां गदेः शक्तिः शक्तिः

चित्तविनीदं कुरुतम् । कलिङ्गसेना पितृरभ्यगुञ्जामासाद्य
 चरितार्था करण्डिकासहचारिण्या सोमप्रभया सह उद्यानं
 विचरितुमगात् । सोमप्रभा तस्याः करण्डिकाया यन्त्रमय
 यन्त्रमेक निःसार्थं तत्याज । स तु यत्तः क्षणेन विहायसा
 गत्वा, सुक्ताख्यं स्वर्णकमलञ्चानिनाय । सोमभा तेन
 पूजोपहारेण बुद्धदेवसंपूजत् ।

ततश्च राजदम्पती त वृत्तान्तमाकर्ण्य स्वयमुद्यानि
 समुपस्थितौ त यन्त्रवृत्तान्तमवृच्छताम् । सोमप्रभा समा-
 चरन्ती राजन् । यन्त्रस्यास्य विचित्रं वृत्तं, पुरा मम पिता
 यानि विविधानि मायायन्त्राणि निर्म्ममे तेषु पृथिवी-
 प्रदानयन्त्रं तोययन्त्रं तेजोमययन्त्रं वातयन्त्रम् आकाश-
 यन्त्रम् अन्यञ्च कतिपययन्त्रं मद्यं शिक्षितानि । प्रथम-
 स्याय प्रभावः यत् द्वारि रुद्रायां न कोऽपि तामुद्घाट-
 यितुं शक्नोति । द्वितीयेन यन्त्रेण निर्जीवः सजीव इव
 दृश्यते । तृतीयात् यन्त्रात् ज्वाला निर्गच्छति । चतुर्थेन
 वातयन्त्रेण सर्वत्र गन्तुं शक्यते । पञ्चमेन आकाशयन्त्रेण
 आलापः स्पष्टीक्रियते । अन्यञ्च यत् चन्द्रयन्त्रमस्ति तत्पितैव
 मे जानाति नान्यः । एतत् सर्वमाकर्ण्य राजा राज्ञी च
 परं विस्मयमासाद्य भवनमाययतुः ।

अत्रान्तरे सोमप्रभापि यन्त्रबलेन कलिङ्गसेनामादाय
 अन्तरीक्षगत्या समुत्याय क्षणेन विन्ध्याद्रेरभ्यन्तरवर्तिनि
 पिह्निकेतने ज्यैष्ठायाः स्वयंप्रभायाः सकाशमाजगाम ।
 कलिङ्गसेना स्वयंप्रभाया रूपसम्पदा विमोहिता सोमप्रभा
 चोमे स्वयम्प्रभां प्रणमतुः । स्वयंप्रभा तु यथोचितसमादरेण

उभाभ्यां विविधानि सुमिष्टफलानि आहारार्थमददात् ।
 सोमप्रभा कलिङ्गसेनां सम्बोध्य समब्रवीत् सखि । फल-
 मिदम् अभ्यवहारयितुं त्वमिहानीता, फले चास्मिन् भक्षिते
 शरीरे जरा न प्रविशेत् । एतत् श्रुत्वा कलिङ्गसेना तानि
 फलानि यत्नेन बुभुजे । फलेषु च भुक्तेषु शरीरमस्या अमृत-
 रससिक्तमिवाभूत् । अनन्तरं सा रुम्मुखवर्तिनि मनोरमे
 उद्याने विहर्तुमगमत्, भ्रमन्ती च नानाविधानि अद्भु-
 तानि वस्तूनि अवलोक्य विस्मयाश्रुधौ न्यमज्जत् । अथ
 सोमप्रभा कलिङ्गसेनां तच्छशिलायां सरस्य स्वस्थानं प्रच-
 लिता । कलिङ्गसेना मयदानवसदने गत्वा यानि यानि
 अद्भुतानि दृष्टानि तानि सर्वाणि पित्रोः सकाशे समवर्ण-
 यत् ।

द्वयमुभयोः प्रतिदिनमवर्द्धत सख्यम् । एकदा सोम-
 प्रभा कलिङ्गसेनामाह सखि । यावत् ते परिणयः न सम्प-
 द्यते, तावत् त्वया सह मे सख्यं स्थास्यति, ततश्च यदा
 त्वं भर्तृभवनं गमिष्यसि तदा त्वया सह मे पुनः साक्षा-
 त्कारो न भविता । परन्तु विशेषमविविच्य कमपि भर्तृत्वेन
 न वृणुष्व, पश्य श्वश्रूय्याग्नीव मेघरूपं पुत्रबधूं प्रायशो
 भक्षयितुं यतते । अत्रेमां कीर्त्तिसेनायाः कथां कथयामि
 श्रूयताम् ।

आसीत् पाटलिपुत्रनगरे धनपालितनान्त्रः कस्यचित्
 धनशालिनो बणिजः कीर्त्तिसेनाख्या परमसुन्दरी कन्या ।
 बणिक् मगधदेशभवाय देवसेननाम्ने तुल्यधनवते बणिजे
 तां प्राणसमां कन्यां प्रददौ । देवसेनः अतीव सुचरित्रः

परं तस्य विधवा जननी तथा दुर्वृत्ता, यथा तां देवी-
सदृशीं स्नुषां दृष्ट्वैव कीपज्वलिता अभवत् । निरभर्त्सयच्च
पुत्रे परोक्षवर्तिनि सततम् । कीर्तिसेना तु तत् सर्वं भर्तृ-
सकाशे कथयितुं न शशाक । हा कष्टं कुटिलमत्यास्ता-
दृश्याः श्वश्र्वा. सकाशे अवस्थानमतिभयङ्करं वधूनाम् ।

कदाचित् देवसेनं मित्तकार्यार्थं वल्लभीनगरीयायिनं
कीर्तिसेना आह स्म आर्थ्यपुत्र । बहोर्दिवसात् मया विज्ञा-
पयितुमिष्टं, परं न विज्ञापितम्, अद्य तु अविज्ञाप्य स्थातुं
न शक्नोमि । भवति गृहस्थितेऽपि जननी विना कारणं
मां सततं तिरस्करोति, अद्य तु प्रोषिते किं करिष्यति, तत्
कथं वक्तुं शक्नुयाम् । देवसेनः पत्न्या ईदृशं वचनमाकर्ण्य
उद्भ्रान्तचित्तः समभवत्, अवदच्च समय मातृसकाशमभ्येत्य
सप्रणामम् । मातः । अहन्तु विदेशं व्रजामि, कीर्तिसेना
तव हस्ते समर्पिता, एषा कुलीनतनया, एतस्यां सस्नेहं
व्यवहर्तव्यमिति ।

देवसेनमाता पुत्रस्य एतादृशं वचनमाकर्ण्य कीर्त्ति-
सेनामाह्वय पुत्र सम्बोध्य चाब्रवीत् वत्स ! त्वमेव वधून् पृच्छ,
अहमस्या. किमकार्षं, युवामुभावेव मे समानी । देवसेनः
जनन्यास्तत् वचः समाकर्ण्य समाश्वस्तो बभूव । कीर्त्ति-
सेना तु सोत्काण्ड स्मितमुखी एवातिष्ठत् । अथान्येद्युर्देव-
सेने वल्लभीनगर्यां प्रस्थिते कीर्तिसेनां भर्तृविरहातुरां प्रति
श्वश्रूः सातिशय ललाग । बध्वा दासीं निराचकार, प्रजहार
च निजया दास्या मन्वयित्वा पुत्रवधून् विजने समाह्वय
विवसनां कृत्वा केशेष्व्वाकथ्य निष्ठुरं निर्भर्त्स्य च । अथ

तेनापि क्रोधानपायात् विनाशार्थम् एकस्मिन् अन्धकारमग्ने
गृहे निपात्य द्वारं बबन्ध, प्रददौ च दिनान्ति यत्किञ्चन-
हारद्रव्यं, निश्चिकाय च पतिविरहोत्कण्ठया स्वयं मृतेति
पुत्रसकाशे दोषचालनवचनम् ।

सुखोचिता कीर्तिसेना तादृशीं दुर्दृशामासाद्य क्लेशस्य
परां काटाप्रवाप । निरन्तरं रोरुद्यमाना चाचिन्तयत्
पतिर्मे कुलीनो धनवान् सुचरित्रश्च । हा देवम् ईदृगस्य
हस्ते पतिताया अपि मे एतादृशी दुरवस्था । एतदर्थमेव
बन्धुजनाः कन्याजननं विनिन्दन्ति । श्वशुरा ननान्दुश्च
मकाशात् या यत्क्षणा सा अतिभयङ्करी । एव चिन्तयन्ती
तस्मिन्नेव गृहे खनिवमेकमासादितयती । तेन च तथैका
सुरङ्गामखनत् यथा तेन पथा वह्निर्गन्तुं शक्यते । ततश्च
स्नान्याभरणानि वसनानि च गृहीत्वा तेन सुरङ्गापथेन
रजन्त्यामवसितायां वह्निर्निर्जगाम । अनेन वेशेन पितृ-
भवने गमनात् पत्युः सकाश एव गमन वरमिति सम्प्रधाय
राजपुत्रवेशेन विपणिं गत्वा किञ्चित् सुवर्णं विक्रीय कस्य-
चिद् बणिजः सद्ने तं दिवसमनयत् । परित्युः समुद्रसेनो
नाम बणिक् बलभीं गमिष्यतीति सवादसवगस्य तत्-
भ्रमोपं गत्वा च तेन सह सलापमकारेत्, प्रययौ च तेनैव
साङ्गे बलभोगरीम् । समुद्रसेनस्तु तां सद्वशजातं
मभ्रान्तराजतलय मत्वा पथि समुचिनेन यत्नेनोपचचार ।
परन्तु दीर्भाग्यात् शुल्कभयेन विजने पथि गच्छन् भीष-
णायाः कस्याश्चिद्दृव्या सन्मुखे समुपतस्थौ । विलावसान-
व्रशान अयमरेण न भवित्यभिति निश्चित्य अरण्यमात्तु

एवावतस्थे । क्रमेणास्तमिते भगवति पद्मिने प्राणकाले
अन्यकारपटलैः धरणी समाच्छन्ना आसीत् शिवाश्च भीषणं
चीत्काररवमारिभिर । दण्डिजः सर्वे चीरपातभयात् गृही-
तास्त्रशस्त्राः सशङ्कमवतस्थिर ।

अत्रान्तरे पुरुषवेशा कीर्तिसेना व्यचिन्तयत् हा कष्टम्
अहं येन भयेन श्वश्रूसकाशात् पलायिता, अद्य पुनस्तदेव
भयमुपस्थितम् । यदि तस्करकरे स्त्रियेयं तदा भर्ता माम-
न्यामताभनान्निदानजगन्नि । यद्यत्र कोऽपि मां
स्त्रियमवबुध्यते तदा मे चारित्र्यं संशयितुं स्यात् तन्मृतुरेव
वरम् । तदेन सुहृद् दण्डिजमपहाय आवरत्त्वा कर्तव्या,
स्त्रीणां सतीत्वमेव परमं धनम्, इत्यमवधार्य कीर्तिसेना
इतस्ततोऽन्विष्यन् गृहाकृति तरुकोटरमेकं प्राप्य चरितार्थ-
मन्या सत्वरं तदभ्यन्तरं प्रविश्य पत्नसङ्घैः शरीरमाच्छाद्य
च पतिसमागमप्रत्याशया तूष्णीमवास्थित ।

अथ निशीथे महती चीरसेना शस्त्रास्त्रपाणिस्तत् सा-
श्वान्निविगं परिवेष्ट्य गृहेणा-ना-नि । उभी पक्षी
घोरतरं संग्रामं कृत्वा मेदिनीं रुधिरस्त्रोतसा समाच्छा-
दितवन्ती । ततस्तस्कराः विजयिनः समुद्रेणं सवर्गं नि-
हत्य सर्वस्वं हृत्वा च स्वस्थानं प्रतस्थिर । क्रमेण प्रभातायां
रजन्यां मूरे च गगनमण्डल रश्मिभिर्गृहीतवति कीर्तिसेना
तस्मात् तरुकोटरात् विनिर्गता । भाग्यवशात् तस्मिन्नेव
क्षणे कश्चित् तापसः कमण्डलुकरस्तत्रागत्य कीर्तिसेनां
वृत्तान्तमपृच्छत् । अथ तया सर्वमादिदिता मुनिः समा-
श्वास्य तां कमण्डलूदकं पानाय तस्यै प्रादात् अन्तर्दधे च

प्रदर्शयन् वलभीगमनाय पञ्चानम् । सा तु पीतकमण्डलु
जला शान्तक्षुत्प्रिपासा तापसदर्शितेन पश्चात् पतिमुद्दिश्य
प्रचचाल । क्रमेण दिवसमणावस्तमुपगते सा पुनरपि तथैव
महारखसकाशमुपागमत् । उपायान्तराभावेन च आश्रय-
मन्विष्यन्ती तथैव कम्पपि तरुगर्भं प्राप्य तदभ्यन्तरं प्रविश्य
च काष्ठान्तरेण तस्य द्वारमवरोध । क्षणान्तरे च ददर्श
द्विद्रुदत्तलोचना, कापि राक्षसी कतिपयैः शिशुभिः सह
तत्रोपस्थिता । ताञ्च दृष्ट्वा कीर्तिसेनाया जीवनाशा सम्यक्
बिलुहा । पश्यन्त्या एव तस्याः सा निशाचरी तस्य वृक्ष-
स्थान्तिकमुपगच्छन्ती क्रमेण तदुपरि समारोह । शिशवश्च
क्रमेणारुरुहुः । ततश्च ते मातरं रात्रिचरीमश्रुवन् मातः !
किं भक्षयामः, किमपि अन्नमभ्यं देहि । राक्षसी प्रोवाच
वक्ष्यामि । अद्य महाशमशाने किमपि अप्राप्तवती डाकिनीभ्यः
क्विद्वित् प्रार्थयं, परं किमपि न प्राप्तम् । ततश्च भगवन्तं
भैरव प्रार्थयन्तीं मां स खलु क्षपापरतन्त्रः नामगोत्रे च
आपृच्छ आदिष्टवान् निशाचरि । परिचयेन ज्ञात त्वं
खरदूषणवशजा, तस्मात् सन्निहितं वसुदत्ताख्य नगरं
व्रज, तस्मिन् बभ्रुसेनो नाम कश्चित् धार्मिकः पृथिवीपतिः
प्रतिवराति । स एव इमां सर्वामटवीं रक्षति शुक्लं गृह्णाति
चीरांश्च शास्ति । एकदासी राजा अटव्यां नृगयार्थं भ्रमन्
परिश्रान्ततया निद्रामवाप्तवान् । तस्मिंश्च निद्रया अभिभूते
क्षमिरेकस्तस्य कर्णविवरं प्रविष्टः । गच्छता च कालेन तस्मिन्
क्षमौ तस्य मस्त्रकाभ्यन्तरे असंख्यान् क्षमीन् प्रसूतवति
नृपतिः स एतन्नीनाक्षरेणैव आक्रान्त आसीत् । शतश-

चिकित्सकाः समागच्छन् परं कोऽपि रोगं निर्णेतुं नाशक्तु
न शक्यति च । तदसौ नरपालः सत्वरमेव कालसागर
पतिष्यति, तस्मादपेक्ष्य, तन्मांसभक्षणैः घास्मासिकीं
दृष्टिं प्राप्स्यतीति । पुत्राः ! भूतनाथो भैरव स्वयं मदर्थं
यदा भागं निर्दिशत्, तदा अहं किं कर्षिष्यामि, कथं वा
युष्मभ्यमाहार दास्यामीति ।

एतदाकर्ण्य पुत्रा जजुः मातः । नृपतिस्तस्य रोगस्य
शान्तये उपायोऽस्ति कश्चित् ? राक्षसी प्रोवाच वत्सा ।
रोगे निर्णीय चिकित्सिते राजा जीषितुं शक्यति । एक-
मात्रोऽस्य शान्तिरुपायोऽस्ति शृणुत । इत्युक्त्वा रोगशान्ति-
रुपायं सर्वं वर्णितवती । कीर्तिसेना तरुकोटरान्तरवर्तिनी
समस्तं वृत्तान्तमाकर्ण्य व्यचिन्तयत् यद्यहमद्य अस्याः विपदः
निस्तार लभेयं, तदा राजानमेनं रक्षिष्यामि । समुद्रसेने-
नोक्तम् अस्या अटव्याः प्रान्तभागस्य शुल्कानल्पमिदं वणिजः
सततम् अनेनैव पथा गच्छन्ति, पतिश्च मम अनेनैव गृह-
मागमिष्यति । तदहमस्य महारण्यस्य प्रान्तवर्तिनि वसु-
दत्तनगरे गत्वा राजानं निरुजं कृत्वा तत्रैव प्रतिमपे-
क्षिष्ये ।

इत्यवधार्य कीर्तिसेना कथमपि निशामतोऽथ प्रात-
स्तरुकोटरात् निःसृत्य तेनैव प्रठवीमार्गेण गच्छन्ती दिन-
शेषे कर्मणि सुचरितं गोपालमपश्यत् । किमाख्यमिदं
स्थानमिति पृष्टञ्च सोऽब्रवीत् महाशय । एषा सस्युखवर्तिनी
वसुदत्तनगरी दृश्यते । सम्यति अस्याः पतिः वसुसेनो नाम
नृपतिः, व्याधितः मरण प्रतीक्षमाणस्तिष्ठति । एवमभिक्ष-

हिता सा तत्रभाषत भद्र । यदि कश्चित् मां तत्र नयेत्,
तदाहं राजानं रोगीन्मुक्तं कर्तुं शक्नोमि । श्रुत्वेतत्
गौरक्षकः प्राह महाशय । अहं तत्र गमिष्यामि, मया
सहैवागच्छतु भवान्, यथाशक्ति भवन्तं प्रति यत्नं विधा-
स्यामि । एवमुक्त्वासौ तां तां नगरौमनयत् । अर्वाचञ्च
राजद्वारि उपस्थाय प्रतीहारं सर्वं वृत्तम् । प्रतस्थे च समर्थं
शुवेशं कीर्तिसेनां तत्करे ।

प्रतीहारी तु तत्क्षणमेव तं सवादं विज्ञाय कीर्ति-
सेनां राजान्तिकं निनाय । मुसूरुषुः नरनाथः अद्भुताङ्गतिं
चिकित्सकमालोक्य एव किञ्चित् समाश्रस्तः समब्रवीत्
भद्र । यदि त्वमस्मात् रोगान्मां मोक्षयितुं शक्नोषि, तदा
तुभ्यं राज्यार्धं प्रदास्यामि । एवमुक्त्वा कीर्तिसेना तथैति
प्रतिज्ञाय यथाश्रुतेन राक्षसीकथितेन उपायेन राजानं
निरोगं कर्तुमचेष्टत । सर्वे तत्रत्याः राज्ञस्तथाविधरोग-
मुक्तिप्रक्रियादर्शनविस्मिताः कीर्तिसेनां बहुशः प्रशशंसन् ।
राज्ञः प्रधानमहिषी तां समधिकेन सेवाविधानेन राज-
योग्ये सद्ने अवस्थानमकारयत् । परेद्युर्मध्याह्ने कीर्ति-
सेना सर्वजनसमक्षे राक्षसीकथितया युक्त्या राज्ञः कर्ण-
विवरात् सार्धशतमितान् कृमीन्वहिरकरोत् । तदा राजा
सम्यक् रोगनिर्मुक्तः लब्धस्वास्थ्यः स्नानाहारादिकं निर-
वर्तयत् । अद्ददाञ्च तदानीमेव चिकित्सकाय असंख्यान्
यामान् हस्तिनः अश्वान् प्रचुराणि च सुवर्णानि सन्तोषा-
र्थम् । मन्त्रिणः राजमहिष्यश्च पृथक् पृथक् वस्त्रालङ्कारा-
दिभिस्तमतोषयत् । कीर्तिसेना तत् सर्वमधिगम्य तन्मि-

त्रैव नगरे अवतस्थे । अथ गच्छति कियति काले सार्थ-
वाहान् वलभ्यां नगर्यामागच्छतः श्रुत्वा सत्वरं तान् उप-
गम्य तेषु च पतिमवलोक्य सवेगं धावन्ती तच्चरणयोर्नि-
पपात ।

देवसेने तु प्रथममपरिचितविमूढतया क्षणं स्थित्वा
सत्वरं स्वां प्रियामलक्षयित्वा विस्मिते सर्वे बणिजः साश्चर्यं
सर्वं वृत्तान्तमपृच्छन् । अथ सा आमूलतः सर्वं वृत्तमवर्ण-
यत् । संवादमेतमाकर्ण्य राजा वसुसेनः स्वयन्नागत्य
तस्याः कीर्तिमुद्दिश्य सम्यक् प्रशशंस । ततो देवसेनः समस्तं
वृत्तान्तमाकर्ण्य क्रीपक्षमाविस्मयहर्षजडः स्वमातरि सम्यक्
विद्मेषमकार्षीत् । अथ तल्लत्याः सर्वे एकमतयः समन्वुवन्
यासां पतिभक्तिः रथः, सुशील कवचं, धर्मः सारथिः,
पतिश्च अस्त्रं ताः सत्यः कदाचन न परिभूयन्ते, प्रत्युत
सर्वत्र जयं लभन्ते । एवमभिधाय कीर्तिसेनाया यशो
गायन्ति स्म । ततो नृपतिरब्रवीत्, इयं पतिभक्त्या सीता-
मप्यतिचक्राम, तदेषा मम धर्मभगिनी अभूत् । एतदा-
कर्ण्य कीर्तिसेनावदत् देव । भवता प्रीतेन यानि द्रव्याणि
मह्यं पुरस्कृतानि तानि सर्वाणि मम पत्ये समर्पयतु ।
राजापि तानि सर्वाणि देवसेनाय दत्त्वा पुनः तस्य शिरसि
विशेषसम्मानसूचकं पट्टबन्धमेकमबध्नात् ।

अनन्तरं देवसेनः स्वोपार्जितं राजदत्तञ्च वसुजात-
मासाद्य कीर्तिसेनां बहुशः प्रशस्य दुरन्तां जननीं
परित्यज्य च तस्मिन्नेव वसुदत्ताख्ये नगरे सुखेन
वसतिमकरोत् । कीर्तिसेना च पतिभक्तिनिदर्शनभूता

धरातले असामान्यां कौर्तिं लब्ध्वा पत्या सह परमसुखेन
न्यवसत् ।

सोमप्रभा एवमुक्त्वा पुनरवदत् राजपुत्रि । एवं वध्वः
श्वश्रूणां ननन्दृणाञ्च दोषेण बहून् क्लेशान् प्राप्नुवन्ति ।
तस्मात् भगवन्तमभ्यर्थाय यथा त्वं भर्तृभवने सुखेन वस,
श्वश्रूनन्दारश्च ते सदाशया भवन्तु । कलिङ्गसेना सोम-
प्रभासुखात् आस्थानमिदं श्रुत्वा परमं सन्तोष लेभे । अथ
सा सोमप्रभा सखीमालिङ्ग्य सत्वर स्वस्थानं प्रातिष्ठत् ।

जनत्रिंशत्तरङ्गः समाप्तः ।

अथ चिंशत्तरङ्गः ।

अथापरिद्युः प्रातः कलिङ्गसेनां प्रियसख्यागमनं प्रतीक्ष-
माणां कश्चित् मदनवेगो नाम विद्याधरः विमानेन सञ्च-
रन् दृश्यते । दृष्ट्वा च तस्या रूपलावण्यं विसुग्धञ्चाचिन्तयत्
अहो ! किमाश्चर्यं मालुषीषु निर्म्माणकौशलं, यदीयं मे
प्रेयसी न स्यात्, तदा जीवनं विफलम्, अथवा विद्या-
धरोऽहं कथं मालुषीसंसर्गदूषितो भवेयम् ? एव विचिन्त्य
अज्ञप्तिं नाम विद्यां सन्धार । सा च तत्क्षणं देहधारिणी
समीपमागत्य अभाषत नैयं कन्या मालुषी, कापि सुरा-
ङ्गना शापभ्रष्टा कलिङ्गदत्ताभिधानस्य राज्ञः कुले भू

जायत । तदाकर्ण्य मदनवेगः स्वालयमेत्य इत्यं निश्चय-
मकरोत्, यथा कन्येयं नापहृत्य बलात् भोक्तव्या, तथात्वे
मम मृत्युशापीऽस्ति, तदेतस्याः प्राप्तये गौरीपतिमारा-
धयामि ।

एवमवधार्थं मदनवेगः ऋषभाख्यं पर्वतं गत्वा तत्र
पदैकेन तिष्ठन् घोरं तपश्चचार । देवादिदेवो नीलकण्ठ-
स्तस्य ताऽग्निनामिन्द्राग्निं तपसा सन्तोषितः समागत्य
समभ्यधात् वल्म । कन्या कलिङ्गसेना पृथिव्यां यादृशी
सुन्दरी, तादृशस्तस्याः सदृशी वरः वल्मराजस्तिष्ठति । स
खलु एनां परिणितमभिलषति केवलं वासवदत्तायाः भया
कुलः स्पष्टाचरमिनां प्रार्थयितुं न शक्नोति । ऋक्षिण्डसेनः
तु सोमप्रभामुखात् वल्मराजगुणान् श्रुत्वा स्वयंवरार्थिनीं
तदीयां राजधानीं गमिष्यति । तस्मात् त्वं स्वयंवरात् प्राक्
तत्र सन्निधेहि, पूरयस्व च वल्मराजवेद्यधारी शार्थर्वविधिना
तामुद्वाह्य स्वमनोरथम् ।

एतस्त्रिभ्रन्तरे भूतलस्थाः सर्वे राजानः कलिङ्गसेनाया
रूपगुणसमृद्धिवार्त्ताभाकर्ण्य तां प्रार्थयितुं कलिङ्गदत्तस्य
नृपतेरन्तिकं दूतान् प्राह्विगुण् । ऋक्षिण्डसेनः कल्याणि
प्रार्थनानामदत्तकर्णः केवलं आवन्तीनगरीपते, वृद्धस्य राज्ञः
प्रसेनस्य प्रार्थनां पूरयितुमभिललाभ । कलिङ्गसेनया तु
तस्यां वार्त्तायां निवेदितायां सोमप्रभा दुःखिता मदती
समभाषत सखि । नरेश्वरः प्रसेनो मया सम्यक् ज्ञातः, स
खलु सर्वमेव प्रियसख्या योग्यः, परं वृद्धः । वृद्धेन रुद्धे तत्र
प्ररिणयः मम न सम्मतः । तस्मादेतच्छ्रवणे मम हृषो दूरे

आस्तां, प्रत्युत विषाद एव संवृत्तः । कल्याणि । यदि वल्ले-
श्वरः उदयनस्ते पतिः स्यात्, तदा सर्वाङ्गीनं कुशलं भवेत् ।
रूपे गुणे समृद्धौ शीर्यं विद्यायां वा तत्सदृशः पुमान्
पृथिव्यां नास्ति । तदेवं योग्ययोजने विधातुः सृष्टिकौश-
लस्य साफल्यं नो चेत् वैफल्यमिति ।

एतदाकर्ण्य कलिङ्गसेना वल्लराजं प्रति सातिशयमनु-
रक्ता अवादीत् सखि । स वल्लराजः कस्मात् कुलात्
सम्भूतः, कथं वासौ उदयननामा, एतन्ने आख्याय कौतुकं
मे उपशामय । सोमप्रभात्रयीत् सखि । एतत् तव श्रुति-
पथमायातम् ? यत् अर्जुनः न.ग.३.५५त., तत्पुत्रोऽभिमन्युः,
तस्य तनयः परिचित् नाम सुप्रसिद्धो नरपतिः, तदात्मजो
जनमेजयः, तस्य सुतः शतानीकः, स खलु वत्सदेशानां
महानगर्थ्यां कौशाख्यग्रामध्यास्त । यश्च देवासुरयुद्धे असु-
रान् निहत्य सशरीरः स्वर्गमगात्, तत्पुत्रः सहस्रानीकः ।
तस्य मृगावती नाम महिषी आसीत् । तस्या उदरे उद-
यनो नृपः समजनि । एकदा मृगावती अन्तर्वती शोणित-
मयङ्गदे स्नानार्थमभिलाषमकरोत् । राजा प्रियस्यास्ता-
दृशमभिलाषं श्रुत्वा शङ्कितः लाक्षारसपूर्णां वापीमेजा-
मखानयत् । राजमहिष्यां तत्र स्नातुमवतीर्णयां सहसा
पक्षिराजो गरुडः सम्प्राप्य आगिधनीमन् तां तस्मात्
ऋदात् हत्वा जीवन्तीमवलीक्य उदयाचले निचिषेप ।
तत्र जमदग्निर्नाम महर्षिरासीत् । स कदाचित् भ्रमन् तां
पतितान् मृगावतीं दृष्ट्वा स्व-नयनगण् । अरक्षच्च सयज्ञ
प्रतिलाभाशासं दत्त्वा तां तस्मिन्नाश्रमे । तस्याश्च ईदृश्या

अवस्थायाः कारणं श्रूयतां, पूर्वमेकदा स्वर्गवनिता मृगावती तिलोत्तमामवजज्ञे । तिलोत्तमा तेन तामभिशाप, तस्य फलमिदं सा भुक्तवती ।

अथ दशमे मासि सा मृगावती तस्मिन्नेवोदयगिरौ पुत्रमसूत । तदा च दैववाणी तां वराकीं समाश्वासयत् देवि । य पुत्रं प्रसूतवती प्रसि, अयं हि विद्याधराधि-
राजः सम्भविष्यति, ख्यातिमाप्स्यति च उदयन इति समा-
ख्यया । सखि । तदयमुदयनो नाम । अत्रान्तरे राजनि
सहस्रानीके मृगावतीं विना नितरां शोकाकुले कथञ्चित्
कालं नयति एकदा उदयगिरिनिवासी कोऽपि श्वरः
कार्यानुरोधेन मृगावत्याः शापावन्तकालं गन्तुं दैव-
प्रहित इव कौशाक्षीं नगरीमाजगाम । अस्मिन् च क्षणान्तरे
अन्तरीक्षवाण्या प्रियतमासवादभवगम्य नृपतिस्त्वेन श्वर-
राजेन सह प्रेयसीमानेतुमुदयाचलं प्रातिष्ठत । तत्र च
गत्वा सपुत्रां प्रियतमामादाय पुनः स्त्रां नगरीमनुप्राप्तः पुत्र-
मुदयनं यौवराज्ये अभिषिच्य मन्त्रिपुत्रान् यौगन्धरायणा-
दीन् तद्वयस्यभावे नियुज्य कियन्तं कालं सुखेनानयत् ।
गच्छता च कालेन तस्मिन् नरनाथे सचिवन्दैः साकं
महापथं प्रस्थिते असौ उदयनः सम्प्रति पितृसाम्राज्यं
प्राप्य तैस्तेर्मन्त्रिपुत्रैः पृथिवीमनुशाम्ति ।

इत्युक्त्वा सोमप्रभा पुनः समभाषत सखि । असावेवो-
दयनस्तवानुरूपः पतिः, तिलोत्तमां तस्य समो द्वितीयो
नास्ति । स चोदयनस्तव भुवनविख्यातं नाम श्रुत्वा त्वय्य-
नुरक्तोऽपि केवलं प्रधानमर्हिया वासवदत्ताया भयात् स्पष्टं

प्रार्थयितुं न शक्नाक । तस्याश्च वासवदत्तायाः नरवाहन-
दत्तो नाम यः पुत्रः सभूतः, स एव विद्याधरचक्रवर्ती
भवितेति दैववाक् तस्य जन्माभ्यनन्दयत् । तदेवं तवाभि-
मतिरेव प्रमाणमिति ।

कलिङ्गसेना सोमप्रभामुखात् उदयनचरितमाकर्ण्य
समवादीत् सखि । श्रुतं सर्वं, मिद्धान्तितञ्च स एव मे
योग्यः पतिरिति, किन्तु दुर्घटोऽयं मे मनादयः पित्रोरपि ।

सखि । त्वं सर्वज्ञा प्रभावशालिनी अपि, तदत्र
त्वामन्तरेण नास्त्यभ्युपायः । वैवाहिकी विधिश्च दैवा-
युक्तः, अत्रेमात्माख्यायिकां वर्णयामि निशामय ।

आसीत् पुरा उज्जयिन्यां विक्रमसेनी नाम नृपः । तस्य
तेजस्वती नाम एका सुन्दरी कन्यका अजनिष्ट । राजा
तदर्थं बहु अन्विष्यन्नपि अभिमत वर कुत्रापि नावाप्त-
वान् । कदाचित् तेजस्वती हर्म्यं पृष्ठमधिष्ठिता कञ्चन
पथिकं दृष्ट्वा तस्मिन्नलुरागपरतन्वा स्वाभिप्रायं व्यञ्जयितुं
स्वां सहचरीं तदन्तिकं प्राहिणीत् । सख्यां सकाशमेत्य
कन्यायाः प्रार्थनां निवेदितवत्यां पथिकः शङ्काकुलः तां
राजकन्याप्रार्थनां नाभ्यनन्दत् । परन्तु राजनन्दिन्याः
सखी सनिर्बन्धं समभाषत भद्र । नास्त्यत्र ते भयम् ।
त्वं सन्ध्यायामुपस्थितायां अस्मिन् देवभवने राजपुत्रीं
प्रतीक्षस्व । एवमुक्त्वा दास्यां प्रचलितायां पथिकोऽस्ती
कथञ्चित् सम्मतोऽपि भयात् पलायाञ्चक्रे न पुनराजगाम ।

अत्रान्तरे सोमदत्ती नाम कश्चित् सामन्तपुत्रः पितरि
स्वर्गते दायादैर्हृतराज्यः राजाधिराजसकाशमभियुक्तुम्

उज्जयिनीमागच्छन् सहसा तं प्रदेशमागत्य सन्ध्यांर्था-
 मुत्तीर्णायां स्थित्वर्थं त देवालयमविशत् । तेजस्वती च
 तदानीं सङ्केतमनुसृत्य तत्रोपस्थिता कोऽधमिनि न दृष्ट्वैव
 पयिकं भत्वा त राजतनयं पतित्वे ववार । सोमदत्तोऽपि
 सविस्मयः अनुक्तप्रतिवचनः सानन्दं तस्याः प्रार्थनाभभि-
 ननन्द । अथ राजपुत्री सोमदत्तं सत्यपाशेन संयम्य
 आत्मानं कृतार्थम् मन्यमानां सुखावासं प्रत्याजगाम ।
 राजपुत्रः सोमदत्तोऽपि एकाकी तत्रावस्थाय तां रजनी-
 मत्यवाहयत् । अथ प्रातः मित्रं विक्रमसेनमेत्य स्ववृत्तान्त-
 मावेद्य तत्साहाय्यमभ्यर्थयामास । विक्रमसेनोऽपि तदीय-
 शत्रुदलने कृतसङ्कल्पः तस्मै एव सोमदत्ताय स्वां तनयां
 दातुं प्रस्तावमकार्षीत् । सोऽपि पूर्वरात्रिपरिचितां विक्रम-
 सेनदुहितरं विविद्, सुतरां विवाहप्रसङ्गं श्रुत्वा विक्रम-
 सेनाय तत् वृत्तं सर्वमवर्णयत् । तेजस्वती च गृहमेत्य विश्व-
 स्तया सख्या रात्रिवृत्तान्तं मात्रे न्यवेदयत् । अथ राजनि
 काकतालीयवत् एतत् संघटनं श्रुत्वा विस्मितवति मन्वी
 समुवाच देव । भवितव्यतैवेयं सतां प्रयोजनसिद्धये विधि-
 रेव जागर्त्ति, तदत्र कथामेकामाकर्णय ।

आसीत् कस्मिंश्चित् जनपदे हरिशर्मा नाम ब्राह्मणः ।
 स तु सूखी दरिद्रश्च । तस्य बहवः पुत्रा आसन् । एक-
 दासौ भिन्नार्थमटन् सपरिवारः नगरमेकं प्राविशत् ।
 तत्र च शीलदत्त नाम गृहपतिं शरणं गतः पुत्रान् तस्य
 गोरक्षणे, भार्यां दासीत्वे, स्वयञ्च दास्ये नियोज्य तदालय-
 सकाशे न्यवसत् । कदाचित् गृहपतेः कन्यापरिणयोत्सवे

बहवो लोकाः निमन्विताः । हरिशर्मा सपरिवार. प्रभु-
 गृहे यथेष्टं भोजं भोक्तुम् अनाहारमेवातिष्ठत् । क्रमशः
 सर्व एव सयत्नमाह्वय भोजं कारिताः, परं हरिशर्मा एव
 सपरिजनो नाहृतः । हरिशर्मा अनाहारेण नितरां क्लिष्टः
 रजन्यां गृहिणीमब्रवीत्, पश्य, मां दरिद्रं मूर्खञ्च मत्वा
 अगौरवात् कोऽपि भोजनार्थं नाहृतवान् । तस्मादहं युक्त्या
 एवं करोमि यथा शीलदत्तो मां सर्गौरवमाद्रियते । अह
 सर्वासमक्षम् अस्य जामातुरश्वं हत्वा स्थानान्तरे गोपयि-
 ष्यामि । ततश्च अश्वानुसन्धाने संवृत्ते यदा कोऽपि तमनु-
 सन्धातुं न शक्यति, तदाहं गणनाविद्यायां मम निपुण्यं प्र-
 कटयिष्यामि । अथ सर्वेषु निद्रितेषु असी हरिशर्मा सुगूढम्
 अश्वं स्थानान्तरं निनाय । प्रातश्च अश्वमदृष्ट्वा परिजनेषु
 क्रमङ्गलमाशंसत्सु सर्वे एव अनुसन्धानाय सत्वरा अभवन् ।
 परं कोऽपि अश्वं नापश्यत् । ततश्च हरिशर्माणो गृहिणी
 यथाशिक्षित शीलदत्ताय समाचख्यौ महाशय । मम भर्ता
 गणनायां निपुणो भवदन्तिके आस्ते, तं पृच्छ, स खलु
 गणनया सर्वं वेत्स्यति ।

एवमुक्तः शीलदत्तो हरिशर्माणमाह्वय प्रोवाच भद्र ।
 पूर्वद्युर्विस्मृतिहेतोः त्वामाह्वय भोजनं न कारितवानस्मि,
 अथ अश्वे चोरिते स्मृतं तन्ननसि दुःख मा कृथाः, सम्प्रति
 गणनायां निपुणस्त्वं ब्रूहि को मे जामातुरश्वमपजहार ।
 एवमुक्तो हरिशर्मा कियतीर्भिथ्यारिखा अह्वयित्वा प्राब्रवीत्
 महाशय । तस्कराः स्थानादत्तात् दक्षिणस्यां दिशि अश्व-
 मपहृत्य सुगुप्तं ररक्षुः, नेषन्ति च रात्रौ स्थानान्तरम् ।

तत् साम्प्रतमेव गत्वा सत्वरमश्वमानयस्व । एवमुक्ते कियतो
लोकाः दक्षिणस्यां प्रचलिताः प्रत्यागताश्च सत्वरम् अश्व
नीत्वा । तद् दृष्ट्वा सर्वे हरिशर्माणी गणनानैपुण्यं प्रश-
शंसुः । प्रायच्छंश्च ततः प्रभृति त ज्ञानिनं मत्वा बहु सम्मान-
नम् । शीलदत्तोऽपि त बहुयत्नेन समाहृतवान् ।

अथ गते च कियति काले राजगृहात् प्रभृतानि सुव-
र्णानि चोरितानि । बहुसन्धानेनापि चौरेषु अप्राप्तेषु गण-
नार्थं हरिशर्मा समाहृतः । सुतरां घोरायामापदि पतितः
हरिशर्मा राजभवनमेत्य पलायनार्थं कल्पं गणधिष्यामी-
त्युक्तवान् । राजा तु तम् एकस्मिन् गृहे अवरोधुमादिदेश ।
रक्षिणश्च तथैव चक्रुः । कोऽतिवर्त्तते दैवम् । राज्ञः अन्तः-
पुरचारिणी जिह्वानाम्नी कापि चेटी आसीत् । सा स्वेन
भ्राता सह चक्रान्त कृत्वा उल्लिखितानि द्रव्याणि अपा-
हरत् । हरिशर्माणि तथा स्थिते सा निशयां तद्गृहद्वारि
निभृतं स्थित्वा किं वदेदिति कर्णं दृत्वा अतिष्ठत् । क्षणे
च तस्मिन् हरिशर्मा स्वां जिह्वां सञ्चोध्य समुवाच जिह्वे !
कथमीदृशं कर्म कृतवती, तदिदानीं यादृशं कर्म, तदनु-
रूपं फलं लभस्विति ।

एतदाकर्ण्य चेटी स्वहृतं चौर्यं गणको ज्ञातवानिति
निश्चित्य निरुपायस्यन्या कौशलेन हरिशर्माणी गृहमवि-
शत्, अवदच्च तत्पदयोः पतित्वा महाशयः । गणनया
द्यं चौरं निश्चितवानसि, साहं जिह्वा नाम । अह-
मेव समस्तं धनम् अपहृत्य अस्य सदनस्य पश्चिमायां
दिशि उद्यानाभ्यन्तरे दाडिम्बमूले निहितवत्यस्मि ।

तदिदानीं ब्रह्मन् । मम हृदःभागिनत् गृहीत्वा मां
रक्ष ।

हरिशर्मा तु चेटीमुखेन सर्वं श्रुत्वा सगर्वमाह स्व
रे प्रापीयसि । गच्छ दूरम्, अहं विकालदर्शी न विदित-
स्तव । तद् यावत् त्वं दरिद्रा, तव कथां न प्रकाशयिष्यामि,
परं तव हस्ते यदस्ति तत् मद्यमर्पय । चेटी तथेति प्रति-
ज्ञाय तस्मात् गृहात् प्रचलिता । हरिशर्मा सविस्मय-
श्चिन्तितवान् अनुकूलदेवस्य सर्वं समीहितं सिद्ध्यति, काहं
स्वां जिह्वां निन्दामि, क्व वा हतचौर्यां जिह्वानानी
किङ्करी, या मद्बचनश्रवणार्थं मभावरोधगृहे दत्तकर्णा
तिष्ठन्ती जिह्वायां निन्दावाद श्रुत्वा मां परिज्ञातवानिति
निश्चित्य मत्पदयोर्निपतिता सर्वं वृत्तान्तं न्यवेदयत् । इत्थं
विचिन्तयन् हरिशर्मा हृष्टो रात्रिमयापयत् । प्रातश्चीत्याथ
अलीकगणनया धनस्थानमदर्शयत्, क्षमयामास च राजानं
चौरः किमपि न गृहीत्वा पलायित इति ।

राजा तु तस्य तादृशगणनानैपुण्येन भृशमनुरञ्चितः
तस्मै कतिप्रयान् ग्रामान् सुवर्णानि क्वाणि वाहनानि च
प्रदत्तवान् । इत्थमसौ चातुर्येण क्रमशः समृद्धिमान् सम-
भूत् । तदेवं देव । देवमेवानुकूलं पुरुषार्थान् साधयति ।
तदेव सोमदत्तमानीय राजनन्दिनीमयीजयत् ।

मर्क्षिण एतादृशं वचनमाकर्ण्य नृपतिः प्रीत्या तेज-
स्वतीं सोमदत्ताय सम्यददौ । सोमदत्तश्च स्वशरसैन्यपरि-
वृतः स्वान् शत्रून् निराश्रय, विनाश च सुखेन कालं
प्राप्तराज्यः सकलत्रः ।

तस्मात् सखि ! दैवं सहायमन्तरेण कः समर्थी वत्स-
राज प्रति त्वां घटयितुम् । कलिङ्गसेना सोमप्रभामुखात्
सर्वमाकर्ण्य तस्मिन्नेव वत्सेश्वरे अनुरागिणी त्यक्तवपाभया
तत्प्राप्तये एव अयतिष्ठ । सायञ्च कमलिनीवाग्दे अस्तमुप
गच्छति सोमप्रभा स्वालयं प्रातिष्ठत ।

अथ एकाविंशस्तरङ्गः ।

पर्युः प्रातरैव सोमप्रभायामुपस्थितायां कलिङ्गसेना
प्रावोचत् सखि । श्रुतं मया, तातो मम प्रसेनेन नरपतिना
सह मन्परिणयार्थं यतते, परं त्वया वत्सराज प्रति समास
ञ्चिताह दिवानिशं तद्गुणानेव चिन्तयामि, तद्भवती मां
केश्वरं प्रसेन दृशयित्वा तद्गुण वत्सराज प्रति नयतु ।
नाहमिदानीं पितृभ्यां विभेमि । एतच्छ्रुत्वा सोमप्रभाव-
दन् सखि । तर्हि अन्तरीक्षेण पथा यन्ममाकृद् गमिष्यावः ।
त्वमात्मनः सर्वं द्रव्यजातं गृहीत्वा सत्सरा भव, यतो वत्से-
श्वरं मरुद् दृष्ट्वा त्वं पुनः प्रत्यागन्तुं न शक्यसि । पितरं
स्वात्सरा माञ्च विस्मयिष्यसि । तदेवमहमपि पुनर्जागमि-
ष्यामि । कलिङ्गसेना एतदाकर्ण्य रुदती प्राब्रवीत् सखि ।
यद्येवं त्वमेव गत्वा तं वत्सेश्वरमिहानय । नाहं त्वया
पिना तत्र क्षणमपि स्थातुं शक्यामि, श्रुतवत्यस्मि, चित्र-
लेखा ऊषाया दानवनन्दिन्याः हते अनिरुद्धमानीतवती ।

मन्थं त्वमपि एतदाख्यानं जानासि, मया पुनराख्यायते
श्रूयताम् ।

आसीत् पुरा असुरराजस्य वाणस्य ऊषा नाम कन्यका ।
तया गौर्यामाराधितायां सा तस्यै वरमदात् यथा त्वस्वप्ने
यमालिङ्गिष्यति स एव तव पतिर्भविष्यति । ततश्च निद्रा-
वस्थायां कोऽपि देवकुमारो गान्धर्वविधिना तामालिङ्गित् ;
अथ निद्रापगमे यदा सा तं देवसुतं न प्रत्युत, तत्सश्रीग-
चिह्नमपश्यत् तदा देव्या वरस्मरणेन विस्मिता । चित्र-
लेखामब्रवीत् सखि । स्वप्ने यो मया दृष्टः आलिङ्गितश्च
देवकुमारः, तस्य नामगोत्रे न मया विदिते, नाभिज्ञान-
किमपि रक्षितं, किमिदानीं करोमि, तेन विना क्षणमपि
स्यातुं न शक्नोमि, सत्वरमुपायः क्रियतामिति । योगेश्वरी
चित्रलेखा प्रत्युवाच सखि । सर्वमेवैषः गौर्या वरप्रभावः ।
परं किमप्यभिज्ञानं विना कथं तमन्वेषयामि, यदि त्वयासौ
सस्यक् अकारतःऽपि परिज्ञातः, तदाप्यहमतुसन्धातुं
शक्नोमि, अहं सुरासुरभानवसहितं जगत् अविकलं चित्र-
यामि, तन्मध्यादपि यदि त्वत्प्रियतमं दर्शयितुं पारयसि,
तदप्यहं योगबलेन तमिहानेष्यामीति । तथेति ऊषया-
भिहिता सा तूलिकया समस्तं जगत् अङ्कितवती । अन-
न्तरमूषा सविशेषमभिनिविश्य अङ्गुल्या द्वारकानिलयं बद्धु-
प्रवीरमनिरुद्धमदर्शयत् ।

चित्रलेखा समभाषत सखि । धन्या त्वं, यया भगवतः
लक्षणस्य पौत्रः पतिर्लब्धः । स खलु अस्मात् प्रदेशात् सह-
स्राष्टकयोजनान्तरे तिष्ठति । ऊषीवाच सखि ! अद्यैव

गत्वा तमिहानय, नो चेत् जीवनं मे संशयितमवगच्छ ।
एवमुक्त्वा सखीं चित्रलेखामनिरुद्धसकाशं प्राहिण्योत् ।

चित्रलेखा च तत्क्षणं द्वारकामेत्य अनिरुद्धावासमवि-
शत्, अनयञ्च प्रसुप्तं अनिरुद्धं योगबलेन प्रियसखीसका-
शम् । तत्राप्राप्या च दानवेन्द्रसुता चरितार्था बभूव ।
वाणराजश्च तद्दृष्टान्तमाकर्ण्य क्रुधा अनिरुद्धं बन्धना-
गारमनैषीत् । अथ भगवान् नारायणः पौत्रं तथा निरुद्धं
नारदमुखात् श्रुत्वा ससैन्यो वाणनगरं रुरोध, प्रत्यानिनाय
च पौत्रं वधूसहितं द्वारकां वाग्गामुर जित्वा । तदेव
सखि ! त्वमपि वत्सराजमिहानेतुमर्हसि । सोमप्रभा
न्यगदत् सखि । चित्रलेखाया मम च महदन्तरम् । तस्माद्
गच्छ, त्वां तत्रैव नयामि । तदाकर्ण्य कलिङ्गसेना सद्य
एव स्वसम्पत्तिं परिगृह्य पितरौ अनापृच्छ्य सोमप्रभया
सह मायायन्त्रेण आकाशमार्गं समुत्तस्थौ । सोमप्रभा
अग्रतः प्रसेनं नृपं दर्शयितुं श्रावन्तीं गत्वा दूरात् राजानं
ऋगयार्थं निर्गतं दृष्ट्वा कलिङ्गसेनामब्रवीत् सखि । पश्या-
अतः, स्थविरो नृपति, प्रसेन. ऋगयार्थं यातामकरोत्, पिता
तव अस्यैव हस्ते त्वां समर्पयितुमभिललाष । कलिङ्गसेना
दूरात् राजानं वीक्ष्य कौपञ्चलिना सोमप्रभामवादीत्
सखि ! दृष्टोऽयं, सम्पत्ति वत्सराजसकाशं गच्छ । तथा-
भिहिता सोमप्रभा कौशाम्बीमभिप्रस्थिता क्षणेन तस्याः
प्रान्तभूमावुपस्थिता उद्यानस्थितं वत्सेश्वरमदर्शयत् ।
कलिङ्गसेना दृष्ट्वैव विमोहिता सोमप्रभामवादीत् सखि !
दृष्टं द्रष्टव्यं, बिलम्बेनालं सत्वरम् अनेन मां सयोजयस्व ।

सौमप्रभा तस्याः सुखरतामालोक्य प्रोवाच सखि !
अयं किञ्चित् अशुभं दृश्यते, तदयं प्रस्मिन्नेतीत्याने अत्र-
ञ्जिता तिष्ठ. दूतादिकं न प्रेषणीयम् । अहं परेद्युः प्रात-
रेवागत्य युवयोर्द्वया मेलनं स्यात् तथा यतिष्ये । एवमभि-
धाय पत्न्युञ्जित्विनीदार्थं गृहमगात् । तत्रैश्वरीऽपि तस्मा-
दुद्यानात् राजभवनमिधाय ।

एतस्मिन्नेवावसरे विलम्बमसहमाना कलिङ्गसेना
सखीवचनमुद्रङ्गं वत्सराजं प्रति महत्तर नाम दूतं
प्रास्थापयत् । दूती राजसकाशमेत्य गणस्य च सविनयमभा-
षत राजन् । श्रुतमेतत् कल्याणाभिविदेशिनां, यत् तत्र-
शितायां जगत्यां -- किङ्गवर्त्ते नाम नरपतिरस्ति । तस्य
पुत्रजोहिनी कलिङ्गसेनाख्यकन्यका वर्तते, तस्याः सखी
सौमप्रभा नाम, सा खलु मयदानवजन्दिनी नलकूवरश्च
दुर्बेरतनयस्य पत्नी । तस्याः प्रमुखात् श्रीमता गुणराशी-
याकर्ण्यं यत्स्वामिदुहिता कलिङ्गसेना विमोहिता गुरु-
जननिरपेक्षा निःशतं तथैव सौमप्रभया सह मायाविमान-
मारुत्य देवस्य उद्यानमवतीर्णा जहाराज हयंवरमात्रेण-
भ्यर्चयितुमभिकाङ्क्षति, तदेव स्थितं हेतुः प्रमाणमिति ।

वत्सराजः महत्तरमुखात् वार्त्ताजिन्नासाकर्ण्यं शृशं
सन्तोषमवाप । सन्मतश्च दूताय पारितोषिकं अथेष्टं
प्रादात् । अयं मन्त्रिवर शौमश्रायणमाह्वय अब्रवीत् पश्य
कलिङ्गदत्तस्य नरपतेः कन्या जगन्मोहिनी कलिङ्गसेना
स्यां पतिव्रतेन वरयितुमिह दूतं प्रजिघांसि । तदेव सा परि-
त्यक्तुं न युज्यते । अहं श्रीमन् ता परिप्रेषयामि । दूतं ह्यस्य

वन्तः लग्नं निरूपयध्वम् । राजहिताकाङ्क्षी मन्त्रिप्रवरो
 यौगन्धरायणः श्रुत्वैतत् क्षणमचिन्तयत् श्रुतं, कालिङ्गसेना
 अद्वितीया रूपवती । यदि राजा तामुद्दहेत् तदा सर्वं
 राजकार्यादिकं परिहरेत् । देवी च वासवदत्ता म्रियेत ।
 मातृवियोगेन च राजकुमारस्य नरवाहनदत्तस्य अनिष्ट-
 मभिसम्भवितुमर्हति । अन्या च देवी विपदमाप्नुयात् ।
 एतायाः पितरौ च राजान प्रति कुपितौ स्याताम् । तदेवं
 सर्वं सङ्कुलं दृश्यते । अन्यच्च यदि राजा अस्मादाग्रहात्
 निवार्येत, तदास्यापि महदनिष्टं सम्भाव्यम् । तस्माद्दम्य
 विधेर्विशेषविवेच्यतया कालहरणं कर्तुं युक्तमिति विचार्य
 राजानमब्रवीत् देव ! धन्यो भवान्, देवा अपि यां प्रार्थ-
 यन्ती न लभन्ते, सा पुनरद्य महाराजं स्वयंवरीतुमागता ।
 तदेकं गणकमाह्वय शुभलग्नं निश्चयम्, अनन्तरं देवः
 कालिङ्गसेनां परिणीष्यति । सास्यत तां समुचितेन सम्मानेन
 समभ्यर्चयतु, प्रयच्छतु च वासभवनमात्रजन्मदार्ढिकं समु-
 चितं भवान् । श्रुत्वा तु राजा सम्प्रहृष्टस्तत्क्षणं कालिङ्ग-
 सेनायाः सवर्णां व्यवस्थामादिदेश भृत्यान् । सा च प्रहर्ष-
 सुपगता राजनिर्दिष्टं वासभवनं प्राविशत् ।

चतुराग्रणीयौगन्धरायणः सर्वं व्यवस्थाय गृहं गत्वा
 प्रायेण कालहरणमेवाशुभकर्मणः प्रतिक्रिया इति विभाव्य
 गणकमाह्वयं च कालविलम्बेन लग्नं निरूपयितुमादि-
 शत् । अत्रान्तरे विदितवृत्तान्ता देवी वासवदत्ता मन्त्रि-
 वर यौगन्धरायणं स्वभवनमानीय सास्त्रमुवाच आर्य्य !
 श्रुत्वैतः प्रतिश्रुतं भवता, यत् पद्मावतीमन्तरेण मम नान्या

मपत्नी कदाचन न भविता, श्रुतञ्चाद्य आर्य्यपुत्रः कलिङ्ग-
सेनामुद्वह्यति, तदेवं भवती सृषावादित्वं मम मरण समं
निपतितं का गतिरिति । यौगन्धरायणः प्राह देवि ।
समाश्वस, जीवति मयि नैतत् कदापि सम्भाव्यते । मदनु-
रीधेन च भवत्यः महाराज प्रति मातु प्रतिकूलवर्तिन्योऽ-
भूत् । न हि रोगिणः भिषजां प्रतिकूलवचसा वशी-
क्रियन्ते । तस्मात् राजा यदा युष्माकमन्तिके तिष्ठेत् तदा
यूयमविकृतमनस एव त सेवेध्वं वर्णयेध्वञ्च तस्याः पाणि-
ग्रहणे हर्षं प्रदर्श्य राज्यवृद्धेः सम्भावनाम् । एवं सति महा-
राजो भवतीर्दाक्षिण्येन सतत पश्येदेव । तदेवं देवि ?
निश्चिन्त्या त्वया अदीय युक्तिबलं दृश्यताम् । एवं वासव-
दत्तां प्रबोध्य मन्त्री स्वस्थानं सम्प्रतस्थे । देवी तद्वचसा
विश्वस्ता तदादेशानुरूपाचरितेन व्यवस्थिता ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥



अथापरेद्युः प्रातरिव सुचतुरी मन्त्रिवरः राजान्तिक-
मुपगम्य प्रोवाच देव । शुभस्य शीघ्रम् अद्यैव शुभलग्नं
प्राप्येत चेत् । किं वा महाराजो भणति ? राजाप्रवोत्
समापि एवमाशयः, कलिङ्गसेनां विना भृशमुत्कण्ठते मे
चेतः, अद्यैव लग्ने प्राप्ते सुमङ्गलं स्यात् । एवमुक्त्वा सम्भ्रुवुः

प्रतीहारिणं गणकाह्वानार्थमादिशत् । प्रतिहारी च तत्-
क्षणं गणकान् आनिनाय । ते चागत्य मन्त्रिमतानुवर्तिनः
कपटगणनया अवदन् देव । मासषट्काभ्यन्तरे वैवाहिकं
लग्नं न लभ्यते इति । एतदाकर्ण्य धूर्त्तशिरोमणिर्यौगन्ध-
रायणः किमप्येते न जानन्ति तत्रिभिर्वा त विद्मन् गणक-
राजं महाराजसम्मतमाजाय्य दिनावधारणं करोतु देव
इति न्यवेद्यत् । तन्निश्चयं राजा तं गणकमानेतुम् आदि-
देश । स च राजान्नया क्षीपमेत्य तथैव मासषट्कात्तरं
सुलग्नं न प्राप्यत इति कथितवान् ।

अथ यौगन्धरायणे कपटोद्देशं प्रकटयित्वा किमिदानीं
कर्तुमुचितमिति कथयति राजा सीताशुभे । समस्यधात्
साधनमत्र कलिङ्गसेनाया अभिप्रायो ज्ञातुमुचितः । एव
मुक्त्वा यौगन्धरायणं सगणकहृद्दं तदल्पिकं प्रहितवान् ।
स खलु धूर्त्ततमो मन्त्री गत्वा गणवीथत् राजपुत्रि । अह-
मद्य महाराजादेशेन युवयोः परिणययोश्च शुभलग्न
स्थिरीकर्तुं गणकैः सार्धं दत्तः । एवमुक्त्वा कलिङ्गसेनाया
जन्मनक्षत्रे जिज्ञासिते तस्याः परिजनाः तदीयं जन्म-
नक्षत्रमाख्यन् । ततस्ते गणकाः कपटगणनया समवादिषुः
षणमासाभ्यन्तरे शुभलग्नं न लभ्यते इति । राज-
वालायां गणकानां तद्वचनमाकर्ण्य नितरासुक्कण्ठितायां
महत्तरोद्भवीत् अनुकूललग्नं शक्यं न प्राप्यते तावद्देश
परिणयः तिष्ठतु, सर्वथा उभयोर्मङ्गलं वाञ्छनीयमिति ।
तदाकर्ण्य सर्वे सन्तुष्टा अभवन् । यौगन्धरायणः प्रोवाच
अशुभे लग्ने विवाहे संवृत्ते राजा कलिङ्गदत्तोऽपि अत्यन्तं

दुःखितः स्यात् । तदाकर्ण्य कलिङ्गसेना यद् भवद्भ्यो रोचते
इत्यभिधाय तूष्णीमभवत् ।

अथ यौगन्धरायणः, गणकवर्गैः सह राजान्तिकमुष्-
गन्ध राजनन्दिन्यास्तमभिप्रायं निवेद्य राजानञ्च सुखिरं
कृत्वा गृहमगमत् । विश्रान्तञ्च क्षणं योगेश्वरं नाम सुहृदं
ब्रह्मराक्षसं सस्मार । स्मृतञ्च स तत्क्षणमुपेत्य सप्रश्रयमवी-
चत् मित्र । किमर्थं मां स्मृतवानसि ? ततो मन्त्री राज-
कलिङ्गसेनयोर्वैवाहिकीं वार्त्तां कथयित्वा अब्रवीत् मित्र !
साम्प्रत मासषट्काभ्यन्तरे विवाहः प्रतिबद्धः, एतस्मिन्नन्तरे
अस्याः प्रवृत्तिस्त्वया प्रच्छन्नमवगन्तव्या, विद्याधरा निश्चित-
मेवैनां प्रच्छन्नं कामयन्ते, न खलु तादृशी रूपराशिस्त्रि-
लाक्या दृष्टचरा वा श्रुतपूर्वा ।

धरेणास्याः सङ्गमः स्यात् तथा भवता यतितव्यं, तथा मति
अस्माकं राजा तामन्यासक्तां दृष्ट्वा विरज्येत । ब्रह्मराक्षसो-
ऽभ्यधात् मन्त्रिन् । यदि तुभ्यं रोचते, तदेनां कौशलेन
निहनिष्यामि । मन्त्री न्यगदत् मित्र । मामैवं, तथात्वे
सम्यक् अधर्मीऽस्माकं भवेत् । तत्त्वया यथा कथञ्चिदस्या
दोषानुद्घाटयितुं यतस्व, तेनैवास्याक मनोरथसिद्धिर्भविता ।
एवमुपदिश्य ब्रह्मराक्षसं प्रास्थापयत् ।

अथ ब्रह्मराक्षसे तदादेशं शिरसि गृहीत्वा प्रच्छन्नं
कलिङ्गदेशगृहं प्रविशति सा दानवकन्या सोमप्रभा तद-
न्तिकमाजगाम । श्रुत्वा च तन्मुखात् रात्रिहत्तान्तं वक्तुं
प्राक्रमत सखि । बहुपूर्वमागताहं प्रच्छन्नं यौगन्धरायणेन
सह युष्माकमालापान् श्रुतवत्यस्मि, त्वया मम निषेध-

सुचिरं तौ विहरन्तौ क्रमेण निद्रया अभिभूतौ दृष्ट्वा विष्णु-
दत्तः सनिर्वेदं सुचिन्तित एव तस्थौ ।

अत्रान्तरे गृहपतिर्गृहमागत्य तथास्थितं दारं दृष्ट्वैव
तच्छिरश्चिच्छेद । सा तु युवती तथैव निद्रिता व्यतिष्ठत् ।
अथ स करस्थमसिं भुवि निक्षिप्य खट्वान्तरे अशेत । क्षणा-
न्तरे च सा जागरिता उपपतिं विनष्टं पतिं निद्रितञ्च
दृष्ट्वा उत्याय एकेन हस्तेन जागस्य शिरः, अपरेण कबन्धं
गृहीत्वा गृहात् निञ्चक्राम । ततश्च शीघ्रमेव तच्छरीरं
कस्मिंश्चित् भस्मराशौ निधाय पुनर्गृहं प्रत्यागमत् । विष्णु-
दत्तोऽपि शवर्या, पश्चात् निद्रान्तरान् सर्वं दृष्ट्वा अथ एव
प्रत्यागत्य बन्धूनां मध्ये शयनं करोत् । अपश्यच्च सा शवरी
पुनर्गृहं प्रविश्य त्रिनेत्रामिणा पत्युः शिरश्च्छिन्त्वा वह्निर्गत्वा
चीकारमकार्षीत् । तेन च चीकाररवेण सर्वे ते बन्धवः
अजागरुः प्रतिवासिनश्च सर्वे समागच्छन् । अथ ते शवर-
राज तथा निहतं दृष्ट्वा यावत् तान् पथिकान् बन्धून् हस्तु-
मुद्यच्छन् तावत् विष्णुदत्तः सविनयमब्रवीत् भद्राः । मा
ब्रह्महत्या कार्या, न वयमस्य अकार्यस्य कर्तारः, इयमेव
दुराचारा शवरो पतिं निहतवती, मया हारान्तरालात्
सर्वेनामूलती दृष्टं वह्निर्गत्वा च । यद्यभयं दीयते, तदा
सर्वमाख्यातुमिच्छामि । एवमभिहिते सर्वे ते साम्प्रतं क्षमा-
वन्तः सर्वमाख्यातुं समादिशन् । ततोऽसौ विष्णुदत्तं तान्
वह्निर्गत्वा तस्मिन् भस्मजूटे सकबन्धं मस्तकमेकमदर्शयत् ।

तथा दृष्ट्वा ते शवराः विष्णुदत्तादीन् निर्दोषान् मत्वा
तत्पुङ्गुः । ते च सर्वे भूर्खा बन्धवः प्रस्थिता दुर्निमित्तदर्शने-

नैवेद्यमापदुपस्थितेति निश्चितवन्तः विष्णुदत्तं बहुधा प्रश-
शंसुः ।

सोमप्रभा कलिङ्गसेनामितदाख्याय पुनरब्रवीत् सखि ।
कस्मिंश्चिदपि कार्ये आरभ्ये यदि तत्र किमपि अनिमित्तं
दृश्यते तदा अनिष्टमेव घटते, तस्मात् राजान्तिकं दूतप्रेष-
णेन भवत्या न भद्रं कृतम् । विधाता निर्विघ्नं न ते पाणि-
ग्रहणं सम्पादयतु, परं कुलग्ने उद्यमस्य कृतत्वात् विवाहो
विलम्बतः सम्भविष्यतीति मन्ये । अन्यच्च देवतास्वां प्रति
अमुरागिणो लक्ष्यन्ते, नीतिनिपुणो योग्यरायणश्च ते नान्
कूल इव प्रतिभाति, स खलु धूर्ततमो धर्मशीलत्वात् त्वां
न विनाशयेत् परं विवाहविघ्नं जनयेदेव, यतैत च विवाहे
निश्चितेऽपि दोषाभनुसन्धातुम् । अपरञ्च श्रूयताम् ।

अस्ति इक्षुमती नाम नगरी । तस्याः प्रान्ते इक्षुमती
नाम या नदी वर्तते, सा विश्वामित्रस्य राजर्षेः सृष्टिः ।
अस्याः समीपे यत् महावनमस्ति तत्रैवास्य महर्षेराश्रमः ।
तत्रैवाश्रमे सङ्कणको नाम कश्चिद्दुर्बुपादो महाशुनिस्तप-
श्चचार । कदाचित् मेनका नामाप्सराः अन्तरीक्षेण गच्छन्ती
तस्य ऋषेर्नयनानन्दिनी अभूत् । तेनैवास्य वीर्यं स्खलितं
कस्मिंश्चित् कदलीगर्भे पपात, तस्माच्च कन्यैका अजनि ।
सङ्कणकस्तां नाम्ना कदलीगर्भामकरोत् । सा च तदाश्रम
एव दिने शशिकलेत्र व्यवर्द्धत ।

एकदा मध्यदेशाधिपतिर्दृढवर्मा मृगयार्थमश्वारूढ-
स्तद्वनं प्रविष्टस्तां कदलीगर्भां निरीक्ष्य तां परिणेतुमियेष ।
मुनौ समित्कुशादिकसाहृत्य आश्रमसुपगते राजा अश्व-

पृ३। देवरुह्य प्रणय्य च खं परिचयमदात् । ततश्च सुनिना
आह्वय राज्ञः आतिथ्य कर्तुमादिष्टासौ कन्यका सविनयं
राजानं यथाचितेनातिथ्येन समभ्यर्चितवती । अथ राज्ञा
कन्याव्रतान्तं परिपृष्टो महर्षिस्तस्या आजन्मव्रतान्तं नाम
च समाख्यत् । अनन्तर तां मेनकासम्भूतां विदित्वा राज्ञा
तद्विवाह्यर्थमभिलषिणी मुनिरपि तां तस्मै दातुमभिललाष ।

मेनका च दिव्यदृष्ट्या कन्यापरिणय जानन्ती तमा-
श्रमभागस्य विवाहयोग्येन वेशेन कन्यामलङ्कृत्य तस्याश्च
हस्ते कतिपयान् सर्षपान् दत्त्वा समभाषत वत्से । यदि
कदाचित् पद्भुरगता अत्रागन्तुमभिलषिः, तदा एतेषां
सर्षपाणां यथाविण अत्रागन्तुं शक्यसि । एवमुपदिश्य कन्यां
यथाविधि समुदाह्य राज्ञा सह प्रास्थापयत् । कन्या
च मातुरारदेन सर्षपान् पथि विकिरन्ती पत्या सह
प्रस्थिता । क्रमेण नृपतिः स्त्रां राजधानीमुपस्थितः
सचिवान् सर्वे व्रतान्तमाख्याय अन्यस्त्रीसङ्गवर्जितः किवलय
कदलीगर्भेयैव सम निरन्तर विजहार ।

अथ महादेवो पत्युस्तथाचरितेन नितरां विरक्ता
भक्तिरु रहसि आह्वय सकरणमवादीत् धीमन । राज्ञासौ
दत्तीनां वधूमासाद्य अस्मान् सर्वा एव परित्यक्तवान् विस्मृत-

यितुं शतस्र । एवमुपदिश्य मन्त्रिणि प्रस्थिते राजमहिषीं
चेटीमुखात् समाह्वय परिव्राजिकामेकां स्वमभिप्रायं तस्यै
निवेद्य बहून् प्रारितोषिकान् दातुमङ्गीचकार ।

अथ परिव्राजिका धनलुब्धा महाराज्ञा अभीष्टं साध-
यितुं सक्षता प्रतस्थे । न चचाल च दृष्टवमन्त्रिभ-
मानापि तदध्ववसायात् । ततश्च सुहृदमेक नापितमा-
साद्य सर्वे वृत्तान्ते तथा वरिणो धूर्त्तः, नापितः प्रभृतार्यं
लोभात् कदलीगर्भां दूरीकर्तुं प्रतिजानानस्तथा कौशलं
प्रायुङ्क्त, यथा राजा अविलम्बमेव तां परितत्याज ।
कदलीगर्भा तु महत्यामापदि निपतिता स्वनिक्षिप्तसर्षप-
जनितां वृक्षान् अमुसृत्य पितुराश्रममागन्तु । पिता च
सहस्रीपस्थितां तां समीच्य प्रथमं दुश्चारिणीं मत्वा सम-
नन्तरमेव प्रणिधानेन सर्वं वृत्तान्तमवगम्य स्वयं कथ्यां पुन-
स्तप्यतिसमीपं गीत्वा राज्ञे समस्तं वृत्तान्तं व्यवदयत्
प्रबोधयञ्च राजन् । देव्याः प्रबलतरसापन्नभाव एवास्या-
नर्थस्य मूल, तदत्र यद् भवते रोचते तत् क्रियताम् । नापि-
तश्च तदानीमुपस्थितः ऋषेर्भयात् सर्वं प्रकटितवान् । राजा
च तत्सर्वमाकर्ण्य सम्यक् विश्वस्तः पुनः कदलीगर्भां
गृहीत्वा मुनि समुचितेन सत्कारेण सन्तोष्य आश्रमं प्रास्था-
पयत् ।

तदेव सखि । सपत्न्यः विना हेतुं नाना दोषान् उद्गा-
वयन्ति । तस्मात् त्वमत्र अवहिता तिष्ठस्व, मा केनापि
विप्रलब्धा भूः, केवल वत्सेश्वरं प्रति समनुरक्ता कालं प्रती-
क्षस्व । अहमद्य बहुयत्नेन भर्तुरादेशं लब्धा त्वदन्तिकमा-

गता, अतः परं पुनरागमनं मे नैव घटते, तदिदानीमहं
गृहं गच्छामि, कार्यञ्च मे प्रभूतं विद्यते, यदि पुनः स्वामी
तवान्तिकमागन्तुं मामनुमन्येत, तदा पुनरागमिष्यामिति
समाख्याय साशुमुखी प्रस्थानमकरोत् ।

त्रयस्त्रिंशत्तरङ्गः ।

अथ कलिङ्गसेना लज्जापेदमहवभुजगः केवलवत्स-
राजं ध्यायन्ती कौशाख्यां नगर्यामेकाकिनी काल-
निनाय । वत्सराजः कलिङ्गसेनाप्राप्तौ बहु विलम्बं दृष्ट्वा
अत्यर्थमुत्कण्ठितः चित्तविनोदनार्थं देव्या वासवदत्तायाः
अम्बुन प्राविशत् । देवी च सा मन्त्रिणः परामर्शेन राजानं
सविशेषं परिचचार । राजा कलिङ्गसेनावृत्तान्तेन देवीं
विरक्तिति सम्भाव्य शुश्रूषया तु तद्विपरीतं दृष्ट्वा देवीमपृ-
च्छत् प्रिये । श्रुतं भवत्या यत् कलिङ्गसेना नाम राजकन्या
स्वयंवराय मासुपगतेति । तदाकर्ण्य देवी अविह्वतमना एव
प्रत्यभाषत नाथ । श्रुतं सर्वम्, आह्लादिता चास्मि । आर्थ-
पुत्रेण तस्याः पाणी गृहीते कलिङ्गदत्तोऽस्माकं वशे भवि-
ष्यति, तद्राज्यञ्च नाथेन लप्स्यति । एतदाकर्ण्य वत्सभूपति-
रतीव प्रीतमनास्तामभ्यनन्दत् । क्रमेण रजन्यासुपस्थिता-
याम् उभौ राजा राज्ञी च पानभोजने कृत्वा सुखेन निद्रा-
भगसताम् ।

क्षणेन च राजा निद्रां विहाय जागरितश्चाचिन्तयत्
 किमसी देवी महानुभावा, उतास्मन्ननस्तुष्टये एवमभ्यधत्त,
 कलिङ्गसेनायां सपत्न्यां कथमेवं मनस्तुष्टिः सम्भवेत्, पद्मा-
 वती वा मनस्विनी किमेतदनुमोदना सहिष्यति ? मन्थे
 परिणये संवृत्त एव उभे प्राणान् त्यज्यत इति तदेवं महद्-
 निष्टं सर्वनाशश्च सम्भवेत्, तस्मात् कलिङ्गसेनापरिणयनं न
 मे श्रेयस्करमिति । एवमालोच्य तां रात्रिं तत्र नीत्वा
 परित्युरपराह्वसमये पद्मावतीगृहमगमत् । सा च अवि-
 कृतमनसैव पत्युः शुश्रूषायां निरता तथैव राजानं पर्य-
 चरत्, यथा तस्याः किमपि चित्तवैलक्षण्यं न लज्यते स्म ।

परित्युर्नृपतिर्देव्योराचरणं सर्वं यौगन्धरायणाय व्यज्ञाप-
 यत् । ततः कालज्ञो मन्वी राजनि दृष्टिं निवेश्य क्षणं
 विविच्य चाब्रवीत् देव । यद् भवता मनसि क्लृप्तीच्यते,
 तादृशमनयोः प्रकृतिर्न । स्त्रीणां भयङ्कर एष स्वभावः, यत्
 साध्वः स्त्रियः प्राणान्तेऽपि सापत्न्यं न सज्जन्ते । दर्शयन्ति
 च सर्वेषु विषयेषु निःस्पृहताम् । तन्नान्ये देव्या मरणाद्य
 कृतनिश्चये अभूताम् । अत्रैतां कथां कथयामि श्रूयताम् ।

अस्ति भारतवर्षस्थ दक्षिणेन गोकर्णं नाम नगरम् ।
 तत्रासीत् श्रुतसेनो नाम कृतविद्यो नृपतिः । स तु सर्वासां
 विद्यानां सम्पदाञ्च आश्रयोऽपि अनुरूपायाः पत्न्या अभा-
 वात् सततमतप्यत । कदाचित् हरिशर्मा नाम कश्चिद्
 ब्राह्मणः प्राह देव । मया अद्भुतद्वयं दृष्टं श्रूयताम् ।

पुराहं तीर्थदर्शनार्थमयासिधम् । क्रमेण पञ्चसु तीर्थेषु
 कृतस्नानो गच्छन्नपश्यं कश्चित् कृषीबलः क्षेत्रेऽवस्थाय

गायति । अवसरे चास्मिन् कञ्चन परिव्राजकः समागत्य
पत्यानमपृच्छत् । कर्षकोऽनवधानात् तद्वाक्यं नानृणोत् ।
परिव्राजकस्तु कुपितस्तं तिरश्चकार । ततः लघोबलस्तस्य
तिरस्कार श्रुत्वा सङ्गोत विहाय चाब्रवीत् अहो । परि-
व्राडपि धन्नेस्य लेयमपि नावगतवान्, हा कष्टम् । अह
सूर्खोऽपि धन्नेतत्त्वमज्ञासिषम् । तदाकर्ण्य भिक्षुः कौतु-
कादब्रवीत् भद्र । किं त्वया धन्नेतत्त्वमवगत ब्रूहि । कर्षको-
ऽब्रवीत् यदि ते कौतूहलं तदस्यां छायायासुप्रविश, ब्रवीमि
परिव्राडुपाविशत्, कर्षकश्च वक्तुमारभत ।

सन्त्यत्र देशे यज्ञदत्तः सोमदत्तः विश्वदत्तश्चेति तयः
सोढरा द्विजातयः । तेषु ज्येष्ठमध्यमी लतदारौ, कनिष्ठस्य त
विनाही न समजनि । अह तेषां गृहस्थितः कर्षकः ।
कनिष्ठस्त भृत्यवत् मयैव सह सततमतिष्ठत् । विश्वदत्तस्त
सपरिहः पर नितरां निर्वीधः । कदाचित् भ्रातृपत्न्यौ काम-
पत्रे कनिष्ठान्तिक्कमुपयात अपि स तयोरभिमत नैव चकार ।
ततश्च ते स्व स्व पतिमुपलच्छन्त्यौ देवरोऽयमस्मान् कामयते
इति मिथ्याभियोग ददतुः । स्त्रीबुद्धिर्हि लोकानां सद-
सद्विवेकहरी । तथाच ती तदाकर्ण्य भृश कुपितौ कनिष्ठ-
मूचतुः भ्रातः । त्व क्षेत्रेषु गत्वा तत्स्थ वल्मीकं कर्त्तित्वा
समानं कुरु । तस्मिंश्च भ्रात्रोर्वचनमाकर्ण्य क्षेत्रं गत्वा
कुहालेन तत् वल्मीक कर्त्तितुमुपक्रान्ते अहं निषिध्य तम-
ब्रुवं वल्मीक मा लन्त, सर्पोऽत्र तिष्ठति ।

स तु अश्रुतमद्बचन एव यदा तत् खनति तदैव तन्म-
भ्यात् स्वर्णपूरितं कलसद्वयं निर्गतम् । मया निषिद्धोऽपि

असौ तदादाय भ्रात्रोः सकाशं गत्वा ताभ्यां तत् समर्पयत् ।
 तथापि क्रूरमती तौ सोदरौ अंशं दानुमनिच्छन्तौ । तस्य
 हस्तौ पदौ च कर्त्तितवन्तौ । तथापि कनिष्ठस्तयोश्च परि न
 विद्वेषमकरोत् । अनन्तरञ्च तस्य ज्येष्ठभ्रातृभक्त्यति-
 शयेन पुनर्हस्तपदौ प्ररूढौ । अहमेतादृश व्यापारं स्वसन्तुषा
 निरीच्य क्रोधमलं पर्यहरम् । त्वं तापसोऽपि क्रोधमद्यापि
 न परित्यक्तवानसि । अक्रोध एव स्वर्गसोपानमित्यत्रैव
 पश्य । एवमुक्त्वा स वार्षकः सद्य एव देहं त्यक्त्वा स्वर्गमग-
 मत् । इदमेव प्रथममद्भुतं, द्वितीयं शृणु ।

अहमेकदा तीर्थं पर्यटनं समुद्रतटे वसन्तसेनानाम्
 कस्यचित् नृपतेः नगरमगमम् । अपश्यञ्च तत्र राजभवनं
 यज्ञोत्सवनिमित्तं ब्राह्मणभोजनं प्रवृत्तम् । अहमपि तत्रोप-
 स्थितः राजान्तिकं गतः तस्य विद्युद्योतां नाम कन्यका
 मद्राक्ष्यम् । तस्याः सौन्दर्यं दृष्ट्वा मुमयोऽपि कामभक्त्या
 प्राणान् धारयितुं न शक्नुवन्ति । तादृशमद्भुतं रूपं कदापि न
 म दृष्टम् । ज्ञायते मया सम्यक् यद्गङ्गाती विद्युद्योतां
 लभेत चेत्, सर्वं त्यज्यतीति तथापि मया वक्तव्यमेव । पुत्रा
 देवसेनो नाम नृपतिरुन्मादिनीं नाम कामपि बणिक्-
 सुतामलक्ष्मिं न परिणीतवान्, परं तस्य प्रधानसचिवस्तां
 परिजग्राह । कदाचित् उन्मादिनीं स्वामिगृहोपरि गवाक्ष-
 मार्गं दण्डायमानां निरीच्य राजा परित्यक्तसर्वद्विषय
 प्राणान् जहौ ।

अथ नृपतेः श्रुतसेनो विप्रमुखात् विद्युद्योताभाकण्ठे
 हस्तवत् अखिरचेताः सद्य एव ब्राह्मणेन तामानाथ्य पर्य-

पर्यैषीत् । अनन्तरञ्च मातृदत्ताख्यायाम् अन्यस्यां कन्यायां परिणीतायां सा विद्युद्घोता शुचा विदीर्णहृदया एव सद्यः प्राणान् तत्याज । तच्छ्रुत्वा राजा ममार, मातृदत्ता अग्निं प्रविवेश, राज्यञ्च तदीयं विनष्टमभूत् ।

तदेवं राजन् । प्रकृष्टप्रेमभङ्गः नितरां दुःसहः । यदि भवान् कलिङ्गसेनां परिणयेत तदा देव्यौ वासवदत्तापञ्चा-
बल्यौ निःसंशयमेव प्राणान् त्यच्छतः । तथा मातृशोकात्तीं
राजकुमारो नरवाहनदत्तश्च शोचनीयां दशामाप्स्रति,
देव्योऽपि निरतिशयमनुतापं लप्स्रति । तदेवं महाननर्थपातः
सम्भाव्यते । तस्मात् यथा सर्वं समञ्जसं स्यात् तथा देवेन
सविधातव्यं, तिथ्यञ्चोऽपि स्वार्थमपरित्यजन्त एव चेष्टन्ते ।
महाराजः सर्वं जानाति, किमधिकेनास्माकं प्रलापेन ।
इत्युक्त्वा यौगन्धरायणी विरराम ।

अथ दशमस्कन्धे प्रथममाकर्ण्य सचेतनः समभाषत
मन्त्रिन् । यदुक्तं भवता, तत्र नास्ति सन्देहः, तदलं कलिङ्ग-
सेनापरिणयेन, लब्धं दूस्वर्त्तितया यन्निर्णीतं तद् भद्रं
कृतम् । नो वेत् स्वयवराया महिलायाः परित्यागे महान-
धर्मः समभविष्यत् । एवं नृपतिनीक्ते यौगन्धरायणः पर-
हर्षमवाप । ततश्च राजा देवीं वासवदत्तामुपगम्य तां
सान्त्वयन् प्रोवाच देवि । कमलस्य कमलमिव त्वं मे जीवित-
विवाही दूर्व आस्ता, जाह्नवं तस्या नामापि करिष्यामि ।
एवमभिधाय सान्त्वं तथा सह तां रात्रिमनयत् ।

जौगन्धरायणोऽपि ब्रह्मराजसः कलिङ्गसेनाप्रवृत्ति-
कवगच्छन् तस्यानिव इजन्त्यां स्वस्य प्रसुराकाशजाप, प्रोवाच

च अहं कलिङ्गसेनाया गृहाभ्यन्तरे तद्विह्वय स्थितः सम्यग-
 द्राक्ष्यं, तत्र दिव्यो वा मानुषः समागमो नास्ति । परन्त्वस्य
 सायमेकोऽव्यक्तशब्दः सहसा हर्ष्याग्रभूम्यन्तरीक्षतः श्रुतः ।
 श्रुत्वा च तत्कारणं विज्ञातुं ज्ञापनीं िद्यामचोदयम् । सापि
 किमपि निश्चे तु नाशकत् । अथाह बहु विन्त्यन् निश्चय-
 मकार्षं यथा कलिङ्गसेनाया रूपलावस्थविमुग्धः कश्चित्
 दिव्यपुरुष एवास्य निदानमिति । इमाञ्च दिव्या अभिलष
 न्तीति तत्सख्या वचनेनैव विज्ञातम् । एतद्विज्ञापनमेव अस्या
 गमनस्य प्रयोजनम् । साप्यत पृच्छाम्येतत् तिथ्यज्ञोऽपि
 आक्षान रक्षित्वा वायोय यतस्ते इति यद्वाजान्तिने भव
 तोक्तं तद्दहजलक्षितं स्थित्वा अमृण्य कोतूहलश्च तदा-
 रण्य तद्द्वत्तं श्रुतुं वर्तते, तदाख्याय तदाख्यानं नामा
 प्यायस्व । योग्यपरायणोऽब्रवीत् त्विव । शृणु, कथयामि ।

आसीत् विदिषाया नगर्या वह्निर्भङ्गात् वटतरुः । तत्र
 नकुलीलूकमार्जारमूषिकाः निवसन्ति स्म । सर्वेषामेव तेषां
 कुलायाः विभिन्नाः । गन्तव्येति भूलदेशवर्तिनि विले,
 विडालः मध्यवर्तिनि कोटके, पेचकः शिरस्थिते लता-
 सन्ताने न्यवसन् । एषु च मूषिकस्त्रयाणामेव बध्यः, मार्जा
 रस्तु त्रयाणामेव हन्ता । मूषिकः नकुलविडालाभ्यां भयात्
 आहारार्थं पेचकस्तु स्वभावत एव रात्री भ्रमति स्म ।
 मार्जारः पुनर्दिवा रात्री च निर्भयं विचरन्ति स्म । वृक्षस्य
 तस्मान्तिके यदेकं यवक्षेत्रमासीत्, विडालः सर्वदैव तस्मिन्
 मूषिकान् अचेपितुमगमत् । अन्येऽपि यवान् खादितुं
 गच्छन्ति स्म ।

कदाचित् कस्मिंश्चिद् व्याधे तदागत्य विडालस्य पद-
पङ्क्तिं दृष्ट्वा पाशं ऽभ्रति मार्जारोऽसौ रजन्यामागत्य तत्र
बद्ध । मूषिकः आहारार्थं तस्मिन्नागच्छन् जालपतितं
विडालं दृष्ट्वा साह्लाद् वृथ्यति स्म । इत्थं व्यतिकरे मूषिक-
प्रवेशमार्गेण पिचकनकुलावपि तदागच्छताम् । तौ विडालं
पाशबद्धं दृष्ट्वा मूषिक धर्तुं बद्धपरिकरावभूताम् । मूषिको
दूरात् तदवलीक्य सोढे गमचिन्तयत् किमिदानीं कर्तुं
युज्यते, यदीदानीं सामान्यशत्रुं विडालनाशयेद्य तदासौ
बद्धोऽपि मामेकेनैव प्रहारेण हन्यात् । अथास्माद्विडालात्
पलाय्य दूरमपसरामि, तदेतयोः कोऽपि मां नाशयेत् ।
तदस्मिन् शत्रुसङ्घटे क्व गच्छामि, किं वा करोमि, यद्
भवतु, विपन्नमेतं मार्जारमेवाश्रये । कदाचित् मां पाश-
च्छेदनसमर्थं दृष्ट्वा आत्मरक्षार्थं रक्षिष्यति ।

एवं विभाव्य मूषिकः 'मनैर्मार्जारसङ्क्रान्तेन अब्रवीत्
भद्र । त्वां पाशबद्धं दृष्ट्वा दुःखितोऽस्मि, यद्यनुमन्येथा', त्वां
पाशान् छित्वा रक्षामि । सहवासस्नेहात् सुमतीनां शत्रु-
ष्वपि स्नेहो जायते । किन्तु यावत् तव मनो न ज्ञातं
तावत् त्वयि नैव विश्वासः । एतदाकर्ण्य विडालोऽवदत्
भद्र । विश्वसितुं भवान्, प्राणदानेनाद्य त्वं मम मित्रं
जातः । एतच्छ्रुत्वा मूषिकस्तं मार्जारं क्रोडं निनाय ।
नकुलोलूकौ तद् दृष्ट्वा निराशी पलायाञ्चक्रात । अथ विडालः
पाशबन्धनेन पीडितः मूषिकमब्रवीत् मित्र । रात्रिर्गता एव ।
तत् शीघ्रं मे पाशान् छिन्धि । मूषिकः शनैः शनैः पाशान्
छिन्तु, मारुतः व्याधागमनं प्रतीक्षते स्म । यावत् व्याधः समीपं

नागच्छति, तावत् मिथ्यादशनशब्दं करोति स्म । प्रातश्च
यावद् व्याधः समायाति तावत् सोऽपि पाशान् चिच्छेद ।
मार्जारः व्याधभयात् पलायते स्म, सूषिकोऽपि पलाय-
मानः स्वं विवरं प्रविष्टः । अथ मार्जारे पुनराहूतवति
सूषिकी नोत्तरं ददौ । तदेवं कार्यानुरोधेन शत्रुणापि
मित्रता कर्तुं युज्यते, पश्य सूषिकस्तिथ्यग्योनिरपि प्रज्ञा-
बलेन बहुभ्यः शत्रुभ्योऽपि आत्मानम् अरक्षत्, का कथा
मनुष्याणाम् । तस्मात् बुद्धिरेव परं मित्रं न पुरुषकारः ।
तदेव योगिन् । बुद्ध्या तथा सर्वमनुतिष्ठ, यथा कलिङ्ग-
सेनायाः कोऽपि दोष उद्घाञ्च्येत । इदञ्च निश्चितं, यत्
देवता अपि कलिङ्गसेनां प्रार्थयन्ते । त्वञ्चाकाशे कस्यापि
आलापं श्रुतवानसि, तस्मिंश्च शब्दे पुनर्गृहान्तरे श्रुते कलिङ्ग-
सेनायाः सम्यग् अमङ्गल भविता, राजा तां न कदाचनी-
द्वहेत् । अकृते च विवाहे न तस्याधर्मः ।

मन्त्रिणैवमभिहितो योगेश्वरस्तस्य प्रज्ञाबलं बहु प्रशस्य
अब्रवीत् मित्र । अभीष्टसाधनाय गच्छामीति उक्त्वा सम्प्र-
तस्थे । कलिङ्गसेना च अन्मराजानुगमिणी तद्विरहेण
व्याकुला कदाचित् राजानं हर्म्योपरि पादचारेण विहरन्त
दृष्ट्वा शान्तिमलभत ।

अत्रान्तरे विद्याधरराजो मदनवेग कलिङ्गसेनादर्श-
नेन सञ्जातमदनवेगः तल्लाभार्थं सुयोगमन्विच्छन् अपि
अकृतकार्य एव प्रतिदिन तस्या वासभवनीपरि सञ्चरमाण
एव गच्छति स्म । अथ तपसाराधितस्य धूर्जटेराटेशं स्मरन्
विद्याप्रभावेण वत्सराजवेशः कलिङ्गसेनागृहं प्राविशत् ।

सा च स्वाभिमत वल्लेश्वरमुपस्थित वीक्ष्य भयसम्भ्रमकम्पित-
कलेवरा समुत्थाय गान्धर्वविधानेन तस्य पाणिं जग्राह ।
अस्त्रिंशत्तरङ्गस्य यो गीश्वरो ब्रह्मराक्षसः अलक्षित तद्गृहं
प्रविष्टः वल्लराजं तत्र स्थितं दृष्ट्वा विषादमुपगतः सत्वर-
मागत्य तद्दत्तान्तं यौगन्धरायणाय प्रोवाच । यौगन्धराय-
णेन वासवदत्तागृहं गत्वा पश्य इत्यभितोऽसी राक्षसः सत्वर
तत्र गत्वा देव्या वासवदत्तायाः पार्श्वे निद्रितं बल्लभूपति-
मद्राक्षीत् । दृष्ट्वा च पुनः प्रतिनिवृत्तः कलिङ्गसेनागृहे
तद्देशधारिणं मदनवेगं निद्रितमपश्यत् । ततश्च यो गीश्वरः
पुनर्मन्त्रिवरमभ्येत्य अभाषत, मित्र । अन्वो मादृशः क्षुद्र-
मतिः, त्वन्तु नीतिचक्षुषा सर्वमेव वेत्सि, तव मन्त्रबलेन
असाध्यमपि साध्यते । असूय्यमाकाशम्, अनन्तः सरः,
मन्त्रिशून्यं राज्यं सत्यशून्यञ्च वचः शीघ्रनीयमित्युक्त्वा तिरो-
ऽभूत् ।

अथापरिदुः प्रातः यौगन्धरायणः यो गीश्वरमानीय तेन
सह प्रस्तावसदृशम् आलापं कृत्वा राजान्तिकमाजगाम,
प्रोवाच च कलिङ्गसेनाकामुकं राजानम् । देव । कलिङ्ग-
सेना स्वैरिणी, तस्याः पाणिग्रहणं महाराजस्य नैव कर्त्त-
व्यम् । इयं प्रथमतः प्रसेनं नरपतिमभिगता, ततस्तं वृद्धं
दृष्ट्वा विरक्ता भवन्तं स्वर्गगुणरूपभूषितमुपस्थिता । तदेवा
इच्छया अन्यसङ्गमपि कर्तुं न पारयति इति न । नाच कि-
मपि वैचित्र्यम् ? तदा कस्य राजावदत् मन्त्रिन् । कुलका-
मिनी सा, ईदृशे अदार्थ्यं किं प्रवर्त्तते ? मदनतःपुरे च प्रवेशे
कस्य शक्तिरस्ति ? एवमुक्त्वा यौगन्धरायणः प्रत्यभाषत देव !

यदि मे वचसि न विश्वासः, तद्गात्रावद्य प्रत्यक्षं दर्शयिष्यामि,
तथात्र देवस्य संशयनिरासः स्यात् । अतः दिव्यपुरुषाः
कलिङ्गसेनामर्थयन्ते, ते चाप्रतिहतगतयः, कथं तेषां गति-
निवार्येत । एवमभिहितो नृपतिस्तूष्णींभासीत् । यौगन्ध-
रायणश्च राजानं प्रणम्य देवीं वासवत्तामध्ये त्व महर्षिमवा-
दीत् देवि । सिद्धं नः समीहितम् । इत्युक्त्वा सर्वस्मिन्
वृक्षान्ते आवेदिते सा सन्तुष्टा मन्त्रिण प्रणनाम ।

अथ निशीथे वत्सराजो यौगन्धरायणेन सह कलिङ्ग-
सेनागृहम् अलक्षितं यावत् प्रविशति, तावत् क्षत्याश्वं निज
वेशधर मदनवेगं शयानमद्राक्षीत् । तदवलोक्य राजा
यावत् त हन्तुं यतते, तावत् स जागरित एव स्वप्ना
विद्यया विद्याधररूपः सहसा गृहान्निःश्रुत्य खमुत्पपात ।
अत्रान्तरे च कलिङ्गसेना विगतनिद्रा शय्या शून्यामालोक्य
सौत्कण्ठमवादीत् कथं वत्सराजः अग्रत एव जागरित, मां
त्वङ्गा गच्छसि ? एतदाकर्ण्य यौगन्धरायणः प्रतन्वीत् देव ।
दिव्योऽयं पुरुषः महाराजरूपेण अवन्तमिन्द्रादीन् ।
अहमग्रत एव यौगन्धरनैतत् दृष्ट्वा अथ महाराज स्वप्नदृष्ट्वा
दर्शितवान्, विद्याप्रभावेण देव एनं हन्तुं नैवाशकत् ।

एवमभिभाष्य उभौ कलिङ्गसेनान्तिकमगच्छतारु । रा
व तावुभौ दृष्ट्वा सन्तुचितसम्पादरेण समभाषत गङ्गापारम् ।
सहसा मां विहाय कुत्र गतोऽसि, मया एतावन्तं कालं
सातिशयमुत्कण्ठया स्वीयते । अथ यौगन्धरायण, प्रोवाच
राजपुत्रि । कोऽपि वत्सराजवेशं धृत्वागतस्यः प्रतार्यं
शर्यैषीत्, प्रभुरस्माकं त्वां न परिणीतवान् । एवमुक्त्वा

कलिङ्गसेना शल्यप्रोतहृदयेव क्षणं विह्वला साशुलोचना
समब्रवीत् देव । पुरा दुष्मन्तः शकुन्तलामिव मां गान्धर्व-
विधिना परिणीय अद्य विस्मृतवानसि ? राजा तदाकर्ण्य
अवनतमुखः समब्रवीत् राजकन्ये । सत्यमेवाहं त्वां न
पर्यैषम्, अद्यैव तव गृहमभ्यागतोऽस्मि । ततश्च
योगन्धरायणः आगच्छतु देव इत्यभिधाय राजानं स्वगृह-
जनयत् ।

अथ तस्मिन् नृपे समन्विणि गृहान्निष्क्रान्ते सा विदे-
शिनी यूथच्युतेव सृगी शोचनीयामवस्थां गता आत्मानम्
असहायं निरुपायञ्चालोक्य अन्तरीक्षनिहितदृष्टिरवादीत्
योऽसौ देवः वक्षेःश्वररूपेण मां प्रलीभ्य पाणिमग्रहीत्
सोऽधुना आत्मानं प्रकाश्य मत्समीपमागच्छतु, स एव मे
प्रियतमः पतिरिति । एवमुक्त्वा विरतायां तस्यां सहस्रा
मदनवेगो दिव्यवेशेन नभोमण्डलादवतीर्थ्य तत्समीप-
माययौ । कलिङ्गसेनापृच्छत् कस्त्वम् ? सोऽब्रवीत् अहं
मदनवेगो नाम विद्याधराधिपतिः । पूर्वमहं स्नेच्छया
भ्रमन् त्वां तव पित्रभवनवर्तिनीं दृष्ट्वा विमोहितस्त्वव्याप्तये
देव त्रिलोकीनाथमाराधितवानस्मि । स तु देवदेवो मत्त-
पसा प्रसन्नः मह्यं वरमभिमत दत्त्वा अभाषत वत्स । कलिङ्ग-
सेना ते पत्नी भविता, यदा सा वत्सराजं प्रत्यनुरक्ता तत्-
परिणयार्थिनी स्थास्यति, तदा त्वं वत्सराजरूपेण तां
परिणेष्यसीति । तदहं तस्य भगवतो वरप्रदानप्रभावेण
त्वां परिणीतवानस्मि । कलिङ्गसेनां तदाकर्ण्य समाश्वस्तां
प्रियतमामालोक्य बहुविधेन अलङ्कारेण भूषयित्वा तस्याः

आनुरोधेन तत्रैव संरक्ष्य पुनरागमनाय आकाशयानेन
स्वस्थानं प्रातिष्ठत ।

अथ चतुस्त्रिंशत्तरङ्गः ।

अथ कदाचित् वत्सनाथः कलिङ्गसेनायां निरुपम-
सौन्दर्यमालोक्य सञ्जातमन्मथावेशं रजन्यां वद्वनिस्त्रिंशः
एकाकी तस्यां गृहं प्राविशत् । तया च सगीरव दत्ता-
सनस्तां प्रार्थयामास । तदा सा अहं परकलत्रमिति उक्त्वा
न्यार्थनां नाभ्यनन्दत् । राजाब्रवीत् तृतीये पुरुषे अनु-
ब्रूयासि, तस्मात्त्वं बन्धकी जाता, त्वया सह संसर्गे न
जन्म परदारभिसंगमनदोषः सम्भवति ।

एतदाकर्ण्य कलिङ्गसेना प्रत्यभाषत राजन् । भवत्-
स्वयं वरार्थिनीं मां विद्याधरो मदनवेगः महाराजस्य रूपेण
मां प्रलोभ्य परिणिनाय । स एव मे पतिर्न द्वितीयः, तत्-
कथमहं बन्धकीति देवेनाभ्यधायि ? याः खलु कुमार्यः
दृष्टुं परित्यज्य एवं स्वेच्छाचारं प्रवर्तन्ति, तासामियमापदं
प्रददन्ति । नात्र सन्देहः । सख्यां मम दुर्निमित्तं विदित्वा
भवत्सकाशं दूतं प्रेषयितुं निवारयन्त्वामपि नाहं
विलम्बमसहमाना तद्वाक्यममृण्वं तस्यैवैतत् फलम् । यदि
भवान् मामसहायां प्रसह्य गृह्णीयाः, तदाहं सद्य एव
भवान् त्यक्तमि, कुलवधुर्भत्वा पत्यरमङ्गलं कदापि नैव

करिष्यामि । महाराज । पुरा चेदिवंशसम्भूतः इन्द्रदत्तो नाम राजासीत् । स खलु स्वकीर्तिमत्तयां कर्तुं कस्मिंश्चित्तीर्थं देवालयं प्रतिष्ठाप्य अन्तरान्तरा तद्दर्शनापेक्षामत् । अन्ये च बहवो लोकाः स्नानार्थं तत्र समागच्छन्ति स्म । कदाचित् एकस्यां बणिकपत्न्यां तत्र स्नातुमागतायां स राजा तां दृष्ट्वा मोहितस्तस्यामिव रजन्यां तामभ्येत्य स्वाभिलाषं प्रकाशयामास । सा तु विदेशिनी कुलकाभिनी प्रलम्ब्रवीत् राजन् । स्वयं रत्नकेण एतदकार्थं नैव करणीयं, यदि इतबुद्धिः बलात् मां स्पृशेः, तदा ते महानधर्मेः भविष्यति । अहमपि सद्यः प्राणांस्थिता स्वं कलङ्कं चालयिष्यामि । अथ कानाम्ही नरपतिर्यावत् तस्याः विनयवचनमगणयित्वा तां बलात् धर्तुं यतते, तावदेव सा भयविदीर्णहृदया प्राणान् परितत्याज । ततश्च पापात्मासौ नृपस्त्रेण पापेन दग्धः अल्पीयसैव कालेन पञ्चतामापत् ।

एवमुक्त्वा सा पुनरपि राजानमब्रवीत् देव । मम प्राणान् हृत्वा नाधर्मं सञ्चेतुमर्हसि, अहं भवतः सदने वसामि, यदि अनुमन्येत, स्थानान्तरं गम्यते । वत्सेश्वरः कलिङ्गसेनायास्तत् सर्वं वचनमाकर्ण्य सविनयमब्रवीत् राजनन्दिनि । त्वं पत्या सह अस्मिन्नेव आवासे निर्भया निवस, नातःपरमहं त्वां किमपि वक्ष्यामि ।

एवमुक्त्वा नृपे प्रचलिते मदनवेगः गगनमण्डलात् अलक्षित सर्वमिदं श्रुत्वा सहसा कलिङ्गसेनालयं प्रविश्य अवादीत् प्रिये । भद्रं कृतं, यद्येव नाकरिष्यः, तदा ते शुभं नाभविष्यत्, अहं कदापि तत् सोढुं नैव शक्नुयाम् । इत्य-

मुक्त्वा तां सान्त्वयित्वा सुखेन रजनीमतिवाह्य प्रातस्तिरो-
ऽभवत् । एवं स प्रत्यहं कलिङ्गसेनासम्भोगार्थं यातायात-
मकरोत् ।

क्रियता कालेन सा गर्भवती । कदाचित् विद्याधरो
मदनवेगस्तस्या गर्भलक्षणमालक्ष्य अभाषत प्रियसि । स्वर्ग-
वासिनामस्त्राकमेष नियमः, यत् मनुष्यगर्भं परित्यज्य
गम्यते, यथा कण्वमुनेराश्रमे मेनका शकुन्तलां तत्याज इति,
तत्त्वयापि मानवगर्भस्त्याज्यः, परं त्वं पूर्वमप्सरा आसीः,
इदानीं खिनैव अविनयेन देवराजात् शापं प्राप्य मनुष्योनिं
प्राप्तासि, साध्वी अपि अस्मिन् लोके बन्धकीत्यभिहितासि
च । तदिदानीं स्वं गर्भं रक्ष, अहं स्वस्थान प्रतिष्ठे, यदाहं
त्वया स्मर्येय, तत्क्षणमेव त्वत्समीपमागमिष्यामि ।
एतदाकर्ण्य सा अश्रुमुखी यावत् न किञ्चित् वक्तुं शशाक
तावत् मदनवेगस्तां बहुरत्नादिप्रदानेन समाश्लास्य
प्रतिज्ञापाशेन बद्धा च स्ववासं प्रतस्थे । कलिङ्गसेना च
अपत्यलालसा तस्मिन्नेव वत्सेश्वरनिकेतने अवास्थित ।

एतस्मिन्नन्तरे भगवानुमापतिः कामपत्नीं रनिमःदिग्-
यथा तव पतिर्मत्सकाशे भृशमपराद्धतया भस्मीभूतः ।
सोऽधुना मदनुग्रहात् वत्सराजगृहे नरवाहनदत्ताख्यया
समजनि । यदि त्वं पतिं पुनः प्राप्नुमिच्छसि, तदा मत्-
प्रसादेन मर्त्यलोके अयोनिःसम्भवा भूत्वा स्वं पतिं पुन-
र्लभस्व । एवं रतिमादिश्य अम्बिकापतिर्ब्रह्माणमादिक्षत्
त्वं रतिं त्याजितदिश्यदेहां मानुषीं कन्यां सृष्ट्वा कलिङ्ग-
सेनाप्रसूतं पुत्रं सायया हत्वा तत्स्थाने तां कन्यां संरक्ष

च भागच्छ । पद्मयोनिश्च ईश्वरादेशेन तत् सर्वं कृत्वा च'
धाम प्रययौ ।

अथ कलिङ्गसेना अलोकसामान्यां तनयां प्रत्य पुन-
लाभादपि समधिक सन्तोषमवाप । वत्सराजः कलिङ्ग-
सेनायाः कन्याजननवार्त्तामोक्षरानुग्रहाद्वगम्य शृङ्खलि
योगन्धरायणे वासवदत्तामवादीत् अहं निश्चितमज्ञासिद्धं,
कलिङ्गसेना सुरयोषित् शायच्युता मर्त्यलोकमागता,
तस्याश्च या अद्भुतरूपा कन्या जाता, सा अतिलौन्दर्यं र मन्त्र
पुत्रस्य योग्या । सैव नरवाहनदत्तस्य महादेवी भविता ।
मन्त्री अब्रवीत् देव । कश्चिन्मन्त्र, राजतनयो नरवाहन-
दत्तः विष्णुवशसम्भूतः, सा तु बन्धुव्याः कलिङ्गसेनायाः
पुत्रो, तदनयोर्महदन्तरम् । तस्मादनयोः सयोगो न प्रम-
सनीयः । एतदाकर्ण्य राजा क्षणं विचिन्त्याब्रवीत् नाह
स्वयमेवं ब्रवीमि, कश्चिद् दिव्यपुरुषो मदन्तः प्रविश्य
नामाह । कलिङ्गसेना चैय सद्वशसम्भूता एकपदी च
कश्चेदपिण बन्धकीत्यभिधीयते ।

मन्त्री प्रोवाच देव । श्रूयते रतिर्मानवदेहं लक्षा मर्त्य-
लोकमवतीर्णेन पत्या मदनेन पुनः मङ्गमनास्रति ।
कामदाहात् पर तपसा सञ्जुष्टी हरस्तस्यै एवं वरमदात् ।
अन्यच्च आकाशवाक् राजपुत्रं नरवाहनदत्तं मदनावतारं
रतेश्च हरादेशेन मनुष्यलोके जन्म प्रथममेवात्सृजयत् । अथ
च या धात्री कलिङ्गसेनां प्रासावयत्, सा रहसि मामन्ध
अब्रवीत् देव । प्रथमं गर्भशय्या पुत्रिणी दृष्टा, परतश्च
कन्यावती दृश्यत इति अनेन च प्रसादेन अवधार्यते श्रेष्ठं

कन्या इति निःसम्भवा रतिरेव । कश्चिद् गर्भतस्कारो देवः
 इत्थं विनिजयमकार्षीदिति मे मतिः । तदियं कन्या कन्द-
 पावतारभूतस्य राजपुत्रस्य महिषी भविष्यति । एवमुक्त्वा
 यां कथामकथयत् तां मन्त्रिवाचं श्रुत्वा राजदम्पती परं
 विश्वासं जग्मतुः । गते च मन्त्रिप्रवरे अन्तःपुरं प्रविश्य
 विविधेन पानभोजनेन परिहृष्टो दिवसं निव्यतुः । कन्या
 च कलिङ्गसेनाया दिने दिने स्वया रूपसम्पदा बहधे ।
 मदनवेगस्य पुत्रीति तां मदनमञ्जुकेति नाम्ना सर्वे समा-
 ह्वयन्ति स्म ।

एकदा देवी वासवदत्ता मदनमञ्जुकाया निरुपमं
 रूपं श्रुत्वा तां द्रष्टुं स्वं गृहमनयत् । सर्वे तस्या अनीजिकं
 नयनान्दकर रूपं दृष्ट्वा रतिरेवं भूर्तिरुतीति तां निश्चिद्युः ।
 तां दृष्ट्वा देवी स्वं निगमनं पुत्रं तदा निगमत् । तावुभी
 शिशु अग्नौ आपलीकनेन अपविहृषी तया रुमाससजतुः,
 यथा क्षणमपि अदर्शनं न सञ्जाते । तद् दृष्ट्वा राजनि उभयोः
 परिणयार्थं त्वरावति कलिङ्गसेना त नृपतेरभिगम्यं ज्ञात्वा
 परं सन्तोषमाप, चकार च ततः प्रभृति वरवाहनदत्तं
 जामाहसीहम् ।

अथ राजा वरवाहनदत्तं यौवराज्ये अभ्यषिञ्चत् ।
 अभिषेकाखुना तदीये सुखकमले धीने दिग्गः सर्वाः प्रसिदुः ।
 जननीषु माङ्गल्यमालां वर्षन्तीषु त्रिदिवात् पुष्यमाख्यानि
 अत्रथन्त । देवदुन्दुभयः आनन्दतूर्थरवैः सह नभोमण्डल
 पूरयामासुः । ततो नृपतिः पुत्रस्य शैशवबन्धून् आनाय्य
 श्यायोग्यं तस्य कर्मणि न्ययोजयत् । यौगन्धरायणपुत्राय

मरुभूतये मन्त्रित्वं रुमखत्पुत्राय हरिशिखाय सैनापत्यं
 वसन्तकपुत्राय नर्मसाचिव्यं गोमुखाय प्रतीहारं वेश्वा-
 नराय शान्तिसोमाय च पीरोहित्य दत्तवान् । इत्थं तेषु तेषु
 तत्तत्कर्मसु नियुक्तेषु सपुण्यदृष्टिराकाशभवा मरुस्तो
 सहसा समुदतिष्ठत् । यथा एते नियुक्ताः पुरुषा अस्य युव-
 राजस्य सर्वार्थसाधका भविष्यन्ति, गोमुखस्तु अस्मादभिन्न-
 शरीर एव भविष्यति चेति । एतच्च दैववचननाकस्य राजा
 सम्प्राहृष्टः मन्त्रिभ्यो वसनाभरणादिकं परितोषिकम् अन्ये-
 भ्यश्च अनुजोविभ्यः प्रचुरमर्थं प्रददौ । नगरीं पताकाभण्डलै-
 च्छसन्तीव व्यतिष्ठत् । नर्तक्यञ्जारणाश्च समन्तात् आनन्द-
 महीत्सवं वितेनुः, वासवदत्ताप्रभृतयश्च रात्रयोदितः पर-
 हर्षमदापुः ।

अथ युवराजो जयकुञ्जरमारुह्य नगरीं प्रदक्षिणीकुर्वन्
 स्वभवनं प्रत्यागमत् । कलिङ्गसेना समधिकेन रत्नाभरण-
 वसनादिना जामातरमभ्यनन्दयत् । इत्थं पूर्णमहोत्सवायां
 नगरीयां रात्रौ कलिङ्गसेना शय्यायां शयाना सोमप्रभां
 सस्मार । स्मृतमात्रा च सा स्वाप्रिये निवेद्य किं कर्तव्य-
 मिति समादेशं प्रतीक्षमाणा तस्थी । ज्ञानी नलकूवरश्च
 तामब्रवीत् प्रिये । कलिङ्गसेना सीत्कण्ठमद्य त्वां स्मरति,
 त्वं तत्र गत्वा तस्याः कन्यायाः कृते एकं दिव्यमुद्यानं
 निर्माय प्रयच्छ । एवमादिष्टा च सोमप्रभा सत्वरमागम्य
 बहोः कालात् परं तस्याः कण्ठं धृत्वा सवाष्यं सभाशास्य
 कुशतवात्तामापृच्छ च समभाषत सखि । देवैवस्य प्रसा-
 देन त्वं दिव्याश्चरसहधर्मिणी अभूः, रतिश्च ते कृता सम्-

जनि । वत्सराजतनयश्च नरवाहनदत्तः कन्दर्पावतारः
सम्भूतः, तवेयं नन्दिनी च तस्य प्रणयिनी भविष्यति । म
हि तव जामाता कालेन विद्याधरचक्रवर्ती भविता ।
त्वं पूर्वम् अप्सरा आसौ, महेंद्रशापात् भुवनमवतीर्णामि ।
अस्मिंश्च लोके तव कार्ये शेषिने शापमुक्तिर्भविष्यति ।
सर्वज्ञो मे पतिरेतत् सर्वं कथितवान् । मा उद्देगं कार्षीं,
अतः परं ते शुभं भविष्यति, साम्प्रत तव कन्यार्थमेकं दिव्यं
सुमनाहरमुद्यानं निम्नाय प्रयच्छामि, यत् त्रिलोक्यां कुत्रापि
न दृश्यते । एवमुक्त्वा दिव्येन प्रभाषण उद्यानं निम्नाय
दत्त्वा च स्वस्थानं प्रतस्थे ।

अथ रजन्यां प्रभातायां सहसा अतर्कितं मनोहर-
मुद्यान निरीक्ष्य सर्वे विस्मयोत्फुल्ललोचना अभूवन् । क्रमेण
एतद्दृष्टान्ते सर्वतः प्रसृते राजा युवराजेन मन्त्रिभिश्च परि-
दृतः तद्दर्शनाद्येमापदात्, ददर्श च अविश्याद्यानं, पुष्पाणि
फलानि च सर्वैर्त्तुल्यधानि विराजन्ते वृक्षराजिषु । नाना-
मणिमयस्तम्भसमेतभित्तिशोभितभूमिभागैः परिवेष्टिता
दीर्घिका शोभते । नानाविधाः सौवर्णाः पत्रिणः समन्ततः
सञ्चरन्ति, सुरभिवनवाताश्च मन्दं मन्दं वहन्ति । राजा
तादृशमद्भुतमुद्यान निरीक्ष्य कलिङ्गसेनामपृच्छत् । कलिङ्ग-
सेना राजानं समुचितेन सत्कारेणाम्यर्च्य सर्वसमक्षमवा-
दीत् श्रुतमेतत् महाराजस्य यत् विश्वकर्मावतारो मयो
नाम दानवराजोऽस्ति, यत्र पुरा राज्ञो युधिष्ठिरस्य यज्ञ-
गृहं निर्मितवान् । तस्य सोमप्रभा नाम कन्या मम प्रिय-
सखी, सा रतायां रजन्यां मत्समीपमागत्य उद्यानमिदं

मायया निर्माय मत्कन्यायै दत्त्वा प्रस्थिता । एवमुक्त्वा सखी-
प्रोक्त सर्वं भूत भभिथत् वर्तमानञ्च वृत्तं समवर्णयत् । तदा-
कर्ण्य सर्वे सुविश्वस्ताः परं सन्तोषमापुः । वत्सराजस्तु तया
सत्कृतः सपुत्रमन्त्रिवर्गस्तस्मिन्ने वोद्याने त दिवसमनैषीत् ।

अथापरिद्युर्नरपतिर्देवदर्शनार्थं देवालयं प्रविष्टः कति-
पया वसनाभरणाद्यलङ्घिता स्त्रियः पश्यन् का यूयमिति
अपृच्छत् । ता अत्रुवन् राजन् । वयं विद्याः कलाश्च त्वत्-
पुत्रार्थमागताः स्मः, तद्वयं तच्छरीरं प्रविशाम इत्युक्त्वा ता
अन्तर्हिताः । तद् दृष्ट्वा वत्सराजो गृहं प्रतिनिवृत्य सर्वा-
ननुजीविनः समाह्वय तद्दृष्टान्तमाख्यत् । सर्वे च ते तद्वचः
समभिनन्द्य अवदन् देव । सर्वमिदं देवानुग्रह एव ।

कदाचित् राजा पुत्रं नरवाहनदत्तं कलासु शिक्षितं
परीक्षितुं वासवदत्तां वीणावादनार्थं सनादिशत् । तस्याञ्च
वीणां वादयितुं प्रवृत्तायां पुत्रो युवराजः सविनयमब्रवीत्
मातः । वीण्यं स्थानात् च्युता लक्ष्यते । एवमुक्त्वायां मातरि
तत्क्षणं पुत्रहस्ति वीणां समर्पयन्त्यां स खलु युवराजस्तथा
वीणामवाद्यत यथा तत् श्रुत्वा गन्धर्वा अपि विमोहिताः
समभवन् । एवं कलासु सर्वासु विद्यासु च पारदर्शिनि
जाते पुत्रे राजा परीक्ष्य नितरां सन्तोषमलभत कलिङ्ग-
सेनासुतां च मदनमञ्चुकां शिक्षयितुमारभे ।

एकदा युवराजो मदनमञ्चुकामदृष्ट्वा अतीव समुत्सुकः
ऋद्विमुद्यःसमगमत् । मदनमञ्चुका च तदानीं तत्समीप-
माययौ । सुचतुरो गीमुखो नानालापैः युवराजस्य सन्तोष-
सतनोत् । मदनमञ्चुका च नृत्यगीतादिकलासु सम्यक्

शिक्षिता युवराजस्य परं मन्त्रं धनकार्पीत् । इत्यं विविधैः
 प्रमोदैः कौमारे समतिक्रान्ते एकदा युवराजः प्रियासह-
 चरः गोमुखेन सह नागवर्नं जगाम । तत्र काचित् बणिग्-
 वधूर्गोमुखं विषेण हन्तुमैषीत् । गोमुखस्तु तद्विदित्वा कथ-
 ङ्क्षित् तस्मान्मुक्तः स्त्रीजातिसुद्दिश्य सातिशयमनिन्दत् ।
 धाता अग्रतः साहसं सृष्ट्वा परतः स्त्रियं समर्जं, तस्या
 अकार्यं न किमपि । अस्याञ्च सृष्टौ अमृतं विषञ्चीभयम्
 उपादानम्, अस्यामनुरक्तायाम् अमृतं, विरक्तायान्तु विषं
 निःसरेत् । बालकोऽपि गोमुखः एवं स्त्रीचरितमनिन्दत् ।
 ततश्च युवराजो नागान् समाराध्य गृहमयासीत् ।

एकदा युवराजेन राजनीतिमनुयुक्तो गोमुखः सम
 भाषत राजनन्दन । राजा सिंहासनीपविष्ट एव प्रथमं
 दुर्दान्तान् वाह्येन्द्रियगणान् वशीकृत्य पश्चात् कामादीन्
 आभ्यन्तरशत्रून् जयेत् । विना जितेन्द्रियतां न केनापि प्रका-
 रेण बाह्यशत्रुजये अधिकरोति । तस्मात् प्रथममेव प्रधाने-
 न्द्रिय मनो जयेत् । ततो मन्त्रिवर्गाणामपि इन्द्रियदमने
 यत्नं कुर्यात् । पुरोहितम् अथर्वसहितायां तपसि च सुदक्ष
 कारयेत् । मन्त्रिणश्च सुपरीक्षार्थं क्लृप्तं विदध्यात् । कार्य-
 व्यापृतांश्च सततं परीक्षेत, सत्येन सन्तुष्टेत्, कापञ्ची दण्ड-
 येत् । चारैश्च नियुक्तैः कार्यकारिणां चरित्रं पश्येत् । इत्यं
 सर्वतोऽष्टि, शत्रून्सूक्ष्मं अर्थं चिन्तयेत् । ततश्च क्रमेण बद्ध-
 मूलः स्वपरराष्ट्राणामवस्थां पर्यालोच्य विजयार्थं यतते ।
 आप्तैर्विचक्षणैर्विद्वद्भिः सह सततं मन्त्रयेत् । मन्त्रितश्च
 निजबुद्ध्या मर्वाङ्गविशुद्धं कुर्यात् । सामादिषु उपायेषु च

शुविचक्षणः सततं योगक्षेत्रं विदध्यात्, सन्धिविग्रहादिकञ्च
षाङ्गुल्यं यथायथं प्रयुञ्ज्यात् । इत्थं सततं सावधानो नर-
पतिः स्वं परञ्च चिन्तयित्वा कार्येषु विचरन् अवश्यमेव
विजयी भवेत् । अज्ञं कामान्धञ्च नृपं धूर्ता अधिकारिणः
प्रतार्य विपन्नं कुर्वन्ति, सर्वस्वं हत्वा च स्त्रियां, स्वार्थं साध-
यन्ति, परित्यजन्ति च । तस्मान् राज्ञा जितेन्द्रियेन युक्तदण्डेन
विशेषज्ञेन च सदा भाव्यम् । यच्च प्रजानामनुरञ्जने तत्पर-
स्यात् तस्य श्रीरनपायिनी वर्द्धेत ।

युवराजो नरवाहनदत्तः गोमुखसुखादेवं राजनीतिं
श्रुत्वा हृष्टः, मदनमञ्जुकादर्शनार्थं समुत्सुकः कलिङ्गसेना-
भवनमगात् । सर्वेषु युवराजपरिजनेषु कृतासनपरिग्रहेषु
कलिङ्गसेना गोमुखं सम्बोध्यान्नवीत् आयुष्मतो युवराजस्य
आगमनविलम्बेन समुत्सुकायां वत्सायां मदनमञ्जुकायां
मया सह हर्षप्रपृष्ठमारीहन्त्यां सहसा कश्चिद् विमानचारी
पुरुषः अस्मिहस्तः समवरुद्ध्य मामवादीत् प्रिये । अहं मदन-
वेगो नाम विद्याधरराजः, त्वमम पूर्वपत्नी सुरभिदत्ता
नामासरा, वासवशापात् भूतलमवतीर्णा । कन्या चेद्यं
यथा तव तथा ममापि, तदेनां मम हस्ते समर्थं विद्या-
धरजातिसदृशं समाचारमवलम्बस्व ।

तेनैवमुक्त्वाह सस्मितमवादिषम् आर्यपुत्र । भगवान्
भवानीपतिरस्याः कृते नरवाहनदत्त कामावतारं निर्माय
सर्वविद्याधराधिपत्ये अभिषिक्तुमादिदेश । तन् कथमिमां
तव हस्ते समर्पयामीति । एतदाकर्ण्य स आकाशमार्गेण
यथागतं स्मृतस्थे ।

तदाकर्ण्य गोमुखोऽभ्यधात् विद्याधरोऽसौ राजकुमार-
भाविनं प्रभुं श्रुत्वा अन्तरीक्षमारुह्य भावावबोधार्थं भवत्याः
सकाशमागतः । मन्ये विघ्नहरणार्थमेव विद्याधरमण्डलेषु
चक्रान्तं वर्त्तते, भद्रे । उत्पद्यगामिनो हि एवं विद्वेषं समा-
चरन्ति । यद्भवतु, भगवानुमाकान्तः अथत एव इमं
व्यापारमवगत्य नरवाहनदत्तं रक्षितुं स्वानुचरान् प्रमथान्
नियुक्तवान् । एषा नारदीक्तिर्मया पितृमुखात् श्रुता,
साम्प्रतं विद्याधरा अस्माकं सम्यक् वैरिणः संवृत्ताः ।

एतन्निशम्य कलिङ्गसेना सत्रासमवादीत् भद्र । साम्प्रतं
ममैतद्भयं यत् कोऽपि विद्याधरः मामिव मायया मदन-
मञ्जुकां प्रतार्थं यदि परिणयेत् । तदहं सद्य एव राजकुमा-
रेण मदनमञ्जुकां परिणीतामिच्छामि । गोमुखादयश्च सर्वे
तदाकर्ण्य वतनराजम् अस्मिन् व्यापारे त्वरयितुं तामिव
कलिङ्गसेनामनुरुधु ।

अत्रावतरे युवराजो मदनमञ्जुकां प्रति सातिशयमनु-
रक्तस्तथैव सह उद्यानविहाराय मनो निदधे, तां विना
क्षणमपि भावस्थानुमशकत् । मदनमञ्जुकाया वदनसुत-
फुल्लकमल, नयने विकसिते कुवलये, ओष्ठाधरी विस्वफलो-
पमौ, स्तनद्वयमन्दारस्तवकासमं, सौकुमार्यं गिरीपङ्कजम-
दपि चारु, किमन्यत्, मदनः जगद्विजेतुमिव पुष्पमयं
मदनमञ्जुकाया देहं विरचितवानित्येव दिवानिश तस्य
मनस्तां प्रत्वीत्सुक्येनाकल्पयत् ।

अथ कलिङ्गसेनया पुत्र्या विवाहार्थं त्वर्थमाणो नृपस्तां
तथेत्युक्त्वा मन्त्रिणः समाह्वय देव्याः वासवदत्तायाः समच-

भ्रवतीत् पश्यत, कलिङ्गसेना विवाहार्थं त्वरयति, परं
बन्धक्या सह कथं वा वैवाहिकसम्बन्धः स्थिरीक्रियते ।
कलिङ्गसेनां निर्दोषामपि लोको न विश्वसिति । पुरा
नृपती रामचन्द्रो लोकरञ्जनार्थं प्रेयसीं निर्दोषामपि
जानकीं परिजहार । पुरा भ्रातुः परिणयदानीत्सुकेन
भीष्मेण अन्यवृता अस्त्रिव मया अन्यवृता सा परित्यक्ता
पश्चात् मदनवेगिन परिणीता । एतदर्थमेव लोको निन्दति,
तन्ममायमभिप्रायः, यत् पुत्रः स्वयं मदनमञ्चुकां गान्धर्वेण
विधिना परिणयतु, ममात्र हस्तावलम्बनेनालम् ।

एवमुक्त्वा राजनि विरते मन्त्रिवरो यौगन्धरायणः प्रत्य-
भाषत देव । ईदृशे कार्ये कलिङ्गसेनायाः सम्प्रतिर्न सम्भा-
व्यते, सा खलु दिव्या योषित् न सामान्या, मित्राद् ब्रह्म-
राक्षसात् पुनः पुनर्मया श्रुता । इत्य व्यतिकरे दिव्यवाणी
आविरादीत्यथा कामे मम नेत्रानलदग्धे पुनरहं कृपया
तं काम नरवाहनदत्तरूपिणं सृष्टवानस्मि, तदनन्तरं रतेषु
तपसा सम्प्राप्तस्वामपि मदनमञ्चुकां कृत्वा भुवमवतारित-
वानस्मि । तद्वज्र नरवाहनदत्तः मदनग्रहेण शत्रून् जित्वा
मदनमञ्चुकां महादेवीं कृत्वा राज्यसुखमनुभविष्यतीति ।

एतदाकर्ण्य राजा सपरिजनः शम्भुं प्रणम्य सहर्षं
पुत्रस्य विवाहमहीत्सवविधानार्थं यत्नमकरोत् ।

अथ वत्सराजा मन्त्रिवरं यौगन्धरायणं प्रशस्य सुवि-
ज्ञान् गणकानाह्वय विवाहार्थं शुभलग्नस्थिरीकरणाय
समादिशत् । ते च सद्य एव शुभं लग्नं निश्चित्य अवदन्
देव । युवराजः स्वल्पं कालं मदनमञ्चुकां सम्भुज्य विच्छेद-

मवाप्ततीति । ततो राजा शुभेऽहनि मदनमञ्जुकया सह
शुभस्य विवाहदीक्षाम् उत्साहविभवानुरूपान् निरवर्त्तयत् ।

अथ सप्तमो लम्बकः ।

अथ पञ्चविंशत्तरङ्गः ।

अथ परिणीतमदनमञ्जुको नरवाहनदत्तं वयस्यवर्गैः
परिवृतः कौशाभ्यां सुखेन वसन् मनसा यत् यत् काङ्क्षित
तत्तत् सर्वं यथायथमभुनक् । कदाचित् वसन्तोदये तरवः
जवं नव पल्लव कुसुमञ्च निःसार्थं दिशोऽशीभयन् । मलय-
समीरणः सुमन्दं वहति स्म । पुष्पाणां सौरभैश्चतुर्दिशः
आमोदिताः, कौस्तुभैरजाभि समाच्छन्ना मधुलिहोऽमा
ल्यन्त, पुष्कीकिला मधुरमकूजन् । प्राणिनः सर्वे प्रफुल्ल-
भनसः समभवन्, वियोगिनः क्लेशेन संयोगिनश्च सुखेन
व्यवहन् ।

अस्मिन्च समये युवराजा मन्त्रिगणपरिवृतः उत्थान-
विहारार्थं यात्रामकरोत्, सर्वे चानुजीविनः स्वेच्छया इत-
स्ततः परिभ्रमन्तः सुखेन विचरन्ति स्म । क्षणान्तरे वस-
न्तकनकयस्तपस्तको युवराजमभ्येत्य अवादीत् सखे ।
स्थानादस्मादनतिदूरे परिभ्रमन्नहम् एकमपूर्वं वस्तु दृष्ट्वा
विस्मितः समभवम् । भ्रमन्नपश्यम् नभोमण्डलात् कापि

परमसुन्दरी सहं सखीभिर्भुवमवतीर्णा रुन्निहितमेकमशोक-
तलमूलमाश्रिता मां दृष्ट्वा समाह्वय च भवदाहानार्थं
प्रहितवती, तत् सत्वरमागत्य निवानन्द विदधातु युवराज
इति ।

श्रुत्वेतत् राजतनयः सत्वरमधावत्, सचिवाश्च तमदु-
ग्रजन्ति स्म । नरवाहनदत्तः दूरादेव अशोकमूले स्थिताया-
स्तस्याः अद्भुत रूपमालोक्य विस्मितः क्रमेण तदन्तिकमग-
न्त् । सा दृष्ट्वैव त सविनय प्राणमत् । ततश्च सर्वेषु सम-
सोनेषु मन्त्रिवरो गोमुखः कन्धा तामपृच्छत् । सा च मगद-
यदमीषद्विगलितलज्जा सदृश्य युवराज निरीक्ष्य स्वं वृत्तान्त-
म्बोधत् भद्र ।

अस्ति कैलासशिरसि काञ्चनशृङ्गं नाम स्वर्णमय नग-
रम् । तत्र हेमप्रभो नाम विद्याधरः प्रतिवसति । तस्य
सत्यपि परिग्रहबहुत्वे रोहिणीव चन्द्रमसः अलङ्कारवती
नाम पत्नी एव प्रियतमा । स खलु सुधार्मिकः भगवतीः
पार्वतीपरमेश्वरयोरतिभक्तः प्रतिदिन प्रातः स्नात्वा देवदेव
देवीञ्च प्रियस्या सह समाराधयति । अनन्तरञ्च भूतल-
मागत्य दीनदरिद्रानार्थिभ्यः भूदेविभ्यश्च लक्षसुवर्णमुद्राः
प्रदाय पुनर्गृहं गत्वा स्वकार्यं करोति । मुनिवच्च नियत-
व्रतः पानभोजनं सम्पादयति ।

गच्छति च काले अमुं विद्याधर पुत्रहीनतया उद्विग्न-
स्वनसं दृष्ट्वा प्रियतमा अलङ्कारवती कारणमपृच्छत् । सो-
ऽब्रवीत् प्रिये । मम सर्वा एव सम्पत्तयः सन्ति, केवलमेकः
पुत्रो नास्ति, एतेनेव दुःखेजाहं समुद्विग्नचेताः काल-

नयामि । पूर्वं मया अपुत्रस्य समाख्या श्रुता, अद्य तु सा
सृष्टिपथमवतीर्णा मां भृशं कलुषीकरोति ।

अथ प्रियया सनिर्बन्धं कथय तां कथामित्यभिहितः स
विद्याधरवरः पुनरब्रवीत् सुन्दरि । आसीत् चित्रकूटाख्ये
नगरि कश्चित् द्विजवरो नाम नरपतिः । स किल ब्राह्मणेषु
भक्तिमान् । तस्य सत्त्वशीलो नामैकः प्रवीरपुरुष आसीत् ।
स तु प्रभोः सकाशात् शतसुवर्णं मासिकं वितनं प्राप्यापि
दानशीलतया सततमभाववानिव क्लेशेन जीवन् कदा-
चित् चिन्तयामास अहमपुत्रोऽपि दानशीलतया कथञ्चित्
सन्तोषं लभे, परन्तु विधिर्मह्यं तदुपयोगि धनमपि अदत्त्वा
तेनापि सुखेन मां वञ्चितवान्, तस्मात् दरिद्रस्य दातु-
र्जीवनात् वनेषु जीर्णशुष्करूपां पाषाणानाञ्च जन्मग्रहण
वरम् । अथैकदा स द्रुतस्ततो भ्रमन् सहसा किञ्चित् धन-
मासाद्य भृत्यैर्गृहीत्वा गृहमयासीत् । ततः प्रभृति यथेच्छं
सुखेन वितरन् स्वयञ्च भोगसुखेन कालं हरन् व्यतिष्ठत् ।

अत्रान्तरे तस्य धनप्राप्तिवार्त्तायां ज्ञातिवर्गैरावेदितायां
राजा सद्य एव तमाजुहाव । श्रुत्वैव तस्मिन् राजभवन-
भागते दौवारिकः राजानं तद्वार्त्तां न्यवेदयत् । अत्रान्तरे
सत्त्वशीलः अन्यमनस्कतया वज्रसमेन मुष्टिप्रहारेण प्राङ्गणं
खनन् तत्र प्रचुरार्थपूर्णं ताम्रपात्रमपश्यत्, समाच्छादयञ्च
सद्य एव सृष्टिकाभिः । अथ प्रतीहारी समागत्य त राजा-
न्तिकं निनाय ।

राजा तमभ्यागतं दृष्ट्वा अवदत् सत्त्वशील । त्वया यत्
धनमासादितं तत् सर्वं राजप्राप्य, तस्मादनीयं तत् मह्यं

समर्पय । तदाकर्ण्य सत्वशीलः अस्त्रानवदनः समभ्यधात्
 देवः । किं पूर्वलब्धम् उत अद्य लब्धं दास्यामि, आज्ञापयतु
 देवः । राज्ञोक्तम् अद्य लब्धमानय । सत्वशीलस्तत्क्षणमेव
 राजभवनप्राङ्गणलब्धं तत् स्मृत्सुतोऽप्य राजान्तिकमनयत् ।
 तद् दृष्ट्वा सम्प्रोतो नरपतिः तस्मै पूर्वलब्धं सर्वं धनं भोगार्थं
 प्रादात् । स तु गृहं गत्वा तत् यथेच्छमुपभोज्य अपुत्रता-
 निमित्तं क्लेशं विस्मरन् अतिष्ठत् ।

अलङ्कारवती प्रत्यभाषत आर्यपुत्र । सत्यमेव विधिः
 सुचतुरस्य जनस्य साहायकं करोति । सत्वशीलो विपदि
 यत्तादृशम् अपरं यत्नमाससाद् तत्र विधातुरेव हस्तालम्बः
 कारणम् । भवानपि निजिनैव सत्वेन स्वमभीष्टमासादधि-
 ष्यति, अत्रैवदास्थानं स्मृतिपथमारूढं कथयामि श्रूयताम् ।

पुरासीत् पाटलिपुत्रं नाम नगरम् । तत्र विक्रमतुङ्गी
 नाम नरपतिरुदिरासीत् । एकदा स युगयात्रां पर्यटन्
 कश्चित् अग्नीं बिल्वपत्राणि हवनोयानि प्रयच्छन्तं ब्राह्मणं
 दृष्ट्वा कोऽसौ ब्राह्मणः कथं वादं जुहोतीति प्रष्टुकामोऽपि
 लुगन्ननुत्तरन् अतिदूरतमं गहनं कान्तं प्रविवेश । क्रमेण
 बहून् वन्यान् स्त्रीकृत्य विन्दत्य च विविधेन कन्दुकक्रीडना-
 दिभिः सायं तमेव ब्राह्मणमभ्यागमत् । अष्टच्छत् तं तद-
 वल्यं दृष्ट्वा सप्रणामं क्रियमाणकर्त्तव्यफलम् । ब्राह्मणो जयोऽस्तु
 महाराज इत्याशिषं प्रयुज्य प्रत्यभाषत राजन् । अहं नाग-
 शर्प्या नाम इदञ्च होमफलं यन् देवे वैश्वानरे सन्तुष्टे
 अस्मात् अग्निदुण्डात् सुवर्णकुण्डलं निर्गमिष्यति, वर-
 ष्णाभिमतं च भगवान् दास्यतीति । अहन्तु सुवर्णमेतन्

कार्यं करोमि, तदपि मम दीर्भाग्यात् देवो ममाभीष्टं न साधयति ।

एतदाकर्ण्य धीरो नरपतिरवोचत् ब्रह्मन् । यदि ह्यपया माम् एकं विल्वपत्रं हीतुम् अनुमन्यथाः, तदाहमेकेनैव आहुतिप्रदानेन भगवन्तं प्रसादयामि । विप्रोऽब्रवीत् सन्भाव्यते, परं भवान् अशुचिः, अशुचिना कथमेतत् समाधातुं शक्यते ? राजाब्रवीत् ब्रह्मन् । तदर्थं मा चिन्तय, भवान् एकं विल्वदलं मद्यं दत्त्वा आश्चर्यं पश्यतु । विप्रस्तथेत्युक्त्वा तस्मै विल्वपत्रमेकं ददौ । राजा कायेन मनसा वाचा ध्यात्वा तत् पत्रं जुह्वदुवाच देव । यद्यत्नेन न तुष्येः, तदा स्वेन मस्तकेन आहुतीकृतेन त्वां तीषयामीति । एवमुक्त्वा सहसा भगवान् जातवेदा हेमं विल्वदलं विश्वत् आविर्भूय समभ्यधात् राजन् । सन्तुष्टोऽस्मि तव साहसात्, वरं गृहाण । ततश्च राजा सप्रणाममवादीत् देव । वरणमे नालं यदि तुष्टोऽसि, द्विजाय अस्मै अभिलषितं प्रयच्छ । देवस्तनूनपात् नृपतेस्तादृशमौदार्यं दृष्ट्वा ततोऽपि प्रीतः प्रोवाच राजन् । ब्राह्मणोऽसौ मयासादेन अतुलम् ऐश्वर्यं लभतां, त्वच्च अक्षयां सम्पत्तिं प्राप्नुहि । ततो द्विजः प्राब्रवीत् देव । भगवान् यथेच्छचारी, राज्ञ एकेनैव विल्वदलेन सन्तुष्टः सहसा आविरासीः, मया एतावन्तं कालमुपासितोऽपि मद्यं दर्शनं नाददाः, कोऽत्र हेतुः ?

एतदाकर्ण्य अग्निरुवाच विप्र । यद्यहं राज्ञे दर्शनं नादास्यं, तदा तीक्ष्णवीर्योऽसौ नरपतिः सद्य एव स्वं मस्तकं कृत्वा मद्यम् आहुतिमदास्यत् । तदवेहि तीक्ष्ण-

वीर्यस्य कार्यसिद्धिरल्पवीर्यकार्यसिद्धिः शीघ्रतरा । एव-
मुक्त्वा देवे तिरोहिते नागशर्मा विक्रमतुङ्गं सभाय कृतार्थः
स्वं गृह गत्वा अतुलैश्वर्यवानभूत् । ततश्च एतत् अद्भुतं
कार्यं दृष्ट्वा अनुचरैः सविस्मय प्रशस्यमानो नरपतिः स्व
नगरं प्रातिष्ठत् ।

कदाचित् तस्मिन् विक्रमतुङ्गे सभामण्डपम् अध्या-
सीने शतुञ्जयो नाम द्वारपालः ससुपेत्य सप्रणाममवादीत्
देव । कश्चित् द्विजस्या रहसि महाराजान्तिके किमपि
विज्ञापयितुं द्वारि तिष्ठति, तदत्र देवः प्रमाणमिति ।
तयोक्तो नरवरस्तस्मानेतुमादिशेत् । दीवारिकश्च तदा-
देशेन द्विज राजसमीपमनयत् ।

ब्राह्मणः स्वस्तिवाच्य समब्रवीत् राजन् । अहं चूर्ण-
सयोगिन ताम्रं सुवर्णं कर्तुं शक्नोमि । तदाकर्ण्य राजा
विस्मितस्तत्क्षणमेव ताम्रमानाय तस्मै प्रादात् । ततोऽसौ
ब्राह्मणस्ताम्रं द्रवीकृत्य यावत् तत्र चूर्णं प्रक्षिपति तावत्
कश्चिद् यच्च, अलक्षितमेव तत् हरति स्म । चूर्णसयोगा-
भावेन च ताम्रं न सुवर्णीभूतम् । ब्राह्मणः पुनः पुनस्तथैव
त्रिः प्रक्रियामकरोत्, परम् अकृतकार्यतया परां त्रया-
मवाप । विक्रमतुङ्गस्तु पूर्वमग्निमतोषयत्, तेनैव स यत्
चूर्णं हरन्तमद्राक्षीत्, ततः स स्वयं यावत् चूर्णं गलितताम्रे
न्यक्षिपत् तावत् सद्य एव तत् सुवर्णीभूतं दृष्ट्वा यक्षोऽसौ
दुर्तुमशक्नुवन् विलक्षितस्तस्मात् स्थानात् प्रतस्थे ।

तदवलोक्य विस्मिते विप्रे कारणं पृष्ठवति राजा तं
यच्चद्वत्तान्तमवर्णयत् । अथ ब्राह्मणात् तस्य चूर्णस्य प्रक्रियां

शिक्षित्वा तस्मै परितुष्टः विवाहमदात् । स तु दरिद्री
द्विजातिस्तेनैव कृतार्थश्चान्यः स्वस्थानमगात् । अथ राजा
तेन चूर्णेन सुवह्नि सुवर्णानि प्रस्तुत्य धनागारं पथ्यपूरयत्,
अनयञ्च सुखेन काल दरिद्रेभ्यः दीनेभ्यश्चानाथेभ्यः प्रार्थना-
धिकं धनं वितरन् ।

एवमुक्त्वा अलङ्कारवती पुनरगादीत् नाथ । विधाता
भयाद्वा भूलोषाद्वा तीक्ष्णतीक्ष्णस्य कार्यं शीघ्रं साधयति,
भवान् धीरप्रकृतिर्दानशीलश्च, भवता समासाधिता हरः
अवश्यमेव पुत्रधनं प्रदास्यति, तस्मात् मा पुत्रार्थं दुःखिता
युः ।

हेमप्रभः प्रेयस्याः समुद्रोद्विगताङ्गवन्मत्कार्थ्यं प्रीत्-
साहितः शिवनाराधयितुं समधिकभक्तिप्रानभूत् । पनेद्युः
प्रेयस्या सह भवानीपतिमाराध्य कोटिस्वर्णमुद्राः सत्पात्र-
मात् कृत्वा दृढतराध्यवसायेः पुत्रप्राप्तये यतते च्च ।

अनन्तरं निराहारं त्रिरात्रं तिष्ठन् भगवन्तं तथा
तुष्टाव, यथा स सद्य एव परितुष्टः स्वप्ने तस्मादिदेश वत्स ।
नदनुग्रहेण तवैकः कुलधुर्योऽद्वितीयः पुत्रो जगिष्यते ।
भगवत्या गीर्थाः कृपया यैका कन्या जनिता, सा विद्या-
धरचक्रवर्तिनी नरवाहनदत्तस्य महिषी भविष्यतीति
समाख्याय स खलु भक्तवत्सलस्तत्क्षणमेवान्तर्दधे । असी
विद्याधरो हेमप्रभः प्रत्यूषे समुत्थाय प्रियायै अलङ्कारवत्यै
रुद्रउत्तान्तमकथयत् । ततः कृतस्नानो देवदेव पूजयित्वा
स्तुत्वा च पारणं चक्रे ।

अथ गते कियति काले सालङ्कारवती पुत्रमसूत ।

जातस्य तस्य देहप्रभया सूतिकागृहमरुणाभिर्भाभिरुद्-
भाषितमभूत् । पिता पुत्रस्य रत्नवत् प्रभामालच्य रत्नप्रभ
इति नाम चकार । पुत्रीऽसौ प्रतिपञ्चन्द्र इव प्रतिदिन-
मवर्द्धते । अनन्तरञ्च सा अलङ्कारवती पुनरापन्नसत्त्वा
अलोकसामान्यामिकां चारुतरां पुत्रीं प्रसूतवती । सा च
हेमप्रभेति कृतनामधेया शशिकलेव प्रतिदिनं वर्द्धते स्म ।

अथ रत्नप्रभम् अतिक्रान्तशैशव पिता अनुरूपकन्यया
सह परिणाय्य तस्मिन् राज्यभार समर्थं निश्चिन्तोऽपि
कन्याया हेमप्रभायाः परिणयार्थं समधिकोद्विग्नमनाः
समभवत् । परन्तु तस्यां जातमात्रायामेव कन्येयं नर-
वाहनदत्तस्य सङ्घर्षिणी भविष्यतीति दैववाणीं स्मृत्वा
राजा निवृत्तान्यवगाभिलाष एव तस्यौ ।

कदाचित् हेमप्रभा नरवाहनदत्तो मे पतिर्भवितिति
पितुर्वचनमाकर्ण्य कन्यान्तःपुरं प्रविश्य कियन्तं कालं
तदेव चिन्तयन्ती निद्रामभजत । निद्रितायाञ्च तस्यां स्वप्ने
भगवती गौरी समादिशत् पुत्रि । स्वः प्रातरतिशुभम्,
अस्मिंश्च समये त्व कौशास्वीं गत्वा वत्सराजसुतं पश्य ।
ततश्च तव पिता स्वयं तत्र गत्वा तं स्वं राजधानीमानीय
त्वां तस्मै प्रदास्यति । एवमुक्त्वा सा देवो तिरोऽभूत्, विभा-
वरी च व्ययासीत् ।

अथ प्रातः हेमप्रभया समुत्थाय नागुरन्तिकमुपगन्,
रात्रिवृत्तान्तं निवेदिता माता तां कौशास्वयां गमनाय
अनुमेने । सा तु सपरिजना मातुरादेशेन कौशास्वीमभ्या-
गता उद्यानवर्तिनी नरवाहनदत्तस्य सकाशमुपस्थितेति ।

राजपुत्री नरवाहनदत्तस्तस्या रूपेण वाग्देवधरीन च
विमोहितः प्रत्यवदत् सुन्दरि । अहमेव धन्यः, यत् तादृशी
मनोहराकृतिरपि मामन्विच्छति । एवमुक्त्वा तां प्रेमदृष्ट्या
सन्तोषयति युवराजे सहसा अन्तरीक्षात् तत्पिता सपुत्र-
परिजनः सन्निपत्य मनीषभागदत् । युवराजस्तान् दिव्य-
पुरुषान् उपस्थितान् दृष्ट्वा आसनादिना समभ्यर्चयत् ।
तदनन्तर राजा उदयनः वार्त्ताभिमां विदित्वा समन्वि-
वर्गः तत्र समागत्य विद्याधरराजस्य हेमप्रभस्य प्रस्तावमनु-
जज्ञे । ततश्च तेनानुमतो हेमप्रभः विद्याबलेन विमानमेकं
विरचय्य युवराजिन सपरिजनेन सह स्व' नगर काञ्चनशृङ्ग'
प्रतीयाय । ददौ च तस्मै राजपुत्राय स्व' दुहितरम् । युव-
राजश्च कियन्त' काल श्वशुरभवनेऽवस्थाय तथा पत्न्या सह
कौशाब्धीं प्रत्यागम्य पितरौ नन्दयामास ।

अथ षट्त्रिंशत्तरङ्गः ।

एकदा प्रातः गीमुखादिषु मन्त्रिषु गणनग्नद्वारमप-
स्थितेषु द्वाररक्षिणी तान् निषिध्य हेमप्रभां व्यजिज्ञपत् ।
हेमप्रभा श्रुत्वैव तान् प्रवेशयितुमादिशत् । द्वारपालिका
सर्वान् तान् स्थाभिन्याः सकाशमनैषीत् । सा च तान् यथो-
चितं समादृत्य द्वारपालिनीमवादीत् पश्य आर्य्यपुत्रस्य
वयस्या मदभिन्नहृदयाः, अतः परमेतान् मदन्तःपुरं प्रवेष्टुं
मा निवारय । एवमुक्त्वा नरवाहनदत्त सखीष्व समभाषत्

नाथ । स्त्रीणामन्तःपुरनिरोधनं कुनीतिर्मीहश्च । तासां चरित्रमेव तासां रत्नकं, तासां चापत्य रक्षितुं देवता अपि न समर्थाः । विशेषेण च सत्ता योषित् स्त्रीतत्रत्याः समा, कस्तस्या वेग निषेहुं शक्नुयात् ? अत्रैतां कथां कथयामि श्रूयताम् ।

आसीत् समुद्रान्तर्धत्तिनि रत्नकूटाख्ये द्वीपे परमवैष्णवः कश्चित् राजा । स खलु सर्वां पृथ्वीं जितुं सर्वांश्च राज-कन्यकाः परिक्रितुं भगवन्तं विष्णुगाराधयामास । कियता कालेन च सम्प्रादायितं प्रसन्नो देवः समागत्य अगादीत् वत्स । कश्चित् गन्धर्वः कुतश्चित् कारणात् मुनिनाभिषक्तः, श्वेतहस्तीभूत्वा कलिङ्गदेशे श्वेतरश्मिनाम्ना प्रसिद्धो वर्तते । स तु मन्त्रसादात् ज्ञानी आकाशचरो जातिस्मरश्च । अहं स्वप्ने तमादिशामि, यथा स तव आकाशमार्गं वाहनी भवितेति । त्वं नख्य हस्तिनः पृष्ठमारुह्य आकाशयानेन यं नृपमाक्रमिष्यसि, स कन्यादाननिषेण तुभ्यं करं दास्यति । इत्यं समन्दिदित्याप्रधीश्वरः अशीत्यधिकसहस्रराजकन्यानां पतिश्च भवितासि ।

इत्यं वरं देत्वा देवे तिरोहिते राजा तपसः समुत्थाय पारणादिकं विधाय परेऽहनि प्रत्यूषे समुपस्थितं श्वेतरश्मि-माहृह्य क्रमेण सर्वां धरित्रीमजयत्, स पर्यैषीच्च अशीत्य-धिकसहस्रराजकन्याः । अथ ताः सर्वाः समानीय तस्मिन्नेव रत्नकूटे सुखेन कालं निनाय, भोजयामास च प्रत्यह पञ्च-शतब्राह्मणान् श्वेतरश्मिस्तुष्टिहेतोः ।

कदाचित् हस्तिपृष्ठमारुह्य स्वमण्डलोपरि आकाशे

भ्रमत एव तस्य पक्षिराजा गरुडश्च पुटेन तं श्वी तहस्तिनं
 तथा आजवान्, यथासौ वेगेन भूतले पतितो मूर्च्छितश्च ।
 अथ राजनि त्वरितं पृष्ठादवतीर्णं करोन्द्दोऽसौ संज्ञां लेभे,
 परं पुनः पुनश्चेष्टमानोऽपि उल्यातुं नाशकत् । पञ्च दिव-
 सान् निराहार एवातिष्ठत् । राजा च स्वयमपीडितोऽपि
 तत्पीडया नितरां दुःखितः निराहारश्च विपदोऽस्याः समु-
 त्तरणार्थं लोकपालेभ्यो वलिमुपहर्तुं स्वं मस्तकं खड्गेन
 क्लृप्तुं प्रावर्तत । एतस्मिन्नन्तरे अन्तरीक्षचारिणी वाणी
 तमभ्यतोषयत् राजन् । मा साहसं कार्षीः, कथापि साध्या
 स्त्रिया हस्तिनः पृष्ठे मार्जित एव असौ आरोग्यं लप्सते ।

एतदाकर्ण्य राजा आत्मनः प्रधानां महिषीमाह्वय
 हस्तिपृष्ठमार्जनार्थमादिदेश । सा च राजमहिषी भर्तु-
 रनुज्ञया हस्तिपृष्ठं मार्जितवती, परं हस्ती नोत्तस्थौ ।
 क्रमेण सर्वासु पत्नीषु तथादिष्टासु हस्तिगात्रं मार्जित-
 वतीषु अपि हस्ती नारीग्यं लेभे । इत्यम् अन्याः स्वपि नगर-
 वासिनीषु निरस्तासु राजा अत्यर्थं दुःखितोऽभवत् । अत्रा-
 न्तरे ताम्रलिप्तनिवासी हर्षगुप्तो नाम वणिक् सस्त्रीक-
 स्तस्मिन् नगरे समाजगाम । तस्मिंश्च गन्तव्यं ज्ञात्वा
 राजसकाशमुपस्थिते राजा तत्पत्नीं श्रीलवतीं नाम समा-
 दिशत् । तथा च हस्तिगात्रे मार्जित एव असौ हस्ती
 स्वस्थः संवृत्तः, प्रवृत्तश्च भोक्तुम् । एतदवलोक्य सर्वं सवि-
 स्मयं श्रीलवतीं प्रशंसन्ति स्म ।

अथासौ नरपार्तस्तौ वणिग्दम्पती प्रति पदं परितुल्य-
 स्ताभ्यां बहुतरुमयं पुरस्कृत्य प्रासादसविधिं वारयाम् ।

सर्वाश्च राजमहिषीर्ष्यभिचारिणीर्विज्ञाय तत्संसर्गरहितं
केवलं प्रासाच्छादनदानेन पुषीष । ततो नृपः शीलवती-
मात्रय तत्पत्युः समक्षमब्रवीत् पतिव्रते । यदि ते पितृकुले
त्वाट्टश्रीं साधुश्रीला कन्या वर्तते, तदा तया सह मत्परि-
णय विधिहि । शीलवती प्रीवाच राजन् । अस्ति ताम्-
लिमाख्ये नगरे राजदत्ता नाम मम भगिनी । सा अति-
रूपवती सञ्चरिना च । यदि रोचते तत्तां परिषितुमर्हति
देवः ।

राजा तस्या वचसि सस्मृतः ताभ्यां दृश्यतीभ्यां सह खेल-
रश्मिमारुह्य नभसा तत्क्षणमेव प्रस्थितः ताम्बलिमनगरे
हर्षगुप्तभवनमाससाद् । अथ शीलवत्या भगिन्याः परि-
णयार्थमाविदितस्त्वत्पिता तथेति प्रतिज्ञाय शुभलग्नावधार-
णाय गणकान् आलुहाव । ते चागम्य उभयोर्जन्मनक्षत्रे
निरूप्य गणनया प्रीदुः राजन् । मासत्रयात् परं लग्नं
वर्त्तते, परमद्य यत् लग्नं दृश्यते तस्मिन् विवाहितः
नैव साध्वी भविता, तदत्र यद् भवते रोचते इति ।

राजा राजदत्ताया रूपेण विमोहितः गणकानां
वचसि विरक्तः सप्रचिन्तयत् विलम्बेनालम्, अद्यैव परि-
णयामि, शीलवत्या अनुजा न खलु निर्दया असती भवितु-
मर्हति । समुद्रान्तः पुंवर्जिते क्षुद्रे द्वीपे हर्म्यमेकं निर्माप्य
केवलाभिः स्त्रीभिः सह राजदत्तां रक्षिष्यामि । तदेवमस्या
असतीत्येव नैव कदाचित् सस्मविद्यति । एवमवधायै तस्मि-
न्नेव दिवसे राजदत्तायाः पाणिमग्रहौत्, प्रत्यागमञ्च
सुस्त्रीकहर्षगुप्तेन तववध्वा च समं हस्तिपृष्ठमारुह्य रत्न-

कूटद्वीपम् । अत्यवाहयञ्च राजदत्ता सम्भोगसुखेन तां रज-
नीम् । परेद्युञ्च प्रत्यूषे हस्तिवाहनेन समुद्रान्तःपातिनि
कस्मिंश्चित् पुरुषरहिते द्वीपे उपस्थाय एकामटालिकां
निर्झाप्य राजदत्तां तत्र कतिभिः स्त्रीभिः सहचरीभिः
संरक्षितवान् । अविश्वस्तमर्वजनश्च प्रयोजनमनुसृत्य तेनैव
हस्तिना खयमानीय सर्वाणि द्रव्याणि प्रदत्तवान् । रात्री
राजदत्ताभवने सुखेन शयित्वा प्रातः रत्नकूटद्वीपे आगत्य
राजकार्याणि दृष्टवाञ्छ ।

कदाचित् अतिक्रान्तायां निशायां राजदत्ता दृष्ट-
कुरूप्रा पत्युरणुभ चिन्तयन्ती उद्देगश्चमनार्थं मुगमपित्रन् ।
तेन चातिव्रता कथमपि राजानं त्यक्तुं नैच्छत् । परं राजा
कार्यानुरोधपरतन्त्रः प्रियतमानिषेधवाक्यमगणयित्वा
रत्नकूटं प्रतीयाय । तत्र राजकार्यप्रवृत्तीऽपि प्रियाया अस-
म्यत्यागमनेन विल्लवान्तःकरणः कथं तां विहाय आगम-
मिति अन्यतपत् ।

अत्रान्तरे परिचारिकासु स्वं स्वं कार्यमनुसृतासु मत्ता
मगम्यदेशवर्तिनीमेकाकिनीं तां राजदत्तामाप कश्चित्
परमरूपवाक् युवकः । राजदत्ता तमन्तिकागतं वीक्षा-
प्राचीत् कसुर्वं, कथं वा अगम्येऽस्मिन् प्रदेशे आगतः ?
सोऽवदत् अहमतीव हतभाग्यः, पितरि स्वर्गते ज्ञातिभिश्च
मत्सर्वस्वै च्छेत् अहमनन्यगतिर्दास्यरावलम्ब्या बहुकष्टेन
किञ्चित् रक्षितं कृत्वा च बाणिज्यार्थं देशान्तरमगमम् ।
पथि तस्मै पति तदपि अपहृतवन्तः । ततश्च निःसम्बलः
कतिपयैः सहचरैः सार्द्धं भिक्षया अटन् रत्नाना-

माधारभूतैः सुवर्णवैत्रं नाम स्थानमगच्छम् । तत्र च राज्ञे
यथानिर्दिष्टं राजकरमङ्गीकृत्य सर्वे आकरान् रत्नानि
रुञ्जैतुं कृतसङ्कल्पा अभूम् । संवत्सरं परिश्रम्य सर्वेऽपि
किञ्चित् किञ्चित् रत्नमासेदुः, अहमेव केवलं निष्कलम्
आसम् । तेनैव दुःखेन मयि प्राणान् त्यक्तुं सागरतटमागत्य
अग्निप्रवेशाय समुद्रयोगं कुर्वन्नि जीषदत्ता नाम कञ्चित्
रुमुद्रणोतवाञ्जी वणिक् मसमीपमुपगम्य हृदया मां
स्पर्शय्यउत्सायात् निवार्य मासिकेन वितनेन मां नीजा
सुवर्णदीपमभिप्रययौ । पञ्चसु दिनेषु गतेषु सहसा अन्त-
रीक्षे सेवोदयात् दृष्टिः प्रबलवाल्या सह प्रादुरामित्,
तेनास्माक तरणी जलमग्नाभूत् । अहमेकं काष्ठखण्डमव-
लम्ब्य सन्तरन् क्रमेण तीरमनुप्राप्तः समन्तात् दृष्टि निक्षि-
पन् वनाभ्यन्तरं हर्षामिदं व्यलीकयम् । क्रमेण च सन्नि-
हितः प्रविश्य भवत्या नयनपथे निपतितोऽस्मि, एष
तावन्मम वृत्तान्तः ।

यत्र स्त्री, पुमान्, विजनता, भक्तता, अवरुद्धता चेति
पञ्चाग्नयः सन्ति तत्र सुचरित्रदृष्टेः कियन्तं कालमदग्धं
तिष्ठति ? सा राजदत्ता तस्य पुंसस्तं वृत्तान्तमाकर्ण्य तत्-
क्षणं कामयाञ्चक्रे, सम्बुभुजे च तेन रतिरसम् । अस्मिन्नेवाव-
सरे राजा समुद्रिग्मचेतास्तत्समीपमुपययौ, ददर्श च शय्या-
गृहे तेन पुरुषेण सह शयानां राजदत्ताम् । दृष्ट्वैव च
क्रोधात्सी यावत् निष्कोषेण असिना तं दुराचारं हन्तुमुद्-
यच्छति स्म तावत् स आगन्तुकः नृपतिमाततायिनं दृष्ट्वा
शरणमगमत् । राजा तत्रागतं तं दृष्ट्वा सहसा तद्दिनाशात्

निवृत्त्य राजदत्तां भयविह्वलामिवमालच्य व्यचिन्तयत् मद्य-
पानासक्तायाः स्त्रियाः सतोत्वं क्व ? चपला स्त्रीजातिरव-
रुध्वापि नैव रक्षितुं शक्यते । भवतु, गणकानां कथाय
सप्रमाणा, आश्रयचक्षि अवहलिते अवश्यमेव क्लेशः प्राप्यते ?
क्रोडितिवर्तते दैवम् । राजा एवमालीच्य कथञ्चित् शान्त-
क्रोध आसीत् । आगन्तोश्च सर्वं वृत्तान्तं श्रुत्वा तममीच-
यत् । सोऽपि निरुपायतया पुनः समुद्रतटमेत्य काष्ठखण्ड-
मेकं प्राप्य जले निपपात, चकार चोच्चैश्चीत्कारं मां जीव-
येति ।

अस्मिन्नेवावसरे दैवचोदित इव क्रोधवर्ष्मा नाम
समुद्रवणिक् तत्र प्रवहन् चीत्कार श्रुत्वैव क्लपया तं स्व-
पीतमनयत् । यस्य हस्ते यस्य मृत्युर्विधिना निरूपितः,
कस्तं खण्डयितुं शक्नोति, स खलु दुर्भगः पुमान् ज्ञात्वा
श्रुत्वापि तस्मिन् स्वसंहारके कर्मणि प्रवर्तते । स समुद्रतः
पुरुषः जीवनप्रदस्य क्रोधवर्ष्मण एव स्त्रिया सङ्गतः कोपात्
तेन समुद्रं प्रक्षिप्तः पञ्चतां प्राप ।

अथ नृपतिः सपरिजनः श्वेतरश्मिमारुह्य रत्नकूट-
मागत्य राजदत्तां शीलवत्यै समर्प्य सर्वसमक्ष तद्दृष्टान्त-
माख्याय च प्राब्रवीत् अहम् असारेऽस्मिन् परिणामविरम्भे
भोगसुखे व्यासक्तः सन्तापस्य परां काष्ठामध्यगच्छम् ।
तस्माद्दिदानीं वनं गत्वा हरिं शरणं वजामि, पुनरीदृशे
दुःखतरङ्गे संसारवारांनिधी नैव निमज्जामीत्युक्त्वा विर-
राम । मन्त्रिभिः शीलवत्या च सम्यक् बोधितोऽपि नाध्यव-
सायाच्चचाल । ततो धनागारं गत्वा अर्द्धसम्पत्तिं शील-

वत्यै, अपराद्धञ्च ब्राह्मणेभ्यः समर्थं पापभञ्जनं नाम दिङ्
राज्यरक्षणे नियुज्य च तपोवनगमनोत्सुकः श्वेतहस्तिन-
मानिनाय । आश्चर्यम् । स किल हस्ती आनीत एव
चतुष्पटरूप परित्यज्य केयूरशोभित दिव्यं गान्धर्वं वपुः
समाससाद् ।

तद्वलोक्य विस्मिते राजनि परिचयं वृष्टवति, सोऽब्र-
वीत् देव । आवासुभी मलयगिरिवासिनी मोदरी, अहं
सोऽग्रभी नाम, भवान् देवपुत्रः । राजवती नाम भवत
या पियसी भार्यासीत्, तामुत्सृज्य कृत्वा मया सहैकदा
सिद्धवाम नाम स्थानं गतवानसि । तत्र भगवन्तमाराध्य
अस्मात्तु मिलित्वा देवसज्जं पारश्वसङ्गीतेषु सहसा कञ्चित्
सिद्धगुणसम्पन्नं निर्बिम्बे राजवतीं पश्यति स्म । तद्व-
लोक्य ईर्ष्यापने भवति क्रोधेन तं तिरस्कुर्वति स सिद्धगुण-
त्वा क्रोधेनाभिप्रशय रे मूढ । अहं सङ्गीतं प्रति समुत्-
सुकस्त्व पत्नीं दृष्टवानस्मि न कामतः, तद् यथा त्वं मम
अमदभिमन्थि मनसि कृत्वा मां विना दीपिण्य अवसत-
सकरो, तथा त्वमीर्ष्यापर एव मस्त्रीको भूतले जनिष्यसे,
भार्याञ्च माजन्त्यामकां द्रक्ष्यसि ।

एवमुक्त्वा तस्मिन् सिद्धे विवर्ते अहं वाल्मचापत्यात् क्रुद्धः
मन् हस्तस्थेन मृगमयेन श्वेतहस्तिना तमाहृतवान् ।
आहतश्च स मां प्रति क्रोधात् प्रशय यस्त्वं मृगमयेन
हस्तिना मामकारणम् आहतवानसि, तस्मात्त्वं मृतत्वे
श्वेतहस्ती भूत्वा जन्म ग्रहीष्यसि । एवमुक्त्वा तस्मिन् विवर्ते
भवान् सभय सविनयञ्च तं मिद्धमन्वनेषी, तेन च स हृष्या-

लुरेवं शापान्तमकरोत् यथा त्वं देवानुग्रहेण द्वीपाधिपति-
 भूत्वा अशीत्यधिकसहस्ररमणीनां पतिर्भवितासि, ततश्च
 लोकेषु तासामसतीत्वे प्रकटिते पुनरिमां स्त्रियमुद्वक्षसि,
 अनन्तरं यदा अस्या अपि अमतीत्वे प्रकटितं वैराग्यात्
 राज्यं परिहाय वनं गन्तुं यतिष्यसे, तदा ते सोदरीऽयं
 गजरूपं परित्यज्य दिव्यं रूपमवाप्स्यति, तदनन्तरञ्च
 त्वमपि स्वभार्य्याया शापमुक्त्वा भविष्यसीति, देव । आवयो-
 रीदृशः शाप आसीत्, अथ सोऽतिक्रान्तः ।

अथ रत्नकूटाधिपतिः भ्रातृमुखात् सर्वं श्रुत्वा पूर्वां
 जातिं स्मरन्नब्रवीत् हा कष्टम् । अद्य स्मृतम्, अहमेव म
 देवप्रभः, इयञ्च राजदत्ता मम पूर्वजाया गजवती, एव-
 मुक्त्वा भार्य्याया सह नरकलेवरं त्यक्त्वा सर्वसमक्षं गान्धर्वेण
 रूपेण आकाशमुत्पतन् मलयचलमगात् । अस्मां शीलवती
 च चारित्र्यप्रभावेण अतुलां सस्यदमविगम्य ताम्बलिम् नगरे
 सुखेनावान्सीत् । हेमप्रभा कथाभिमा समाप्य पुनरभाषत
 नाथ । न कोऽपि त्रिलोकीतले बलेन स्त्रियं रक्षितुमीष्टे ।
 एक एव तस्या विशुद्धः स्वभावस्तां रक्षति, तन्मादीर्षेव
 मनुष्यस्य दुःखनिदानं सा रक्षितुमशमर्थैव प्रत्युत अन्य प्रति
 अित्सुक्तं वर्द्धयतितराम् । एतदाकर्ण्य युवराजा नर-
 वाहनदत्तः परां तुष्टिमवाप ।

सप्तमिंशत्तरङ्गः ।

अथ गीमुखोऽब्रवीत् युवराज । साधुशीलाः स्त्रियो-
ऽतिविरला इत्यव्यभिचारि, अपरा स्वभावचपला अवि-
श्वासिन्यश्च, अत्र कथामेतां कथयामि श्रूयताम् ।

उज्जयिन्यां नगर्यां निश्चयदत्तो नाम कश्चित् वणिक्-
ननयः प्रनिवसति स्म । स खलु द्यूतेन बहूनि धनान्यर्ज-
यित्वा सिंघायां स्थित्वा ज्ञात्वा भगवन्तं महाकालेश्वरम्
अर्चयित्वा ब्राह्मणभ्यः दौनिभ्यः अनाद्यभ्यश्च धनानि दत्त्वा
च स्वयमङ्गराशमं अग्रहणञ्चकारत् । अनन्तरः महा-
कालसन्निहिते श्लेशानवर्त्तिनि शिलाभये स्तम्भे विलिपन-
द्रव्यं संरक्ष्य तेन पृष्ठं वर्षति स्म । तेन बहुदिनमेव कृतं
स्तम्भाय मण्डपतां प्राप । कदाचित् कश्चित् चित्रकारः
केतचित् रूपकारणं सह तेन पथा गच्छन् तस्मिन् स्तम्भे
गौरीमूर्तिं नन्दयित्वा पञ्चदश ।

अथैकदा काचित् विद्याधरकन्या भगवन्तं महाकाल-
नाराधयितुं तत्रोपस्थाय तं गौरीमूर्तिं दृष्ट्वा अभ्यर्च्य च
विश्रामार्थं तस्य स्तम्भस्य अभ्यन्तरं प्राविशत् । क्षणान्तरं
स निश्चयदत्तस्तनागत्य स्तम्भपृष्ठे गौरीमूर्तिं विलोक्य
विस्मितः पूर्ववत् तदेकदेशे चन्दनादिकं संरक्ष्य पृष्ठवर्षणं
प्रववृत्त । सा तु विद्याधरकुमारी अभ्यन्तरात् निश्चयदत्तस्य
मोहनरूपेण विमोहिता प्रेम्णा बाहुं प्रसार्य तत्पृष्ठे
चन्दनं विलिपितुं रान्धि । निश्चयदत्तेन सहसा कङ्कणध्वनि

श्रुत्वा करस्पर्शसुखञ्चाद्भूय तस्या हस्ते धृतं सा स्तम्भ-
 मध्यादुवाच भद्र । क्रिन्तेःपन्न मया, यन्मम हस्तं धृत-
 वानसि, तत् सत्वरं मुञ्चतु भवानिति । निश्चयदत्तोऽवदत्
 का त्वम् अग्रतः परिचयं देहि, ततस्ते हस्तं त्यक्त्यादि ।
 विद्याधरी प्रत्यभाषत अग्रतः मुञ्च मां, ततः सम्मुखीना
 परिचय ददामि । अथ निश्चयदत्तेन चण्डे सुक्ते विद्या-
 धरी सम्मुखवर्तिनी उपविश्याज्जवीत् भद्र । अग्नि हिमा-
 चलान्तर्वर्तिनि पुष्करावतीनगरे विख्यसरी नाम विद्या-
 धरः । अहमस्मि तस्या कन्या अनुरागपरा नाम । मयि
 भगवदाराधनार्थमागत्य अत्र विश्रान्तुष्टुपयि तायां भवान्
 पृष्ठविलेपनाय प्रवृत्तः, पतिता चाहं भवदर्शनपथे । अदुतः
 खलु भगवतः कुसुमाद्युधस्य प्रभावः, येन दृष्ट एव भवति
 हृदय मे तथानुरञ्जित यथा पृष्ठवर्षणप्रवृत्तस्य तव पृष्ठे
 स्वेन हस्तेन चन्दन विलेपितुं प्रवृत्तास्मि, अनुरागपर
 तन्त्रया मया आत्मा स्वयमग्रतः धारितः, तेनैव त्वं मे करं
 धृतवान् । तदिदानीं मां विसर्जय, अहं गच्छामि । एव-
 मुक्त्वा तस्यां गन्तुमुद्यतयां निश्चयदत्तः तदीयं मनोहरं
 रूपं वीक्ष्य अवादीत् सुन्दरि । अहं ते हृदयं धृतवानिति
 त्वया स्वयमेव कथितं, तत् साम्प्रतम् अनुक्त्वा त्वं कथं
 गन्तुं शक्नुयाः, तस्य तत् वचनमाकर्ण्य सा विद्याधरपुता
 अतीवानुरक्ता तं पुष्करावतीनगरे गमनाय आश्वास्य अनु-
 कथ्य च प्रस्थानमकरोत् ।

अथ निश्चयदत्तस्तस्या विद्याधर्याश्चिन्तया त्यक्तान्य-
 कार्थैः कथञ्चित् गृहं गत्वा त दिवसमतिक्रमेण यापया-

मास । ततः परेऽहनि प्रत्युष एव उदङ्मुखः पथि गच्छन्
उत्तरापथयागिनः कतिपयान् सार्यान् प्राप । क्रमेण बहूनि
नगराणि ग्रामान् वनानि नदान् नदीश्च उत्तीर्य स्नेच्छ-
बहुलामुत्तरभूमिनाससाद । तत्र ते सार्या निश्चयदत्तेन
सह प्राणसंशयमापन्नाः । निश्चयदत्तस्तु तदा निरुपायः
एकाग्रया भक्त्या भगवतीं भवानीं तथा तुष्टाव यथा सा
तुष्टा तान् तेभ्यो दस्युभूतभ्यो स्नेच्छेभ्यः मोचयामास ।
ततः सर्वेषु बहुतरमध्वानमतिक्रम्य स्नेच्छदेशमतिक्रान्तेषु
सङ्गिनस्ते ततो दक्षिणापथ प्रतस्थिर । निश्चयदत्तः केवल-
मेकाकी अपि अनुरागपराया अनुरागमात्रसहायः उत्त-
राभिमुख एव प्रातिष्ठत । पथि गच्छंश्च चतुर्भिर्यतिभिः
सह मिलितो वितस्तां नदीमतिवाह्य आहारादिकमक-
रोत् । ततश्च कृताहारास्ते अपराह्नसमये तन्मात् प्रदेशा
दुत्थाय सायं कस्मिंश्चिद् विपिने प्रविष्टाः कियन्तमध्वानं
गच्छन्तः कतिपयैः काष्ठभारिकैः सह समगच्छन् । ते ऊचुः
भद्राः ! अतः परमग्रसरा मा भूत, ग्रामो न सन्निहितः,
वने चास्मिन् य एक. शिवालयोऽस्ति तदतीव भीषण
स्थानम् । य. खलु तस्मिन् मन्दिरे वा तद्वह्निः तिष्ठति,
तस्य जीवनाशा वृथा । तत्र शृङ्गोत्पादिनी नाम कापि
यक्षी प्रतिवसति, सा शृङ्गोत्पादनमन्त्रेण मनुष्यान् मुग्धान्
पशुवत् कृत्वा भक्षयति । तदिदानीं यद् भवद्भ्यो रोचते
इति उक्त्वा ते स्वस्थानं प्रस्थिताः ।

अथ सत्र्यासिनस्तेषां वचोऽविगण्य निश्चयदत्तमनुवन्
मित् ! वय पञ्च, सा पुनर्यक्षी एकाकिनो, किमम्हाकं

करिष्यति, वयं कतिषु कतिषु भीषणेषु प्रमशानेषु अपि
 अवसाम । एवमुक्त्वा तेषु शिवालयमभिप्रस्थितेषु निश्चय-
 दत्तोऽपि तैः सह तत् शिवमन्दिरमुपययौ । तत्र च सर्वे
 अङ्गेषु भस्मानि विलिप्य अग्निं प्रज्वाल्य आत्मरक्षार्थं मन्त्रं
 जपितुमारभिर । क्रमेण निशीथे समुपस्थिते सा शृङ्गोत्-
 पादिनी कङ्कालमयवेणुं वादयन्ती नृत्यन्ती च तत्रोप-
 तस्थे । ततश्च तेषामेकं सत्र्यासिनं प्रति दृष्टिं निक्षिप्य स्वं
 मन्त्रं पठितुमुपचक्रमे । गन्तव्यभावेण च तस्य सत्र्यासिनः
 शृङ्गमुत्तस्थौ । स तु उल्लितशृङ्ग एव मोहितो नृत्यन् तस्मिन्
 अग्निकुण्डे निपपात । अग्नावर्द्धयञ्च त सा यक्षी तस्मात्
 समाकृष्य सङ्घर्षं भक्षयितुमारब्धवती । क्रमेण एकैक-
 शस्त्रयोऽपि सत्र्यासिनी भक्षिताः । चतुर्थस्य सत्र्यासिनी
 भक्षणावसरे तस्यां स्वं वेणुयन्त्रं भूमौ सरस्य भक्षयितुं
 प्रवृत्तायां निश्चयदत्तः समुत्पत्य तं वेणुयन्त्रं गृहीत्वा
 सनृत्यहासं वादयितुं प्रवहते । सा तु यक्षी वेणुविरहेण
 जडमतिर्मृतेव सविनयं निश्चयदत्तमवादीत् साहसिन् ।
 अहमबला स्वभावतश्च भीरुः । तन्मां मा विनाशय ।
 इदानीमहं त्वां शरणं गता, भवान् मन्त्रं मा पठतु, रक्षिता
 अहं भवन्तमधुनैव अनुरागपरान्तिकं नेत्र्यामि, करिष्यामि
 च भवतोऽभीष्टसिद्धिम् ।

एवमुक्त्वा विरतायां तस्यां निश्चयदत्तस्तद्वचसि विश्वस्तः
 वेणुवादनात् निवृत्तः । ततश्च सा निश्चयदत्तं स्तम्भ-
 मारोप्य आकाशयानिनं अनुरागपरासाकाशं प्रस्थिता ।
 गन्तुं च बहुतरं दूरं प्रभातायां शर्वर्यां कस्मिंश्चित् पर्वत-

ज्ञानने उपस्थाय निश्चयदत्तमवादीत् भद्र । उदिते कम-
लिनीकाल्ने अस्माकम् आकाशसञ्चरणसामर्थ्यं नश्यति,
तद् भवानस्मिन् सुखाद् फल मूलञ्च भक्षयित्वा निर्भर-
वारि च पीत्वा दिनमतिशहयतु । अहमपि स्वस्थानं
व्रजामि, रजन्यामागतायां पुनरागत्य अनुरागपरासमीपं
नेष्यामि । एवमभिधाय तदनुमता स्वं स्थानं प्रतस्थौ ।

अथैकाकी निश्चयदत्तः समन्तात् निक्षिप्तदृष्टिः समीप-
वर्तिं सरोवरमेकं दृष्ट्वा तदन्तिकमाजगाम । आप्लादैव
तद्गारि मविषं वहिः स्वच्छशीतलमनुभाय पिपासार्त्तीऽपि
तज्जलपानविरतश्चाल । गच्छश्च अधित्यकाशामारुह्य
अद्राक्षीत् कश्चित् मर्कटो भूतलनिष्ठातो वर्तते, परं तस्य
चक्षुषी ज्वलिते इव राजते दृष्ट्वैव विस्मयात् दण्डायमान
तमसौ मर्कटो मनुष्यवाचाव्रवीत् भद्र । अहं मानवः, ब्राह्म-
णश्च, विधेः प्रतिकूलतया अस्यामवस्थायां निपतितोऽस्मि,
यदि कृपया मामुद्धरसि, तदा स्वं वृत्तान्तमाख्याय कौतू-
हलं निवारयामि ।

कपिमुखात् तादृशं मनुष्यवचस्तमतीव विस्मिततर-
मकरोत् । स खलु निश्चयदत्तस्तत्क्षणं तं भूमध्यात् उद्व-
धार । स तु उद्धृत एव उद्धृतुः पदतले निपतितः कल-
भाघत भद्र । लक्ष्मीविलीऽस्मि भवत्प्रसादान्, भवन्त-
मिदानीं परिश्रान्तं पश्यामि, तच्छय्यं सहागम्य परिश्रम-
मपनयतु भवान् । भवत्प्रसादात् अद्य अहमपि शरणं
करवाणि । एवमुक्त्वा निश्चयदत्त कम्पित् नदीतटे नीत्वा
तत्रत्याञ्च वृक्षात् नानापिधानि रुद्रानि फलानि आज-

हार । अथोभौ तानि फलानि भक्षयित्वा स्त्रीतस्वत्याश्च
सुशीतलं पानीयं पीत्वा स्वस्थौ संवृत्तौ । क्षणान्तरे विश्वा-
न्तेन निश्चयदत्तेन पृष्टः कपिः स्वं वृत्तान्तमवर्णयत् ।

अहमासं वाराणसीनिवासी ब्राह्मणः सोमस्वामी
नाम । पिता मम चन्द्रस्वामी, माता च सुवृत्ता नाम ।
क्रमेणाहमतिप्रान्तगैश्वः सुदुर्दमं जीवनमनुप्राप्य नगर-
वासिनः कस्यचित् बणिजः क्रम्यायां बन्धुदत्ताभिधानाया-
मासक्तः । सा हि मथुरावासिनः बराहदत्तनाम्नः क्रस्य-
चिद् बणिजो भार्यापि आविवाहात् पितुरालये एवाति-
ष्ठत् । क्रियन्तं कालं तथा सहैवं प्रणये चलिते तत्स्वामी
तां नेतुं समाजगाम । तत्पित्रोर्जामातुरभ्यर्थनायां साह्लादं
भ्रम्यतयोः सा बन्धुदत्ता आत्मनः सर्वनाशमिव मन्यमाना
रहसि विश्वस्तां सखीमाङ्गय समब्रवीत् सखि । पतिर्मां
निश्चितमिर्तः नेष्यति, परमहं सोमस्वामिन विना न
जीविष्यामि, कात्र गतिः ?

एवमुक्त्वा अतिप्राकुलां तामवादीत् स्युष्णा नाम सा
सखी, बन्धुदत्ते । मा उद्देगं कथाः, मम सन्निधौ मन्त्र-
द्वयं वर्तते, तयोरेकं पठित्वा कण्ठे सूत्रे बद्धे मनुष्यो
वानरो भवति, द्वितीयं पठित्वा तस्मात् सूत्रे निष्कासिने
असौ वानरो नरो भवति । तस्य च मानववानरस्य बुद्धि-
वृत्तिर्नान्यथा भवेत् । यदि रोचते, तत् तव प्रियतमं
मर्कटशिशुं विश्वाय क्लृप्त्वा श्वशुरालये गच्छ । इदानीं
मन्त्रद्वयं शिञ्चस्व, तथा कृते ते प्रियसम्भोगो न कदाचित्
व्याहन्वित ।

बभ्रुदत्ता सख्या उपदेशेन परमप्रीता तथेति सममं-
स्त । अनन्तरं रहसि समाह्वय तथा प्रबोधिते अहमपि
सम्प्रतिमकार्षम् । ततश्च सुखयशसो मन्त्रेण गलबद्धसूत्र
एवाहं मर्कटोऽभूवम् । अनन्तर सा मां पतिसमीपं नीत्वा
अवादीत् नाथ । सखी मे मर्कटशिशुमिमं प्रदत्तवती,
तदहमिमं नीत्वा त्वया सह यास्यामि । इत्यमाग्रहेणानु-
रुद्धोऽसौ सरलमार्तर्वराहदत्तः सानन्दस्तथाभ्यनुजज्ञे । अहं
पूर्ववत् बुद्धिवाक्शक्तिसम्पन्न एव मर्कटरूपेणातिष्ठम् ।
अहसञ्च ममसि स्त्रीचरित्रमद्भुतमहिमिति समालोचयन् ।
व्यभावयञ्च कामुकानामीदृशी विडम्बना प्रायेण घटते
इति ।

अथ निरूपिते दिवसे बभ्रुदत्ता पत्या सह मथुरां
प्रस्थिता । वराहदत्तमु मां कस्यचित् भृत्यस्य स्नान्यमारो-
पयामास । क्रमेण दिवसत्रये समतिजान्ते वय वानरपूर्ण-
मेकं काननमविशाम । प्रविष्टञ्च मां मानवक्रन्धारूढ दृष्ट्वा
ते वानरा दलबद्धा अस्मान् प्रति अधावन्, अकुर्वञ्च समीप-
मेत्य महाहन भृत्यं नखरैः क्षतविक्षताङ्गम् । भृत्यश्च तथैव
विक्ष्वे मां परित्यज्य पलायितः । ततस्तेषु मां गृहीत-
वत्सु बभ्रुदत्तामतिक्रातरां विलोक्य तत्पतिर्मां तेभ्यः समा-
च्छेत्तुं सवर्गः सत्वरमाक्रमन् वानरान् प्रति घोरतरमाघातं
कृतवान् । परं कथमपि तान् पराजितुमशक्तुवन् अगत्या
मां विहाय गन्तुं प्रावर्तत ।

अथ वानरा लीमान्युत्पाद्य मां व्यतिव्यस्तमकार्षुः ।
अहमगतिः कियन्तं कालं सृष्टवदवस्थाय देवदेवं स्मरन्

सबलः संवृत्तः परिव्राणमलभे च तस्मात् प्रलाय्य एकं
निविडं वनमाश्रित्य । क्रमेण बहूनि वनान्यतीत्य अस्मिन्
उपस्थितोऽपि दुर्दैववशात् अपरां घोरामापदं प्राप्तवानस्मि ।
एकदा वर्षासु काचित् हस्तिनी सहसा समुपेत्य मां शृण्वेन
रुहीत्वा अत्र वल्मीककर्दमे निधाय प्रस्थिता । अत्रं तस्मात्
कर्दमात् उल्यातुं चेष्टमानोऽपि यदा नाशकं तदा अनु-
मितं सा करिणी न, कापि देवता तथाभूता मामीदृशीं
दृशां नेतुमागतेति । अहन्तु तत्र पतितो निरन्तरं भगवन्तं
गम्भु चिन्तयन्नजीविषं, मम तु क्षुधा तृषा च तदानीं
नासीत् । एतावन्तं कालं दिवाहारमतिष्ठ, तथापि मम
बलहानिर्नासीत् । यद् भवतु, ममेदानीं सर्कटत्वमुक्तेरय-
र्भक्तोऽभ्युपायोऽस्ति, यदि कदाचित् कापि योगिनी तं
अन्नं पठित्वा मत्काण्ठात् सूत्रं मोचयेत् तदाहं पुनर्भूयुष्ये
कर्मभयम् । एष मम वृत्तान्तः भवतस्तावदस्मिन् दुर्गमे वने
समागमनकारणं श्रोतुमिच्छामि ।

अथ निश्चयदत्तेन स्ववृत्तान्तमावेदितः कपिरूपी
शोभस्वामी प्रत्यभाषत भद्र । अहमिव भवानपि स्त्रियाः
कृतं क्लेशभिमं दुःखं, वयस्य । स्त्रियः श्रियश्च कदाचित्
न रुस्तिराः, अपरं स्त्री सभ्येव क्षणरागिणी, नदीव
कुटिलाया, भुजङ्गीव अविष्ठासिनी, सौदामिनीव चपला
च । तस्मात् सा विद्याधरदारिका यत् भवन्तं प्रति
अनुरागं दर्शितवती, तदपि क्षणिकमवधारयतु । सा स्वा-
भिमत् सजातिं नायकं प्राप्यैव त्वदनुरागं तत्क्षणमेव
त्यजति । शिव । परिणामविरसोऽयं व्यापारः । तदस्मा-

दध्यैवसायाद् विरस्य यक्षाः स्कन्धमारुह्य उज्जायनीमिव
प्रत्यागच्छ । महाक्यमगणयित्वा नैव तत्र गन्तव्यं' गतिं
च भ्रुवं विप्रलम्भः लप्सते । अहमपि प्रथमं सुहृदचोऽवि-
गणय्य इदानीमनुतपामि । हरिशर्मा नाम मम प्रियसुहृद
मां बन्धुदत्तासक्तां विज्ञाय निषिध्याव्रवीत् मित् । स्त्रिया
वशगो मा भूः, स्त्रिया अन्तःकरणमतिदुर्वीधम् । एतेदुक्ता
बहून् दृष्टान्तान्दर्शयत् ।

तेनैव प्रदीक्षितोऽपि नडाक्यन्युत्वा एवमवस्थां प्राप्तो-
ऽस्मि । तद् भवानपि अनुरागपरानुरागं विजहातु ।
स्त्रीजगतिर्नित्यं तव नवं प्रार्थयते । तस्मात् ममेव तवापि
शेषदशा पतिष्यति । कपेस्तत् वचनं निश्चयदत्तस्य मनसि
तदा न स्थानमलभत । सोऽवदत् वयस्य । सा विद्याधरो
विशुद्धे कुले जाता नैव मदनुरागं विस्मरिष्यति । एवमाल-
पतोस्तयो रविरस्ताचलमगमत् ।

सन्ध्यायामतिक्रान्तायाम् उपस्थितां यक्षीमालीक्य
निश्चयदत्तः । सोमस्वामिनमापृच्छ तस्याः स्कन्धमारुह ।
सा तु वेगेन गत्वा निशीथे पुष्करावतीं नगरीमाससाद् ।
अनुरागपरा च योगेन प्रियतमागमनं विज्ञाय तं प्रत्युद-
जगाम । यक्षी अग्रत एव तामागतां समीक्ष्य अवादीत्
असौ तव कान्ता समायाति, अधुनाहं व्रजामि, एवमुक्त्वा
तमवरोष्य स्वस्थानमगात् । अनुरागपरा प्रियतमागमनेन
पुलकिता तमालिङ्ग गान्धर्वेण विधिना पतिमकरोत् ।
पितरौ मा द्राष्टामिति कौशलेन विद्यावलात् उद्यान-
वाटिकां निम्नाय तत्र तेन पत्या समं सुखेनावामीत् ।

अथ निश्चयदत्तेन अध्वक्षेत्रे आवेदिते अनुरागपरा तं यथोचितं सिसेवे । ततश्चैकदा सोमस्वामिनो मर्कटत्वमोचनाय तद्दृत्तान्ते विज्ञापिते साब्रवीत् तादृशं कार्यं नाश्वदीयं, योगिन्य एव मन्त्रेण तत् साधयितुमर्हन्ति । तदपि तव प्रियमिति यथाशक्ति यतिर्थे तस्य मर्कटत्वमोचनाय । भद्ररूपा नाम अस्ति काचित् सिद्धयोगिनी, तथा सह मे अतीव सौहार्दं वर्तते, तेनैव द्वारेणाहं त्वन्मित्रस्य कपित्वं मोचयिष्यामि । एतदाकर्ण्य अतीव सन्तुष्टेन निश्चयदत्तेन सोमस्वामिसकाशं गमनार्थमनुरुद्धा सा तत्क्षणमेव सममंस्त । आससाद् च परेद्यवि प्रियतमं क्रीडे कृत्वा विद्याप्रभावेण सोमस्वामिसकाशम् ।

सोमस्वामी निश्चयदत्तम् अनुरागपरया सहोपस्थिं दृष्ट्वा अभिनन्द्य च आशिषा आसनपरिग्रहार्थमनुरुरोध । अनन्तरमुभौ प्रणम्य तं शिलातले समुपविश्य कुशलवार्त्तां पृष्ट्वा कपित्वमोचनाय समाश्वास्य च स्वं स्थानं प्रत्ययासीत् । अथापरेद्युरपि निश्चयदत्तः पुनः सोमस्वामिसकाशगमनाय प्रियामनुरुरोध, परं सा तदसम्भता तस्मै आकाशसञ्चरणविद्यां दत्त्वा तमेव स्वयं गन्तुमचोदयत् । निश्चयदत्तोऽपि लब्धविद्याप्रभावेण आकाशसञ्चरणक्षमः सत्वरं कपिसकाशं तथैवोपस्थाय बहुभिः कथाप्रसङ्गैस्तमनन्दयत् ।

अत्रान्तरे अनुरागपरायां नगरात् वह्निर्गम्य उद्यानं प्रविश्य चोपविष्टायां कश्चिद् विद्याधरयुवकः अन्तरीक्षेण सञ्चरन् तत्र समाययौ । विवेद च विद्याप्रभावेण तां दृष्ट्वैव मनुष्यासक्ताम् । अथ सानुरागपरा तमागतं स्वावलोकनेन

मदनवाणजर्जरितं वीक्ष्य अवनतमुखी सृष्टुमधुरमपृच्छत्
कस्त्वम् ? विद्याधरकुमारोऽवदत् भद्रे । अहं विद्याधरो
रङ्गरङ्गलो नाम । अहं तां दृष्ट्वैव सहसा मदनशरविद्वः
समभव समर्पयञ्चामान त्वयि अपश्यन्नख्योपायम् । यदि
गेचते, तत् पित्रारजानतीरेव मनुष्यपति विज्ञाय मां पति-
त्वेन ह्यगुष्य । एवलुक्ता तस्मिन् विरते अनुरागपरा तमेव
श्रेयं प्रति विचिन्व्य त प्रति नाभिराष दृष्टिमदात् । स
च तेनैव बोधितस्तां गाढनाम्निष्य प्रतस्थे ।

अथ निश्चयदत्ते सोमस्वामिसकाशात् प्रत्यागतं सा
शिरोविद्वन्वाजिनं तमालिङ्गनादिना पूर्ववत् नाभ्यनन्दत ।
अरजमतिर्निश्चयदत्तस्तत् सत्यं ज्ञात्वा तं दिवसमतिक्रान्ति-
शेन अतिवाहयाहकारः । परित्यज्य तथैव सोमस्वामिसकाश-
नभ्रित्य नविषाद्भुपविष्टं तं सोमस्वामी कारणं पथ्य-
पृच्छत् । निश्चयदत्तेन तु तस्याः शिरोविद्वनैव विषाद-
कारणमिद्युक्ते ज्ञानी मर्कटः सञ्चितप्रवादीत् मित्र । सर्व-
ज्ञात, यदीदानीं च मञ्जरं गत्वा निद्रितां तामनुमागपरा-
मुत्सङ्गं नीत्वा सत्सकाशमागतुं शक्नुयाः, तदा त्वामेक-
मङ्गुतं दर्शयामि ।

एतद्वाक्यं निश्चयदत्तस्तथैति तस्मैतिमकरीत् । अत्राव
सुरे स विद्याधरमुधा अनुरागपरान्तिवसुपगम्य तथा सह
सविशेषं रूपीगुरुसुहृदमुज्य निद्रामयाभीत् । सापि तिर-
स्करिष्या विद्यायाः प्रभावात् नमुजदङ्गेनाच्छाया स्वयं
निद्रामरुजम् ।

अथ निश्चयदत्तः सत्वरं नभसा समुत्पत्य अनुरागपरा

गृहमभ्येत्य च तां निद्रितामपश्यत् । दृष्ट्वैव च क्रोडेन
 गृहीत्वा पुनः समुत्पत्य सोमस्वामिसकाशमियाय । उप-
 स्थितञ्च त दिव्यज्ञानसम्पन्नः सोमलामी योगप्रभावेण दिव्य-
 चक्षुषमकार्षीत् । स च लब्धदियदृष्टिरनुरागपराया उत्सङ्गे
 स्थित विद्याधरयुवान दृष्ट्वा विस्मयेपिवै । तच्च धिक्कामिति
 वादिनं निश्चयदत्तं कपिरूपां असीं ज्ञानौ यथार्थतत्त्व-
 मबोधयत् ।

अथ निश्चयदत्ते नितरां कुपिते असीं विद्याधरः योग
 बलेन आकाशमुत्पतन् तिरिदधे । अथाऽप्यगदः जागर्न्तौ
 मलज्जमधोमुखीं निर्भर्त्सयन्नाह पापिनि । त्व विद्वस्तं वञ्च-
 यसि ? विदितमद्य अतिचपलं स्त्रीहृदयं, माया च तस्या
 मनुष्यबुद्धेरगम्या । एवमुक्त्वा निर्भर्त्सिता सा निकृष्टरैव
 रुदती अन्तर्दधे ।

अनन्तरं मर्कटः प्राह वयस्य । ब्रह्मचः अनादृत्य यदनु-
 रागपरामनुसृतवानसि, तस्यैतन् जन्तुतापं सहस्रम् ।
 सम्पदः स्त्रियश्चातिचञ्चला, ताः प्रति कथमपि न विश्वसि-
 तव्यम् । तदलमनुतापेन, शोष्येदानीम् । इति । तस्मिन्
 देवम् ? एव प्रबोधितो निश्चयदत्तः शोकं मोहञ्च त्यक्त्वा
 सबैराग्य देवदेवं शरणं ययौ । स च मर्कटस्तेनैव सह
 तत्राध्यवासः ।

गच्छति च काले कामपि तापसीं यदृच्छया तस्मिन् वने
 प्रविष्टामालीक्य निश्चयदत्तः सप्रणामं तदन्तिकमेत्य दण्डाय-
 मानोऽतिष्ठत् । तापसी अप्राचीत् भद्र । अस्मिन् भीषण
 विपिने मर्कटेन सह तव मैत्री कथं जाता ? निश्चयदत्तः

प्रथमं स्ववृत्तान्तं ततश्च मित्रवृत्तान्तमाख्याय मित्रं वानर-
त्वात् मोचयितुमनुरीध । सर्वज्ञासौ तापसी तथेति यावत्
समन्त्रं मर्कटकण्ठात् भूत्रं मोचयति, तावत् स सोम-
स्वामी वानररूपं विहाय स्वं रूपं दधार । योगिनी च
द्वयप्रभेव तत्क्षणमन्तर्हिता ।

अथ निश्चयदत्तः सोमस्वामी च तत्र वने तपसा देवं
समासाध्य त्रिदिवमापतुः । नरवाहनदत्तोऽपि स्त्रीचापल-
विषयिणीं कदापिभामाकण्ये परितीव्र लेभे ।

अष्टत्रिंशत्तरङ्गः ।

अथ स्रष्टृतिरञ्जवीत् देवः सर्वा एव स्त्रियश्चपला
इत्यप्रैरगितत् । विश्वापि परममत्त्वमस्यत्रा दृष्टा, तत्रस-
ङ्गेन यदेतद्वाङ्मनं मे श्रुतिपकारुढ नदाकर्णयत युव-
राज ।

आसीत् पाटलिपुत्रनगरे विक्रमादित्यो नाम भूपतिः ।
तस्य परममुहूर्द्धो राजाज्ञौ आस्ताम् । तयोरेको हयपतिः,
द्वितीयो गजपतिर्नाम । सुविख्यातप्रतिष्ठानाख्यनगराधि-
पतिर्नरसिंहस्तस्य परममचुरासीत् । सत्यपि नरसिंहस्य
अपत्यासौ पदातिव्रले राजा विक्रमादित्यः सुहृद्दोर्गजाश्व-
बलदर्पितः समैन्यस्तदभिसुख यातामकरोत् । सत्यवेद्यश्च
प्रतिष्ठानगरात् वह्निः सैन्यानि । राजा नरसिंहीऽपि

सम्भोगेन परितप्तच्छन्नवेशोऽपि यथोचितं दानादिकं कुर्वन्
परमेण सुखेन कालमतिवाहयाञ्चकार । इत्थं राज्ञा मदन-
मालाया धने यौवने च सम्भुक्तेऽपि सा आत्मानं कृताश्र-
ममन्यत । न्यवारयञ्च पुरुषान्तरपराङ्मुखा नरसिंहाग-
मनमपि कौशलेन ।

एकदा राजा विक्रमादित्य मन्त्रिवरं बुद्धिवरं रहसि
समाह्वय अवादीत् मन्त्रिन् । पश्य मदनमालाया महानु-
भावत्वं, मयास्याः सर्वाः सम्यक्तयो भुज्यन्ते, तदपि न विर-
ज्यते, प्रत्युत सन्तुष्यते एव । तस्मादस्याः कथं प्रत्युपकरोमि,
उपदिश्यताम् । बुद्धिवरोऽवदत् देव । यदि प्रत्युपकर्तु-
मिच्छसि, तदा प्रपञ्चबुद्धिनामा भिक्षुर्यत् यदमूल्यं रत्नं
भवते दत्तवान्, तस्य कियतांशेन एनां तोषयतु । राजी-
वाच मन्त्रिन् । यद्यहं भिक्षुदत्तानि सर्वाणि रत्नानि अस्मै
प्रदद्यां तदपि अस्याः ऋणात् नैव मुक्तिः । मन्त्रौ प्रत्य-
भाषत देव । भिक्षुः कथमिमानि भवते प्रददौ ? श्रोतुं
मे परं कौतूहलं वर्तते । राजा बुद्धिवरेण निर्वेक्षपृष्टः
प्रात्रवीत् ।

पुरा भिक्षुरसौ प्रत्यहं मत्समीपमेत्य एकमेकं दारुमयं
पात्रमुपहृत्य गच्छति स्म । अहमपि तदनुद्वाद्य कीषा-
भ्यक्षहस्ते प्रादाम् । स च कीषाभ्यन्तर एव संरक्षितवान् ।
इत्येकस्मिन् वर्षे समतिक्रान्ते कदाचित् तद्वत्तं दारु-
भाजने मम हस्तात् महसा भूपतिते एव भग्ने तस्मात्
महामूल्यं रत्नमेकं वहिर्ययी । तद्दर्शनविस्मितश्चाहं पूर्व-
प्राप्तानि सर्वांश्चैव भाजनानि अनितुमाज्ञापयम् । आदि-

एतं च भाण्डागारिणा आनीतेभ्यस्तेभ्यो बहूनि रत्नानि
समभ्यगच्छन् ।

परिदयवि प्रपञ्चबुद्धिः समागतः कारणं परिपृष्टोऽब्रवीत्
देव । आगामिन्यां हृत्पचतुर्दश्यां श्मशानं गत्वा अहं
कामपि विद्यां साधयिष्ये, तत्र च वीरपुरुषसाहाय्यमाव-
श्यकं, तस्मिंश्च समये भवता कृतं शिञ्चित् साहायकमिच्छा-
मीति भवन्तमाराधितवानस्मि । एवमुक्त्वा तस्मिन् विरतं
अहमकपटमतिस्तत्प्रार्थनायां सममंसि, सोऽपि परितुष्टः
स्वस्थानमगात् ।

अथ चतुर्दशीरात्रावागतायां भिक्षुप्रार्थना मत्स्मृति
पथमारूढा । अहं सन्ध्यामुपास्य भुक्त्वा च निशीथं प्रतीच-
माणोऽभ्यतिष्ठम् । दैवाच्च निद्रया समाकृष्टोऽभयिषि ।
अत्रान्तरे भगवान् नारायणः सदयः स्वप्ने मामादिष्टवान्
वत्स । प्रपञ्चबुद्धिरात्मनो मण्डलेश्वरत्ववासनया त्वां श्मशानं
नीत्वा त्वन्मस्तकेन छिन्नेन अभीष्टदेवतामर्चयिष्यति । तद-
ग्रत एव त्वां सावधानं करोमि, यदा स त्वां किमपि कर्तु-
मादेक्ष्यति, तदा त्वं तस्मात् तत् शिञ्चितुमग्रतः कथ-
यिष्यसि, त्वदनुशिष्टञ्च स यदा त्वां तत् दर्शयिष्यति, तदैव
त्व खड्गेन तन्मस्तकं छेत्स्यसि । तदेवं कर्तं तदभिप्रायसिञ्चि-
स्तवैव भविष्यतीति । एवमादिश्य तस्मिन् भक्तवत्सले
तिरोहिते अहं प्रबुद्धोऽभ्यचिन्तयम् अद्य देवानुग्रहेणाहं लब्ध-
जीवनः तं मायाविनं हनिष्यामि । एवमालोच्य प्रथमे यामि
अतीति खड्गपाणिरिकाकी तत् श्मशानमुद्दिश्य प्रातिष्ठे ।
कापटिकोऽसौ भिक्षुर्मां दृष्ट्वा समादृत्य चाब्रवीत् राजन् !

भवान् नेत्रे जिमील्य अङ्गं प्रसार्य च भूतले शेषां ततश्चा-
भयोरभीष्टसिद्धिर्भवितीति । अहमवादिषम् अज्ञोऽहमीदृश-
माचरितुं, तदग्रतो मां दर्शयेति । भिक्षुस्तथेति महचसि
सम्मतो नेत्रे जिमील्य अङ्गोमुखो भुवि अशेत । तदैवाह
तथा शयानस्य तस्य शिरः सत्वरमेवासिना छिन्नमकरवम् ।
छिन्नमात्र एव तस्मिन् महसा दैववाणी उदचरत् राजन् ।
इमं पापीयसं त्रिःशतं गीतं त्वमेवास्य इष्टसिद्धिरधि-
कारो अभवः । अह धनपतिः कुविर', तवैतत् साहसं दृष्ट्वा
प्रीतोऽस्मि, वरं ददुष्म । एवमुक्त्वा तस्मिन् देवे सम्मुखीने
अहं प्रणम्य तज्ज्वलम् भगवन् । युदाह वरं ग्रहीतुमिषि-
ष्यामि तदैव भवन्तं स्मरिष्यामि, स भवान् तदैव मह्यं
प्रदास्यमि, अधुना वरिणालम् । एवमुक्त्वा विरते मयि स
देवस्तथेति अभिधाय निरीदधि । अहञ्च सिद्धिलाभेन नभः-
सञ्चरणक्षमस्तत्क्षणमेव दृष्टं प्रत्यागमन् । तदेष तस्य
वृत्तान्तः । साश्रित कुविरवरिण मदनमालां प्रत्युपकर्तुमिच्छा-
मीति उक्त्वा राजा महालात्यादीन् विसर्ज्य मदनमालया
सह तां राज्ञि सुखेन यागयात्राम् ।

अथापरिहृदि प्राणालयं समाप्य जपव्याजेनेकाकी
देवमन्दिरं दिवेश, सस्मार च देवं वनपतिम् । स्मृतमात्रञ्च
तमुपस्थितं दृष्ट्वा राजा वरं प्रार्थयामास देव । मङ्गं स्वर्ग-
मयाम् पञ्च गच्छयान् पुत्रधान् प्रयच्छ, येन तेषां शरीरतो
यावदिच्छं तेषां ग्रहीतुं शक्नोमि, न च ते कदापि त्रयं
शच्छन्तीति । तथेवमुक्त्वा च तस्मिन् देवे तिरीहिते तत्क्षण-
मेव राजसमक्षे न गुरुणमयाः पुरावाः प्रादुरासन् । ततो

नरपतिः स्वां प्रतिज्ञां स्मरन् आकाशसञ्चारेण पाटलिपुत्र-
मित्य यथापूर्वं राजकार्याणि पर्यालोचयितुं मनो दधे,
न तु विसस्मार प्रतिष्ठाननगरव्यापारम् ।

अत्रान्तरे मदनमाला राजदर्शनव्याकुलिता तमन्वेष्टुं
देवमन्दिर गता अपश्यत् राजा तत्र नास्ति, केवलं स्वर्ण-
मयाः पञ्च महाकायाः पुरुषास्तत्र स्थिताः । तदा सा विषम्-
मनाः समचिन्तयत् प्रियतमो मे कश्चिद् विद्याधरो वा
गन्धर्वः सम्भवति । मन्ये स एव महापुरुषो मदर्थं पञ्चै-
तान् काञ्चनपुरुषान् रक्षित्वा कापि गतः, तत्तेन विना मे
किमेतैः ? एव चिन्तयन्ती परिजनान् इतस्ततः तत्संवादं
पृच्छन्ती च तस्माद् देवगृहाद् वह्निर्गत्वा च समन्तात्
अन्वेषितुमारभ्वती । अथ कुत्रापि राजानमदृष्ट्वा प्राणां-
स्यक्तुमुद्यतां तां परिजनाः अशेषतः समाश्वसन् । सा तु
तदानीं प्राणत्यागादिरम्य प्रतिजज्ञे यदि षण्मासाभ्यन्तरे
प्रियतमं न प्राप्नुयाम्, तदा सर्वस्वं अग्निं सात् कृत्वा स्वय-
मग्नौ प्रवेक्ष्यामीति । इत्थं प्रतिजानती एव केवलं राजानं
निरन्तरं ध्यायन्ती सुकृहस्ता सदा दानव्रतपरा व्यतिष्ठत् ।
एकदा एकस्य काञ्चनपुरुषस्य हस्तमेकं कृत्वा विप्रसात्
कृत्वा च परेऽह्नि प्रातरपश्यत् तत्तस्य हस्तस्तथैव तिष्ठति ।
दृष्ट्वा विस्मिता तस्मिन् दिने सर्वेषां हस्तान् कृत्वा अर्थिभ्यः
सम्पदत्तवती, परित्यावि तथैव हस्तसमेतान् तान् सर्वान्
अद्राक्षीत् । तदनन्तरमतीव विस्मयाविष्टा सुवर्णपुरुषान्
अक्षयान् मन्यमाना प्रतिदिनं तेषां हस्तान् कृत्वा अर्थि-
समत् कर्तुमारभे ।

एवं दानशीलताकीर्त्तिं मदनमालायाः सर्वत्र प्रचारितां निशम्य पाटलीपुत्रनिवासी कश्चित् संग्रामदत्तो नाम दरिद्रो हिजः मदनमालान्तिकं धनं याचितुमाजगाम । दानशीला मदनमाला चतुर्वेदिने विप्राय चतुरो हैम-
 ञ्जस्तान् प्रददौ । संग्रामदत्तस्तस्या वदान्यतातिशयेन परितुष्टोऽपि तत्परिजनानां मन्त्राशात् तदीयां कठिनां प्रणामासीत्तरमरणरूपां प्रतिज्ञां निशम्य अत्यर्थं विपसाद् । ततोऽसौ तन् हस्तचतुष्टयं हस्तिपृष्ठे निधाय गृहमेत्य राजानं विक्रमादित्यमब्रवीत् राजन् अहमस्मि अस्मिन् नगरे सुदरिद्रो ब्राह्मणः संग्रामदत्तो नाम । अहं भिक्षार्थं दक्षिणापथं ब्रजन् प्रतिष्ठानमगमन्, अनृणवच्च तत्रत्या काचित् मदनमाला नाम वारयोषित् अतिदानशीला वर्त्तते, परं तत्सकाशे कोऽपि दिव्यपुरुषः कश्चित् काल-
 मुषित्वा तस्यै पञ्च अक्षयान् काञ्चनपुरुषान् दत्त्वा तामनायां कृत्वा पलायित् । सा तु वाराङ्गना तद्विरहेण नितान्तमुन्मत्ताः प्राणांस्थित्तुमुद्यताभवत् । तत्परिजनस्तु ताम् अशेषेण सात्त्वयित्वा साद्यतं लरणव्यवनायात् निवर्त्तयामास, परं सा प्रतिजज्ञे यदि प्रणामाज्ञाभ्यन्तरे प्रियतमं न लभेय तदान्नीं प्रवेक्ष्यामीति निश्चित्य मुक्तहस्ता ततः प्रभृति आञ्जारनिद्रादिकमपि परित्यज्य दिने दिने कृशता-
 मवाप । मह्यन्तु वेदचतुष्टयसंख्यया चतुरः स्वर्णमयान् हस्तान् प्रददौ । तन्महाराज । यदर्थं सा मर्तुमुद्यता, तस्य ता त्यक्तुमयुक्तम् । अहमिदानीं तद्वृत्तेन स्वर्णहस्त-

चक्षुष्टयेन यज्ञं कर्तुमिच्छामि, परन्तु अस्मिन् महाराजेन सहायेन भवितव्यमिति ।

राजा संग्रामदत्तमुखात् मदनमालाहृत्तान्ताक्रमात् सविशेषमुद्भ्रान्तचित्तोऽभवत्, आदिशच्च विप्रसाहाय्यार्थं प्रतीहारम् । ततश्च मन्दिणि राजभार समर्थं व्योमयानेन पुनः प्रतिष्ठानं गत्वा मदनमालामजीवयत् । अनन्तर कृत-
प्रणयालापो राजा मदनमालां रहसि नीत्वा स्वं परि-
चयमदात् । अथ यदर्थं गुप्तवेशेन प्रतिष्ठाने अवस्थानं,
प्रपञ्चसारं भिक्षुं विनाशय यथा खेचरत्नाभिगम, कुवेर-
मक्राशात् वरप्राप्तिप्रभावेण यथा सुवर्णपुरुषचक्षुष्टयप्राप्तिः,
यथा च निम्गमुखात् मदनमालाहृत्तान्ताश्रवणात् पुनः प्रति-
ष्ठानागमन तत्सर्वं वर्णयित्वा पुनरवादीत् प्रिये । राजा
नरसिंहो वलात् जेतुमशक्यः । खेचरेण च हन्त्युत्ते भूचर-
विनाशः क्षत्रियेण मधुगुणे जयलाभयातोश्च गर्हित इति
मन्यमानः कौशलेन तं जेतुमशक्यं सर्वमकरवम् । साम्प्रतं
त्वया कृतं साहाय्यम् अभीष्टसिद्धेर्हेतुरिति कथयित्वा तत्-
कर्णं एवमेव कर्तव्यमिति समादिदेश । सा च वारवनिता
सर्पति प्रतिक्षय्य तारपाल वन्दिनः प्रतीहारञ्चाह्वय राजा-
ज्ञानुसारिणं कार्यं कर्तुमुपदिश्य सर्वान् विभ्ररजः ।

इदन्तरे राजा नरसिंहोऽपि मदनमालाया दिग्गन्त-
व्यापिनीं दत्तात्रेयकीर्तिं निशस्य कदाचित् तां साक्षात्-
कर्तुं प्रयत्नमासीत् । प्रतीहारस्तु स्वामिन्या आदेषेण तं प्रवेष्टुं
न न्यवस्यत् । प्रत्युत अन्तःपुरप्रवेशोद्यतस्तु तं द्वारस्था
वन्दिनः तारस्वरेण प्राब्रुवन् देव ! राजा नरसिंहो भवन्त-

भैरुरक्तः प्रणतश्चेति । ततश्च तैरेवमुक्ते नरसिंहः क्षुपितः
 शङ्कितश्चापृच्छत् अस्ति कोऽपि मदनमालागृहे साम्प्रतम् ॥
 ते प्रीचुः, राजा विक्रमादित्योऽत्र वर्त्तते । इति निश्चय्य
 राजा नरसिंहः क्षणचकितोऽचिन्तयत् मन्ये विक्रमादित्यं
 बलेन मां जेतुमशक्नुवन् कौशलेन जेतुं यतते, भो विक्र-
 मादित्य । तव तेजस्वितां धिक् । साम्प्रत गृहागतं मां
 बलेन निहंसुं न युक्तमित्युक्त्वा अन्तःपुरं प्रविश्य सन्मुखीना-
 ऽभवत् । विक्रमादित्यस्तु तमागत वीच्य सस्मितम् आसना
 दुत्याय बाहुना काण्डमाश्लिष्य समादृतवान् । अनन्तरमुभौ,
 कुशलं परिगृच्छन्तौ परां प्रीतिमवापतुः ।

ततश्च प्रसङ्गेन सुवर्णपुरुषवृत्तान्ते नरसिंहेन पृष्टे
 राजा आस्मूलात् सर्वं वृत्तान्तमवर्णयत् । तदाकर्ण्य नर-
 सिंहो विक्रमादित्यं विमानचारिणं महाबलशालिनञ्च
 मन्यमानः तेन सह मैत्रीमैच्छत् । विक्रमादित्योऽपि तस्य
 प्रस्थापमन्त्रमोदत । अनन्तर नरसिंहस्तं विक्रमादित्यं
 मित्रं राजभवनं नीत्वा यथोचितं समादृत्य च व्यसज्जयत् ।

राजा विक्रमादित्यः इत्य दुस्तरं प्रतिज्ञामुक्तीर्ण्य मदन-
 मालागृहं प्रत्येत्य स्वं नगरं गन्तुमभिप्रायमजगत् । तदा-
 कर्ण्य मदनमाला तद्विरहमसहमाना स्वं भवनं विप्रसात्
 कृत्वा राज्ञा सह गन्तुमैषीत् । राज्ञा च तत्प्रस्तावे सन्मते
 सा सर्वस्वमर्षिभ्यो दत्तवती । अथ राजा तथा मदनमालया
 सह हस्त्यश्वरथपत्तिभिः स्वसैन्यैः परिवृतः स्वां राजधानीं
 प्रतस्थे । सुखमुवास च नरसिंहेन सह मैत्रीं विधाय ।

मन्त्रभूतिः कथाभिर्मां समाप्य अवादीत् युवराज !

पेक्षापि यदा राजमहिषीव सुशीला दृढानुरागिणी च
दृश्यते, तदा कुलकामिन्यस्तादृश्यो भवत्येव नात्र कश्चित्
संशयः इति । राजकुमारो नरवाहनदत्तः तस्य कथा-
बैचित्रीं निशम्य परां तुष्टिमापदे ।

जनचत्वारिंशत्तरङ्गः ।

अथ हरिशिखः प्राब्रवीत् प्रभो । श्रूयताम् । आसीत्
पुरा वर्षमाननगरे वीरबाहुर्नामातिधार्मिको नरपतिः ।
तस्य शत महिला आसन् । तासु गुणवरानाम्नी महिषी
एव प्रियतमाभूत् । राजा सर्वास्ताः अपुत्राः स्वोच्च
पुत्रीत्यत्तैरौषधार्थं श्रुतवर्द्धेन नाम भिषजमाह्वय स्वमभि-
प्रायं व्यज्ञापयत् । वैद्यस्तथेति प्रतिज्ञाय वन्यमेकं छागं
प्रार्थयामास ।

अथ राज्ञा आनीत छाग छित्वासी भिषक् पाचकेन
रन्धयित्वा राजमहिषीः सर्वाः समवेताश्चकार । एका गुण-
वरा नागमत् । सा तु तत्कालं देवाचनेन्यथा राजान्तिक-
मुपस्थितासीत् । वैद्यराजो गुणवरानपेक्षी तन्मांसकाथं
केनचित् चूर्णेन मिश्रयित्वा सर्वाभ्य एव ताभ्यः विभज्य
दत्तवान् । न रक्षितवांश्च गुणवरार्थं किञ्चिदपि ।

अनन्तरं देवार्चायां समाप्तायां राजा गुणवरया सह
तत्रागत्य मांसकाथो नास्तीति दृष्ट्वा अतीव विरक्तः सम-
भबत् । तद् दृष्ट्वासी वैद्यः नितान्तं लज्जितस्तत्क्षणं तस्य

ह्यगस्य शृङ्गकाथं प्रस्तुत्य राजानमब्रवीत् षेव । अनेनैव
शृङ्गकाथेन मयतीऽभीष्टसिद्धिर्भावेति । एवमुक्त्वा तस्मिन्
चूर्णं प्रक्षिप्य गुणवरायै दत्त्वा राजानं समतोषयत् ।

अथ गच्छता कालेन सर्वा एव महिष्यः दशमे नामि
एकैकं पुत्रं प्रव्रजन्त्यः । गुणवरा च सर्वशेषतः सर्वलक्षण-
युतं पुत्रमव्रत ।

राजा पुत्रजसहर्षितः श्चीत्सर्वं विधाय पुत्राणां
मानञ्जवणमभरेत् । शृङ्गकाथं भक्षण्येन कनिष्ठपुत्री जात
इति तं शृङ्गभुज इति नाम्ना ललाजुहाव । सर्व एव
पुत्राः पितुः प्रयत्नेन दिने दिने वर्द्धमानाः क्रमेणातिक्रान्त-
शैशवाः सर्वासु विद्यासु परादर्शिनोऽभवन् । शृङ्गभुजसु
रूपे कामेन, पराक्रमे भीमेन, धनुर्वेदे चार्जुनेन समो-
ऽभूत् । अपरा महिष्यः कनिष्ठं पुत्रं सर्वगुणालङ्कृतं दृष्ट्वा
इर्याकलुषिताः समप्रथमं एकमत्येन गुणवराया दीपप्रक-
टने चक्रान्तमसुर्वन् ।

एकदा यशोलेखायास्त्री राजादिगो नपत्नीभिः सह
राजान्तिक्षुपराय्य सविषादमव्रवीन् नाज । अराणौ हृदय
विदारिणी घटना उपस्थिता, अवाच्यमपि असह्यमिति
निवेदयामि, यस्य परेषां दीपनिवारणं कार्यं स कथ-
मात्मनस्तादृशं दीपं सहते ? देवस्यान्तःपुररक्षणं सुरादि-
तेन सह भगिन्या गुणवरायाः प्रसक्तिरन्तःपुरेषु प्रकटि-
तेति । राजा यशोलेखया समुदीरितं निर्घातखनं वचनं
माकर्ण्य म्रियमाण इव क्षणं तूष्णीमतिष्ठत् । अनन्तरं सर्वा
एव महिष्यः राज्ञा मत्यनिर्णयार्थं पृष्ट्वास्तुशैवाराजानवदन्तः

सत्यमिति प्रत्युचुः । परन्तु सुचतुरो जितेन्द्रियश्च राजा
तादृशं प्रवादमसम्भवं विभाव्य परिणामदर्शनार्थं कौशलेन
सर्वा एव ताः परित्यक्तुमैषीत् ।

अथापरिच्युः सभासीनो नरपतिः सुरचितं सर्वजन-
समन्तमाह्वय कपटकोपेन अभ्यभाषत पाप । मया ज्ञातं
त्वं ब्रह्महत्यामकार्षीः, तद् यावत् त्व तीर्थेषु पर्थ्यटित्वा-
नागच्छसि तावत् तै सुखं न द्रक्ष्यामि । निरपराधः सुर-
चितसु सहसा अपराधनिनः श्रुत्वा खान्तचित्तः नाह-
मीदृशं पापमाचरितवानिति कथयन्नपि राजाभिहितः
दुःखान् । नात्र काचित् कथा, सत्वरं काश्मीरं व्रज,
तत्रत्यं विजयक्षेत्रं नन्दिक्षेत्रं वराहक्षेत्रम् अन्यञ्च पुण्यक्षेत्रं
परिभ्रम्य पापं प्रक्षालयन् आगच्छ । एवमुक्त्वा सुरचितं
तीर्थयात्रायां प्राहिणीत् । सोऽपि निरीघः राजाज्ञापर-
तन्त्रः स्वदेशं परित्यज्य तीर्थभ्रमणार्थं प्रस्थितः ।

अनन्तरं राजा गुणवरान्तिकमुपगम्य सखेहकोपं
सदुःखञ्च उपाविशत् । परिव्रता गुणवरा पत्युस्ताथाविधं
भावः दृष्ट्वा व्याकुलिता कारणं परिप्रच्छ । राजा सकपट-
मवादीत् प्रिये । अयं कोऽपि महाशुक्लो भूत्पत्नीपरमागतः
समाचख्यौ राजन् । त्वं गुणवरां क्वचित् भूमध्यवर्तिनि गृहे
संरक्ष्य स्वयं कियन्तं कालं ब्रह्मवर्ध्मवलम्बस्व, नो चेत्
राज्यनाशो भवितैति ।

पतिहितैषिणी गुणवरा राज्यनाशवार्त्तामाकर्ण्य सभय-
मगादीत् नाथ । यद्येवं सत्वरं मां भूमध्यगृहे निर्वासय,
मया प्राणिषु अपि दत्तेषु यदि भवतो हितं स्यात् तदपि

मे सम्मतम् । पतिरेव नारीणामिह परत्र च गतिः ।
 राजा तस्या एवमुदारां वाचं निशम्य सवाध्यमचिन्तयत्
 मन्थे उभाविव निरपराधी । मया यावत् सुरक्षितमाह्वय
 ब्रह्महत्यापवाद दत्त्वा देशत्यागाय आदिष्टं, तावत् तस्य
 कोऽपि विकारो न लक्षितः । तद् यावत् अपवादमिमं
 सत्यमनिश्चित्य ईदृशे कार्यं प्रवृत्तिरतोव गर्हिता क्लेशदा
 च । इत्थं त्रिविध्य दुःखेन गुणवरागन्तःपुरमध्यवर्तिनि
 कञ्चित् भूयद्भे निर्णयितवान् । गुणवरा पत्युर्हितमिति
 तदेव भूयद्भे स्वर्गं मन्यमाना तत्रैवावसत् ।

अथ राजपुत्रे शृङ्गभुजे सविषादं मातरं प्रति एता-
 दशाचरणकारणं पृष्टवति राजा राजमहिषीं यथा प्राबोध-
 यत् तथा तमपि प्रबोधय समाश्लासयत् ।

अशौलेखा इत्थं सपत्नीं निर्वास्य तत्पुत्रमपि तथैव
 निर्वासयितुं स्वं पुत्रं निर्वासित्वा जलदुग्धरोधः । सोऽपि
 मातुराह्वया अन्वैश्वीर्यमिह सभूय तथैव शृङ्गभुजं निर्वास-
 यितुं कौशलेणतार्क्षीत् ।

अग्निशिखो नाम कश्चित् निशाचरो बजरूपेण मान-
 वान् मत्ततं संहरति स्म । तत्रैकदा प्रीतिरूपेण राजभवनो-
 परि उपविष्ट इहा सङ्घसोपस्थितः कश्चित् क्षपणकः राज-
 कुमारान् अदर्शयन् । ततश्च ते राजकुलास्तं प्रति शरवर्ष-
 मकारुः परं तं निहतुं नैव शीघ्रः । अथ क्षपणकेन शृङ्ग-
 भुज एव एनं ब्रह्मं हन्तुं शक्त इत्यभिहिते उपरि पुत्रा-
 स्तेनैव सुर्यागेन तं निर्वासयितुं जानाः पितुर्धनुर्वाणञ्च
 प्रदाय तं भाशयन् हन्तुम् अनुत्सहस्रः । ततश्च शृङ्गभुजेन

शरामने शरं सन्धाय विद्धः स वकस्तेन वाणेन सहैव
पलाय्य वनमविशत् । अथ धूर्त्वीं निर्वाभितभुज अपरै-
र्भ्रातृभिः समेत्य शृङ्गभुजं पितुः स्वर्णनिर्मितं शरमानितुं
सनिर्वक्षमवादीत् यदि त्वं शरमिमं नानर्यैः, तदा वयं
त्वत्समक्षमाकघातिनो भविष्यामः । स तु भ्रातृणां तथा
प्रतिज्ञामाकर्ण्य पितुर्वाणभ्रानितुं प्रतिजानान एव स्वं
सनुर्वाणं गृहीत्वा वकमनुससार । अथ ते भ्रातरः सहर्षं
स्वां स्वां मातरमुपगम्य तं वृत्तान्तमवर्णयन् । ताश्चातीव
सन्तोषमवापुः ।

शृङ्गभुजस्तु रुधिरधारादर्शनेन वकमनुसरन् कामपि
अटवीं प्रविश्य नगरमेकमपश्यत् । उपाविशञ्च श्रमाप-
नोदनार्थं नगरोपवृत्तवर्तिनि उद्यानतस्तले । क्षणेन च
अद्भुतरूपा कापि कन्यका तत्कक्षीयमभ्यर्चयौ । राजसुत
शृङ्गभुजस्तां स्ववृत्तान्तमवृच्छत् ।

कन्या राजतनयं प्रति स्रक्कटाक्षं दृष्टिं निक्षिप्य साशु-
क्लीचना मुदुमधुरमब्रवीत् भद्र । नगरमिदं धूमपुरं नाम ।
अग्निशिखी नाम राजसस्य अस्याधिपतिः । अहञ्च तस्य
कन्या रूपशिखा नाम । अहमुद्यानपर्यटनार्थमागतः
भवतो रूपेण मोहितास्मि । तत् स्वं वृत्तान्तमाख्याय मे
कौतूहल खण्डयतु । शृङ्गभुजस्तस्यैवमभ्यर्चितः स्वं परिचयं
दत्त्वा अवादीत् मया कश्चिद् वाणविद्धो वकस्तेनैव वाणेन
सह अस्यामेव दिशि पलायितः, अहं तमनुसरन् अक-
लमागतोऽस्मि ।

रूपशिखावदत् महात्मन् ! मम पितैव वक्ररूपेण भूदं

पर्यटति, परं तं निहन्तुं न कोऽपि त्रिभुवनवासिषु
शक्नोति । भवता तु यदा वक्ररूपी पिता मे वाणेन विद्धः
तदा त्वत्समी वीरस्त्रिलोक्यां न दृश्यते । पिता मम तं
सुवर्णमयं शरमल्लेशेन सोढवान् । स्वस्थतामापेदिवांश्च नं
वाणमुत्पाद्य विशल्यकरणा महीषध्या । तद् यावदहं
अद्यप्रभृति भवन्तम् आर्य्यपुत्रेति सखीध्व भवते आत्मान
समर्पयामि, स भवान् मां परिणीय ममाभिलाषं पूरयतु ।
क्षणमिह मामपेक्षता भवान्, अहं गत्वा सत्वरं पितरमतु-
मान्य त्वामन्तःपुरं नेष्यामीति ।

एवमभिधाय रूपशिखा सत्वरं पितुः समीपमित्य राज-
पुत्रस्य शृङ्गभुजस्य आगमन गुणग्रामांश्च कथयित्वा अवा-
दीन् तात । यदि तेन सह मत्परिणय न विदध्याः, तन्नि-
श्चितं जीवितं त्यक्ष्यामीति ।

अग्निशिखः कन्यायास्तादृशं निर्वन्धं श्रुत्वा तं शृङ्गभुज-
मन्तःपुरमानेतुमादिदेश ।

रूपशिखा च पितुरादेशेन लन्तुष्टा राजपुत्रसकाशमित्य
सर्वं कथयित्वा पितुः सकाशं तमनयत् । शृङ्गभुजे सप्रणाम
समक्षवर्तिनि राजसराजः सादरमब्रवीत् राजपुत्र । यदि
कदापि सहचः नातिज्जामिः, तदाहं तुभ्यं कन्यामिमां
ददामि । शृङ्गभुज तयेति सख्यत स्नानाय समादिश्य रूप-
शिखां तद्गिनीनामानयनार्यमाज्ञापयत् ।

पथि रूपशिखा शृङ्गभुजमाह नाथ । वयं शतं भगिन्यः
अविवाहिताः, अस्माकं सर्वासामिव रूपं वसनं भूषणञ्च
समम् । सर्वासामिव काण्डे एकविधो हारः शोभते । पिता

मम त्वां कथयितुम् अस्माकं सर्वासां मध्यात् मां निर्वाच्य
 ग्रहोतुं त्वामादेच्यति । अहंस्तु तदा मत्कण्ठस्थं हारं
 शिरसि धारयिष्यामि, त्वं तेनैव सङ्केतेन मां लक्षयित्वा
 मत्कण्ठे वनमालाम् अर्पयिष्यसि । पितामार्कं जडमतिं,
 तस्य हिताहितविक्रको नास्ति । तस्मात् स यदा त्वां
 विप्रलब्धुं यद् यद् आदिशत् तत् सर्वं सन्ध्यात् मत्समीपमा-
 गमिष्यसि, अहं तत् सर्वं प्रतिविधास्ये । एवमुक्त्वा भगिनी-
 सकाशं गत्वा सर्वास्ताः पितृशनिञ्जानिनादः ।

अतान्तरे शृङ्गभुजं ज्ञात्वा अग्नि-
 शिखस्तस्मै वनमालामिकां प्रदाय अब्रवीत् इयं माला तव
 प्रियतमायाः कण्ठमारोप्यताम् । शृङ्गभुजां मालाहस्तां
 कन्यानामन्तिक गत्वा सङ्केतकारिणा रूपशिखाया हारं
 शिरसि धृत्वा दृष्ट्वा च तस्या एक कण्ठे तां मालां समर्प-
 यत् । ततश्च अग्निशिखः परिऽहनि प्रातर्विवाहदानाय
 सम्मतः कन्याभिः सह शृङ्गभुजमन्तःपुरं प्रावेशयत् ।

क्षणान्तरे च राक्षसः शृङ्गभुजमाह्वयं वृषद्वयं प्रदाय
 पुराद् वह्निः क्षेत्रं कर्षयित्वा तत्र समखारीमितान् तिलान्
 वसुमादिशत् । शृङ्गभुजस्तथेति प्रतिज्ञाय रूपशिखासमीप-
 भेत्य तद्दृष्टान्तमकथयत् । स च तं माह्वयं दत्त्वा क्षेत्रं
 प्रति प्राहिणोत् । स तु क्षेत्रं गत्वा राशीकृतान् तिलान्
 दृष्ट्वा भोतः किंकर्तव्यविमूढ आसीत्, परम् अग्निशिखा
 मायया भूमिं कर्षयित्वा क्षणमात्रेण तिलान् तक्षोष्ठा पत्यु-
 ल्लहे गमयामयत् ।

शृङ्गभुजो रूपशिखाया मायाबलसाधितं कार्यजात-

भवलोकं विस्मितश्चम्लकृतश्चाभवत् । ततोऽग्निशिखमुपेत्या-
ब्रवीत् आर्य्ये । भवदादेशः सम्पादितः । पुनश्च राक्षसोऽवदत्
अथैव यदेतत् तिलवपनं कृतं तत् पुनः राशीकुरु । शृङ्गभुज-
स्तथेति अभिधाय रूपशिखान्तिकमेत्य तथादेशं न्यवेदयत् ।
सा च मायया तत्क्षणमेव तत् कार्य्यं सम्पादयामास ।
ततश्च शृङ्गभुजः श्वशुरमुपेत्य तथैव तत्समाधानमब्रवीत् ।

मूर्खो धूर्त्तोऽग्निशिखस्तथाप्यसन्नुष्ट पुनः शृङ्गभुज-
मादिक्रत् वत्स । स्थानादस्माद् इच्छिणेन योजनद्वयान्तर-
वर्तिनि अरण्ये शिवमन्दिरमेकमस्ति । तत्र धूमशिखो नाम
मत्सहोदरः कनीयान् प्रतिवसति । त्व तत्र गत्वा त
निमन्त्रा दण्डाभ्यन्तरे पुनरागच्छ । प्रत्यागतात च तुभ्य
श्च' प्रातरैव कन्यां दास्यामीति । राजपुत्रस्तथेति प्रतिज्ञाय
पुनः प्रेयसीसमीपमेत्य तदूहत्तान्तमावेदयत् । साध्वी रूप-
शिखा राजकुमार मृज्जलकाण्टकाञ्जीन् एक सदश्वश्च
इत्वाब्रवीत् आर्य्यपुत्र । त्वमश्वमिषमारुह्य गत्वा च त्वरितं
तहनं, निमन्त्रा च पिलव्यं नक्षत्रवेगेन अश्वं कशाघातेन
ताडयित्वा आगच्छन् मुखं प्रत्यावृत्य पुनः पुनः पश्चाद्भाग
निरीच्छिष्यसे । यदि धूमशिखागमनं पश्येः, तर्हि पश्चाद्-
भागे मृत्तिकामिणां निक्षिपे, तथापि यदि पश्चादागच्छति,
तदा जलसिद्धं प्रक्षेप्तव्यं, तथाप्यागच्छति चेत् पश्चि कण्टका-
नेतान् निक्षिपेः, तथापि यदि आगच्छेत् तदा अग्नि-
निक्षेप्तव्यः । तत्त्वरं धावन्, एतत्सर्वं कुर्वीषाः, क्षणमात्र
अपि न विस्मितव्यम् । एव कृते भगान् विवर्षां प्रत्या-
गमिष्यति, तद्भवता विश्वव्यं गम्यताम् ।

राजकुमारो रूपशिखायास्तमुपदेशं श्रुत्वा तत्क्षणेभ्यः
 मृत्तिकादिकं गृहीत्वा अश्वमारुह्य च तं देवालयमुद्दिश्य
 प्रस्थितः । क्षणान्तरं चाश्ववेगेन तं देवालयमुपस्थाय अद्रा-
 क्षीत् वामांशे गौरी, दक्षिणे गणपतिः, मध्ये विश्वेश्वरो
 विराजते । दृष्ट्वैव भक्त्या प्रणम्य देवदेवं निमन्त्र्य च धूम-
 शिखं, सत्वरं वायुवेगेन अश्वमचोदयत् । अपश्यत् प्रत्यावृत्त्य
 धूमशिख आगच्छति, तच्च दृष्ट्वा राजपुत्रोऽसौ पश्चाद्भागि
 मृत्तिकां निक्षिप्तवान्, सा च निक्षिप्ता एव पर्वतस्य
 संवृत्ता । धूमशिखी बहुना क्लेशेनापि त पर्वतमुल्लङ्घ्य शृङ्ग-
 भुजमनुससार । शृङ्गभुजः पुनरपि पश्चात् यावत् दृष्टिं
 निक्षिपति, धूमशिखमागतं पुनरपश्यत् । सोऽपि राज-
 तनयः तदागमनवारणाय जलं निक्षिप्य, निक्षिप्तमात्रमेव
 तज्जल भीषणतरङ्गमालासङ्कुला महानदी प्रादुरासीत्,
 धूमशिखोऽपि तां नदीं कथमपि समुत्तीर्य तं शृङ्गभुज-
 मनुसृतवान् । तदवलीक्य शृङ्गभुर्जन पश्चात् निक्षिप्तं कण्टकं
 कण्टकाकीर्णं गहनं काननमभूत् । पापीयसा धूमशिखेन
 तस्मिन्नप्यतिक्रान्ति शृङ्गभुजः पश्चादग्निं न्यक्षिपत् । स खलु
 वैश्वानरः खाण्डवं दहन्निव प्रचण्डं प्रज्ज्वाल । धूमशिख-
 स्तदवलीक्य तस्मिन्कामिगमगन्तुवन् आकाशगतिमपि
 रूपशिखाया मायाप्रभावेण विस्मृत्य तस्मात् स्थानात्
 प्रत्यावर्त्तत ।

अनन्तरं शृङ्गभुजः प्रियत्यास्तादृशमङ्गलं मायाप्रपञ्चं
 दृष्ट्वा प्रशस्य च सम्प्रीतः पुनर्धूमनगरं प्रतिनिवृत्तः । प्रथमं
 रूपशिखान्तिकमेत्य तदीयामाश्चर्यशक्तिं सानन्द वर्णयित्वा

अग्निशिखमभ्युपगम्य अवादीत् आर्यं । भ्राता ते निम-
न्वितः । अग्निशिखस्तदाकर्ण्यं समभाषत वत्स । निम-
न्वणप्रमाणमाख्याहि, नो चेत् कथं विश्वसितव्यम् ? सोऽ-
ब्रवीत् आर्यं । तस्मिन् देवमन्दिरे विभोर्वामे भगवती
पार्वती, दक्षिणे च विनायको विराजते इति । अग्निशिखः
कुमारस्य तद्वचः समाकर्ण्यं सविस्मयं क्षणं स्थित्वा व्यचि-
न्तयत् कथमयं तत्र गत्वा प्राणान् रक्षित्वा प्रत्यागतः ?
धूमशिखस्य दृष्टिपथं गतः कोऽपि न जीवेत्, तदयं न
भानुषः, कश्चिद् देव एव मानवरूपेणागतः, तस्मादयमेव
कन्यायाः सदृशो वर इत्यवधार्यं शृङ्गभुजं रूपशिखान्तिकं
प्राहिणोत् । शृङ्गभुजः प्रियान्तिकमेत्य परिणयोत्सुकोऽपि
पानभोजनादिकं कृत्वा कथञ्चित् रात्रिमतिवाहयाम्बभूव ।

अथापरिऽह्नि अग्निशिखः अग्निमेव साक्षीकृत्य यथा-
विधि शृङ्गभुजाय रूपशिखां प्रादात् । किमद्भुतम् ? क्व
मानवो राजपुत्रः, क्व वा राजसनन्दिनी, सर्वथा अदृष्टमेव
जीवानां योजनपटीयः । ततः शृङ्गभुजो रूपशिखया सह
श्वशुरगृहेऽवस्थाय विविधानि अलौकिकानि भोगसुखानि
भुञ्जानः कियन्तं कालमयापयत् ।

अथ कदाचित् गृहगमनोत्सुको रूपशिखां रहसि
समाह्वय स्वमभिप्रायं प्रकाश्य तां तत्र नेतुमनुरीध ।
रूपशिखा तथेति सञ्जताब्रवीत् नाथ । किं जन्मभुवा,
स्वजनवर्गेण वा, नारीणां पतिरेव सर्वस्वम् । पितरि एत-
दर्थं विज्ञापिते स कथमपि नानुमोदिष्यते । तस्मात् तद-

विज्ञाताविव प्रस्थास्यावहे । यदासौ आवयोः पलायनं श्रुत्वा ।
आवामनुसरिष्यति तदाहं विद्याबलेन तं निवारयिष्यामि ।

एतदाकर्ण्य शृङ्गभुजोऽतीव प्रीतः रूपशिखायै राज्याङ्गं
प्रतिशुश्राव । सा च प्रस्थातुमुद्यता तत् सौवर्णं शरम्
आनीय स्वाभिने प्रदत्तवती । अघ्रापरेषुः प्रातः उभौ
उद्यानविहारव्याजेन शरवेग नाम घोटकमारुह्य वर्द्धमान-
मभिप्रतस्थात । इत्थं बहुषु अध्वसु गतेषु अग्निशिखः सवाहं
श्रुत्वा कुपितः नभोमार्गेण तावनुससार । अथ वेगात् तदा
गमनशब्दं निशम्य रूपशिखा शृङ्गभुजमब्रवीत् नाथ ।
पितावां प्रत्यानेतुमागच्छति, तद् भवान् अश्वोपरि निर्भ-
येन स्थित्वा, एन यथा वञ्चयामि तदालोकयतु, अहं तिर-
स्कारिणीप्रभावेण त्वामाच्छाद्य तथा रक्षिष्यामि, यथा
पिता कथमपि नावां द्रष्टुं शक्यति । एवमभिधाय रूप-
शिखा अश्वादेवतीर्थं पुरुषवेशं धृत्वा च काष्ठाङ्गरणार्थ-
मागत कमपि काष्ठिकं राक्षसागमनभयं प्रदर्श्य तूष्णी-
मवस्थातुमशिक्षयत्, प्रावर्त्तत च तदीयं कुठारं गृहीत्वा
काष्ठकर्त्तनाय । शृङ्गभुजस्तु केवलं कौतुकं पश्यन्नेव तस्थी ।

अत्रान्तरे अग्निशिखः समेत्य तां काष्ठिकवेशिनीं रूप-
शिखामपृच्छत् भद्र । अत्र पथि काचित् कामिनी, कश्चित्
पुरुषश्च गच्छन् दृष्टः ? पुंवेशाऽब्रवीत् मान्य । नाहमव
द्रजन्त कमपि अद्राक्षम्, राक्षसपतिरग्निशिखो मृत इति
तद्वाहार्यं काष्ठानि खिनन्नि । एतदाक्ष-^{न्} निर्बोधोऽसौ
राक्षसो व्यचिन्तयत् किमहं मृतं, तदल मे कन्यया, इदानीं
भृह गत्वा परिजनं पृच्छामि । एवमुक्त्वा सत्वरं गृहाभि-

सुखः प्रतस्थे । रूपशिखा च हसन्ती स्वाग्निना सह वर्द्धमानं प्रायात् ।

राक्षसी गृह्णीय परिजनमृच्छत् लोकैः कथ्यते अह
 कृत इति । यदि तत् सत्यं तदा कथयामि किम् ? परिजन-
 स्तस्य हासजनक वाक्छमाकर्ण्य ननसि हसन् तस्य मगद-
 मभनक् । तदा च स सन्तुष्टः पुनः कन्यां प्रत्यानेतुमुद-
 तिष्ठत् । रूपशिखा पुनः सत्वरं पितरमागच्छत् मङ्गुष्य
 चक्रादवतीर्ष्य पतिं तथैवाच्छास्य रूपं परिवर्त्य कस्तचित्
 पत्रवाहकस्य चस्तात् पत्रं गृह्णीया च टण्डुलत् व्यतिउत ।
 राक्षसः समीपमागत्य तया प्रपञ्च । रूपशिखावदन्
 महागद । न तया पयि दृष्टः कश्चित् ? राक्षसपतिरग्नि-
 शिखः शत्रुहस्तेन आहती सुमूर्षुदशायां पतितः कनिष्ठाय
 श्वात्रे धूमशिखाय राज्यं दातुं पत्रमिदं मम हस्ते समर्थं
 कां तदन्तिकं प्रजिघाय । हा प्रजापतेरद्भुतरूपा तामस-
 न्दृष्टिः । स खतु मूर्खोऽग्निशिखस्तदाकर्ण्य सन्दिहान एव
 तत्क्षणं पुनर्गृहं प्रत्यागमत् । अपृच्छच्च सर्वान् परिजनान्
 मंशयभञ्जनाय । अथ तैः तत् सर्वं मिथ्येति प्रबोधिते अमौ
 राक्षसराजः रूपशिखां विसस्मार । रूपशिखा इत्यं मूर्खं
 पितरं विप्रलभ्य अश्वमारुह्य पत्या सह निरुद्वेगं वर्द्ध
 मानान्तिकमाजगाम । राजा वीरबाहुः चिरात् पुत्रं
 सस्त्रीकमागतं निशम्य सानन्दं नगरात् निष्क्रम्य आनन्दा-
 श्रूणि वर्धन् प्रणतं सवधूकं पुत्रमाश्लिष्य राजधानीमनै-
 षीत् ।

अथ क्षणं विश्रम्य शृङ्गभुजः सर्वं वृत्तान्तं पित्रे निवेद्य

स्नातृन् आह्वय तेभ्यः तं सौवर्णं शरं प्रददौ । तदा सुविज्ञी
वरपतिः पुत्राणां चातुरीं विदित्वा अत्यर्थं तान् प्रति विरक्तः
शृङ्गभुज प्रति सन्तुष्टश्च भूत्वा सर्वं पर्यालोच्य गुणवरां
निर्दीषां निश्चित्य च अकारणपरित्यागेन आत्मानं पापा-
त्मानं मन्यमानो भ्रशमन्वतप्यत ।

अथ समस्तं दिवसं बहुविधं सभालोच्य रजन्यां यशी-
लेखागृहमविशत् । सा च भर्ता सह सुरां पीत्वा सम्भोग-
जनितनिद्रावेगा स्वप्ने एवमवादीत् यदि गुणवरां प्रति
मिथ्यादोषं नरोपयिष्यं तदा पतिर्मे गृहं किमागमि-
ष्यत् । राजा पापिन्याः कथामिमां श्रुत्वा निःसंशयः अतीव
संकुडः समुत्थाय गृहात् निर्जगाम । समाजुहाव च स्वं
गृहमेत्य महत्तरादीन् । सिद्धपुरुषादेशेन अनिष्टशान्त्यर्थं
गुणवरां भूतलगृहमध्ये यदरक्षिषं, तस्य समयोऽतिक्रान्तः,
तदिदानीमेव यूय तत्र गत्वा गुणवरामानीय स्नापयिष्व-
मत्समीपमानयत ।

ते च परिजनाः प्रभोरादेशेन भूगृहात् गुणवरानानीय
स्नापयित्वा वसनाभरणादिना सुसज्जितां कृत्वा च राजा-
न्तिकमनयन् । राजा चिरविरहात् गुणवरामासाद्य गाढ-
माश्लिष्य सानन्दं पुत्रस्य शृङ्गभुजस्य वृत्तान्तं कथयित्वा
प्रीतामकरोत् । अत्रान्तरे यशोलेखा प्रबुद्धा पतिमदृष्ट्वा
नितरां विषादमगमत् । प्रातश्च वीरबाहुना समीप-
मानीतः सवधूकं शृङ्गभुजं सानन्दं मातरं दृष्ट्वा चरणयो-
र्निपपात । सा च पुत्रं पुत्रवधूञ्च सस्नेहमालिङ्ग्य आनन्दा-
स्वधौ निमग्नञ्च । अनन्तरं शृङ्गभुजेन पितुरादेशेन साह-

समक्षं रूपशिखाचरिते वर्णिते गुणवरा प्रीता प्रावीचत्
वत्स । सुषियं मे वत्सा रूपशिखा त्वदर्थं सर्वं परित्यज्य
त्वय्येव जीवनं समर्प्य सतीनां शिरसि पदं न्यधात् । मन्त्रे
कापीय देवी, विधिना त्वदर्थं भूतलं प्रेषिता । इत्येव
प्रशस्य क्षुधामभ्यनन्दयत् सा राजा च । ततः सुरक्षित
माङ्ग्यं सम्यक् सम्मान्य च अपरा दुश्चारिणीः राजमहिला
भूयुष्टान्तः संरक्षितुं समादिशत् । स च प्रणम्य राजाज्ञां
शिरसि दधार ।

तदाकार्ष्यं सर्वा एव महिष्यस्तस्ताः समभवन् । तदव-
लोक्य गुणवरया दयावत्या पुनः पुनरनुरुद्धो नृपतिस्तासां
नादृशाद् बन्धनदण्डात् विरराम । तास्तु सपत्न्याः गुण-
वराया औदार्यं दृष्ट्वा सलज्जमधोमुखाः स्व स्वं निकेत-
मगच्छन् । देव । महतामनुग्रह एव शक्तीः प्रतिविधानम्

अथ नरपतिः निर्वासभुजादीन् जनशतपुत्रान् आचर-
रेषु नरहत्यापवादमारोग्य तीर्थपर्यटनाय कृपादिभिर-
पुत्राः पितुरादेशं प्रतिहन्तुं नैवाशकन् । कः प्रभुकार्यं
व्याहन्तुमीष्टे ? ततः सर्वेषु नगरात् चलितुमुद्यतेषु दयः
शुद्धभुजः भ्रातृन् तथा कातरान् दृष्ट्वा सवाक्यं पितुश्चर-
ण्योर्निपत्य तेषां प्रथमापराधं क्षमयितुमनुरोधः । रात्रि-
शुद्धभुजं भूभारक्षमं विदित्वा तदनुरोधवशंवदः तेषां दुश्चरि-
तानां पुत्राणां तमपराधं चक्ष्म । अनन्तरं सर्वे ते भ्रातर-
कनीयांसं शुद्धभुजं प्राणदं मन्यमानास्तु बहुशः प्रशंसन्
यावन्तः प्रकृतिवर्गाश्च शुद्धभुजस्य गुणातिशयदर्शनेन सम्-
तास्तु प्रति भृशमनुरक्ता आसन् ।

अथापरिद्युर्नृपतिः ज्येष्ठेषु सत्सुपि कनीयांसं शृङ्गभुजं
 यौवराज्यं अभ्यषेचयत् । स च पितानुमतः सैन्यसामन्त-
 परिवृतो दिग्विजयाय प्रतस्थे । अथ जित्वा सर्वान् नृप-
 तीन् संगृह्य च प्रचुरान् अर्थराशीन् जयश्रीविभूषितः स्वां
 पुरीं प्रत्याजगाम । अनन्तर विनीतैर्भ्रातृभिः सार्द्धं राज्य-
 भार वहन् पितर मातृञ्च अत्यर्थमनन्दयत् । अनद्यच्च काल
 रूपशिखया सह सुखसञ्चोगेन ।

देव । सत्यः स्त्रियः केवलं पतिसेवामिव परं धर्मं
 जानन्तीत्यस्य निदर्शनं गुणवरा रूपशिखा च । एवमुक्त्वा
 तस्मिन् विरते युवराजो नरवाहनदत्तः प्रियतमया सार्द्धं त
 पुनः पुनः साधुवादेन समतीषयत् । अथ ससुत्याय प्रात-
 कृत्यं समाप्य च प्रियया सह पितुरन्तिकमाजगाम । तत्र
 च सर्वं दिनं स्थित्वा पितरमासन्त्रा पुनरन्तःपुरं विवेश ।

चत्वारिंशत्तरङ्गः ।

परेद्युः प्रातः युवराजं रत्नप्रभया सह समासीनं गङ्गा-
 सुखादयो मन्त्रिणः समासदन् । ततो मरुभूतिं माल्य-
 चन्दनं गृहीत्वा सहासं चिरेण स्वजित्वापद्भागच्छन्नं दृष्ट्वा
 गोमुखः सपरिहासमब्रवीत् मरुभूते । त्वं लौकिकव्ययं
 सुतोऽपि एतावन्तं कालं यत् नीतिं न शिञ्चितः, एतदतीव
 कष्टं, प्रातः सुरां पीत्वा प्रभुसमीपागमनं किं नीतिसङ्ग-
 तम् ? मरुभूतिः सक्रोधमभाषत गोमुख । राजास्माकं

गुरुः, स एव अस्मान् शिक्षयितुमधिकरोति, नान्यः पापै-
यान् । एतदाकर्णं गोमुखः सम्भितमवदत् मरुभूते ।
दुष्कर्म्मकारिणं प्रभुः स्वयं किं तिरस्करोति ? यं प्रति यद्वक्तु-
सुचितम् अधिकारिण एव तद्वदन्ति । अहं पापात्मा सत्यं,
परं त्वं मन्दित्रमभः केवलं शृङ्गरहितः एतदपि असृष्टम् ।
मरुभूतिरवादीत् गोमुखः । तद्ब्रह्मभक्त्य तवैव युक्तं, तथापि
तव अवश्यत्वं जातिधर्मैः ।

उभयोरेव रूपं परिहायवचनमाकर्ण्य सर्वेषु हसत्सु
गोमुखोऽभ्यभाषत मरुभूतिरेकमवेध्यं रत्नं, कोऽपि अस्मिन्
सूत्रं चालयितुं न शक्तः, परं पुरुषरत्नमेतद्विलक्षणं वस्तु,
तदक्षेत्रेणैव विज्ञं कर्तुं शक्यते, अत्र बालुकासेतोरारख्यानं
कथ्यते श्रूयताम् ।

आसीत् प्रतिष्ठाननगरे तपोदत्ता नाम कश्चिद् ब्राह्मणः ।
स तु शैशवे अध्ययने एकात्ममनाविष्ट इति सर्वे स्वजनास्तं
निरभर्षन् । एकदा स अत्यन्तं निर्भर्षितः सञ्जातवैराग्यः
ब्रह्मचर्यार्थं गङ्गातीरम् गतः । अथ गच्छता कालेन देव-
राजस्तं दुश्चरं तपश्चरन्तं दृष्ट्वा निवारयितुं द्विजवेशेन
तत्रागत्य तटात् बालुकाः समुद्रतः तरङ्गोपरि निक्षेपु-
मारभे । तपोदत्तेन तद्दर्शनजनितकौतुकेन मीनं परित्यज्य
सनिर्बन्धं कारणं परिदृष्टश्चाब्रवीत् ब्रह्मन् । मया लोकाणां
पारगमनार्थं खेतुर्निर्मियते । तदाकर्ण्यं तपोदत्तः प्रोवाच
ब्रह्मन् । प्रबलस्त्रीतसि बालुकाभिः खेतुर्निर्माणप्रयानं
केवलं सूख्यतामनुमापयति । तन्निवर्त्तस्व । इन्द्र उवाच यदि
तव ईदृशं ज्ञानमस्ति, तदा विना यत्नमप्युत्पश्यस्य,

त्रतीपवासैर्विद्यां साधयितुं कथमुद्यतोऽसि ? यदि एवं कृते विद्या लभ्येत, तदा पृथिव्यां न कोऽपि अध्ययनाय यतेत । एवमुपदिष्टो देवराजेन, तयोदत्तस्मादीशमुपदेष्टुं युक्तं मत्वा तपसो विरम्य गृहं प्रत्यावर्तत । तस्मात् सुबोधो जनोऽक्लेशेन बोध्यते न तु दुर्बोधः, स तु बोधितोऽपि प्रत्युत् कुप्यति, तन्निर्दर्शनं मरुभूतिरेव ।

अथ हरिशिखोऽवादीत् देव ! सुबुद्धिरनयास्त्रेण बोधितुं शक्यते, अत्र मञ्जुका कथा स्मृतिमारूढा, सा निश्चयताम् । पुरा वाराणस्यां विरूपश्मर्मा नाम कुरूपो निर्धनश्च कश्चित् ब्राह्मणः प्रतिवसति स्म । स खलु स्वस्य कुरूपतया निर्धनतया च नितरां दुःखितस्तपीवनं गत्वा रूपसम्पत्तिलाभाय तपस्त्रेपि । कदाचित् देवराज कुत्सितविक्षतव्याधितशृगालवेशेन अग्रतः समुपस्थितं दृष्ट्वा असी व्यचिन्तयत् सर्वमेव सऋतमिःवार्धानं तस्मात् अलं क्लेशेन, इत्यवधार्य तपसो विरम्य गृहं प्रस्थितः ।

हरिशिखस्य दृष्टान्तगर्भमिदं श्रुत्वा गोमुखो अन्वमोदत । परं मरुभूतिः सकोपमवादीत् गोमुखस्य मुखे एव सर्वं, हस्ते किमपि नास्ति । वीरा हि वाक्कलहं लज्जाकारमामनन्ति । एवमुक्त्वा योडुमुद्यतं तं युवराजः सस्मितसास्त्वयित्वा गृहं प्राहिणोत्, अगमयच्च दिनं स्वयं दैनिकं कार्यं समाप्य ।

अपरेद्युः सर्वेषु समासीनेषु मरुभूतिः पूर्वदिनव्यापारेण सलज्जमधोमुखः समतिष्ठत । ततो रत्नप्रभा समभाषत नाथ ! भवान् गुरुभक्तान् विशुद्धचरितानितान् मन्त्रिणः

प्राप्य यथा सौभाग्यशाली वर्तते, एते अपि त्वां प्रभुं प्राप्य
तथा धन्यमन्या वर्तन्ते । तन्मन्ये भवतां पूर्वसुकृतमेव
एतादृशसंयोगस्य कारणमिति ।

रत्नप्रभायां विरतायां वसन्तकतनयस्तपन्तकः प्रीवाञ्च
देवि । सत्यं वयं प्राक्तनसुकृतप्रभावेण एतादृशं प्रभुमलभा-
महि । विना पूर्वसुकृतम् एतादृशी सङ्घटना नैव भवेत्,
तदत्र कथामिकां कथयामि श्रूयताम् ।

अस्ति श्रीकण्ठाख्ये जनपटे विलासपुरं नाम नग-
रम् । तत्रासीत् विलासश्रीलो नाम महीपतिः । स खलु
प्राणसमया महिष्या कमलप्रभया साईं भोगसुखेन काल-
मनयत् । क्रमेण तस्मिन् नगरे जरायां तच्छरीरं प्रवि-
ष्टायां राजा नितरां दुःखितः जरया स्नानं मुखं प्रियायै
दर्शयितुमनिच्छुर्वहु विचिन्त्य मरणमेव श्रेयस्कारं निश्चि-
काय । अनन्तरं मभासीनस्तरुणचन्द्रं नाम वैद्यमाह्वय
जराशान्तिरूपायमपृच्छत् । धूर्त्ता भिषक् राज्ञस्तथाविधं
वचनमाकर्ण्य प्रवलेनार्थलीभेन परिणाममदृष्ट्वा अब्रवीत्
महाराज । उत्तममौषधमस्ति, यदि भवान् घण्टास निर-
न्तरं भृगृहेऽवस्थाय तदीषधं सेवेत, तदा निःसशयं पुन-
र्यौवनमाप्स्यति । मूटमतिर्नृपस्तद्वचसि सुविश्वस्तः भूतले
गृहमेकं विनिर्ममे । मूर्खा विषयिणः प्रायेण सदसद्-
विवेकरहिता भवन्ति, तथाहि मन्त्रिभिर्विशेषेण प्रबो-
धितः स राजा तेषां वचांसि अनादृत्य धूर्त्तं वैद्यमेव अनु-
ससार । प्रविवेश च राजपरिच्छदं विहाय तत् भूमध्य-
गृहम् । केवलमेकी वैद्यभृत्यस्तस्य परिचारकोऽभवत् ।

षण्मासात् परमेकदासौ भिषक् तत्र राजान द्रष्टुं गतोऽप-
श्यत् क्रमेण जराया एव प्रादुर्भावी वर्तते । अनन्तर वहि-
रागत्य अनुसन्धाय राजसदृशाकृतिं पुरुषमेकं प्राप्य सर्वं
वृत्तान्तं तस्मै निवेद्य राज्यलोभं प्रदर्श्य वशीचकार ।
अनन्तर तस्य भ्रूगृहस्य अपरप्रान्तादारभ्य सुगुप्त सुरङ्गा-
मेकां निम्नाय रात्रौ तथा तत्र प्रविश्य राजान सुप्तमवधीत्,
अरक्षीच्च तं पुरुषं राजशय्यायां तिमिरमये कूपे राजकले-
वर निक्षिप्य । अनन्तरं सुरङ्गामरुणञ्च ।

परेऽहनि प्रातः धूर्त्तराजो वैद्यः सभामेत्य मन्त्रिणो-
ऽब्रवीत् अहं षण्मासाभ्यन्तर एव जरां शमयित्वा राजानं
युवानमकार्षम्, अनन्तरं मासद्वयात् परं राजा नूतनं
कलेवरमाप्नोति, यदि मम वचसि अविश्वासः तर्हि
भवन्तः सुरङ्गाद्वारि स्थित्वा प्रत्यक्षं पश्यन्तु । एवमुक्त्वा
मन्त्रिणो भ्रूगृहं नीत्वा दूरात् कृत्रिमं राजशरीरं दर्शया-
मास । कथयामास च अस्मिन्नेवावसरे मन्त्रिणां प्रत्येकस्य
नामधेयम् अधिकारञ्च कृत्रिमाय राज्ञे । ततश्च क्रमेण
मासद्वयाभ्यन्तरे कौशलेन अन्तःपुरवासिनां नामानि
अधिकाराञ्च कथयित्वा तं नूतननृपं सर्वाभिज्ञं चकार ।

अथ नवमे मासि वेद्येन तस्मिन् नवे राजनि भोगपुष्ट-
शरीरे भ्रूगृहादानीतं सर्वं मन्त्रिणं परिजनाश्च तं युवानं
राजानं परितस्थुः । ततोऽसौ युवानरपतिः कृतस्नानः अज-
रिति नाम ख्यापयन् सिंहासनासीनः प्रजापालनकर्म्मणि
प्रावर्तत । प्रजाश्च वैद्यस्य रसायनप्रभावेण राजानं पुन-
र्यौवनप्राप्तममन्यन्त । अजरो नृपः प्रकृतिवर्गान् प्रधान-

महिषीञ्च वशीकृत्य मित्रैः सह सुखेन राज्यं शशास
मंवद्वेद्यामास च विशेषसम्मानेन तरुणचन्द्रं मित्रं पद्म-
दर्शनञ्च हस्तिनोऽश्वान् ग्रामांश्च पुरस्कृत्य । परं स त वैद्यं
विश्वासघातकम् अल्पमपि न विशश्वास । कदाचित् असी
वैद्यः तम् अजरं स्वेच्छाप्रवृत्तं दृष्ट्वा अवादीत् त्वं मामव-
ज्ञाय स्वेच्छया आप्निपत्यं करोषि, किमाश्चर्यम् ? अना-
त्मज्ञ । न जानासि, कस्यानुग्रहेण राजासीरिति ।

तदाकार्ष्यं अजरोऽब्रवीत् वैद्य । त्वमतिमूर्खं, कोऽपि
कस्यापि न कर्ता नापि दाता, प्राक्तन कर्मैव सर्वस्य सर्व
विधत्ते । तत् त्वं वृथा दर्पं मा कार्षीः, अहं विजेन तप-
सैव राजाभवम्, अतिशीघ्रमेव तत् तव प्रत्यक्षीकानि-
ष्यामि । एवमुक्त्वा तस्मिन् विरते भीतो वैद्यः समचिन्तयत्,
हा कष्टम् । अद्य अजरो गम्भीरं प्राज्ञ इव कथयति, विभिमि-
हि यदि विरक्तं, सर्वं रहस्यं प्रकाशयेत्, तद् यावत् इदानी-
मजरौ मया अनुवर्तनीयः, किञ्चाय मां किं प्रत्यक्षीकार-
येत् तदपि द्रष्टव्यम् । इत्यालोच्य वैद्यस्तथेति विरराम ।

एकदा नरपतिरजरस्तरुणचन्द्रादिभिः माद्वं पर्य-
टनार्थं वह्निर्निर्गत्य कस्याश्चित् नद्यास्तीरे समुपतस्थे । तत्र
च स्नीतसि भासमानानि पद्म सौवर्णानि पद्मानि दृष्ट्वा
भृत्यैरानीतानि पर्यवेक्ष्य सन्निहित तरुणचन्द्र वैद्य तदा-
कारान्वेषणाय समादिशत् । वैद्यः अगत्या राजादेशेन
सम्मतः नद्यास्तीरमनुसृत्य पद्माकरमन्वेष्टुं जगाम । अज-
रश्च क्रियन्तं कालं पर्यटित्वा पुनर्गृहं प्रत्यागच्छत् ।

वैद्यः सुबहुदूरं गत्वा नदीतटे एकं शिवमन्दिरं दृष्ट्वा

प्रविवेश, ददर्श च तत्समक्षम् अपूर्वमेकं सरः, तर्त्तारि च महान् वटवृक्षः, तस्य शाखायाम् एकं नरकङ्काल लम्बतः । स तु तत्तरुतले क्षणं विश्रम्य तस्मिन् सरसि स्नात्वा देवदेवं प्रपूज्य च उपविष्टः स्वं कर्त्तव्यमचिन्तयत् । अत्रान्तरे सहस्राभ्यो दद्यात् वृष्टिः पपात, तेन च लम्बमानात् नरकङ्कालात् यावन्तो वारिविन्दवः सरसीसोपानसलिलेषु पेतुः ते एव सौवर्णकमलान्यभवन् । एतदवलोक्य विस्मितो वैद्यराजो व्यचिन्तयत् किमाश्चर्यम् ? अस्मिन् विजने कां वा पृच्छामि, अथवा वैचित्र्यं विधातुः केन वा लक्ष्यते ? भवतु तावत् पद्माकरोऽयं मया दृष्टः, इदानीं लम्बमानं नरकङ्काल सरसि निक्षिपामि, यदा एतत्संयोगेन जलविन्दुभ्यः सौवर्णकमलानि उत्पद्यन्ते, तदा अस्मिन् सलिले निक्षिप्ते बहूनि तादृशानि पद्मानि सम्भविष्यन्ति । इत्यालोच्य वृक्ष-शाखायास्तत् नरकङ्कालं पातयित्वा सरसि निक्षिपेत् । प्रतिनिवृत्ते च स्वदेशाभिमुखं तं दिवसं तत्र देवमन्दिरे स्थित्वा । अथ कियता कालेन विलासपुरमेत्य अजर नृप-मभ्यवादयत् ।

अथ तेन सकुशल स्वं निदेशं परिपृष्टोऽसौ वैद्यराजः सर्वं वृत्तान्तमवर्णयत् । ततो नरपतिः वैद्यं निर्जनमानीय अवादीत् यदिदं त्वया सौवर्णपद्मस्थानं दृष्ट्वागतं तदति-मनोरमम् । तत्र च वटशाखायां यत् नरकङ्कालं दृष्टं तत् ममैव पूर्वकलेवरम् । पूर्वमहम् ऊर्ध्वपदं स्थित्वा तपस्या-मकरवं, सिद्धे च तपसि तत् कलेवरम् अत्यजम् । मदीयेन तपःप्रभावेणैव तत्कलेवररुधोगात् सौवर्णकमलानि उत्-

पयन्ति । त्वत् कङ्काल जले निक्षिप्य बन्धुकायं क्षत-
वानसि, तस्मिन् जलनि त्वं मे बन्धुरासी, तेन सात्प्रव-
मदि मया सहैव मिलित । तद्वयस्य । अहं एत् पूर्वमेव -
पभावात् जालिन्तरस्य राज्यञ्चावाप्तवानसि, तत् त्वया
प्रयत्नीकृत, तस्मात्सहैव परिहर, मा दु खं कार्षी, विना
प्राक्तन क्रौञ्चि विमपि ए, तं न एकीति । प्राणिन, सर्वे
भूमिष्ठा एव प्राक्तनस्य कर्तव्यं फलानि लुञ्चने । वैद्य-
राजः वरपतिरजनाय तद्वत् निश्चय विज्ञास्य व सन्तो-
सवाप । ततोऽस्मी नमः वैद्याय पशुरान् अयान् प्रदाय
बन्धुभिः परिवृत, पूर्वदुःखितान् राज्यं निष्कण्टकं बुभुजे
तदाहाराज । भवानपि अणकं पूर्णदुःखितान् प्रमु-
नी दैत् कथमेवं सादृशं देवस्य महान् प्रसादः ? नर-
वाहनदत्तः अपूर्वमिदम् आस्थान तदन्तर्कमुखात् श्रुत्वा
क्लात्सुदतिष्ठत् । समस्य च स्नानादिकं गत्वा च पितृ-
रत्तिकं तैस्तेर्मन्त्रिभिः सादृशं आहारादिकमकरोत् । ततो-
ऽपराजे सुवादिकं भोगद्रव्यं सेवित्वा सानन्दं तं दिवस-
मत्यावाहयत् ।

एकचत्वारिंशत्तरङ्गः ।

परंऽहनि युवराजे रत्नप्रभया मन्त्रिभिश्च सादृशं स्व
भवनमध्यासीने नानाविधानालापान् कुर्वति भवनाद्

वह्निः पुरुषस्य रोदनध्वनिरुद्दिष्ठत् । कथं कथमिति युव-
राजेन पृष्टे कापि किङ्करी समेत्य अत्रवीत् देव । धर्मं
द्विगिरिर्नाम कञ्चुकी तीर्थयात्रार्थं गतः प्राणान् तत्याज इति
संवादम् एकस्मात् मूर्खात् बन्धोः प्रमुखात् आकर्ण्य तस्य
भ्राता धर्ममित्रः शीक्रेण रोदिति । साम्प्रत तत्स्वजनास्तं
सान्त्वयित्वा गृहमनयन् ।

एतदाकर्ण्य दयार्द्रचेतसं युवराजमतीव दुःखितं दृष्ट्वा
रत्नप्रभा समभाषत नाथ । बन्धुवियोगो मानवानां यथा
क्लेशवहस्तथान्यः क्वोऽपि न । यदि विधाता मनुष्यम्
अजराभरमकरिष्यत् तदा ते नैतादृशदुःखभागिनो आभवि-
ष्यन् । मरुभूतिरवादीत् देवि । यदाज्ञापयति भवती, तत्
सत्यं, किन्तु मनुष्याणां तदसम्भवम् । अत्रैतां कथां कथ-
यामि निश्चयताम् ।

अस्ति चिरायु नाम नगरम् । तत्रासीत् चिरायुर्नाम
राजा । तस्य नागार्जुनाभिधं दयावीरं प्रसिद्धः सचिवो
ऽभवत् । स खलु रसायनगुणेन राजानमात्मानञ्च चिरा-
युषमकरोत् । कदाचित् महसा स्व पुत्रं कालकवले निय-
तित दृष्ट्वा असौ अमात्यः नितरां शोकाकुलो भूत्वा मर्त्य-
लोकात् मृत्युं निवारयिष्यन् रसायनविद्याप्रभावेण अमृत
प्रसुत कर्तुमुदयच्छत । क्रमेण अमृतं प्रायेण प्रसुत पर-
मेकमात्रयैव औषध्या विहीनमतिष्ठत् । तस्याश्च औषधि-
र्योगं प्रतोक्षमाणं तं नागार्जुनं दृष्ट्वा भीतो देवराजः तत्-
क्षणम् अश्विनौ समाह्वय कार्यमुपदिश्य च मर्त्यलोका
प्राहिणोत् ।

तौ च भुवमवतीर्थं नागार्जुनस्य गृहमेत्य तं सम्बोध्य
 च देवराजसन्देशं न्यवेदयतां महात्मन् । भवान् विधातु-
 नियममुल्लङ्घ्य मरणधर्मिणी मानवान् अमरान् कर्तुमुद्यतः
 अतुचितमाचरति, एवं कृते देवमनुष्ययोः कः प्रभेदः
 याज्ययाजकयोरसदभावेन जगत् विनश्येत्, तदलममृत
 करणप्रयासेन भवतः, नो चेत् देवाः क्रुद्धा भवन्तमभिशा-
 ष्यन्ति, भवान् यस्य शीकेन अभिभूतः कार्योऽस्मिन् प्राव-
 र्त्तत, स खलु स्वर्गं गतः ।

एवमुक्त्वा अश्विनी विरतीं दृष्ट्वा नागार्जुनं सविषाद-
 मचिन्तयन् यद्यहं देववचसि अवज्ञामकरिष्यं तदोभौ
 देवकुमारौ साश्रुतमेव मामभिशापिन अयोजयिष्यताम्,
 एतस्माच्च महोद्योगात् विरती मनोरयसिद्धिर्वाधः, पुत्रश्च
 स्त्रेण कर्मबलेन स्वर्गमगात्, तदलं शीकेन, किं करोमीति
 समालोच्य कुमारौ सम्बोध्य प्रत्यवादीत् भवतोरादेशेन
 देवराजवाक्यं गृहीत्, यदि भवन्ती अद्यप्रभृति पञ्च दिना-
 भ्यन्तरे नागमिच्छतां तदा मे एष समुद्योगः सफलोऽभवि-
 श्यत्, अनृथाश्च अजराक्षरा अभविष्यन् । एवमुक्त्वा पश्यतो-
 स्तयोरमृतनिर्झारोपयोगीनि सर्वाणि द्रव्याणि भूमध्ये
 निधाय तौ यथाविधि सत्कृत्य व्यसर्जयत् । तावपि त्रिदिव
 गत्वा सवाद्मिमिच्छाय निवेद्य तं निरुद्वेगमकाष्टीम् ।

अथ चिरायुषा नरपतिना यौवराज्ये अभिषिक्तः पुत्रो
 जीवहरो नाम स्वां जननीं धनपराभिधाम् अभिवादयितुं
 तत्समीपमगात् । धनपरा पुत्रं प्रापयौवराज्यं सहर्ष
 दृष्ट्वा अवादीत् वत्स । यौवराज्यमिदं लब्ध्वा मा नन्दोः,

अस्य प्राप्तिस्ति कुलक्रमागता, न तु तपोलब्धा । तव अनेके सोदराः सुचिरं यौवराज्यं कृत्वा कालघासे निपतिताः, कीऽपि तेषां कदापि राजा नाभवत् । तद् युष्माकं यौवराज्यं विडम्बनमेव । तव पिता साम्प्रबन्धम् अष्टशताब्दो-मतिक्रान्तः, अतोऽपि कति कालान् जीविष्यति, की वक्तुं शक्नुयात् ।

तदाकण्ठ्यं विषण्णं पुत्रं पुनर्धनपरा प्राह वक्त्र । यदि राजा भवितुमिच्छन्ति, तदा इममुपायमवलम्बस्व । युष्माकममात्यो नागार्जुनः प्रतिदिनमाङ्गिक समाप्य यदा भोजनाय गच्छेत् तदा यो यत् प्रार्थयते, तस्मै तद् दत्त्वा आहाराय स उपविशति । तद् यदि त्वं तस्मिन् समये तत्रोपस्थाय त तदीयं मस्तकं प्रार्थयेथाः, तर्हि स सत्यपात्रसंयतस्तत्क्षणं त्वयं शिरो दत्त्वा प्राणान् त्यज्यति । राजापि तद् प्रतिश्रीकान् निश्चितं देहं त्यज्यति वा वनभाङ्गविष्यति ।

जीवहरो मातुर्वचनं बहु समाहृत्य राज्यलोभिन तादृशे अनिभगवहे कार्ये प्रवृत्तः बन्धुस्नेहमपि विसम्भार । तस्यै च परस्मिन्नहनि नागार्जुनगृहं गत्वा तस्य आहारसमयं प्रतीक्षमाणः । अथाहारसमये उपस्थिते वदान्यवरो नागार्जुनः कीऽन्न उपस्थित इति अपृच्छत् । जीवहरस्तदेव नदन्तिकमुपसृत्य तन्मस्तकं प्रार्थयामास । नागार्जुनो राजनन्दनस्य तादृशीं प्रार्थनामाकर्ण्य सविस्मयमवादीत् वक्त्र । त्वं नांमस्थितिः । कनः मदीयं मस्तकं गृहीत्वा किं करिष्यसि ? अथवा किं तेन श्रुतेन, यदि प्रयोजनं तदा कृत्वा

गृहाण । एवमुक्त्वा तेन शिरसि प्रदातुं प्रसारिते राज-
कुमारो रसायनदृढायां तद्ग्रीवायां खड्गमपातयत्, पर
खड्ग एव चूर्णतामाप । इत्यं बहुषु खड्गेषु चूर्णितेषु जीव-
हरस्तन्मूलकं ग्रहीतुमशक्तुवन् परं विसिस्त्रिये ।

क्रमेण वार्त्तामिमामाकर्ण्य राजा तत्क्षणं मन्त्रि-
भवनमेत्य तस्मात् व्यापारात् पुत्रमवारयत् । नागार्जुनस्तु
राजानं क्षम्योध्य प्राव्रवीत् देव । अहं जातिस्मरं, अहं
प्रथमात् जन्यनः प्रभृति अर्थिनि स्वं शिरो दददेव नव-
धिकनवति जन्म समतिक्रान्तवान्, अस्मिन् जनने शिरो-
दानव्रत मे प्रतिष्ठां यास्यति । परार्थिनि पराङ्मुखे अहं
शतजन्मार्जिते व्रतफले वञ्चितो भवामि, केवलमहं महा-
राजसाक्षात्कार प्रतीक्षमाण एतावन्तं समयमत्यडाहय,
तदिदानीं राजसाक्षात्कारो मया लब्धः, तदस्मिन् विलज्जिन,
राजकुमारेण सुखेन स्वं शिरश्छेदयामि, न वारयतु मां
महाराज इत्युक्त्वा राजानमालिङ्ग्य एकविधं चूर्णमानोऽथ
राजकुमारस्य खड्गमनेपयत् । अवदच्च राजकुमारं प्रहर-
मासिति । ततश्च राजकुमार एकेनैव पहारेण तस्य शिर-
श्छिच्छेद । छिन्ने च तस्मिन् अन्तःपुरे महान् रोदनध्वनि-
रुत्तस्थी । तच्छ्रुत्वा राजनि हा मन्त्रिन् । इत्युक्त्वा प्राणां-
स्यक्तुमुद्यते सहसा आकाशसरस्वती प्रादुरासीत् यथा ना-
गार्जुनोऽथ जननान्तरे बोधिसत्त्वेन सदृशीं शुभ्रां गति
प्रतिपत्स्यते । तन्महाराज । आसहत्याया विरम्य वस्तु-
वर्गेषु प्रशंसां लभताम् ।

एवमुक्त्वा देववाण्यां विरतायां राजा तस्मान्तरण्यव-

मायात् विरतः कियन्तं कालं गृहं गत्वा जीवहराय
राज्यं समर्प्य तपोवनमगमत्, अलभत च कियन्तं कालं
तद्वस्तुषा शुभां गतिमिति ।

कियति काले च गते नागार्जुनतनयाः पितृघातिनं
जीवहरं सिंहासनस्थं यमसदनं प्रेषयामासुः । तच्च पुत्रं
मृतं श्रुत्वा तन्माता च मानवीं लीलामत्यजत् । तस्माद्
देवः पश्यतु, यो हि अनार्य्यचरितं पश्चिं वर्त्तते, कदापि
तस्य शुभं न भविष्यति । यच्च मर्त्यानां मृत्युनिवारणाय
मृतं सृष्ट्वा जगति अलीकिकीं रसायनविद्यानिपुणतां
प्राप्स्येत् सोऽपि नागार्जुनो देहं त्यक्त्वा मृत्योर्वशतां प्रति-
प्रेते, का कथा अन्येषामिति ।

द्विचत्वारिंशत्तरङ्गः ।

अथान्येद्युः प्रातर्युवराजो रत्नप्रभां सान्त्वयित्वा पित्रा
ज्जन्तुं मन्त्रिगणपरिवृतो सृगयार्थं ससैन्यः प्रायात् । सतत
नानाविधान् वन्यान् जन्तून्नुसरन् श्रमापनीदनार्थं कियन्तं
कालं विश्रामम् । विश्रमानन्तरं पुनरश्वमारुह्य रीमुखेन
सह वनान्तरं प्रविश्य गुटिकाभिः क्रीडितुमारभे । अत्रा-
न्तरे तेन प्रथा कापि सिद्धतापसी गच्छन्ती महसा युव-
राजप्रक्षिप्तं गुटिकां गात्रे पतितामवलोक्य सस्मित-
सवादीत् राजपुत्र ! त्वाट्क्षेन अहंयुना सह कर्पूरिकायाः

परिणयो युज्यते । एतदाकर्ण्य नरवाहनदत्तः अश्वादेव-
तीर्थे तापसीसकाशमेव क्षमां प्रार्थयाञ्ज्वा । सापि तुष्टा
तमाश्रिता नन्देऽप्यनु ।

अथ युवराजस्तापसीं साधुशीलां सत्यवादिनीञ्चालक्ष्य
सविनयमदृच्छत् भगवति । भवती यस्याः कर्पूरिकायाः
कथाभाष्यातवती, सा का ? तस्याः परिचयदानिन मे
कुतूहलं शमयतु । तापसी अद्रवीत् वल्य । सनुद्रपारवर्त्तिनि
वर्षेण अत्र नरः कर्पूरिका नाम राजा अस्ति, कर्पूरिका
तस्यैव कथा । अस्ति त्रिलोचनां तत्तमा कापि सुन्दरी ।
परमतीव पुरुषद्वेषिणी, विवाहकथायां प्रवृत्तायाम् अग्नि-
रिव ज्वलति । मन्ये यदि त्व ख्य गत्वा तां प्रार्थयेथा,
तदा सा त्वां परिणेतुं कदाचित् अभिलषिष्यति । तत्
सत्वरं गच्छ, पयि दुर्गमानि वनान्यतिक्रमितुं यस्ति क्लेशो
भविता, तत्र गन्तव्यं, तस्मिन् क्लेशे सांढे तव परम
मङ्गल भविष्यति ।

एवमुक्त्वा तापस्यामन्तर्हितायां नरवाहनदत्तः कर्पूरि-
कार्यं नितान्तमुत्सृज्य अमभत् । अथ कर्पूरिकान्वेषणार्थं
त्वर्थ्यमाणः पार्श्वचरो गौमुखीऽब्रवीत् देव । नाममात्र-
श्रवणेनैव दिव्याङ्गनां परित्यज्य उज्ज्या सामान्यमानव्याः
कृते एकाकिनः संशयदोलामारुह्य सागरपारममनं कि
युक्तम् ? पश्यतु देवः कियदसङ्गतमेतत्, तद् विश्लेषविदुषा
भवता सहसा ईदृशे कार्ये न प्रवर्त्तितव्यम् । इत्थं प्रबोध्य-
मानोऽपि युवराजः सिद्धतापस्याः कथामनुसृत्य मन्त्रि
वाक्यमगणयित्वा अश्वमारुह्य कर्पूरनगरं प्रतस्थे । प्रभुणा

भृत्यवचसि अगृहीतेऽपि भृत्यस्य प्रभोरनुसरणमविचारिणैव कर्त्तव्यमिति विविच्य गोमुखः युवराजमनुसरन् अश्वमचोदयत् ।

राजा तु पुत्रं नरवाहनदत्तमदृष्ट्वा अग्रत एव चलित इति मन्यमानः ससैन्यः कोशास्त्रीं प्रति न्यवर्त्तत । युवराजसहचारिणोऽपि तदेव विविच्य राजानमनुजग्मुः । क्रमेण राजा राजधानीमागत्य युवराजमनागतं निशस्य सोत्कण्ठ सपरिजनो नरवाहनदत्तमागच्छत् । रत्नप्रभा युवराजस्य अनागमनेन नितान्तमुत्कण्ठित श्वशुरं दृष्ट्वा प्रणिधानेन ज्ञातवृत्तान्ता अवादीत् देव । आर्य्यपुत्रः कस्या अपि सिद्धतापस्याः प्रमुखात् कर्पूरिकाया वार्त्तां निशस्य तामुद्दीढु गोमुखेन सह समुद्रपारस्थं कर्पूरसम्भव नगरं प्रायात्, शीघ्रमेव कृतकार्य्यः प्रत्यागमिष्यति । एतदाकर्ण्य समाश्वस्त. वत्सराजः स्वं मन्दिरं जगाम ।

सपत्नीसङ्घटनेन स्त्रियः प्रायेण ईर्ष्यापरा भवन्ति, रत्नप्रभा पत्युत तदाकर्णनेन सन्तुष्टा एव पथि पत्युः क्लेशशान्तये मायावतीं नाम विद्यां प्राहिणोत् । सा च पथि युवराजं प्राप्य त रक्षितुमनुससार । अहो पतिहितैषिण्यः पतिव्रता नियतमेव पत्युर्हित कामयन्ते । नरवाहनदत्तसु गोमुखेन सह सुदूरं गत्वा यदा भीषणमेकमरण्यं विवेश तदा सा विद्या कुमारीवेशेन उपस्थाय तमब्रवीत् भद्र । अहं रत्नप्रभा प्रेषिता मायावती नाम विद्या, अहमलक्षिता पथि भवन्तं रक्षिष्यामि, तद् भवाद् निशङ्कं व्रजतु । एवमुक्त्वा तस्यामन्तर्हितायां तत्रभावेण युवराजस्य

चुधा तृष्णा अध्वश्रमश्च सुदूरमगमन् । तेनासौ रत्नप्रभां बहु
प्रशशंस ।

क्रमेण पद्मिनीनायके अस्ताचलशिखरमारोहति नर-
वाहनदत्तः गोमुखेन सह एक सरः संप्राप्य स्नानादिकं
विधाय स्वादूनि फलानि मूलानि चोपयुज्य तरुतलेषु अश्वं
संयम्य वृक्षमारुह्य च निद्रामभजत । क्षणान्तरे सन्धस्त
तुरङ्गचीत्कारेण उभावेव जागरितौ तलेषु दृष्टिं निक्षिप्य
एक सृगेन्द्रम् अश्वमेकमाक्रम्य हतवन्त दृष्टवतुः । एतदव-
लोक्य नरवाहनदत्तन् अश्वरक्षणार्थमवतरन्तं निषिध्य
गोमुखोऽब्रवीत् देव । शरीर सम्यन्ति मन्त्रश्च राज्ञो राज्य-
सूल, तत् सर्वया शरीरं रक्षणीयं, भवान् तत् शरीरम्
अगणयित्वा विना शस्त्रं केन साहसेन जगदिजभिधा-
वति ? देहरक्षणायैव वयं वृक्षमारुह्य स्थिताः । तन्निवर्त्त-
तामस्मात् प्राणसंशयात् ।

गोमुखे एवलुक्त्वा विरते नरवाहनदत्तः लक्ष्मण तरो
स्तन्म्यात् एकेनैव छुरिनाप्रहाणेन अश्वहन्तारं विव्याध ।
स तु विव्रीडि यदा जितेऽसञ्जनाक्रम्य विनाशितदात्
तदा नरवाहनदत्तः गोमुखजकाशात् खड्गमादाय त सृग-
राजं द्विखण्डमकरोत् । ततश्च वृक्षाप्रादवतीर्थं खड्गं
गृहीत्वा पुनर्वृक्षमारुह्य लुष्वाप ।

अथ प्रभाते सञ्जुष्याय पादचारिणैव कर्पूरिकामुद्दिश्य
प्रस्थित त गोमुखश्चित्तविनीदनार्थं कथामिकां वक्तुमारभे ।

अस्ति इरावती नाम नगरी । तत्रासीत् परित्याग-
सेनो नाम नरपतिः । तस्य द्वे भार्य्ये, एका अधिकसङ्गमा

नाम मन्त्रिकन्या । द्वितीया काव्यालङ्काराख्या राज-
वंशीया । द्वयोरपि पुत्रानुत्पत्तौ क्षुब्धमना राजा पुत्रकामो
यथाविधि अम्बिकां देवीमाराधितवान् । अथ सन्तुष्टा सा
भगवती प्रत्यङ्गमाविर्भूत् तस्मै दिव्यं फलद्वयं दत्त्वा समा-
दिशत् वत्स । समुत्तिष्ठ, इमे फले नीत्वा पत्नीभ्यां प्रयच्छ,
एतयोर्भक्षणात् तव पत्न्यौ वीरं सुतद्वयं प्रसोष्येते । एव-
मुक्त्वा देव्यामन्तर्हिनायं राजा प्रातरुत्थाय हस्तयोः फल-
युगले दृष्ट्वा परां प्रीतिमापन्नः पत्नीभ्यां स्वस्ववृत्तान्तमा-
ख्याय रात्रौ मन्त्रिणः सम्मानार्थं तद्दुहित्रे अधिक-
सङ्गमायै अग्रतः एक फल दत्तवान् । सा च प्राप्तमात्रमेव
तत् भक्षितवती । ततश्च राजा द्वितीयपत्न्यर्थं द्वितीयं
फल शय्याशिरसि निधाय तां रात्रिं तद्दृष्ट्वा एव यापयन्
मिद्रामलभत । अत्रान्तरे सा अधिकसङ्गमा एव पुत्रद्वया-
र्थिनी राजानमलिवेद्य तत् फलमपि अभक्षयत् । प्रातश्च
फलमन्त्रेपितुं प्रवृत्ते अधिकसङ्गमा अब्रवीत् देव । अहमेव
तदपि अभक्षयम् । तच्छ्रुत्वा राजा सविषादः समस्तं दिन-
मतिवाह्य रात्रौ काव्यालङ्काराया भवने शयितुमगमत् ।
तस्यां स्वं फल प्रार्थितवत्यां राजा तत् सर्वं सत्यमेवाचख्यौ ।
तदाकथ्यं सा नितरां दुःखिता तूष्णीमतिष्ठत् ।

अथ गच्छति काले गर्भवती अधिकसङ्गमा समये पुत्र
द्वयमसूत । राजा पुत्रजन्मना हर्षितः बहून् महोत्सवान्
कृत्वा ज्येष्ठं नाम्ना इन्दीवरसेनं कनिष्ठं स्वस्य अनिच्छया
फलभक्षणात् अनिच्छासेनमकरोत् । काव्यालङ्कारा तु
सपत्न्याः पुत्रयोर्दिनेदिने वृद्धिं निगम्य ईर्ष्याया समधिक-

दुःखिताभवत्, व्यचिन्तयच्च कौशलेन तौ विनाशयितुम् ।
बालकौ यथा प्रतिदिनं वृद्धिं प्रापतुस्तथा काव्यालङ्काराया
अपि वैरतरुर्वर्धत । क्रमेण तौ अतिक्रान्तशैशवी भुज-
बलेन दर्पितौ पितरमेव दिशो विजितुं प्रार्थितवन्तौ ।

राजा पुत्रयोः प्रार्थनया नितरां प्रीतस्त्वावमुच्चाय
द्विजयार्थं आयोजनाय समादिदेश । संवृत्ते च सर्व-
स्मिन् आयोजने पुत्रावाङ्म प्रोवाच वृत्तौ । युवां मे
देवीदत्तौ सन्तानौ, यदा युवदा, त्विदं तद्वटप्रापतेत्
तदा दुर्गतिहरां भगवतीमदिकां स्परिष्यः । एवमुप-
दिश्य पुत्रौ दिग्जयार्थं व्यदर्शयत् ।

प्रयाणसमये च तयोर्जननी इन्द्रिजन्तम' ब्रह्मि मङ्ग-
लानि अन्वतिष्ठत् । राजा पुत्रयोर्जातामहं प्राज्ञतमं प्रधान-
मन्त्रिणं सङ्गमकमपि पुत्रावुपहितौ । भ्रातरौ प्रथमं
प्राचीं जित्वा बहुभिर्नृपैः समेतौ दक्षिण-दिशि प्रत-
स्थाते । क्रमेण पुत्रयोर्जातवार्तापुत्रद्वयं राजदृश्यती अन्त्ये
हर्षमापनुः, परं विजातां नितान्तदुःखितां प्रतिदिनं
विद्वेषानलदग्धशरीरा तौ विनाशयितुकामा राजनामा-
ङ्कितपत्रमेकं लिखित्वा जैनचित् स्तुतुचरेण स्तम्भावारं
प्रेरित् । पत्रार्थोऽयं, यथा सामन्ता । पुत्रौ मम भुजबल-
दर्पितौ सर्वां वृथिवीं जित्वा ततो मां विनाश्य स्वयं राज्यं
गृहीतुकामौ मया विदितौ, तद् यदि युष्माकं मयि अनु-
शासः स्यात् तदा पत्रपाठमात्रमेव इमीं निहत्य मां सुखी-
कुरुत इति ।

पत्रवाहकस्तु पत्रं गृहीत्वा क्रमेण स्तम्भावारं प्रविश्य

राजपुत्रयोरसमक्षं सामन्तान् समेत्य पत्रं प्रदत्तवान् । ते च पत्रार्थमवगम्य प्रभोरादेशात् तौ हन्तुम् उदयच्छन् । तत्र कश्चित् राजपुत्रयोः परमसुहृत् सैनिकपुरुषोऽतिष्ठत्, स तेषां चक्रान्तमवबुध्य सत्वरं कुमारीं समेत्य न्यवेदयत् । तौ च तत्क्षणं व्यापारमिमं मातामहाय मन्त्रिणे निवेद्य तत्परामर्शेन शिविरात् पलाय्य तेनैव मन्त्रिणा सह रज-
न्याम् अश्वमारुह्य विन्ध्यारण्यं समाश्रयताम् । अटव्यां रात्रौ प्रभातायामपि ते क्रमागतमगच्छन् । गच्छताञ्च तेषां मध्याह्नसमयः समुपस्थितः । अश्वास्तृष्णया समा-
कुलाः प्राणानत्यजन् । वृद्धो मातामहश्च लुब्धया लक्ष्म्या च पश्यतोरेव तयोः कलिवरं विजहौ । ततः कुमारीं हृत्-
पिपासाहर्तुं असहायीं विपदोऽस्याः पवित्राणाय उपाश-
दित्तदव्याकुलैः अभूताम् । विधेदतुश्च दिमातरमेवास्त्र-
अनर्घस्य मूलं निश्चित्य । ततश्च पितुरुपदेशं स्मृत्वा विन्ध्य-
वासिनीं सम्मरतुः । स्मृतायाञ्च तस्यां तयोः लुब्धा लक्ष्म्या च तिरोहिता । किञ्चित् बलं प्राप्य च तां द्रष्टुं प्रस्थितौ तत्र गत्वा निराहारीं देवीं समागधयितुं प्रावर्त्तताम् ।

अत्रान्तरे गिरिस्थे, सामन्ता राजपुत्रादनामात्र-
मन्त्रभेदशङ्कया राजान्तिकं प्रत्यागच्छन् । अवरुण्यश्च तत्पत्रं दर्शयित्वा सर्वं वृत्तान्तम् । एतदाकर्ण्य राजा समुद्रभ्रान्तः-
ऋद्धश्चावदत् पत्रमिदं न मम, कस्यापि दुष्टाशयस्य प्रयोगी-
ऽयम् । मूढाः । किं न जानीय यूयम्, अहं विन्ध्यवासिनी-
भाराध्य बहुना कष्टेन पुत्राववाप्तवान् । यूयं निश्चितमेव मे-
ह्यौ पुत्रौ निहन्तिष्यथ, केवलं मम सुललितवलेन मन्त्रिणश्च

सुमन्त्रेण तौ जीवत इत्युक्त्वा त कूटपत्रवाहकं कायस्थ
मानाय्य तथ्यमुद्घाटयितुं निपीड्य सनिर्वन्धमपृच्छत् ।
ततः सः कथमपि रहस्यं गोपितुमशक्तः सर्वं प्रकाशया-
मास ।

अनन्तर राजा तं कारायामवरुष्य तां पुत्रघातिनीं
भार्यां भूमध्यवर्तिनि नृहे न्यक्षिपत् । ततः समागतान्
सामन्तानन्तरेण पुत्रवैरिणः सर्वान् विनाश्य अम्बिकां
स्मरन् पत्न्या सह पुत्रावन्वेष्टितुं प्रावर्त्तत । इतो विन्ध्य-
वासिनी देवी राजपुत्रस्य इन्दीवरसेनस्य तपसा सन्तुष्ट-
स्तस्मै स्वप्ने खड्गं प्रदाय प्रोवाच वत्सः अनेन खड्गेन युवां
सर्वविजयिनी भविष्यथ, यच्च मनसि एषिष्यथ, तत् सर्वं
सेत्स्यति, इत्युद्दिश्य भगवती तिरोदधे ।

अथ राजकुमार इन्दीवरसेनः प्रबुद्धः करे खड्गं दृष्ट्वा
विस्मितः वानिष्ठाय सर्वं स्वप्नवृत्तान्तमाख्याय समाश्वस्त-
चित्तः फलान्धुपभुज्य पारणामकार्षीत् । ततश्च भक्त्या
भगवतीं प्रणम्य तमसि हस्ते गृहीत्वा उभौ प्रतस्थातः ।
बहु दूरञ्च गत्वा सुवर्षेभ्यमेकं नगरं तस्य द्वारि भीषणमेकं
राजसं प्रहरिणञ्च दृष्ट्वा च पप्रच्छतुः भद्र । किन्नामेदं
नगरं, कश्चास्य प्रवेशमार्ग इति । सोऽवदत् नगरमिदं
शैलपुरं नाम, यमदंष्ट्रो नाम राजसोऽस्याविऽनि ।

इन्दीवरसेनो राजसमुखात् तदाकर्ण्य यमदंष्ट्रं निहन्तुं
पुरप्रवेशाभिसुखीऽभवत् । प्रथमं द्वारावरोधिनां तं राजसं
क्रीपादेकेन खड्गप्रहारिणं निहत्य सवेगं राजभवनमविशत्
अपश्यच्च । भीषणकायी घोरदंष्ट्रवदनी यमदंष्ट्रः खिन्नासन्

प्रधितिष्ठति, वामे एका वराङ्गी योषित्, दक्षिणे दिव्य-
रूपा एका कन्यका शोभते । क्रमेण तस्मिन् राजसुते यम-
दंष्ट्रं समेत्य युद्धाय समाह्वयति स दुष्टाशयः सत्वरं सिंहा-
सनादुत्थाय अस्मिं गृह्णन् संग्रामाय समुदयच्छत् । इन्दीवर-
सेनस्तत्क्षणम् एकेन खड्गाघातेनैव तस्य शिरोऽच्छिनत् ।
परं तत् शिरः पुनस्तत्कलेवरे द्युयोज । पुनश्च्छिन्नं तथैवा
भवत् । एव पुनः पुनश्च्छिन्नमपि पुनर्योगमवाप ।

इत्यवलोक्य राजकुमारे विस्मयविलक्षिते पार्श्वस्थासौ
कुमारी कुमारस्य अद्भुतं वीर्यं दृष्ट्वा सानुरागा राक्षसस्य
च्छिन्नं शिरो द्विखण्डं कर्तुं समन्नापयत् । इन्द्रितज्ञश्च राज-
सुतः तदीय मस्तकं छित्त्वा तत्क्षणं द्विखण्डमकरोत् ।
एव क्वते सा राक्षसी माया तिरोहिता, न पुनस्तत् शिरो
योगमाप ।

एवं राक्षसं विनाश्य सानुजाऽसौ इन्दीवरसेनः सहर्ष-
मुपविष्टां कुमारीं ताञ्च महिलामपृच्छत् के पुवाम् ।
अस्मिन् नगरे कथमेकेन द्वारपालेन रक्षिते आस्तं, राक्षसे
चास्मिन् निहते कथं सम्पृच्छे ? इत्यमनुयुक्ता कुमारी
अवादीत् महानुभाव । अस्मिन् नगरे वीरभुजा नाम राजा-
सौत् । इयं तस्य महिषी, मदनदृष्टा नाम । कदाचित् अथ
यमदंष्ट्रः सहसा समुपेत्य राजानं भक्षयित्वा मदनदंष्ट्रा-
मिमां सुरूपां दृष्ट्वा भार्यामकरोत् । निरमाञ्च पुरीमिमा-
मनायासेनैव सुवर्णमयीम् । अहमस्य कनिष्ठा भगिनी
खड्गदृष्टा नाम । अहं भवन्तं दृष्ट्वैव अनुरक्ता शत्रुनाशार्थं
क्षतसङ्घिता तन्नाशिनं सम्पृच्छा च । तदिदानीं मया भवते

आत्मा समर्पितः, भवान् मां परिणीय स्वं मनोरथं पूर-
यतु । एवमभिहित इन्द्रीवरसेनः गान्धर्वेण विधानेन तं
परिणीय खड्गप्रसादेन तदेव नगरमध्यवास ।

एकदा इन्द्रीवरसेनः खड्गप्रभावेण विमानमानीय
कनिष्ठं पित्रीः सकाशं प्रैषयत् । अनिच्छासेनस्तेन इरा-
वतीं नगरीमित्य पितरावभ्यवादयत् । अथ पित्रभ्यां समा-
लिङ्गितः पुत्रः अनिच्छासेनः ज्येष्ठस्य कुशलवार्त्तया ताव-
भिनन्द्य सर्वं वृत्तान्तमवर्णयत् । अभवच्च सुदुःखितः विमातु-
र्दुश्चेष्टां तस्याश्च पित्रङ्गनां दुरवस्थां श्रुत्वा ।

गच्छता कालेन अनिच्छासेनो दुःस्वप्नं दृष्ट्वा उत्कण्ठितः
पितरमुपेत्य ज्येष्ठम् इन्द्रीवरसेन गृह्णमानितुं प्रस्तावमक-
रोत् । तदाकर्ण्य उत्कण्ठिताभ्यां राजदम्भतिभ्यामनु-
मोदितः अनिच्छासेनस्तत् दिव्ययानमारुह्य जैत्रपुरमित्य
भ्रातुर्भवनं प्रविश्य अद्राक्षीत् इन्द्रीवरसेनो विचेतनः पतिर्तां
वर्त्तने, तत्पार्श्वयोश्च खड्गदंष्ट्रा मदनदंष्ट्रा च अञ्जुणि
मुञ्चतः । तद्दर्शनजातोत्कण्ठेन अनिच्छासेनेन वृत्तान्ते
परिपृष्टे खड्गदंष्ट्रा अधोवदनाव्रवीत् कुमार । त्वयि इतो
निष्क्रान्ते एकदा स्नातुं चलितायां मयि मदनदंष्ट्रा अनेन
सह सुरतक्रीडायां प्रवृत्तासीत्, तदानीमहं स्नानादागत्य
उभयोस्तथाविधं व्यापारं दृष्ट्वा ईर्ष्याविमोहिता एन
शासितुम् अस्य दर्पभूतमसिमहार्षम् । न्यक्षिपच्च रात्रौ
अस्मिन् प्रसुप्ते तं खड्गम् अञ्जी । सोऽयं खड्गः यतः प्रभृति
अग्निपानेन ऋलङ्कितां दशामापन्नः, तत आरभ्य तवाय
भ्राता विचेतनतां प्राप्तः, तदहमेव अस्यानर्थस्य मूलमिति

निरन्तरमनुतप्ता मदनदंष्ट्रया तिरस्कृता श्रीकाम्यचित्ता च प्राणांस्थित्तुमुद्यतास्मि । इदानीं त्वमागतीऽसि, तत्त्वमेव खड्गेनानेन मे शिरश्छिन्धि ।

अनिच्छासेनो भ्रातृजायाप्रमुखात् सर्वं श्रुत्वा अनु-
तापाग्निना अद्भ्यत । अत्रान्तरे सहसा अन्तरीक्षसरस्वती
समुदचरत् राजपुत्र । भ्राताय ते न सृतः, खड्गं प्रति
अनास्थया भगवत्याः कोपात् मूर्च्छितस्तिष्ठति । अत्र
खड्गदंष्ट्रया अपि नास्ति दीषः । इमे हे एव तव भ्रातुः
पूर्वजन्मभार्य्ये । इदानीं देव्यां प्रसन्नायामिव सर्वापदो दूर
यमिष्यन्ति । एवमुक्त्वा तस्मिन् आकाशवचसि विरते त
अग्निक्लङ्कित खड्गमादाय तेनैव विमानेन विन्ध्यवामिनी-
भगात् । गत्वा च तत्र प्रबलया भक्त्या देवीं प्रसादयितुं
स्र शिरश्छेत्तुमुद्यत एव तस्मिन् गगनाद्भारतीयं समुद-
तिष्ठत वत्स । प्रसन्नास्मि, तव ज्येष्ठश्च जीवितः, अथश्च
खड्गः पुनर्निर्मलतामापन्नः युवयोर्जयं विधास्यतीति ।

अथ अनिच्छासेनः समुत्थाय पूर्ववत् सुनिर्मल खड्गं
दृष्ट्वा सम्प्रहृष्टः भगवतीं देवीं प्रदक्षिण कृत्वा प्रणस्य च
समुत्सुकस्तदेव विमानमारुह्य शैलपुर समुच्चाल ।
तत्रोपस्थितश्च तमनुजम् इन्दीवरसेनः सहसा निद्रितवत्
समुत्थाय प्रणतं समालिलिङ्ग । ते च भ्रातृभार्य्ये देवर
पदतलपतित बहु प्रणस्य अभ्यनन्दताम् । इन्दीवरसेनः
सोदरमुखात् भगवत्याः प्रसादवार्त्तां निश्रम्य अनुजं प्रति
सम्प्रहृष्टः खड्गदंष्ट्रीपरि जनितं क्रोधमत्यजत् । ततश्च
भ्रातुर्मुखात् पित्रोर्दर्शनोत्सुक्यं विमातुर्दुःशीलताञ्च श्रुत्वा

द्विचत्वारिंशत्तरङ्गः ।

स्वमसिं प्रगृह्य विमान सस्मार, उत्पणत च ध्यातमात्र-
मुपस्थित तदिमानमारुह्य सस्त्रीकः सानुजश्च नभोमण्ड-
लम् । क्षणेन च इरावतीं प्राप्य विमानादवरुह्य पित्रोः
सकाशं गत्वा च तौ प्रणुनाम । तौ च राजदम्पती चिरा-
गतं पुत्रमालोक्य हर्षेण क्षणमश्रूणि अत्यजताम् । अनन्तरं
पुत्रमालिङ्ग्य अमृतहृदमिवावगाढी चिरसन्तापानल
निरवापयताम् । अथ कथाप्रसङ्गेन ते स्तुषे इन्दीवरसेनस्य
पूर्वजन्मपद्मौ इति श्रुत्वा पुत्रस्य विमानगतिप्रकृतिसमिध-
विधमन्तीकिक प्रभावं दृष्ट्वा च परां प्रीतिमवापतुः । ततो-
ऽसौ राजतनयः सस्त्रीकः सानुजश्च पित्रोरानन्दं वड्वेयन्
सुखेन कालमनयत् ।

अथ गच्छता कालेन इन्दीवरसेनः पितृभ्यामनुमतः
पुनर्दिग्जयार्थं प्रतस्थे । जिगाय च तेन खड्गेन सर्वां
वृथिवीम् । अथ अपरिमितान् हस्तिनो अश्वान् रत्नादीन्
जयलब्धान् समाहृत्य महीत्साह गृहं प्रत्यित्य पुनः पित्रो-
रानन्दमवड्वेयत् । गृहागतश्च सहागतान् राजलोकान्
तवड्वेयं परित्यक्त्वा हस्तजितां मेदिनीं पित्रे समर्प्य स्व-
जातिं स्मरन्नब्रवीत् तात । अथ मम पूर्वजानि स्मृति-
पथमारुढा, हिमालयान्तर्वर्तिनि एतपुराख्ये नगरे
मुक्तासेना नाम दिनाग्निपिपिने प्रतिवसति । कम्बुवती
नाम विद्याधरी तस्य प्रधानमहिषी । तस्या गर्भं पद्मसेन
रूपसेनाख्यौ द्वौ गुणवन्तौ रूपवन्तौ च पुत्रौ जाता ।
सूर्येण नाम विद्याधरकन्या पद्मसेन प्रति अनुरक्ता सख्य-
चन्द्रप्रत्या गृहं तं प्रतिजेन आगच्छतीत् ।

निरन्तरमनुतप्ता मदनदंष्ट्रया तिरस्कृता शोकात्प्रचित्ता च प्राणांस्थित्तुमुद्यतास्मि । इदानीं त्वमागतोऽसि, तत्त्वमेव खड्गेनानेन मे शिरश्छिन्धि ।

अनिच्छासेनो भ्रातृजायाप्रमुखात् सर्वं श्रुत्वा अनु-
तापाग्निना अद्भ्यत । अत्रान्तरे सहसा अन्तरीक्षसरस्वती
समुदचरत् राजपुत्र । भ्राताय ते न मृतः, खड्गं प्रति
अनास्थया भगवत्याः क्रोपात् मूर्च्छितस्तिष्ठति । अत्र
खड्गदंष्ट्राया अपि नास्ति दीर्घः । इमे द्वे एव तव भ्रातुः
पूर्वजन्मभार्य्ये । इदानीं देव्यां प्रसन्नायामिव सर्वापदो दूर-
गमिष्यन्ति । एवमुक्त्वा तस्मिन् आकाशवचसि विरते त
अग्निकलङ्कित खड्गमादाय तेनैव विमानेन विन्ध्यवासिनी-
भगात् । गत्वा च तत्र प्रबलया भक्त्या देवीं प्रसादयितुं
स्व शिरश्छेत्तमुद्यत एव तस्मिन् गगनाद्भारतीयं समुद-
तिष्ठत वल्गुः प्रसन्नास्मि, तव ज्येष्ठश्च जीवितः, अयश्च
खड्गः पुनर्निर्मलतामापन्नः युवयोर्जयं विधास्यतीति ।

अथ अनिच्छासेनः समुत्थाय पूर्ववत् सुनिर्मल खड्गं
दृष्ट्वा सम्प्रहृष्टः भगवतीं देवीं प्रदक्षिणं कृत्वा प्रणस्य च
समुत्सुकस्तदेव विमानमारुह्य शैलपुरं समुच्चाल ।
तत्रोपस्थितञ्च तमनुजम् इन्दीवरसेनः सहसा निद्रितवत्
समुत्थाय प्रणतं समालिलिङ्ग । ते च भ्रातृभार्य्ये देवर-
पदतलपतित बहु प्रणस्य अभ्यनन्दताम् । इन्दीवरसेनः
सोदरमुखात् भगवत्याः प्रसादवार्त्तां निश्चस्य अनुजं प्रति
सम्प्रहृष्टः खड्गदंष्ट्रीपरि जनितं क्रोधमत्यजत् । ततश्च
भ्रातुर्मुखात् पित्रोर्दर्शनीत्सुक्यं विमातुर्दुःशीलताञ्च श्रुत्वा

स्वमसिं प्रगृह्य विमान सञ्चार, उत्पणत च ध्यातमात्र-
सुपस्थित तद्विमानमारुह्य सस्त्रीकः सानुजश्च नभोमण्ड-
लम् । क्षणेन च इरावतीं प्राप्य विमानादवरुह्य पित्रोः
सकाशं गत्वा च तौ प्रणुनाम । तौ च राजदम्पती चिरा-
गतं पुत्रमालोक्य हर्षेण क्षणमश्रूणि अत्यजताम् । अनन्तरं
पुत्रमालिङ्ग्य अमृतऋदमिवावगाढौ चिरसन्तापानल
निरवापयताम् । अथ कथाप्रसङ्गेन ते स्तुषे इन्दीवरसेनस्य
पूर्वजन्मपद्मो इति श्रुत्वा पुत्रस्य विमानगतिप्रभृतिमसिष-
विधमलीकिक प्रभावं दृष्ट्वा च परा प्रीतिमवापतुः । ततो-
ऽसौ राजतनयः स्त्रीकः सानुजश्च पित्रोरानन्दं वड्वेयन्
सुखेन कालमनयत् ।

अथ गच्छता कालेन इन्दीवरसेनः पितृभ्यामनुमत-
पुनर्दिग्जयार्थं प्रतस्थे । जिगाय च तेन खड्गेन सर्वां
पृथिवीम् । अथ अपरिमितान् हस्तिनो अश्वान् रत्नादींश्च
जयलब्धान् समाहृत्य महोत्साहं गृहं प्रत्यित्य पुनः पित्रो-
रानन्दमवद्वेयत् । गृहागतश्च सहागतान् राजलोकान्
दुर्वद्वेयं परित्यक्त्वा हस्तजितां मेदिनीं पित्रे समर्प्य स्व-
जातिं स्मरन्नब्रवीत् तात । अथ मनः पूर्वजातिः स्मृति-
पथमारूढा, हिमालयान्तर्वर्तिनि सुपुराण्ये नगरं
मुक्तासेना नाम विद्याधराधिपतिः प्रतिवसति । कम्बुवती
नाम विद्याधरी तस्य प्रधानमहिषी । तस्या गर्भं पद्मसेन
रूपसेनाख्यी द्वौ गुणवन्ती रूपवन्ती च पुत्रौ जातौ ।
सूर्ये भा नाम विद्याधरकन्या पद्मसेन प्रति अनुरक्ता साङ्ग
चन्द्रपत्या गृहं तं यज्ञेन आहूणोत् ।

गच्छति च काले पद्मसेनः पत्न्योः परस्परमीर्ष्याकलहेन
 नितान्तमुत्पन्नः संसारं परित्यज्य तपोवनमाश्रयितुमीच्छा
 च्छुक्ते । तदर्थञ्च पुनःपुनरनुमती प्रार्थितायां पितरं मुक्ता-
 सेनः कुपितस्त शशाप दुर्गात् । तपोवनमगत्वा सपरि-
 वारो मर्त्यलोकं व्रज । इयञ्च कलहकारिणी सूर्यप्रभा
 चन्द्रावती च राक्षसी भूत्वा तवैव भार्य्ये भविष्यत । अथञ्च
 तं कनीयान् रूपसेनस्वामनुसृत्य तव कनिष्ठसौदरा
 भविता, तत्रापि त्वया द्विभार्य्यत्वेन कियन्तं कालं दुःखं
 सहिष्यते । अनन्तरं यदा पृथिवीं जित्वा पित्रे प्रदःस्यमि-
 त्वा सपरिजनो जातिं स्मृत्वा पुनर्दिव्यं कनेऽरम्भाप्य-
 शीति ।

पितः । सोऽहं पद्मसेनः देवस्य ज्येष्ठपुत्रतया इन्दी
 वरसेवनात्का समभवम् । अकरवञ्च स्वं कर्त्तव्यं मेदिनीं
 जित्वा तुभ्यं समर्प्यं च । स च रूपसेनो भवतो द्वितीय
 पुत्रः अनिच्छासेनाख्यया मञ्जातः, तं च मम पूर्वभार्य्यं
 सूर्यप्रभाचन्द्रावती राक्षसी भूत्वा खड्गदंष्ट्रा सदनदंष्ट्रा
 रमाख्यया मयैव भार्य्ये अभूताम् । इदानीमस्माकं शापा-
 वसितः, तद्वयं सास्यतं विद्याधरपदं पुनर्गच्छाम इति
 अभिधाय पितरौ प्ररुम्य इन्दीवरेण, सोदरेण पत्नीभ्याञ्च
 सह मानुषीं तनुं त्यक्त्वा प्राणपतितः धर्म-नेत्रः समार्य्यः
 सोदरेण सह गगनमुत्पत्य तत्क्षणं मुक्तापुरमुपगम्यौ । तच्च
 च गत्वा पित्रोरानन्दं वर्द्धयन् पूर्ववत् भोगरतः सुख-
 सुवास ।

गी.सुखः पथि रमणीयमाख्यानमिदं कथयित्वा पुनर-

ब्रवीत् युवराज । इत्थं महतामपि द्विभार्यत्वेन महान्
 क्लेशः महोन्नतिश्च स्यात् किमपरेषां भवान् विद्याशक्ति-
 प्रभावेण यथा रत्नप्रभामवाप्तवान् तथा कर्पूरिकामपि
 अनायासेनैव प्राप्स्यति । युवराजो नरवाहनदत्तः गोमुख-
 मुखात् एतां रम्यां कथां शृण्वन् अरपाह्वसमये एक सर्वा-
 वरमामसाद् । तत्र च कृतस्नानादिव्यापारः हर पूजयित्वा
 फलानि मूलानि चोपयुयुजे । अनन्तर तेन सहचरणं
 गोमुखेन सह पर्यगम्यासीन एव रजनौमतिवाह्याञ्चकार

त्रिचत्वारिंशत्तरङ्गः ।

— ० —

अथ प्रत्युपै युवराजः समुत्थाय पुनः प्रतिष्ठमानी
 गोमुखः प्राप्त मित् । गतायां निशि अपूर्वज्जिह्व स्तम्भ-
 श्यम् । श्लैतवसना कापि दिव्याङ्गना मामुपेत्याब्रवीत्
 वत्स । अलमुद्दि गेज, शीघ्रमेव कर्पूरसम्भवं नगरं प्राप्य
 तस्य राजकन्यां कर्पूरिकामवाप्स्यसि । एवमुक्त्वा अन्त-
 र्हितायां तस्यामहं प्रवुद्ध आसन् । एतदाकार्यं गोमुखः,
 प्रत्यभाषत देव । यदा देवा अपि भवदनुकूला दृश्यन्ते,
 तदा श्रीमतां न किमपि दुरापं वा दुष्करम् । सेत्स्यत्थिव
 अचिरात् भवन्ननोरथः । गोमुखे एव वदति नरवाहन-
 दत्तः सत्वरं समुद्रतीरस्थं तत्रापरं समासदत्, अपश्यच्च सवि-
 क्षयम् अपूर्वां तस्य श्रीभाम् ।

अथ सुवर्णमय सप्तप्रकोष्ठं राजभवनं क्रमेण पश्यन्
अभ्यन्तरं प्रविश्य रत्नसिंहासनासीनं पुनः प्रविश्य ।
स तु पुरुषो राजकुमारं दृष्ट्वा संवर्द्धयन् रत्नासनमेकमध्या-
सितुं प्रादात् । अप्राप्तीञ्च सञ्जुखासीनः महानुभावः ।
कथमिमांशमानुषां वृद्धिमागच्छतीति । नरवाहनदत्तः
स्वं वृत्तान्तमाख्याय अष्टच्छतं कौ भवान् ? कथं वा जगर-
मितं भवतो निश्चितमिति । तदाकर्ण्य पुरुषोऽभ्यभाषत ।

अस्ति सुप्रसिद्धे काञ्चीपुरे बाहुबली नाम राजा ।
तस्मिन् पुरे सहोदरावादां निवसाव । जाल्या वयं सूत्रधराः
विचक्षणाश्च मयदानवसदृशे कारुण्यैर्भूयः । मम ज्यायान्
प्राणधरो नाम नितरां वेश्यासु समासक्तः । अहं तस्मैव
भ्रातरनुवक्तो राज्यधरो नाम । स च वेश्यासक्तिवशात्
सर्वां पैलकीं सम्पदं हारयित्वा यदा मदुपार्जितामपि
सम्पत्तिं विनाश्य निःस्त्रः सवृत्तः, तदा धनाहरणार्थं
रज्जुयन्त्रवाह्निं हंसयुगलं निश्चिमे । तत् हंसयुगलं रजन्यां
यन्त्रबलीनं बाहुबलस्य राज्ञः अन्तःपुरं गवाक्षमार्गेण
प्रविश्य चञ्चुपुटेन तत्रत्यानि आभरणानि आनीय मदुभ्रात्रे
प्रददौ । तानि च आभरणानि विक्रीय मदुभ्राता वेश्या-
मनोप्रेषत् । मया बहुशो निवारितोऽपि कथमपि तस्माद्
दुर्व्यवसायात् न निववृते ।

अथ क्रमेण राजकोषे क्षयं गच्छति कोषाध्यक्षः रहसि
कारणमनुसन्धातुं प्रावर्त्तत । परं केन रूपेण रुद्धधना-
गारात् धनानि ङ्गियन्ते इति निश्चितुमशक्नुवन् इमं व्यापारं
राजानं न्यवेदयत् । ततो राजा कृतिपयान् रचिणो

धनाध्यक्षेण सह क्रीषागारे समरक्षत् । ते च प्रबुध्यमाना
एव तिष्ठन्तः निश्चीये गवाक्षमार्गेण काष्ठमयं हसयुगलं
क्रीषागारे रज्ज्वा प्रविश्य चञ्चुपुटेन आभरणानि गृहीत्वा
गन्तुमुद्यतं दृष्ट्वा तां रज्जुं क्खित्त्वा तत् हंसद्वन्द्वं जगृहुः ।
निन्युञ्च प्रातः राजसमीपम् ।

अत्रान्तरे क्खिन्नायां रज्ज्वां शिथिलायां भ्राता मम
शशव्यस्तः समागत्य मामवादीत् भ्रात । सत्यं ते वचनं
सञ्जात, रक्षिणः यन्त्रहसयुगलं क्खित्त्वा जगृहुः । शङ्के प्रात-
रेवागत्य अस्मान् बद्ध्वा नेथन्ति । तदागच्छ, इदानीमेव
स्थानादस्मात् पलायावहे । मम यद् वातयन्त्रमस्ति तत्
प्रतिदिनं शताष्टयोजनं गच्छति । तदारुह्य अतिदूरे देशे
प्रस्थातव्यम् । एवमुक्त्वा स स्वं वातयन्त्रमाश्रित्य प्रतस्थे ।
अहञ्च राजभयात् स्वहस्तनिर्मितं वातयन्त्रमारुह्य प्रातिष्ठे ।
शतयोजनद्वयमतीत्य क्षणं विश्रम्य पुनः शतयोजनद्वयमति-
क्रान्तः सम्भुखापतितं समुद्रमपश्यन् । तत्र चावतरन् पाद-
चारिणं कियन्तमध्वानं गत्वा शून्यमिदं नगरं प्राप्य राज-
भवनमदः प्राविशम् । अपश्यञ्च राजभवनमिदं वसना-
भरणशयनादिभिः राजभोग्यैरुपकरणैः परिपूर्णम् । पार्श्वे
च मनोरममुद्यानं, स्वच्छसलिला दीर्घिका च । अथ सायं
तज्जलमवगाह्य वृक्षात् नानाविधानि फलानि आहृत्य
अभक्षयम् । सन्ध्याया अतीतायां राजाचिते शयने शयित्वा
अचिन्तयम् अस्मिन् जनशून्ये नगरे स्थित्वा एकाकी किं
करिष्यामि, तत्रभाति स्थानान्तरं यास्यामि, यत्रागता-
ऽस्मि अत्र राजभयं न सम्भवेत् । इत्थं चिन्तयन् निद्रा-

मलमे । निद्रितञ्च मामैत्य कश्चिद् मयूरवाहनो दिव्यपुरुषः
समब्रवीत् भद्र । त्वया कुत्रापि न गन्तव्यं अत्रैव निर्भयं
वस । आहारसमये च मध्यमं पुरमारुह्य स्थातव्यम् ।

इत्यमुक्त्वा तस्मिन् देवे तिरोहिते गतनिद्रोऽहमचिन्तयं
स्थानमिदं कार्त्तिकेयेन निर्मितं नात्र संशयः । भगवान्
कुमारः स्वप्ने आविर्भूय यन्मामनुजग्राह तत् केवल मे पूर्व-
सुकृतबलेनैव । तदहमत्रैव वक्ष्यामि, अत्र वासे कृते
श्रवणमेव मङ्गलं भवितेति निश्चित्य स्नानादिकं समाप्त-
वानस्मि । क्रमेणाहारसमये प्राप्ते तस्यैव दिव्यपुरुषस्य
आदेशमनुस्मरन् मध्यमं पुरमारुह्य अतिष्ठम् । क्षणान्तरे च
मनोहरान्नव्यञ्जनादिपूर्णं स्वर्णभाजनं ममाग्रतः समुप-
स्थितम् । तद्वलोक्य विस्मितोऽहं सुखेन तत्सर्वमुपयुज्य
परां हृत्तिमन्वभवम् । इत्थं प्रतिदिनं राजभोगमुपयुञ्जानः
अस्मिन्नेव नगरे परिचारकाभावेन कार्य्यसौकर्य्यार्थं यन्त्र-
मयान् इमान् सर्वान् मानवान् निर्माय सुखं वसामि । तदहं
महाभाग । नगरेऽस्मिन् एकाकी दैवानुग्रहेण राजत्वं
मुञ्जान एव तिष्ठामि । प्रार्थये च भवन्त विनयेन, यद्दि
मद्दृग्भाष्यात् भवन्तोऽत्र समागताः, तदेक दिनमत्रावस्थाय
विश्रामसुखमनुभवतु महाभागः, अह यथाशक्ति भवतु-
परिचर्य्या आत्मानं कृतार्थं करवाणि ।

एवमुक्त्वा राज्यधरो गोमुखेन सह युवराज पार्श्वस्थ-
सुद्यानमनैषीत् । सर्वे तत्र वापौमवगाह्य कमलानि
उच्चिन्नन्तः भगवन्तं देवदेवं समभ्यर्चयन् । समागते च
मध्याह्ने राज्यधरः तौ गोमुखनरवाहनौ द्वितीयतन-

अध्यारोहयत् । अनन्तर यथासमयं विविधानि राज-
योग्यानि अन्नव्यञ्जनादीनि समुपस्थितानि दृष्ट्वा तौ सप-
रितीपमभ्यवहारयत् । आहारान्ते च ताञ्जूलासवादिकं
दत्त्वा खयमाहारं कृत्वा तत्समीपमुपययौ । अथ नाना-
लापैर्दिवसमवसाय्य तौ राज्यधरनिर्दिष्टे शयने अशयतां
राज्यधरश्च अशित । शयानञ्च कर्पूरिका चिन्तया निर्निद्रः
युवराजस्तं राज्यधरं कर्पूरिकाहृत्तात्ममुच्छत् । स च तं
समाश्रास्य महासखं जमस्त्रीं खयं वृणोतीति प्रसङ्ग-
मुत्थाप्य कथामिकां वक्तुं प्राक्रमत ।

यत् पूर्वभुक्तं काञ्चीपुराधिपतर्गह्णुबलस्य चरितं किञ्चि-
दत्र भवते, तस्यार्थलोभो नाम कश्चित् धनशाली तृतीहार
आसीत् । तस्य मानपरा नाम्नी पत्नी । स च वारिञ्च-
नारभ्य सर्वं क्रयविक्रयभारं पत्न्यै समर्पयत् । मानपरा
अनिच्छुरपि पत्युश्चतुरधिने सन्मता सधुरवचसा सर्वं जन्मं
सन्तोषं क्रयविक्रयव्यवहारात् निर्वर्तितुमारभे । तैवार्थ-
लोभः क्रमेणोद्यति दृष्ट्वा परं सन्तोषं जदाप ।

कदाचित् सुदूररात् कश्चित् सुखधरो नाम वणिक् प्रभृ-
तान् घाटकादोत्पादाद्यं समागतः । तदवलीक्य अर्थलोभः
भार्यामुपेत्य अवादीत् प्रिये । सुखधरो नाम वणिक्
विशतिसहस्राणि सदृशान् चैनानि नानाविधानि वस-
नानि च शृङ्गीणां पारिज्यार्थमवागतः, तत् त्वं तत्समीपं
गत्वा पञ्चसहस्राणि अश्वान् दससहस्राणि च पट्टयुगलानि
क्रीड्या नय । अहं तान् अश्वान् वसनानि च राज्ञे उप-
हरिष्यामि वाणिज्यञ्च कर्षिष्यामि । मानपरा पत्युर्वचसा

सम्भता सुखधरसमीपमेत्य अनुरूपाणामश्वानां वसनानाञ्च
मूल्यम् अपृच्छत् । वणिक् तस्या रूपेण मधुरेण वचसा च
विमोहितः तां रहसि समाह्वय विना मूल्येन अश्वान्
वसनानि च दास्यामीति प्रतिज्ञाय रतिं चकमे । निरङ्कुशां
योषित को वा न प्रार्थयते ?

तेनैवं प्रार्थिता मानपरा ब्रवीत् अहं पतिपरतन्त्रा,
तदेष प्रस्तावः स्वामिने विज्ञाप्य । अहं निश्चितं जानामि,
स मे पतिर्नितान्तलुब्धः, तत् भवतः प्रार्थनामवलम्बेव
सफलियिष्यति । एवमुक्त्वा मानपरा गृह प्रतिनिवृत्त्य पतिं
तस्य वणिजः प्रार्थनां न्यवेदयत् । पापात्मा पतिरर्थलोभः
धनलोभेन अन्ध इव सहर्षं मानपरां वणिक्सहवासे अनु-
ज्ञाप्य अवादीत् प्रिये । का चतिः ? अद्य रजनीं तेन
सह तत्र स्थित्वा प्रातरश्वान् वसनानि चादाय आगमि-
ष्यसि । मानपरा कापुरुषस्य भर्तुं रीट्शं वचनमाकर्ण्य
समचिन्तयन् हा कष्टं ! यः पुरुषः अर्थलोभेन स्व मान
दौरुषञ्च विक्रीणीते, तेन समः कापुरुषः कोऽपि त्रिलोकां
न विद्यते । तदेनं कापुरुषं पतिं धिक् अस्मात् यः शत
शतम् अश्वान् चीनांशुकानि च दत्त्वा एकां रजनीं मत्-
क्ष्मभोगं कामयते स एव श्रेयान् सहस्रशः प्रशंसनीयश्च ।

इत्यवधार्य मानपरा सुखधरसमीपं गत्वा तत्सहवासे
प्रत्युरनुज्ञां निवेदितवती । सुखधरस्तु तदाकर्ण्य विस्मितः
आत्मानं कृतार्थं मन्यमानः प्रतिश्रुतानश्वान् पट्टवस्त्राणि च
सत्वरं अर्थलोभाय प्राहिणीत् । अत्यवाहयञ्च तां रजनीं
मानपरासभोगसुखेन । प्रत्यूष एव निर्लज्जोऽर्थलोभः मान-

परां नेतुं सुखधरममोप भृत्यं प्रैरयत् । मानपरा त भृत्य-
मवादीत् भद्र । युष्माक स्वामी अर्थलोभात् मा विक्रीत-
वान् । यदाहम् अन्यसङ्गताभूव' तदा पुनर्निर्लज्जा कथ
तत्सकाश गमिष्यामि, तस्मात् यो मां क्रीतवान् अद्य-
प्रभृति तस्यैव पत्नी अभवम् । युष्माक प्रभवे एषा कथा
वक्तव्या । एवमुक्त्वा भृत्यान् व्यसर्जयन् । भृत्या, प्रत्यागम्य
अवनतमुखाः प्रभवे अर्थलोभाय सर्वे न्यवेदयन् अथ
नराधमो यदा बलेन पत्नीमानितु कृतसङ्कल्पोऽभवत् तदा
हरबलो नाम कश्चित् तत्सुहृदब्रवीत् मित् । त्व कदापि
ताम् आनेतु' नैव शक्यसि, यतः सुखधरो बाहुबलेन मित्-
बलेन वा त्वत्तः श्रेयान्, तन्मात् तत्सकाशे तव वीरत्वं
नैव सङ्गच्छत । अन्यच्च स दानशीलतया तव पत्न्या विशे-
षेण प्रेमबद्धः प्रीतसाहितः प्रवलैर्मित्रैः सह साम्प्रत मिलि-
तश्च । त्वन्तु अर्थलोभात् स्वां पत्नीं विक्रीय विशेषेण
लोकसमाजे अपमानित' निन्दितश्च । यदीयं वार्त्ता राज्ञी
विदिता स्यात् तर्हि सोऽपि त्वां प्रति अत्यर्थं कुपितो भवि-
ष्यति । अतस्त्वां परमसौहार्देन उपदिशामि कदापि तेन
सह वैरं विधाय लोकान् मा हासय, निवर्त्तस्व ।

निर्वीधोऽर्थलोभः सुहृदाक्यमविगणय्य सक्त्रोधं सैन्य-
परिव्रतः सुखधरमृहमवारुणत् । सुखधरबलानि सबन्धु-
सुखधरस्य आदेशेन अर्थलोभसैन्यानि तन्नुत्पादाचक्रमु,
सहसा परासाञ्चक्रिरे च । अर्थलोभस्तु तेनापि अनिवृत्त्य
राजद्वार गत्वा पत्नीमानितुमभियुक्तवान् । श्रुत्वैव राजा

शुद्धः सन् सुखधरमवरोद्धुमैषीत् परं सन्धाननामा मन्त्री
सुखधरस्य बहुतराणि सैन्धानि मित्राणि च वर्णयित्वा
विना तथ्यानुसन्धानं तमवरोद्धुं न्यवारयत्, उपादिशञ्च
दूतेन तथ्यानुसन्धानार्थम् ।

अथ राजा मन्त्रिणस्तं परामर्शं श्रुत्वा क्रोधरहितः
सुखधरसमीपं दूतं प्राहिणीत् । दूतेन समीपमेत्य राजा-
देशं निवेदितः सुखधरः मानपरां न्ययोजयत् । सा तु
स्वं वृत्तान्तं समाचख्यौ । अथ दूतेन सर्वं वृत्तान्तं श्रुत्वा
प्रत्यागत्य तथ्यमावेदितो नृपतिः सकौतुकं मानपरां द्रष्टुम्
अर्थलोभेन सह सुखधरभवनं ययौ । सुखधरे राजानं दृष्ट्वा
विनते राजा मानपराया रूपलावण्यं निरीच्य विस्मय-
मगमत् । मानपराया प्रणम्य अर्थलोभस्य सर्वस्मिन्
वृत्तान्ते वर्णिते अर्थलोभो निरुत्तरोऽभवत् । राजा च
मानपराया वचसि विश्वस्तस्तामेव साम्प्रतिकं कर्त्तव्यमव-
च्छत् । मानपराब्रवीत् देव । यो मां केवलेन अर्थलोभेन
अन्यस्मै विक्रीणीति त्म, कथमहमिदानीं तं पुरुषं भजे ।
एतदाकर्ण्य राजनि मानपरां साधुवाटेन स्तुवति अर्थलोभः
आभक्रोधलीभैर्भितरामाकुलोऽभवत् । अथ पुनरपि राज-
समक्षं प्रार्थ्य अवादीत् देव । अलं सैन्यैः, आवांम् अन्योन्यं
हन्वयुद्धं कुर्वः, तत्र यो जयेत्, स मानपरां लप्सति ।

राज्ञा तथेति समादिष्टे लोभो अर्थलोभसुखधरे स्वं
स्वम् अश्वमारुह्य रणभूमिमवतीर्णौ । मानपराया सह
राजनि मध्यस्थिते परस्परं घोरं संग्रामं चक्रतुः । पर सुख-
धरोऽर्थलोभं परासाञ्चक्रे । ततः सर्वे सुखधरं साधु साध्विति

अशुवन् । राजा बाहुवलाऽपि तं सुखधरं बहु प्रशस्य
मानपरं तस्मै समर्प्य अर्थलोभस्य च सर्वस्वमन्यायत्स-
मिति हत्वा तत्पदे अन्यं जनं प्रतिष्ठाप्य च सहर्षं त्वं
भवनं प्रत्ययासीत् । सुखधरो मानपरया सह सुखेन काल-
मनैषीत् । देव । एष कामिन्यः सम्पदञ्च हीनसत्त्व परि-
त्यज्य महासत्त्वमाश्रयन्ति । तदलं चिन्तया, सुखेन निद्रां
भजस्व, सत्वरमेव कर्पूरिकां लप्स्यसे ।

नरवाहनदत्तः राज्यधरमुखादेतदाकर्ण्य गीमुखेन नह
सुखं निद्रामभजत । गीमुखः प्रातरुत्थाय सर्वं ह्यत्य समाज्य
च राज्यधरं युवराजस्य विमानगमनाय वयुयन्तं सज्जितु-
मनुररोध । राज्यधरं पूर्वनिर्मितं वायुविमानं सज्जयित्वा
समानयत् । युवराजः गीमुखेन सह तद् विमानमारुह्य
दुस्तरं सागरमतिक्रम्य क्षणेन समुद्रतीरवर्ति कर्पूरसम्भवं
नगरमाससाद् । अथ विमानादवतीर्थ्य गीमुखेन महं नगरं
प्रविश्य सञ्जीतुकमितस्ततः पथ्येष्टन् सानन्दं क्रमेण राज-
रुदनसमीपमगमत् । प्रविशन् तत्र कस्या अपि हृद्वाया
शोधितो गृहम् । हृद्वाया तौ सर्वद्वयं उपवेग्नार्थमासन्
प्रदत्ते युवराजः क्षणं विश्रम्य तां तत्रत्यराजभवनवार्तां
पप्रच्छ । हृद्वा नरवाहनदत्तस्य मनोहराकृतिनिरीक्षणं
सन्तुष्टा प्राब्रवीत् वक्ष । अस्य नगरस्याधिपतिः कर्पूरसेना
नाम, अस्य महाराज्ञी बुद्धिकाव्या, राजा अनपत्यतया
सखीकः शिवदेवदाराधयितुं त्रिरात्रमुपावसत् । प्रापञ्च
स्वप्ने वरकन्या तं पुत्रादपि सखधिकप्रिया भविता, तस्याश्च
दृतिर्विद्याधरराज्येश्वरी भविष्यतीति । राजा प्रत्युष एव

प्रवृद्धं राजमहिषीं स्वप्नवृत्तान्तं कथयित्वा तथा सह
पारणामकरोत् ।

गच्छता कालेन राजमहिषी गर्भवती दशमे मासि
निरूपमामेकां कन्यां प्राप्सोष्ट । राजा स्वेन नाम्ना कन्यां
कर्पूरिकाख्यां कृत्वा यथाविधानेन महोत्सवमन्वतिष्ठत् ।
ताञ्च कन्यां शशधरकलामिव दिने दिने वृद्धिं गच्छन्तीं
क्रमेण अतिक्रान्तशैशवां निरीक्ष्य राजा विवाहार्थं समुत्-
सुकोऽभूत् । कन्या तु अतिमनस्विनी पुरुषद्वेषात् विवाहं
न कामयते । एकदा ममैकया कन्यया विवाहं प्रति
विद्वेषहेतुं पृष्टा सा अवादीत् सखि । अहं जातिस्मरा,
पूर्वजन्मवृत्तं मे सर्वं स्मृतम् । तदेव मे विवाहानिच्छाया
हेतुः । स च वृत्तान्तोऽयम् —

समुद्रस्यास्य तीरे यो महान् चन्दनतरुरस्ति तस्य
सन्निधौ एकं पद्मसरो वर्तते । अहं कर्मदोषात् तस्मिन्
मरसि हसयीनी सञ्जाता । कदाचित् भर्ता सह तस्मिन्
चन्दनपादपे कुलायो मया निर्मितः । कियता कालेन
मम कतिपये शावकाः समभवन् । मया तैः शावकैः
सह कुलाये तस्मिन्नध्युषिते सहसा समुद्रः वृद्धिं गच्छन्
नीलात् मच्छिशून् तरङ्गैरपातयत् । गहनपत्युत्पत्ति-
कातरा निराहारेण स्थित्वा तत्रत्यस्य कस्यचित् शिव-
लिङ्गस्य सन्निधौ अरुदम् । अत्रान्तरे मत्पतिः राजहसः
समागत्य मृतशावकार्थं शोकं कर्तुं निषिध्य अन्नवीत्
प्रिये । अलं शोकेन, जीवतीरावयोर्बहवः शावकाः
समुत्पत्यन्ते । अहं पत्युस्तादृशैर्वाग्बाणैर्हृदि विद्धा व्यचि-

न्तयं हा । पुरुषा अतिनिहुराः, ते शिशून् भक्तिमतीं
स्त्रियञ्च न स्नेहेन पश्यन्ति, तन्मे अलमनेन पत्या शोक-
सन्तप्तेन च देहेन । एवमुक्त्वा देवदेव भक्त्या प्रणम्य तमेव
हृदि ध्यायन्ती पत्युः समक्षं जजनान्तरे जातिस्ररा राज-
कन्या भवितास्मीति कामनया समुद्रजले न्यपतम् । अन-
न्तरं पुरुषद्वेषिणो राजकन्या जातास्मि, तस्मात् विवाहो
मे न रोचते, तद्दिदानीं यथाभाग्यं तदेव सम्पत्स्यते इति ।

मत्कन्या च इमं वृत्तान्तं मन्त्रं निवेदितवती, तद्वत्स
मया एतावत् विदितं, मन्त्रे सा श्रीमती भवत एव
भार्या भाविनी, यतः विद्याधरः कर्त्तुं तस्याः पति
भविष्यतीति देवादेशः, तल्लक्षणञ्च सर्वं त्वयि दृश्यते, कथ-
मन्यथा अस्मिन् प्रदेशे समये श्रीमतामभ्यागमनं, मन्त्रे
विधाता एव अथ सयोगकारी भवन्तमिहानीतवाद् ।
साम्प्रतमत्प्रदृष्टे अवस्थानेन इमं जनं कृतार्थं कुरु ।
इत्यभिधाय वृद्धया यथालाभम् आहारद्रव्यं समाहृते युव
राजः गोमुखेन सह तदुपयुज्य तां रात्रिं तत्र निनाय ।
ततश्च प्रातः पभाति नरवाहनदत्तः सत्यासिवेशी गोमुखेन
सह राजद्वारं समेत्य हा हसि । हा हसि । इत्येवं पुन
पुनराजुहाव । तदवलोक्य तत्र जनतायां सविस्मयमुप-
स्थितायां कर्पूरिकायाः सख्योऽपि समागम्य तं विस्मयकर
व्यापारं राजद्वारिकायै गत्वा समाचख्युः भर्तृदारिके
द्वारि कश्चिद्पूर्वः सत्यासी उपतिष्ठते, स सद्द्वितीयोऽपि
रूपेण अद्वितीयत्वं विभक्तिं जगति । हा हंसि हा हंसोत्ते
मन्त्रं सततं जपति च । तच्च मन्त्रं श्रुत्वा नारीणां मनाभि

नितरां लुहन्ति । पूर्वहंसी राजकन्या चेटीमुखात् तदा-
 कर्ष्य एकया चेद्या त सत्र्यासिन स्वसकाशं आह्वय समा-
 नयत् । आनीतञ्च तं हरमाराधयितुं व्रतं धारयन्त काम-
 सिव दृष्ट्वा मुमोह । युवराजः कर्पूरिकां निरीक्ष्य साक्षात्
 रतिमिव विग्रहिणीममन्यत । अथ तस्यां कर्पूरिकायां
 नरवाहनदत्तं प्रति हा हसि हा हसीति मन्त्रजपकारणं
 परिष्टुच्छन्त्यां स युवराजस्तु देव वाक्यं तथैव व्याजहार ।
 ततस्तत्सहचरो गोमुखः कर्पूरिकायै हंसमिथुनवृत्तान्त-
 माख्याय पुनरब्रवीत् राजपुत्रि । अयं कौशाख्यीपतेरुद-
 यनस्य पुत्रो नरवाहनदत्तो नाम जातिस्मरः समजायत ।
 अस्मिंश्च प्रसूत एव आकाशवाणी उदचरत्, एष विद्याधर-
 चक्रवर्त्ती भवितेति । ततोऽमुमतिक्रान्त्यैश्वर राजा यौव-
 राज्ये अभिषिच्य अदनमञ्चुकया सह विवाहमदात् । ततश्च
 हेमप्रभनाम्नः विद्याधरपतेर्दुहिता रत्नप्रभा स्वयन्मग्न्य
 एनं पतित्वेनावृणोत् । तदपि असौ युवराजः तस्या एव
 हस्याः कारणात् क्षणमपि सुस्थतामप्राप्नुवन् एकदा सृग-
 यार्थं वनं गतः एकां शिन्तापरीं मन्त्रेण, इति तत्तदंशः ।
 सा तु कथाप्रसङ्गेन इममनुगृह्य प्रोवाच त्वं पूर्वजन्मकर्म-
 बलात् हंसत्वं प्राप्य समुद्रतीरवर्त्तिनि चन्दनपादपे वसति-
 मकरोः, कापि स्वर्गवनिता शापात् हंसयोनी पतिता
 तव भार्यासीत् । सहसा तस्याः शावकेषु समुद्रजले निपत्य
 मृतेषु सा हंसी सुतशोकात् तस्मिन्नेव उल्लम्फ्य प्राणान्
 विजही । त्वञ्च तस्याः शोकेन तत्पदवीमेव अवाप्तवान् ।
 स्नायन्तं शम्भुरेण त्वं राजराजतनयः जातिस्मरश्च संवृत्तो-

ऽसि । सा च हसी समुद्रपरवर्तिनि कर्पूरसम्भवे नगरे
 कर्पूरसेननाम्नः नृपतेर्दुहिता जातिस्मरा च अजनि ।
 तस्मात् वत्स । त्व तत्र गत्वा तां ते पूर्वभार्यां गृहाण ।
 एवमुक्त्वा तस्या तिस्रोहितायाम् अयं तव गति श्रुत्वा
 नितरामधीर एव मया एतन्नगरमुद्दिश्य प्रस्थितः । वङ्गनि
 दुर्गमाख्यतीत्य च क्रमेण समुद्रतीरवर्ति नगरमेकं प्राप्य
 तत्रत्यं राज्यधरं नाम एकं सन्नधरं मित्रपद । तेन च
 प्रदत्तं वायुविमानमाश्रित्य आवा समुद्रपारमेत्य नगरमिदं
 समासादितवन्ती । अत्र चापस्थाय अस्माकं युवराजोऽप्य
 हा हसि हा हसीत्येवं सदा जपन् उन्नत इव विचरति,
 तदिदानीं भवत्यै यया रोचते तत् क्रियतामिति ।

एवमुक्त्वा गीमुखे विरते कर्पूरिका तत् सर्वं सत्यं प्रतीत्य
 आत्मानं प्रति नरवाहनदत्तस्य प्रगाढं स्नेहमनुचिन्त्य
 प्रेमाद्र्शी प्रत्यवादीत् सत्यमेवाहं सा हसी, मदर्शञ्च आर्य्य-
 दुतः जननद्वयेऽपि महान्तं क्लेशं प्राप । तदहमेव धन्या,
 अद्यप्रभृति युवराजस्य प्रेमदासी अस्मीति समाख्याय
 स्नानभोजनादिनां ती परिचचार । अथमं वृत्तान्तं परि-
 जनमुखादुपश्रुत्य राजा कर्पूरसेनस्तत्क्षणं युवराजसमीप
 मित्य तं चक्रवर्त्तिलक्षणाक्रान्तं तनयाजिष्टुञ्च दृष्ट्वा
 आत्मानं कृतार्थममन्यत । अथ शुभं लग्ने अग्निं साक्षी-
 कृत्य यथाविधि कन्यां तस्मै सम्प्रदाय त्रिकोटीः स्वर्णमुद्रा-
 स्तत्परिमितानि कर्पूराणि दशकोटि वस्त्राणि शतं दासीञ्च
 यौतकानि अदात् ।

अथ युवराजः प्रियञ्चा तथा सह कियन्तं कालं श्वशुर-

गृहे सुखेनोषित्वा कर्पूरिकां प्रति कौशाक्षीं प्रत्यागन्तुं
 प्रस्तावमकार्षीत् । सा च सन्मता प्रत्यवोचत् नाथ ! येन
 विमानेन भवान् आगतः, तदतीव लुब्धम् । अस्मादपि वृह-
 त्तरं विमानं प्रप्तुम्य आनयामि एवमुक्त्वा प्राणधरो नाम
 यो वैदेशिकः सूत्रधरः क्षियन्त कालं तत्रागतः, तम् अभि-
 मतयन्निर्माणार्थमादिदेश । आदिष्टेन च तेन तादृशं
 विमानं प्रप्तुम्य आनीत दृष्ट्वा नरवाहनदत्तो व्यचिन्तयत्
 मन्थे अथमेव राज्यधरस्य भ्राता प्राणधरः । एवं विभाव्य
 तं परिचयमपृच्छत्, स च सर्वं यत्प्रार्जितं युवराजाय न्यवे-
 दयत् । अथ युवराजेन राज्यधरवृत्तान्ते कथिते सूत्रधर-
 सातिष्य परिबुष्टः सत्वरं गत्वा स्वं विमानं गृह्योत्वा समा-
 नयत् । अथ कर्पूरमेतदृषेण यथोचितं विसर्जितः युवराज-
 प्रियया गोमुखेन तेन च सूत्रधरेण सह तत् विमानमारुह्य
 सत्वरं सञ्चुङ्गपारवर्तिनं राज्यधरमाससाद् । राज्यधरो
 ज्येष्ठसमागमिनः परां पीतिसवाप्य तान् यथोक्तिः संवर्द्धय-
 मास । अनन्तरं युवराजस्तमपि सहगन्तुकामं विमान-
 मारोष्य सानन्दं कौशाक्षीं समाजगाम ।

वत्सराजः पुत्रागमनवार्त्तां निशम्य सीतसाहानन्द-
 निर्भरं देवीभ्यां स्नुषाभ्यां मन्त्रिभिश्च परिवृतः युवराजं
 प्रत्युद्गन्तुं पुरात् निर्जगाम । नरवाहनदत्तः बध्वा सह
 विमानादवरुह्य पितरं मातरौ च प्रणम्य विनयनमः
 सर्वान् राजमन्त्रिणः आग्निषः प्रयुञ्जानान् यथायथं सभा-
 नितवान् । ते च सर्वे तं सादरं समालिङ्ग्य हर्षाश्रुजर्जराः
 समभवन् । रत्नप्रभा मदनमञ्जुका चोभे सपत्नीसहितं पति-

सवाप्य भृशं ननन्दतुः । अथ राजपुत्रः सर्वं वृत्तान्तमभि-
धाय पित्रादिभिरभिनन्दितः, योगेश्वरायणादिभिः प्राचीन-
मन्त्रिभिः साङ्गं राजभवनं प्राविशत् । अथ युवराजेन समु-
चितं सत्कृत्य अपरिमितान् अर्थाश्च प्रदाय विसर्जितः
प्रातः स्व विमानमारुह्य कर्पूरमक्षव नगरं प्रत्येत्य
राजानं कर्पूरसेनं दुहिष्ठजामात्रादीनां कुशलवार्त्तया
सन्तीत्य स्व भवनमगात् ।

अथ अष्टमो लम्बकः ।

अथ चतुश्चत्वारिंशत्तरङ्गः ।

अथ कदाचित् पुत्रेण सह सभासीनि राजनि कश्चिद्
विद्याधरः अन्तरीक्षाद् भूतलमवतीर्य राजान्तिकमुपगम्य
तेन च राज्ञा संवर्द्धितः सत्कृतश्च अवादीत् राजन् । हिमा-
लयान्तर्वर्तिनि वज्रकूटास्थे नगरे मम वसतिः, अहं वज्र-
प्रभो नाम । भगवान् भवानीपतिर्मदीयेन तपसा सन्तुष्टः
मामरातिदुर्जयमकार्षीत् । अद्य अहं भगवन्तं प्रणम्य
आगच्छन् विद्यया अज्ञासिष राजकुमारो नरवाहनदत्तः
देवस्य उमापतेः परमो भक्तः, तदिच्छया च कामदेवांशिनं
सम्भूतः तस्यैव भगवतः कृपया उभयस्मिन् लोके राजत्वं
करिष्यति । पुरा पृथ्वीपतिः सूर्यप्रभः महादेव प्रसाद्य

विद्याधरसिंहासनस्य दक्षिणार्धं तथा श्रुतशर्मा नाम राजा उत्तरार्धं प्राप्तवान् । साम्प्रत राजनन्दनः खेन पुण्यबलेन सर्वचक्रवर्ती भविष्यतीति ।

एवमुक्त्वा वज्रप्रभे विवर्ते नरवाहनदत्तः सूर्यप्रभस्य विद्याधरैश्वर्यलाभवार्त्ता कीदृशी इति तमपृच्छत् । सोऽब्रवीत् देव ! पुरा मद्रजनपदानां प्रधाननगरे शाकले चन्द्रप्रभो नाम राजा प्रतिवसति स्म । तस्य प्रधाना महिषी कीर्त्तिर्नाम । एकदा गर्भवत्यस्त-या पुत्रे प्रसूते इयमाकाशभारती उद-तिष्ठत् यथाय शिशुर्महादेवेन स्वहस्तानिर्मितः, अयञ्च सूर्यप्रभ इति प्रसिद्धः विद्याधरचक्रवर्ती भविष्यतीति । राजा चन्द्रप्रभः अनेन देवादेशेन अत्यन्तमानन्दितः महोत्साह महत्या समृद्ध्या तस्य जातकर्मणादिकमकरोत् । कुमारः क्रमेण दिने दिने शशीव वर्द्धमानः शैशव एव निखिलानि शास्त्राणि कलाञ्च शिक्षितवान् । तदवलोक्य राजा अतीव हर्षितः शैशवातिक्रान्तमेव तं वीवराज्येऽभ्यषेचयत् । स च नामप्रभाससिद्धार्थनामभिः त्रिभिर्मन्त्रिपुत्रैः परिवृतः स्वं कार्यजातं यथायथ निरवर्त्तयत् ।

कदाचिदमुस्मिन् युवराजे पित्वा सह सभागीने मय-दानवः सहसा धरातलं विदार्य सभां प्रविष्टः सप्रणाम-मवादीत् राजन् । भगवान् शूलपाणिर्युवराजं विद्याधरचक्र-वर्त्तिनं कर्तुं स्वहस्तेन निःशाय मर्त्यलोकं प्राहिणोत् । इदानीं मामाह्वय युवराज तत्पदप्राप्तपुङ्गवान् विद्यासमू-हान् शिक्षयितुं प्रेरितः । तन्नहारार्जनादिष्टः युवराजं शिक्षयितुं नेतुमिच्छामि । श्रुतशर्मा नाम राजा युव-

राजस्य प्रतिद्वन्द्वी, तमन्माकं साहाय्येन सिद्धविद्यः परा-
जित्य सिंहासन लब्धव्यमिति ।

एवमुक्त्वा राजा चन्द्रप्रभः पुत्रं मयदानवाय सविश्वम्भं
प्रादात् । दानवेन्द्रः राजपुत्रं स्वमन्त्रिवयसहितं पाताल-
नीत्वा यथापूर्वं सर्वा विद्या अशिक्षयत् । अनन्तरं भूतामन-
नाम विमानं साधयित्वा युवराजं ससहचरं तेन विमानेन
तत्पितरं प्रापय्य अब्रवीत् यावदहं पुनर्नागच्छामि, तावत्
त्वं सिद्धविद्याप्रभावेण अशेषं सुखं सम्भुज्य कालं नय ।
इत्युक्त्वा तस्मिन् प्रस्थिते राजा चन्द्रप्रभः पुत्रस्य विद्यामाध-
नेन परां प्रीतिमन्वभवत् ।

अथ युवराजः सूर्यप्रभः सिद्धविद्याप्रभावेण विमान-
मारुह्य समन्त्रिवर्गः नानादेशान् परिभ्रमिषु प्रावर्त्तत
स खलु क्रमेण ताम्बलिप्तनगराधिराजस्य वीर्यभट्टस्य
दुहितरं मदनसेनां, काञ्चीराजस्य कुम्भीरस्य तनया
चन्द्रिकावतीं, लावणक्षराजस्य पौरवस्य कन्यां वरुणसेनां,
चीनाधिपतेः सुतां सुलोचनां, श्रीकण्ठराजस्य कान्तिसेना-
पत्नीं विद्युन्मालां, कौशास्त्रीपतेरपरान्तस्य कुमारी चन्द्रा-
वतीं, तथा जनमेजयस्य राज्ञः कन्यकां परपुष्टां अपहृत्य
ताभिः सह कदाचिद् व्योमयानेन वा कदाचित् उद्यान-
विहारिणः कालं नयन् सुखमुवास ।

एकदासौ ताम्बलिप्तनगरोद्याने ताः सर्वा राजकन्यका
भरन्त्य जग्निभिः सह विमानमारुह्य बज्रराजं नाम नगरं
जगाम । तत्र च तारावलीं नाम राजकन्यां तत्पितुः रम्भ-
कस्य समक्षमपहरन् सत्वरं पुनस्ताम्बलिप्तं नगरं समाप्त-

दत् । ततो विन्नामिनीं नाम राजकन्यामपहृत्य पित्रा ।
सकाशं गमिष्यन् सर्वाभिः पत्नीभिः सह शाकलनगरं
प्रतस्थे ।

अथ तस्मिन् युवराजे पित्रोः सकाशं प्राप्ते तासां राज-
कन्यानां पितरः - । न् । न् । सकाशं विधिवत् कन्या-
दानप्रस्ताव कर्त्तुं दूतान् प्रैरिन् । राजा सन्नुष्टः तेषां
प्रार्थनामनुमान्य सर्वत्र च गत्वा पुत्रीदाहविधिं यथाशास्त्रं
निर्वर्त्तयास । सर्वे एव राजानः कन्याभिः सह विविधा-
नर्थान् यौतकीकृत्य राजान बहुशः सत्कृत्य च प्राहिषन् ।
ताश्च सर्वाः कन्यकाः सदृशं पतिमवाप्य परां प्रीतिमनु-
भवन्त्यः सुखेन कालमनयन् ।

पञ्चचत्वारिंशत्तरङ्गः ।

एकदा राजा चन्द्रप्रभः पुत्रेण सूर्यप्रभेण सह यन्त्रिभिः
परिवृतो मयदानवं सस्मार । स्मरणमात्रेण सहसा सभा-
मध्यभागे विदीर्णं सुगन्धवायुजा सह मयदानवमुपस्थितं
दृष्ट्वा तं सिंहासनमध्यवासयत् । स तु सत्कृतः समुपविष्टः
प्राब्रवीत् युवराज । साम्प्रतं पार्थिवं सर्वं सुखमुपभुक्तं
भवता, अतः परमन्यविधं सुखमन्वेषणीयम् । तद् भवान-
ग्रतः दूतैः सर्वान् सज्जन्विनीं नृपतीनाह्वयतु, तदनन्तरं
विद्याधरपतिना सुमेरुणा सह सख्यं कृत्वा तेन सहाय्येन
पुनश्चाण जयन् खिचरराज्याधीश्वरो भविष्यति यन्

सुमेरुः देवदेवादेशेन युवराजाय कन्यां दत्त्वा साहाय्य-
विधास्यति । चन्द्रप्रभी मयदानववचसा सर्वान् कृपतौन्
समाह्वातुं प्रहस्तादीन् खेचरान् समन्ततः प्रेषयामास ।

अथ एकस्मिन् दिवसे देवर्षिर्नारदः समागत्य अर्घ्यं
गृहीत्वा समुपविष्टः प्रोवाच राजन् । देवराजः ज्ञां भव-
दन्तिकं प्रेष्य कथितवान् यूय महादेवादेशेन मयसहाया
यत् मर्त्यवाग्मिनं सूर्यप्रभ विद्याधरपदे प्रतिष्ठापयितुं कृत-
सङ्कल्पाः स्ख, तत् सर्वथा असाध्यतम् । वतः पदमिदम्
अस्माभिः पूर्वं श्रुतमस्मिन् प्रदत्तं, तच्च तस्य कुलक्रमागतत्वेन
निर्धारितम् । तदस्माकं प्रतिशुद्धेन यद् यूय चेष्टधि, तत्
युष्माकमेव आत्मविनाशहेतुः । त्वच्च रुद्रयज्ञं कर्तुमुद्यत
इति श्रुत्वा त्वामश्लमेधं कर्तुं समादिशं तदपि त्वया न
कृतम् । इत्थं सर्वान् देवानपहाय एकमात्रे शक्तीं समारा-
धिते युष्माकं मङ्गलं दूरापेतमवधार्यताम् ।

एतद् देवर्षिर्नन्दनमाकर्ण्य मयः सखितमवादीत् देवर्षे !
भवतः प्रसुखात् महेश्वरेण यदुक्तं तत् सर्वथा अयुक्तम् । प्रथ-
मतः अस्माकं युवराजं मर्त्यवासीति कृत्वा यद् नाशयत्
तत् देवराजस्य अनुचितम् । युवराजाऽयं यत् सर्वशक्ति-
मान्, तत् किं दामोदरसंग्रामे न प्रत्यक्षीकृतं देवेश्वरेण ।
यश्च मर्त्यः सर्वां शक्तिमापद्यत स किं सर्वसिद्धिरधीश्वरो न
भवितुमर्हति । पूर्वं राजा नहुषः मर्त्यवासी अपि किं
देवराज्यं नाकरोत् । तेनोक्तं तैः श्रुतमस्मिन् विद्याधरपद-
प्रदत्तमिति तस्य तत् कुलक्रमागतमिति तदपि न शक्यम् ।
यत्र महेश्वरः स्वयं दाता, तत्र अन्येषां का शक्तिः ?

हिरण्यकशिपुं गतमिन्द्रत्वं कथं हृतं
 तत् किं तस्य कुलक्रमागत नासीत् ? वयं देवानां प्राति-
 क्त्येन अधर्ममाचराम इत्यपि नैव वक्तुमुचितम् । वयं
 तावत् न मुनिपत्नीं हरामः, नापि ब्रह्महत्यां कुर्मः । वयं
 केवलं शत्रून् जेतुं चेष्टामहे, अत्र तावत् कोऽस्यधर्मः ?
 अद्रमश्वमेधमकृत्वा रुद्रयागं कुर्मः, यतोऽस्माभिर्ज्ञातं रुद्र
 यय सर्वदेवमयः, तस्यार्हन्नयैव सर्वे देवा अर्हिताः परि-
 तुष्यन्ति, तत् कथमुक्तं देवान् प्रति वयमवज्ञां कुर्म इति ।
 देवराजेन शिवाराधनया अमङ्गलभयं प्रदर्शितम् एतत् किं
 विज्ञस्य तस्य वक्तुमुचितम् । देवराजस्य कथामिमाकर्ण्य
 वयं नितान्तं दुःखिताः स्मः । सूर्ये अभ्युदिते किमपरै-
 स्तीजाभिः । महर्षे ! भवान् एतत् सर्वं भवतः देवराजाय
 गत्वा वक्तव्यम् । अस्माभिस्तावत् कर्मावच्छं, साम्प्रत देव-
 राजाय यद् रोचते तत् क्रियतामिति ।

एतदाकर्ण्य देवर्षी प्रस्थिते चन्द्रप्रभो नृपः भयमाश्रयी ।
 मयदानवोऽब्रवीत् महाराज । सर्वे दानवा भवतां सहायाः,
 भगवान् भवानीपतिरपि भवताम् अनुकूलः, तत् कस्मा-
 दपि भय मा कृथा, वीराः यूयं महाक्यानुमागिणः निःशङ्कं
 कर्तव्यमभ्यस्यम् । सर्वे मयवाक्यं बहु समाहृत्य सन्तीव-
 श्मवापुः ।

अत्रान्तरे दूतमुखादवगतवृत्तान्ताः सर्वे महीपतयः
 ससज्जाश्चन्द्रप्रभ समासदन् । चन्द्रप्रभे समागतान् नृपतीन्
 यथायोग्यं समाहृत्य दत्तासने दानवराजा मयः सर्वसमक्षं
 पुनरवदत् राजन् । अद्य रजन्यां रुद्रमुद्दिश्य महाबलिः

प्रदातव्यः । ततोऽहं यद् यद् वक्ष्यामि तत् तत् असङ्घुचितं कर्त्तव्यम् । ततो राजा मयापदेशेन रुद्रबलियोग्यानि नानाद्रव्याणि समाहृत्य महारण्यं गत्वा च रुद्रसुदिश्य बलीन् प्रददौ, चकार च अथाविधानं हीमान् । तत्र च तदा नन्दो प्रमथगणवृतः राजसमक्षमाविर्बभूव । स च राज्ञा सम्पूजितः प्रहृष्टः प्रोवाच राजन् । भगवान् भूतपति- भवति सन्दिष्टवान् यूयं मत्प्रसादात् शतात् शक्नीभ्योऽपि सा विभीतः युवराजः सूर्यप्रभः सत्वरमेव विद्याधरचक्र- वर्ती भविष्यतीति । एवमुक्त्वा तस्मिन् तिरोहिते राजा पुत्रस्य अभ्युद्धती स्थिरनिश्चयो भूत्वा कार्यं समाप्य च जयेन सह स्वं नगरं प्रत्यागन्तुः ।

अथापरिद्युः प्रातः सर्वेषु राजसु सभासीनिषु दानवपति- मयः समव्रवीत् महाराज । रहस्यमाकर्ण्यतां भवान् सुनीयो नाम मत्पुत्रः, सूर्यप्रभः सुमण्डोक्तनामा भवदनुजः एतावुभौ देवासुरे सग्रामे निहती अत्र पितापुत्रभावेन समुत्पन्नी । भवतस्तत् दानवशरीरं दिव्यौषधिभिर्घृतैश्च चतुर्लिप्य पाताले मया रक्षितम् । स भवान् मया सह पातालं गच्छतु, प्रविशतु च मदुपदिष्टेन मार्गेण तत् शरी- रम् । एव कृते महातेजस्वी बलशाली च भूत्वा देवान् पराजिष्यति । सुमण्डोक्तावतारः सूर्यप्रभस्तु अनेनैव शरीरेण खेचरेश्वरत्वमाप्स्यतीति ।

दशवराजस्य कथाभिर्मां श्रुत्वा सुचतुरो मन्त्रिवरः सङ्घार्थः प्रोवाच दानवेन्द्र । अस्माकं प्रभुरन्यद्रेहं प्रविश्य किं पञ्चतामस्यति ? नृत इवास्मान् विसरिष्यति च ?

मयः प्रावदत् । मन्त्रिन् युष्मत्प्रभुरेषः योगबलेन देहान्तरं प्रविश्य युष्मान् न विस्मरिष्यति, न च पञ्चतामाप्सति । अत्र तावदयं हेतुः, यः अस्त्राधीनतया देहं विसृज्य अन्य-गर्भं जायते, तस्य मरणादिक्लेशेन किमपि न स्मृतिपथ-मायाति । यच्च योगिन, विना क्लेशं देहान्तरं विशति, तस्य सर्वमेव स्मृती तिष्ठति । तदल्लुडेगेन, युष्माक राजा जराव्यापिशून्यं दिव्यशरीरमाप्सति । यूयञ्च सर्वे अनेन सह रसातलं गत्वा सुरापानेन नीरीगाः दिव्यदेहाश्च भवत इति वचनमाकर्ण्य सर्वे निःसंशयाः संवृत्ताः ।

परस्मिन्नहनि राजा चन्द्रप्रभः सपरिजनः सवर्गः नग-रात् निर्गम्य परभगविरावत्योर्नद्योः सङ्गमे उपस्थाय तत्र सर्वान् नृपतीन् सूर्यप्रभस्य सर्वान् परिजनांश्च संरक्ष्य मय-दर्शितेन विवर्ण्य नत्ताल्लजविशत् । सूर्यप्रभः राजमहिष्यः सिद्धार्यादयो मन्त्रिणश्च तमनुजग्मुः ।

अत्रान्तरे नभीमण्डलात् सहसा विद्याधरबलानि आविर्भूय मायया तान् नृपतीन् स्तम्भयित्वा सूर्यप्रभस्य सर्वा महिषीरपाहरन् । अपहृतमात्रमेव दिव्यवाणी उद-तिष्ठत् रे पापीयन् सुतशर्मन् । यदि त्वं सूर्यप्रभस्य भार्याः सृष्टेः, तदा - 'अस्तु' निधनमाप्ससि, एताश्च मात-वत् सगौरवं रक्ष, अहमधुनैव त्वां विनाश्य एता नोद्धृ-वानस्मि, तस्यास्ति क्षिप्रित्कारणम् । एवमुक्त्वा राजानः । यूयं क्षमध्वम्, एतासां योषितां नास्ति विनाशः । पुनरपि यूयं स्त्रां स्त्रां कन्यासुवाप्सथ, अत्रैवेदानीं सुस्थिरास्तिष्ठत । एवमुक्त्वा देववाण्यां विरतायां ते खेचरा भयात् तिरी-

ठिताः । राजानश्च तस्मिन् देववचसि कृतविद्यासास्तत्रै-
वावतास्त्रिरे ।

अत्रान्तरे योगीश्वरो दानवेन्द्रः पातालसध्यवर्तिनि
देवमहिरे स्त्रित राजानं चन्द्रभ्रमं देहान्तरप्रवेशाय योग-
पुत्रेण तस्मान् द्वितीयं दत्तातल निनाय । राजा स्ववर्ग-
मन्त्रं प्रविश्य अमरुत् सर्व एव मन्त्र निद्रामगताः, एकस्मिन्
सर्वे राजानो भीष्मप्रवृत्तिः कश्चित् पुरुष इति । कति-
पन्ना वैराग्यं कश्चिं कृतकान् प्रवृत्तिवृत्तिः । वैश्याः नाना-
भूतिः । नोवाच राजन् इत्यस्य ते पूर्ववृत्तः स्त्रीभिः
सप्रेक्ष्यः कश्चिज्जने । तद्भवान् तदुपलक्षितेन योगिन मन्त्र
मन्त्रिणः । राजापि तदुपलक्षितं कृतकान्तरं प्रविश्य
भोतेन प्रवेशत तानवरेण प्रविष्टः चन्द्रप्रभुत्वोय इति तान
कृतकान् प्रविष्टे च राजानि तत् कर्त्तव्यं कृतकान् प्रविश्य
कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् । तदुपलक्षितं इत्युक्तं तदुपलक्षित-
कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान्
कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान्
कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान्

अथ अस्मान्मनुजोऽपि विदुर्दामवराजस्य चरणयोर्निव-
सित इति दामवराज उच्यते इत्युक्तं सर्वमस्मान्मनुजोऽपि उच्यते ।
तत्र नाना भूतानां सुतीयाः वासिष्ठ्युक्ता उच्यते ।
इत्युक्तं तदुपलक्षितं कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान्
कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान्
कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान्
कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान् प्रविष्टे च कृतकान्

विष्टेषु सुनीथमहिला सर्वेभ्य एव तेभ्यः पत्रपुटेन सुरा-
कानीय प्रादात् । अथ सर्वे सूर्यप्रभादयः अमृतरसां तां
सुरां पीत्वा मत्ताः सुप्तोत्थिता इव दिव्य कलेवरं प्राप्य
अथावलपराक्रान्ता अभवन् ।

तदनन्तरं चन्द्रमण्डलीद्वयं पुष्टं अतलं प्रविश्य तत्र
रुर्वराभ्यन्तिशालिनि विक्रान्तजे स्थितां जननीं लीलावतीं
ददर्श । निपपात च तस्याश्चरणयोः । सा च पुत्रं चिरान्त
दृष्ट्वा अस्तम्भममासदात् उत्याय समातिष्ठ तस्य शिरश्चुम्ब-
नादिक्रमं कृत्वा मानन्दं पत्युर्भूयसीं प्रशंसन्त्यरेत् । अथ
दानपराजः सूर्यप्रभं प्रति अङ्गुलिं निर्दिश्य अत्रवीत् देवि ।
भोग्यं ते हितोयः पुत्रः सुमुण्डीकः, इदानीं चन्द्रमण्ड-
लद्वयः सूर्यप्रभं इति प्रसिद्धिं गतः । भगवान् भवानीपति-
रन्व विद्याधरचक्रार्तिनं कर्तुं स्वच्छेत्नं दृष्ट्वा भूतलं प्राहि-
क्षोत्, अथ हि नर्त्यशरीर एव तत्पदमवाप्सतीति ।

एतत् श्रुत्वा सूर्यप्रभं सस्नेहं पश्यन्तीं लीलावतीं दृष्ट्वा
सूर्यप्रभः सखिवह्न्यैः सार्धं मातरं चरणयोर्वह्न्यै । लीला-
वती साशीर्वादमज्रवीत् वत्स । तवेदमेव शरीरमपूर्वां
शोभां दधार, तदलं पूर्वशरीरेण । अथ दानवेन्द्रः कन्यां
मन्दोदरीं निर्दिश्य इति श्रुत्वा । तौ च स्मृताविव तत्क्षण-
मागत्य ससुचितं सत्कारमवाप्य प्रोदतुः तात । वयं कामपि
प्रति बलं प्रयोक्तुं निच्छामः, तत् यदि देवराजः अस्मान्
प्रति बलं प्रयुञ्ज्यात् तत् कथं वयं गतिं श्यमहे । ये चासुरा
देवैर्निहताः, तेषामनवधानता एव दोषः कारणम् ।
अलिप्रभृतीन् असुरान् सततमवहितान् देवा अपि न

विनाशयितुं शक्ताः, तदिदानीं गच्छाम इत्युक्त्वा तौ
 प्रस्थितौ । ततश्च दानवराजः बलिं दानवेन्द्र साक्षात् कर्तुं
 सुनीथिन सूर्यप्रभादिभिश्च सह तृतीय पाताल प्रविश्य तं
 दैत्यपतिं प्रणमाम् । बलिना यथायथ सत्कृतेषु तेषु समा-
 सीनितुं बलिर्मयप्रमुखात् सर्वं वृत्तान्तं श्रुत्वा सानन्दं
 पितामहं प्रह्लादं चरणयोः निपत्य अवादीत् तात । पुनीथो-
 ऽयं स्वं शरीरं प्राप्य पुनर्जीवितः, सूर्यप्रभोऽयं मृतस्य सुमु-
 खीकस्यावतारः । भगवान् भूतप्रतिरोगैः तुप्रसन्न, विद्याधर-
 साम्राज्यं दातुमादिष्टवान् । अहञ्च देवदेवस्य तस्य यज्ञ-
 प्रभावेण शिथिलबन्धनः सङ्गतोऽस्मि । तत् सुनीथसुमु-
 खीकस्यैः पुनःप्रातिरन्नाकं भाविनि मङ्गलायैव । तदानीं
 तत्र स्थितः दैत्यगुरुः शुक्रोऽब्रवीत् धर्म्यं पयि वक्तुमानानां
 कदापि नामङ्गल, तन्मदीयं वाक्यमाकर्ण्य धर्मं चरति ।

तत्र गुरुवाक्यं सर्वे सतपात्पलवासिनः असुरा अनु-
 लुमुदिरे । राजा बलिश्च सुनीथमदिहर्षित, जहात्नवं
 व्यधात् ।

ततः चरदुर्गात् देवर्षिः बलिः सुभानुपगतोऽप्यं गृहीत्वा
 हतासनपरिग्रहः सर्वानब्रवीत् दानवाः । देवपति, पुन-
 रपि मन्मुखेन युष्मान् इदमाह, अहं युष्माकं सुनीथस्य पुन-
 र्जीवनं श्रुत्वा परमाप्यायितोऽस्मि, तदधुना अस्माभिः सह
 अकारणं वेदं मां कुर्वत, मां विरुन्ध च अस्माकं पक्षेण
 श्रुतशर्मेणा सृष्ट ।

प्रह्लादः प्राब्रवीत् सुतीक्ष्णं जीवनप्राप्ता देवराजस्य
 परितोष इति उखितप्रस्ताभिः, अथ अस्माभिः गुरोः

विधाता इमां पाताल नीत्वा अरक्षत् । सा तु क्रमेण
सर्वान् सुमान् अवलोक्य पश्चात् चक्रवर्त्तिलक्षणेनित सूर्य-
प्रभ समेत्य समभाषत सखि । त्वमिम पादयोः सृष्ट्वा प्रवी-
धय इति । सखी च तथाकरोत् ।

सूर्यप्रभसु व्याजनिद्रानिमौलिताक्षः क्रमेण चक्षुषी
उन्मील्य अवादीत् का यूयम् ? किमर्थं वा अत्रागताः ?
एतदाकर्ण्य सखी प्रत्यवादीत् भद्र । हिरण्याक्षस्य यः
अमीलनाम्ना पुत्रः, तस्य इय प्राणसमा दुहिता कलावती
नाम । अयं सोऽमीलः बलेरन्तिकात् गृह गत्वा सुनीयस्य
पुनर्जीवनं तदनन्तरं शम्भोः प्रदादेन सुमुण्डीकावतारस्य
सूर्यप्रभस्य विद्यापारैर्ज्ञेयस्य भवितव्यतां परिजनेभ्यः कथ-
यित्वा सूर्यप्रभाय स्वां दुहितरं कलावतीमभिप्रायमका-
रोत् । तदाकर्ण्य सेयं कलावती भवन्त द्रष्टुमागतेति ।

सूर्यप्रभः कथामिमाकर्ण्य तस्याः आशयं जिज्ञासुः
पुनः कपटनिद्रामभजत । परं सा विनिद्रं प्रहस्तकुण्डल्य
सख्या स्वमभिप्रायं प्रकटय्य वहिरगात् ।

अथ प्रहस्तः सूर्यप्रभ समेत्य प्रावोचत् देव । जागर्षि-
सूर्यप्रभः सहसा नेत्रे समुन्मील्य वाङ् जागर्क्षि, अयं
अल्पमपि निद्रां न लभे । अपरं संवादमेकं कथयामि शृणु ।
साश्रुतमेव काचित् परमसुन्दरी कन्यका सख्या सह गृह
प्रविश्य दर्शनं दत्त्वेव प्रस्थिता । तदनुसन्धेहि, सा कुत्र
गतेति । प्रहस्तः श्रुत्वेव वहिरागत्य अपश्यत् सा कन्या
सख्या सह दण्डायमाना तिष्ठति । तदवलोक्य स समीप-
मेत्य तामब्रवीत् दानवकन्ये । भवत्या अतुरोधात् प्रभुं

प्रबोधितवानस्मि, तद् भवती मदनुरोधेन पुनस्तं साक्षात्-
 क्षत्य दर्शनेन्द्रिय सफलयतु । एवमुक्त्वा कलावतीं पुनः सूर्य-
 प्रभसकाशमनैषीत् । स च तां दृष्ट्वा प्राब्रवीत् चण्डि । निद्रि-
 तस्य हृदय प्रविश्य हर्तुं युक्तं भवत्याः ? तदिदानीं गान्ध-
 र्वेण विधिना आवयोः समागमी भवतु । एवमभिधाय तत्-
 क्षण तेनेव विधानेन तस्याः पाणिमग्रहीत् ।

प्रत्युष एव सूर्यप्रभादयः सर्वे मिलित्वा प्रह्लादमुप-
 जग्मुः । प्रह्लादः समाह्वय मयमब्रवीत् अथ सुनीथस्य पुन-
 र्जीवनमहोत्सवे सर्वैरेव असुरैः समवेतैः सानन्द भोक्तव्य-
 मिति सर्वान् दूतैर्निमन्त्रयस्व । मयस्तथेति दूतैः सर्वान्
 निमन्त्रयामास । अथ सर्वे निमन्त्रिताः समागत्य क्षणं
 विश्रम्य मयेन सह भोगवतोमवगाह्य चतुर्विधानि आहार-
 द्रव्याणि सानन्दमुपयुज्य च दानवकन्यानां नृत्य द्रष्टुमुपा-
 विशन् । सूर्यप्रभः प्रह्लादकन्यां महश्निकां दृष्ट्वा अनङ्ग-
 शरपीडितः मोहमापेदिवान् । ततश्च अमीलः कलावतीं
 प्रह्लादश्च महश्निकां तस्मै सूर्यप्रभाय सानन्दं प्रायच्छत् ।
 अथ स सूर्यप्रभः कुमुदावतीं मनोवतीं सुभद्रां सुन्दरीं
 सुमायाञ्च असुरकन्यकाः परिणीतवान् ।

कदाचित् सूर्यप्रभ. कथाप्रसङ्गेन महश्निकामपृच्छत्
 प्रिये । तस्यां रजन्यां ये द्वे सख्यौ त्वया सहागतं, ते कुत्र
 गते ? न दृश्यते किमिति ।

महश्निकावदत् नाथ । मम द्वादश सख्यः । पितृव्यो
 मम सर्वास्ताः स्वर्गात् अपहृत्य आनीतवान् । तासाम्
 अमृतप्रभा केशिनी च पर्वतस्य मुनेः कन्यके । कालिन्दो,

भद्रा, कनकमाला च एतास्त्रिः महासुनिर्देवत्वस्य
कन्यकाः । सौदामिनी उज्ज्वला च द्वे जाहास्यस्य गन्ध-
र्वस्य कुमार्यौ । हुहुनासः गन्धर्वस्य कन्या पीवताः काण्डस्य
तनया खञ्जिका च । केशरावली पिङ्गलास्यस्य प्रमयस्य
सुता । मालिनी कम्बलस्य दुहिता, वसोः कन्या मन्दार-
माला । एतां सर्वा एव अक्षरसम्भूता दिव्ययोषिताः ।
तद् भवान् एतासामपि पालीन् गृह्णातु एवमभिधाय सूर्य-
प्रभं पथमं पातालमनयत् । पर्यनायञ्च एकैकम् सर्वैः
रुयम् । सूर्यप्रभस्तां रात्रिं ताभिरमृतः भादिभिः सह
सुखेन नीत्वा परेऽहनि प्रातः प्रह्लादमभासाजगाम ।

अथ दानवेन्द्रः प्रह्लादः मयसुनीथी प्रोवाच यूयमतः
परं दितिं दनुञ्च साक्षात् कुरुत । एवं दानवेन्द्रादेशं लब्ध्वा
मयसुनीथी भूतासनं नाम विमानं स्मृत्वा स्मृतमात्रीप-
स्थितञ्च तदारुञ्च सपरिजनीं नलयाचलवर्तिनीं कश्यपा-
श्रममासेदतुः । अथ सुनिभिर्दर्मितेन पथा तस्मात्प्र-
गत्वा दैत्यदानजजननीं दितिं दनुञ्च चरणैर्निरेततुः ।
ते च असुरमातरीं वक्ष्यन्तान् तान् सजागतात् अवस्तीक्य
हर्षान्निर्भवं समाह्वय्य आशिषां सर्वद्वेषामासतुः । अथ
ते मयसूचतुः वक्षः । त्वं पुत्रं सुनीथ्य पुनर्जीवितं दृष्ट्वा
परमाप्यायिते स्वः । त्वाञ्च अतिपुण्यवन्तं मन्यावहे । सुसु-
ण्डीकञ्च यत् सूर्यप्रभो भूत्वा भूतले अजनिष्ट, तदपि
आकर्ष्य परां पीतिसुभवायः । तद्वत् । सत्वरं गत्वा
प्रजापतिं कश्यपस्यैवन्द्यत, दुरुतञ्च तदादेशवर्तिनीं
दास्यन्ति, युष्माकं महलं भवत्विति ।

इत्थं मातुरनुज्ञया ते सर्वे दिव्यनाम्नसं गत्वा गुरोः
 कण्ठपत्र्यं चरणौ वनन्दिरे । भगवान् कण्ठपत्र्यान् आश्लिष्य
 अभिनन्द्य उपवेष्टुमादिशत् । अवदच्च सहस्रं च सर्वान्
 सुतान् सञ्जवेतान् दृष्ट्वा परां प्रीतिमापन्नोऽसि । अथ । त्वं
 सदाचरितं पथि तिष्ठन् अत्यन्तं प्रशंसनीयोऽसि, सुनीथ ।
 त्वं पुनर्लोकं परं लोभाय्यं प्रपन्नः । सूर्यप्रभः । त्वं स्वेन
 पुण्ड्रबलेन विशाधराधीश्वरो भवितासि । तत् साम्प्रतं
 सर्वं यूयं धर्मप्राप्त्याय मदादेशेन परां प्रीतिं प्राप्नुत ।
 अधुना युष्माकं पूर्ववत् पराभवो मातु । पूर्वं धर्मप्रीतिः
 देवैः पराभूताः स्तः । सुनीथ । पुरा ये असुरा देवैर्निहताः,
 ते सर्वे एव जर्जरलोके समजायन्त । सुसुण्डीकः सूर्यप्रभो-
 ऽभूत्, अन्ये च बहवोऽस्य आश्वरूपेण सञ्जाताः । सूर्य-
 प्रभस्य मन्ती महस्तः शम्भरावतारः । त्रिशिरा, सिद्धार्थ
 इति वातापिः प्रज्ञान्य इति, उलूकः शुभङ्कर इति, वीत-
 भीतिः काण्ड इति प्रसिद्धिं गता एते अस्य वयस्यतामापन्नाः ।
 यौ च भासप्रभाक्षी मन्त्रिणी, तौ वृषपर्जगञ्जनाभ्रद्वैद्य
 वतारी । नदनी भयङ्करश्च उभौ सुन्दोपसुन्दावास्ताम् ।
 शिरदुर्दिष्टा, निभानौ सचिवौ हयग्रीवविक्रटाक्षव-
 तारी । अन्ये च ते दैत्यदानवाः पूर्वं देवैः पराजिता ते च
 क्रमेण ह्येवं गता युष्मानिव आश्रयिष्यन्ते । यूयं सहिष्णवी
 भवत, सत्वरं वृद्धिं लस्यध्वं । कदाचिदपि अधर्मं मा
 कुरुत ।

एवमुपदिशति देवासुरगुरौ दाक्षायण्यः अदितिप्रभ-
 तयस्तत्पुत्रस्तत्र समाजम्भुः । देवराजाऽपि सपत्नीकः पितर-

मभिवादयितुं तत्राजगाम । अथ मया हि तु असुरेषु प्रणतेषु
 देवपतिः सरोष सूर्यप्रभं प्रणि दृष्टिं निक्षिप्य भयदानव-
 मत्रवीत् मया विजायते बालकोऽथ विद्याधरचक्रवर्ती
 भवितुमभिवाञ्छति । किमनया अल्पया अभ्यर्चनया, इन्द्र-
 प्रार्थयितुं युक्तमाप्तीत् । मयोऽत्रवीत् देवेन्द्र । भगवान्
 जगदीश्वरी भवने यथा इन्द्रत्वमदात् तथा प्रसन्नः अन्वै
 खिचरत्व दातुमङ्गीचकार । एतदाकर्ण्य देवेन्द्रः सकोप-
 परिहासमत्रवीत् जय । अथ यथा शुभलक्षणैः सप्तजः,
 तथाऽस्य विद्याधराधीशत्व लब्धौ मात्रा । मयः प्रलवादीत्
 यदि श्रुतशर्मा विद्याधरराज्यमर्हति, तदा अस्माकं सूर्ये
 प्रभोऽपि इन्द्रत्वं प्राप्तुमर्हति । एतदाकर्ण्य मन्त्रेन्द्रः क्रीड-
 रनेक्षणः सहसा वज्रपाणिरुदतिष्ठत् । तदवलोक्य भगवान्
 कश्यपः सरोषहुङ्गारमकरोत् । दितिप्रभृतयश्च कश्यपपत्न्यः
 कुपिता देवराजं धिगिति निरभर्त्सयन् । तद् दृष्ट्वा देवेन्द्रः
 सभय वज्रं सहरन् ऋवन्तसुख, समुपविश्य पितर मातृश्च
 चरणयोर्निपत्य कृताञ्जलिरवादीत् पितः । मयसहायेन
 अजेयसूर्यप्रभेण श्रुतशर्मेण अस्माभिर्दत्तं विद्याधरराज्य-
 मपहर्तुं युज्यते ? कश्यपस्तदाकर्ण्यं प्रत्यबोचत् इन्द्र ।
 यथा श्रुतशर्मा तव प्रियः, तथा सूर्यप्रभोऽपि शत्रुप्रियः ।
 यथा देवदेवो मयदानवं सूर्यप्रभार्थं नियुक्तवान्, तदास्य
 को दोषः ? अथ शिवाज्ञां लङ्घयितुं नालं, तस्य च देवस्य
 इच्छा न हि व्यर्थतामापत्यते । अथेच्च मयः धार्मिकः ज्ञान-
 क्षान् गुरुभक्तश्च । तस्य पराक्रमं त्वमनेकशो विदितवान्

तद् यदि त्वम् एतान् प्रति विरुद्धमाचरेः, तदा वयं क्रीपात्
त्वां तत्क्षणमेव भस्मीकरिष्याम इति ।

इत्यमाकर्ण्य देवेन्द्रे सलज्जभयमधीमुखे तिष्ठति अदितिः
श्रुतशर्माणमानयितुमादिदेश । इन्द्रः सारथिं मातलि
श्रुतशर्माणमानेतुं तत्क्षणं प्राहिणोत् । श्रुतशर्मा च
मातलिनावेदितवृत्तान्तः सत्वरमुपगम्य सर्वान् तान्
ताश्च प्रणम्य समुपाविशत् । कश्यपपत्न्यः उभौ प्रति दृष्टिं
निक्षिप्य कश्यपमपृच्छन् नाथ । कोऽजयोः श्रुतशर्मसूर्य-
प्रभयोः समधिकेन रूपेण शुभेन च लक्षणेन विराजते ?
कश्यपः प्रत्यभाषत देव्यः । सूर्यप्रभ एव रूपेण लक्षणेन च
श्रुतशर्मणः श्रेयान्, यथा चायं सौभाग्यचिह्नरूपेण दृश्यते,
तथास्य इन्द्रत्वमपि सुलभः स्यात् । इन्द्रादन्ये सर्वे एव
समन्वितवन्तः । अप्र भगवान् कश्यपः सर्वेषु शृण्वन्तु
भयमब्रवीत् वत्स । इन्द्रे वज्रमुद्दयच्छति त्व यत् निर्वि-
कारमासीः, तेनाहं तुष्टः वरं ददामि यथा वज्रमयेण
अस्त्रेण कदापि तव शरीरं न क्षयं गमिष्यति । सुनीथः
सूर्यप्रभश्च शत्रूणां भयजयी भविष्यतः । मत्पुत्रः सुवासकुमारः
स्मृत एव युष्माकं साहाय्यं करिष्यति च ।

एवमभिधाय तस्मिन् महामुनी विरते तत्पत्न्यः अन्ये
ऋषयः लोकपालाश्च सर्वे तान् भयादीन् वरप्रदानेन अभ्य-
नन्दन् । अथ देवमाता इन्द्रमब्रवीत् वत्स । शान्तो भव,
इमञ्च मयदानवं प्रसादय । अद्य त्वया स्त्रिणैव चक्षुषा विन-
शस्य फलं दृष्टं, विनयबलेनैव मयः सर्वश्रेष्ठतासम्पादकं
वरं प्राप्तवान् । इत्यं मातुर्वचः समाकर्ण्य देवेन्द्रः हस्ती

धृत्वा मयं प्रासादयन् । श्रुतशर्मा च दिवमचन्द्रमा इव
हृद्यं प्रभंसकाशे हीनकान्तिरभवन् । अथ देवराजः पितरं
प्रणम्य लोकपालैः सह स्व धाम प्रातिष्ठत । मयमृतयज्ञ
अंसुराः सानन्दं सुनिमभ्यनुज्ञाप्य स्वं स्वं कार्यं साधयितुं
पतस्त्रिरे ।

अथ सूर्यप्रभः कियन्तं कालं पाताले दानवैः सहो-
षित्वा मर्त्यं लोकं स्मरन् पातालात् सुरङ्गया तया निर्गत्य
चन्द्रभागीरावत्योः सङ्गमे रक्षितान् स्वान् परिजनान् नृप-
तीञ्च सर्वान् समागमत् । ते च सर्वे तं प्राप्य भृशमरोदन् ।
सूर्यप्रभस्तान् तदा चन्द्रप्रभादर्शनविषणान् समाश्वास्य
यथावृत्तं सर्वमवर्णयत् ।

— —

षट्चत्वारिंशत्तरङ्गः ।



अथ राजभिः श्रुतशर्माकर्तृकं सूर्यप्रभस्य दाराप-
ह्वरणवृत्तान्ते तदनन्तरञ्च देववाणीवृत्तान्ते निवेदितं
सूर्यप्रभः शेषताम्राक्षः दारापहारिणं तं संरक्षकमग्नि
विनाशयितुं पतिजानान सप्ताहात् परं युद्धयात्रार्थं दिनं
'नर्द्धारितवान् । अत्रान्तरे मयदानवः समागत्य वत्स !
दुर्वृत्तः श्रुतशर्मा तदीयान् दारान् अपहृत्य पाताले रक्षित-
वान् इति वार्त्तामाख्याय सर्वान् सन्तोष्य च सूर्यप्रभेण सह
पुनस्तेनैव पथा पातालमभ्यागमत् । समर्पयच्च तस्मै तदी-

यान् दारान् । अथ सूर्यप्रभः स्वानुचरैः सह दानवेन्द्रं
 प्रह्लादमुपागमत्, स तु कृतककीपः लभवदत् दुराचार ।
 त्वया मतसोदरेणानीता द्वादश सुरकन्यका हताः ? तदह-
 मधुनेव त्वां विनाशयामीति । एतदाकर्ण्य सूर्यप्रभः सभयं
 निर्विकारचित्त एकाव्रवीत् प्रभो । शरीरमिदं भवदधीनं
 यथेच्छं कर्तुमर्हति इत्याभाथ चक्षां ययाचे । प्रह्लादः
 सम्प्रीतः प्राह वत्स । अहं त्वां परीक्षितुमेवमवीचं, दृष्टं
 ते शरीरं निरहङ्कारं, तद् वरं वृणु । सूर्यप्रभः केवलं
 गुरुषु देवदेवे हरे चाचलां भक्तिमवृणोत् । तच्छ्रुत्वा सर्वं
 सन्नुष्टास्तमभ्यनन्दन् । प्रह्लादश्च तथेति वरं, तथा यामिनीं
 नाम द्वितीयतनयां तस्मै दत्त्वा पुत्रद्वयमपि तत्साहाय्यार्थं
 न्ययोजयत् । ततोऽसौ श्वशुरं दानवेन्द्रमभ्यनुज्ञाप्य अमील-
 मुपजगाम । स च सम्प्रीतः द्वितीयां सुतां सुखावतीं तस्मै
 प्रदाय स्वं पुत्रद्वयमपि तदानुकूल्यार्थं निपुयोज । सूर्यप्रभः
 सानुचरः षड् दिवसान् तस्य भवने अतिष्ठत् । तस्मिंश्च
 समये दुनीयस्य तिसृषु भार्यासु गर्भवतीषु मयदानवो
 दिव्येन चक्षुषा समपश्यत् पूर्वं विनष्टा असुरा एव तेषु गर्भेषु
 जनन लेभिरे इति । अथ सप्तमे दिवसे सूर्यप्रभः सपरि-
 जनं पत्नीभिः सह पातालात् भूतलमभिययौ ।

अथ चन्द्रप्रभस्य शिशुं पुत्रं पृथ्वीराज्ये अभिषिच्य
 भूतासनविमानेन विद्याधरराजस्य सुमेरोः जङ्गातीरस्थं
 तपोवनमभ्यागमत् । सुमेरुणा सर्वेषु यथायथं सत्कृतेषु
 मयदानवः सर्वं वृत्तान्तमकथयत् । अथ सूर्यप्रभः मया-
 दिष्टया विद्यया सुमेरुसदनं प्राप्य स्त्रैः स्त्रैः सैन्यैः सह

बभ्रुवर्गान् तत्रानिबुनादिदिशः । आदिष्टैश्च दूतैः सर्वत्र
सवाटे पदस्ते सूर्यप्रभस्य स्वशुरवर्गोया दानवाः वासवै
परिहृतास्तत्र रुद्राजानुः । सप्तभ्यश्च रसातलेभ्यः हृष्टरेणा,
प्रहापायाः, स्वहृद्भः, प्रकम्पनः, तन्तुञ्जच्छ, दुरारोह
तुलाशः, वज्रपञ्जरः, धूमकेतुः, प्रमथनः, विकटाक्षः, अन्ये
च दानवाः इवर्गाः सन्ति । तेषु च कोऽपि अयुतेन,
कोऽपि रात्रिपुत्रे, वज्रन अष्टायुतैः, कश्चित् षड्भिरयुतैः,
कोऽपि त्रिभिरयुतैः, अतिमान्वाच्याऽपि अर्द्धायुतेन रथैः
परिहृतः, स्वर्गात्तन् कोऽपि विभिर्लक्षैः, कश्चन द्विलक्षैः,
कश्चित् सप्त लक्षैः, अथकोऽपि अर्द्धलक्षमितैः सैन्यैः
परिहृताः सप्त लक्षैः । स्वर्गजैश्च तेषां यथायोग्यं हस्यस्व-
वर्णानि राहाजानुः । अन्तर मण्डलानिथसूर्यप्रभाणाम-
राक्ष्यानि अस्त्रानि उपतस्थिर । ततश्च वसुदत्तादीनां राज्ञां
वृत्तानि पुत्रैश्च वैदिकानि सजागमन् ।

इत्यं पातालान्तरात् वरातलाच्च अगर्ख्येषु सूर्यप्रभपक्षीद-
बन्धेषु सप्तवेत्तु रजसात्, जश्चर्यं सन्धार । स्मृतमात्रमुप-
पस्थितश्च तदा प्राणवीत् भगवन् । अत्र अगर्ख्यानामन्ध-
द्विधत्तैश्चाजां पुत्रारक्षितिवेशो न घटते, तदाज्ञापयतु,
कश्चित् स्वविस्तृते प्रदेशे एतानि समावेश्य भवत दर्शयिष्याम
इति । तदा तैः अगर्ख्यस्थानात् स्थानात् योजनव्यवहिते
कलायन्तत्रभूते पुष्यिस्तीर्णप्रदेशे सैन्यानि प्रेषयितुमादि-
एन् । आदिष्टाश्च स्वर्गस्थानि स्वाति आयुधानि समादाय
तस्मिन्नेव प्रदेशे समागत्य समवेता आसन् । इत्यं राज्ञा-
मसुराणाञ्च बाह्विजेषु ससज्जं पृथक् पृथक् सान्निवेशितासु

विद्याधरराजः सुमेरुरभाप्रत, महर्षे । युवराजस्य सूर्य
प्रभस्य पक्षीयाणि यादृशानि अपरिमितानि बलानि
सभावेशितानि, ईदृशानि कदापि न दृष्टानि । परन्तु
विपक्षस्य श्रुतशस्त्रैः सैन्यानि एतेभ्योऽपि सम्धिकानि
= ३०३ प्रन्ते । तद् यावत् अहं तेषां बहूनि भेदयित्वा
आनिश्यामि । तत् प्रातरवासात् स्थानात् वाल्मीकिनामके
प्रदेशे अस्माभिर्गन्तव्यम् । कल्पं फाल्गुनकृष्णपक्षस्य महा-
दृशी, तिथावस्थां तत्र गताञ्चक्रवर्तिलक्षणं प्राप्नुवन्ति ।
एतस्मात् कारणात् प्रतिवर्षं विद्युत्प्रकाशं त्रिथी तत्र
गच्छन्तीति ।

इत्थं सुमेरोर्वचः श्रुत्वा सर्वे सभ्यताः प्रातरेव ससैन्या-
स्तत्रैत्राभिसुख जग्मुः । तत्र च गत्वा हिमालयप्रस्थदेशे
वैदिकानि विवेश्य अदूरात् बहूनां विद्याधराणां समागमं
ददृशुः । कश्चिद् विद्याधरोऽग्निं संस्थाप्य सुहीति, कोऽपि
जपति, कश्चन पूजयति, कोऽपि वा स्नाति । ददाति,
दाययति, पठति गायतीत्यादि । तद्वत्कीक्य सूर्यप्रभ-
स्तत्रावरुह्य कश्चित् प्रदेशे अग्निकुण्डं सज्जितवान् । सज्जित-
मात्रमेव तत् विद्याप्रभावात् स्वयं जज्वाल । तद्वत्कीक्य
सर्वं परं विस्मयमापेदिति । केनचिद् विद्याधरेण विद्वेष-
परेण अर्च्यवास्तिनः अनुगत इति सुमेरी तिरस्कृतो सोऽपि
सुमेरुस्तं निर्भर्त्य सूर्यप्रभमवादीत् देव । भीष्मो नाम
कश्चिद् विद्याधरोऽस्ति, तत्पत्न्यां खेच्छया ब्रह्मणाभि-
गतायाम् अथ समुदपद्यत, ब्रह्मरक्षितत्वाच्च ब्रह्मशुभ इति
समाख्यां भजते च । तद् यादृशमस्य जननं तादृशमेव

वचनम् । एवमुक्त्वा सुमेरुरपि एकमग्निकुण्डं प्राज्वालयत् ।
 ततश्चोभीं सुमेरुसूर्य्यप्रभौ हीमं कर्तुमाग्निभति । अग्निं च
 जुह्वतोस्तयोर्हीमाभावात् कश्चिदजगर, भूषर्भात् भयङ्करा-
 कृतिर्निर्गत्य फुत्कारवार्त्तनं रुचिर्निदग्दग्निं तं ब्रह्म-
 गुप्तं शतहस्तदूरं निचिक्षेप । अथ श्रुतशस्त्रीऽनुचराः
 महावीरास्तेजःप्रभदुष्टदमनविरुद्धस्तद्भारविजृम्भकप्रभृतयो
 विद्याधराः प्राततामिनः अजगरं तस्मान्ननन् । स च अव-
 लीलयैव सर्वान् तान् तथैव पुनः पुनः दूरे जिज्ञिस-
 वान् । तेषु न तैजःप्रभः अतिवसीवान् अजगरं तं निहन्तु
 धावति स्म । अजगरस्तं तथैव निष्पागमात्तत्र सुदूरं
 निचिक्षेप । तत्रपक्षीक्यं दुष्टं तद्विरभक्तिं जेषु जाड-
 रक्षप्रभृतयो ये दुर्बध्वावलि स्म तानपि सोऽजगरस्तथैव
 दशामपादितवान् । इत्य सर्वेषु विद्याधरिषु तेनाजगरिण
 परास्तेषु श्रुतप्रभेः सुदूरं दूरे न अजग्न नाशयितुं समा-
 पतत् । अजगरस्तदपि निष्पागमादुक्ता दूरं लक्षिणत् ।
 अयोध्याय तं दुर्जर्जरं कृतं दृष्ट्वा अजगरस्तं तथा सुदूरं
 निचिक्षेप च प्रया यूषिणाङ्गः कप्रभपि मनुष्याय लज्जाव-
 नतवदनः सानुचरः पलायाञ्चक्रे ।

अथ सुमेरुणा सर्पं तं धत्तुं समादिष्टं सूर्य्यप्रभम् अज-
 गरसक्काशं यान्त दृष्ट्वा सर्वे विद्याधरा अहसन् । सूर्य्य-
 प्रभस्तु क्रमिष्य समीपतुषण्यं यावत् अजगरं तिलमध्यात्
 अवलीलयति निरकासधृतिं तादृक् सोऽजगरः एकं तूष्णीरं
 भूत्वा तस्य हस्ते प्रशोभत । अथ सूर्य्यप्रभगिरसि दिव्या
 पुष्पवृष्टिः पपात, आकाशभारती च उद्वरत् सूर्य्यप्रभ ।

त्वमिदम् अक्षय तूष्णं गृहाण, अनेन ते सर्वसिद्धिर्भवितेति ।
ततः सूर्यप्रभे तत् तूष्णं धृतवति विद्याधराः विषाद परं
समासेदुः । असुरा राजानश्च सर्वे महतीं प्रीतिमापेदिर ।

अथ श्रुतशर्माणः कश्चिद् दूतः समागत्य सूर्यप्रभमत्र-
वीत् भद्र । तस्मात् प्रभुः उवाच- भवन्तमादिशति यदि
ते जोषितं प्रयोजनं, तत् शीघ्रं तूष्णीरं मे समर्पय ।
सूर्यप्रभः प्रत्यावादीत् दूत । त्वं सत्वरं गत्वा तव प्रभुं ब्रूहि,
यथा तव कक्षेत्रमेव सत्वरं शरपूरितं तूष्णीरत्वम् आप्साति,
किमन्येन तूष्णीरणीति । एतदाकर्ण्य दूतः शीघ्रं गत्वा
श्रुतशर्माणे सूर्यप्रभस्य प्रगल्भं वचनं न्यवेदयत् ।

इत्यं देवानुग्रहेण सर्वसिद्धिप्रदागिणि अक्षये तूष्णीं लब्धे
सुमेरुप्रभृतयः रामन्दं तस्य जयशीलं धनुः च विनुं
सानुचराः हेमश्रेण्य उच्यते । इति चर्त्तितं मानससरसि
समुपस्थाय तदीयामपूर्वां शोभां, स्वच्छानि सलिलानि,
भीवन्ति कामलाणि च अपश्यन् ।

अत्रात्तरि श्रुतशर्मा सानुचरस्तत्र समुपस्थितः । सूर्य-
प्रभस्तु सवर्गः सञ्जतेन पद्मेन होमं कर्तुमारभे । तस्य च
होमस्य प्रभावात् सहसा तस्मात् सरसः सुधीरा मेवाः
समुत्थाय प्रज्जलैर्न वेगिन वारीणि ववृषुः । वर्धदूभ्यश्च मेघेभ्यः
सहसा कश्चित् सर्पः निःसृत्य सरसि निपपात । तत्क्षणञ्च
सुमेरुणा समादिष्टः सूर्यप्रभः समुत्थाय तं सर्पं दधार ।
धृतमात्रञ्च स मनोहरं धनुरभवत् । ततश्च तस्मात् मेघात्
द्वितीयः सर्पस्तथैव सरसि पपात । सूर्यप्रभः पतन्तमेव
तं नृशैवाधारयत् । धृतमात्रञ्च स तस्यैव धनुषः मीर्वी-

रूपमग्रहीत् । ततश्च तत् सर्वं मेववृन्दं सहसैव विलयं
प्रत्यपद्यत, न्यवधीच्चाग्निवर्षणिन विपन्नान् खेचरान् ।
अनन्तर सपुष्पवृष्टिरःकामवाणी पुनरुच्चचार वत्स 'सूर्य'-
प्रभ । त्वमिदम् अच्छेद्यगुणयुक्तमतिबल धनुः गृह्णाणिति ।
तदाकर्ण्य सूर्यप्रभस्तत् सगुण धनुर्गृहीत्वा सूर्यप्रभः सम-
पद्यत । श्रुतशर्मणि तदवलोक्य मानुचरे निष्प्रभतां गति
मयादयः सर्वे सानन्दं महोत्सव विदधुः ।

अथ तैः सर्वैः तादृशस्य धनुषः समुत्पत्तिः । कारणे पृष्टे
सर्वज्ञः सुमेरुर्जवीत् अस्मिन् प्रदेशे कीचकै पूर्णं दिव्यमेव
नगरमस्ति । तस्माद् वशे छित्वा अस्मिन् सरसि विक्षिप्ते
नानाप्रकाराणि दिव्यानि धनूषि उत्पद्यन्ते । सर्वे देवैरसुरै
गन्धर्वैः विद्याधरैः किन्नरैश्च अनेनोपायेन धनूषि लभ्यन्ते,
तानि च पृथक् पृथक् संग्रहा अभिधीयन्ते । तेषु च चक्र-
वर्त्तिधनुरसितबलसमाख्यया कीर्त्यते । पुरा देवैः तादृ-
शानि अत्र निक्षिप्तानि । ये च पुण्ड्रवन्तः भाविचक्रवर्त्तित्-
मभिवाञ्छन्ति ते एव बहुना क्लृप्तान् ईश्वरानुग्रहात् अमूनि
संसाधयन्ति । अथञ्च सूर्यप्रभः ईश्वरस्य कृपया भाविचक्र
वर्त्तिलक्षण धनुरिदं प्राप्तवान् । अस्य च वयस्याः स्वं स्वम-
नुरूपं धनुः साधयितुं शक्नुवन्ति । तस्मात् ते यूय स्वानि
स्वानि अनुरूपाणि धनूषि साधयत ।

एवं सुमेरीर्वचः समाकर्ण्य सूर्यप्रभानुचराः तत्
कीचकनगर गत्वा तत्रत्यं राजानं निर्जित्य वंशान् छित्वा
तस्मिन्नेव मानससरसि न्यक्षिपन् । ततश्च जपहोमादि-
विधाय सप्ताहाभ्यन्तर एव स्वं स्वमनुरूपं धनुर्लब्धा कृतः-

र्थतामापुः । ततः सूर्यप्रभः सानुचरः धनुर्लाभिन कृतार्थ-
 व्यन्यः कुमरोस्तपोवनं प्रति समागमत् । आगते च तपो-
 वने सुमिरुः सूर्यप्रभानुगान् दुर्जयस्य वेणुनगराक्षिपतश्चन्द्र-
 दत्तस्य जयेन महापराक्रान्तान् इति प्रशशंस ।

अथ दानवेन्द्रो मयः सूर्यप्रभ सखीध्याब्रवीत् वत्स ।
 त्व सर्वविद्याविष्णारदोऽसि, तत् साम्प्रत महर्षिं याञ्जवल्का-
 सुपेत्य तत्सकाशात् मोहिनीं परिवर्त्तिनीञ्च नाम विद्यां
 लभस्व । सूर्यप्रभस्तदिति प्रतिज्ञाय महर्षिं समेत्य तां तां
 विद्यां ययाचे । महर्षिस्तदीय मनोरथ पूरयितुं तं सप्ताहं
 भुजगङ्गदे तथा दिनत्रयम् अग्निमध्ये तपश्चरितुमादि-
 देश । अथ महर्षिस्तं सप्ताहं भुजङ्गदंशनं तथा दिनत्रयम्
 असह्यमग्निसन्तापम् अनुभूय तस्मादुत्तीर्णं दृष्ट्वा भृश
 तुतोष, आदिदेश च दत्त्वा प्रार्थितविद्याह्वयीं पुनर्वङ्गिप्रवे-
 शाय । सोऽपि तथैति महर्षेरादेशं पुनः प्रतिपालितवान् ।

अस्त्रिंशत्वावसरे महापराक्रान्तित महापथं नाम व्योमयानं
 सूर्यप्रभमुपाययौ, उच्चचार च देवभारती वत्स । चक्रतर्त्ति-
 विमानमिदं गृहाण, अस्त्रिन् सिद्धविमानान्तःपुरे रक्षि-
 तास्ते अन्तःपुरिकाः कदाचन शत्रुभिर्न धर्षयितुं शक्याः
 इति । सूर्यप्रभस्तां गृह्णन्तः सूर्यप्रभः महर्षिसकाशं
 गत्वा च धीव्याञ्च भगवन् । कां ते दक्षिणासुपहरामीति ।
 सोऽब्रवीत् वत्स । त्वम् अभिषेकसमये मां स्मरिष्यसि, तदेव
 मे दक्षिणा, साम्प्रत गत्वा स्वैर्गणैः सङ्गच्छस्विति उक्त्वा त
 व्यसर्जयत् ।

सूर्यप्रभः भक्त्या सुनिं प्रणम्य तेन विमानेन सुमिरु-

भवनाभिमुखं प्रस्थितं क्षणेन आश्रममवरुद्धं स्वैरनुचरैः सह मिलितः । मयादयः सर्वे तन्मुखात् विमानसिद्धि-पथ्यन्तां वात्सीं निशम्य नितरां प्रीता अभवन् । अथ बन्दी-शेन सुवासकुमारि स्मृते स तत्क्षणं तेषां पुरः आभिर्भूय मयादीन् सर्वान् शत्रुजयार्थं समादिशत् । मयोऽब्रवीत् प्रयाणात् पूर्वं शत्रून् प्रति दूतं प्रेषणीय इति नीतिविदो ज्ञान्ति । सुनिपुत्रोऽवदत् का क्रतिः ? तत् प्रहस्तमेव ह्येत्यकार्यं नियुञ्क्ष्व, यतः स वचनरचनचतुरो दूत-कर्म्मणः । अथ सर्वे तद्येति मीदमानास्तं प्रहस्तमेव यथा-सद्यन् उपदिश्य श्रुतशर्म्मणोऽन्तिक प्रेषयामासुः ।

अथ सूर्यप्रभं सर्वान् अनुगामिनः समवेतानब्रवीत् दयस्वताः । गते निशीथे मया स्वप्ने दृष्टं यथा वयं सर्वे एव लुप्तान्तं अनिमज्जा नदीरायेण नीयमनां क्षणेन प्रतिकूलं दारुणं दहति केनचित् अग्निरमेन महापुरुषेण धृत्वा अग्निकुण्डे निक्षिप्ताः, परं न कोऽपि दहति स्म । अनन्तरं यथा समुद्रितान् मेघात् शीणितवद्वा चतस्र एव दिग्गो रणवर्णाः समजायन्त । एतदवलोक्य प्रबुद्धस्य जम निद्रा-दिवी ज्ञापि गता, न पुनः प्रत्यावृत्ता ।

उपबुद्धा तस्मिन् विरते सुवासकुमारः प्राब्रवीत् एतेन म-द्वेज एतदेव सूचितं यथा अभ्युन्नतिः सम्यगायाससाध्या । अक्षस्त्रोतसि अनिमज्जा सनर्त्तनगमनम् अपराजयेन रणा-ङ्गते विचरणं प्रतिपादयति । बहुक्षणजतनिमज्जनेन शीतार्त्ताणाम् अग्निपरिचर्या एव विधेयेति महापुरुषो-ऽस्माकमारोध्यः शम्भुरेव अस्मान् अग्निकुण्डे निक्षिप्तवान् ।

न तु ददाह इत्येव प्रतीयते । ततो मेघोदयात् रक्तवर्षणैव
 चतुर्दिशां लोहितीकरणात् शत्रूणां हृदिरपातेनैव तथा
 भविष्यतीति स च मेघः अस्माकं कञ्चित् प्रवीर इति च
 ध्वन्यते । खड्गोऽपि द्विविधः, सत्यः असत्यश्च । सुषुप्तौ देवा-
 दीनाभादेशरूपः प्रथमः । अनवरतचिन्तया स्वल्पनिद्रा-
 जनितः द्वितीयः । सत्यश्च कालवशात् सत्वरं सविलम्बं वा
 फलमुपदधाति । यश्च रात्रिशेषे दृश्यते सत्वरमेव फलति ।
 मुनिसुते एवं स्वप्नफलाफल वर्णितवति सर्वे निरुद्देगाः
 समुत्याय दिवसकृत्यं सम्पादयामासुः ।

अथ श्रुतशर्मसकाशात् प्रत्यागतः प्रहस्तः सर्वानवादीत्
 ऋत्विग्निस्त्रिकूटपर्वतोऽरिभ्यन् त्रिकूटपताकास्थौ जीवणे
 नगरं गत्वा राजहारि उपस्थाय राजान्तिकं संवादं प्राहि-
 ण्वम् । आदिष्टश्च राज्ञा अभ्यन्तरं प्रविश्य अपश्यं राज-
 चक्रवर्ती श्रुतशर्मा पित्रा सह विद्याधरगणैः परिवृतः
 सभामध्यास्ते । दामोदरादयश्च प्रधानामात्याः स्वं स्वं
 कार्यप्रमनुतिर्भान्ति । मया च समुपविष्टेन उक्तं श्रुतशर्मन् ।
 अहमस्मि राजचक्रवर्त्तिनः सूर्यप्रभस्य दूत, भगवतो
 धूर्जटेः प्रसादेन स खलु अलौकिकीं विद्यां सहायान् सम्प-
 न्तीश्च लेभे, तत्त्वम् अस्मत्प्रभोरादेशेन सानुचरं त शरणं
 ब्रज । स केवल विपक्षवर्त्तिः, प्रणतानान्तु बाध्ववः । अत्यध-
 त्वं सुनीयस्य तनयात्पुत्रहृत्प्रवर्त्तौ गर्हितमाचरितं, तामवि-
 लम्बं त्यज, नो चेत् महदमङ्गलं भवितेति । एवमुक्त्वा मयि
 विरते सर्वे विद्याधराः सकोपं युवराजं मानुष इति बहुशो
 निरभर्त्सयन् । मयोक्तं यदा देवाधिदेवह्यं चक्रवर्त्तिन

तथ्यमात्य, अहं पुनर्बन्धूनापेक्षित्ये । अयं सर्वविद्यासिद्धो-
 ऽपि श्रीषधिसिद्धो नेति परं दुःखितास्मि । चन्द्रपादस्य
 ईगरेर्गुहायां या श्रीषधयः सन्ति, पुण्डरीलाङ्गवर्तिन
 एव ताः साधयितुमधिकुर्वन्ति । तद् यद्यमी तत्र गत्वा
 ताः सर्वा श्रीषधीः साधयेत् तदास्य परं मङ्गलं भवितेति ।

व्याजनिद्रितः सूर्यप्रभस्तत् सर्वं श्रुत्वा समुत्थाय च
 क्षप्रणयमवाहीत् सुन्दरि । त्वं मयि परं स्नेहं प्रदर्शितवती,
 तदागच्छ इदानीमेव चन्द्रपादगिरिशुभां गच्छाम इति ।
 एवगुह्या परिचये पृष्टे सा कन्या लज्जावनतमुखी आसीत् ।
 तदीया सखी प्रावदत् युवराज । इयं विशाखरराजस्य
 सुमेरोः कनिष्ठसौदरस्य तनया, विलासिनी नाम, भवन्तं
 द्रष्टुमिहागता, एवगुह्या तस्याः विरतायां विलासिनी
 सखि । आगच्छ साम्प्रतं गच्छाव इति अभिधाय प्रस्थिता ।

ततः सूर्यप्रभः सेनापतिं प्रधासं प्रकीर्ष्य तच्छृत्वेन
 भयदानवादीनां सजाशे तम् श्रीषधिसाधनहन्तात्मकथ-
 यत् । ते च तस्यामेव राजन्यां सान्द्रचरं तं चन्द्रपादगिरिं
 प्रैरयन् । यच्चान् गुह्यकाण्डे मार्गरोधिनाः सिद्धविद्यया
 ईजिर्जित्य सूर्यप्रभः असन्धिवः तस्य गिरेर्गुहाद्वारमुपाययी ।
 तत्र विविधान् विक्रतावनान् शिवालुचरान् प्रलेतव रन्त-
 दृष्ट्वा दुग्मसङ्गमारः तैर्युक्तं निवार्य भगवन्तं देवदेवं स्तोतुं
 समादिशत् । सर्वे तहाक्यं बहु भला भगवन्तं स्तोतुमुप-
 चक्रमिरे । तेन च स्तवेन तुष्टाः प्रमथाः केवलं प्रभामनेव
 तद्भक्तः पवेष्टुम् आदिशन् । प्रवेशमात्रं शुभास्थिते तमसि
 झिल्लीने प्रभासः सप्तविधा दिव्यीषधीः समाहृत्य वह्निर्गत्वा

चं सूर्यप्रभाय समर्पितवान् । ततश्च सूर्यप्रभः सान्धरः
सुमेरोराश्रम पश्चात्सर्वेभ्यः श्रीप्रधिमाधनवृत्तान् वक्षे-
थामास ।

अथ सुनीयः सुवासकुमारमपृच्छत् भगवन् । गुहाभ्य-
न्तरे सूर्यप्रभप्रवेशनिषिधस्य प्रभासस्य समादरस्य च हेतुं
श्रीतुमिच्छामि । सुवासकुमारः प्रत्यवादीत् प्रभासः सूर्य-
प्रभस्य परम मित्रम् अद्वितीयो वीरश्च, पूर्वजन्मनि असी
गुहा प्रभासस्यैवाधिकृता आसीत्, तदर्थमस्य तादृशः सम-
दरः । तदस्य पुरावृत्तं श्रूयताम् ।

पुरासीत् नमुचिर्नाम सुविख्यातनामा दानवेन्द्रः । स
खलु यथा वीरस्तथा दाता च । यो यत् प्रार्थयाञ्चक्रे, तस्मै
तद् दत्त्वा त सन्तुष्टमकरोत् । पूर्वं स दशसहस्राणि वत्स-
रान् धूम पिवन् विष्णुमाराध्य तस्मात् लीहेन प्रस्तरेण
काष्ठेन वा नाह मरिथामीति वरं लेभे । इन्द्रोऽपि
अस्मात् विभ्यत् पलायाञ्चक्रे । अथ कश्यपः नमुचिमनुनीय
उभयोः सन्धिमकारयत् ।

अथ गच्छता कालेन देवासुरैः सम्मन्त्र्य मन्दराद्रिणा
क्षीरनिधौ मयिते यानि रत्नानि उदतिष्ठन्, तन्मध्यात्
भगवान् नारायणः कमलां लेभे, नमुचिरुच्चैःश्रवस नाम
अश्वम् । अपरे देवासुराः विधातुरादेशेन यथायोग्यं
रत्नानि विभज्य जगृहुः । यच्च मन्यनदण्डमन्दराघात् अन्त-
तमुत्थित तस्मिन् केवल देवैरपहृते पुनर्देवासुरसग्रामः प्राव-
र्त्तत । तत्र ये असुरा देवैर्निहतास्ते पुनरुच्चैःश्रवसा पुनर्जी-
वयितुं प्रारब्धाः । तस्माच्च असुरा देवानामजीया अभवन् ।

तदा ब्रह्मवृत्तिर्विपद दृष्ट्वा इन्द्रमब्रवीत् देवराज । त्वं
 नमुचिसकाश गत्वा उच्चैःश्रवस प्राधेयस्व, नमुचिः शत्रुवेऽपि
 तुभ्यं तमश्व ददास्यति, न खलु म्यां वदान्यताकीर्त्तिं
 खण्डयिष्यति । शचीपतिः गुरोरुपदेशेन देवैः सह नमुचि-
 सकाश गत्वा तदश्वरत्न ययाचे । अतिदानशीलो नमुचि-
 रचिन्तयत् आह कदापि कमपि अर्थिनं विशुद्धं हतवान्,
 अथ देवराजः स्वयं याचकाः, कथरीनं पराङ्मुखं करोमि ।
 तदल्पे उच्चैःश्रवाः दातुं युज्यते । अस्मिन्शार्दिनि निराज्ञाने
 महा सुब्रह्मदिश्यात् यशः कलुषितं भतिष्यति, तत्राद्ये जीव-
 ज्ञेन ज्ञिन् ? एव विचिन्त्य गुरुणा काव्येण जिधिषोऽपि
 वासवाय तन् षडरत्नं प्रादात् ।

अथ पुनश्च अश्वैरस्त्रैरवर्धयं तं नमुचिं तदविविक्तज्ञेन
 नीचद्वेषेण विहतवान् । नास्ति निवर्तयता । आगः पर्याप्तः ।
 देवा अति एतद्धीना दुष्कीर्त्तिं क्षीयन्ति । एतन्नाम्न
 तददा नमुचैर्विनाशमवगम्य श्रीकृष्णः, पुनरापि लोहरी
 नमुचैर्गता आपन्नाङ्ग । तेन च नमुचिस्तथा मर्षी धनः सप्त-
 त्वय प्रवर्त्ता नाम दुर्जयी दानवः प्रादुर्गतात् । सोऽपि
 शतपत्नी देवराज निर्जिगाय । कदादित् देवा परमेध-
 व्यासेन तद्दीपं शरीरं ययाचिरे । सोऽपि लताकीनः शत्रु-
 र्योऽपि देवेभ्यः निजं शरीरं प्रददौ । देवाश्च तच्छरीरं श-
 तधा चिच्छिदुः । तदनन्तरमसौ प्रवत्सः प्रभास इति जसिषी
 मर्त्यलोके समुद्भवत् । इयञ्च औषधिगुहा तस्मात्प्रसूतेव
 अधिहतासीत् । तस्य चानुवराः क्रिद्धरास्तां मुष्ठांश्चन्ति ।
 अस्याश्च गुहाया अथस्तात् पाताले प्रवत्सस्य राजभवन-

मयापि विद्यते, तत्र चास्य वादस्य पद्मः, विविधानि
रत्नानि, बह्वनि च अस्त्राणि शस्त्राणि च सन्ति । प्रवक्तुः
अधुनोत्तम अधूनि सर्वधुनोर्जयम् । ननुचैरवतामस्य
प्रकाशः न किमपि असाध्यम् । तस्यात् तदस्याः विद्वान्
एव सदाहृत्य तत्र प्रवेशयामासुरिति ।

अथ सूक्ष्मप्रभः कुविकुमारप्रयुक्तान् एतद्गुण इत्यादि
शुक्ल गतात्वात् प्रवक्तुः शब्दवर्तिनि रत्नानि कर्महीन
सुदृशं च । प्रभामः एतादी एव एतदस्य नामानि विद्वान्
स्वा सूक्ष्मप्रभं विद्वान् इति च शब्दवर्तिनि रत्नानि कर्महीन
सर्वानि रत्नानि च सदाहृत्य अतात्कालात्प्रवक्तुः शब्दवर्तिनि
इत्यादि एतदस्य नामानि विद्वान् इति च शब्दवर्तिनि रत्नानि
कर्महीन इति विद्वान् इति ।

जगत्प्रवक्तुः शब्दवर्तिनि रत्नानि ।

अथ शब्दो जगत्प्रवक्तुः सूक्ष्मप्रभः कुविकुमारप्रयुक्तान्
तपोवनात् सदैव्यं त्रिशूटाधिपति इव जगत्प्रवक्तुः शब्दवर्तिनि
च तत्र गत्वा कस्मिंश्चित् विद्वते जने सदाहृत्य । इत्यत्र
संवादं प्राप्य त्रिशूटाधिपतिरुत्सृष्ट इति जगत्प्रवक्तुः शब्दवर्तिनि
समागत्य शब्दवर्तिनि कुविकुमारप्रयुक्तान् इति च शब्दवर्तिनि
शुतशब्दः पितुर्गुणः शब्दवर्तिनि इति च शब्दवर्तिनि । अथ
दूरवर्तिनि न कदाचित् वयं समाहृतवन्तः । स शब्दवर्तिनि

स्वैर्गणेः परिव्रतो मत्स्यीभाग्यात् देशमिममलङ्कृतवान्,
तस्मादिच्छामः समुचितेनातिथ्येन भवन्तं सत्कर्तुमद्य
इति । सुमेरुर्दूतमुखात् शत्रुसन्देशमिमं श्रुत्वा दूतेन तेन
सह प्रभुं बिक्रूटाधिपतिमभिययौ ।

अत्रान्तरे सूर्यप्रभादयो जिगीषवः सेनानिवेशविभा-
गान् द्रष्टुमुच्चैस्तरं प्रदेशमधिकरुहुः । सुनीध, पितरं मय
सेन्यानां रथादिकं पृथक् पृथक् वर्णान्निगुञ्जुरोद । मयः
पुत्रेणाभ्यर्थितः प्रोवाच वत्स । सैन्येषु ये सुबाहुवि-
धातमुष्टिकमोहनप्रलम्बप्रमाथकेकटपिप्पलवसुदत्तप्रभृतयो
राजानः सन्ति, तेषां प्रत्येकं अर्धलक्षं रथा वर्तन्ते । विशा-
लीन्सक्तकदेवशर्मपितृशर्मकुमारकहरिदत्तादीनां राज्ञां
लक्षं रथाः । प्रकम्पककुम्भीरमहाभटवीरस्वामिधुराधर-
भाण्डीलकमिन्दुसुखसुखीवत्सप्रहारादीनां नृपाणां
द्विगुणा रथाः । विरोचनयज्ञसेनवीरसेनादीनां राजपुत्राणां
त्रिगुणा रथाः । सुशर्मविशाखशलप्रसङ्गप्रभृतीनां राज-
सुतानां चतुर्गुणा रथाः । जञ्जुवीरशर्मसुप्रतिज्ञप्रभृ-
तयो राजानः राजपुत्राश्च पञ्चगुणरथसमन्विताः । उग्र-
वर्ष्मणः एकाकिनीऽपि षड्गुणा रथाः । विशोकसुतन्तु-
सुगमनरेन्द्रशर्मणां सप्तगुणा रथाः सप्तगुणाः । सहस्रा-
युर्नाम राजकुमारो महारथः । शतानीको महारथानां
यूथपतिः । सूर्यप्रभस्य वयस्याः शुभविमलसुहर्षभयङ्कर-
शुभङ्करप्रभृतयः सर्व एव महारथाः । अस्य च मन्त्रिणो
विश्वरुचिभाससिद्धार्थाः महारथानां यूथपतयः । महामाल्यः
सहस्रो रथयूथपतिः । प्रज्ञाव्यखिरदुर्जी अपि रथयूथपती ।

सर्वेदमनो नाम दानवः असुराश्च प्रमथनधूमकेतुप्रवहन-
वज्रपञ्जरकालचक्रा' रथानामतिरथानाञ्च अधिपतयः ।
प्रकम्पनस्त्रिहनाही रजदूयपतीनामधिपती । महामाय-
कखलिककालकम्पनप्रहृष्टाश्चत्वारो असुरेन्द्रा रथाधिपती-
नामधिपतयः । प्रभासः सेनापतिः सूर्यप्रभेण तुल्यः । सुमेरु-
तनयः श्रीकुन्धरः कुमारी महाहरिश्च दूयाधिपती । एव-
मन्येऽपि एषु सैन्यसागरेषु बहवो वीराः सन्ति । पुत्र-
यत्र देवदेवः महायः, तत्र एतत्सख्यकानि सैन्यानि कि-
जय सापदितुं नालम् ?

इत्य सैन्यविभागेषु वर्णितेषु त्रिकूटाधिपते' सकाशान्
द्वितीयो दूतः समागत्य प्रावदत् महाराजोऽस्माकमादिशति
सुश्रामरावत् वीरणादुत्सवक्ष्यम् । इयञ्च भूमिरतिच्छा-
तत् स्थानादद्भात् कलायग्रामाख्ये प्रदेशे सुविस्तृत सैन्यानि
इत्यदन्तु भवन्त इति । तदाकण्यं सुनीयादयः तन्निन्
शत्रुप्रस्थावे सञ्चताः कलायग्रामाभिलुखं सैन्यानि अचान-
यन् । समरोन्मुखः श्रुतशर्मा च विद्याधरसैन्यैः परिवृतः
सैन्यानि कलायग्रामं नीत्वा स्रग्धवावर समस्थापयन् । सूर्य-
प्रभः श्रुतशर्माः सेनासु असंस्थानि गजसैनिकानि निरौच्छ-
सत्वरं गजसैन्यानि संजग्राह ।

श्रुतशर्मा महावीर दामोदरं सेनापत्ये अभ्यषिञ्चत् ।
स्वयञ्चातिष्ठत् व्यूहपार्श्वे मन्त्रिभिः परिवृतः । दामोदरे च
रणाग्रवर्तिनि स्थिते सर्वे महारथाः समन्तात् सैन्यानि
संस्थाप्य अवतस्थिरे । सूर्यप्रभसेनापतिः प्रभासः अर्धचन्द्रं
व्यूहं विरचय्य स्वय मध्यविभागे व्यतिष्ठत् । प्रहस्तः श्रीकुन्ध-

समैषीत् । अथ सुष्टिक निहत दृष्टा नरपति, प्रह्वः
 क्रीधाभातः अष्टहासमभि शरान् ववर्ष । अष्टहासस्तु यै
 सैन्य निजित्य प्रलख्य निजघान । प्रलख्ये पतितं मोडन-
 क्तमभिययी । सोऽपि महावीरात् अष्टहासात् पञ्चता-
 माप ।

इत्यम् अष्टहासेन चतुर्षु वीरिषु निहनेषु युवशक्रेण
 सैन्यानि निहनाद् कुर्वन्मः जयमघोषयन् । एतदाकार्यं
 सूर्याभय मित्र हर्षे समैष्यः अष्टहासमभियय्य वीरै-
 स्तुहीनापि सैन्यानि निजित्य तस्य यस्तापमच्छिनत् । ततश्च
 तस्य शत्रु शरान् प्रियत्य तजमानयन् । तस्मिन् वीरि अष्ट-
 हासे शरान् अष्टहासमभियय्य तस्य मर्तत । सैः शरैः सप्तवी-
 रैश्चानामभियय्य । इत्यतः कावन्धा विरहन्ति स्म ।
 ततः तैः शरैः अष्टहासमभियय्य शिरसापि ययुः ।

अष्टहस्वार्थिभक्तः ।

अथ यथापि तादृशं चित्तं पुनः सत्तं तस्य
 तस्य शिरसापि ययुः । अष्टहासमभियय्य तस्य
 मह नभिमखतमधतिष्ठत् । एतत् शरान् अष्टहासमभियय्य
 शरान् ययुः । विद्याधरवेनामतिदीर्घोऽप्ययुः सूर्ये-
 प्रभसिनावीः प्रह्वस्तश्च वज्रयूह विरह्य व्यतिष्ठत् । ततः
 संप्रानि प्रह्वस्ते रणतूर्ये तैश्च शरैः प्रापुर्णतः । सेनानो-

प्रवरं प्रभासं दामोदरस्य व्यूहं भित्त्वा प्रविगन्तं दृष्ट्वा
 दामोदरः स्वयं व्यूहच्छिद्रम् आहत्य युद्धाभिसुखोऽभवत् ।
 तदवलीक्य सूर्यप्रभः प्रभासमनु प्रकम्पनधूमकेतुसिंहनाद-
 प्रभृतीन् षष्टिमहारथान् प्राहिणोत् । तांश्च महारथान्
 वेगिन आगच्छतो दृष्ट्वा दामोदरः अपूर्वं रणकौशलं प्रदर्श-
 यन् एकाकी एव पञ्चदशभिर्वीरैः समयुध्यत ।

एतदवलीक्य देवराजः पार्श्ववर्तिनं नारदमब्रवीत्
 देवर्षे । सूर्यप्रभादयः दानवांशसम्भूताः । श्रुतशर्माः मया-
 श्चन सञ्जातः । विद्याधराश्चेमे देवांशप्रभवाः । तस्मादयं
 देवासुरसंग्राम एव । भगवान् नारायणः श्रुतशर्मण एव
 साहाय्यं करिष्यति । यतस्तत्सेनापतिर्दामोदरः विष्णो-
 रश्चन प्रादुर्भूतः । इत्थं नारदं प्रति देवराजे कथयति दामो-
 दरं रक्षितुं ब्रह्मगुप्तसुषेणयमदंष्ट्रप्रभृतयश्चतुर्दशमहारथाः
 समुत्तस्थुः । दामोदरस्तेर्मिलित्वा शत्रूनाचक्राम । दामो-
 दरः प्रकम्पनेन, धूमकेतुर्ब्रह्मगुप्तेन, महामायोऽतिबलेन,
 कालकम्पनस्तेजःप्रभेण, मरुद्देवः वायुबलेन, वज्रपञ्जरः
 यमदंष्ट्रेण, कालचक्रश्च सुरोषेण सह इन्द्रयुद्धमकरोत् ।

विहृतदंष्ट्रे निहने चक्रवालनामा विद्याधरः सक्त्रोर्ध-
 हर्षं प्रत्यभिगच्छन् त सधनुष्कं चिच्छेद । अथ तं निप-
 तितं दृष्ट्वा अभिसुखमापतन्तं दैत्यनरपति स एव चक्रवालः
 सञ्जहार । ततश्चापरानपि चतुरो दैत्यवीरान् स एव यम-
 सदनमनैषीत् । ततो निर्घातनामा दितिजयक्रवान् च
 विद्याधरः उभौ इन्द्रयुद्धं कुर्वाणौ अन्योन्यं रथं चूर्णया-
 मासतुः । अथ असिधरचक्रधरो बहुक्षणं सुयुद्धं कृत्वा रण-

भूमौ शयानौ दृष्ट्वा उभे एव सैन्ये विषादमापतुः । ततः
राजपुत्रः प्रकम्पनः कालकम्पनेन विद्याधरेण युध्यमानः
क्षणेन रणशय्यां शायितः । तच्च निपतित दृष्ट्वा तदनु-
शायिनः कार्तिक० इदं प्रभृतयो वीरा रथमारुह्य काल-
कम्पनमभ्यधावन् । महावीरः कालकम्पनः क्रमेण सर्वानिव
रथेभ्यः निपात्य नाराचेन निजघान । तदालोक्य खेचरा
भृशं सिंहनादमकुर्वन्, मनुजसैन्यानि तु परं विषादमापुः ।

अनन्तरम् उन्नतकं प्रशस्तं विलम्बिक धुरन्धरश्च चतुरो
वीरानाभिसुखमाप्रततः एक एव महावीरः कालकम्पन
परिजग्राह्य, निजघान वावलीलयैव तानन्यांश्च बहून् महा
रथान् । तदवलोक्य सुगणो नाम राजपुत्रः क्रोधपूर्णेक्ष्ण
स्तमभिधावन् तुमुल सग्राममकरोत् । परं रणपण्डित,
कालकम्पनस्तमपि यमभवनालियिमकार्षीत् । इत्थं चलति
सग्रामे सहस्ररश्मिरस्तमगमत् । रणभूमौ शोणितपरि-
श्रुतायां कबन्धा नवृत्तुः । एवं द्वितीयदिनसंग्रामे निवृत्ते
उभयसैन्यानि रणाङ्गणं विहाय स्व' स्व' शिविरस् अभि-
ययुः । अस्मिंश्च संग्रामे श्रुतशर्मपत्नीयास्त्रय सद्यैरभ
पत्नीयाश्च त्रयस्त्रिंशत् महारथा निधनं यताः ।

मर्त्यप्रभः स्वजनानां बहूनां नाशात् सुदुःखित शयन
मन्दिरं गत्वा मन्त्रिभिः स ग्राहविषयिणीं कथां कथयन्
राज्ञेः प्रथमं भागमतिवाहयति स्म । तदौघा महिष्यः
सम्भवेताः बन्धुविनाशदुःखिताः क्षणं रुदित्वा परस्परं सान्त्व-
नादेन प्रबोधिताः शोकं व्यलयन्त । अनन्तरं तासां विविधा
आलापाः प्रावर्तन्त । स्वभाव एव नारीणां यत् सुखे वा दुःखे

नाजालापैस्ताभिः काशी नीरत इति । तासां काचित्
 राजनरिणी प्रीवाच आर्याः । कथमयं यथाप्येतः एकाकी
 शयन भजते ? नितियागदीत् आर्येणुनीस्य बन्धुविद्योम-
 व्याकुलः एकाकी धीर् । तृतीयावद्यत् गत्य रदि एनरक्तिन्
 समये आर्यपुत्रः वागपि नवीनां काशिनीं पाञ्चयात् तदा
 अने चादिान् विद्युत्तर्पितुं सुतया सह यदा गेहं रजनी-
 क्षतिवाहयेत् । चतुर्थो अणार्त्तं बहि रानिउचः अन्धये
 कामुकः, तन्नाप्य काशी नैव ताट्यं व्यापारे एभेव ।
 षष्ठ्या ग्राह आर्यपुत्रः काशीतः गेहे काशी भवति,
 वलुं पारवध, राजमय गदोतां नयोतां रजमय-
 यासाथ भवन्ति, तां न पश्यन् ? तां न पश्यन्ति ।
 भनहिनी प्राच्यत् राजानं प्रवृत्तयेन बह्वलभा
 भवति । रजमय तां न पश्यन्ति विजायते एजासीत् ।

परस्मिन्नहमि तापते प्रहते सुवीया अघाजनीत् ता
 दष्टं त्ययत्तान् निविदन्तान् तापति सतामयाम-
 कवल्कु प्रतिवीरिषु एकाकी सेनापतिः प्रभासः तां च
 व्यूहं भिखा प्रतिबलसागरं प्रविष्टः । न जाने यथासक्त
 का दशा भविष्यतीति । परं दान्तं भुवात्तं तां च
 वस्तु । तिलाकीं सभवेतापि प्रभासस्य न किमपि कर्तुं
 शक्ययात्, लेवलाः खेचरास्तस्य किं करिष्यन्ति ? त्रिदश-
 प्रभान्पत्तं तां च युष्माकं कथमीदृशी शङ्का ? एवमा-
 लापिषु प्रहतेषु कालकल्पनः प्रभासस्य भिद्यन्तुं सुकुलं युक्त-
 मकरोत् । प्रभासस्तु अवलीनयेव तं शरजालै रभाष्टाद
 निजघान । स इत्यंजं माजवत्तानि सिद्धयार्थेन गगन-

मपूरयन्, खिचराखु पर विपादनाप्रेक्षिः । अथ विद्युत्प्रभो
नाम खिचरः प्रभास निहन्तुः। राजाजगत् । प्रभासोऽपि त
विचित्रकौशलेन रयं दूरीं व्यापतयत् ।

एतदावर्ष्यं श्रुतशर्म्भा स्वपक्षान् अग्रदीत् हे वीरा ।
प्रभासोऽयम् अस्मान् ही सहाय्यं निहतवान्, तदयं न
शक्तव्यः, सर्वे, समवेतिरयं निहन्त्यामिति । तदाकर्ण्य
जर्हरीमा, विक्रीशजः, इन्द्रवर्षी, वाजस्यः, बराहस्ताम्
दुलुभिः, जडेभरद, बुजुदपर्वतहेवि इटी जहाख्याः सन्-
वेताः प्रभासः, मिः, वणि म्य । जहावीर, प्रभासः अनवरत
शरनिकरान् वर्षन् तेषां अग्रान् सारथीन् ध्वजान् धनुषि
च क्रीणं ह्यिहा सर्वानिव सपञ्चभवत् साहिर्यं त् । इत्य
जयति प्रभासे आकाशात् युध्वशिरपतत् । असुरसेन्यानि
मानवमैथ्यै सह पर वर्षमापुः, विद्याधराञ्च निरुत्साहतां
जग्मु ।

अथ श्रुतशर्म्भा चीदिताः काचरकदिण्डिमालिविभा-
वसुधवल्लनामानो गैरादत्वार सन्निगत्य प्रभासम् अरुन्धन् ।
प्रभासः एकैकेन वाणेन तेषां ध्वजान् धनुषि सारथीञ्च
निहत्य अष्टभिर्वाणैः शिरासि चिच्छेद् । ततश्चान्यानपि
धञ्च योधान् सम्मुखमापतत । शरववर्षेण समन्तात् व्याप्नु-
वन्तो दृष्ट्वा प्रभासः नारायणास्त्रेण सर्वानिव पातयामास ।
तदनन्तरं श्रुतशर्म्भा प्रेरिता दशाख्यादयः अपरं दश
योधाः प्रभासमवर्ष्य घोर युद्धमकुर्वन् । अत्र च सूर्यप्रभ-
प्रेरिता मकुञ्जरकुमारप्रहस्ती व्यूहायं दिहाय सशस्त्री
आकाशमार्गेण प्रभासान्तिकमुपगम्य पादचारेण युध्वमानौ

सैन्येषु रणशय्यायां निपतन्सु, सन्ध्याकालः समुपस्थितः ।
 देवगन्धर्वादेयं तादृशं घोरं संग्रामं दृष्ट्वा विस्मयमगमन् ।
 शतशः कवचाः समुत्थिता नृत्यन्तः भूतानामानन्दमहान् ।
 सवमसूचयन् । विद्याधरसैन्यानि सविषादं रणात् न्यस-
 र्त्तन्तः । असुराश्च महर्षे जयतामजनितो ज्ञासाः ख शिविरं
 प्रत्यगच्छन् ।

अत्रान्तरं द्वौ विद्याधरी सुमेरुणा समादिष्टौ श्रुत-
 वान्माणं परित्यज्य सूर्यपद्मभित्तगतम्, जवतुश्च सप्रणामं
 गच्छेत् । आवां विद्याधरी, महायानसुमायनामानौ । आवां
 विद्याधरगणालक्षितौ दिक्प्रलाशिन विद्याधरेण मह-
 म्हावेतालसिद्धये स्मृतानमेकप्रध्ववात्स्व । कदादित् पर-
 भाननाख्या महाप्रभावा काचित् योगिनी आवामुपाययो ।
 आवाश्च सप्रणामं तामपृच्छाव का भवती, का वा तिष्ठति,
 यच्च च स्थिता, तत्र किमपूर्वं वस्तु विद्यते ? योगिनी प्राह
 अहं योगिनीभिः परिवृता प्रभुं द्रष्टुं महाकालनिकेतनं
 गत्वा अपश्यम् कश्चिद् वेतालः प्रभुमुपेत्य अव्रवीत् प्रभो ॥
 अस्माकं सेनाध्यक्षस्य यः कन्याः सा विद्याधरचक्रवर्तिनः
 पत्नी भवितेति सिद्धादेशः । परन्तु पश्यतु देवः तेजःप्रभो
 नाम विद्याधरस्तां बलात् हरति, तदेनामस्मात् मोचयितु-
 मर्हति देव इति । तदाकर्ण्य भगवान् सदयोऽस्मान् प्रति
 तस्या मोचनाय समादिशत् । वयञ्च आदिष्टा एव आकाश-
 चारिण तेजःप्रभं कन्यां हरन्तं हरुधिम । तस्मिंश्च तेजःप्रभं
 कन्येयं श्रुतवान्, हतं हतंति उक्तवत्यपि वयं बलात्
 तस्मात् मोचयित्वा प्रभुमभ्येत्य तां समर्पितवत्यः । अग-

वानपि कन्यां तत्स्रजनाय समर्पितवान् । इदमेकमद्भुतं
वस्तु दृष्ट्वा प्रभुं प्रणम्य कियन्त कालं तत्र स्थित्वा अत्रा-
गतास्मि ।

एतदाकर्ण्य वयं पुनरपि तामवादिषु योगिनि ।
नास्ति भवत्या' किमप्यविदित, तदाख्यातु भवती, की
विद्याधरचक्रवर्ती भविष्यतीति । एवं पृष्ट्वा सा सूर्यप्रभ
इति प्रत्यगदीत् । तदाकर्ण्य सिंहबलः प्राह इन्द्रादयो देवा
यस्य पत्न्याः तस्य पराजयो नैव सम्भाव्यते । योगिनी प्रत्य-
भाषत साम्प्रत मद्बचसि युष्माकमप्रत्ययोऽस्तु, परमचिर-
भाविनि विद्याधरासुरसंग्रामे सिंहबलीऽय युष्मत्सु पश्यन्तु,
मानवेन निन्दनिष्यते । इत्यं भाविनीं घटनां दृष्ट्वा युष्माकं
मम वचसि विश्वासो भवितेति प्रोच्य तस्यां प्रचलितायाम्
अथ च पिहवत्स निहत दृष्ट्वा योगिन्या वाक्यं सत्य मन्त्र-
मानावावां भवन्तं शरणं गताविति ।

सूर्यप्रभः शृण्वत्सु मयादिषु विद्याधरसुरसंग्रामे तदाकर्ण्यं
सन्तुष्टः तौ संगृह्य समुचितेन सन्मानेन समवर्द्धयत् । श्रुत-
शर्माणं वार्त्तामिमां श्रुत्वा चिन्ताकुल उदनाजो विश्वा-
रूपमुखेन नानाविधैः प्रबोधवाग्भिः समसात्त्वयत् । सूर्य-
प्रभ, शुभया वार्त्तया सुलक्षणेन च परजानन्दित, सचिव-
वर्गैः शय्यागृहमगात् ।

—

ऊनपञ्चशतः ।

अथ शयनतलगतः सूर्यप्रभः वीतभीतिं नाम अमात्य-
भद्रवीत् सखे । निद्रा न लभे, तत् त्व वीरधर्माश्रिता
कामपि कथामपूर्वां वर्णयित्वा मम चित्त विनाहृष्टः ।
वीतभीतिस्तथेत्युक्त्वा कथामारभे ।

आसीत् पुरा उज्जयिन्यां महादेवो नाम वृषति
नम्य चाशोकवती नाम परमसुन्दरी महिषी अभवत् ।
तत्र च गुणशर्मा नाम सर्वशास्त्रदर्शी कश्चिद् ब्राह्मणपुत्रो
मत्तत राजानुचरः राजानमनन्दयत् । एकदा अन्तःपुरवर्ती
राजा सर्वेषु समासीनेषु गुणशर्माणं नर्तितुमादिदेश ।
गुणशर्माणो शिष्टाचारविरोधात् अस्वीकृतोऽपि राजा राज-
महिष्या आग्रहात् त पुनरपि तमादिशत् । स च राजा-
देशलङ्घनभोतः कथमपि सम्मतः प्रथमं राजविक्षेपं नृत्य-
जादयवान् । तदवलोक्य राजा राजमहिषो च भृश
विस्मिता ननन्दतुः ।

नृत्यानन्तर राजा तस्मै वीणां वादयितुं प्रददौ । स
तु वीणादिषु सुनिपुणस्तां वीणामादायैव नय प्रशस्तेति
अन्यां वीणां प्रार्थयमानः समभाषत देव । अस्या वीणाया
स्तन्त्रीषु कुङ्कुरलीमानि विद्यन्ते इति । तदेव तत् परीक्ष्य
सुविक्षितः अपरां वीणामानाय्य दत्तवान् । गुणशर्माणे
नया वीणया संयोज्य मधुरेण स्वरैः सङ्गीतं कुर्वति दाद

दम्भती अद्भुतं मन्यमानो परां प्रीतिमासेदतुः । राजा तस्य
 नैऋतमन्त्रेण बहु प्रशस्य तं मन्त्रिणमकार्षीत् ।
 राज्ञी अशोकवती गुणशर्माणी रूपेण तादृशेन गान्धर्वनेपु-
 ख्येन च सानुरागा व्यचिन्तयत् यद्येनं गुणनिधिं नामा-
 दयेयं तज्जीवनं मे वृथा । एवमवधार्य राजानमुपेत्य गुण-
 शर्माणस्तादृशीं यत्नशक्तिं बहु प्रशस्य तस्मात् वीणां शिञ्जित्ये
 इति राजानमभ्यर्थयाञ्चक्रे । राजा देव्यास्तथाविधां प्रवृत्ति
 निशच्य ससन्तोषं गुणशर्माणमाह्वय राज्ञाः शिञ्चार्यमादि-
 टेश्च । स च तथेति राजाञ्चां शिरसि निधाय शुभं दिवसे
 शिञ्चा आरब्धव्येति कथयित्वा गृहमगात् ।

अथ शुभेऽहनि प्राप्ते गुणशर्मा राज्ञीं वीणां शिञ्चयितु-
 मारभे । गच्छति च काले वीणाशिञ्जितो गुणशर्मा देव्या-
 शरिषं प्रति सन्दिहानो राज्ञः भोजनसमये उपस्थितः
 पाचकस्य व्यञ्जनं परिविण्णतो हस्ते व्यञ्जनं दृष्ट्वा तत् दातु
 त न्यदारयत् । कथं कथञ्चित्ति राज्ञां दृष्ट्वा गच्छेत् देव ।
 व्यञ्जनमिदं विषाक्तं पहीक्षतां महाराजः । यदि कौऽपि
 इदं भुङ्क्ता विषमूर्च्छितो भवेत् तमहं निर्विषं करिष्या-
 मीति । तदा दृष्ट्यं राजा तद् विषं पाचकमेवाभोजयत् ।
 भक्षित एव मूर्च्छितं पाचकं स गुणशर्मा सत्वरं भक्तबलेन
 निर्विषमकरोत् । अथ राज्ञा इमं व्यापारमनुयुक्तोऽसी
 पाचकः प्रात्रवीत् देव । गौड़ाधिपतिः राजा विक्रमशक्तिः
 भवन्तं विषं भक्षयितुं मां नियुक्तवान् । एतदर्थं चाहं देवस्य
 पाकशालायां पाचकत्वमङ्गीकुर्वन् अवसरं प्रतीक्षमाणो-
 ऽभ्यतिष्ठम् । अद्य तु दृष्ट्वा तदनुपपन्नं व्यञ्जनं सविषं दातुं

देवाय समुपस्थित एव अनेन महात्मना विदितः । तद्दि-
दानीं यथा रोचते देवस्येति अभिधाय तन्निन् विरते
राजा अविनम्रमेव त काशया बद्धः गुणशर्माण प्रति
सन्तुष्टः शत शतान् तस्यै पुरश्कारः ।

अथ गच्छता कालेन अशं क्ववती अतीवादुरक्ता गुण-
शर्माण प्रति विविधान् विलासान् दर्शयित्वापि अकृतार्था
आभनः दुष्टं मनीषां वाचैव व्यज्ञाचकार । तदाकर्ण्य
गुणशर्मात्रवीत् राजसहिषि । भवती राजीहिनी, भृत्यम्
ईदृशं प्रार्थयितुं नाईति, अस्याश्च कर्मणो मनीषयात् वि-
सतु । एवमुक्त्वा अस्त्रीकुर्वन्तमपि तं सा दुरावारा बद्ध
प्रसोभ्य हुतागुर्वर्जिर्जीश्वरगरोत् । एतन्ममो च विह्वलैव
गुण पुनस्त परिजहार । अथ ततो दास्यं तदा हुपिगतं
त्वां जिह्वत्य स्वयमपि परिधायीति भयं तदर्थं दन्त्यानि
र हुतागुर्वी अधर्त्तुं नइपि परमिति अत्यन्त, न तु तं
भेजे । सुदुर्मोह, न कदापि उपतीनायुक्तः प्राज्ञ लभते ।
तथापि ता त प्राते तित्तानारुण एवमुक्तः स्व मनीषां
वाचयितुं तमगुर्वीध । हुतागुर्वी प्रत, परनुदरीशो निज-
इति विचार्ये वीशलेन तं सास्वदितुं वाचयितुं क्रीमान्
प्रदश्यं कियन्तं कालं विलम्बितुमनुरोधं कृतवान् । नष्टा
राज्ञी अपततस्तेनेव समाश्वासेन शान्तिमलभत ।

अनन्तरं गच्छति काले राजा महासेनः ससैन्यः समा-
गत्य हीमैश्वर्यं राजधानीमवरुधे । तदाकर्ण्य गौडिन्दी
विक्रमशक्तिः सक्रोधं समागत्य तं ससैन्यमाचक्षाम । ततश्च
राज्ञा महासेनेन सङ्ग्रहमापन्नित विलोक्य किं कर्तव्य-

मित्यनुयुक्तो गुणशर्म्भा समभाषत देव । उक्त्वहं मा कथा,
 सत्वरमेव मया विपदोऽस्याः परित्राणाय प्रतीकारः कश्चित्
 क्रियते । एवमाख्याय राजानं मनोऽन्य रजन्यां योग-
 वलेन नेत्रयोरन्तर्धानाञ्जनं प्रयुज्य च अल्पकितं विक्रमशक्तिः
 स्कन्धापारमविशत् । प्रविश्य च निद्रित विक्रमशक्तिं
 प्रबोध्य प्रीवाच राजान । देवदूतोऽस्मि, भवान् खलु विष्णु-
 भक्तः, तस्माद् देवी नारायणस्तव हितार्थं मां भवत्सन्निधिं
 प्राहिणीत्, समद्विष्टञ्च भवान् महासेनेन सन्धत्तां, नां चैत्
 महान्तमनिष्ट लक्ष्यते, भवता दूतश्रुत्वेन सन्धिं कर्तुं
 प्रार्थिते स राजा अवश्यमेव तत्र संमन्यते इति ।

एवमुक्त्वा गुणशर्म्भाणि विरते राजा निद्रितः ।
 दुष्प्रवेशे स्कन्धावारे मानवः कः प्रविशेदिति विचिन्त्य
 भत्यमेव तत् मत्वा सविस्मयस्त देवं निश्चित्य आत्मानम्
 ईश्वराद्गुह्यहीतममन्यत, मन्मथं च तस्मिन् प्रस्तावे ।
 ततश्च तस्मिन् गुणशर्म्भाणि अञ्जनप्रभावेण अन्तर्हिते राजा
 विक्रमशक्तिस्तत्र दृढं विश्वासमकापीत् । अथ गुणशर्म्भाणाम्
 इत्य कार्यं साधयित्वा सकाशमुपस्थितं दृष्ट्वा राजा महा-
 सेनः अवगतवृत्तान्तस्तं कण्ठे धृत्वा अत्यर्धमादृतवान् ।
 प्रातरेव विक्रमशक्तिः कश्चिद् दूतः समागत्य राजा सह
 सन्धिं स्थापयित्वा विक्रमशक्तिसकाशं प्रायात् । स च
 तस्मात् आक्रमणात् विरम्य स्वा राजधानीं प्रतस्थे । अथ
 महासेनः गुणशर्म्भाप्रभावेण सीमेश्वरं निर्जित्य उज्जयिनीं
 प्रतिनिवहते ।

अथैकदा राजानं गुणशर्म्भाणा सह नदीतीरवर्तिनि

‘उपवने गतं कश्चित् कृष्णसर्पे’ सहसा अटशत् । अशेषगुणा-
करो गुणशर्मा सद्य एव न निर्विषमकार्षीत् । कदाचित्
नरपतिर्महासेनः असज्जः पुन विक्रमशक्तिमाचक्राम । म
च विक्रमशक्तिप्लमन्दाजगाम । उभयोर्धरिः समरः प्राव-
र्त्तत । ततश्च द्वन्द्वयुद्धे विक्रमशक्तिना पातित निरस्त
महासेन स एव गुणशर्मा समजीवयत् न्यहनञ्च विक्रम-
शक्तिम् । ततश्च महासेन, गुणशर्माणे प्रभावेण विक्रम-
शक्तिः सर्वं राज्यमात्मानात्कृत्य उज्जयिनीं प्रत्याजगाम
निनाय च निष्कण्ठकः सुखेन कालम् ।

एतावत्यपि सप्ततिक्रान्ते काणे अशोकवत्या गुण-
शर्माणे पति सञ्जातश्चित्ताचुरागः न शान्तिं लेभे, प्रद्युत
ववुधे एव । केनोपायेन गुणशर्माणे लभियमिति चिन्तयैव
सा कालमनयन् । यदा तु अपश्यत् गुणशर्मा प्राणानपि
त्यज्यति, तथापि मां न भजिष्यत इति तदा सञ्जातकीपा
तद्विनाशाय साभिमान राजानमुपैत्य मिथ्या अनियोग-
मकरोत् । नाय । विश्वस्तमुखात् पुन गुणशर्मा भवन्त
विनाशयितुंकाजो गीडेपतेः अदाशार्दर्यलाभसाकाङ्क्षन्
तत्समीपं दूतमेकं प्राहिणीत् । तस्मिन् दूते गीडेणरमुपैत्य
गुणशर्माणेऽभिपदि प्रकटयति तस्य राज्ञः कश्चिद् विश्वस्त,
सचिवः विना स्वार्थं भवद्वधं कृत्यं सम्पादयितुं प्रतिजज्ञे ।
प्रजिघाय च गुणशर्माणे प्रयुक्तं दूतमववुध्य विषप्रदानेन
भवन्तं नाशयितुं तं पाचकमुपदिश्य प्रेरयत् । अत्रान्तरे
गुणशर्माप्रयुक्तेन दूतेन कौशलमुद्भाव्य तस्मादवरोधगृह्णात्
पलाय्य गुणशर्मासकाशमेत्य सर्वस्मिन् हत्तान्ते समावेदिते

गुणशर्मासी कुपितस्तं पाचकं विषप्रयोक्तारं काराकडं
 विनाशय अथ तस्य पाचकस्य वार्त्तां जिज्ञासुकामानुप-
 स्थितान् तदीयान् भार्याजननीकनिष्ठसहोदरान् कारा-
 यामवरुध्य तस्य पत्नीं जननीञ्च न्यबधीत् । भ्राता तु तस्य
 प्राणभयात् पलायमानः ममान्तपुरमविशत् । मयि च
 तन्मुख्यात् सर्वं वृत्तान्तं शृण्वत्यां सहसा तं गुणशर्माण
 वेगिन मभालय प्रविशन्तं दृष्ट्वा अमी भयात् क्व पतायित-
 स्तदह न वेद्मि । गुणशर्मा तु सहसा मम सम्मुखमेत्य कर्त्त-
 व्यविमूढ इव क्षणं किमपि चिन्तयन्नतिष्ठत् । ततश्च मया
 तदवस्थस्य तस्य आगमनप्रयोजन परिपृष्टः स सूढमति-
 र्भक्तकामुकः प्रत्युवाच यदि त्वं मम मनोरथं न पूरये,
 तदाह प्राणान् परित्यज्यामीति एवमभिप्राय मम चरणयो-
 रपतत् । तदवलोक्य भजेन पादावाक्यं प्रद्ववन्तीं मां स
 दुरात्मा सखुत्याय बलात् समालिलिङ्ग । क्षणे च तस्मिन्
 पल्लविकां नाम मदीयां दात्रीं तत्रोपस्थितां दृष्ट्वा स दुरा-
 चारः पलायितः । यदि ऋद्विजा तत्र नागमिष्यत् तदासी
 मम सतीत्वम् अवश्यमिवाणाशयिष्यत् ।

स्त्रीषु विश्वस्तानां महतामपि विवेकशक्तिर्विलुप्यते ।
 राजा अशीकवत्यास्तद्वचनं निशम्य क्रोधज्वलितः प्रत्युवा-
 द्हीत् प्रिये । समाश्वस । सत्वरमेव त दुराचारं यमसदनं
 प्रैषयाभिः परं क्रीडलेनैतत् कार्यं सम्पाद्य नो चेत्
 लोकेषु महती अकीर्त्तिर्भविता । स खलु पञ्चधा मां
 विपद्भ्यः समरञ्चदिदं सर्वविदितं तदस्य ईदृशी नृशसता
 न लोकेषु प्रकटनीया । एवमुक्त्वा नृपतिः सभामगमत् ।

क्रमेण सर्वे एव पारिषदाः सामन्ताश्च समेत्य राजानं प्रणम्य
 यथास्थानमुपाविशन् । गुणशर्मा तु राजमभां गन्तुमुद्यतः
 पथि विविधानि दुर्निमित्तानि पश्यन् प्राणसंग्रहं सम्भा-
 वयन् राज्ञं शुभं भूयादिति मनसि चिन्तयन् क्रमेण सभा-
 मेत्य राजानं प्रणम्य च स्वभासनमध्यतिष्ठत् । राजा गुण-
 शर्माणी यथापूर्वं समादरमल्लत्वा वक्रचक्षुषा तं प्रति कौप-
 कटाक्षमपातयत् । गुणशर्मा सहसा हृत्प्रेम्भोश्चक्षुरल्लिख-
 दृष्ट्वा नितरां व्यथितः शङ्कित्वाभवत् ।

अथ राजानं महसा सिंहासनात् उक्तव्यं स्वयत्कारुण्य-
 मवलोक्य गुणशर्मा प्रोवाच प्रभो ! स्वयत्कारुण्यं स्वामी
 वदस्व भूत्याः, अध्येषु च प्रभो, सर्वतोयुक्ती पश्यन् नदन्तवान्
 सिंहासनमलङ्कृत्य यथाकृचि समाज्ञापयतु । एवमुक्त्वा तस्मिन्
 विरते सर्वैर्मन्त्रिभिः प्रबोधितो राजा पुनः सिंहासनासीनः
 प्रावृत्त्वा सन्निवृत्तं सर्वैरितत् विद्विन् यदहं जीलात् सन्निवृत्त-
 यत्थं गुणशर्मेण मन्त्रित्वत्तदान् कन्त्ये च आसन्ता रदुःख-
 मेनम् । परमसौ गुणशर्मा अर्थलोभपरः यौद्धिश्चरत्सर्वोपाय-
 भां विनाशयितुमुद्यतः, आसीदित्यभिधाय अर्थाकवती-
 कर्णितं सर्वम् अलोकं व्यापारं सर्वेषां समक्षमनीर्त्तयत् ।

गुणशर्मा एतद्भाजवचनमाकर्ण्य चमत्कृतः प्रत्यवाहीत
 नृपराज । वृत्तान्तोऽयं क्रम्य सुखादाकर्णितो देवेन ।
 राजाववीत् यद्येतदसत्यं तर्हि त्वं व्यञ्जने विषं कथं विदित-
 वान् ? ज्ञानवलेन सर्वं विज्ञायते इति गुणशर्मेण प्रत्युक्ते
 विषञ्चा मन्त्रिणस्तत्रागणयन् । गुणशर्मा पुनरववीत्,
 याथाध्येमननुसन्धाय सहसा कमपि दूषयितुमयुक्तं विशे-

पती राज्ञः । अविवेकं नृपं विद्वांसो बहुशो विगर्हयन्ति ।
 एतदाकर्ण्य राजा नितरां क्रुद्धः वेगेन निपत्य गुणशर्माणम्
 एकया कुरिकया आजघान । तदवलोक्य अन्येऽपि राज-
 किङ्करा गुणशर्माणं प्राहरन् । तदा च गुणशर्मा तं त-
 ग्रहारं सोढुमश्नुवन् ससुखाय सर्वाणिव तान् निरस्त्रान्
 कृत्वा केशेषु केशेषु बद्ध्वा सभामण्डपान्निरगतात् । निर्गत-
 च अनुधावमानान् शतम् आतनायिनो विनाश्य अञ्जल-
 स्थेन अन्तर्धानाञ्जननं जत्रे प्रक्षिप्य अदर्शनं गतः । क्षणेन
 च दक्षिणापथे उपनीतः समचिन्तयत् नियतमेव दुष्वा-
 रिण्या अर्शोऽपत्या परामर्शात् राजा निर्विवेकः कृतवा-
 निदमकार्थम् । अथ विदितं दुष्वारिणीनां न निरपराध-
 माधूनाञ्च राजसेवा सर्वथैव प्रकरणीयेति ।

एव चिन्तयन् गुणशर्मा कस्यपि शासमासाद्य अपश्यत्
 कश्चिद् ब्राह्मणः वटतलबूले समासीनः कतिपयान् छात्रा-
 नध्यापयतीति । क्रमेण तत्रागत्य कृतप्रणामं तम् अध्या-
 यकः सादरः आतिथ्येन अभ्यर्च्य परिचयमप्राचीत् । गुण-
 शर्माब्रवीत् ब्रह्मन् । सामवेदस्य द्वादशशाखाः, ऋग्वेदस्य
 द्वे शाखे यजुषः सप्त शाखाः, अथर्वणस्य एका शाखा मया-
 धीताः । उपाध्यायः गुणशर्माणो विद्यापरिचयेन विस्मित-
 स्त देवमिवोपाचरत् । गुणशर्मावदत् ब्रह्मन् । उज्जयिन्या-
 मादित्यशर्मा नाम कश्चिद् ब्राह्मणः प्रतिवसति स्म ।
 शैशवं एव तस्य पितरि स्वर्गते माता च पतिमनुजगाम ।
 ततश्च पितृमातृहीनोऽसौ तस्मिन्नेव नगरे मातुलभवन-
 व्वासी वेदान् कलाञ्च शिक्षितुं प्रावर्त्तत । क्रमेण कृत-

विद्यस्य तस्य जयव्रतसेविना केनचित् परिव्राजकेन सख्य-
मभूत् । स च परिव्राट् तेन मित्रेण सह श्मशानं गत्वा
यज्ञीसिद्धये होममारब्धे । कदाचित् कापि सर्पारण-
भूषिता दिव्यरूपित् सखीगणपरिवृता स्वर्णविमानेन
जुह्वतस्तस्य समीपमध्येत्य मधुरवचसा प्राब्रवीत् अहं विद्यु-
न्माला नाम यज्ञी, एताञ्च मे परिचारिण्यः, तदासां
यामिच्छसि गृहाण । मत्साधिसाधनं मन्त्रप्रकरणञ्चान्य-
न्यत् । तत् मर्दयं हृष्या परिश्रममज्ञत्वा सन्तुष्टो भव ।
एवमुक्त्वा प्रबोधितोऽमी परिव्राट् सन्मतस्तस्याः परिचा-
रिणीनां मध्यात् एकां जग्राह । विद्युन्माला चान्तर्दधे ।

अथ आदित्यशर्मा तां परिव्राजकस्य यज्ञीमपृच्छत्
अस्ति कापि विद्युन्मातायाः अपि श्रेयसी यज्ञी ? यज्ञी
प्रोवाच भद्र । विद्युन्माला, चन्द्रलेखा, सुलोचना चैता-
स्त्रिस्त्र एव श्रेष्ठा यज्ञकन्याः । तासु च सर्वश्रेष्ठा सुलोचना ।
एवमुक्त्वा सा यथासमयमागमिष्यामीति प्रतिज्ञाय अन्त-
र्हिता । परिव्राडपि तेन मित्रेण सह स्वमावास प्रस्थितः ।
सा तु यज्ञी प्रतिदिनं यथासमयमागत्य तस्मै परिव्राजकाय
विविधानि भोग्यवस्तूनि प्रदाय तं यथासुखं परिचरति स्म ।
एकदा आदित्यशर्मा यज्ञकन्यायाः समक्षं परिव्राजकं
सुलोचनासाधनार्थं मन्त्रविधिमपृच्छत् । यज्ञी प्रोवाच
ब्रह्मन् । दक्षिणस्यां दिशि अदितुन्नुनासके कानने समुद्रतट-
वर्तिनि भद्रन्ती नाम प्रतिवसति कश्चित् यतिः । स एव
अस्या यज्ञकुमार्याः साधनमन्त्रं सम्यक् वेत्ति । आदित्य-
शर्मा एतदाकर्ष्य तत्रैव यज्ञ्या सह भद्रन्तायमाभिसृज्यं

प्रतस्थे । तत्र चागत्य वत्सरत्रयं तस्या यच्चकन्यायाः साहा-
 य्येन तं भदन्तं सम्यक् पर्यचरत् । भदन्तश्च तस्य परिचर्यया
 स्तम्प्रीतः तस्मै सुलोचनासाधनमरुमदात् । आदित्यशर्माणि
 मन्त्रबलेन विजने यथाविधि होमं कुर्वति सुलोचना वि-
 क्षानेनाविर्भूय तमब्रवीत् ब्रह्मन् । आगच्छ, त्वं मन्त्रबलेन
 मामाराधितवान्, परन्तु अद्यारभ्य वक्ष्मासान् मे कुमारी-
 व्रतं चेत् रक्षेः, तर्हि त्वं महावीरं सशृङ्ख सुलक्षणं पुत्रमेक
 नप्स्यसे । तच्च तत्र सुसम्मतं विज्ञाय सुलोचना स्त्रां पुरीं
 स्तमनयत् ।

आदित्यशर्मा अलकायां सुलोचनया सह वसन् षण्णा-
 सान् प्रातिष्ठार व्रतम् अन्वतिष्ठत् । कुर्विरस्तस्य व्रतत
 सग्रीवस्तु चै सुलोचनामदात् । अहं तस्यां सुलोचनाया-
 मजाये । पिता मां गुणवन्तं भाविनं सम्भाष्य पुत्रपत्न्यै
 नाम्नाकरोत् । अहम् अलकायामेव वसन् तत्रस्थात् अग्नि-
 वराख्यात् यत्रपतेः सकाशात् वेदान् कलाश्च सर्वाः शिक्षित-
 वान् । कदाचित् देवेन्द्रे धनपतिरुपास्यते सर्वे ससु-
 त्याय तं संवर्द्धयामासुः । पिता तु मम अनवहिततया न
 यत्पुत्र्याग्निदिकं करोत् । तेन च परिकल्पितः स देवराजस्त
 मशाप आदित्यशर्मान् । त्वयलकानिवासं नार्हसि, मर्त्य-
 लोकं गच्छ । ततश्च पित्रा मे सुलोचनया सह सह अनु-
 नीतः स क्रोधं सञ्चत्य अवादीत् नाहं नृपा ब्रवीमि, तत्ते
 पुत्रो मर्त्यलोकं व्रजतु, पुत्र एव पितुरास्मेति श्रूयते इति ।

एवमुक्त्वा देवराजे अन्तर्हिते पिता मां नीत्वा उच्च-
 यिन्यां मातुलभवने संरक्ष्य प्रातिष्ठत । औऽनिदर्शते

भाष्यम् । तत्र च तिष्ठती मम देवगत्या तत्रत्येन राज्ञा
सख्यमासीत् । इत्युक्त्वा राजसख्यं सर्वं वृत्तान्तमामूलान्
समाख्याय गुणशर्मा अयं भवदन्तिक प्राप्नोऽस्मीति सम-
वर्णयत् ।

एतत् सर्वमाकर्ण्य ब्राह्मणः प्रावदत् अहमग्निदत्तो नाम
भवदागमनेन कृतार्थोऽस्मि, मद्गृह एव स्थित्वा मामाष्या-
यस्व । एवमुक्त्वा गुणशर्माणं स्वं गृहमनयत् । गुणशर्माणं
तस्य ब्राह्मणस्य निर्वन्धेन तद्गृहमभ्येत्य कृतस्नानं च
ब्राह्मणं वसनाभरणादिना समभ्यर्चयत् । अभोजयञ्च
स्वाङ्गुनि द्रव्याणि । अथाग्निदत्तः जनपदीनमग्नि-
सुन्दरीं नाम स्त्रियां कन्यां तत्समन्वितानयत्, गुणशर्माणं
कन्याया रूपेण विमोहितः तस्या लक्षणानि दृष्ट्वावदत्
ब्रह्मन् । योगेन अस्या नासिकायाम् जर्वीञ्च कतिपये तिलश्च
दृश्यन्ते, तदस्याः कतिपयाः सपत्न्यः सम्भविष्यन्तीति ।
अग्निदत्तः गुणशर्माणो वित्यापरीक्षार्थं पुत्रेण सुन्दर्यास्तत्तत्-
प्रदेशेषु तिलाः सन्ति न वेति परीक्षयाञ्चक्रे । ततश्च परी-
क्षया रुचिज्ञयः विजने गुणशर्माणं नीत्वा कन्यां से-
गृहीत्वा अत्रैव मद्गृहे वसेति अनुरोधः । गुणशर्माणः
प्रात्रवीत् ब्रह्मन् । सत्यमेव भवदाश्रये स्थिते परमं सुखं
भवेत्, परं राजापमानसन्तति मदीये हृदये सास्परतं का-
शीतिः ? स्त्रीप्रभृतयश्च सुखिनमेव सुखयन्ति, असुखिनस्तु
दुःखयन्त्येव । अतएव पुरता स्त्रियः न कदापि व्यभिचरन्ति
परम् अशीकवतीव विद्वदत्ता कन्या प्रायेण व्यभिचरति ।
अन्यच्च अस्मात् प्रदेशादुज्जयिनी सन्निहिततरा । अहमः

निवसामीति राजा महासेनः यदि शृणुयात्, तर्हि अब्राधि
आगत्य मां पीडयिष्यति । तदहं तीर्थेषु परिभ्रमन् एत-
ज्जन्मपापानि क्षालयित्वा देहं त्यजन् निर्वृतिमाप्सामीति
मतिमकरवम् ।

एतदाकर्ण्य अग्निदत्तोऽब्रवीत् वत्स । यदि अज्ञानाम्
अवमानैः भवादृशा अपि व्याकुलीक्रियन्ते तदा द्रुम-
सानुमतां किमन्तरम् ? आकाशे लोड्ढनिक्षेपे निक्षेपुरेव
उपरि तत् प्रायशः पतति, तथा अत्येनैव कालेन राजासौ
स्वस्या अज्ञतायाः फलमवाप्स्यति राजलक्ष्मीर्न हि तादृश-
मज्ञं निर्विवेकं चिरमाश्रयेत् । किञ्च एकामशीकवतीं दृष्ट्वा
सर्वां स्त्रियं प्रति भवतामविश्वासी नैव युज्यते । कन्या च
मम सुलक्ष्णिति भवता स्वयं परिनिता । तत्कथं तस्या
अकारणं दोषं सञ्भावयति भवान् । यदि चीज्जयिनी सन्नि-
हितेति भीतोऽसि, तदहं तत् प्रतिकरोमि । भयन्मनेतादृगे
प्रदेशे रक्षिष्यामि, यथा कोऽपि तमनुसन्धातुं न शक्नुयात् ।
गार्हस्थ्यं सर्वेषु आश्रमेषु प्रधानं, तदकृत्वा तीर्थाश्रयणं
धर्मशास्त्रविरुद्धतया अवैधमेव । यच्च भवान् देहपरि-
त्यागाय कृतसङ्कल्पः तदपि न युक्तम्, आत्मघातिनां हि
नरकयातनायाः आनन्द्यं सर्ववादिसम्मतम् । तदस्मात्
दुरध्ववसायाद् विरम्य मम वचनं शृणोतु । अहं त्वदर्थं
मनोज्ञमेकं भूयुहं निर्मापयामि, तत्र स्थित्वा सुखेन कालं
नयतु भवान् ।

गुणशर्मा तस्य तादृशं सुपरामर्शमाकर्ण्य स्वादध्वव-
सायात् विरम्य द्रव्यवादीत् ब्रह्मन् ! अहं भवतां द्रव्यावमेव

अनुमीते, परमहमिदानीमकिञ्चनः अकृती च, तत् कथ-
मिदानीं भवतः कन्यां गृह्णामि ? साश्रुतं तस्य कृतघ्नस्य
राज्ञः प्रतीकारवाञ्छया कमपि देवमाराधयामीति । अथ
अग्निदत्तेन तथैव्यभ्यनुज्ञातः स गुणशर्मा तां रात्रिं तदीये
भवने न्यवसत् । अनन्तरम् अग्निदत्तस्तदर्थं पातालगृहं
नाम भूगृहमेकं निष्काप्य तस्मिन् तमवासयत् । गुणशर्मा
तत्र स्थित्वा अग्निदत्तदत्तमन्त्रेण देवम् कुमार आराधयि-
तुसारभे ।

तस्मिन् तथा प्रवृत्ते अग्निदत्तकन्या सुन्दरी भित्-
रनुज्ञया तं पर्यचरत् । गच्छता कालेन भगवाद् कुमारस्त-
न्ति प्रसन्नः प्रादुर्भूय वरमदात वत्सम् । 'गुणशर्मेन्' स्वम्
अतुलरुन्वतिशाली भूत्वा महासेनं राजान दण्डयन् निष्का-
शक राज्यभागसुखं लभस्विति । एवमुक्त्वा देवे अन्तर्हितं
दुःखशर्मा अचिरेण अक्षयां रम्यदं लब्ध्वा अग्निदत्ततनयां
सुन्दरीमुपयेमे । ततश्च क्रमेण बह्विनि चतुरङ्गाणि वलानि
सगृह्य उज्जयिनीमभिरयौ । तत्र च गत्वा अशोककन्या-
हारिचमुहोय महासेनं समरं निपात्य तदीयं सिंहासन-
मध्यासीनः सुखेन राज्यमशासत् । इयं कोऽपि महासेन-
वत् अज्ञतया विपदमाप्नोति, कोऽपि वा गुणशर्मेवत् धैर्य-
माश्रित्य जितशत्रुः परमेण सुखेन कालं नयतीति ।
सूर्यप्रभइत्य' मन्त्रिसुखादद्भुत मनाहरमास्थानं सुखा
निर्भीकः प्रीत्साहितश्च रजनीमत्यवाहयत् ।

पञ्चाशत्तरङ्गः ।

प्रातश्च सूर्यप्रभः दानवसैन्यपरिहृतः सचिवद्वन्द्वैः सह संग्रामभूमिमवातरत् । श्रुतशर्मा च विद्याधरबलसयुतः सूर्यप्रभमभ्याजगाम । रणदिदृक्षवश्च देवा असुराश्च गगन-मध्यतिष्ठन् । उभयोरेव सैन्ययोरर्द्धचन्द्राकृतौ व्यूहे संग्रामः प्रावर्त्तत । सर्व एव सैनिकाः परस्परं सिंहनादं कुर्वन्तः पतिद्वन्द्विनः अभ्यधावन् । अस्त्रप्रहारक्षतानां वीराणां हर्षिणाम् अश्वानाञ्च रुधिरधाराभिः परिप्लुता असयः कृतान्तस्य पना इव अलक्ष्यन्त । छिन्नैश्च वीराणां शिरो-भिराकीर्णा भूः पत्नराजस्य पानभूमिदिव व्यराजत ।

इत्यं बहुषु सैन्येषु उभयोरेव निपतितेषु सूर्यप्रभः श्रुतशर्मेणा, दामोदरः प्रभापेन, अन्ये च महारथाः सदृशेः महावीरैः सह दन्वयुद्धमार्गिणश्च । महीत्यातः सिद्धार्थं प्रति धावन् वाणैर्वाणान् निवार्य अन्येन वाणेन तस्य धनुः अश्वान् सारथिञ्च न्यवधीत् । हताश्वसान्निधिच्छिन्नधन्वा च सिद्धार्थः क्रोधेन धावन् लीहदण्डेन महीत्यातस्य सवाहनं रथं चूर्णयित्वा बाहुयुद्धेन तमपि शूतलमपातयत् । पातितञ्च त तस्य पिता भगः समापत्य रक्षितवान् ।

प्रहस्तः ब्रह्मगुप्तं सुचिरं योधयित्वा यावत् भूतल-मध्यशाययत् तावत् तस्य पिता पद्मयोनिः समापत्य तमर-क्षत् । तदवलोक्य दानवा जहसुः । देवा युद्धं द्रष्टुं नागताः केवलं स्वं स्वं पुत्रं रक्षितुमेवागता इति । वीतभयः

प्रद्युम्नास्त्रेण संक्रमम् उरसि दृढभाजघान । प्रज्ञाव्येन
चन्द्रगुप्ते निहते तत्पिता देवश्चन्द्रमा पुत्रहन्तारं प्रति
परमक्रुद्धः योद् प्रावर्त्तत । सूर्यप्रभः श्रुतशस्त्रेणा निहतं
विरोचनमवलोक्य अतिक्रुद्धः दसं नाम विद्याधरं यम-
सदनमनैषीत् । तस्मिन् पुत्रे निहते अश्विनो नन्दनी शोक-
क्रीधाकुली योद्धुमागती दृष्ट्वा सुनीयस्तावाचक्राम । स्थिर-
बुद्धिशक्तिना निहतं पुत्रं पराक्रम दृष्ट्वा अटी वसवः
परिक्रुपिताः पुत्रहन्तारं प्रति योद्धुमभ्यागमन् ।

प्रभासस्तु दामोदरेण रुध्यमानः एकैव वाणेन मद्भैरवं
निजघान । प्रकल्पनेन तेजःप्रभे निहते भगवानग्निः पुत्र-
बधपरिक्रुद्धः रणभूमौ अवातरत् । धूमकेतुना दनदद्रे
निपातिते यमः परिक्रुद्धः पुत्रहन्तारं प्रति योद्धुमभ्या-
ययी । सिंहदद्रेण सुधिणि शिलाप्रहारचूर्णिते तस्य पिता
निरतिः पुत्रबधमसहमानः पुत्रार्थं जदिदयी । कालचक्रेण
महारथेन चक्रेण द्विधाकृते वायुवसे यवनः कीयात् पुत्र-
हन्तारमभि युद्धार्थमाजगान । महाभायेन नायया बहु-
विधानि रूपाणि कृत्वा कुवेरदत्ते निहते तत्पिता देव-
कुवेरः कोपपूर्णः पुत्रघातक प्रति योद्धुमागमत् । इत्यं सर्वं
एव देवाः स्वं स्वम् अंशावतारं पुत्रं विपन्नं दृष्ट्वा क्रुद्धा
दग्निषु प्रववृतिरे । बहवो विद्याधरा मानवैर्दानवैश्च युध्य-
माना हता आहताश्चाभवन् ।

अनन्तरं प्रभासदामोदरयोर्भीषणं युद्धं प्रावर्त्तत ।
महावीरः सेनापतिर्दामोदरः छिन्नधन्वा हतसारथिरपि
ऋथं सारथ्यमपि कर्त्तुं युयुधे । तदवलोक्य ब्रह्मा त साधु-

वादेन समवर्षेयत् । देवराजश्चतुर्मुखमष्टच्छत् प्रभो । परा-
जित कथमेव प्रशंसति भवान् ? प्रजापतिः प्रत्यवादीत्
दामोदरो विष्णोरवतारः, नो चेत् प्रभासेन सह एतावन्तं
कालं योजुं कः समर्थः ? अस्य प्रभासस्य सम्मुखे देवाः सर्वे-
ऽपि दृष्टान्येव । नमुचिर्नाम यो दुर्जयो दानवः पुरासीत्,
तस्य पुत्रः प्रबलः, प्रबलस्य तनयो भासः । भासः पूर्वं
कालनेमिर्नाम असुर आसीत् । तस्य भासस्यायं पुत्रः
प्रभासः । यश्च हिरण्यकशिपुर्नाम दैत्यराजः, तस्मात् कपि-
ञ्जलः, कपिञ्जलात् सुमुखीकः । तस्यायं पुत्रः सूर्यप्रभः ।
पूर्वं यश्च हिरण्यकश्च आसीत्, स एवायं सुनीथः । ये चान्ये
दैत्यदानवाः पूर्वं सग्रामे निहतास्ते एव ऋतुभूतय पुन-
ररुरकुलेषु सञ्जाताः सूर्यप्रभमाश्रिताः । पथ्य अयं दैत्यराजो
बलिः सूर्यप्रभस्य ऋतुभूतप्रभासेण बन्धनमुक्तो युद्धदर्शनार्थं
समागतः । यः स्वं सत्यं पालयितुमधुना पातालतलमधि-
वसति । यश्च तवाधिकारात् परम् इन्द्रत्वं प्राप्स्यति । साम्प्रतं
सर्वे असुरा देवदेवेन हरेण पाल्यन्ते, तद्दिदानीं न संग्रा-
भावसरः, सन्धिरेव एतैः कर्तव्य इति ।

एव वदति पितामहे महावीरः प्रभासः पाशुपतमस्त-
ममुञ्चत् । भगवान् नारायणः सर्वसंहरणक्षमं जाज्वल्य-
मानं तदस्त्रं निरीक्ष्य पुत्रस्नेहेन सुदर्शनमत्यजत् । उभयो-
रेव दिव्यास्त्रयोराविर्भावात् त्रिभुवनं चकम्पे । भगवान्
विष्णुः सृष्टिसंहारभयार्तः प्रभासं पाशुपतास्त्रसंहरणार्थं
पुन पुनरनुरोधः । प्रभासः प्रत्यवदत् भगवन् । ममैतदस्त्रं
नू संहर्तुं शक्यते, भवानग्रतः दामोदरं परित्यज्य परा-

सुखी भवतु, ततोऽहम् अस्त्रं मंहरिथामीति । भगवान्-
ब्रवीत् त्वमपि सुदर्शनं सम्मानय । प्रभासोऽवदत् तयानु,
भवतश्चक्रं मदीयं रथ नाशयतु, इत्यमुभयोरेव साफल्य-
मास्ताम् ।

इत्यमवधारिते दामोदरः नारायणादिशात् संग्रामात्
निवृत्ते । पाशुपतसुदर्शने च प्रतिपक्षरथं विनाशय संहते ।
प्रभासदामोदरौ अन्यं रथमारुह्य स्वं स्वं प्रभुं प्रति प्रच-
लितौ ।

श्रुतशर्मैसूर्यप्रभयोर्वीरं युद्धमासीत् । उभाविव अस्त्र-
वृष्टिभिः स्वं स्वं रणकौशल प्रदर्शयन्ती सुचिर युयुधाते ।
श्रुतशर्मा सूर्यप्रभाय ब्रह्मास्त्रं तत्याज । सूर्यप्रभाऽपि तत्
संहर्तुं पाशुपतमस्त्रं सुमीच । यावत् तत् पाशुपत ब्रह्मान्त्र
निरस्य श्रुतशर्माणे निहन्तुम् उद्यच्छति तावत् सर्व एव
इन्द्रादयो लोकपालाः स्वं स्वं कुलिशादिकमस्त्र तत्यजुः ।
यावच्च तत् पाशुपतं सर्वेषामिव देवानामस्त्राणि न्यक्त्व
क्रोधेन श्रुतशर्माणे प्रति गच्छति, तावत् सूर्यप्रभः कृता-
ञ्जलिः अस्त्रराज सुवन् प्रार्थयाञ्चक्रे हे महास्त्र । श्रुत-
शर्माणे मा विनाशय, पर बद्धा सदन्तिकमानयेति ।

सर्व एव देवा यदा श्रुतशर्माणेनाययन् तदा असुरा
अपि सर्वे सूर्यप्रभसहाया बद्धपरिकरा संग्रामाय प्राव-
र्तन्त । अत्रान्तरे वीरभद्रो नाम कश्चित् शिवानुचरः समा-
गत्य देवान् निवार्याब्रवीत् देवाः । भवन्ती युद्धदिदृक्षया
समागताः, न तु युद्धं कर्तुम् । यदि अन्यथाचरियुः, महा-
नर्थो भविता । तद् भवन्तः ग्राम्यन्तु इत्येष देवदेवादेशः ।

एतदाकर्ण्य देवा अब्रुवन् भद्र । एते विद्याधराः सर्व एव
 अस्माकमंशसम्भूताः, पुत्रस्नेहः नातिक्रमणीयः, तदेषां
 विनाशं दृष्ट्वा कथमस्माभिः तूष्णीं स्थातुं शक्यते ? अब्रुवन्
 मेव तेषां रक्षणार्थं यत्नः करणीय इत्युक्त्वा सर्व एव देवा
 असुरैः साङ्गं योद्धुं प्रवृत्तिरे । वीरभद्रोऽपि तदवलोक्य
 स्वस्थानं प्रतस्थे ।

देवा असुरान् प्रति यानि यानि अस्त्राणि अमुञ्चन्
 भगवान् शम्भुर्हुङ्कारेणैव तानि तानि भस्मसाञ्चकार । तदव-
 लोक्य देवा, सर्वे सभय पलायाञ्चक्रिरे । देवराजः स्व
 युध्यमानः सूर्यप्रभ प्रति यानि यानि महास्त्राणि तत्याज
 सूर्यप्रभस्तानि तानि लीलयैव क्त्वा आकृष्टधन्वा नाराच-
 वर्षणेन देवेन्द्र क्षतविक्षतमकरोत् । सुरपतिः क्रोधाभार्त
 यावत् कुलिशं सूर्यप्रभाय न्यक्षिपत् तावत् भगवानुमापति
 घोरिण हुङ्कारिण तत् भस्मीचकार । नारायणोऽपि प्रभासे-
 युध्यमान यद् यद् अस्त्रं प्रभासाय न्यक्षिपत् रुद्रस्तत्तदपि
 खण्डयामास । इत्थं सर्व एव सेन्द्रोपिन्द्रा देवाः विषादमा-
 पन्नाः पराङ्मुखा आसन् । असुरा जयलाभेन सिंहनाद-
 चक्रुः । श्रुतशर्मा रुद्रीऽभवत् ।

अथ देवैः स्तूयमानो वृषध्वजः प्रसन्नस्तानब्रवीत् देवाः
 सूर्यप्रभस्य प्रतिज्ञा नान्यथा भवितुमर्हति । देवा ऊ-
 अस्माभिः श्रुतशर्मेण यत् पतिश्रुतं तदपि न्यायादत्रपि
 तदुभयोरपि साफल्यमस्तु । शम्भुरवदत् उभयोः पक्षयो-
 सन्धौ विहिते तत् सर्वं यथोचितमेव भविता । साम्प्र-
 श्रुतशर्मा सानुचरः सूर्यप्रभं प्रणमतु, ततश्च उभयोरै-

कुशलं यथा भवेत् तत् कर्त्तव्यम् । देवास्तथेति श्रुतशर्म्भाण
सूर्यप्रभ शरणमाश्रयितुमादिशन् । श्रुतशर्म्भणा तथा
कृते सूर्यप्रभः वैर त्यक्त्वा त वन्धुतया आलिलिङ्ग । इत्य
देवासुरै परस्पर सन्धौ स्थापिते देवादितेवः सूर्यप्रभ
सन्धोध्य अभ्यधात् वत्स । सूर्यप्रभ । त्वं वेद्या दक्षिणाङ्गं
गृहीत्वा उत्तराङ्गं श्रुतशर्म्भेण प्रयच्छ । अचिरात् अस्मा-
च्चतुर्गुणं किन्नरसाम्राज्यं लप्स्यसे । ततश्च किन्नराधिराजं
भूत्वा दक्षिणाङ्गमित्त्वा सकुण्डलकुमाराय दास्यसीति एव
संग्रामनिहतान् वीरान् पुनर्जीवयित्वा मानुचरः पश्यता-
मेव सर्वेषामन्तर्दधे ।

अथ सूर्यप्रभः भिह्वाननाङ्गं श्रुतशर्म्भेण दत्त्वा अत्र
स्वयमधिदकान् । प्रभासादयो मन्त्रिणः सूर्यप्रभमनु सभा-
मधितयुः । दामोदरादयश्च श्रुतशर्म्भाणमन्ववसन् । सुनीया-
दयोऽनुराः विद्याधराः सर्वे यथायोग्यमात्मन भेजिरे । अथ
सप्तपातालाधिपतयः प्रज्ञाढादयोऽसुवा इन्द्रादयश्च देवाः
दुर्गेऽभूत् यत्र विद्याधराः सूर्यप्रभसभाजनायोपतस्थिरे ।
सूर्यप्रभस्य पत्न्यश्च भूतात्मनविमानेन सर्वो एव समाजन्तुः ।
इत्य सर्वेषु समुपविष्टेषु सिद्धिर्नाम दानोः सहचरो समागत्य
मर्षीन् सन्धोध्यान्नवीन् देवासुराः । दनुः पृच्छति वः, यूय
देवासुराः ऋदापि एकत्वां सभायामीदृशं सीमनस्यमन्व-
भवत् ? अथ किं सीभाग्यदिन । यत् चिरविरोधिनीऽपि
अथ एकत्र समासीनाः सीभ्रात्रसुखम् अनुभवथ । तदत
परं ऋदापि यूय परस्पर मा विरोधं कुरुत, विरुद्धाश्च
दुःखं मा लभध्वम् । हिरण्याक्षादयो असुरेश्वराः स्वर्गाय

विरुधन्तः सर्व एव निधनं गताः, तदिदानीम् अलं विरोधेन, सर्वैरेकचित्तीभूय सुखमलुभवद्भिः स्थीयताम्, एवं कृतं जगतां परम मङ्गल भवितेति ।

सिद्धिमुखादेतदाकर्ण्य देवराजिन सङ्घितितः सुरगुरव्रवीत् असुराणां सुरैः सह न कोऽपि एस्त्रवः, येन विरोधः सङ्घटेत्, केवलमसुरा एव देवैः सह वृथा विरोधमाचरन्ति । एतदाकर्ण्य मयं प्रत्यभापतं त्रैवगुरो । यदि असुराणां मनसि कापन्मन्थयन् तदा नसुचिः कदापि देवराजाय मन्तव्योऽस्मिन् उच्चैःश्रवसं नादास्यत् प्रबलश्च देवेभ्यः स्वं शरीरं याचितः न प्रादास्यत् । बलिरपि त्रैलोक्यं विष्णवे दत्त्वा न पातालमध्यस्थास्यत् । अथोत्तुहश्च विस्वकर्म्मणे स्वशरीरं प्रदाय किं निर्विकारचित्ततायाः परां काष्ठां न प्रदर्शितवान् ? तदेवम् असुराः ॥ १॥ एव सर्वे निष्कपटाः, केवल वञ्चनाचतुरैर्देवैः पटे पटे प्रवञ्चन्ते । एवमुक्त्वा मये विरते सिद्धिः मधुरेण वचसा सर्वानेव देवासुरान् सान्त्वयामास । ते च सर्वे सन्तुष्टाः परस्परमालिखिद्भुः ।

अथ गौर्याः सखी जया सुमेरुभङ्गकरी । सुमेरुश्च तयानुरुद्धं सूर्यप्रभाय स्वां लुहितरं कान्तदूषणनि नाम सम्यदाय महामूर्खं रत्नसमूहं यीतकमदात् । भवानोपिषिता जया समागत्य प्रथमलाजमोक्षणसमये तस्मै श्रद्धानमालां द्वितीयलाजमोक्षणसमये रत्नावलीमेकां हतुप्राप्त्युवागिणीं मालां दत्तवती । सुमेरुश्च तदा द्विगुणानि रत्नानि अश्वरत्नञ्चैकं चिरयौवनसाधनीं, सर्वसिद्धिदां पलिक्ता-

श्रीकां पादान् । इत्युवाच कश्चित् पितृत्वे सुमेरुः सर्वान्
 देवान् असुरान् विनाशनां न विनयं त्यजन्त्यत् । परं न
 क्रीडति तस्य निमग्नं न दन्वानितयान् । अत्रान्तरे शिवानु-
 चरो ब्रह्मो गणगण्य सर्वान् सुमेरुशुद्धे भोजनाय अतुरुध्य
 अत्रवीत् भवन्तु सुमेरुमात्रपरिजनं मग्नयित्वा तद्भवन्
 गत्वा हतभोजनेषु मन्त्राक महतीं तृपिर्भविर्निति प्रभो-
 रादेशः । ततः सर्वे देवस्यादेशेन सुमेरुरदने निमग्न्यन्
 जटुहः ।

एतन् विनाशकमहागालवीरभद्रादिषु प्रसथाधिपेषु
 अगत्यानीतिषु अरवसां वृत्तगीतानि प्रावर्त्तन्त । सुमेरुः
 कालेनेत्युक्तं विधिधानि भोज्यानि प्रस्तुत्वा पश्यत्पु
 शिवायुचरेषु सर्वो जेव देवाण्यवियाधरादीन् समादरेण
 भोजयामास । उपानारां च सर्वान् सलुचितवस्त्राभरणा-
 दिभिः प्रवर्द्धः प्रसथां स्वं स्थानं प्रतस्थिरे । देवा मातरश्च
 रुद्रश्च ज्ञावासं प्रत्यागमन् । अथ श्रुतशरीणि सायुचरे
 प्रस्थिते सूर्यप्रभः कामचूडामणि प्रधानमहिषीं कृत्वा
 अत्यान्निर्दहिषीभिः समं स्वभवनं प्राविशत्, अनयत् नव-
 ब्रध्या सह सुरतप्रसङ्गेन तां रजनीम् ।

अथ प्रभाते अन्याभिः महिलाभिः मधुरालापैर्विह-
 रन्तं तं सुषेणो नाम विद्याधरः समेत्य सप्रणामम् अत्रवीत्
 देव । त्रिकूटाधिपतयो विद्याधर मम भवदन्तिकं प्रेष्य
 अन्मुग्धेन निवेदयन्ति, इतस्तृतीये दिवसे ऋ-भाख्ये पर्वते
 भवतः शुभाभिषेको भविता, तत् सर्वानामन्त्रयतु इति ।
 तदाकर्ण्य सूर्यप्रभः प्रभासादीन् प्रति सर्वेषामामन्त्रादि-

व्यापारभावं निवेश्य स्वयं कैलासं गत्वा प्रभुसकाशमुप-
 तस्थे, तुष्टाव च पार्वतीपरमेश्वरौ निपत्य चरणेषु विविधैः
 स्तवैः । तौ च भक्तवत्सलौ तस्य स्तवैर्नितरां परितोष-
 मापतुः । अथ भगवता विसर्जितः सूर्यप्रभः निर्धारिते
 दिवसे विद्याधरराज्याभिषेकं प्राप्य परमेण सुखेन कालं
 नयति स्म इति समाख्याय असौ वज्रप्रभस्तिरोदधे ।

अथ अलङ्कारवतीनामको नवमो लम्बकः ।

एकपञ्चाशत्तरङ्गः ।

एतां महतीं कथाभाकर्यां नरवाहनदत्तः सविस्मयं
 कदाचित् गोमुखेन सह : . . . पविष्टः सुदूरात् वीणा-
 ध्वनिमशृणोत् । युवराजं तमनुधावन् कियन्त दूरं गत्वा
 शिवमन्दिरमेकं ददर्श । क्रमेण सन्नित्तमं तरुतले अथ
 बद्धा मन्दिरं प्रविश्य अपश्यत् कापि दिव्यकुमारीं सखीं
 अनपरिवृता वीणायन्त्रेण मधुरस्वरेण देवैः उमुमापि-
 स्तीति स्म । युवराजस्तां समीच्यैव मदनशरज्ज्वरितदेहः
 सङ्गमा समपद्यत । कन्या च सा युवराजस्य रूपेण विमु-
 ष्ठाङ्गता सद्य एव सङ्गीतादिव्यापाराद् विरराम । प्रभु-
 वित्तविदि गोमुखे कन्यायाः परिचयं प्रष्टुमुपक्रान्त एव
 सपरः कापि सुराङ्गना गगनाद्वतीर्णा कन्यान्तिकमागतः

वती । कन्यां ससभ्रमं कृताभ्युत्थानप्रणामां सा योषित्
सन्नुष्टा विद्याधरचक्रवर्त्ती ते पतिर्भूयादिति आदिष्टा
सर्वइयामास ।

अत्रान्तरे युवराजः समीपमभ्येत्य तां योषितं पश्यन्
कन्यायाः परिचयमपृच्छत् । विद्याधरी प्रोवाच अद्भ्र !
हिमालयान्तवर्त्तिनि सुन्दरपुरनामके नगरे अलङ्कारशीलौ
नाम पतिवसति कश्चिद् विद्याधरराजः । तस्य महिषी
काञ्चनप्रभा नाम । सा खलु कदाचित् भगवत्या गौर्याः
कृपया पुत्रमेकममूत । अलङ्कारशीलश्च तस्य धर्मशील इति
नामाकरोत् । तच्च सुत क्रमेणातिक्रान्तशैशवं गुणवन्तं
दृष्ट्वा पिता यौवराज्ये अभ्यषिञ्चत् । अनन्तरमसौ काञ्चन-
प्रभा कन्यामेकां प्राप्सोष्ट । प्रसवानन्तरमेव आकाशभारती
उदचरत् कन्येय नरवाहनदत्तस्य भाविविद्याधरचक्र-
वर्त्तिनो महिषी भविष्यतीति । अथ पिता कन्यां नाम्ना
अलङ्कारवतीमकार्षीत् । कन्या दिने दिने वर्द्धमाना क्रमेषु
समतिक्रान्तबालभावा पितुः सकाशात् समधिगतविद्या
च पितुरनुज्ञया शिवपूजापरायणासीत् ।

अथ गच्छति काले युवराज धर्मशीलं विषयभोग
विरक्तं वनं गन्तुकाम दृष्ट्वा स्वयमपि पुत्रस्नेहविक्रवस्तेनैव
पुत्रेण सह वन गमिष्यन् पत्न्यै अलङ्कारवतीं समर्प्य सर्वस्वरे
पूर्णे इहागत्य नरवाहनदत्ताय कन्यां दास्यामि, जामाता
चासी मदीयं राज्यं लब्ध्वा आधिपत्यं करिष्यतीति च
गन्तव्यं प्रतस्थे । काञ्चनप्रभा च भर्तुरादेशात् कन्यां
हयन्ती तस्मिन्नेव नगरे न्यवसत् ।

अथ अलङ्कारवतीं माता सह गिरि, रा, न, त, न, रः बहुषु
 देवायतनेषु भ्रमन्तीं कदाचित् प्रज्ञप्तिर्नाम विद्या इत्य-
 ङ्गादिदेश यथा काश्मीरदेशान्तर्वर्तिनि स्वयम्भुजेति यत्
 शिवलिङ्गमस्ति तस्मिन्नाराधिते शीघ्रमेव त्वं नरवाहनदत्तं
 प्रतिभाष्यसीति । तदाकर्ण्य अलङ्कारवती माता सह
 काश्मीरं गत्वा तत् गिरि, रा, न, त, न, रः अथ गृहमायाता ।
 या चास्मिन् देवमन्दिरे सखीभिः परिहृता देवमुमा-
 कान्तं वीणया स्तौति स्र सैवेयमलङ्कारवती, अहञ्चास्या
 जननी काञ्चनप्रभा । अहमद्य विद्याप्रभावेण नरवाहन-
 दत्तं भतन्तमत्रागतं विदित्वा - - - - - । भर्ता
 च मे स्वयं सम्प्रदास्यतीति कथितमेव पूर्वमायुष्यते । तद-
 प्येक्ष्य दिनमेकम् । श्वः कन्यामिमां परिणीय अस्माकं
 मनारथं पूर्यित्वा कौशाब्धीं प्रति गमिष्यसि । एतदाकर्ण्य
 कन्याजामातरी एकान्तानुरक्ततया विलम्बमसहमानौ दृष्ट्वा
 काञ्चनप्रभा पुनरब्रवीत् युवामेकं दिनं विरहदुःखं सीतुं
 न शक्नुथ, पश्यत पुरा राजा रामचन्द्रः सीता च कियन्तं
 दीर्घकालं विरहयन्त्रणां सेहाते । एवमुक्त्वा सीतावनवास-
 हत्तान्तकीर्त्तनेन तौ समाश्वासयत् ।

अथ काञ्चनप्रभायां प्रभाते आगमिष्यामीति प्रतिश्रुत्य
 सकन्यायां चलितायां नरवाहनदत्तोऽपि विमनास्तेन
 मित्रेण सह कौशाब्धीं प्रत्याजगाम । रात्री अलङ्कारवत्या
 विरहेण निर्निद्रं युवराजमालोक्य गोमुखभक्तस्य चित्त-
 विनोदाय मनोहरमेकमाख्यानं वक्तुमारभे ।

युवराज ! अस्ति दक्षिणपथे प्रतिष्ठानं नाम नगरम् ॥

तत्रामीत् पृथ्वीरूपो नाम कश्चित् परमरूपवान् तृपतिः ।
 एकदा परमज्ञानसम्पन्नी द्वी यती समीपमेत्य तस्य निरु-
 पमरूपमाधुरीं दृष्ट्वा प्रीचतुः देव । अस्माभिः सर्वा एव मही
 पर्यटिता, पर क्वचिदपि भवतः सदृशः रूपवान् पुरुषो
 न दृष्टः । सुक्तिपुराख्यद्वीपाधिपतेः रूपधरस्य रूपलता
 नाम कन्यैका अस्ति, सा एव देवस्य अनुरूपा सम्भाव्यते ।
 विधाता यदि उभयोर्युवयोः सयोगं विधास्यति तत् परमं
 योग्ययोजनं स्यात् । एवमुक्त्वा विरतयोस्तयो राजा स्वं
 चित्रकरं कुमारीदत्तमाह्वयं स्तां प्रतिक्रान्तिमङ्गयितुं समा-
 ह्विष्टेष्ट । अथ प्रतिपत्तौ चित्रिनार्यं राजा ताभ्यां यतिभ्यां
 भद्रं सचित्रं कुमारीदत्तं सुक्तिपुरं गजिवाय ।

चित्र- सृष्टिः राज्ञरः सनुद्वीरवर्तिनि पौत्रपुराख्यं
 नगरे प्रोतमारुह्य पञ्चनिर्दिष्टैः सुक्तिपुरं प्राप. घोषया-
 नाह व राजद्वारि लण्डुपुण्याय कीशलेन स्वं चित्रनैपुण्यम् ।
 अथ राजा तदाकर्ण्य तं चित्रकरं दृष्ट्वा । चित्रकरम्,
 राजान्तिकमुपगत्य सप्रणमं स्वस्य दिवनेपुण्यं परां
 क्राष्टां ख्यातं अन्वीत् देव । पृथ्वीधरनरपते, सकाशा-
 दागतोऽस्मीति । राजा तं कन्यायां प्रतिक्रान्तिं चित्रयितु-
 म्हादिघ्नन् तन्समक्षं कन्यामानयत् । अथ कुमारीदत्तं ऽपि
 कन्याया रूपलतायाश्चित्रपटम् अङ्गयित्वा राजान्तिकमुप-
 याते राजा कुमारीदत्तस्य चित्रनैपुण्यं बहुशः प्रशस्य चित्र-
 करेण सहागती सत्र्यासिनौ समाटत्य अपृच्छत् युवाभ्यां
 सर्वा एव पृथिवी भ्रान्ता, वृतं तावत् मत्कन्याममा रूप-
 खनी कापि कन्या कुत्रापि दृष्टा न वेति । सत्र्यासिनावबो-

चतां राजन् ! भवतः कन्यायाः सदृशी रूपवती कापि
 तास्माभिर्दृष्टा, परं यादृशी भवतः कन्येयं तादृशी रूप-
 राशिः पृथ्वीधरो नाम राजा दृष्टः, अतश्च स राजा युवापि
 सदृश्याः कन्याया अलाभादद्यापि अपरिग्रह एव तिष्ठति,
 यद्येतयोः सयोजन भवेत् तत् विधातुः रूपनिर्माणसाफल्यं
 स्यादिति । अस्मिन्नेवावसरे चित्रकरोऽपि यदि द्रष्टुमिच्छति
 देवस्तदेकं मम प्रभोश्चित्रपटं मत्समीपे वर्तते, अवलोक-
 यतु देव इत्युक्त्वा पृथ्वीधरस्य तत् चित्रपटं दर्शयामास ।
 रूपधरस्तदवलोक्य बहुशः प्रशस्य च कन्यासकाण्यं प्रैषयत् ।
 कन्या च दृष्ट्वैव तत् विमोहिता विस्मिता चाभवत् । राजा
 कन्यां तथाविधानालोक्य चित्रकर पुरस्कृत्य च कन्याया-
 श्चित्रपटं दत्त्वा इदमब्रवीत् चित्रकर । गच्छ त्वत्प्रभुं पृथ्वी-
 धरं चित्रमेतदस्मै दर्शय, यदि तस्य चित्रदर्शनेन मम
 ऋत्रदाभंगिणां स्यात् तदासौ कन्यां मम रूपलतां
 परिणीय मां कृतार्थयतु इति । चित्रकरः भिक्षुभ्यां सह
 राजपुरस्कृतः समुद्रमुत्तीर्य प्रतिष्ठानं प्राप्य राजान्तिक
 मुपगम्य रूपधरस्य देवं निवेद्य च रूपलतायाश्चित्रपटं
 दर्शयामास । पृथ्वीधरश्चित्रं दृष्ट्वैव विस्मयीभूतः रूपधरस्य
 सन्देशश्रवणेन सम्यगीतः चित्रकरं भिक्षू च धनैः परितोष्य
 तदेव चित्रं विलोकयन् अतिवृद्धेण दिवसमनैषीत् ।

अथापरिऽङ्गि शुभं लग्नं निश्चित्य शक्रमङ्गलं नाम
 हस्तिनमाराह्यं च मसैन्यसामन्तः मुक्तिपुराभिसुखं प्रायात् ।
 द्वितीये दिवसे विन्ध्याटवीं प्राप्त एव शवरभैरव्यैराक्रान्तो-
 ऽपि तान् पराजित्य सागरमुत्तीर्य च अष्टभिर्दिदैः मुक्ति-

पुरमुपेयाय । राजा रूपधरः पृथ्वीधररूपस्थितं निशम्य
ससम्भ्रमं प्रत्युद्गम्य त राजधानीमाविनाय । सर्वे राज-
परिजनास्तमनरूप वरमागत दृष्ट्वा भृशं ननन्दुः । अथ
राजा रूपधर शुभे लग्ने पृथ्वीधरं यथोचितनभ्यर्च्य कन्यां
सम्प्रददौ । अग्न्यावलीकने च वधूवरी परस्पररूपदर्श-
नेन चरितार्थतानापतुः ।

सम्पन्ने च विवाहमर्हत्मये राजा रूपधरः पुनस्तं
चित्रकर भिक्षुकी च वस्त्रालङ्कारादिना समतीषयत् ।
जामाता पृथ्वीधरः स्नानुचरैः सह शशुरभवेन दश दिनानि
सुखेन नयन् एकादशैः हृदि प्रियतमदा सह स्नां राजधानीं
प्रति प्रतस्थे । रूपधरस्तु आसमुत्तीर तमनुजगाम । ततो
राजा पृथ्वीधरः श्वशुरम् अभिनवकन्यावियोगाकुलं समा-
खास्य पीतेन समुद्रम् अष्टभिरहोभिः समुत्तीर्थं तत्रत्यस्य
पीत्रपुराधिपतेरुदारपरितस्य राज्ञः सदने आतिथ्यमङ्गीकृत्य
च स्नां नगरीं प्रत्यागतात् । पीराज्ञाः रूपलताया रूप-
लावण्यदर्शनेन सञ्जातविलम्बया अभूवन् । राजा राजभवनं
प्रविश्य सर्वाननुयायिनी यथोचितं पुरस्तत्य प्रियतमया
रूपलतया सार्द्धं सुखेन कालमहरत् ।

एतदुक्त्वा मन्त्रिवरो गीमुखः पुनरब्रवीत् देव । सर्वं
एव महानुभावा राजानी राजपुत्राश्च द्रष्टुं अर्हं वा बहु-
तर विरहदुःखं महन्ति, भवान् पुनरेकामेव रजनीमति-
वाहयितुमशक्नोः व्याशुक्लतापुत्राति ? रात्री प्रभातायामेव
अलङ्कारवतीमाप्स्यतीति सनाख्याय गीमुखे विरते मरु-
भूतिरुपस्थितोऽब्रवीत् यावत् लोकः कुसुमशरशरनिक्षर-

लक्ष्यतां नोपेयात् तावत् तस्य धैर्यशीलता तिष्ठेत् । देवी
सरस्वती, देवः कुमारी जिनश्च एते त्रय एव वसनलग्नं ह्यण-
मिव कामं सुदूरं निरस्य जगति जितेन्द्रियतायाः परां कीटि-
मधिरूढाः श्रूयन्ते । एवमुक्त्वा तूष्णींभूते तस्मिन् गोमुखः
किञ्चिद् विमना इवाभवत् । युवराजस्तु तत्पत्रमेव समर्पयन्
अन्याभिर्विधाभिः कथाभिः कथञ्चित् तां रात्रिमनयत् ।

अथ प्रभाते अलङ्कारशीलः पत्न्या काञ्चनमालया
कन्यया चालङ्कारवत्या सह शल्लरीक्षन् भृङ्गरूपवतीर्य
कृतनित्यक्रिय युवराजमभ्याजगाम । स च तं समुचितेन
सत्कारेण मन्वर्षयत् । अथ वहवो विद्याधराः सुवर्णानां
रत्नानाञ्च भारानादाय नभोमण्डलात् अवतरुः । वत्सराजः
समाकर्ण्य वार्त्ताभिर्भां सपत्नीकः तत्रोपस्थितः अलङ्कार-
शीलं सख्यमभ्यर्षयामास । अलङ्कारशीलः सन्निवृत्तवादीत्
राजन् । कन्येयं मम अलङ्कारवती, अस्याञ्च प्रसूतायामेव
दैववाण्युदतिष्ठत् भाविचक्रवर्त्तिनी नरवाहनदत्तस्य इयं
प्रतिपादनीयेति । अथ शुभलग्नं विद्यते, तदेनामादाय
द्वयं सवर्गाः भवन्तमुपस्थिताः ।

एतदाकर्ण्य वत्सराजः महाननुग्रह इत्युक्त्वा तमनुमुदे ।
अलङ्कारशीलः यथाविधि युवराजाय नरवाहनदत्ताय
कन्यां सुवह्वुभिः रत्नैः सह सम्प्रदाय राज्ञा सम्पूजितः
सद्य एव स्वस्थानं प्रतस्थे । वत्सराजश्च क्रमशः पुत्रस्य समुन्नतिं
विलोक्य परां प्रीतिमनुभवन् सुखेन कालमनयत् ।

द्विपञ्चाशत्तरङ्गः ।

अथ गच्छति काले काञ्चनप्रभा कौशाब्धीमागत्य
जामातर स्वं नगरं नेतुं प्रस्तावमकार्षीत् । युवराजोऽपि
सम्मतः पितुराज्ञया गोमुखेन मरुभूतिना सह काञ्चन-
प्रभादर्शितेन आकाशवर्त्मना हिमाचलमुपस्थितः अस्तरसा
किन्नराणाञ्च मनोहरं सङ्गीतमाकर्णयन् पञ्चंश्च विविधानि
आश्चर्यवस्तूनि सुवर्णमयं सुन्दरघासं प्राप । तत्र काञ्चनप्रभया
जामातृसमागमकरणीयमङ्गलसंविधानेन निजभवनं प्रवे-
शितः दिव्यप्रभावेण च सम्पादितदिव्यभोगः परिजनै
सह स्वर्गसुखमनुभवन् त दिवसमनैषीत् ।

परेद्यवि प्रातः काञ्चनप्रभा जामातरम् अलङ्कारवत्या
समेत तत्रत्यं भूतपति शम्भुमाराधयितुं पत्निनिर्निर्गता
सरोनामकतीर्थे मनोहरे उपवने विहारदितुमैच्छत् ।
कुमारश्च श्वश्रूसन्तीषाय सम्प्रोतः शम्भुमाराधयितुं प्रियया
मन्त्रिभ्याञ्च सह तत्र गत्वा गङ्गारसि तोये दत्तनाद,
उमापतिमर्चयामास । कृतार्चनविधिश्च तस्मिन् मनोहि
उद्याने विहरन् मरुभूतेः सकीतुकहासपरिहासात्मकविनो-
देन प्रायशी मासमेकं स्वर्गसुखमन्वभवत् । अथ काञ्चन-
प्रभया नानाविधैर्दिव्यवसनाभरणादिभिः सत्कृतेषु सर्वेषु
युवराजः श्वश्र्वा सज्जितं दिव्य विमानमधिरुञ्च्य सपत्नीपरि-
जनस्तथा च काञ्चनप्रभया सह पुनः कौशाब्धीमेत्य पित्री-
र्विरहपर्युत्सुकयोरानन्दमवर्द्धयत् ।

एकदा काञ्चनप्रभा राजदम्पत्योः समक्षम् अलङ्कारवती-
सुपादिशत् वत्से । न खलु ईर्ष्याकलुषितया कोपपगीतया
वा भर्तुर्वैमनस्यं त्वया करणीयम् । वैमनस्य हि पत्युर्मह-
दनिष्टं जनयति । पूर्वमीर्ष्यावशाहं पत्युस्तथा मनोःदुख-
मदां यथासौ तेनैव वैराग्येण कलुषितात्मा वनसुपायात् ।
अद्याप्यहं तेनानुतापेन दग्धहृदया दिवानिशमदह्नि ।
एवमुक्त्वा तनयामाश्लिष्य रुदती स्वपुर प्रातिष्ठत् ।

अथ परेऽह्नि प्रातः कृतनिच्यक्रिये युवराज्ञे मन्त्रिभिः
सह सलपति काचित् भयविह्वला महिला अलङ्कारवतीं
शरणमागता । अलङ्कारवती तामभयदानेन समाश्वास्य
हृत्तान्तमपृच्छत् । साब्रवीत् देवि । अहमत्र नगरे बल-
सेनाख्यक्षत्रियस्य तनया अशोकमाला नाम । मां तरुणीं
वीक्ष्य मदीयेन रूपेण समाकृष्टचेता कश्चित् हठशर्मा
नाम ससृद्धिशाली द्विजः पितर मे प्रार्थयाञ्चक्रे । तदाकर्ण्य
पिता मम अनिच्छन्तीमपि मां भयेन तस्मै दत्तवान् ।
अ तु मां परिणीय वलात् स्वं भवनमनैषीत्, अहन्तु तत्-
सहवासं परिहर्तुं कामा कमपि क्षत्रिययुवानमशिष्यम् ।
तत्रापि तेन दुराचारेण पत्या उपद्रुता त क्षत्रियकुमारं
विहाय अपरमाश्रितवती । तत्रापि भर्त्सा विरोधिता अन्धं
शरणमगमम् । भर्त्सरि मम तमपि पीडयितुमारब्धे अह
वीरशर्माख्यस्य कस्यचित् राजपुत्रस्य किङ्करी अभूवम् ।
तदवलोक्य पतिर्मे प्रन्तिकर्तुमशक्नुवन् सततोद्दिग्मना
अस्थिचर्मावशिपोऽभवत् । बहोः कालादनन्तरम् अद्य पश्चि
विनिर्गतां मां वीक्ष्य असिहस्तः द्रुत एव मां प्रति प्रधा-

वित', तदहं प्राणभयात् पलायमाना प्रतीहारिणः कृपया
भवतीं शरणमागता, मन्ये स दुरात्मा बहिर्द्वारभूमौ
इदानीमपि वर्तते ।

एतदाकर्ण्य अलङ्कारवत्या सङ्घैतितो युवराजस्तं
हठशर्माणमाह्वय सक्रोधं स्त्रीविनाशहेतुमप्राचीत् । सी-
वदत् युवराज । इयं मम पत्नी, पत्न्या व्यभिचारं कः
शक्नोति सोढुम् ? एतदाकर्ण्य अशोकमाला लोकपालान्
सम्बोध्य निजचारित्रस्य शार्थार्थं प्रकटयितुमनुरोधः ।
अनुरुद्धवत्यामिव तस्यां सहसा आकाशात् भारती समुद-
चरत् शृणुत यूयम् इयमशोकमाला पूर्वस्मिन् जन्मनि
अयोध्याकरस्य विद्याधरस्य कन्यासीत् । परिणयोचिते
नास्या वयसि पितृानीतेषु कतिपयेषु वर्षेषु एषा
रूपमनेन ज्ञाता कमपि नागणितवती । ततश्चास्याः
पिता कुण्ठितः शापिनैनामयोजयत् दुर्वृत्ते । त्व मानवी
भूत्वा कमपि दुर्जनं गमिष्यसि । ततश्च तं परित्यज्य बहुतु
पुरुषेषु विचरिष्यसि, अजन्तं यदा ते पतिः पथि त्वं
दृष्ट्वा ग्रहर्तुमुद्यमं करिष्यति, तदा त्वं राजभवनं गत्वा
राजसकाशमुपस्थिता शापनिर्मुक्ता भविष्यसि । अथ
विद्याधरी भूत्वा विद्याधरलोकमागत्य अभिरुचेर्विद्याधरस्य
अहधर्षिणे भविष्यतीति । एवमुक्त्वा दैववचसि विरते
अशोकमाला सद्य एव परित्यक्तमर्त्यदेहा त्व रूपमास्याद्य
विद्याधरलोकं गत्वा च अभीष्टं पतिं लेभे । एतद्वलोक्य
विस्मिते नरवाहनदत्ते सपत्नीके हठशर्मा विगतक्रोधः
रुहसा स्त्रां जातिं स्मरन् युवराजमब्रवीत् राजपुत्र । स्मृतं

जया ताभ्यत, पूर्वमह हिमालयान्तर्वर्तिनि मदनपुरे
 विद्याधरस्य तनयः स्थूलभुजी नामा-
 ऽश्वत्थम् । अहञ्च पितुः शापात् मर्त्यभूतिं प्रपन्नोऽस्मि ।
 श्रूयतां कुमारिण, एकदा समतीतशैशवं तारुण्ये वयसि
 वर्त्तमानं ज्ञां दृष्ट्वा सुरभिवल्गी नाम विद्याधरः स्वां कन्यां
 सुरभिदत्ताख्यां गृहीत्वा पितुर्भेदं नृणां कन्या-
 दाताय प्रसङ्गमकरोत् । पिता मम कन्यायस्त्वत्तं विना-
 ण्यथ मामाह्वयन् सुरभिदत्तागृहीतुमव्यसन्वत् । अहन्तु
 तदा येनैव रूपमदेन प्रियं तत् न गृहीतवान् ।
 यदा च पिता भूयोभूयो निर्वन्दिनामि मम अस्मि-
 मन्नासीत् तदा सञ्जातकीर्ण एव मामभिगम्याप दुःखान् ।
 यतस्त्वं रूपगर्वेण मत्तः कन्यां गृह्णन् न
 गृहीतवान्, तस्मात् कुलपां विकटावयथ मर्त्यभूमी
 जनित्यसे, शापश्चैषाञ्च अशोकमासां तद्विच्छादन्तराणि
 परिणेष्यसि । ततश्च तां त्वां परित्यज्य
 वीक्ष्य त्वं तद्विरहेण जनितान्तर्दाहः बहन् क्षिप्रान् सहिष्यसे
 इति । अनन्तरं सुरभिदत्तया सातिशयमृती स कृपया
 मामवदत् वत्स स्थूलभुज । मम शापो नान्यथा भवितु-
 मर्हति, परं तस्यामशोकमालायां शापनिर्मुक्तायां त्वमपि
 सञ्जातपूर्वजननस्मृतिः तत्क्षणं शापच्युतो निजं विद्याधर-
 कलेवरं प्राप्य सुरभिदत्तामिमां परिणयन् सुखं तवाम-
 सीति ।

एतदाकर्ण्य सा साध्वी सुरभिदत्ता धैर्यमवात्मकत ।
 अहमहङ्कारदोषेण एतावन्तं कालम् ईदृशं दुःखमवस्यत् ।

नाहङ्कारात् परी रिपुरद्य मया विदित' तदद्य से गप.
अस्तुपगत', तदिदास्ती स्तां मति गच्छामि'ति अभिवाद्य
पश्यत्सु राजपुत्रादिषु विद्यत ऐह लक्षा इत्यस्या विद्या
धरलोका मत्वा सुरभिर्ज्ञां परिशील्य विविधानि सुखानि
वुसुर्ज ।

एतदवलोच्य सर्वेषु विस्मितेषु गेमुञ्ज युवराज
सम्बोधात्प्रतीत् त्वेव एहावराजनाच्च कल्पित् नरपतेः
परमरूपवतो अत्र इति किं कथ्येमासीत् । सा परिशदे-
चित्तवयसा पितृभ्यामब्रवीत् तात । वीरं रूपवत्त ज्ञानवन्त-
श्चात्मनि एतावत् परिशक्त ज दक्षिणामीति । तदाकख्यं
महावनाच्च ताभिर्ज्ञां कथञ्चन विदित्मिनावाप्रयत्
श्रुत्वा न इत्यन्तं महर्षे एहीपात्तात्तामर्दितुं सम-
गमन्, पर सातेषु न कस्यपि मनीषीतमकरोत् । अदाचित्
दक्षिणापथादागताश्रमगो युवानः अनङ्गरति प्रार्थयित्
वाजान्तिकमभियथु । अथ राज्ञा तेषां परिचये जिज्ञा-
सिते एकः प्रोवाच राजन् । अहं शूद्रजाति, पञ्चपट्टिको
नाम, प्रत्यह्यहं पञ्चपट्टमुगलानि बन्धुं शक्नोमि । द्वितीयः
प्रावदत् अहं जात्या वैश्य, भाषाख्यो नाम, अहं षड-
पञ्चिणां भाषाः सम्यक् वेद्मि । तृतीयोऽभ्यधात् अहं क्षत्रियः
खड्धरी नाम, खड्गयुद्धे नास्ति मत्सरुस्त्रिन्लोकाम् ।
चतुर्थोऽवदत् अहं ब्राह्मणः जीवदत्तो नाम, अहं गीर्थाः
प्रमादलक्ष्या विद्यया मृत जीवयामि । एव तेषु स्वं स्वं
नाम जातिगुणानां परिचय दत्तवत्सु राजा तान् प्रती-
शामभवेने वासाथं समादिशत् । अथ अनङ्गरतिमाङ्ग

एतेषां परिचयं दत्तवति राजनि अनङ्गरतिस्तान् सर्वान्
एव सुयोग्यानवधार्थं वरत्वेन कामयाञ्चक्रे ।

परस्मिन्नहनि ते चत्वारो युवानः नगरदिदृक्षुया वहि-
र्गत्य ददृशुः पद्मकवली नाम राजहस्ती भग्नालानः पथि
धावन् इतस्ततो लोकान् विहस्तीकरोति । कोऽपि तत्
प्रतिकर्तुं न शक्नोतीति । अथ ते उद्यतायुधास्तं हस्तिनं
प्रति धावन्ति स्म । सोऽपि हस्ती तानापततः समीक्ष्य वेशिन
तानेवाभिगच्छति स्म । तद्दवलोक्य खड्गधरः सर्वान् तान्
स्त्रीन् बन्धून् निषिध्य स्वयमेव एकाकी हस्तिनं प्रति धावन्
द्वाभ्यामेव खड्गप्रहारार्थं गजराजं विनाश्य चगात्तयत् ।

तस्य तादृशं पराक्रमं दृष्ट्वा नगरवासिनः सर्वे पिप्सि-
तास्तु प्रशंसुः । राजापि तां वार्तां सुविचित्रः
तमभ्यनन्दत् । अनन्तरं पुरे नि तैश्चतुर्भिरेव वीरैः साङ्गं
सृगयार्थं वनमगमत् । तत्र च ते राजसमक्ष्यं द्रवन्तीत्
येव महाबलान् भीषणान् तिहव्याप्राप्तीनपि यद्वा जस्तून्
विनाश्य अर्जोक्तिं शीर्थ्यप्रदर्शयन् । राजा तद्ददलोक्य
माधु माध्विति प्रशस्य तेषु श्रेष्ठ वीरं खड्गधरमेव निश्चित्य
वस्त्रैः कन्यां दातुं कृतसङ्कल्पः स्त्रां राजधानीं प्रतीयाय ।

अथ अन्तःपुरं प्रविश्य अनङ्गरतिमाह्वयं खड्गधराय वर-
त्वेनानुमन्तुं निर्बन्धमकरोत् । सा च पितुराज्ञया तयैति
नममंस्तु । अथ राजा महावराहः सुविद्यं गणकमाह्वयं
कन्यायाः शुभलग्नं निरूपयितुमादिदेश । गणकः कियन्तं
कालं गणयित्वा अब्रवीत् राजन् । गणनया दृश्यते, कन्याया
पत्न्याः परिणयो भूलोके नैव भवेत्, कन्या चेयं प्रापश्चरत्

मर्त्यलोकमागता, मासत्रयाच्च परमनया शापनिर्मुक्तया भवितव्यमिति । तदहं विवेचयामि, मासत्रयात् परमन्या विवाहविधिराद्योजनीय इति । एतदालोक्य युवानश्चत्वारस्तदेवाभ्यमन्यन्त । विश्वस्तगणकवचसा च मासत्रय तस्मिन्नेव राजनिर्दिष्टे भवने अवतस्थिर ।

क्रमेण चातीतषु त्रिषु मासेषु राजा सर्वसमग्रं दैवज्ञानाद्भय पुनः कर्तव्यमष्टच्छत् । एतस्मिन्नेवावसरे अनङ्गरतिर्वस्त्राञ्जलिं मुखमाच्छाद्य स्वां जानि स्मरन्ती मानुषीं तनुप्रत्यजत् । मरणन्तरञ्च यावत् कन्याया मुखावरणमुद्घाटित तावत् कन्यां त्यक्तजीवितां विलोक्य राजा राज्ञी च श्छं भाक्वात्तीं भूतले स्ूर्च्छितावपतताम् । ततश्च क्षणेन लक्ष्मचेतना राजा अनङ्गरतिं जीवयितुमनुरुध्य जीवनदायिनि एव जीवदत्ताय कन्यां दातुं प्रत्यश्रूणीत् ।

जीवदत्तस्य अनङ्गरतिं जीवयितुं विन्ध्यवासिनीदत्तं सर्वं प्रकरणं प्रागुद्धृतं, एवं केनापि प्रकारेण कन्या न जीविता । तद्वदलोक्य विषादेन विद्यया जीवनस्य च शैफल्य निश्चित्य स शिरः छित्तुमुपक्रान्ति सहसा आकाशसरस्वतीं प्रादुरासीत् वत्स जीवदत्त । अनङ्गरतिः स्वर्गं गता, त्वमित्तर्जीं साहसात् निहत्य पुनर्विन्ध्यवासिनीसाराधय, तस्यां प्रसन्नायाम् अवश्यमेव तां प्राप्तवतीति । उवसुज्ञा आकाशसरस्वत्या विरतायां राजा शीकं परित्यज्य कन्याया सन्निदिधानकरेत् । अपरे त्रयो वीराश्च स्वं स्थानं गताः । जीवदत्त एव विन्ध्याचलं गत्वा तामाराधयामास ।

अथ गते क्रियति काले विन्ध्यवासिनी देवी प्रसन्ना
तमवादीत् वतस । हिमालयान्तर्वर्त्तिनि वीरपुरास्थे
नगरे समरो नाम विद्याधरः प्रतिवसति । तस्य अनङ्गरति-
नाम्न्यां भार्यायाम् अनङ्गप्रभा नाम कापि कन्यका सम-
जनि । ताञ्च कथां रूपयौवनमदात् कमपि वरत्वेन
अगण्यन्तीमालोक्य तस्याः पितरौ तामभिशापेन अयोज-
यतां यथा त्व आनुषक लक्ष्म्यापि पतिसुखेन वञ्चिता भवि-
ष्यसि, वर्षे च षोडशे प्राप्ते तत् मनुष्ककलेवरं विहाय पुनः
स्वर्गमाप्स्यसि च । एकदा खड्गसिद्धः कश्चित् वीरः कस्यापि
मुनेस्तनयामभिलषन् तदपरिधात् सुनिना तत्राभिगतः
मनुष्य एव तव पतिर्भूत्वा अनिच्छन्तीमपि त्वां मर्त्यलोक-
नेष्यति, तत्र विरहेण च अत्यर्थं दुःखं तस्मिन्नेव । स तव
पतिः पूर्वाभिः जन्मनि अष्टौ महिला हृतवान् तमेव पापेन
अस्मिन्नेव जन्मे अष्टजन्मभोष्यं दुःखं समवाप्स्यति । मदन-
प्रभो नाम यः खेचरस्त्वां चकमे, स एव मनुष्या भूत्वा तव
यतिर्भविष्यति । अनन्तरं त्वं शापनिर्मुक्ता स्वर्गमाप्स्यसि,
तव पतिश्च पुनः खेचरत्वमवाप्य त्वामेव लप्स्यते । इत्यम्
अनङ्गरतिः पित्राभिगता भूतलमवतीर्णा सात्प्रत त्यक्त-
मनुष्यदेहा ण्डिसनीपमेव गता अनङ्गप्रभाख्याभवत् । तत-
त्वम् इदानीं वीरपुरं गत्वा तदीयं पितरं संग्रामेण नि-
र्जित्य तां परिणय । असिरयं मया दीयते गृहाण, एतत्त-
व विष्णु खेचरोऽपि भविष्यति । इत्युक्त्वा खड्गं प्रदाय
देवी सद्य एवान्तर्दधे ।

अथ जीवदत्तः समुत्थाय देव्याः प्रसादेन विगततपः-

क्षैश' तं देवोदत्तम् असिं करे गृहीत्वा आकाशमुत्पपात,
 गत्वा च हिमानयान्तवर्त्ति वीरपुर तत्र श्वशुरं निर्जित्य
 प्रियामनङ्गप्रभां लेभे । अयं श्वशुरेणानुमतः अनङ्गप्रभां भृत-
 लमाजितु यत्नमकरोत् । अनङ्गप्रभाम् अनिच्छन्तीमपि अगत्या
 सञ्चतामङ्गी धृत्वा अस्ती वीरः नभोमार्गमुदगमत् । पयि
 अनङ्गप्रभानुरोधात् पर्वतकीकृमासाद्य असविनादनाय तत्र
 हतपानभीजनादिव्यापारी सुखेन कञ्चित् जाह्नमव-
 नस्थानि । तत्रासी जीवदन्त, अनङ्गप्रभां किञ्चित् रङ्गीत
 कर्तुजलुर्गोध । तापञ्च पदुर्निर्वन्नेन जहुरदर द्वि-
 स्तीवसर्जात कुर्वन्तां जीवदन्तः सुखेन जिह्मवाप ।

अत्रान्तरे राजा हरिवरो गृगलमुन्मत्तं पिणसया जग्ना-
 चर्यानीं सहता त गीतधनिनाकार्यं लुग इव सुष्ठ
 समाहृष्ट एकाकी एव तत्र रुमायत्री, सुमीह च तथा
 रूपेण भीतिं चानङ्गशरविकारवशतामापन्नः । सा चाङ्ग-
 प्रभा राजानम् अतिरुददात् हृद्वा समं हृद्वापानापना च
 अनसि बहुशः प्रभाप परिचयापुच्छत् । राजा च तं
 भवुन्नातनाशय तं हरिवरुपणीत् ।

अनङ्गप्रभा भित्तया वातापवीत् द्रुह विद्याधरो, अद्र
 सम पतिः खड्गविहः । अत्र तत्र उद्देव भवदुर्गगिनी
 संवृत्तासि इति समाख्याय विद्वित पतिं विहाय तं
 वृत्तान्तं तव भयम् एव मला वलासिनि युवाय राजं
 हरिवरमुपाणयत् ।

हरिवरसु तां पाथ्य तापार्थं देव विगुणरगतमः
 नाशयत् । अनङ्गप्रभा सत्वरं राजानसङ्गे हृद्वा नाशयत्

सुखपात, परं भर्तृद्रीहेण तेन विद्याभ्रष्टा सद्य एव पितृ-
 नान्पद्मरगान् विषसाद् च । तदालोक्य राजाब्रवीत् प्रिये ।
 नायं विषादसमय इत्युक्त्वा तां स्वं रथं नीत्वा स्वं नगर-
 मगमत्, सुखमवसच्च तथा दिव्ययोषिता सह क्रीडन् ।
 अनङ्गप्रभा च शापप्रभावात् विस्मृतपतिका हरिवरेणैव
 सह कालमनयत् ।

अत्रान्तरे जीवदत्तः प्रबुधः अनङ्गप्रभां खड्गञ्च अदृष्ट्वा
 सहसा समुद्रभ्रान्तचित्त एवाभवत्, अनुसमभ्रत्त च तस्मिन्
 पर्वते नानातर्कानुद्भावयन् । अनन्तर पर्वतादवतीर्थ्य वने
 वने भ्रमन् क्वचिदपि अन्विष्य अन्विष्य तां न प्राप । अथ
 ज्ञा दुरात्मन् । दुर्देव हतक । प्रियतमां मद्य दत्त्वा कथ
 पुनरहरः ? इत्येवं विलपन् अब्रजन एव भ्रमंश्च कञ्चित्
 ग्रामं विवेश, प्राप च कस्यचित् ससृष्टस्य द्विजस्य भवनम् ।
 सुभगा प्रियदत्तानाम्नी गृहस्वामिनी जीवदत्तमासने उप-
 वैश्य त्रयोदश दिनानि अभुक्तमिति सञ्जातकृपा पाद-
 प्रक्षालनाय सखीमादिशत् । तदाकर्ण्य जीवदत्तः सवि-
 स्मयश्चिन्तयामास अत्र किमनङ्गप्रभा मे विद्यते ? अथवा
 इयमन्तर्यामिनी कापि योगिनी ? नो चेत् ईदृशसमये कथ
 मामनुकम्पते इति । एवं विचिन्त्य प्रक्षालितकरचरणः तथ
 दत्तं भोज्यवस्तु किञ्चिद् भुक्त्वा सप्रणाममपृच्छत् सुभगे !
 सन्धे भवती मद्दृत्तान्त सम्यक् अवगच्छति, तदनुकम्पया
 मम प्रियतमा प्राणाधिकः खड्गञ्च क्व वर्तते ? वक्तुमर्ह-
 तीति ॥

एवमभिहिता पतिव्रता ब्राह्मणी प्रत्यब्रवीत् अहं पत्यु-

रन्त्य' पुरुषं न कदापि मनसि स्थापयामि, सर्वांश्च अन्यान् पुरुषान् भ्रातृन् मन्वे । अन्यञ्च मदृष्टहात् कदापि अतिथिः यथाशुखनां नाप्नोति । एतन्मादह भूत भवत् भविष्यञ्च ज्ञातुं शक्नोमि, यदा त्वं निद्रित आसी, तदा हरिवरो नाम राजा तव प्रियतमां हत्वा स्वं नगरमगात् । राजा चासी अतीव दुर्धर्षः, तस्मादनङ्गप्रभा ते प्रिया अनितु-मशक्या, कथञ्चिदानीतापि सा कुलटा त्वां पुनः परित्यज्य अन्यत्र गमिष्यति, यदा च सा ह्रियते स्य, तदैव स खड्गो देव्याः सकाश गतः, एतच्च सर्वं देव्या तव पूर्वनादिष्टम् अपि विस्मृतं त्वया ? तदलम् अवश्यभाविनि ह्यनानु-तापिन, त्वं तस्याः पापेयस्याः नमासक्तिं मुञ्च, तत्रोपरि द्रोहिणं च तस्या विद्या विफलीभूता ।

एवमावेदितस्तथा गृहस्वामिन्या जीवदत्तः विगत-सन्ताप तस्यां निराशश्च तामन्नवीत् पतिव्रते । प्राक्तनपाप-वशादेव ईदृश दुःखदुर्दिनं घटते, तद् यथा पुनः पापपद्मे न पतयेत् तत्रा यतिथि इत्यभिधाय निर्भ्रतस्तरस्तीर्थयात्राया हतसङ्कल्पः समभवत् ।

अत्रान्तरं गृहस्वामी गृहमागत्य गृहिण्या हतातिथि-मतिथि बहु प्रबोध्य पुनरपि तं सान्त्वयामास । स च तेन सम्यक् सान्त्वितः तीर्थेषु क्रमशः पर्यटन् पुनर्विन्ध्यवासिनी-दर्शनार्थं विन्ध्याचलमुपागमत्, चकार च दुश्चरं तपः देवी-मन्त्रं जपन् । तत्रैव देवी पुनः परितुष्टा अवादीत् वल्लः उत्तिष्ठ पूर्वं पञ्चचूडः चतुर्वक्त्रः महीदरः विह्वताननश्च एते चत्वारो हरानुचराः कदाचित् गङ्गाभसि विहरन्तः

कपितजटस्य मुनेस्तनयां शापलेखां नाम गङ्गायां स्नान्तीं
 चकमिरे । कन्यया निवारितास्त्रेषां त्रयः मुनेर्भवात्
 न्यवर्त्तन्त, एकस्तु बलात् तस्याः करं जग्राह । तस्यान्तु
 ऋषिकन्यायां हा तात । परित्राहीति आरटन्त्यां मुनिरस्त्री
 सहसा समीपमागत्य तां तथा व्याकुलितान् दृष्ट्वा श्लोथेन
 सर्वानिव शशाप पापात्मान । सद्य एव अधीगामिनी भवत
 इति । ततश्च तैः त्रिभिः प्र तैरुत्थितः इत्यं शापान्तमक-
 रोत् यदा यूय राजकन्यामनङ्गरति कामयिष्यथ्से, तदा
 यूय शापनिर्मुक्ताः पुनः स्वं पदं प्राप्स्यथ, अयन्तु दुरामा
 नाम्नः कृतिम् अनङ्गरति, ज, न - नितं पुनः पाप्यपि
 हारयिष्यति । अस्याश्च शापलेखायां करस्पर्शेन परदार-
 हरणजनितानां घोरान् अनपीडयन्ति इति । अनन्तरं
 यूय दक्षिणापथे सम्भूताः पञ्चकुटिकभाषाङ्गरजङ्गमरजीव-
 दन्ताख्यया प्रसिद्धिमगमत । प्रथमे त्रयः अनङ्गरदन्तां वृतायां
 मत्पनादात् स्वं स्वं पदमधिरूढाः, केवलं त्रिपाण्डवत्वं
 जीवदन्तः बहून् क्लेशाननुभूय साम्प्रत मत्सेवया निष्पापः
 संवृत्तोऽसि, अधुना अग्निदेवतां धारणां मत्पञ्जाशात्
 गृहीत्वा तनुं त्यज । एवमुक्त्वा पारणां प्रदाय दिव्यागन्त-
 र्हितायां जीवदन्तस्तया धारणया कलिबरं त्यक्त्वा स्वं पद-
 मधिरुरीह ।

परदारस्पर्शे देवानामपि एषा दुर्गतिः, का कथा
 मानवानाम् ? अनन्तरं राजा हरिवरः अग्निशिखि सुमन्त्रे
 राज्यभारं निधाय दिवानिशम् अनङ्गरप्रभासस्त्रीयैव
 स्थनैषीत् । एकदा मध्यदेशात् लक्ष्म्यवरी नाम कश्चित्

नवीनो नाट्याचार्यः हरिवर राजानमुपागमत् । राजा
तस्य नाट्यनैपुण्यदर्शनेन सम्प्रीतः तमन्त पुरनाट्या-
चार्यकर्मणि न्ययोजयत् । सर्वासु शिष्यासु अनङ्गप्रभा एव
नर्त्तनशिखायां समधिकं नैपुण्यमलभत । अपरा अपि
तामनुकर्तुं अयतन्त, पर न कापि शयाक । अथ नाट्या-
चार्यः सततमेकत्रावस्थानभोजनपानादिसहचर्यात् अ-
नङ्गप्रभां प्रति समनुरक्तः तां हत्वा पलानमानः वियोगपुर-
नाम नगरमियाय । तत्र च तादुभी सुखेन विहरन्ती
कालमनयताम् ।

अथ राजा हरिवरः अनङ्गप्रभाविरहिणं नितरां
व्याकुलः प्राणानपि पलितहृत्सु हेष्ट, पर मन्त्रिणा सुमन्त्रेण
प्रबोध्य सरण्यव्यवसायार् निवर्तितः शोकं परिहृत्य राज-
महिष्या एव सह पूर्ववत् सुखमनुभवन् कथञ्चित् न्यवसत् ।
अथ गच्छता कालेन जिज्ञोशपुरि नगरे लब्धवरस्य केनचित्
सुदर्शनस्थेन कृतवरिणं मयीति श्रुत्वात् । क्रमेण लब्धवर-
सुदर्शनेन सह दृष्ट्यात् सर्वं सम्यक् पठत् । अनङ्गप्रभा लब्ध-
वरं निःस्रं दृष्ट्वा सुदर्शनं प्रतिपन्नत् । लब्धवरसु प्रियवा-
धनैश्च वञ्चितः सञ्जातविषम उजावल्लक्षधारी तपस्वी
सन् गङ्गातटे वासमर्त्तयत् ।

अथ कानादिन् सीरैर्हृतरुद्धैः सुदर्शनं नितरां
दारिद्र्यमवाप । अनङ्गप्रभां रघुनाथिणीं दुर्गतिं दृष्ट्वा
अनुतापिनीसाक्षात् सुदर्शनस्तथैव सार्धं हिरण्यगुप्तसकाशं
गत्वा किञ्चित् ऋणमयाचत । स तु हिरण्यगुप्तः अनङ्ग-
प्रभायां रूपिणं विमुग्धः तां प्रति साभिलापदृष्टिं व्यञ्चि

पत्, अन्वरुणञ्च भोजनाय सुदर्शनं परेद्यवि अर्थं दास्यामि,
अद्य तिष्ठ मदृष्टं इति वदन् । सुदर्शनं भोजनार्थं स्थात्-
मसम्मतऽपि तदीयां पत्नीमनङ्गप्रभां न्यमन्वयञ्च । सा तु
अनङ्गप्रभा वृष्टैव तदामक्ता तथेति प्रतिश्रुत्य तत्रैव हिरण्य-
गुप्तसदने अतिष्ठत्, व्यहरञ्च तदन्तःपुरं गता तेन नवौनेन
पुरुषेण यथाकामम् । सुदर्शनस्तु अर्थप्राप्तिलालसया अनङ्ग-
प्रभागसनप्रत्याशया च वहिरेव निस्तन्धो व्यवास्थित । अथ
चिरेणापि कामपि वार्त्तामप्राप्य सुदर्शनेन कस्मिंश्चित्
अन्तःपुरं प्रेषिते हिरण्यगुप्तस्तमित्यमुक्त्वा व्यसर्जयत् त्व
गत्वा सुदर्शनं ब्रूहि यथा अनङ्गप्रभा कृताहारा कापि
गतेति । अथ सुदर्शनं नृषा तदिति पुनःपुनः कृतनिर्वन्धं
निशम्य असी हिरण्यगुप्तो वणिक् तं प्रहृत्य वहिरकरोत्,

अथ सुदर्शनः सविषादं गृहं गत्वा पापस्य फलं मयो
फलक्षमिति निश्चित्य क्रोधविरहितः वदरिकाश्रममगमत् ।
अचरञ्च संसारच्छेदाय दुश्चरं तपः । अनङ्गप्रभा तु पुष्पा-
न्तरगता भृङ्गीव तेन नृपेण पत्या सह सुखमभुनक् ।

कदाचित् हिरण्यगुप्तः बहूनि धनानि संगृह्य अनङ्ग-
प्रभया सह सुवर्णभूमिनाम्नि द्वीपे वाणिज्यकरणाय सागर-
तटमियाय । तत्र नख्य सागरद्वीपस्थेन धीवरराजिन
सह सख्यमभूत् । ततश्च तभौ एकम् अर्णवपीतमारुह्य
यान्नामकार्षाम् । पथि सहसा प्रबलात् भिन्नगन्तव्ये
तात् महावात्यया सह सुफलधारया वृष्टिवाविरासीत् ।
अर्णवपीते चास्मिन् उद्दामसागरतरङ्गसञ्चयैर्दीलायिते
क्रमेण जलेषु निमग्ने हिरण्यगुप्तः, कटिबद्धोत्तरीयः अनङ्ग-

प्रभाया मुखकमल निरीक्ष्य हा प्रिये । इत्युच्चैरारटन् समुद्रा-
 न्भसि निममज्ज । ततश्च सन्तरन् दैवात् प्रवहणीमाश्रित्य
 पञ्चभिर्दिवसैः तीरमुत्तीर्णं प्रियाविरहकातरः दुःखेन स्वं
 गृहं प्रत्यगात् । सागरवीरस्तु अनङ्गप्रभया सह एक फलक-
 मवलम्ब्य प्राणान् पर्य्यरक्षत् । क्रमेण नभोमण्डले मेघाव-
 रणयून्त्रे शान्तिं च सागरे बाहुबलेन क्षेपणीं बाह्वयन्
 एकैर्नैवाङ्गा समुद्रतीरमापन्नः अनङ्गप्रभया सह स्व गृह-
 मयासीत् । सा च तं दास्यति प्रतुल्यैर्दण्डैश्चालिन दृष्ट्वा
 पत्न्येनाश्रित्य सुखेन तद्गृह एव न्यवसत् ।

अथैकदा अनङ्गप्रभा हस्तीप्री विचरन्ती पथि गच्छन्तं
 दिग्दर्शनं नामकं कर्त्तव्यं तुरूपं चन्द्रिद्युज्ज्वलं दृष्ट्वा हस्ती-
 प्रादुर्बलञ्च तत्समीपस्नायना तमुपशान्तवती । स तु
 आकाशचन्द्रमिव तां हस्ते प्राप्य परमहर्षितं स्वं गृह-
 मज्जेयत् । सागरवीरस्तु तादृश्या प्रियतया विरहात्
 मन्सारमन्सार मन्व्यमानः तत्रसा निःशक्तिः स जाह्नवी-
 तटमगात् । कदाचित् तत्रत्यो राजा सागरदत्तो नाम
 करिण्डकाशकञ्च जगरीं परिभ्रमन् अनङ्गप्रभां भूतनपति-
 गृहगवाक्षवर्तिनीं दृष्ट्वा मुञ्जीह । अनङ्गप्रभा च राजानं
 तदवस्थं दृष्ट्वा सर्वजनसमक्षमाह्वयं तेज सह तां करिण्डका-
 शकञ्च तद्दङ्गवर्तिनीं तं क्षनार्थं दत्तवत् । राजापि तं
 निश्चिन्वासाद्य नितरां हर्षितः स्वं भवनं प्रत्यगात् ।
 विजयवर्षा तु सदादमिममाकर्ण्यैव तिष्ठतीति राजद्वारि-
 समुपस्थाय विवदमानः राजभट्टैः युध्यमानः प्राणात्
 विजहौ । वीरा भार्याया व्यधिनारदवर्तिनः प्राणात्

दृष्टमिव गणयित्वा परित्यजन्ति हि । ततश्चानङ्गप्रभा
सागरदत्ते नितान्तमनुरक्ता न्यवसत् । गच्छता कालेन
अनङ्गप्रभा गर्भवती दयामप्रये पुत्रमेकमसूत । सागरदत्तः
पुत्रं सागरवश्याय नाम्ना कृत्वा महीत्साहेन महासम्पदा
च महीत्सवमकार्षीत् । अथ सागरदत्तः क्रमेण परिवर्द्ध-
मानमतिक्रान्तशैशवं पुत्रं सागरवश्याय यौवराज्ये अभि-
षिच्य कमलवतीसमाख्यया कयाचित् कन्द्या परिणय्य
पुत्रगुणेन परां प्रीतमुद्वहन् कालमत्यवाहयत् । ततश्च
विदित्वा पुत्र राज्यभारवहनक्षमं तस्मै राज्य सर्वं प्रादात् ।

सागरवश्यां प्राप्तराज्यं पितरं प्रणम्य दिग्विजयार्थ-
मनुज्ञां प्रार्थयाञ्चक्रे । पितरि तद्विरहसहनाच्चमतया अस-
म्भतेऽपि त्रिः प्रजिजयेन कयमपि पित्रा दत्ताभ्यनुज्ञः
दिग्विजयाय प्रतस्थे । अथ क्रमेण सर्वां पृथिवीं निर्जित्य
हस्त्यश्वरत्नसञ्चयपरिपूरितः स्वं नगरं प्रतिनिवहते । साग-
रदत्तस्तथा प्रत्यागतं पुत्रं राज्यं प्रतिष्ठितं दृष्ट्वा प्रियया
अनङ्गप्रभया सह प्रयागनगात् । सागरवश्यां च पितरं
तथा परित्यक्तराज्यमनुशोचन् मन्त्रिभिः प्रबोधितः स्वं राज्यं
यथाशास्त्रमन्वशात् ।

कदाचित् भगवान् शम्भुः निशावसानसमये लघ्ने
सागरदत्तमादिशत् वत्स । अहं त्वां पतिं परितुष्टोऽस्मि,
पूर्वस्मिन् जन्मनि अनङ्गप्रभा त्वच्च विद्याभ्रवीं आसन्, प्राद-
च्युती मर्त्यलोकमागतौ, इत्य युवयोः प्रापन्नयोऽभूत्
प्रभाते युवाभ्यां स्वं पदं जन्मव्यमिनि । प्रातश्चोत्थाय राजा
अनङ्गप्रभान्तिष्ठ लघ्नेदत्तान्तामवर्षयत् । अनङ्गप्रभा सहर्षे-

मवादीत् नाथ । अहं विद्याधरराजस्य समरस्य तनया,
 पिष्टशापात् भ्रष्टा विद्याहीना च मनुष्यलोके स्थिता,
 विद्याधरोत्वञ्च मया विस्मृतम् अद्य तु सर्वमेव स्मृताऽऽवि-
 भूतम् इति वदन्त्यामिव तस्याम् आकाशात् तत्पिता समरः
 भूतलमवतीर्थ्य सागरदत्तेन कृतप्रणामोऽनङ्गप्रभामब्रवीत्
 वत्से । शापस्ते गतः, तदागच्छ, विद्यां गृहाण, हा ।
 त्वमेकस्मिन् जन्मनि अष्टजन्मलेशमन्वभवः । एवमुक्त्वा
 कन्यां क्रोडि कृत्वा विद्यां दत्त्वा च सागरदत्तमवादीत्
 भवान् मदनप्रभो नाम विद्याधरराजः, अहं समरः, कन्या
 चैयमनङ्गप्रभा, पूर्वमियं रूपगर्विता बहून् वरान् मया-
 नीतानपि नागणयत् । त्वमस्याः सदृशोऽपि दुर्बुद्धिहत-
 यानया अबधीरितः, तस्मादहं क्रोधादिमामग्रपम् । तने-
 विय भूतलमवतीर्णा । त्वञ्च गौरीपति मनसा ध्यायन्
 मर्त्यलोकेऽपि इयं मे भार्या भवतु इति कामजया वाग-
 मार्गेण विद्याधरतनुं त्यक्त्वा मर्त्यदेहं परिगृह्यौतवानसि,
 ततश्च इयं भूतले तव भार्या भूता, इदानीं युवां स्व धाम
 प्रतिपद्येथाम् ।

सागरदत्तः समरसुखादेतदाकर्ण्य गङ्गायमुनामङ्गम-
 पवित्रे प्रयागे देहं त्यक्त्वा सद्यः स्वं मदनप्रभदेहं परि-
 जग्राह । अनङ्गप्रभा च विद्याधरपरिग्रहेण दीप्तिमती
 समुज्ज्वलाभं स्वं रूपं प्रत्यपद्यत । ततः सर्वं सम्प्रीता विद्या-
 धरनगरे वीरपुरे प्रतस्थिरे । ततः समरः यथाशास्त्रं
 मदनप्रभमभ्यर्च्य तस्मै अनङ्गप्रभां प्रादात् । मदनप्रभोऽपि
 प्रियतमया सह स्व गृहमेत्य सुखेन न्यवसत् ।

युवराज । देवा अपि इत्थं शपञ्चष्टा नरलोकेषु
जायन्ते, शपामुक्ताश्च पूर्वसुकृतबलेन पुनः स्व स्वपदं प्राप्नु-
वन्ति च । नरवाहनदत्तः प्रेयस्या सह गोमुख्यात् इमा-
मद्भूतां कथामाकर्ण्य परां प्रीतिसवाप ।

त्रिपञ्चाशत्तरङ्गः ।

अथापरेद्युः मरुभूतिरलङ्कारवत्या समासीन युवराज-
मब्रवीत् देव । अयं जटिलः सव्यासी चर्चवासास्तव द्वारि-
द्विवारात् शीतातपवर्षमपि अगणयन् निञ्चलः समासीन-
स्तिष्ठति, एनं प्रति भवतो दया समुचिता । समये अल्प-
दानमपि वरं न तु असमये प्रचुरन्नपि, तदेष यावत् जीवति,
तावदत्रै क्वञ्चित् अनुकम्पया दीयतामिति । गोमुखी-
ऽपि मन्त्रैर्नैर्जपन्तं अभिनन्द्यान्नवीत् सत्यं परं यावत्
मानवो न जिप्यापो भवेत्, तावदनुब्रवीत् तस्मै दातुं
क्वञ्चित् नाभिलषति । क्षीणपायाय तु निवारितोऽपि प्रभु-
वर्धिने स्वयं दातुमिच्छति । सर्वमेव मनुष्यस्य कर्मायत्तम्,
अद्वैतां कथां कथयामि श्रूयताम् ।

अस्ति लक्ष्मपुरं नाम नगरम् । तत्रासीत् लक्ष्मदत्तो
नाम नृपतिः । स खलु कदाचिदपि लक्ष्ममुद्रान्यूनं कस्मै-
चिदपि न दत्तवान् । तेनैव च लक्ष्मदत्त इति तस्य प्रसिद्धिः ।
तस्य सिंहद्वारि लक्ष्मदत्तो नाम कश्चित् दरिद्रः भिन्नः

सुचिरं कालं दिवारात्रं न्यवसत् । राजा कदापि दयया
तस्मै किमपि न ददौ ।

कदाचिदसौ नरपतिः सशस्त्रः सृगयायामगमत् । द्वारस्थः
सञ्चासी च लगुडपाणिस्तमनुमरन् काननं प्रविश्य तेनैव
लगुडेन अग्रत एव बहून् पशून् व्यनाशयत् । तदा राजा
तस्य पीरुषदर्शनेन तं महावीरं जानन्नपि तस्मै किमपि
नादात् । समाप्ते च सृगयाव्यापारे राजा गृहमागमत् ।
सोऽपि भिक्षुस्तथैव तमनुगच्छन् राजद्वारि पूर्ववत् आगत्य
तस्यौ ।

एकदा दायादैर्विरोधितो नृपः ससैन्यस्तान् अभि-
जगाम । स च सञ्चासो राजसमक्षमेव एकाकी तेषां
विरोधिनां दायादानां बहूनि सैन्यानि तेनैव लगुडेन
सजहार । राजा जयलाभेन मञ्जरीतः स्व गृहं प्रत्याजगाम ।
तथापि तस्मै भिक्षवे किमपि न प्रददौ । इत्यं पञ्च वत्सरान्
अतिकृच्छ्रेण अतिवाहयते तस्मै एकदा राजा परितुष्टः
किञ्चित् दित्तुवरपि कमला तं प्रति सदया न वेति कौश-
लेन परीक्षितुमभिललाष । ततश्च एकस्मिन् निम्बौ बहूनि
रत्नानि पूरयित्वा सर्वसमक्षं लब्धदत्तमाजुहाव । सोऽपि
राजाज्ञया सद्य एव समीपमाजगाम । अथ राज्ञा किमपि
आवर्त्तयितुमादिष्टोऽसौ इमामार्थां पपाठ ।

‘पूरयति पूर्णमेषा तरङ्गिणीसहतिः समुद्रमिव ।

लक्ष्मीरधनस्य पुनर्लोचनमार्गोऽपि न सयाति ॥”

राजा आर्यां श्रुत्वा सन्तुष्टोऽपि पुनः पाठयित्वा तस्मै
तत् रत्नपूर्णं निम्बुं प्रददौ । सञ्चासी तादृशं पुरस्कारं लब्ध्वा

दुःखितोऽपि तदादायैव प्रतस्थे । सभ्याश्च सर्वे अस्य याथा-
तथ्यमविदित्वा परस्पर सुदुःखिताः अब्रुवन् राजाय य प्रति
सन्तुष्येत् तस्य दारिद्र्यं नश्यति, परमस्य भिक्षोर्हृतभाग्यतां
पश्यत, हृतभाग्यानां कल्पतरवोऽपि पलाशविटपिन इति ।

अथामी भिक्षुः राजदर्शनार्थमागताय राजवन्दिनाम्ने
भिक्षुकाय वसनविनिमयेन तत् रत्नपूर्णं मातुलुङ्गं प्रादात् ।
सोऽपि राजान्तिकमुपगम्य तस्मै तत् उपायनं प्रददौ ।
राज्ञा विदितमपि तदागमहेतुं परिपृष्टोऽसौ तस्यैव
सत्र्यासिनो नामाकरोत् । तदाकर्ण्य राजा विस्मितः
नाद्यापि अस्य पापक्षयो जात इति निश्चित्य तत् निम्बु
गृहीत्वा स्नानादिव्यापारसमाधानाय आस्थानमण्डपात्
समुत्तस्थौ ।

अथापरेद्युः पुनरपि राजा त सत्र्यासिनमाह्वय पार्श्वं
समुपवेश्य तथैव तामार्थ्यां पाठयित्वा पूर्ववत् तदेव निम्बु
तस्मै पुरश्चकार । ततश्च सत्र्यासिनि तथैव तदादाय निर्गते
सर्वे पारिषदाः राज्ञः वृथा पुरस्कार इति मन्त्रजानां
विषेदुः । अथामी भिक्षुः राजदर्शनार्थमागताय कस्मैचित्
विप्रयिणि वस्त्रयुगलविनिमयेन तत् निम्बु पुनः प्रददौ ।
सोऽपि अन्यैर्नानाविधैः द्रव्यैः तदपि राज्ञे उपायनीचकार ।
राजा तमपि पूर्ववत् निम्बुप्राप्तिकारणमपृच्छत् । सोऽपि
तमेव सत्र्यासिनमदर्शयत् ।

राजा तदाकर्ण्य अद्यापि लक्ष्मीस्तं नानुकम्पते इति
दुःखितः सभामण्डपात् समुत्थाय अन्तःपुरमविगत् । सत्र्यासी
तयोरेकं वस्त्रखण्डं विक्रीय आहारादिक सजग्राह चकार

च द्वितीयं हित्वा परिधेयवसनम् । अथ तृतीयोऽङ्गि राजा
तथैव भिक्षुमाह्वय तामार्था पाठयन् तदेव मातुलुङ्गं
पुरश्चकार । तद्बलोक्य पारिषदा सर्वे नितरां विन्मिताः
समभूवन् । सञ्चासी राजसकाशात् निर्गत्य तत् मातुलुङ्गं
राजवारविलासिन्यै समर्पयत् । वाराङ्गना परितुष्टा तस्मै
क्लिञ्चित् स्पर्णं दत्त्वा व्यसर्जयत् । सञ्चासी तद्वाङ्मा
सन्तुष्ट सुखी चाभवत् ।

अथ सा वारयोषित् राजान्तिकमुपगम्य तत् रमणीयं
फलं राक्षे उपाहरत् । राजा तदादाय तदागमकारण
विदित्वापि तामपृच्छत् कुतस्त्वयेदमासादितमिति । गणि-
कावदत् सञ्चासिनः सकाशादधिगनमिति । राजा सञ्चा-
सिन प्रति कमलाया नितान्तवैमुल्यं विचिन्तयन् समुधाय
स्नानभोजनाद्यर्थं चन्तःपुरमगात् ।

अथ चतुर्थोऽङ्गि राजा यावत् तस्मै सञ्चासिने तत् फल
पुरस्करोति तावत् तत तस्य सञ्चासिनो हस्तात् सहस्रा
भूमौ पतद्भज्यत । भक्तमात्राच्च तस्मात् राजरक्षितानि
रत्नानि निरगच्छन् । तदालोक्य सर्वे सभासद् दविन्द्य-
भवदन् एव । वयमस्य तत्त्वमजानन्तः एतावन्तं कालं
देवस्य त्रुथानुग्रह इति मन्यमानाः श्रान्ताः समभूम । तद्
यावत् देवस्य अनुग्रहप्रकार एवविध एव ।

अथ राजाऽब्रवीत् लक्ष्मीः कियन्ति काले एनं पाण्डित्यं
अनुग्रहीयतीति जिज्ञासुरह कौशलमिदमुद्भावयन् ।
दृष्टमस्य एनं प्रति सदद्या, तन्न्ये अख्य पापक्षयो जात
इति कथयित्वा तस्मै अन्त्यदपि प्रचुरभैख्यं प्रादात् ।

एतदाकख्यं सर्वे राजान साधु साधु इति प्राशंसन् । ततश्च
राजनि सभागृहहादुच्चलिते भिन्नुरसौ सिद्धकामः स्वस्थान
प्रतिपेदे ।

युवराज । अक्षीणि पापे प्रभवोऽपि मृत्यान् प्रति न
प्रक्षीदन्ति, सति दुरदृष्टे बहुषु लेशेषु पतितमपि जन न
कोऽपि अनुकम्पते । तन्नान्ये अद्यापि अस्य सत्र्याग्निः
पापक्षयो न जातः, नो चेत् प्रभुरवश्यमेव एनं प्रति सद्यो
भवेत् ।

युवराजो नरवाहनदत्तः गोमुखमुखात् सत्र्याग्निो
वार्त्तां श्रुत्वा तं भूयसा प्रशशस प्रददौ च तं सत्र्याग्नि-
माह्वय तस्मै प्रचुराणि धनानि । कृतञ्च सुशील प्रभुं सेवित्वा
न कोऽपि निष्कली भवति ।

अथैकदा दक्षिणापथादागतः प्रलब्धबाहुर्नाम कश्चित्
वीरो द्विजातिः युवराजस्य दिगन्तव्यापिनीं कीर्त्तिं समा-
कख्यं मनीषमागत्य प्रत्यह शतमुद्रावृत्तिमयाचत । युव-
राजोऽपि तस्य मनोरथमविचार्यैव प्रदामास । तदव-
लोक्य गोमुखः युवराज बहु प्रशस्य कथामेतामाचख्यौ ।

अस्ति विक्रमपुरं नाम नगरम् । तत्रासीत् विक्रमतुङ्गी
नाम भूपतिः । तस्य वीरवरो नाम कश्चित् सेवकः । तस्य
परिजनास्त्रयः, एका धर्मवती पत्नी, द्वितीया वीरवती
कन्या, तृतीयः सत्त्ववरो नाम पुत्रः । स खलु राज्ञः सका-
शात् प्रत्यहं पञ्च शतानि दीनारान् वेतन यथाचे । राजा
गुणन्नतया तं गुणवन्तं विदित्वा तथैवाङ्गीचकार, नियु-
योज च कश्चित् चर स एताभिर्मुद्राभिः किं करोतीति

तच्चमनुसन्धातुम् । चार' सन्धक् दनुसन्धाय राजान व्यज्ञा-
पयत् देव । देवसकाशात् असी पञ्चशतद्वीनारान् प्राप्य
तेषु एक शत गार्हस्थ्यनिर्वाहाय पत्नैः सप्रययति, शतद्वयेन
देवार्चनार्थं वस्त्रमाख्यादिद्रव्याणि क्रीणाति, अपरेण च
शतद्वयेन ब्राह्मणान् दीनाननायाञ्च परितोषयति । एतत्
सर्वं समाप्य द्विवारात्रं देवस्य निहृदारि समासीनस्ति-
ष्ठति । एतदाकर्ण्य राजा त प्रति पवितुष्टः चारम् एतद्-
वृत्तान्त प्रकटयितु निवार्य व्यसर्ज्यत् ।

कदाचित् महामेघपटलावृताद् गगनतलात् साशनि-
पातासु मुषलधारया पतन्तीषु वृष्टिषु पृथिवी समाप्ला-
विता । गृहस्थिता अपि प्रलयमिव मन्थमानाः परां शङ्का-
मवापुः । वीरो वीरवरसु एकाको तस्मिन्नेव सिहृदारि
निश्चलस्तस्थौ । राजा विक्रमतुङ्गः प्रासादाद् वीरवरमेका-
किन तथा स्थित दृष्ट्वा बहु प्रशस्य च महानुभावत्वेन महा-
साहसिकत्वेन सञ्जतपदयोग्यमनन्यत ।

अत्रान्तरे दूरात् वामारोदनध्वलिनृपकर्णविवर प्रावि-
शत् । राजा सद्य एव वीरवर तदनुसन्धानाय समादिश्य
स्वयमपि तमनुससार । वीरवरस्तथेति राजाज्ञां गिरसि
विधृत्य त सूचीमेद्यं तमोराशिं भिन्दन् रोदनानुसरण-
क्रमेण एकं सरसीतटमगात्, अद्राक्षीच्च तत्र कापि रमणी
हा नाथ । हा अनुकम्पिन् वीर । क्व मां परिप्यज्य गमि-
ष्यसीति विलपन्ती तारस्वरेण रोदिति, वीरवरेण शनैः
समीपमुपस्थितेन किमर्थं रोदिषि, का त्वमिति परिपृष्ट्वा
सा प्राब्रवीत् अह त्रिकालज्ञा पृथ्वी, धार्मिको राजा

विक्रमवृद्धो मम पतिः, इतस्तृतीये दिवसे पतिर्मे मरि-
च्यति, तत्तादृशः पतिः क्व वान्यत्र मया लप्सते ? इत्येतत्
मे शोकहेतुरिति ।

एतदुक्त्वा विरतां तां वीरवरः प्रोवाच देवि । अस्मि
कश्चिदस्य प्रतीकार इति । वसुन्धरा प्रत्यभाषत वत्सा
यदि कश्चित् तस्य सेवकः चण्डिकायै स्व पुत्रं बलिरूपेणो-
पाहर्तुं तदा राजा जीविष्यतीति । वीरवरस्तथेत्यभिधाय
गृह प्रत्यगात् । देवी च भूतधात्री अन्तर्दधे ।

वीरवरस्तु सद्य एव गृहमेत्य स्वं पुत्रं सत्त्ववर प्रवीक्ष्य
वसुमतीसवादमकौर्त्तयत् । पुत्रोऽपि सानन्द तत् सम-
मस्त । अथ वीरवरस्तु पुत्रं बहु प्रमत्स्य स्वस्थे निधाय
पत्नीं तनयाञ्च पृष्ठत, कृत्वा चण्डिकामन्दिराभिमुखं प्रतस्थे ।
राजापि किमयं करोतीति कुतूहलाक्रान्तहृदयं तमनु-
सरन् देवीमन्दिरं प्रति अलक्षितः प्रवचाल । वीरवरश्चण्डो
गृहं प्राप्य सत्त्ववर पत्नीं तनयाञ्च अवरोप्य कृताञ्जलि-
देवीं व्यजिज्ञपत् मातः । अनेन पुत्रशिरसा सम्प्रोता अक्षत-
स्वामिनः प्राणान् रक्षतु भवतो, स च राजा निष्कण्ठक
राज्यं शुनक्तु इति प्रार्थ्य धन्योऽस्ति पुत्र । इति वदन् तस्य
शिरश्चिच्छेद, उपजहार च तत् राज्ञ कुशल भूयादित्युक्त्वा
देवीसमक्षम् ।

रामनन्तरञ्च आक्रामाद् दिव्या वागुद्वचरत् वीरवर ।
धन्योऽस्ति त्वमेव साधुः, त्वं प्रभो कुशलार्थो पुत्रशिरप्रदा-
नेनापि देवीं प्रीणयित्वा प्रभुभक्तेः परां काष्ठां प्रादृश-
यथा, अथवा प्रभुभक्तानाम् आत्मनि वा पुत्रे दारिद्र्यं च

न ममताभिमानः स्यात् इति । राजा वृत्तान्तमिमं प्रत्य-
 चीकृत्य श्रुत्वा च परं विस्मयमाजगाम । अथ वीरवरस्य
 तनया वीरवती भ्रातृशोकविधुरा तत् छिन्नं मस्तकमादाय
 पुनश्चुम्बित्वा च हा भ्रातरित्युच्चैर्विलपन्ती प्राणान् विजहौ ।
 ततश्च तत्पत्नी धर्मवती पुत्रकन्ययोर्विनाशं पश्यन्ती कृता-
 च्छलिः सकरुणं वीरवरमभाषत नाथ । राज्ञस्तावत् मङ्गल-
 मभूत्, साम्प्रतम् अनुमन्यस्व माम्, अहम् अग्निं प्रविश्य
 प्राणान् त्यजामीति । शिशुमेतां कन्यां भ्रातृशोकेन त्यक्त-
 र्जिताभ्यां तदसमेदानीं जीवनं न कथमपि शोभते
 इति । पत्न्या एतद्वचनमाकर्ण्य वीरवरः प्रोवाच प्रिये ।
 पुत्रशोकमयेऽस्मिन् ससारे स्थित्वा तव सुखं नास्ति मय-
 तदपेक्षस्व, अहमेव त्वदर्थं चितां रचयामि, यत्र प्रविश्य
 तवाङ्गं शीतलं भविष्यतीति समाख्याय तस्मिन्नेव चण्डौ-
 क्षेत्रे काष्ठान्याहृत्य चितां रचयित्वा प्रज्वालयत् । धर्म-
 वती पत्युश्चरणावभिवाद्य आर्यपुत्र । जन्मान्तरेऽपि त्वमेव
 मे पतिर्भूयाः, राज्ञश्च शुभमित्युक्त्वा ज्वलन्तीं चितामधि-
 रुरीह ।

राजा विक्रमतुङ्गः अद्भुतं लोमहर्षणं व्यापारमिमम्
 अवलोक्य कथमहं वीरवरणादात्मानं मोचयामीति चिन्ता-
 सरसीसलिले न्यमज्जत् । धीरवरो वीरवरस्तु इत्यस्वामि-
 कार्यं निर्वर्त्य व्यचिन्तयत् मया सर्वस्वभूतेन पुत्रेण स्वामि-
 कार्यं निर्वाह्य भर्तृपिण्डस्य आनृण्यं लब्धं, श्रुतञ्च दिव्य-
 वचः, तदेव स्थिते साम्प्रतं स्वजीवनार्थं प्रयासात् आत्म-
 अरित्वमेव, तस्माद्सारेण निष्प्रयोजनेनानेन जीवनेन

देवीमर्चयन् जीवनं सफलयामीति निश्चित्य देवीं सुवन्
यावत् स वीरवरः स्व शिरश्छेत्तुमुद्यच्छति, तावद्-
परा अन्तरीक्षवाक् समुदतिष्ठत् पुत्र । निवर्त्तस्वास्माद् व्यव-
सायात्, तव अलोकसामान्येन साहसेन नितरां तस्मास्मि,
तद् गृहाण वरं यदिच्छसि तदेव ददामीति ।

एतदाकर्ण्य वीरवरः स्वशिरश्छेदनाद्विरम्य कृता-
ञ्जलिरवादीत् मातः । यदि प्रसन्नासि, तदा राजानं
विक्रमतुङ्गं शतायुषं कृत्वा मम पुत्र कन्यां पत्नीञ्च जीव-
यतु भवतीति । अथ “तथास्तु” इति दैववाचि उच्चरिताया-
मेव सर्वे वीरवरपुत्रादयो अक्षतकलेवराः सुप्तोत्थिता इव
समुत्तथु । वीरवरः पुत्रकन्ये पत्नीञ्च जीविता विलोक्य
सानन्दः सपरिजनः देवीं प्रणम्य गृहं प्रति प्रायात् ।
रक्षित्वा गृहे परिजनान् पुनः नृपतेः सिंहद्वारमागत्य तथैव
निश्चलस्तस्थौ ।

राजा तु सर्वं वृत्तान्तं दृष्ट्वा विस्मितो हृष्टश्च तथैवाल-
क्षित एव राजभवनमेत्य प्रामादमञ्जति उन् । विश्वस्य च
क्षण पुनरपृच्छत् कोऽस्ति सिंहद्वारि साम्प्रतम् ? वीरवरः
प्रत्यभाषत प्रभो । अहं तिष्ठामि वीरवरः यां स्थियमनु-
सन्धातुं मामादिशन्महाराजः, सा मया सङ्गत् अव-
लोकितैव अन्तर्हितेति । सर्ववृत्तान्तदर्शी नृपतिः वीर-
वरनुखादित्यमाकर्ण्य भूयोऽपि विस्मयास्त्रुधौ निमग्नः
समचिन्तयत् किमद्भुतम् ? ईदृशालौकिकप्रकृतिः पुरुषः
कदापि ज्ञापि न श्रुतो न च दृष्टः, अयमोदृशम् अलोक-
साध्यं कर्म कृत्वापि सङ्गदपि मुखेन तदुल्लेखं नाकरोत्

सागरी गम्भीरी विशाली महासत्त्वोऽपि बाल्यया क्षुभ्यति,
वीरवरस्तु न कथमपि । किमिदानीं करोमि, यः सपरि-
वारो जीवनप्रदानेन मां जीवितवान्, केन प्रत्युपकारेण
तस्य ऋणादान्मानं मोक्षयामि, किमपि निश्चेतुं न शक्यते ।
एव चिन्तयन् अन्तःपुरं प्रविश्य निशामत्सुवाहयत् ।

अथ प्रभाते राजा सभासीनः सर्वजनसमक्षं वीरवर-
माह्वय रात्रिहत्तान्तमवर्णयत् । तदाकर्ण्य विन्दिताः सर्वे
वीरवरं भूयसा प्रशंसन्ति स्म । राजा पश्यत्सु पारिषदेषु
वीरवरशिरमि सख्यानदं पट्टवन्धं ददत् प्रभूतया सम्पदा
तं पुरश्चकार । वीरवरस्तामतुला सम्पदसाम्राज्यं सुखेन
द्वितीयो नृप इव कालमनयत् ।

गोसुखः इदमास्थानमुक्त्वा पुनरवदत् युवराज । भवतः
मिंहहारि स्थितः प्रलम्बबाहुर्पि तथाभूतसर्वगुणमम्बजः
कोऽपि महात्मा भवितुमर्हति, अस्य आकृतिप्रलती दृष्ट्वा
मन्वे नाय साधारणो मानव इति । नरवाहनदत्तः गोसु-
खात् सर्वमेतदाकर्ण्य परां प्रीतिमवाप ।

चतुःपञ्चाशत्तरङ्गः ।

कदाचित् नरवाहनदत्तः गोसुखेन सह रघुस-रञ्च
नृगयार्यभरणसगात् सञ्जासी प्रलम्बबाहुर्पि तद्गतः
अज्ञादीनप्यतिक्लम्य गच्छति स्म । युवराजः रथस्थितः

एव शरैः दुष्टमृगान् सिंहव्याघ्रादीन् व्यापादयामास ।
 प्रलम्बबाहुस्तु पादचारी असिमात्रसहायः बहून् सिंहादीन्
 व्यनाशयत् । युवराजः प्रलम्बबाहोरसामान्यं शीर्ष्यं वीक्ष्य
 विस्मितः मृगयाश्रमेण तृष्णाकुलः जलान्वेषणाय दूरवर्तिं
 महावनमदिशत्, अपश्यच्च तत्र समुत्फुल्लसुवर्णकमल-
 शोभितमेकमपूर्वं सरः । अथ तत्र सर्वे क्षण विश्रम्य ज्ञान-
 पानादिकमकुर्वन् ।

अथ युवराजः सहसोपस्थितान् तानि कमलानि चेतं
 चतुरः पुरुषानवलोक्य तेषामन्तिकजाजगाम । ते च तं
 दृष्ट्वा परिचयमपृच्छन् । अथ युवराजेन स्वपरिचये दत्ते
 तेऽब्रुवन् सागरमध्यवर्तिनि नारिकेलद्वीपे मैनाको वृषभः
 चक्रः बलाहकक्षेति सन्ति चत्वारः पर्वताः । तेषु
 वय वसामः । अस्माकमेको रूपसिद्धि द्वितीयः प्रमाण-
 सिद्धिः, तृतीयो ज्ञानसिद्धिश्चतुर्थो देवसिद्धिर्नाम । रूप-
 सिद्धिर्वहुरूपं धत्ते, प्रमाणसिद्धिर्वृहत् सूक्ष्मञ्च प्रमाण
 साधयितुं शक्नोति, ज्ञानसिद्धिः कालत्रय वेत्ति, देवसिद्धिः
 सर्वासु देवतासु सिद्धिमापन्नः । वयं श्वेतद्वीपवासिनो
 भगवतो नारायणस्य सेवकाः तत्कृपयैव एषु पर्वतेषु
 आधिपत्यं कुर्मः । साम्प्रत तदाराधनार्थं पद्मान्याहर्तुमा-
 गताः, आहूतेषु च पद्मेषु गृह्यन्त्रैव गमिष्यामः । यदि
 भवान् भगवन्त द्रष्टुमिच्छति, तदागच्छतु अस्माभिः सह ।
 वय विमानेन भवन्त तत्र नेष्याम इति ।

युवराजस्तेषां देवानां वचसि सम्प्रतः गोमुखादीन्
 तत्रैव सरसीतीरे अपेक्षितुमादिश्य तैः सह श्वेतद्वीपं

प्रा यात् । गत्वा च तत्र भगवन्तं गुरुद्वयजम् आराधयितु-
 मागच्छतः भक्तान् नारदपुत्रान् सिद्धान् गन्धर्वान् विद्या-
 धरांश्च दृष्ट्वा स्वयं भक्तिनम्रकायं स्तोतुमरिभे । भगवान्
 नारायणः युवराजं प्रति प्रसन्नः, नारदम् अत्रवीत् नारद ।
 गच्छ त्वममरावतीं वाच्यञ्च त्वया मन्वचनात् देवराजः,
 यया पूर्वमहं क्षीरसागरा याः काञ्चिद्दसरमन्वयि न्यस्ताः,
 ताः सत्वरं मत्प्रकाशं प्रेष्यन्तामिति रुन्दिष्यं नारदं
 व्यसर्जयत् । अत्रवीञ्च युवराजं नरवाहनदत्तः । त्वं विद्या-
 धरचक्रवर्ती भविष्यसि, त्वं नरवाहनदत्तः योग्यः पति-
 रिति एताखुभ्यं दास्यामीति । नरवाहनदत्तः भगवत-
 स्त्वाद्दशैव अनुगृहीणं लताञ्जलिः साष्टाङ्गान् प्रणमयत् ।

अथ देविन्द्रः हरिरादेशात् रथेन तत्र अस्परसं प्रेष्य
 सारथिं मातलिमादिष्यत् मातलि । तजिमाः सुरसुन्दर्यः
 एतेन द्वीपवर्निने नरवाहनदत्ताय प्रेषेयाः, अ च येन पथः
 राजधानीं गन्तुमिच्छति, तेनैव पथा आग्नेः सुरवाभिः
 सह स्वं राजभवनं नेतव्यं इति । मातलिमादिति भर्तु-
 बाज्या युवराजसलीपलेत्य अस्परसस्तस्यै इत्या इत्यासन्देय-
 मकथयत् । युवराजस्तु रूपसिद्धादीनामपुत्रेण परतन्त्रः
 मातलिसारथिना रथेन नारिकेलद्वीपमुत्तरेण गुरो दिव-
 सान् तत्रत्येषु पर्वणेषु चतुर्षु नावाविधादि महुतानि
 दृष्टव्यानि वस्तूनि समालोक्य तैर्विसर्जितं देविन्द्रादि
 तेन तत् सरीवरमाजगाम । आगत्य च तत्र देविन्द्रादीन्
 गमनाय समादिश्य मातलिसारथिना रथेन तामिरस-
 रोभिः परिव्रतः कौशाचीं प्रत्यागमत् । आगत्य च स्वं

भवनं मातलिं सम्मानयन् विसर्ज्य सुरसुन्दरीभिः सह
अन्तःपुरं प्रविश्य ताश्च यथास्थानं संरक्ष्य पित्रोः सकाशं
गत्वा प्रणिपपात । तौ च पुत्रं तादृशाभ्युदयशालिन-
मभिनन्द्य परां प्रीतिमूहतुः ।

अथ गोमुखे प्रलम्बबाहुना सह नगरमागते राजा
लत्प्रभुखात् नरवाहनदत्तं प्रति भगवतस्तादृशम् अतुग्रह
श्रुत्वा विस्मितः प्रहृष्टश्च महामहोत्सवमकारयत् । अथ
गोमुखेन वन्दयितुमानीताः देवरूपादीः चतस्रः सुरसुन्दरीः
दासीभिः समवेताः समीच्य परमानन्दमलभत । कौशाखी
अम्बरसां सङ्गेन सुरपुगीव व्यराजत । अथ नरवाहनदत्तः
विरहलक्षणा, पूर्वप्रेयसीः सम्बद्धैः सर्वा एव सुखिनोरका-
र्षीत् ।

एकदा युवराजः अलङ्कारवत्या समासीनः गोमुखा-
दिषु पारिषदेषु तिष्ठत्सु सहसा तूर्यध्वनिमशृणोत् । कथ-
मेतत् सहसा ध्वनतीति पृष्टो युवराजेन हरिशिखः सत्वरं
बहिर्निगत्वा सर्वं वृत्तं विज्ञाय पुनः प्रविश्य च अवादीत्
देव । एतन्नगरवासी रुद्रो नाम वणिक् सुवर्णद्वीपे बाणि-
ज्याय गतः यथायथ कृतबाणिज्य, गृहं प्रत्यागच्छन् समुद्रे
भग्नपीतोऽभूत् । तत्र च जलसात्सर्वस्वोऽसौ एकाकी
कथञ्चित् जीवन् गृहं प्रत्यागात् । अथ दिवसषट्कमतीतं
तस्य प्रत्यागमनदिनात् । स खलु वराकः धनशोकेन निर-
न्तरं स्नानवदनः शीर्णकलेवरः सौभाग्योदयात् स्वमुद्यानं
विचरन् धनराशिं दैवदत्तमासादितवान् । तदीयेषु
दायादैशीर्षाकषायितचेतीभिस्तां वार्त्तां विज्ञापिते

द्वेपती स भयेन राजान्तिकं समेव्य सर्वं तत् अर्थजातं
 प्रभुचरणेषु समर्पितवान् । महाराजस्तु तस्य सम्पद्दिनाश-
 ष्ववणेन दुःखितः तत् सर्वं धन तस्मै एव भोक्तुं समादि-
 देश । तदद्य षण्णिकं प्रभुचरणेषु निपत्य प्रमुखा समास्ता-
 म्मिती हर्षेण तूर्यनाद कारयन् गृहं प्रति गच्छतीति ।

एतदाकर्ण्य युवराजः पितुरसामान्यामुदारतां प्रशस्य
 सविस्मयमवादीत् चित्रमिदं विदिता यथा अर्थान् नाश-
 यति, तथैव ददाति, केवल संसारवृत्तमिदं तस्य क्रीडा-
 विलसितमेव ; एतदाकर्ण्य शोमुखस्तथेति तद्वाक्य
 अतिनन्द्य प्राब्रवीत् ।

देवः पुरः हर्षणाख्ये नगरे समुद्रशूरे नाम कश्चित्
 समृद्धो धार्मिको षण्णिकं प्रतिवसति स्म । स एकदा बाणि-
 ज्यार्थं सुवर्णद्वीपं गच्छन् अर्णवतीरमागत्य समुद्रपोतमारू-
 रोहः । कियन्तमध्वान गते तस्मिन् सहसा समुद्रितात्
 मेघमण्डलात् सवातवृष्टिरतिमहती प्रादुरासीत् । तच्च
 प्रवहणं प्रबलतरङ्गाघातेन भग्नं दृष्ट्वा समुद्रशूरः जलराशौ
 निपत्य क्रमपि शवसश्चिञ्चयत् । क्रमेण वात्यया सह वृष्टिषु
 निवृत्तासु शान्ते च जलनिधौ अनुकूलवायुवशात् भास-
 मान एव सुवर्णद्वीपस्य उपकरणं प्राप । तत्र च तीर-
 सुत्तीर्थं किञ्चित् लब्धस्वास्थ्यः शवस्य परिधेयात् सहसा
 निर्गत बहु रत्नमयं स्वर्णहारं प्राप्य सागरजलनिमग्नं
 सर्वं स्वं धनं तृणाय मन्यमानः परां प्रीतिमवाप । ततः
 कृतस्नानाहारः कलसाख्यं नगरमभिजगाम । गच्छश्च पथि
 देवालयमेकं दृष्ट्वा तदन्तः प्रविवेश । प्रविश्य च तत्र श्रमार्त्तः

दृक्षच्छायायां सुस्नाप । निद्रितस्य तस्य हस्ते तत् बहु-
 मूल्यं कण्ठाभरणं दृष्ट्वा राजपुरुषास्तत्रागताः तत्रत्यराज-
 कन्यायाश्चक्रसेनाया अपहृत तद्भगणं प्रत्यभिज्ञाय चौर
 इति तं जग्दुः, निव्युञ्च राजद्वारम् । अथ राज्ञा पीडितः
 स सर्वमेव यथावृत्तमाख्यत्, पर राजा तत् सर्वमलीकं
 मत्वा यावत् तदाभरणं हस्ते कृत्वा सभ्यान् दर्शयति,
 तावत् सहसा आकाशात् एको गृध्रो निपत्य राजहस्तात्
 तदाच्छिद्य उत्पपात । तदालोक्य बणिक् रुदन् देवदेवं
 शम्भुं शरणमस्मरत् । अथ राज्ञा क्रुद्धेन तं प्रति बधदण्डे
 आञ्जसे महिमा देववाणी अभवत् राजन् । मा विनाशयै-
 नम् । अयं हर्षणपुरवासी समुद्रशूरो नाम बणिक् । अति-
 सज्जनोऽयं कार्यवशात् भद्रं जग्दुः । आभरणमिदं
 राजकन्याया एव यथादश्वोरितवान्, स नगररक्षकभयात्
 पलायमानः समुद्रं गत्वा प्राणानत्यजत् । बाणिज्यार्थ-
 सागच्छन्नेष बणिक् यानभङ्गविनष्टसर्वस्वः सागरान्धसि
 पतितः देववशात् तस्यैव चौरस्य मृतदेहजले भासमान-
 भाश्रित्य कथञ्चित् तीरमुत्तीर्णः । ततः सहसा श्वस्य
 वस्त्रात् आभरणमिदं प्राप्य भवद्विषयमुपस्थितः । तदेन-
 महत्वा सादरं पुरस्कृत्य विसर्जयेति ।

एतदाकर्ण्य राजा सविस्मयः सर्वं तथ्यं मत्वा समुद्र-
 शूरं बधदण्डात् मोक्षयित्वा बहुतरभयं तस्मै पुरस्कृत्य व्यस-
 र्जयत् । समुद्रशूरः इत्थं बहूनर्थान् प्राप्य तैश्च बहुतराणि
 द्रव्याणि क्रोत्वा निर्विघ्नेन समुद्रादुत्तीर्णः गृहाभिसुखं
 शच्छन् पथि कतिपयेः सार्धवाहैर्मिलितः प्राक् सन्ध्यायाः

कामपि अटवीं प्रविवेश । विभावरी च धीरा समायात् ।
 ततश्चागतिर्दुःखेषु सर्वेषु तरुमूलमाश्रित्य श्रमवशात् निद्रितेषु
 केवलमेकः समुद्रगूर एव जजागार । अथ निशीथे महिमा
 चीरां सुरागत्य तान् पान्यान् सार्थवाहान् हताहतान्
 कुर्वन्त सर्वाणि अर्थजातानि विषामहरन् । एकः समुद्र-
 गूरुः स्वर्ग-ईश एव पलाय्य अलक्षित वटतरुमारोहन्
 प्राणानरन्तत् । अथ गर्तेषु दृप्युषु समुद्रगूरः कश्चिन्
 तस्मिन् कुशलाश्रित्य रजनीमयापयन् । ततश्च प्रातः यावन्
 तरोरपर्यन्तं नावत् तस्यैव तरोः स्वस्वदेशवर्तिनि
 विवरी देवैः अज्ञान पक्षिकुलायसिक्क दृष्ट्वा तदन्तिक गत्वा
 ततः तत्रैव प्रवृत्तः । दृष्ट्वा तदेवैतदिति प्रत्यभि-
 ज्ञाय तत्रैव सादवतीर्थं सान्त्वं देवीं विचिन्वा यन्नि-
 रिति विनाशयन् स्वर्ग-पिण्डुः प्रतस्थे । समागत्य च
 गृहं समरितारः सुखेन कालं नयति स्म । युवराजः ।
 विष्टिनिर्वासितः पश्यन् देवः, सुकृतिजः वङ्गं क्लेशान्
 प्राप्यापि परिशाप्तसुखिनी भवत्येव । एतदाकर्ण्य गोसुख-
 भुखात् यद्यत्तजः स्नानभाजनादिसमाधानाय सभासु
 पादुक्तः ।

अथापरिदुःखेषु समासीनेषु गोसुखीऽबद्धत् प्रभो ।
 आसीत् हस्तिनापुरे समरवाली नाम सर्वशक्तिमन्
 कश्चिन्नहीपातेः । एकदा तत्प्रतिवासिनीं दायदा
 समेत्य तं पराजितुं कृतसङ्कल्पाः गणकानाङ्गय प्रयाणस्य
 शुभलग्नं निर्धारयितुं समादिशन् । गणका गणयन्त सम-
 न्नुवन् वर्षाभ्यन्तरे एकमपि दिनं यात्रिकं नास्ति, यच्चि

भवन्ती निषेधमवजानन्ती धान्नां कुर्व्यात्, नियतमेव भवतीं
विपदापनिष्यति । समधिकाः सम्पदोऽपि निजाः चयं
गमिष्यन्ति । एवमुक्त्वा गणकाः कथामेतामाख्यातुमुप-
चक्रमिरे ।

अस्ति कौतुकपुरं राम नगरम् । तत्रासीत् बहुसुवर्णी
नाम नृपतिः । तस्य यशोवर्ष्माख्यः कश्चित् क्षत्रियः सेवको-
ऽभूत् । तेनार्थमर्थिती राजा कदापि तस्मै किमपि न
प्रादात् । केवलं सूर्यदेवं दर्शयित्वा इत्यमवादीत् पश्य
अहं तुभ्यं दातुमिच्छामि, परं देवोऽयं भावान् तुभ्यं
दातुं निषेधति । तदत्र नास्ति मे दातव्यं इति । पुनःपुन-
रेवमर्थयन्नपि राजा पुनरुच्यते यशोवर्ष्मा एकादा सूर्य-
ग्रहणोपलक्षणे बहूनर्थान् दातुं प्रवृत्तं महीपतिमभ्ये-
त्यवेद्यत् पत्नी । सोऽयं दिवाकरो मां प्रति विरुद्धः सततं
दित्सुमपि तेषु निवारयति, सोऽयमस्य बाहुणा ग्रस्यते,
तदस्मिन्नेव क्षणमिह मद्यं किञ्चित् ददातु महापतेज इति ।
राजा तस्य एतद् वचनमाकर्ण्य सहास तस्मै असनानि
सुवर्णादीनि च प्रददौ ।

अथ येनैतदा कालेन निःशेषितमवधनो यशोवर्ष्मा
पुनरपि राजानं किञ्चिदर्थं न किमपि आससाद् । राजा
पूर्ववत् तं पत्न्यै न किमपि तस्मै प्रादात् । अथैकदा
पत्न्यां मृतायां यशोवर्ष्मा अर्थकाश्यान् देहविसर्जनाय कृत-
सङ्कल्पः निःशरं व्रजामित्रीं विन्ध्यवासिनीमुद्दिश्य प्रायात् ।
तत्र च यत्ना अनाहारेण तिष्ठन् देवीमारुतानां दुष्टान्
तपश्चकार । देवी तपसा तुष्टा तस्मै समादिशत् वत्स ।

मेव तत् भक्षयामास । कृतभोजनी च ती एकस्मिन्नैव
 शयने अशेताम् । निशीथे समनुप्राप्ते यशोवर्षा रूपे
 अपश्यत् दण्डपाणयः कतिपये पुरुषा गृहं प्रविश्य अर्ध-
 वर्ष्माणं रे पापिष्ठ । त्वमद्य घृतसांसादिकं क्षीरञ्च भुक्त-
 धानसि, इत्युक्त्वा प्रहरन्त' यत् किञ्चित्सेन भक्षितं तत् सर्वं
 तस्योदयात् वह्निरकारयन् । यशोवर्षः सहसा जागरितः
 समपश्यत् अर्धवर्ष्णीं मूलवेदनानिपीडितः केवलं वसति,
 ततश्च उपरजस्तार मूलवेदनायां भुक्तः । यशोवर्षा एत-
 दालोक्य अर्धवर्ष्ण्यं धिक्कृत्य तस्मात् निर्गतः भोगवर्ष्णगृह-
 सुपायात् । भोगवर्ष्णा तमतिथिमागतं दृष्ट्वा स्तुतव्यं च
 भोजनार्थं व्यसृतयत् । यशोवर्ष्णा भोगवर्ष्ण-
 का अपि अर्धसमन्तानि तान्तेजिगमान् केवलं सुन्दरं अर्ध-
 वर्ष्णानि तान्तेजिगमान् एव अद्राक्षीत् । भोगवर्ष्णस्य तु मूल-
 धनं न किञ्चिदश्वसि, केवलं समाजेषु सन्धुमी विद्यते ।
 तेनैव च अत्यन्तं सम्पत्तिसन्धुस्यै दत्त्वा तस्यात् किञ्चित्
 किञ्चिदुपार्जं च । तस्मिञ्च दिवसे तथैव रीत्या अर्ध-
 माहृत्य जनेभिरभुङ्क्षते समर्प्यं विविधानि अन्वयद्वाराणि
 प्रस्तौतुर्गादि । प्रव्रान्तरे इच्छाभरणो नात्र कश्चित्
 सुहृदावन्तः । तत्र मित्त । समुत्तिष्ठ, प्रस्तुतं भोजनम्,
 अपरिब्रूयते । ततोऽन्ते इति । तदाकार्यं भोगवर्ष्णा-
 स्वदत्तं तस्यै तत्र भवने अतिथिरागतः, सद्गणय
 कथं गच्छेत् । तदाकार्यं इच्छाभरणः सनिर्धन्यसुभा-
 वपि स्वं भोगवर्ष्णा उक्तमानादिकमभोजयत् । ततश्च
 भोगवर्ष्ण-
 अर्धवर्ष्णं गृहमानीय रजन्त्यां स्वादूनि

अन्नानि भोजयामास । अथ म स्त्रां पत्नीं दुःखेणु मारी-
ऽस्ति न वेति अपृच्छत् । सात्रवीत् नाथ । नाथ सारी
विद्यते इति । भोगवर्मा तदह रात्रिशेषे क्रय जल पास्या-
मीति उक्त्वा शयन भेजे । यशोवर्मा च तत्पार्श्वे शयित्वा
निद्रामवाप । अपश्यच्च पूर्ववत् स्वप्ने द्वौ पुरुषौ अग्रतः
प्रविशन्तौ अन्वसरन् कतिपये अपराः पुरुषाः । प्राहरश्च
रात्रिशेषभोजनाय प्रभोः कथं सारी न रक्षित इति । ततश्च
दण्डाहताभ्यां ताभ्यां स्थापराधे स्वीकृते सर्वे ज्ञान्ता वहि-
रगमन्विति । ततश्च यशोवर्मा प्रबुद्ध किञ्चाश्चर्यं भोग-
त्रियं भोगसम्पदागमनमचिन्त्यं प्रशंसन्नेत्यञ्च । इति चिन्त-
यन् रात्रिरुत्थाहत् ।

अथ प्रभाने यशोवर्मा भोगवर्मारमानन्त्र्य विन्ध्य
वासिनीसकाश प्रतस्थे, प्रार्थयामास च तां भोगत्रियमेव ।
देवी तस्मै तां प्रादात् । ततो यशोवर्मा कृताद्येभ्यः
गृहमागत्य सततम् अचिन्तितीपस्थितेन अर्थेन परमां सुख-
समृद्धिं बुभुजे । तस्मात् भोगरहितायाः सपत्निकाया अपि
सम्पदो भोगान्तरात्प्राप्तमिदं श्रेयसी । अथ च हपणम्
राजः समरबालस्य सम्पदा कीर्त्यः ? तदाज्ञम्ण भवतां
न गृहान्तरात्प्राप्ति मतमस्माकम् । शुभलब्धाभावात् भवता
जयाशा न हि दृश्यत इति ।

गणकेषु एवमभिधाय विरम्य प्रस्थितेषु ते सामन्ता
दायादाः समरबालं प्रति सग्रामाय निरगच्छन् । समर-
बालेन विपक्षान् सन्निहितान् दृष्ट्वा कृतस्नानेन देवदेवे
आराधिते एषा देववाणी उद्भूत् यथा त्व निःशङ्कं गत्वा

अत्रून् विजयस्विति । एतदाकर्ण्य राजा सम्प्रहृष्टः सज्जित्वां
 युद्धाय निरगात् । संग्रामप्रवृत्तेन च क्रमेण तेषां पञ्चसु
 वीरेषु निर्जितवद्वेषु अपराणि सैन्यानि भयेन समन्तात्
 प्रदुद्रुवुः । अथ राजा समरबालः विपक्षमुख्यस्य सामन्तस्य
 प्रतापसेनस्य सुन्दरीं महिषीं बलादानीय स्वं नगरं प्रवि-
 शत् । पुरश्चकार च स्वान् सेनापतीन् सैन्यानि च यथा-
 योग्यं पट्टबन्धादिदानेन । युवराजः गोमुखमुखादेत-
 दाख्यानं श्रुत्वा ज्ञानभोजनाद्यर्थं समुत्तस्थौ ।

पञ्चपञ्चाशत्तरङ्गः ।

अथान्ये द्युरलङ्कारवती सद्मन्ववस्थितं नरवाहनदत्तं
 सर्वेषु मन्त्रिषु स्थितेषु समभ्येत्य मरुभूतैः सेवकैः राजान्तः-
 पुररक्षिणः सौविदल्लस्य सहीदरः कश्चित् व्यजिज्ञपत् देव ।
 मयास्य मरुभूतैः वर्षद्वयं सेवा कृता, असुना च सपत्नी-
 कस्य मे भोजनाच्छादनानि दत्तानि, निर्द्धारितानि च
 वेतनानि प्रतिवर्षं पञ्चाशत् सुवर्णानि । मया तु तद्देतन-
 प्राप्तये बहुवो विज्ञम पर नासादित किमपि । अथ निर्ब-
 न्धातिशये कृते असौ मां पदाहन् । तेन च भवतां सिंह-
 हारे अहं प्रायोपवेशनमाचरामि । यदि देवो नात्र विचा-
 रयेत् तदाहं अग्निप्रवेशं करिष्यामि । इत्युक्त्वा तस्मिन्
 विरतवचसि मरुभूतिरब्रवीत् देव । देया मयाम्भे सुवर्ण-
 द्दीनाराः, साम्प्रतन्तु मे न सन्ति । इत्युक्तवन्तं तं सर्वेषु

मन्त्रिषु हसत्सु मन्त्रिण प्रोवाच नरवाहनदत्तः । किमेवं
वर्त्तसे मूर्ख । नेय ते समीचीना मतिः, तदुत्तिष्ठ देह्यस्मै
दीनारशतमविलम्बेन । एवं प्रभोर्वच, समाकर्ण्य विलक्षितो
मरुभूतिः सपदि तत् सुवर्णशतं खण्डहात् समानीय सर्व
तस्मै सेवकाय प्रदत्तवान् ।

ततस्तत्र गीमुखोऽब्रवीत् देव । नायं वाचो मरुभूतिः ।
अस्य सृष्टी देवस्य प्रजापतेः विचित्रा चित्तवृत्तिः प्रका-
शिता । भवद्विषयां चिरदातुः नृपतेः प्रसङ्गाभिधेयस्य सेव-
कस्य च कथा न श्रुता । कथयामि तामवहितैर्भवि-
तव्यम् ।

पुराभूत् राजा चिरदातति चिरपुराधिपतिः । स खण्ड
श्रुतिसुजनः, पर तस्य परिजनोऽतिदुर्जन आसीत् । कदा-
चित् प्रसङ्गो नाम मित्राभ्यामन्वितः देशान्तरागत कश्चित्
तस्य भूपतेः परिवारको बभूव । क्रमेण पञ्चाब्देषु व्यती-
तेश्वपि सेवमानाय तस्मै राजासौ निमित्तेऽप्युन्मवगद्दिषु
न किञ्चित् प्रददौ । स च प्रसङ्गं कालेष्वेतावत्सु प्रभु-
सन्निधौ विज्ञप्तवसरं नालभत् । अथैकदा तस्य राज्ञः
शिशुरकस्तनय पञ्चत्वमपद्यत् । सर्वेऽपि श्रुत्या दुस्त्रिनान्तं
शोकार्त्तं महीपति पर्यवारयन् । तत्र चासौ सेवकः शोक-
कालोऽयं न विज्ञापनावसर इति सुहृदां वार्थ्यमागोऽपि
त राजान व्यञ्जयत् देव । आवहो कालात् त्रय देवस्य
सेवका, न च किञ्चिदद्यापि श्रीमद्विरम्भं दत्तं, केवल
भवन्मुतानुरोधेन एतावन्तं कालम् अस्माभिः स्थितं, राज-
पुत्र अस्मानिव प्रावीक्षयत् यदि राजा युक्तभ्य वित्तमग्नि

न दास्यति तदाहमेव दास्यामिति । सोऽपीदानीं दैवेन
नीतः, तत् किमिदानीं साम्प्रत ब्रजामी वयमित्युक्त्वा सखि-
भ्यामुपेतः राज्ञः पादयोः पतित्वा निरगात् । राजा तु
अहो पुत्रे मम बद्धास्था इमे सेवकाः सुदृढाः नैव मे त्याज्या
इति सपदि विबिन्ध्य तान् प्रसङ्गादीन् तथा धनैरपूरयत्
यथा ते दैन्यनिर्मुक्ताः समभूवन् ।

हे देव । एवं विचित्रा दृश्यन्ते ऐहिनां स्वभावाः यदसौ
राजा काले किञ्चिन्नादात्, अकाले तु समधिकं ददौ ।

इत्युक्त्वा कथाविचक्षणो गीमुखः पुनर्वृत्तेश्चरसुतादेशा-
दिमां कथामाचरन् ।

आसीत् पुरा गङ्गातले तदन्धःपूतपीठं सौराज्यरभ्य'
कनकपुरं नाम नगरोत्तमम् । यत्र गिरां बन्धः, पत्राणां
छिदः, नारीणामङ्गुलीभङ्गः, ज्ञानानां सग्रहणे खलः सदा
प्रजानां समदृश्यत । तत्रासीत् वासुकिर्नागराजस्य यथी-
दनाख्यायां राजकुतयां जातः तनयः कनकवर्णी नाम
नृपतिः । यः समप्रधरणीभारवाहकोऽपि अस्मिन्पुरे रञ्जितः,
यश्च लीलुपः न त्वर्येषु, भीतः पादात् न तु शङ्कतः,
मूर्खः परापवादेषु न तु शास्त्रेषु सम्भवत् । यस्य च
महात्मनः कोपेषु अत्यन्तता, न प्रसादेषु, चापेषु न हृदयैर्द्वं
न दानेषु समदर्शि । येन चाद्भुतरूपेण रक्षिणापि दृष्टेन
सर्व एव जगती ग्लानातो नारीजनः मन्मथव्यथाकुलः कृतः ।

एकदासौ नरपतिः सखिणि उन्मदगजराजे राजहंस-
कुलानन्दिनि महीत्स्वपूर्वलोके शरदृती सम्मगुणैर्वयसे-
स्तु चित्रप्रासादनाविशत् । यावत्तत्र प्रादुर्भूतः सौदे

बहति मन्दं सद्यः उशीरणी स राजा तानि तानि प्रासाद-
 स्थानि चित्राणि प्रशंसति, तावत् कञ्चित् प्रतीहारस्तत्र
 प्रविश्य त भ्रूयं व्यजिज्ञपत् प्रभो । अपूर्वः कञ्चन चित्रकर-
 रोलीवी नाम विदर्भेभ्यः समागतः । स च चित्रकर्म्मणि
 आत्मनः अनन्दमाधारणत्वमस्मासु समाचक्षाणः देवस्य
 सिंहद्वारं स्थितः लिपिमिमां प्रादात् । तदाकर्णं वाच-
 क्त्वा लिपिं नरपतिः तनानयेति प्रतीहारमादिशत् ।
 प्रतीहारोऽपि गत्वा तत्र दृश्य त चित्रकर राजान्तिकमान-
 यत् । स च चित्रकरः प्रविश्य चित्रालोकनीतसुक वार-
 दिलाभिनीकुर्चातुलङ्गसमर्पितकलीवरभरं सविलासमञ्जि-
 तकरोपान्तताखूलवीटिक तं भूपति मवहुमानादर
 प्रणिपत्य शनैः सविनय ज्यवेदयत् । देव ! भवञ्चरणसरो-
 रुहदृष्ट्यैव मया चीरिका उल्लखिता, न तु विज्ञानम-
 दात्, तदिदानीं चन्तव्यं मम समुद्रत वचः, आदिश्वला-
 मधुना किञ्चित् आलिखितुकामीऽस्मि । राज्ञोऽहं किञ्चि-
 टालिख्यतां त्वया येन त्वत्क्रीडलेन वय चक्षु प्रीतिमनु-
 भवाम इति । ततः पार्श्वस्था राजानुचराः प्रावृषन् राज्ञ
 एव त्वयाभिलिख्यतां किमन्यैर्विरूपैरभिलिखितेः । एव-
 मभिहितः स रोलेवाख्यं चित्रकृत् परमप्रीतस्तं राजानं
 नुज्ञामिकम् आयत्नारक्तनयन विपुलललाटोरस्कं नील-
 कुञ्चितमूर्धज रूढवाणव्रणशोभिताङ्गम् आजानुलखित-
 बाहुम् उपायनीकृतमुष्टिमेषमध्यमिव पराक्रमपराजितैः
 केशरोन्द्रकिशोरैः, श्रीवनद्विरदालाननिभोरुयुगम् अशोक-
 पत्रवारुणाङ्घ्रियुगल सर्वावयवानवद्यं समालिखत् दृष्ट्वैते

अथस्याः अद्भुतं मन्यमानास्तं चित्रकरं साधु साधु इति
 आशंसन् । अगदंश्च न वयमेकाकिनं प्रभुं द्रष्टुमिच्छामः
 तदस्यां चित्रभित्ती एतास्खालिखितासु राज्ञीषु एकां
 चित्राद्यै अनुरूपाम् अस्य नृपतेः पार्श्वे अभिलिख, येना-
 स्माकं नेत्रोत्सवः पूर्णोऽस्तु । तदाकर्ण्य स विलोक्य चित्राणि
 प्रात्रवीत् बह्वीष्वप्येतासु अद्य राज्ञः समनुरूपा नात्र
 ज्ञाचन । मन्ये च धरायाः यत्तु यत्तु नास्ति
 कापि, एकैवास्ति राजसुता, शृणुत कथयामि ताम् ।

अस्ति विदर्भेषु श्रीमत् कुण्डिनाख्यं नगरम् । तत्र च
 देवशक्तिरिति ख्याती नृपतिरस्ति । तस्यानन्तवती नाम
 प्राणाधिक प्रियतमा राज्ञी वर्त्तते । तस्याञ्च भदनसुन्दरी
 नाम तस्य राज्ञः सुतेका समुत्सवा । तस्या रूप वर्णयितुमि-
 कया वसनया मादृशः अः प्रगल्भते, परमेतावन्मात्र कथ-
 यामि ङ्ङी तां निर्धाय विधिः सज्जातेच्छोऽपि तदाकारा-
 सन्यां निर्धायुं नु प्रकल्पयति नैव शक्यतीति । सा
 र्वैका अस्य राज्ञः सपत्नी च विदुः श्रेष्ठः कुलेन च सुस-
 दृशी राजकन्या । एकदाहं तयान्तःपुरस्थया तत्रत्यश्रेष्टिकया
 समाहृतस्तदन्तिकमगाम्, अद्राक्ष्य तत्र तां चन्दनार्द्रवि-
 लेपनां च रत्नहारं विसिनीपत्रान्तरविवर्त्तिनीं सखीजने
 चन्दनैर्द्रव्यजनैर्वीज्यमानां पाण्डुत्वामामभिव्यक्तस्वरज्वर-
 लक्षणां हि सख्यम् । किमेभिश्चन्दनालेपकदलीदलवीजनैः
 विप्ललेन अमेण वा, एतानि शिशिराण्यपि मन्दभाग्यां मां
 दृहन्ति इत्येवं वदन्तीञ्च । अहञ्च ताः सखीराश्वससमाकु-
 नास्तदवस्थाञ्च तामवलीक्य सवितर्कं कृतप्रणामस्तथाप्य

लीपान्ति समुपाविशम् । अथ सा उपाध्याय । इदमालिख्य
चित्रं मे रूपकं देहि इत्यभिधाय वेपमानेन पाणिना धृत
वर्तिना शनैरालिख्य मां दर्शयन्ती राजसुता न्या कञ्चित्
अतिरूपवन्तं युवानमलेखयत् । मया च सुन्दरावयव तद-
भिलिख्य चिन्तित काम एवाय साक्षात् मया आलेखित
पर पुष्यचापः अस्य करे न लेखितः, तेनावगत न कामो-
ऽयं तद्रूपः कोऽपि युवा, अथञ्च नूनमनया कापि दृष्टः श्रुतं
मां तद्विदित्यन्तश्चास्याः स्मरविजृम्भित तदिदानीं मे अमुनैव
मया यथागतं यत्कञ्चम् अथञ्च नृप उग्रदण्डः अस्याः पितु-
ः उवशक्तिर्नैव क्षीयं क्षमेत । इत्यालीच्य ताञ्च प्रणम्य मदन-
सुन्दरीं तन्सन्ध्यानिनश्च तस्मादन्तपुरान्निरगाम् । हे महा-
राज द्रुतश्चाञ्च मया परिजनात् मिथः स्वैर कथयत
मां त्वयि सातुरागिति श्रुतम् । ततश्चित्तपटे गुप्तां तां नृपा-
कजामालिख्य आदाय भवत्पादमूलं त्वरितगतिराग
च्छम् । साभ्यन् देवस्य आकारं दृष्ट्वा संशयो मे निवृत्त
ज्ञातञ्च देव एव तया सत्करेणाभिलेखितः । सा चासक्त
नैव लिखितुं शक्या इति चित्रैकपाश्वरे समापि न
लिखाभीत्युक्त्वन्तं तं रोलदेवं राजा प्राह तर्हि सा त्वच्चि-
त्रस्या चित्रं दर्शयतामिति । ततोऽसौ चित्रकरः स्वचित्रा-
पेतां तां मदनसुन्दरीमदर्शयत् । राजापि कनकवर्षस्तां
चित्रगतामपि चित्ररूपामालोक्य सद्यः स्मरशरसंलक्ष्यता-
माययी । बहुना च काञ्चनेन तं चित्रकृतं समभ्यर्च्य
गृहीततच्चित्रपटः स्वमभ्यन्तरमगात् । ततश्च स राजा
तस्या रूपलावण्यदर्शनात्प्रलीचनः परित्यक्तसर्वकार्यं

तदेकमनाः सस्यभतिवाहयाप्रभूव । लब्धान्तरश्च मदनः
रूपस्यर्द्धासमुद्भूतमात्सर्य्य इव धैर्य्यहारी त शरैर्निघ्नन्
बबाधे । कान्तु- १०० योषितां तेन या स्मरार्त्तिर्दत्ता सा
तस्य महीभुजः शतशाखं फलितव । ततः कतिपयेषु दिनेषु
नच्छत्सु विरहक्षामः पाण्डुच्छायः स राजा आप्तिभ्यः
क्षचित्तिभ्यस्तां वार्त्तां पृच्छद्भ्यः स्वं मनीगतं श्रव्यं स । ततश्च
सन्दिभिर्नृपतिना तां मदनसुन्दरीं प्रार्थयितुं राज्ञे देव-
शक्तत्तये सङ्गमस्वामिनामान कार्थ्यं कालवेदिनं विप्रमातं
कुलीनं महुरोदात्तभाषिणं दूतं प्राहिर्णात् । स तु दूतः
सुमहार्हेण परिहरणं तान् विदभान् गत्वा कुण्डिनं पुरं
प्राविशत् । अपश्यच्च तत्र राजानं देवशक्तिम् । यथाचे च
तत्सुतां स्वामिनोऽर्थे । तदाकर्ण्य देवशक्तिः, देवैव मे
अन्यस्मै दुहितैषा सभान्विष्य, यदि कनकवर्षः स्वयमेवैना-
मदृष्टामपि प्रार्थयते तदास्मै एव एतां दास्यामीति सम्मन्त्र्य
तत्सङ्गमस्वामिनो वचः श्रद्धानः तस्मै दूताय रम्यं रूप-
मिव अद्भुतं मदनसुन्दरीं नृत्यमदर्शयत् । ततः स राजा
तदर्शनप्रीतं सङ्गमस्वामिनं सुतादानस्वीकारेण सम्मान्य
तेन सह उदाहल्लग्नं निर्द्वैत्यं आगम्यतामिति सन्दिश्य
राज्ञे कनकवर्षाय प्रतिदूतं व्यसर्जयत् । अथ सङ्गमस्वामी
प्रतिदूतं तेन सह प्रतिनिवृत्त्य राज्ञे कनकवर्षाय सिद्धं
कार्थ्यं न्यवेदयत् । अथ शुभं लग्नं निश्चित्य तं प्रतिदूतं
प्रपूज्य च तां रत्नां मदनसुन्दरीं विज्ञाय तद्विवाहाय
निःशङ्कमानसः स राजा तत् कुण्डिनं पुरं प्रायात् । पश्चि
अश्वारूढः दुर्वारवीर्य्यः स भूपतिः प्रत्यन्तारख्यचारिणः

प्राणिपालहरान् सिंहादीन् दस्यूनिव विनिघ्नन् विद-
भान् प्रायः कुण्डिनं प्राविशन् । ततश्चाप्रतो निर्भतेन राज्ञा
देवशक्तिना प्रत्युद्गतः पौराइनानां नेवीत्नवं वड्वयन्
सज्जितोद्वाहसम्भार राजमन्दिरमविशत् । व्यग्राम्यञ्च तत्र
सपरिच्छेदः देवशक्तिना यद्योपचारमनुरञ्जितः त दिवमम् ।

अथापरिषुः देवशक्तिः तस्मै मदनसुन्दरीं तनयां राज्यै-
कश्रेणिणं सर्वत्रेण समं प्रादात् । ततः स राजा जनकवर्ष-
नत्र सनाहनवख्याय नववध्या सनागतः स्व नगरमागत-
नस्त्रिञ्च प्राप्तकान्तारत्रे जाहाङ्गाद्ददायिनि सकौमुदीके
शशिजीव तत् पुर महीत्सवपूर्णमभवत् । सा च मदन-
सुन्दरी बह्ववरीधस्यानि तस्य हाणस्य हस्त्रिणीवत् प्रागा-
भिक्रिपया आनीत् । अत्योव्यसुखसंनतैश्चात्पद्मभिः लीचनैः
मायकैरिव ती दम्पती कौलिनी इवास्ताम् ।

अथेकदा विकसत्केसरजिचयः मानिगीमाजमातङ्गवि-
दारी नधुकेसरी समाजगान् । कुसुमाकरः लक्ष्मिप्रान-
मौर्वीकाणि पुष्पध्वजः प्रोत्पुत्रभूतबल्लिधनृञ्चि नज्जग-
याम । कल्याणिलञ्च उपपजालीवाभ्रयद्योषितां समुदीप्ति-
तक्कामानि देतांसि कम्पयन् दधी । नदीनां ललिलानि
तळणां कुसुमानि शशिनच्च कलाः क्षीणानि पुनः पोष-
मायान्ति न तु यौवनानि देहिनां, तदुन्मुक्तमानकलहा-
मदयिता रभध्वजितीव म्दुरात्तरपा कोकितानां शशु-
विरि । त तश्च काले स राजा नधुवनं विहर्त्तुनामः सर्वा-
भिरन्यतु षभिः समं प्रविवेश । तत्र च सावरीधोऽपि
देव्या मरु र्दर्या एव समं कुसुमावचयनादिभिः शिष्यन्त

कालं विहृत्य स्नातुं गोदावरीं नदीं सान्तःपुरजनः सम-
 वतीर्थं जलक्रीडां व्यधात् । तस्य चाङ्गनाः तरङ्गदर्शिता
 मर्षभ्रूभङ्गायास्तस्या नद्याः पद्मानि मुखैः, उत्पलानि
 नयनैः, रथाङ्गयुग्मानि पयोधरः, पुलिनानि च नितम्बैः
 विजित्य आश्रयं जम्बूद्वीपसु । करवारिणा सिक्तानि
 सर्वान्तःपुरिकासु पद्मन्तीषु विद्वस्तवसनमालीक्य सा-
 वगारोहा मदनसुन्दरी लक्ष्मीं लुट्कोपा च कियत् चोभ्या
 नदीत्येव वदन्ती उत्तीर्थं तस्माद्भ्रूसः परिहितवसन-
 न्तरा रूषा स्वसखीभ्यः प्रियापराधं शसन्ती स्वमन्दि-
 प्रायात् । ततो राजा निःसृतः, जलक्रीडा-
 विमुच्य तस्या एव वातश्लेषाश्रयी । तत्र च न - र्शिता
 शुक्लैर्वीर्यभागः प्रविश्य ताजस्तम्रन्युभरपीडितां वामहस्त-
 तल्लयस्तवदनापुजां - - - - - ति, पतद्भिर्वाष्पयित्वा
 भिरुपेतां कस्तुरि - - - - - क्रीडिषि - - - - - कान्तामप-
 श्यत् उपायाच्च सत्तज्जमाध्वसः समीपम् । अथ पराङ्मुखीं ता-
 प्रीतिपेशलेर्वचोभिरास्त्रिष्य सविनय प्रसादयितुं प्रावर्त्तन् ।
 अशक्तुवञ्च त्रिविजाभिर्वक्रोक्तिजनीनाः फिर्त्त - - - - - प्रसाद-
 यितुं आत्मानमपराधिनं शंसन् पादयोस्तस्या निपपान् ।
 सा अश्रुवारिणोव तन्यन्तुना गलितेन अस्य कण्ठे लग्ना
 भूपतेः प्रससात् । अथ स राजा हृष्टः कुपिततुष्टया तया
 सह दिनं नीत्वा सुरतमासेव्य च निशि निद्राभगात् ।

ततः सुप्तः सहसापश्यत् स्वप्ने, विक्रता कापि नार-
 कण्ठात् एकावलीं शिरमश्च चूडारत्नं हरति । ततश्च
 क्लृप्तित् वेताल नानापाण्डुविशह बाहुयुदप्रवृत्तं दृष्टः

स्वयं तं भूमावपातयत् । अथ पृष्टेन उपविष्टेन च तैम
 पक्षिणैव विहायसा उड्डीय अभोनिधी स निचिक्षिपि ।
 ततः कथञ्चिदुत्तीर्य समुद्रपार तत्रैव गत्वा एकावलीं सूष्टिं
 च स्थित चूडारन्नमैत्रत । इत्येव खण्डं दृष्ट्वा सत्प्रबुद्धः स
 राजा प्रातः परिचयागतं प्रपन्नकर्मस्य स्रग्भ्यः फला-
 फल परिप्रपच्छ । स चाब्रवीत् उव । न वाच्यमपि क्लिप्त
 पृष्टोऽहं कथं न वदामि, त्वया सा राजावलीं च्युता दृष्ट्वा
 चूडामणिश्च, एतावता तत्र देवता पृष्टेन च सह वियोगी
 भावीति यच्च पुत्रस्योत्पत्तिं दृष्ट्वा त्वया सा राजावलीं
 पुनः प्राप्ता स च चूडामणिः, तेन दृष्ट्वास्मि ते पुनः पत्नी
 पुत्रसमागमो भाविष्यतीति खल्यते । इत्येव खण्डकर्मणि
 हितः स राजा प्राब्रवीत् पुत्री मे नाद्यापि जातः, स तं
 नावजायतामिति । अथ स कदाचित् समागतात् कस्या
 चित् रामायणपाठजात् अर्थीषीत् पुत्रार्थे विहिततः
 राजानं दारयन् । अथ स भूतिं जपन्ने सति राज्ञोऽहं
 रथस्य अद्भुतस्वरूपा सुतोत्पत्तिं चिन्तयन् तिस्रः सन्नि-
 मनदत् । रात्री च एकाकी मन्त्रे स्थितः विदित्वा स्वयं
 अनुदुष्घाटितवागपि अन्तःप्रविष्टां स्थितमैत्रत । विनीत
 श्रीस्वरूपा च सा तं राजानं सार्वार्थ्यमुत्थितं कृतप्रणाल
 क्षितीश्वरम् आशीर्भिरभिनन्द्य अभाषत पुत्रं मां नाग,
 राजस्य वासुकीराज्या तत्पितुर्ज्येष्ठां भगिनीं बह्वभ-
 नाम जानीहि । इत्यर्थं ते सततजडदृष्ट्या त्वान्ति-
 वसामि, अद्य तु त्वा सचिन्तां दृष्ट्वा आत्मा मम ते दग्धित
 तत्र ज्ञानि द्रष्टुं नीतुं च, तत्कारणं ब्रूहि इत्युक्तं स

पिहृष्वस्त्रा तथा तां जंगाद हे अश्व । धन्योऽहं यत् त्वं मे
 प्रसादं करोषि पुत्राभावनिबन्धनामनिर्वृति मे विद्धि, राज-
 र्षयोऽपि दशरथादयः स्वर्गार्थं पुत्रानैच्छत् । हे मातः । तत्र
 मादृशः कथं नैच्छतु । एतत्तस्य कनकवर्षस्य नृपतेः तत्
 वचनमाकर्ण्य सा रत्नप्रभा भ्रातुः पुत्रं तस्मिन्नीत् पुत्र ।
 उषायमेकं वदामि, कुरुष्व तम् । गत्वा लं स्वामिन,
 कुमारस्य सहायं तं प्रसादय । याचते शरीरं विघ्नधारा
 पतिष्यति तां राज लच्छ-
 यसे । क्लेशेण विघ्नधारातीत्य वाञ्छितं लक्ष्मणे ।
 इत्युक्त्वा सा नागी अन्तर्दधे, राजा च हृष्टः क्षपामक्षपयत् ।
 प्रातश्च मन्त्रिषु मयस्तराजतन्त्रः पुत्रकाङ्क्षया स्वामि-
 कुमारस्य पादसूत्रभ्रगात् स राजा कनकवर्षः । तत्र च
 गत्वा तीक्ष्णेण तपसा तपाराधयन् व्यतिष्ठत अन्तःप्रविष्ट-
 नागीदत्तप्रभावः । अथ तस्य राज्ञः मूर्ध्नि अग्नि-
 निभं कुम्भारिणं प्रेरिता वारिधारा अनारतं पतितुं प्रवृत्ता ।
 स च राजा शरीरान्तर्गतनागीबलेन तां रोहे । ततश्च पुन-
 र्विघ्नार्थं कुमारः हेरम्बं प्रैरयत् । स तु हेरम्बः तासां
 धाराणां मध्ये महाविषमत्युग्रम् आजगारमसृजत् । स च
 राजा तेनापि नाकम्पत । अथ विनायकः साक्षात् एव
 तस्य राज्ञ उरसि दन्ताघातान् दातुं प्रवृत्तः । अथ स
 राजा देवैरपि दुर्जयं तं मत्वा तं दन्ताघातं विषमैव
 स्तोतुमुपचक्रमे । सर्वाधिःसिद्धिदायिने लखोदराय विघ्न-
 शाय नमस्ते । त्वं लीलीत्क्षिप्तकराघातेन आसनपङ्कजं
 धुन्वन् ब्रह्माणमपि सील्लम्भकरोः जय विभो गजानन ॥

लीकैकशरख्ये शङ्करप्रिये त्वयि अतुष्टे सुरासुरसुनीन्द्राणा-
मपि सिद्धिर्न जायते । सुरोत्तमास्त्वां घटोदरः, शूर्पकर्णः,
गणाध्यक्षः, मदीकाटः, पाशहस्तः, अम्बरीषः, जम्बकः,
विशिखायुधः इत्यादिभिः पापघ्नैरष्टवृष्टिभिर्नामभिः स्तु-
वन्ति स्म । प्रभो । त्वं स्मरतः स्मरतः रणात् राजकुलात्
स्यूतात् चौरात् अग्ने । श्वापदादितश्च भयं विनश्यति ।
इत्येवमन्यैश्च विविधैः स्तुतिपदैरसौ राजा कनकवर्षः विघ्ने-
श्वरमप्रपूजत् । ततश्च सुप्रसन्नः स विघ्नजित् तुष्टोऽस्मि न
ते विघ्नं करिष्यामि, एतन्माप्नुहि इत्युक्त्वा पश्यतस्तस्य
राज्ञः अन्तर्दधे । ततः स्वामिन्कुमारस्तं धाराधारिणं नृप-
मब्रवीत् वक्त । तुष्टोऽस्मि ते, याचन् वरमिति । तदाकण्ठे
स राजा न देव व्यजिज्ञपत् प्रभो । भवत्प्रसादेन मे पुत्र
उत्पाद्यतामिति । एवमस्तु, सुतस्ते भावी मद्गणांशजः ।
इं भूपते ! स च नाम्ना हिरण्यवर्षो भविष्यति । इत्युक्त्वा
अन्तर्गृहप्रवेशाय सविशेषप्रसादाभिलाषिणं तमाह्वयत्
शिखिवाहनः । अत्रान्तरे सा नागी नृपस्य देहात् अदृश्या
निरगात् । राजा च तस्य देवस्य पावकेरन्तर्भवनं प्रावि-
शत् । स तु देवः नाग्यजधिष्ठानान् पूर्वतेर्जाविरहितं नृपं
दृष्ट्वा किमेतदिति चिन्तयन् प्रणिधानात् नागीबलव्याजेन
निर्व्यूढविषमव्रणं ज्ञात्वा शशाप । यतस्त्वया मदारुधने
व्याजः क्षतः, अतः जातेन तज्जनेन महादेव्या च ते वियोगी
भविष्यति । निर्घातदारुणमेतं शपामाकण्ठं स महाकवि,
भूपतिः श्रीहसुक्ता सूक्तैस्तु देव तुष्टाव । तेन च मन्तुष्ट-
प्रसुखस्तनभाषत राजन् । तुष्टोऽस्मि ते सूक्तैः, तव शपान्त

वच्मि, अ-ऽमात्रं ते पत्नीपुत्रवियोगः स्थास्यति, इत्युक्त्वा
विरते षण्मुखे स राजा त प्रणम्य तत्प्रसादेन परितुष्टः स्व-
पुरमगात् ।

अथ कालेन देवी मदनसुन्दरी गर्भमधात्, प्रासोष्ट च
सुपुत्र सुखेन । राजा पुत्रमुखदर्शनेन परां निर्वृति लभ-
मानः महोत्सव विदधत्, दीनेभ्यः अनाथेभ्यः द्विजेभ्यश्च
प्रचुराणि वसूनि वर्षन् निजां कनकवर्षाश्यां भुवि यश्चार्या
मकरोत् । अथ पञ्चसु रात्रिषु गतासु षष्ठ्यां रजन्या जात
वेश्मनि यथाविधि अनुष्ठितरक्षाविधाने सहसा मेघ
नभसि ग.दुःगामीत्, तेन च लुट्रेणापि क्रमशो वृद्धि गच्छता
उपचितेन शत्रुणा प्रमादिनः कृपस्य राज्यमिव क्रमश
नभः समाक्रान्तम् । ततश्च वर्षस्य मदस्यैव धाराः क्षिपन्
उन्मूलयश्च द्रुमान् वातप्रत्तमतः प्रवाति स्म । क्षणे च
तस्मिन् भीषणा कापि नारी सार्गल्लमपि द्वारमुद्वाञ्च
कुरिकाहस्ता तत् जातवेश्म प्राविशत् । सा च देव्या
मदनसुन्दर्याः स्तनासल्लसुखं त बाल बलात् हत्वा सहसा
प्रदुद्रुवे । सा च राज्ञो हा हा हतो मे पुत्रः राजस्य
इति विलपन्ती विह्वला क्रन्दन्ती च तमस्यपि
तां राज्ञसीमन्वधावत् । सा तु स्त्री सवालका कस्मिंश्चित्
सरसि पतात् । राज्ञी चागत्य पुत्रलालसा तामन्वपतत् ।
क्षणेन च मेघोऽन्तर्हितः यामिनी व्ययासीत् । एतस्मिन्-
न्तरे परिवारस्य जातवेश्मगतस्य महानाक्रन्दः समभवत् ।
राजा कनकवर्षोऽपि तमाकर्ण्य जातवेश्म गत्वा शून्य-
मालोक्य भूमी पपात्, विललाप च भगवन् स्कन्द ! मन्द-

भाग्यस्य मे वरः शापसंपृक्तः कथं त्वया विषामृतसन्निभो
 दत्तः, हा हा देव्या विना युगसहस्रायमाणं कथं नेषामि
 वत्सरम् । एवमः उवाच भूपतिः नन्दिभिः तत्तद्दुत्तान्तेन
 शीघ्रमानीऽपि नेव धृतिमाससाद । क्रमेण च मदनावेग-
 विवशः स राजा पुरात् निर्गतः उन्नत इव भ्रमन् विन्ध्य-
 क्रान्तारमगमत् । तत्र च बालहृद्गीनेत्रैः प्रियाया लोचन-
 श्रियं चमरीबालसञ्चयैः कवरीभारलीन्दर्थ्यैः करिकरिणूनां
 गणैः गणैः मन्थरतां स्मरतस्तस्य सुतरां जज्वाल मटना-
 न्तः । क्रमेण च भ्राम्यन् तृषातापाकुलः विन्ध्यपाट-
 मवाप्य निर्भरपानीय पीत्वा तहमूले यावत् उपाविशत्
 तावत् विन्ध्यस्य गुहामुखात् अटहास इव उन्नदन् सटाल-
 तिहस्तं हस्तुमुत्पपात । जपे च तस्मिन् गगनतलादाप-
 तितः कश्चित् विद्याधरः जवात् निपत्य असिना तं सिंह-
 द्विधा अकरोत् । अपृच्छत् समीपमागत्य तं भूपतिं राजन्
 कथमेता भुव प्राप्नोऽसि ? तदाकर्ण्य स राजा स्मृतिं लभ्या-
 त प्रत्यवदत् भद्र । विरहादिरविदितः सां विद्धि । ततश्च
 विद्याधरोऽब्रवीत् राजन् । अहं सायुधैः बहुभिश्चरुः पुरा-
 त्वत्पुरे न्यवसम् । ततः सेवया प्रार्थिना मया त्वया साहा-
 य्येन कर्त्तुं अहं प्रब्राजको भूत्वा वेतालसाधनात् विद्या-
 धरत्वं प्राप्नोऽस्मि । तेन च त्वां प्रत्यभिज्ञाय प्रत्युपकारा-
 र्थिना मया उल्लिङ्गं युवयं सिंहं व्याणादितः । साम्प्रत-
 त् त्वयुग्रं इति गृहीतनामास्मि । इति वादिनं तं राजा
 उवाच हृष्टस्त्ववादीत् हन्त स्मरामि तं मैत्रीं, सा धाय त्वया
 निर्वाहिता । तदिदानीं ब्रूहि कदा मे भार्यापुत्रसम-

गमी भावोति । इति तस्य वचः श्रुत्वा विद्याधरः विद्या-
 प्रभावेण विदित्वा प्राब्रवीत् राजन् । दृष्टायां विद्ध्य-
 वासिन्यां ते पत्नीपुत्री समाप्तासि । तत्तत्र सिद्धौ गच्छ,
 अहञ्च खं लोकं व्रजामि, इत्युक्त्वा तस्मिन् खेचरे खं गते
 राजा लक्ष्मिः शनैः तां विद्याधरिणीं द्रष्टुं समाययौ ।
 गच्छन्तञ्च तं नृप कश्चित् वन्यः महान् आधूतमस्तकः मत्तः
 करी करं प्रसारयन् अभ्यधावत् । तदवलोक्य स राजा
 श्चभ्रमार्गणं तथा अचरत् यथा स गजः तमन्वधावन् श्वभ्र-
 पतितः विषदमपद्यत । ततः स राजा अश्वशरार्तः व्रजन्
 उद्दण्डपुण्डरीकाक्षम् एकं महत् सरः प्रापत् । तत्र स्नात्वा
 पीत्वा च जलं जग्धमृणालः पादपतले विश्रान्तः क्षण-
 निद्रया जह्ने । ततश्च शृगयानिब्रुताः कतिचित् शवराः
 तेन पथा समागतस्त तत्रापत सुलक्षणं राजानं व्यतीक-
 यन् । दृष्ट्वैव ते देव्युपहारार्थं बद्ध्वा तत्क्षणमेव तं स्नासिनो
 मुक्ताफलाख्यस्य शवरराजस्य सकाशं निव्युः । सोऽपि
 शवरनराधिपं तं प्रशस्तम् उपहारं विविच्य विद्ध्यवासिन्याः
 मन्दिरं गगनर्षुः । दृष्ट्वैव च स राजा तां देवीं प्रण-
 मन् तदनुग्रहात् स्नानप्रसादाच्च तत्क्षणमेव स्वस्त्वन्धनः
 समभवत् । तदालोक्य अद्भुतं भत्वा च देव्यनुग्रहं स शवरा-
 धिपः तं बधादमोचयत् । इत्थं तृतीयादपमृत्युतः अप-
 क्रान्तस्य तस्य कनकवर्षस्य पूर्णं तच्छापवत्सरमभवत् ।
 तावच्च सा नागी पितृस्वसा सपुत्रां राज्ञीं मदनसुन्दरी-
 मुपादाय तत्रैवायात् । अवादीच्च तं राजन् । विदित-
 कुमारणापवा मया तवेतौ जायाएतौ युक्त्या स्वभवनं

शौत्वा रक्षितौ, तदिदानीम् इमौ प्रियासुतौ गृह्णा-
 यवना चीणशपः पृथिवोराज्यं भुङ्क्ते । इत्युक्त्वा त प्रणत
 कृपति सा नागो तिरोदधे । राजा च त भार्यामतागम
 स्वप्नमिव मेने । ततश्च राजदम्पत्योः चिरात् मिथः आश्लि-
 ष्यती' विरहक्लेश' मह हर्षवाग्भाष्युभि' निरगलत् । तत
 अनकवर्ष त दृष्टीपति प्रभु बुद्धा सुतामर्होऽपि शबर-
 राजः तस्य पादयोरगतत् । साश्च दक्षी जमयित्वा प्रवेश्य
 च निजोदितैकैकैतपचारैस्तु अजस्र अदूजयत् । अथ स
 राजा कनकवर्षे तस्य स्थितः दूतैः शहर देवगति' निजश्च
 चैत्य स्वपुरात् अनाशयत् । ततश्च आश्रितगरीणुकां प्रिया
 कन्दकसन्धौ हृत्प्रावृत्तश्चिरस्यवर्षनामधेयश्च अत पुरत
 विभास शशुर्बन्धुवर्षाचिन्त' तेन स्वपुरेण सुमन्दिन
 उचार । क्रमेण च कतिपयेर्वासरे मसृज' श्याशुर विदर्भ-
 जनपदाश्रय कुण्डिनास्य नगरमासाद्य तत्र स्वशुण्णि सुमन्
 त्तत' कानिचित् दिगानि मपुत्रदारः स्थितिमकरोत् । ततश्च
 इमैः स्व' कनकपुरे प्राप्य चिरादशेनात्सुकैः यौरवधूजन-
 नयनैर्निषीयमान इव मपुत्रकलत्र स्व राजप्रासादमदि-
 जत् उल्लस इव विगञ्जवान् तत्र च सर्वान्तःपुरमुख्या
 नयनसुन्दरीमभिषिच्य वडपट्टामकरोत् । अथ तया देव्य'
 सुतेन च तेन नित्यवद्वीक्ष्यः पुनरदृष्टविरहदुःख निष्कण्ठक
 अनकवर्षमशासत् । इत्थं मन्दिमुख्यात् गीमुखान् कति-
 गभिमां कागासाकर्ण्य' नरवाहनदत्तस्तया असङ्घारवल्
 लमे सुतरां तृतीये ।

षट्पञ्चाशत्तरङ्गः ।



अथ प्रियासखः नरवाहनदत्तः गीशुखाख्यातथा
 रुधया परितुष्टः कोपविलतं मेर्यं मरुभूतिमालोक्य तमनु-
 रञ्जयन् न्यगादीत् मरुभूते । त्वमपि एकां कथामाख्यातु-
 मर्हसि । ततः स मरुभूतिर्वाङ्मित्युक्त्वा परितुष्टेन चेतसा
 कथामेतां वक्तुं प्रचक्रमे ।

नेव । पुरासौत् कमलवर्णा नाम नृपतिः । तस्य कम-
 लपुष्पाक्षी नगरे चन्द्रस्यामी नाम ब्राह्मणः प्रतिवसति स्म ।
 तस्य सुमतः लक्ष्मीसरस्वत्योःसुताया विनश्यती देवमति-
 नाम मृदुर्गो भार्याभवत् । कालेन तस्यां तस्य विप्रस्य
 कुलनरकस्तनयः समजनि । यस्मिन् जात एव अन्तरीक्षात्
 वाणा समुद्वहत् यथा चन्द्रस्वामिन् । त्वया पुराऽथ नाम्ना
 मजापालः कार्यः । यद्य राजा भूत्वा चिरमही पाल-
 येषतीति । एतद्देववचः समाकर्ण्य स विप्रः महीतृस्वेन
 शङ्क त तनयं नाम्ना सहोपालमक्षरीत् । क्रमेण च त-
 - - - परिवर्द्धमानः सर्वाभुः शस्त्रास्त्रविद्यासु ग्राहितः
 सुधीर्ज्ञितश्चाभवत् । तदानीञ्च सा देवमतिः - - - यानि-
 यन्तो सर्वावयवानवद्यामेकां तनयामपूत । ताञ्च पिता
 चन्दावतोनाम्नीमकार्षीत् । क्रमेण तौ विप्रसुतौ पिह
 - - - मनि परिवृद्धिमापतुः ।

अथ तस्मिन् देशे रविरश्मिभिः शस्येषु विदग्धेषु दुर्लि-

कृतो महानुपप्लवः समपद्यत । राजा च मुक्तसत्पय
 नयराविधिऽपि समये अधर्मेण प्रजाभ्यः करान् आदा-
 प्रारभत । तदा च देवमतिरसौ ब्राह्मणी तं ब्राह्मणं चन्द्र-
 स्वामिनमवादीत् नाथ । आगच्छ, सर्वे वयं मत्पितृगृह-
 भ्रजामः, इह स्थिते अपत्ये एते विनश्येताम् । तदाकल्प-
 स विपः ब्राह्मणीं तामाह क्व प्रिये । दुर्भिन्ने गेहात् पला-
 यनं ब्रह्मत्यापं, तदेतौ बालकौ नीत्वा त्वत्पितृसङ्गति-
 स्थापयित्वा, अहं शीघ्रमेवास्मि, त्वमिहैवास्व । एवमुक्त्वा-
 भार्या तं स्मरन् एव स्थापयित्वा तौ च दारकौ गृह्णात्वा
 चन्द्रस्वामी तस्मान्नगरात् स्वगुरुरगृहं प्रति प्रतस्थे । गच्छ-
 क्रमेण त्रिचतुरैर्दिने, सूर्याशुतप्तसिकतां विशुक्लविरत्तुर्वा-
 क्रान्तिं महाटवी प्राप्य तृषातुरी बालकौ तत्र स्थाप-
 यित्वा तयोः कृते वारि अन्वेष्टुं किञ्चित् दूरमयामौत् ।
 वञ्चतश्च तस्य अग्रतः सिंहदंष्ट्राख्यः कञ्चित् श्वराधि-
 क्त्वादि काट्यीर्धेऽसानुगं प्रस्थितः समागयौ । स च भिक्षु-
 पतिस्तं जलाधिपं दृष्ट्वा पृष्ट्वा बुद्ध्वा च सन्नया धृत्यान् सप्त-
 चीदयत् प्राप्यतामयं जलान्तिजमिति । तदाकल्पं तन्-
 मृत्या दिवा लब्धाशयाः तम् ऋजुं चन्द्रस्वामिनं पत्नीं
 नीत्वा ब्रह्मकुर्वत । एव विवशश्च चन्द्रस्वामी नरोपहा-
 राय सुसयतमात्मानमवबुध्य अटवीगतौ निजौ दारकौ
 शूची च हा वत्से महोपाल । हा वत्से चन्द्रावति । कथं
 मया सूडेन अपटे मिहत्याग्रसमाकुले कान्तारे युवां परि-
 त्यक्तौ । आत्मा च चीरैर्कर्तितः, न चास्ति मे शरणम्
 इत्येवमाकन्दू स ब्राह्मणः व्योम्नि निविष्टदृष्टिः सन्निवार-

जपश्यत्, अथ दत्तं अहमिदानीं स्वप्नं विपद्दन्तारम् एव
 भाष्यते इति । एवमालोच्य स आदित्यमुपस्तीतुमुपचक्रमे ।
 हे प्रगपराकाशशायिन् ज्योतिषाम्पते । वाङ्माभ्यन्तरतमो-
 नुत् देव । तुभ्यं नमोऽस्तु । त्वं त्रिजगद्ग्रापी विष्णुः, त्वं
 सर्वश्रेयसामाकरः शिवः, त्वं शुभं जगत् विचेष्टयसि, त्वं
 परमं प्रजापतिरसि । तव अप्रकाशे एतौ चन्द्राग्नी प्रकाशे
 तामितीव दयया तयोः न्यस्तात्मतेजसे तुभ्यं नमः । त्वयि
 अभ्युदिते रक्षासि विद्भवन्ति, दन्ववः पलायन्ते, गणिनश्च
 प्रमोदन्ते । हे त्रैलोक्यैकाग्रदीप । तन्मां रक्ष, इदं
 दुःस्वप्नकारं विन्द्याय, आशु दयां कुरु । इत्येवमभिष्टु-
 वर्तौऽस्य चन्द्रवार्पिनः पुरतः सहसा गगनादुच्चचार वाक्
 हे चन्द्रवार्पिन । तृष्टोऽस्मि ते, नैव त्वं बधमाप्ससि, मम
 प्रसादात् तं दुःस्वप्नमङ्गमो भविता । इत्युक्तो दिव्यवाचः
 चन्द्रवार्पि तन्न जातइस्यः शवरोपाहतस्नानभोजन-
 स्तस्थो ।

एतस्मिन् दशसरे कश्चित् सार्यधरो नाम महान् सार्य-
 वाहस्तेन पथ्या समगच्छन् तं महीपालं चन्द्रस्वामितनयं
 भगिन्या चन्द्रावत्या युतम् अरख्यग पितर्यनागते शोक-
 विधुरम् अशुभशङ्किनमाससाद् । पप्रच्छ च कौ युवा
 किमर्थमिहागतां, कथञ्च युवयोरीदृशी समवस्थेति । अथ
 ताभ्यां खलुत्तान्तमाख्यातः स वणिक् तादाश्लास्य सुलज्जणी
 च दृष्ट्वा स्व देगमनैघ्रीत् । तत्रासी महीपालः बाल्येऽपि
 अग्निक्रियायां निरत आसीत् ।

एकदा तस्य वणिजः पुत्रस्नेहेन तौ पालयतः सद्मे

तारापुरनिवासिनः रीतोवर्धनामकस्य वृत्रमेतौ अनन्त-
 ख्यातो नाम सार्धवाहस्य मखा द्विजः हस्त्यखपदातिभिः
 सह कार्यार्धमागतः । स तु कियन्तं कालं विश्रम्य तत्र
 तं महीपालं शुभाकृतिं जपान्निकार्यादिनिरतं दृष्ट्वा
 वृत्तान्तं परिपृच्छ्य विदित्वा च सार्धवाहमुखात् तयोः
 सवर्णतां बभूवुः सार्धवाह तौ अपत्यार्थीं ययाचि । अयं तेन
 वैश्येन दत्तौ तौ दारकौ गृहीत्वा सः अनन्तदामो
 तारापुरं गच्छति । तत्र तेन मल्लिणा पुत्रीकृतं स महीपाल-
 स्तस्यैव भवने खल्ला सह अवात्सीत् ।

अत्रान्तरे स भिह्वपतिः सिद्धद्वयः तं बडं चन्द्रस्वामिन-
 मित्य तस्यामिव पल्लगामभाषत ब्रह्मन् । मया खल्ले भग-
 वता सहस्रभानुना समादिष्टोऽस्मि, यथा भवान् सपूज्य
 भोक्तव्यः, नैव हन्तव्यः, तदुत्तिष्ठ, ययेच्छ ब्रज इत्युक्त्वा
 बहून् सुक्ताफलसृगमदादीन् आनुयात्रिणांश्च दत्त्वा तम-
 सुञ्चत् । अयं सुक्तं स चन्द्रस्वामी इतस्ततो गविप्रयत्नं अनु-
 जायुत तं महीपालमवच्छ्रितः अलङ्घ्वा भ्रमन् सागरतटे
 जलपुरं नाम पुरं प्राप । विवेश च अतिश्रिभूत्वा कस्य-
 चित् गृहिणो गृहम् । तत्र चातिशयेन सुसत्कृतं तं चन्द्र-
 स्वामिनं वृत्तान्तं परिपृच्छ्य स गृहपतिस्तमब्रवीत् ब्रह्मन् ।
 कनकवर्माख्यं कश्चिद् बणिकं अतीतिषु दिनेषु जहागात् ।
 तेन चाटव्यां खल्लसहितः कश्चित् ब्राह्मणदारकः प्राप्तः,
 आगतश्च तौ सुभय्यौ दृष्ट्वा चादाय इह नारिण्यलज-
 हीपि तेन तु तयोर्नामनी नीति । तदादकर्ण्य तानिव
 नामकाविति चिन्तयन् स चन्द्रस्वामी तं हीपवरं गच्छति

न्निमज्जते । अथ कथञ्चित् रात्रिमतिवाञ्छ्य नारिकीलं
 प्रयास्यता केनचित् निरुवर्ध्या नाम बणिजा सह सङ्ग-
 तिमकार्षीत् । तेन च सहायेन यानपात्रं समारुह्य स
 चन्द्रस्वामी सुतस्नेहात् तदेव द्वीपमगात् । तत्र गत्वा
 पृच्छन्त तं सर्वे बणिजः समञ्जुवन् कनकवर्ष्माख्यो बणिक्
 अत्रागत आसीत् । अधुना तु सुरूपी अरुणप्राप्तौ द्वी-
 द्विजदारकी गृहीत्वा कटाहद्वीपमगमत् । तदाकण्ठ-
 स विप्रः दानवर्ष्माख्येन गच्छता बणिजा सह कटाहद्वीप-
 सम्यगात् । तत्रापि स विप्रः त बणिजं कनकवर्ष्माणं ततः
 द्वीपात् कर्पूरद्वीपं गतमश्रीषीत् । एव क्रमेण बणिग्भिः मह-
 तत्तत् कर्पूरवर्गमिहलादिक द्वीपं गत्वापि तं बणिज
 न प्राप । ततश्च सिंहलद्वीपे शुश्राव तं बणिज निज देश
 विलकृटाभिध गतम् । अथ कोटीश्वराख्येन केनचिद्
 बणिजा सम चन्द्रस्वामी तत्पतेन संसुत्तीर्णवारिधिः
 चित्रकूटमगच्छत् । प्रापञ्च त बणिज कनकवर्ष्माणं
 तत्र । आख्यञ्च तस्मै स्वीदन्तं पुत्रससुत्सुक्तः । ततः
 कनकवर्ष्मा ज्ञातार्तिस्तस्य दारकी दर्शयामास उवाच एतौ
 नया अरुणत समानीतौ इति । चन्द्रस्वामी यावत् तौ
 वीक्षत, तावत् तौ तदीयौ न, अन्यौ कौचन इति बुद्ध्या
 वाष्पशोकात्तौ निराशश्च विललाप हा इयद् भ्रान्तापि मया
 नासादितौ दारकी धाना कुप्रभिवशा मे दर्शिता, न च
 पूरिता, मिथ्यैव दूरादूरं भ्रामितोऽस्मि । इत्येव बहु विलपन्
 चन्द्रस्वामी तेन कनकवर्ष्मणा जन श्लाभितः । तत्रासीत् य-
 ख्यं भुव भ्रमन् आत्मजौ न पाप्माभि ततरेव । ते शरीर

सागरान्भसि । इत्युक्तवन्त त कोऽपि ज्ञानी समभ्यधात्
ब्रह्मन् । नारायण्याः प्रसादात् आत्मजौ प्राप्स्यस्विव, ब्रज ।
तदाकर्ण्य सम्यहृष्ट भास्वरानुग्रह स्मरन् वरिष्ठ्य वृजित-
स्तस्मात् पुरात् प्रायात् । ततः क्रमेण अग्रहारान् ग्रामान्
नगराणि च चिन्वन् प्रांशुसहाद्रुम मन्वारण्यमाससात् ।
तत्र रात्रि क्षपयितु फलाम्बुभिर्वृत्ति विधाय सिंहव्याघ्रा-
दिशङ्कया तस्मिन् महात्समारुह्य तस्यै ।

निशीथि समनुप्राप्ते अनिद्रः स तरोरधरात् महानारा-
यण मुख्यं माह्वज्ज भैरवप्रतीक्षया समागतसपश्यत् । ताञ्च
भातरः चिरयति कथमथ्य देव इति नारायणीजपृच्छन् ।
सा तु लहास न विनपि प्रत्यज्जवेत् । अथ निर्वेषपृष्टा
ताभिः सा प्रत्यवादीत् सख्यं । यद्यपि लज्जावहमेतत्
तथापि युष्माकमाग्रहात् वच्मि ।

अस्ति सुरपुराख्ये पुरे शूरसेनो नाम राजा । तस्य
विद्याधरी नाम ख्यातरूपा आत्मजा वक्षते । तेन च
राज्ञा प्रदेयाया कन्यायाश्चास्या रूपसम विशलाख्यस्य
नृपतेस्तनयः प्रभाकर श्रुतः । अथ तस्मिन् रात्रि ता कन्यां
तस्मै दित्सति तेनापि विमलेन रूपवानुरूपा सा श्रुता ।
ततश्च स विमलः दूतमुखे त शूरसेन तत्पूर्वो विद्याधरीं
स्वपुत्रार्थे अयाचत । शूरसेनश्च तत्श्रुताय प्रभाकराय
यथाविधि तां कन्यामदात् । ततः सा विद्याधरी विमल-
पुराख्यं श्वाशुर पुरमवाप्य भर्त्रा सम निशिश्यनीयमगात् ।
तत्र सा यावत् सुप्त पति प्रभाकर निरीक्षते तावत् त नपु-
रकसपश्यत् । दृष्ट्वैव हा हतास्मि, कथं मया श्रेष्ठः पति-

लब्ध इति शोचन्ती कथञ्चित् तां रात्रिमनयत्, प्राहिणोच्च
 प्रातः पित्रे लेखम् नपुसकाय अह त्वया अनन्विष्य कथ
 दत्तेति । स तु शूरसेनः त लेख वाचयित्वा विमलेनास्त्र
 वञ्चितश्छद्मनेति क्रुद्धः विमल प्रति यदह त्वया नपुसकाय
 स्वसुताय व्याजात् सुतां दापितः, तत्फलं भुङ्क्ष्व, पश्य,
 त्वामचिरात् निहन्मि इति लेखेन सन्दिदेश । विमलोऽपि
 त लेखमधिगम्य मन्त्रिभिः विष्टय्य दुर्जये तस्मिन् शूरसेने
 कञ्चिदपि नोपायमैचत । ततस्तु विमल लिङ्गदत्ताख्यो
 मन्त्री सप्तम्यधात् देव । अस्मिन् एव उपायः तद्गणतः पतां
 देवः श्रियसे । अस्ति स्थूलशिरा नाम यक्षः । तस्याह मन्त्र
 वेद्मि, येन आराधितोऽसौ इष्टवरं ददाति । तेन च
 मन्त्रेण सायमत यक्षमाराध्य पुत्रार्थं लिङ्गं वाचस्व, सद्यश्च
 विश्रहः शास्यतु । इत्युक्तो मन्त्रिणा असौ विमलस्त मन्त्र-
 मादाय सुतार्थं लिङ्गपात्रये त यज्ञमाराध्य अयाचत ।
 यत्ने च तद्द्वारादिनप्रसन्नेन दत्तस्त्रलिङ्गस्तत्सुतः प्रभा-
 करः सद्य एव पुमान्भूत्, यक्षस्तु नपुसक एव तस्थौ । अथ
 सा विद्याधरी त प्रभाकर सद्यः पुमांसं दृष्ट्वा तेन पत्या
 अवाप्तरतसौख्या व्यचिन्तयत् कथमह भ्रान्ता, न मे भक्तो
 नपुसकः, पुमानिवैप सुभगः, तदस्य मया वृथा विज्ञानना
 कृता, इत्यालोच्य तमेवार्थं पुनर्लिखित्वा लज्जिता पित्रे
 लेखं प्राहिणोत् स च तेन शर्ममथजत । एव वृत्तान्तं
 ज्ञात्वा अथ दुपिनेन भैरवेण देवेन स स्थूलशिरा यक्षः
 आनाथ्यं गतः यतस्त्वया लिङ्गत्वागिनं षण्डत्वमाश्रित ततः
 त्वमाजीव षण्ड एव भव, सोऽस्तु प्रभाकरः पुमान् । एवं

षट्पञ्चाशत्तरङ्गः ।

भैरवोऽपि ननु सकीभूतः अथ दुःखभाक् प्रभाकरश्च पुनर्भूतः
भूतः सुखाय भागी समजायत । तदेतेन व्यापारिण देवस्य
भैरवस्य आगमने मनाक् विलम्ब' सञ्जात' शीघ्रमेव
आगत त विजानीत । एव यावत् नारायणी देवी मधुर
ताः प्रब्रवीति तावदेव चक्रे श्वर, स देवो भैरव, तत्र समा-
ययौ । स ताभिर्मातृभिः समुपचारेः सम्पूजितं क्षणं ताण्ड-
वेन नृत्यन् ताभिर्प्रीणित्वाभिरत्नोदत । तत्र सर्वं तद्गुण-
'सिद्धि'दत्त' मी व्यलोकयत् नारायणशैकां दासीन् ।
सा च दासी तमेक्षत । देवाश्च तौ तदा अन्यान् साभि-
लाषी समभूताम् । नारायणी च देवो तौ तथाविधौ
विवेद । अथ गते तस्मिन् देवे भैरवे मातृसहिने सा नारा-
यणी विलम्ब पादपस्थं त चन्द्रस्वामिनमाह्वयत् । ततः सा
अवरुह्य समुपस्थित त ताञ्च दासीं पप्रच्छ कश्चिदन्यान्य-
मभिलाषीऽस्ति वामिति । अहन्तु एतां दासीं तं ददामि,
युवां निर्वृती भवतम् । तदाकर्ण्य साऽब्रवीत् देवि । यद्यपि
चञ्चल मनो मां हणहि, तथापि परकीया न सृशामि, ममेव
प्रकृतिः, तदेतत् कायिकं पाप नाचरणीयमित्यूचित्रांस त
धीर विप्र' देवी नारायणी जगाद् वल्ल । प्रीतास्त्रि तौ
वचसा, भैरवश्चाय सुप्रीत', शीघ्रं पुत्रादीनाम्प्राप्ति, इदञ्च
अज्ञानमुत्पन्न मया दत्तं गृहाण इत्युक्त्वा सदासो सा तिर्ग-
दध । स च चन्द्रस्वामी प्राप्तोत्पलः तस्यां रात्र्यां व्यतीताया
ततः प्रस्थितः भ्रमन् क्रमेण तारापुर नगरं प्राप यत्रास्य
पुत्री महीपालः सुता च चन्द्रावती व्यतिष्ठत । तत्र गत्वा स
विप्रः तमनन्तस्वामिनं विप्रं मन्त्रिणम् अतिथिप्रियं श्रुत्व

भोजनार्थं तस्यैव गृहद्वारि उपस्थाय आत्मानमतिथिं न्यवे-
दयत् । स च मन्त्री प्रतीहारैरावेदितान्तः प्रवेशितं विहां-
संतं दृष्ट्वैव भोजनाय न्यमन्त्रयत् । अथ निमलितश्चन्द्रस्वामी
तत्र पापहरम् अनन्तऋदाख्यं सरः श्रुत्वा स्नात् तत्र समभ्य-
गात् । यावच्च स स्नात्वा तस्मादागच्छति तावत् तत्र नगरे
हा कटशब्दमश्रुणोत् । तत्कारणञ्च पृच्छन्तं तत्रस्थां
जनोऽवदत् इह महीपालो नाम कश्चिद् ब्राह्मण पुत्रः
स्थितः । स खलु सार्यधरेण सार्यवाहेन अटव्याः प्राप्तः ।
स च सुलक्षण इति कृत्वा मन्त्रिणा अनन्तस्वामिना
अपुत्रेण त सार्यवाह याचित्वा सभगिनीकः इहानीतः,
पुत्रीकृतश्च पर प्रियत्वमगाच्च तारावस्त्राख्यनृपतेः । स
चाद्य कालसर्पेण दष्ट इति पुरे महान् हाहारवः श्रूयते ।
गदाक्रान्तं स एव मे पुत्र इति चिन्तयन् त्वरित मन्त्रि-
गृहनाययी, ददर्श च तत्र सर्वैः परिजनैर्वृत तथाभूत
सुत सुताञ्च । दृष्ट्वैव स हस्तस्य देवीदत्तागदोत्पलः भृश-
मनन्दत्, अन्तीकथत्र तत् नीलोत्पलं महीपालस्य नामा-
याम् । तेन तस्य गन्धेन स महीपाल सहसा सुप्तोत्थित
इव निविष्टः सगुदतिष्ठत् । सर्वश्च सराजकः जनः पुरे
तस्मिन् महोत्सवमकरोत् । तदानीं चन्द्रस्वामी न मनुष्यः,
कोऽपि देवांश इति अनन्तस्वामिना मन्त्रिणा पौरैः राज्ञा
च बहुभिर्धनैरपूज्यत । स च तत्र मन्त्रिसङ्घनि सुसत्कृतः
सुत सुताञ्च पश्यन् सुखमतिउत् । त्रयश्च ते पुत्रदुहित
पितरः परस्परं परिज्ञायैव तूष्णीं तस्युः, न हि कार्या-
र्थिनो नराः अकाले अभिव्यक्तिं कुर्वन्ति ।

अथ तारावस्थां नृपतिः गुणाङ्कयचेताः तस्मै महौ-
पालाय बन्धुमतीं नाम सुतां राज्यार्जेन समं प्रादात्,
अथात्र अनन्यपुत्रतया तस्मिन्नेव सुखी राज्यधुरां कल्पाम्
स महौपालः मन्त्रराज्यं तं चन्द्रस्वामिनः पितरं प्रख्यात्
स्वामनुजाञ्च सदृशाय गुणशीलसम्पन्नाय दत्त्वा यथासुख-
मभ्यात् ।

एकदा पिता चन्द्रस्वामे तं चैरभ्याप्तं पुत्रं । एहि
ने जातुरानयनार्थं रुद्रेण गच्छाव । सा हि राज्यस्य वा
विज्ञाय कथं विसृतांस्ति चिरदुःखिनीति आत्मानमवमत
भयमाना क्रोधेन जातु त्वां शपेत् । नातापिबोर्मन-
मीडासु उक्तासु न जन्तु सुखमश्नुते कदाचित् । तदन्-
तान्तनीं वशिष्कुतुम्भया शृणु ।

सुवासीत् धञ्जलाख्ये पुत्रे चक्रो नाम वशिष्कुपुत्रः । स
क्रमाच्चित् पित्रोरनिच्छत्योः वशिष्ठ्याश्च स्वर्णहीणममात्
अनेन पद्मभिरव्यैरुपास्त्रितमहाधनं, रत्नपूरितं धानमा
स्यात् समुद्रपथमाश्रयत् । क्रमेण अस्यावशीदगन्तव्यं वशिष्ठीं
महता महाप्रातवर्षेणा पुत्र इत्युदः उक्त्वन् उदतिष्ठ
पितराववमत्य किमेव निर्गतः इतीव क्रोधात् तस्य वचनं
तेनैव दुःखान्तस्तरङ्गाः । तत्रस्थाः क्रोडपि तीर्थैर्हताः
रूपर लकरैर्भक्षिताः, चक्रम् वशिष्कुमतः स्थायुषी बलान्
मेव प्रति वीचिभिर्निक्षिप्तः । तत्रस्थबावशः स स्वप्न इव
रोडासिताकृति पाशहस्तं पुरुषमेकं ददर्श । तेन पुरुषेण
बन्धुत्वेच्छित् पाशवेष्टितः स चक्रं दूरं सिंहासनस्थेन केन-
चित् पुरुषास्थितां सभां नीतः । ततश्च तस्य सिंहासन-

स्यस्याज्ञया तेन पाशभृता पुरुषेण स वणिक्तनयः लीह-
मये गेहे न्यवेश्यत । तत्र स चक्रः कमपि पुरुषं मूर्ध्नि तप्तेन
लीहेन अनिश भ्रमता चक्रेण अन्तःपीड्यमानमपश्यत्,
अपृच्छच्च कस्त्वं, केन च दुष्कृतेन तवेदृशी गतिरिति । स
प्रत्यवदत् ग्रह खड्गी नाम बरिष्क । पित्रोर्वचः मया न
हृत, तेन च क्रुद्धी ती माजशपतां यदावां सन्तमलीहचक्र
वत् दुर्वचगा दुनोषि तदीदृश्येव ते यातना भविष्यतीति ।
इत्युक्त्वा विरती ती रुदन्त माजवीचतां मा रीडीर्वत्स ।
एकमेव मास ते ईदृशी पीडा भवितेति । तदाकण्ठं अहं
विप्रना । शुचा तद्धिन , यामाप्रित निशि स्वप्न इव समा-
गत भ्रमं पुरुषमेकं नन्द । तेन च पुरुषेण कलादस्मिन्
लीहमये अहं निक्षिप्तः, न्याजश्च मे मूर्ध्नि प्लवत्तचक्रमिदम् ।
इदमेव यातनयापि पितृशापान् मे प्राणा न यान्ति, स च
भाजोऽय सम्पूर्णः, न चाहं मुच्ये अस्या आपद् इति ।

एव वादिन खड्गं स चक्रं नजपोऽपि नन्द । सथापि
अर्धस्तराभया प्रवसता पित्रोर्वचः न कृतम् । ती च प्राप्त
ते वित्तं नह्यतीति मां शपतः स्व । तेन समग्रं द्वीपा
न्तराल्कित मे वित्तं सागराभसि निमग्न, तदल मे जीवि-
तेन, देहि मे शिबसि पत्रापीनत्, व्यपेतु ते शप इति ब्रुवति
चक्रे महमा दिव्या वाणी अश्रूयत । खड्ग । मुक्तोऽसि त्व
भापात्, चक्रस्यास्य मूर्ध्नि चक्रमेतदर्पय इति । तदाकण्ठे
रुनापि अदृश्येन भूतेन चक्रशिरसि न्यस्तचक्रं स खड्गं
पितृशपमेवानौयत । आसीच्च तत्र पुनरनुलङ्घितपितृ-
श्रासनं । चक्रसु शिरसि तत् चक्रमादाय एवमभ्यधात् ।

यापिनोऽपि तत्तत्पातकेभ्यो मुच्यन्ताम्, एतत्तु चक्रम्
 आपापक्षयं मे सुधिं भ्राम्यतु इत्युक्तवन्तं तं धीरमत्वं
 नभःस्थिता देवाः पुष्पवृष्टिसुचः परितुष्य एवमब्रुवन् माधु
 महासक्तः साधु अनया करुणया ते पापं शान्तं ब्रज
 विम्वक्षु ने अजय भविष्यतीति । एवमभिहितवत्सु देवेषु
 चक्षुः तत्क्षणात् चक्रस्य शिरसः काप्यदर्शनं जगाम
 एतश्च विद्याधरकुमारः सहस्रोपेत्य तुष्टेन इन्द्रेण प्रेषितं
 मन्त्राद्यैः यज्ञविषयं दत्त्वा तं चक्रम् अङ्गि कृत्वा धवलानिधं
 नक्षत्रं प्रापयामास । सोऽपि चक्रं पितृरन्तिकमेव
 इत्युक्तानन्तरं स्वहस्तान्तं यथावदाख्यत् । चन्द्रत्वामी पुत्रं
 कृत्वा साकल्यवशात्कृत्य पुनरवदत् पुत्रः । विना नाना-
 तित्तरी धनं प्रापयत् तद्वक्तितु कामधेजुस्तवाप्येतां क्रयां
 शृणु ।

आसीत् पुरा कोऽपि महातपा वनवासी मुनिः -
 अदाचित् तदृच्छायीषविष्टस्य तस्यापरि वलाकैका पुरीष-
 सुत्नसर्ज । स च क्रुद्धस्तं ददर्श । दृष्टमात्रैव सा वलाका
 भस्मसादभूत् । ततश्च स मुनिः तपःप्रभावादहङ्कारजाप-
 यत । एकदासौ मुनिः ज्ञापि नगरे एकं ब्राह्मणगृहमेव
 तद्गृहिणीं भैक्षमयाचत । सा तु गृहिणी पतिव्रता
 प्रतीक्षस्व कर्णं यावद् भर्तुः परिचर्यां समापये इति त
 न्जिगात् । ततश्च त कोपदृष्ट्या वीक्षमाणं निरीक्ष्य सा
 विहस्य अश्रुभाषत मुनिः । नाहं वलाकेनि । तदाकर्णं
 मुनिरद्भुतमन्यमानः समुपविश्य एतत् कथमिव ज्ञातमनया
 इति चिन्तयन् तत्र तस्मै । ततश्च सा साध्वी आदौ अग्नि-

कार्यं ततः भर्तुः शुश्रूषां कृत्वा भैक्षमादाय सुनिरन्तिक-
नाजगाम । स च मुनिर्ब्रह्मलिखामवदत् कथं त्वया
अनन्यगीचरो वलाकावृत्तान्तो ज्ञात इत्यतो ब्रूहि, ततो
भिक्षां ग्रहीष्ये इत्युक्तवन्तं तं सुनिं सीवाच मुने । न भर्तृ-
भ्रिवाया अपरं कञ्चन धर्मं करोम्यहं, तेन तवसादेन मे
एतादृशं विज्ञानम् । किञ्चितः धर्मव्याधाय कञ्चन मांस-
विक्रयिणं गत्वा एतत् पृच्छ, ततस्ते श्रेयः, निरहङ्कारश्च
-दिच्छेति एवं सर्वविदा पतिव्रतयाभिहितः गृही-
तातिथिसत्कारस्तां प्रणम्य स मुनिस्तस्माद् गृहात् निर-
गात् ।

अथेद्युः स मुनिः सन्निवृत्तं तं धर्मं विपणित्य
मांसानि विक्रीणन्तमुपगच्छत् । धर्मव्याधय दृष्ट्वैव त
अनिवृत्तान् ब्रह्मन् । किं पतिव्रतया तथा वक्तुं प्रेषितः ।
तदाकार्यं स मुनिर्विस्मितस्तं धर्मव्याधमादीत भद्र ।
मांसविक्रयिणस्ते कः प्रमीदृशं विज्ञानम् ? इत्यभिहितवन्त
तं सुनिं धर्मव्याधी निजगाद् ब्रह्मन् । अहं मातापितृ-
भक्ताः, तौ हि मम परायण, तयोः सपितृयोः स्वामि,
भोजितयोः भुञ्जे, शायितयोश्च शये, तेन मे एतादृश
विज्ञानम् । अन्यहतानाञ्च मृगादीनां जांसानि स्वधर्मं
इति वृत्त्यर्थं न तु अर्थलालस्येन विक्रीणि, उच्यते । ज्ञान-
विक्रमहङ्कारम् अहं सा च पतिव्रता नैव कुर्वः, तेनैव
हेतुना आवयोरीदृशं निर्बाधं ज्ञानं तस्मात्त्वमपि अहङ्कारं
मुक्त्वा स्वधर्मं चर, येनाशु परं श्रेयोऽवश्यं गच्छेति । इत्येव-
मनुशिष्टस्तेन धर्मव्याधेन स मुनिस्तद्गृहात् गत्वा तस्य धर्म-

श्लाघ्य सर्वा क्रियामवलोक्य परितुष्टः वनमगान्, प्रवा-
पञ्च तदुपदेशात् सिद्धिम् । तावपि पतिव्रताधर्मव्या-
मर्द्धर्षचर्यया परमां सिद्धिं गतौ । पतिव्रतानां पितृपर-
णाञ्च एव प्रभावः, तदेहि वत्स ! दर्शनीत्सुका मातर-
सम्भावय । एव पित्राभिहितः स महीपालः मातृदर्शनीत्सु-
मुकः स्वदेशात् गन्तुं प्रलपद्यत । ततश्च धर्मपित्रे अनन्त-
स्वामिने मत् सर्वं निवेद्य तस्मिन् निजित्तराज्यभारं पित्र,
सह निरि प्रायान् । कस्मात् स्वदेशं दर्शनीत्सुकां जननीञ्च
देवमतिं प्राप्य प्रधुरिव जीजिह्सां समाजन्दयत् । तत्र
च वाग्द्वन्द्वप्रकृतं कञ्चित् कालं तावत् इत्थान्तास्यायित्वा
च पित्रा सह तस्थौ ।

तत्रैव तत्र तगरपुरे सा राजकन्या महीपालाया
शुभ्रानि निशायाजवसनायां सुता व्यवुध्यत । दृष्ट्वा च
पतिं क्षाधिं वत विरहातुरा ज्ञापि प्रासादादिषु रति
गातभत, व्यलपञ्च दिगुणीकृतहागेण वाष्पेण रुदती मृत्युः
मुखमभिकाङ्क्षन्ती सकरणम् । अथ मन्त्री अनन्तस्वामी
ता प्रबोध्य समाशासयत् पुत्रि । स ते प्रिय, दाम्नि
कार्णार्थे, शीघ्रमेत्यामि इति स्वैरमुक्त्वाैव गतः, तस्मा शोक
कथा इति ! एवमुक्त्वा सा कथमपि हृतिमलभत । ततः
सा भर्तुः प्रवृत्तिविज्ञानाय देशान्तरागतान् द्विजपुङ्गवान्
दानैः सदा समपूजयत् ।

एकदा सा दूरागतं सङ्गमदत्ताभिर्धं कञ्चिद् द्विजम्
अभिज्ञाननामनी उक्त्वा भर्तुर्वार्त्तां पप्रच्छ । ततः स
द्विजः प्रोवाच नैवविधो मया दृष्टः कञ्चित्, तथाप्यत्र नैव

त्वया चष्ट्या भवितव्यं, चिरादभीष्टसंयोगः शुभेन कर्मणा
सम्पत्स्यते, यच्च मया आश्चर्यं दृष्टं तदाकर्णय तव कथ-
यामि । अह तीर्थानि परिभ्रमन् एकदा हिमाद्री मानस
सरः अध्वगच्छम्, अपश्यञ्च तत्रादर्शं इव मणिमयं गृहम् ।
ततश्च अकस्मात् खड्गपाण्डुरिकः पुमान् दिव्याङ्गनापरिवृतः
तत् सरस्तीरमध्यारीहत् । तत्रोद्यानि स ताभिः सुरसुन्द-
रीभिः मधु पिबन् अक्रीडत् । अहञ्च दूरात् सकौतुकं
पश्यन् अस्तचित एव तत्रातिष्ठम् । तावच्च कुतोऽपि तन्न
कश्चित् सुभगः पुरुषः समागात् । मया च मिलिताय
तस्मै तत् सर्वं यथादृष्टमाख्यातम् । दर्शितश्च सह दिव्या
ङ्गनाभिः स पुमान् तस्मै । तद्वद्वैव स स्वहृत्तान्तं मां समा-
चख्यौ ।

अहमापि त्रिभुवनाख्ये पुरे त्रिभुवनाधिपः राजा ।
तत्र मे कश्चित् पाशुपतः सुचिरं सेवां व्यधात् । स तु खैरं
कारणं परिदृष्टः मामभ्यधात् राजन् । विलम्बं साधने
मे सहायकं कुरु, मया च तत् प्रतिपन्नम् । ततो मया
सहामौ पाशुपतं निशि अरण्यं गत्वा विवरं प्रकटीकृत्य
मामन्नवीत् वीर । प्रविशात्र त्वं पूर्वं ततश्च खड्गं प्राप्य
निर्गल्य च मामपि प्रवेशयेः इत्यत्र समयः क्रियताम् ।
इत्येवमुक्तस्तेन अह तेन सह समयं कृत्वा विवरं प्रविश्य
एक दिव्य रत्नमय गृह व्यलोकयम् । ततः सहसा निर्गल्य
कापि सुराङ्गना प्रधाना प्रेम्णा मामन्तःपुरं प्रवेशयत् ।
प्रादाच्च खड्गम् । सर्वसिद्धिप्रद एष खड्गः खगतिदायी च,
रत्नैर्न यत्नत इति वादिन्या च तथा सह तत्र सुखमवसम् ।

शच्छति च कानि खड्गहस्तोऽहं स्मृत्वा निर्गम्य तेन विवर्णा-
 मं पाशुपत तस्मिन्नसुरपुरे प्राविशयम् । अहं तथा प्रथमं
 द्विष्टया सपरिजनया कन्यया सह स च पाशुपतः द्विष्टि-
 यया सपरिजनया कन्यया सह सुखेन तत्र न्यवसानम् ।
 एकदा पानमत्तस्य मम हस्तात् स पाशुपतश्चलात् खड्ग-
 ह्वेत्वा निजहस्तगमकरोत् तस्मिन् हस्तस्थिते खड्गे स
 प्राप्तमहासिद्धिं ज्ञात्वा समादाय तस्मात् विवर्णा-
 निष्कास्य बहिः प्राञ्जितः ततो द्वादश वर्षानि तस्मिन्
 विलसुखे कदाचित् स सिद्धिर्दृष्टिः स्थितमया, अद्य त-
 सोऽयं शठः महृष्टिपथे पर्ययदैवानुरकन्यया क्रीडन् गिर-
 तितः । हे देवि राजन्सन्निभुवनाभिध, राजा इदमेव
 सां वक्ति तावत् स पाशुपतः पानमदात् जिद्रामवा-
 स च राजा सहसा सुखस्य तस्य हस्तात् खड्गं तमग्रहीत्
 गपद्द्विष्यं प्रभाञ्जम् । ततस्तु पाशुपत पादप्रहात-
 प्रवीर्य निरभर्क्षयत्, केवलं नावधीत्, प्राविशच्च सपरि-
 च्छदया तयानुरकन्यया सिद्धेयव स्मृत्तिमत्या सह त-
 न्कसुरसदनम् । स च पाशुपतः सिद्धिश्च परं कष्टं ज-
 ष्यत । एष कृतज्ञाद्विरलिङ्गार्थं अपि ध्रुव विनश्यन्ति हि
 एतत्साक्षादवली कश्यपिहागतः, तद्देवि । अवश्य-
 मिव ते त्रिभुवनक्षेत्रे प्रियतमो भविता न हि शुभहृद-
 यीदति इति श्रुत्वा त्रिजगदन्तु सा बभ्रुमती परं परि-
 लीषं ययी चकार तं विष्टं जहृधनं दत्त्वा कृतार्थम् ।

अपरिद्युश्च अपूर्वः काश्चिद् द्विजः अतिदूरतत्तवाग-
 तश्च बभ्रुमती कथितनासाभिज्ञाना भर्तुः वार्त्तां पश्यन्-

च्छत् । सोऽप्यवादीत् देवि । न मया स तव भर्ता दृष्टः
 कापि, किन्त्वहम् अन्वर्थः सुमना नाम अद्य ते गृहमागतः,
 तदाशु ते सीमनस्थं मे गनः कण्ठ्यति, ईदृशी सीमनस्थे
 चिरविस्त्रिषिणामपि संयोगी भवत्येव, तदत्र कथामेतां
 कथयामि श्रूयताम् ।

पुरासीत् नलो नाम निषधप्रियतनुर्नृपतिः । यस्य
 रुण्णिव विजितः कामो = नलः, = कोऽपि त्रिषु-
 गरिर्नैवाग्नी तनुमजहात् । तेषाञ्जनदारिण्यं विचिन्वता
 दमयन्तीति भीमस्य विदर्भापिप्लोः पुरा सुन्दरी अ-
 याधि । भीमेनापि धर्मं विचिन्वता तेषु गता नला-
 दपरी राजा खलुहितुः सट्टशः न दृश्ये । तत्रापरि दम-
 यती जलक्रीडार्थं सरीवर्भेकजघातरत् । तत्र कमपि
 राजहंसं दृष्ट्वा दृष्ट्वा क्रीडार्थं क्षीत्तरीया बबन्ध । स
 बद्धस्तां दिव्यहंसः दिव्यया गिरा समब्रवीत् राजपुत्रि ।
 ते महान्तनुपकारं करिष्यामि, विमुञ्च माम्, अस्ति नैषधेषु
 नलो नाम राजा, यं हि सदगुणैर्गुणैर्मिताहारमिव हृदि
 दिव्याङ्गनाः सततं वहन्ति । तस्य त्वं सदृशी भार्या, स च
 तव सदृशः पतिः, तदत्र योग्यसंयोगी अहं शुभयोः काम-
 दूतो भवामि । तदाकर्ण्य सा दिव्यहंसं तं सत्यवादिनं
 मत्वा एवमसु धृति वादिनी तममुञ्चत् । अगदच्च न मया
 अन्यः नलात् वरणीय इति ।

ततश्च हंसोऽसौ निषधेषु आशु गत्वा जलक्रीडाप्रवृत्तेषु
 नभेन सङ्गतं सरः समाश्रयत् । नलोऽपि तमपूर्वं राजहंसं
 दृष्ट्वा कीर्तुकाङ्क्षितचेताः स्त्रीत्तरीयेण तं बबन्ध । अत्र

राजपुरुषैः शशंस सर्वं देवनिदेशं दमयन्त्यै । सा तु शुत्वै-
 तत् साध्वी प्राब्रवीत् देवास्ते सन्तु तादृशाः, मम तु नल
 एव भर्ता, न प्रयोजनं मे देवैरिति तस्या वचः शुत्वां नलः
 आत्मानं प्रकाश्य गत्वा च यथावृत्तं देवेभ्यः समाचक्षे ।
 देवाश्च वक्ष्या वयं ते स्मृतमात्रीपगामिनी भविष्याम इति
 तुष्टा वरं तस्मै नलाय प्रददुः । अथ हृष्टे नले विदर्भान्
 प्रति प्रवृत्तिं तैश्च दुरिष्टैर्देवयन्त्या वचनशुश्रूषुर्भिर्विदर्भान्
 गत्वा नललक्ष्मकारि । ततश्च भीमसभां गत्वा स्वयंवरं
 पश्यन्ति मर्त्यधर्मानुपाश्रिता गलान्तिकमेवीपाविंशन् ।

अथ दमयन्ती स्वयंवरा स्वयंवरमेत्य स्वेन भ्राता
 सभादिभ्यः स्वयंवरं कृत्वा नृपान् उज्जती क्रमात् नला-
 न्तिकमापत् । दृष्ट्वा च तत्र कानिचिद्विगुणान् षट्
 नलान् उपविष्टान् ससुदुःखान्ता व्याकुला च समचिन्तयत्
 नूनं तैर्लोकपालैः पञ्चभिर्मयैषा परिकल्पिता, षष्ठ्यैषां
 नल मन्थे, न चाल मेऽस्ति गतिः । इत्यालोच्यैव सांघ्वी
 सा नलैकासक्तक्षानसा आदित्याभिसुखी एवमब्रवीत् हे
 लोकपालाः । यदि मे मनः स्तप्तेऽपि नलादन्यत्र न चलितं
 तस्मिन् स्थलेन यूय मे स्वं स्वं रूपं दर्शयत, कन्यायाः पूर्व-
 वृत्तात् वरात् अन्ये परपुरषाः, सा च कन्या तेषां पर-
 दाराः, तत् कथमेष मोहो युष्माकम् ? एतदाकर्ण्य ते शक्रा-
 दयः पञ्च स्वेन स्वेन रूपेण तदा व्यराजन्, षष्ठसु सत्यनल
 एवाभवत् । अथ सा दमयन्ती तस्मिन् फुल्लेन्द्रीवरसम्भितां
 दृशं वरणमालाञ्च संप्रहृष्टा समर्पयत् । पुष्यवृष्टिश्च तदानीं
 नभसः ससुत्पपात । ततो राजा भीमः तस्य नलस्य

तस्माच्च दमयन्त्या विवाहनडलं व्यधात् । तेन च वृत्ति
विदर्भपतिना यथायथ कृतसत्क्रिया अपरे नृपा देवाच्च
मन्त्रेन्द्राद्य यथागत प्रतिजम्भुः । गच्छन्तश्च शक्रादयः
द्वावागच्छन्ती पथि दमयन्त्यर्थं कस्त्रिवापरी लट्टशुः । जजुश्च
न गन्तव्यं विदर्भेषु युवाभ्यां तत एवागता वयं, वृत्तबार्सै
खण्डवरः, नृपतिर्नल एव तथा दमयन्त्या इत इति । तत्र-
वूचतुः पापी क्रोधगरीनी, देवात् भवाद्दृशान् चित्वा यत्
स मर्त्यस्तथा इतः, तदव्ययताव तर्हि विधीग करिष्यावः ।
एव कृतप्रतिज्ञी की निरुत्तरुस्थान वयतुः । नलश्च मन
दिवसान् शङ्करसङ्गनि स्थित्वा दलयन्त्या सम इनाथी
निषधान् देवान् प्रत्यगमत् । तत्र तु दम्पत्योस्तदीर्यया प्रेम
ममभवत् तथा गौरीशङ्करयोरपि न, गौरी शङ्करस्य देहात्
मा तु दमयन्ती तस्य नलस्य आत्मैवाभूत् ।

कालेन सा दमयन्ती नलात् इन्द्रसेन नाम तनयम्
इन्द्रसेनाञ्च नाम लत्यकां क्रमात् प्राप्तत । तावच्च कलि-
रसी अनुच्छास्त्रवर्तिर्नाऽपि नलस्य चिराय छिद्रं प्राप्य
प्रतिज्ञातार्थनिश्चितः समभवत्, एकदासी नलं पानमर्देन
सुखितरुतिरहालितचरण, सत्थामनुपास्त्रैव लुष्वाप ।
दिवानिर्घं दत्तदृष्टिः कलिच्छिद्रमेतदवाप्य तस्य नलस्य
शरीरान्तरमविद्यत् । देहप्रविष्टेन च तेन कलिना अपहृत-
ज्ञानः असी नृपः धर्म्यमाचारमपहाय यथाशक्ति समाच-
चार । अक्षैरदीव्यत्, दासीभिररस्त, असत्यमद्रवीत, दिवा-
रुद्रमखैवत, रात्रिषु जजागार, अकारण कोप चकार,
अध्यायेदार्थमाददे, सतामवमानरुसताञ्च नस्मान चकार

च । द्वापरञ्च किद्रं प्राप्य प्रविष्टान्तःशरीरः तस्य राज्ञः
भ्रातरं पुष्कराक्षं समुत्सृष्टसत्पथं व्यधत् ।

कदाचित् नृपतिर्नलः भ्रातुः पुष्कराक्षस्य गृहे दा-
नाख्यं सुन्दरं धवलं वृषं व्यलीकयत् । लीभाञ्च तं वृष-
सृगयमाणाय तस्मै ज्यायसे नलाय असौ द्वापरग्रस्ततहन्नि
पुष्कराक्षः न प्रादात् । अवादीञ्च यदि ते तस्मिन् वृषमे
वाञ्छास्ति, तद् द्यूतेन सत्त एन विजित्य गृहाण । तदा-
कर्ण्यं सोऽपि नलस्तथैव प्रतिपदे । प्रवृत्तं भ्रातोरुभयोः
परस्परं द्यूतम् । पुष्कराक्षस्य धनं स एव वृषः, नलस्य तु
इभादीनि बहूनि । पुष्कराक्षः पुनःपुनर्जिभाय, नलस्तु
अजीयत एव । इत्यं द्वित्रैर्दिनैः समग्रं बली केशे च दुरा-
दरहारिते वाय्येभाणोऽपि नलः नेव च्चत्त व्यवसायात्
कलिबिभ्रतमतिः ।

अथ क्रमेण समग्रं राज्यं हृतं विदित्वा दमयन्ती
निजौ तनयौ रथमारीष्य स्त्रपितुर्गृहं प्राहिणोत् । ततः
सर्वं हारितमवलोक्य पुष्कराक्षः नलमब्रवीत् त्वया अन्यत्
सर्वं हारितम, इदानीं सत्समक्षं दमयन्तीमानीय प्रति-
पणं कुरु । इत्युक्तिवात्ययानल इवासी नलः प्रजज्वाल,
न चाकाले विञ्चित् प्रत्युवाच, नापि तां पणीचकार ।
ततः पुष्कराक्षः समब्रवीत् न करोषि चेत् भार्यापणं
तदस्मात् मम राज्यात् सभार्यः सत्वरं निर्याहि । तत्
श्रुत्वैव नलः दमयन्त्या सम देशात्तस्मात् राजपुरुषैरासी
भ्रान्तप्रवासितः निर्ययौ । हा कष्टं, नलस्यापि कलिना
पतादृगवस्था कृता, किमन्येषां कृमीणामिव देहिनां,

धिकं धिक् राजप्रीणामपि इदृशं वैक्लव्यटं विपदामात्रय
द्यूतम् ।

अथ भ्रातृद्वयैश्चरन्तींसी नलः विदेशं व्रजन् दमयन्त्या
सह तुधापरीतः वनान् वनान्तरं प्रापत् । तत्र तया कुम्-
हत्सुकुमारचरणया साकं कस्मिंश्चित् सरितीनि विश्रान्त-
श्चरन्ती द्वी हसी सप्रेक्षत । दृष्ट्वा आहावाशं तयोर्दृष्ट्वा
उत्तरीयकं चिन्तय, ती च हरीं नन् हत्वा प्रजग्मतुः
ततश्च विश्रित्तींसी नलः हतस्तेन तस्मिन् कस्मिन्नापरी-
वासस्ते हत्वा गताविति अन्तरीयान् याच शश्याव । अथ
स राजा एकवस्त्रः विमनाश्च युक्त्वा दमयन्त्यां प्रितुर्गृह-
गमनाय पत्यानसदृशयत् । हे प्रिये अयं प्रिहृतुमन-
नाय विदग्धजनपदमार्गे, एष अत्रैवैवमममार्गे, अस्मी च
कं सलजनपदमर्थः । तद्वाजस्य सा दमयन्ती विमनसः
मार्थ्यपुत्रस्तस्त्विव सार्गं वदतीति इद्विनिगमत् । तन्स्त्री-
इत्यन्ते फलपूजुजौ तत्र वने जिह्वायां आसी कुम्हस्य
समविशताम् । कस्मिन् अत्रैवैवमममार्गे जिह्वाजग-
नलस्तु अन्तिलोहिनीं गन्तुम्वा । अतुयाय एकवस्त्रस्त-
दमयन्तीं विसृज्य स्त्रियं तदुत्तरीयार्थं प्रावृत्त्य च प्रयवी
दमयन्ती तु रात्रार्थं प्रवृक्ष्य तं पतिसपश्यन्ती समन्तात्
विचिन्त्य विजलाप हा आर्थ्यपुत्र । महासख्य । रिदुश्चपि
कपाली । हा मवियतम । केनासि मयि जकारणीकृत-
एकाकी च कथं पद्माम् अटवीषु विक्रियसि ? कस्ते
अमापन्त्येभ्यः सलिलादिदानेन सेवां करि ? यौ च
न चरणौ जी महीभुजां मीलिमालां । तस्य सतत

रञ्जितौ कथं तौ धूलिः कलुषयिष्यति ? यच्च तेऽङ्गं हरि-
चन्दनचूर्णनालिप्तं, तत् कथं मध्याह्नार्कातपं सहिष्यते ?
किं मे शिशुना पुत्रेण दुहिता वा आत्मना, तवैकस्त्रीव शिवं
देवाः कुर्वन्तु यदि अहं सती । इत्येवमनुशीचती एका-
किनी दमयन्ती तत्पूर्वदर्शितेन पद्या शनैः प्रतस्थे । कश्च-
ञ्चित् सा नदीशैलवनानि अतिचक्राम, नातिचक्राम तु
भर्त्तरि ऐकान्तिकीं भक्तिम् । सतीतेजश्च मार्गं तामरक्षत,
येन भुजङ्गं ग्रमन्तं निघ्नन् कञ्चित् लुब्धकः तां दमयन्तीं
आमयमानः क्षणादेव भस्मसादभूत् । ततो दैवात् वणिक-
मार्थेन अन्तरामिलितेन सह गत्वा सुबाहुनाम्नः नरपतेः
पुरं प्राप । स च राजा दूरात् तां राजपुत्रीमिव सौन्दर्य-
मपुञ्जलां दृष्ट्वा स्वात् हर्ष्यतः अवतीर्थ्य दासीभिः ससत्-
कारमानाय्य मात्रे प्राभृतीचकार । सा तु तस्या महा-
देव्याः सकाशे सततं भर्तृत्यक्तीति विमनाः समतिष्ठत ।
तावच्च तस्याः पिता भीमनरपतिः तं नदीद्वारं पश्यन्
तयोर्दम्पत्योरन्वेषणाय आप्तान् द्विजान् व्यसर्जयन् । तेषाञ्च
सुवेणी नाम एकः सचिवी ब्राह्मणरूपेण भ्रमन् तां
सुबाहुराजधानीं प्राप । स तु तत्र तां दमयन्तीं सुदुःखि-
तामागन्तुं समुद्देशत, सा त तथैव पितृमन्त्रिणमद्राक्षीत् ।

अयान्बोन्धुं प्रत्यभिज्ञाय समेत्य तौ तथा रुदतः स्म
यथा अस्य सुबाहो राज्ञी नाबुध्यत । यावच्च सा देवी तौ
यथावत् वस्तु पृच्छति, तावत् तां दमयन्ती स्वं भगिनी-
सुतं बुबुधे । ततः सा तद्वृत्तान्तं भर्तुरावेद्य तां यथो-
चित सन्मान्य यथारूढां कृत्वा सुषेणसैनिकसहितां पितृ

गृहं प्रेषयत् । तत्र सा दमयन्ती प्राप्तापत्यद्वया पित्रा
प्रबोधमानापि सतत पत्युर्वार्त्ता विचिन्वती व्यतिष्ठत ।
ततश्च तत्पिता समन्ततः तं नल सृष्टस्यन्दनविद्याभ्यां
दिव्याभ्यासुपेत समन्वेष्टुं चारान् व्यसर्जयत्, आदिशच्च
भवद्भिर्द्वयं स स्थितं सन्भाव्यते तत्र एव वक्तव्यं यथा हे
मृशंस । चन्द्र । जालां वने प्रसुमां कान्तां कुसुदिनीं सत्यञ्च
अम्बरखण्डं प्राप्य च अदृश्यः क्व यातोऽसि ।

अत्रान्तरे स राजा नलय तस्मिन् वने निशि प्राङ्-
ताड्येष्टो डूर गत्वा दावाग्निमैक्षत, अजश्यच्च तत्र भो
महासत्त्व । यावदह न दह्ये अनेन दावाग्निना तावन्माम्
अस्य सप्रीपाटपसारथ इति वदन्तम् आवद्धमण्डल फल-
श्चप्रभाजालजटिल वनवह्निना उपहृतिहस्तेन शिरसि
गृहीतमिव कञ्चन नागम् । यावच्च स उपेत्य हृष्या तं
दूरती नीत्वा त्यजति तावत् स नागस्तजत्रवीत् भद्र । इतः
पदानि दश गणयित्वा मां नय । ततः स नल पदानि
गणयन्नेव दश प्रययौ । एकं द्वी त्रीणि चत्वारि पञ्च षट्
सप्त अष्टी नव दश इति उक्तवन्त तं नल स्कन्धस्थितो
नागी ललाटान्ते अदृशत् । तेन चासी नृपः इक्षुभुजः
कृष्णः विरूपश्चाभवत् । ततः स राजा स्कन्धादहिमव-
तार्य्य पृष्ठवान् को भवान् ? त्वया च केयं मे प्रत्युपक्रिया
कृता ? एतत्तस्य वचं श्रुत्वा स नागस्तजत्रवीत् राजन् ।
ककीटनामानं नागराज मामवगच्छ, दंशोऽयञ्च जया
कृतस्ते गुणायैव, पश्चात् विलसि । नूटादासे च वैरूप्यं
महतां कार्यसिद्धये, गृहाण च अग्निग्रीवाख्यमिदं महत्

वसनद्वयम्, अनेन प्रावृतेन च सुरूपं पुनः प्रतिपत्स्ये ।
 इत्युक्त्वा दत्ताग्निश्रीचवसनयुगे कर्कीटके गते नलस्तस्मात्
 प्रदेशात् गत्वा कोसलान् प्रत्यपद्यत । तत्र स कोसलाधि-
 पस्य ऋतुपर्णस्य ऋस्वबाहुनामा सन् सूदत्वमकरोत् । तस्य
 च दिव्यरसानि भोजनानि यच्चकार तेन रथचर्याविज्ञान-
 तश्च स परां प्रमिदिमगमत् ।

एव गच्छत्सु कालेषु एकदा विदर्भराजचाराणां
 कश्चित् तत्र समाययी । स तु चारः अत्र सूदरथवि-
 द्ययोर्नलतुल्यः कश्चित् ऋस्वबाहुरिति सूदः अस्तीति वचः
 श्रुत्वा । ततश्च स तं नृपतेरास्थाने स्थितं दृष्ट्वा नलं सभाव्य
 युक्त्या तत्र एतां प्रभुणा उपदिष्टां

बालां वने प्रसुप्तां नृशंस । सन्त्यज्य कुसुदिनीं कान्ताम् ।

प्राप्यैवाम्बरखण्ड चन्द्रादृश्यः क्व यातोऽग्नि ॥

इति आर्यां पपाठ । तत्रस्थाश्च जनास्तदाकर्ण्य उन्नत-
 वाक्यमिव मेनिर । कञ्चस्थितसु सूदः त प्रत्युवाच
 अम्बरैकदेशवर्ती क्षीणश्चन्द्रः अन्यमखण्डलं प्राप्य प्रविशन्
 कुसुदिन्या यददृश्यः तत्तस्य का नृशंसता ? एतत्तदुत्तर
 श्रुत्वा सत्यमेव त नलं विपदुद्भूतवैरूप्यं सभाव्य स
 चारस्ततः प्रययी । आगत्य च विदर्भेषु भीमाय राज्ञे
 दमयन्त्यै च तत् सर्वं दृष्टं श्रुतञ्च समवर्णयत् । ततः सा
 दमयन्ती स्वैर पितरमब्रवीत् तात । सत्यमेवासी आर्य-
 युवः सूदव्याजसुपाश्रितः, तस्मात्तदानयने मन्मतानु-
 क्षारिणी युक्तिर्विधीयताम् । तस्य ऋतुपर्णस्य राज्ञः समीपे
 दूतो विसृज्यताम् । गतेन च तेन दूतेन स राजा तत्र

षट्पञ्चाशत्तरङ्गः ।

भेद्यतां यथा नलः कापि गतः, नाद्यापि तदात्तां श्रूयते,
 तत् प्रातरिव दमयन्ती भूयः स्वयवरं कुरुते, अतोऽद्यैव
 त्वया विदर्भेषु शीघ्रमागम्यतामिति । ततः श्रुत्वैतां वार्ताः
 रथचर्यानिपुणेन आर्यपुत्रेण स राजा एकार्त्विनेव भ्रुवमिह
 आनेतव्यः इति । एवमभिहितो दमयन्त्या स राजा शीघ्र-
 दूतमेव सन्दिश्य कोसलेषु व्यसृजत् । तेन च तर्णं गत्वा
 तथैवोक्तः स ऋतुपर्णः समुत्सुकः सूररूपं तं पार्श्वंगं नलं
 समानयन् जगाद् ऋषभवाही । रथज्ञानं ममास्तीति अव-
 दद् भवान् तद् यदि शक्नोमि तत् शीघ्रमेव मा विदर्भान्
 प्रापय । तदाकर्ण्य नलः वाद् प्रापयामि इत्युदीर्य
 गत्वा वराश्वान् संयोज्य रथोत्तमं सज्जीचकार । स्वयवर-
 प्रवादीऽयं केवलं मत्प्रापये नूनं तथा कल्पितं, न तु
 सा स्वप्नेऽपि ईदृशी सम्भवति । तद् यावद्दहं तत्र
 गच्छामि, पश्यामि च तामिति विचिन्त्य तस्य ऋतुपर्णस्य
 राज्ञः रथमुपानयत् । ततश्च तस्मिन् रथमारूढो नृपे नलः
 तार्क्ष्यजवजैत्रेण रहसा रथं वाहयितुं प्रवृत्ते । पवि-
 रथवेगच्युतं वस्त्रं ग्रहीतुं रथविधारणं कर्तुकामः ऋतुपर्णः
 नलः प्रोवाच राजन् । क्व तव वस्त्रम् ? अनेन क्षणनायं ते
 रथः बहूनि योजनानि व्यतिक्रान्तः । श्रुत्वैतद्वृत्तं तस्मिन्-
 वादीत् ऋषभवाही । देहि मे इदं रथज्ञानम्, अहं ते अक्ष-
 ज्ञानं ददामि, येन अक्षा वश्या भवन्ति संख्याज्ञानञ्च
 जायते । साम्प्रतमत्र पश्य, ते विन्वासं जनयामि, यः पुरतो-
 ऽयं तर्हिविद्यते, अस्य फलपत्राणां संख्यां वच्मि, गणयित्वा
 एतं पश्य । इत्युक्त्वा स ऋतुपर्णः यावन्त्येव फलपर्णाणि

जगद्, तावन्त्येव नलेन अस्य तरोः गणितानि । ततो नलोऽपि ऋतुपर्णाय रथज्ञान पादात् । ऋतुपर्णीऽपि तस्मै अक्षज्ञान तत् प्रददौ । अथ नलः अपरे तरो तज्ज्ञानं परीक्षते स्म, सम्यग् बुबुधे च । ततो यावत् स नलः हृष्यति तावत् तस्य शरीरतः कृष्णकायः कश्चित् पुरुषः निरगात् । कोऽसीति पृष्ठवन्तं तं स पुरुषः प्रात्रवीत् अहं कलिः, दमयन्तीवृतस्य ते शरीरमीर्ष्या प्राविशम्, तेन ते त्रियः तादृशीं दशामवासां, वने च कर्कोटकेन त्वं दष्टोऽपि न दग्धः, अहन्तु त्वयि स्थितः दग्ध एव, पश्य, मिथ्या परापकारः न हि कस्यापि रक्षणे भवति, तदिदानीं गच्छास्येषः, शुभन्ते भूयादिति अभिधाय तिरोऽभूत् । मलक्ष तत्क्षणात् प्राप्तधर्मसतिः प्राग्वदभवत् । अथ रथमारुह्य तस्मिन्नेवाङ्घ्रि तलेव नदेन तम् ऋतुपर्णं विदर्भानजयत् । आगत्य च पृष्टः राज्ञः अतो हृद्यैर्दृष्टैर्नृपहृद्यैः राजा ऋतुपर्णः राजगृहात्सुभ्रुवी समुपाविशत् । दमयन्ती तु आश्चर्यरथशब्दमाकर्ण्य रुभावितनलागमना तं नलं प्राप्तं बुद्ध्वा जहृषं विसमर्जं च तत्त्वमन्विष्टुं स्तां चेटिकाम् । सा च चेटि अन्विष्यागता तां प्रियोत्सुकालुवाच देवि । मया गत्वा अन्विष्टं य एषः कोसलेश्वर ऋतुपर्णस्ते स्वयंवर-प्रवाहं श्रुत्वा आगतः स एकेन ह्रस्ववाहुना रथवाहेन सूदेन रथविज्ञानशालिना एकेनाङ्गा आनीतः । स च सूदः सूदशालायां गत्वा मया निरीक्षितः कृष्णवर्णः विरूपश्च, परं तस्य कोऽपि प्रभावः, यद् अक्षिप्तमपि पानीयं तस्य चरुषु उत्थितं काष्ठान्यग्निं अनर्पितानि स्वयं प्रज्वलितानि ।

क्षेमं च तत्तत् भोजनीयं दिव्यं निश्चयम् । एतत् महा-
 चर्यं दृष्ट्वा अहमिहागता ।

एतदाकर्ण्य चेटीमुखात् दमयन्ती व्यचिन्तयत् वदयं
 वश्याग्निवहणः रयविव्यारहस्यविद्, तद्वदन्निशदीपुद्ग,
 कृत्ये नद्विप्रयोगेण वैरुणं गताः, तदहहसु पृच्छाजि इति
 सङ्ख्या युक्त्या तथा चेटिकया सह वै दामनीं दर्शयितुं
 तद्वत्तिक प्रेषयत् । स च नलः त्रीणि त्रीणि कृते दृष्ट्वा अहं
 ज्ञात्वा चिरं महापुंवारं सखरीतेत्, अहं वै न तां नैव
 वार्तां पृच्छन्तीं ईदृशादिव मे प्राचीं, नानावदन्ति इति,
 नत् एवमन्ति दुःखं जानन्ति, तां तु चेटो निपुण्यां
 महापत्यं वदयत्यै तत् सर्वं वदन् वदन्, नापि किञ्च
 मच्यन् विस्मयमानवत् । अर्जुनः तदा न लोकां कुरुं-
 समादिशत् सखि । यत्वा त्वं अहहमात् न सखं वद, युष्म-
 सया, यत् भवता तुली नान्येति कर्तुं प्रयत्नं तदहं
 त्वयागत्य मम व्यङ्ग्यं निराश्रयतामिति । तथेति स तदा
 वैद्या समर्पितः ऋतुपर्णजुहाय तदाहं तुषापयी ।
 अयं त दृष्ट्वा सा दमयन्ती प्राश्रवीत् तं च पुनिरदि तं सर्वं
 राजा सुदरूपधारी, चित्ताक्षिणः तं मनुनाय इति ।
 स तु श्रुत्वा नलः क्षेहहर्षपुंखलः स जहृ मधुदुःखं मनु-
 गद्गदं तारुवादीत् देवि । स एवास्मि नलः पाप, कुलिश-
 कर्कशः, येन त्वां सन्तापयता व्याजिहात् प्रजापति-
 ततः साश्रवीत् कथं त्वयेदं शैवः स त्विन्तः ततः
 स नलः तस्यै सर्वं खीदन्तम् आकाशीं देवस्यात् कति
 निर्गमनान्तवर्षयत् । तत्क्षरन्तं सा साश्रवीत् इति ।

शीचं तद् वस्त्रयुग्मं प्रावृत्य स्वं रूपं प्रत्यपद्यत । ततस्तं
 प्राप्ताभिरामरूपं नलं दृष्ट्वा सा दम्पती विकसददना-
 विन्दा नेत्रान्धुभिः स्मितैः प्रसन्नैः कर्मणि अनुपमं हर्ष-
 मवाप । अथ एतद्वृत्तान्तं परिजन्तुः कथाकारः विदर्भ-
 नाथः नलं समभिनन्द्य प्रपूज्य च पुरं गृहीत्ययपूर्णांशका-
 र्शीन्, व्यसर्जयच्च कृतयथोचितस्तुतियः क्षत्रपञ्चतपस्यं
 क्रीडलान् प्रति । ततश्च नलः विषयान् गत्वा तं पुष्करा-
 चम् अक्षयानिनं पुनर्विजित्य धर्माचारवतः देहाद् गत-
 हापरमवुजं तं ततस्त्रविभागं कृत्वा इत्यन्ता सह राज्यं
 मुखेनाप्राप्तत् । इत्येवं स सुखली नाम द्विजः तारापुरे
 नगरे राजकुलां बन्धुमतीमिति कथां कथयति । एतदवतीत्
 देवि । एवं महान्ती विदुषोः पुनः कथायां भजन्ते,
 अस्तनमजतुःखमनुभूय दिनसन् पुनश्चैव राभते हि ।
 एतं कथापि अजतिचिरं तं प्रतिप्रपास्यति, धृतिमव-
 लं तं दृष्ट्वा सुखवन्तं द्विजं वदन् । एतेन प्रथमं धृति-
 मवतं च दयितप्रतीक्षा बन्धुमती जनरत्नं व्यतिष्ठत् ।
 अथ प्रथमैव कालेन स महीपालः देहावतरायता तां
 जनरत्नं दाय पितृसहितः समाययौ । आगत्य च अष्टतां-
 शुभं तं पार्श्वः लक्ष्मीं जनयन्तां बन्धुमतीमभ्यनन्दयन्,
 अपुत्रं च तत्र शशुरदत्तराज्यधुरः राजा सन् अशीपितान्
 भं पान् ।

अगन्तिमरुभूतिमुज्ज । अपूर्वाभाख्यातिकां निः

शशुरासखः स नरवाहनदत्तः सुभृदभ्यनन्दत् ।

सप्तपञ्चायत्तरङ्ग



अथ रत्नहस्तनामा वरिष्णु वन्देऽस्मै च विद्यापयितुं
 प्रतीहारजिवित्तः तत्कथाप्रनामसी । स तु प्रविश्य राजा-
 नम् उदयक नत्वा यजिष्णुम् च । इत्येव वन्द्येति नाम
 कश्चिद् वरिष्णो भारिवाः । साप्रतन ल उदयेत् उदत्
 खादन् विपन इहने । अथ पुनः जैविक त उर नीला
 यष्टं पानभोजनदिना पणितोय वक्ष्यन्त वरिष्णोव-
 दोन् तया राजकुलत् सत् रत्नहस्तन रत्नं, वन्द्येति रत्न-
 सुन्दर्ये इह विज्ञीतवान्, तेन च हीनारत्नकारि मया
 वाप्तानि द्विरष्टतुल्यवर्णितः । वनादिदिदानी सुखेन
 तिष्ठाप्रीति उदा तेन देवनानापितं तम् कठन ले वरिष्णु
 तद्विदानी देवी जया विघ्नन इति । तदाचार्यं स वत्से-
 श्वरः तत्र तं भारिकं तच्च सजां रत्नरिजं द्विरष्टतुल्यं
 मविजय गन्तप्रयासात् । तत्र स राजा सत् पश्यन् इष्टः
 प्रात्रदीत् हस्त सृज कटकप्रिया प्रप्रधीहस्तन पुन अष्ट
 सिन्नि । तरेतत् कटकं किं तया लक्ष्मिनि मभ्यैः पृष्टः स
 भारिकः प्रत्यवादीत् भारजाले कुत्रै र जना मञ्जरणि
 वेष्टि, द्वारिद्रदुःखदग्धेन जया एतत् स्यात् स्फुटतम् ।
 इत्येवमुच्यते तस्मिन् रत्नात् नाञ्चितः स द्विगद्वीत् मया
 मूख्येन प्रादण्ये गृहीतमिदं, न चात्र रत्ने राजनाम अद्वित-
 मस्ति, इत्येवमुच्यते नाञ्चितः, इत्येव इति द्विरष्टतुल्य वची

निशम्य यौगन्धरायणः प्रावोचत् नान् कस्यापि दोषः,
 दरिद्रस्य अलिपिज्ञस्य भारिकस्य किमनेन । दारिद्र्यात्
 चौर्यमपि क्रियते, अनेन तु पथि च्युत लब्धं, बणिक् चायं
 मूढ्येन गृहीतवान् नैव वाच्यः । इत्येष महामन्त्रिणो
 वचनमाकर्ण्य वत्सेश, अर्धे आददे च भारिकेण व्ययीकृतां
 पञ्चसहस्रीं दत्त्वा हिरण्यगुमात्तन्नात् स्वं रत्नम् । अकरोच्च
 त भारिक सुकृत् स्वं कटकं गृहीत्वा । स च उरुपञ्चसह-
 स्रीकां अपि दत्त्वा प्रायात् । विद्यामघाती पापोऽय-
 मिति अन्तर्द्वेषन् दृष्ट्वा हि रत्नदत्तं बणिजं कार्यार्थ-
 मानयत् ।

अथ गतेषु तेषु राज्ञः, वल्लभः प्रावोचत् अहो
 दैवाभिमतानां पातित्वाणि अर्थः क्वस्ति ? यदस्य भारि-
 कस्य भद्रघटवत् हताश्वः सवृत्तः । तथाहि आसीत्
 कश्चित् पाटलिपुत्रे नगरे शुभदती नाम । स प्रथमं वनात्
 काष्ठभारम् आनीय विज्ञीय स्वं कुटुम्बकम् अपुषत् ।
 एकदा सः दूरं वनं याती इदं चतुरीदिव्याभरणभूषितान्
 यत्नान् । ते सर्वे तस्मात् भूयः वीक्ष्य यथाशक्यं दृष्ट्वा दरिद्र
 बुद्धा सञ्जातक्षया बभाधिर भद्र । इहास्मद्विज्ञे एकं
 कर्म करु, वयं तव अतिशेन गृहनिर्वाहं कारिष्यामः ।
 इत्युक्तस्तेः शुभदत्तस्तदन्तिने आसीत् अकरोच्च तेषां स्नाना-
 दिपरिचर्यां हतुस्वाम् । अथ भोजनस्याजे सञ्जाते ते यत्ना-
 स्तमभुवन् भद्र । अमुतो घटात् अस्मासु आहारं देहि ।
 ततः स यावत् तं शून्यं घटं दृष्ट्वा विलम्बते, तावत् ते
 गुह्यकाः सञ्जातान्नास्तमवीचन् शुभदत्त ! न वेत्सि त्वम्,

अस्मिन् घटान्तरे हस्तं क्षिप, यद्यष्टं लक्ष्मणे, घटेऽयं
 कामप्रदा हि । तदाकर्णं यावत् पाणि घटान्तरे क्षिपति,
 तावत् यथाकामसाधारणानादिकं तताम्लन् । ततः शुभ-
 दत्तस्तोत्र्यस्तद् यथाकाममददात् स्वयञ्च पुञ्जि । एव भक्त्या
 भीत्या च तान् परिचरन् प्रतिदिनं कुटुम्बचिन्तात्सद-
 न्तिके अस्थात् । तत्कुटुम्बकञ्च तैर्गृह्यकैः स्वप्नादेशेन
 आश्वासित, तेषां प्रत्ययात् कथमपि आमाह्वये । एव मास
 परिचरन्तं तं शुभदत्तं यथाः सजम्भु भद्रं तुष्टां स्म-
 तव अनया भक्त्या, ब्रूहि किं ते प्रियसुप्रकुर्वन् - सौख्यवर्षात्
 यदि भवन्तः तुष्टाः सत्यतः, तस्मै एष भद्रघटः प्रदीयताम् ।
 तमूचुस्ते यथाः भद्र । नैष श - स्वया रक्षितुं भङ्गे पलायत
 एवैषः, तदपरं वरं वृणुष्व । इत्युक्तोऽपि स यत्नैः शुभदत्त,
 यदा अपरं वरं नैच्छत् तदा ते तस्मै तमेव भद्रघटं ददुः ।
 ततः स तान् प्रणम्य हृष्टः तं घटमादाय जवात् गृहमा-
 गतः बान्धवाननन्दयत् । तत्र तस्मात् घटात् यद् यद् भोज-
 नादि आवश्यकं तत्तद् वहिष्कृत्य कुटुम्बं परिपोष्य स्वय-
 मपि अभुङ्क्त । एव क्रमेण स भारमुक्तः सर्वान् कामान-
 वाप्य पानमत्तो बभूव । एकादा बन्धुभिः कुतस्तवेदृशी
 श्रीरिति परिपृष्ट, स मूढः देवदत्तं तं व्यक्तमवदत् । तच्च
 घटं गृहीत्वा स्नान्यमारोप्य तथा नर्त्तितुं पारमे यथा स
 मदीद्रेकस्त्रलदृगतेस्तस्य स्नान्यात् विद्युत् भुवि पतितः
 खण्डशः समभवत्, तिरोदधे च तदैवाक्षतीभूय निज-
 स्थानाय । स च शुभदत्तः सविषादं पूर्वामवस्थामवाप ।
 तदेवं पानदीषादिप्रसादविहृतधियः अभव्याः प्राप्तमप्यर्धं

परिरक्षितं नैव शक्नुवन्ति । इत्येवं भद्रघटाख्यानं वसन्त-
कात् निश्चयं वत्सपतिरास्थानमण्डपादुल्याय स्नानाहारा-
दिकाः क्रियाश्चकार । नरवाहनदत्तीऽपि स्नात्वा पितु-
रन्तिके भुक्त्वा दिनान्ते सखिभिः साकं स्वं भवनमगात् ।
तत्र रात्रौ अनिद्रं शयनतलगतं तं सुहृत् मरुभूतिः शृण्वत्सु
सर्वेषु दिव्यां कथामाचक्षत्रे देव । जानिऽहं दासीसङ्घे-
च्छया त्वया अन्तःपुरं नाहृत, सापि दासी नाहृता, तेन
तेऽद्य निद्रा नास्ति, तत् किमद्यापि जानन्नपि वेश्यासु
अनुरज्यसे ? न हि आसां सद्भावः कदापि भवेत्, तदत्र
कथामेतां शृणु ।

अस्तीह चित्रकूटाख्यं प्रधानं महासमृद्धं नगरम् ।
तत्रासीत् रत्नवर्ष्मा नाम महाधनपतिर्वणिक् । इश्वरानु-
ग्रहेण तस्य कश्चित् सूनुरजायत । तच्च नाम्ना ईश्वरवर्ष्मा-
णमकरोत् पिता । क्रमेणाधीतविद्यम् अतिक्रान्तशैशवं
त पुत्रं वीक्ष्य स एकपुत्री रत्नवर्ष्मा व्यचिन्तयत् वेश्या नाम
आध्यानां यौवनाध्यानां धनप्राणापहारिणी रूपिणी
कुसृतिर्धात्रा सृष्टा, तदिममात्मजं कस्याश्चित् कुट्टन्याः
समर्पयामि वेश्यानां कापञ्चशिक्षार्थं, येन ताभिर्नासी
षञ्चते । इत्यालोच्य सपुत्रेण तेन यमजिह्वास्थाय्याः कस्या-
श्चित् कुट्टन्याः सदनमासादितम् । तत्र स स्थूलहनुं दीर्घ-
दशनं वक्रनासां स्वदुहितरं शिक्षयन्तीं तां कुट्टनीं ददर्श
हे पुत्रि । धनेन सर्वः पूज्यते, विशेषतः वेश्या, अनुगणि-
ष्यास्तु तत् धनं नास्ति, तस्मात् वेश्या रागं त्यजेत्, रागो
हि वेश्यासायसन्ध्ययोः दोषाग्रदूतः, तस्माद् वेश्या मिथ्यैव

रागं दर्शयेत्, नटीव सुरक्षिता रम्य रञ्जयेत्, रक्तञ्च धन
दुह्वात् । दुग्धार्थञ्च तं त्यजेत्. पुनश्च प्राप्तार्थं गृह्णीयात् ।
तथा वैश्याजनः सुनिवत् सर्वत्र यूनि शिर्षी वृद्धे विरुत्रे
तथा रूपवति समः स्यात्, एव सति सर्वदा सुखमद्भुते .
इत्येवमुपदिशन्तीं दुहितर तां कुट्टनीं समासमाद् । रत्न-
वर्ष्मा तथा कृतातिथ्यस्ते सहस्र निष्क्रय ददामि त्व मे
दुष्टं विविधाः कलाः शिष्य इति ताम् अन्वरणत् । सा
च यमजिह्वा तदाकण्ठं त तस्य पुत्र तास्ताः कला शिष्य-
यामास । स तु पुत्रः वर्षेणैकेन नवां शिषित्वा पितुर-
न्तिकमाजगाम । प्राप्तषोडशवर्षञ्च न पितरनुवाच तात
अर्थादेव धर्मकामी स्तः, तत् किञ्चिन्मि अर्थजात देहि ।
एवमुक्तः पिता तद्वचसि अत्राय प्रीतः सन् पञ्चानां द्रव्य-
कोटीनां भाण्डं तस्मै ददौ । तदादाय स वणिक्पुत्रः
ईश्वरवर्ष्मा समार्थः शुभे अहनि स्वर्गद्वीपाश्रिवाञ्छया
प्रायात् । अथ क्रमेण पथि गच्छन् काञ्चनपुर नाम नगर
प्राय तत्रासन्नवाञ्छीयानि समावसत् । ततस्त्वत्र स्नातानु-
लिमञ्च प्रविश्य नगरं प्रेक्षणक द्रष्टुमेक देवालय जगाम ।
ददर्श च तत्र नृत्यन्तीं सुन्दरीं नाम तारुण्यवातोच्छलितां
लहरोमिव रूपाङ्गेः कामपि कामिनीम् । स तु युवा
दृष्ट्वैव ता तदायत्तमनाः तथा समभवत्, यथा सा कुट्टनी-
शिष्या ऋषेव तस्य दूरे अभवत् । ततश्च स वयस्यं प्रीथ
नृत्यान्ते तां प्रार्थयामास । सा च विनीना धन्यास्मीति
वदन्ती तदन्वमन्यत । अथेश्वरवर्ष्मा स्ते निवासे निपुणान्
भाण्डरक्षिणः स्थापयित्वा तस्याः सुन्दर्या मन्दिरमगात् ।

तच्च गृहमायातं तस्याः वेश्याया माता तत्कालोचितै-
 स्तैस्त्रैरुपचारैर्बहुसम्पादरमुपाचरत् । अथ निशागमे तथा
 स्फुरद्भ्रवितातानं विन्यस्तपर्यङ्कं शयनगृहं स प्रावेशत् ।
 तत्र च तथा विदिकररे वृत्त्ये सुरते च विदग्धया तथा
 सुन्दर्यां लज्जमरुजत । गाढदर्शितानुरागां सततपार्श्व-
 चरीं तां दृष्ट्वा स द्वितीयेऽङ्घ्रि निर्गन्तुं नैव शशाक ? ददौ
 च तस्मै व ब्रुविशं हेम लज्जाणाम् । सा तु सुन्दरी प्राप्तं
 मया धूरि धन परं भवाद्दृश्यं पुद्ववर्तं नाहं पाप्मा, स चेत्
 भवाद् मया प्राप्तः, किं मे धनेन, इति गण्ड्याभिरग्यानेन
 नदत्त न तददत्तं सुन्दरीं माता एकापत्या मकरकटी
 नाम तामवादीत् पुत्रि । इदानीम् अस्मदीयं यत् तदस्यैव
 स्वक धनं, तदेतत् अनेन दत्तम् अर्धजातं तस्मिन्नेव स्थापय,
 कात्र क्षतिः ? एवमुक्त्वा सा सुन्दरी ह्यच्छादिव तत् सर्व-
 मग्रहीत् । ईश्वरवर्ष्मा च सूदृस्तां सत्यानुरागिणीमम-
 न्यत । इत्थं तस्या रूपेण वृत्त्येन गीतेन च हृतात्मनस्तत्रैव
 स्थितस्य तस्य मासद्वयमतिचक्राम । तावच्च स तस्यै सुन्दर्यै
 द्वे कोटी क्रमेण ददौ । अथ अर्धदत्तो नाम सखा उपेत्य
 तं स्वैरमुवाच सखे । सा यत्नोपार्जितापि कुट्टनीशिक्षा
 कातरस्य अस्त्रविद्यैव किं निष्फला समवर्त्तत । यदस्मिन्
 वेश्याप्रेमणि सदृभावस्त्वया बुध्यते ? सरुररीच्छिकारु किं
 जलं सत्यं स्यात् ? तद् यावदिह ते समग्रं धनं न क्षीयते
 तावद् व्रजामः । ते पिता एतत् नैव जातु क्षमेत ।

इत्येवमुक्तस्तेन मित्रेण स बणिग्युवा प्रत्यवादीत् सखे ।
 सत्यं वदति विश्वासः, सुन्दरी तु न हि तादृशी, असी

क्षणमपि मामपश्यन्ती प्राणान् मुञ्चेत्, तद्भवान् एतां वीथ
यतु यदि सर्वथा गन्तव्यम् । एवमुक्त्वा नार्थदत्तं तस्य
भकरकञ्चाश्च तद्विधी तां सुन्दरीभवदत् सखि । तव तावन्
ईश्वरवर्मणि अनामान्या प्रीतिः, अनेन च अधुना वणि-
ज्या खर्णद्वीपभवश्यं गन्तव्यं ततश्चाय तथा महती मन्दि
प्राप्नोति यथागत्य पुनस्त्वदन्तिके यावत्कालं सुखं स्यात्स्मि
तस्मादनुमन्त्यस्व तव प्रियतमसौख्यवभागम् । तदाज्ज्यं
काष्टुमुखी ईश्वरवर्मणी सुखमवलोकयन्ती सविषादा प्राञ्च-
वौत् यूय जानात, किमह वच्मि, अन्तमनवेत्य का कम्
प्रथिति, तदह यद्विधत्तां विधिर्मम । तदाकर्ण्य माता-
तायवादीत् पुत्रि । मा दुःखं कुरुस्व, ते धृतिरनु, मिथ्यायद्
जे प्रियोऽयम् इह एष्यत्येव इत्येवमाश्वास्य माता स्थितसंविता
तथा सह एकस्मिन् कूपे मार्गाग्रगुप्तं जालमकारयत् । तदा
देवैः श्वा दालाहृदमानसः समभवत्, सुन्दरी च शुचेव
अल्पाद्यमाहारं पानञ्च अकार्षीत्, न ववन् च गीत-
वाहितवृत्तेषु रतिम् । ईश्वरवर्मणा च तैस्तैः प्रणयवचनै
सा समाश्वासयते स्म ।

ततो वयस्येन उक्ते दिवसे स ईश्वरवर्मा कुट्टनीकत-
भङ्गलस्तस्मात् सुन्दरीभवनात् निर्जगाम, सुन्दरी च सा
उदशुः समाहका नगराद्वहिराकूपात् बडान्तर्जालकान्
तमनुवव्राज । ततश्च यावत् स सुन्दरीं निवर्त्य प्रयाति
तावत् तथा सुन्दर्या तस्मिन् जालपृष्ठे कूपे आत्मा निचि-
ञ्चिपि । हा हा पुत्रि । क्व गतासीति महानाक्रन्दः सहसा
तस्या दासीनां श्रुत्यानां मातुश्च संजज्ञे । तेन च प्रतिनि-

वृत्तः समिवः स ईश्वरवर्मा कूपे क्षिप्ततनुं तां कान्तां दृष्ट्वा
 मोहमुपागमत् । सा च मकरकटी बह्व विलपन्ती तस्मिन्
 कूपे स्निग्धान् खान् असंविदः सत्यानवातारयत् । ते च
 बज्जुभिरवतीर्थैव दिष्ट्या जीवति जीवतीति उक्त्वा तां
 सुन्दरीं ततः कूपादुदक्षिपन् । अथोत्क्षिप्ता सृतकल्या सा
 आत्मानं विनिवेद्य प्रत्यागतं कृष्णिकूपुत्रं दृष्ट्वा शनकै-
 बालापमकरोत् । ततश्चैश्वरवर्मा स्वयस्यः सम्पद्दृष्टः तां
 समाश्रुतां प्रियामादाय प्रत्यावृत्त्य तद्गृहमेव प्रायात्,
 अजहात् सुन्दरीप्रेमप्रत्ययं निश्चित्य तत्रासिञ्च जन्मनः
 फलं मत्वा पुनर्यात्रावुडिम् ।

अथैकदा सोऽर्थदत्तः सखा पुनः तमग्नधात् सखे ।
 मोहात् त्वया किमात्मा नाशयते ? कूपपाततः सुन्दरी-
 स्नेहप्रत्ययस्ती मा भूत्, अतर्क्या हि कुट्टनीकूटरचना
 विधेरपि । क्षयितार्थश्च पितुरन्तिके किं वक्ष्यसि, क्व वा
 यास्यसि ? तदधुनापि यदि ते कल्याणी मतिः तन्निर्याहि ।
 एवं तस्य वचः अवधीर्य्य असी बणिग्युवा मासेन अन्त
 कोटित्रय व्ययीचकार । ततो हतसर्वस्व सः अर्द्धचन्द्रं दत्त्वा
 तस्मात् सुन्दरीगृहात् तथा कुट्टन्या निरवास्यत । ते च
 अर्द्धदत्तादयः त्वरितं स्वनगरं गत्वा तत्पित्रे तत् सर्वमग्रे
 क्षतः समाचक्षुः । स च तत्पिता रत्नवर्मा तद्विदित्वा
 सुदुःखितः तां कुट्टनीं यमजिह्वामभ्येत्य समभाषत एतावत्
 मूलं गृहीत्वा त्वया मे सुतस्तथा शिचितः यथा मकर-
 कल्या तत् वर्षं हेलया हृतम् । इत्युक्त्वा तस्यै तत् सर्वं
 पुनर्वृत्तसर्वयत् । ततस्तं यमजिह्वा वृद्धकुट्टनी प्रत्यवादीत्

भेदं । आनायय ते पुत्रमिह, अह तथा तं करिष्ये यथा
स नकरकथास्तत् सर्वं धनं हरिष्यति । एव तथा प्रति-
ज्ञाते स वणिक्पतिस्तदैव शीघ्रं दानपुरःसरया वृत्त्या तां
पग्निनीय नस्य पुत्रस्थानयनाय हितेषिण मित्रमर्थदत्तं
प्राहिणीत् । अर्थदत्तश्च पुनस्तत् काञ्चनपुर गत्वा तस्मै
हेम्बरवर्म्हणे तत् सर्वमुदन्तजातभंशं सत्, पुनश्चाब्रवीत्
मित्र । तं मे वचः नाकार्शीः, अद्य च वैज्यानुरागस्वदा
प्रत्यङ्कान्, क्रीष्टि चक हत्वापि अर्धचन्द्रः प्राप्तश्च, कः
शास्त्रो वैज्याह इह अभितीत् । किमिह भवता वक्तव्यम्,
वेदशी वतवृत्तिर्हि । तावत् नरो विदग्धः धीरः शुभभागे
च तावत् रामाविभ्रजभूमिषु न पतत् । तदागच्छ पितु-
गन्तिक मनुप्रतिष्ठाति कुरुष्व, इत्युक्त्वा तेनार्थदत्तेन
स्व सत्यरत्नं पुरजनीयत । स चेश्वरवर्म्हा आशास्य
पितुः पार्श्वमुपगतः । पित्रा च एकापत्यस्नेहात् सान्त्व
यित्वा पुनर्यमजिज्ञायाः सकाश नीतः । तत्र च तथा पृष्टः
सर्वम् अर्थदत्तसुखेन सुन्दरीकूपनिपातान्तं धनक्षयवृत्ता-
न्तमाचख्यौ । यमजिज्ञावादीत् अहमेवात्रापराधिनी,
यश्चया विस्मृत्य एतामेष विद्यां न शिञ्चितः, यथा हि
विद्यया नकरकथा अन्तर्निबद्धजाले कूपपृष्ठे सुन्दरी
देहमक्षिपत् न तु ममार । तदत्रास्ति प्रतीकार इत्युक्त्वा
सा कुट्टनी खदासीभिः आल नाम स्वं मर्कटमानाययत् ।
दत्त्वा च तदग्रतः स्वं दीनारसहस्रं सा तमुवाच निगि-
लेति । सोऽपि शिञ्चितस्तत् सर्वं निगीर्णवान् । पुत्र ।
।स्मै विशति देहि, अस्मै पञ्चविशतिं देहि, अस्मै षष्टिम्,

अस्मै शतमिति नानाविधेषु व्ययेषु तथा यमजिह्वया दाप्य-
 मानोऽसौ मर्कटस्तांस्तान् निगीर्णवान् पुनरुद्गीथ्य
 उद्गीथ्य सर्वमेव ददौ । इत्यमालयुक्तिं प्रदर्श्य पुनर्यम-
 जिह्वाब्रवीत् ईश्वरवर्धन । त्वमेतं मर्कटपोतकं गृह्णाण ।
 गृहीत्वा चैतं पुनः सुन्दरीसदनं गत्वा दिने दिने गुप्त-
 निगीर्णान् तान् अस्रुतो व्ययं सृगयस्व, सा तु सुन्दरी
 आलं चिन्तामणिनिभं दृष्ट्वा त्वां प्रार्थ्य सर्वस्वं दत्त्वा
 कपिमेतं गृहीष्यति । ततश्च अनेन मर्कटेन गृहीततत्-
 सर्वधनः दूरमविलम्बितं यायाः, इत्युक्त्वा यमजिह्वा तस्मै
 ईश्वरवर्धने तं मर्कटं ददौ तथा तत् पिता पुनः कोटिद्वयं
 द्राढात् । स च तद् गृहीत्वा पुनः काञ्चनपुरं प्रायात्,
 प्राविशञ्च त्वरितं सुन्दरीभवनम् । सा च सुन्दरी तं तथा
 धनपूर्वकदेष्य ससहस्रं वाञ्छन्ती पादभिर्मृगमनन्दयत् । अथ-
 श्वरवर्धना यथासम्यक् तां विश्वास्य आलभानय गत्वा इति
 अर्थदत्तमवादीत् । तथेति तेन गत्वा स मर्कटः समानी-
 यत । तच्च निगीर्णपूर्वदीनारसहस्रं सोऽब्रवीत् आल पुत्र ।
 अथ दीनाराणां शतत्रयं प्रयच्छ पानाहारक्रियाकृते, शतं
 ताम्बूलादिव्ययाय, शतं मकरकक्षौ अम्बायै तथा शत
 द्विजार्तिभ्यः समर्पय इत्येवमीश्वरवर्ध्मणोक्तो मर्कटस्तथैव
 तान् उद्गीथ्य उद्गीथ्यं प्रददाति स्म । एतद्वलोक्य सा
 सुन्दरी मकरकक्ष्या समं व्यचिन्तयत अहो अस्य कपिरूप-
 धृक् चिन्तामणिः सिद्धः, यः प्रत्यहं सहस्रं दीनाराणां
 प्रयच्छति । अमुना चेश्वरवर्ध्मणा एष चेन्मह्यं दत्तः तदा
 सिद्धं नः मनोरथैः । इत्यालोच्य मात्रा समं सा सुन्दरी

भुक्तोत्तरमुखस्थितम् ईश्वरवर्ष्मणमर्धयत् नाथ । यदि ते
मयि प्रसादः सत्यं तद्देवमात्रं हि पश्येत् । तदाकाश्या
ईश्वरवर्ष्मा हसन्निव तां क्यरादीन् प्रिये । अर्वा तातय
सर्वस्त्रं तत् दातुं न युज्यते, इत्युक्तवन्त न सुन्दरी पुनराय-
यात् अहं प्रञ्च कोटीर्द्वयानि, तद्वयं हीपतामिति । तत-
देश्वरवर्ष्मा क्षणं निविलम्ब्य तापत्रयं त् प्रिये । प्रदि सर्वत्र
या इह जगत् इहासि, तजामि नह वैव रीः, तिसु-
जीतिभिः । सुखैतत् सुन्दरी पुनरायना सर्वत्र न इहा-
महं देहि एतं जगत् जगत्, इत्युक्तवन्त तस्य ईश्वर
अर्पणः प्राणी जगत् । तदा अर्पणार्थं एते तनु इति
तामयं जगत्, ततो अर्पितं जगत् तदा, अर्पितं
यथा त तदा इत्तमजस्यत, अतएव तं चित्रं सुन्दरी
सस्यहृदया सह परमसुखेन । अतएव सुन्दरी तदा
सुन्दरी विधीर्षपूर्वकीकारसहस्रविधं तं जगत् । अतएव
ततश्च तदुक्तं 'एह सर्वस्त्रं' तदा, अर्पणार्थं तत् । अतः
स्त्रयैवैतं प्रतिश्रुत्या प्रायान् । अर्पितं तदा सु-
इहार्थं देवदत्तं सहस्रं सहस्रं । अतः सुन्दरी
इत्येतेहि अती प्रीत्या सा अर्पणीति इह, अर्पितः
दात् नरा सुन्दरी सुखा तमनाइयत् । अर्पितः
अतएव आगत्य इत्यर्पणार्थं सुन्दरी तदा अर्पण
विश्रुते । ततस्तस्मिन् जगत् सुन्दरी तदा अर्पण
तथा तादृशमाप्तं यथा न अर्पितं सुन्दरी तदा अर्पण
सर्वस्त्रं जलमालीश्वरं सुखेन ता सुन्दरी तदा अर्पण
इत्यर्पिता अर्पु । तथा एतत् विद्यातदुक्तं ।

मकरकव्या जालं कृत्वा यस्य धनं हतं, तेन स्वधिया आल-
मुपायं कृत्वा सर्वस्वं पुनर्दृतं तथा अन्यस्य कृते जालं ज्ञातं
न तु आत्मनः कृते आल इति ब्रुवन् व्यहसत् । ततः सा
सुन्दरी स्वजनैर्जननीयुक्त्या नष्टार्थां पाटितानना च देह-
त्यागात् कथञ्चित् न्यवर्त्तत । स चेश्वरवर्ष्मा स्वर्णद्वीपाद्-
र्जिताधिकसम्पत्तिः सत्वरं पितुर्गृहं चित्रकूटवर्तिं समा-
यात् । तमुपागतमुपार्जितवित्तजालोक्त्य पिता रत्नवर्ष्मा
समभिनन्द्य कुट्टनीञ्च यमजिह्वां परितोष्य जहोत्सवमका-
र्षात् । ईश्वरवर्ष्मा च विलासिनीरुद्धे पिदितातुलमाय
विरक्तचेताः खण्डहे कृतदारणग्रहः सुखेन व्यवात्सीत्
हे नरेन्द्र । एव वनिताहृदये कूटादृते न कदापि सत्यकथा-
सर्वोऽपि वसति, तत् सूक्तिना स्वार्थसाधनपर्यायु सदैव-
तासु मूल्याटवीष्विव न रसित । इत्येष एव सूक्तिद्वन्द्व-
यथावदालजालकथां निषीय नरथाहनहस्तः अयाय
शोसुखादिभिः सह जहास ।

अथ चन्द्रमण्डलः ॥

एवं विश्वासु असद्भावे मरुभूतिना कथिते धीमान्
गोमुखः कुमुदिकां कथामाचचक्ष ।

आसीत् पुरा प्रतिष्ठाने नगरे विक्रमसिंहः नाम मही-
पतिः । यः यथाविधानम् अन्वर्थनामा सिंह इव विक्रमः

समभवत् । तस्य सुभगा नदीनप्रभवा अलङ्कारतनुः शशि-
लेखिति देवी समवर्त्तत । एकदा स्वनगरे समवस्थित त
राजान गीतजाः पञ्चाशत् गृहमागत्य पट्टेपट्टयन् तेषां
महाभट, वीरवाहु, सुवाहु, सुभटः, तथा प्रतापादित्य
एते सर्वे राजानः महाबलाः । एतेषु सानादि प्रयुञ्जान
स्वमन्त्रिणं निराकृत्य राजासौ विरगन्निव युवायैव नि-
र्ययी । अथ प्रह्वली शरुतन्नाते उभयोः सैवयोः, स राजा
शीष्टेहर्नात् गजारुढः स्वयम् आहव प्रविष्टि । धृत्वाति
द्विषतां चसू हलभक्तं त वीर्य महाभारताः परैव मम-
बभ्यपतन् । नेपाञ्च बलेषु बहुषु अभिभावन्तु निरग देव-
तसु महाभरुहमपि नागान् । सौम्यमनुष्ये नान् सखी
विभक्तं नागं राजन् । सगदह्वयं तत् पात्रं
ना शेषाभक्तं जयः । अस्मांश्च अवधीर्यं तथा बलवद्वि-
यक्तः समाश्रितः । तदिदानीं शिवाय जइवन् कुत, अकृत
द्विषाहवसुह्य तुष्टजजातव्य व रजि इलविषय दाव,
जीवन् पुनररीर् ज्येष्ठीति । इति अहिवरुहान् न
राजा शैव वागवाहवतीर्यं उदात्तस्त्रैव मज्जिण्य मम
स्ववर्गात्रिथ्ययी । निर्गत्य इ च्छलपेक्षः सन् ज्ञात्वा उज्ज-
यिनीं पुरीमगमत् । तस्याञ्च कुमुदिकाखाद्यः कार्या-
श्रित् विलासिन्यतः प्रख्यातमन्दः वसति मस्तिनहाय,
प्राविशत् । अस्माञ्च तं पट्टेजायानं दृष्ट्वा सा व्यञ्जिन्यत
अहो । कीदृश सुवर्णातिशयः सउष्टेहर्गुदित । तैस्ते-
र्लक्ष्मीरिष महात् राजिति स्यते तद् यदि अयं वीर्यतो
भवेत्, तदा शी अर्धं दित विद्वेषु । इत्यालोच ससुस्याद

स्वागतेन तं राजानमभिनन्द्य यथोचितमस्य कुमुदिका
 आतिथ्यमकरोत्, विभ्रान्तञ्च त क्षणान्तरे न्यगदत् धन्या-
 हम् अद्य मे प्राप्तनं सुकृत फलित देवेन ह्ययथागत्य यन्मे
 गृहं पवित्रितम् । अनेन प्रसादेन अस्मि ते क्रीता दासी,
 यन्मे हस्तिप्रतप्तम् अस्ति, अश्वानाञ्च द्वे अयुते, तथा रत्नपूर्णं
 मन्दिरञ्च तदिदं सर्वं देवस्य अधीनम् । एवमुक्त्वा सा कुमु-
 दिका तं नृपं समन्त्रिणं स्नानभोजनादिना उपचारेण
 पथ्यचरत् । ततः स राजा विजयसिंहस्यैव अर्पितस्य
 तथा साकं खिन्नोऽपि यथाशुभं तस्थौ, तत्रा धनं दुभुजं,
 अर्द्धरूपं यथाकाशं प्रददौ । सा च तस्यै यमपि विकारं
 न दर्शयति स्म, प्रत्युतः तुष्यति स्म । तस्यां यमपुरस्ता
 इत्यस्मिन् तुष्टं नृपं सः अजन्तशुभं मर्त्या रहसि ज्ञावोत्
 प्रभी । विश्वानां नास्त्येव सज्ञावः, यस्मिन् ते भक्तिं कुर्वते,
 तत्कारणञ्च न जानी । एतत्तस्य वचः श्रुत्वा स राजा
 तमवदत् सैव कुमुदिका मर्त्यं प्राणानपि त्यजेत्, न चेत्
 विश्वसिद्धि, ते प्रत्यय जनयामि इत्युक्त्वा स्वं लब्धिवं राजा
 व्याजं व्यधात् शनैः मितपानभोजनः तदुं दृष्टीकृत्य
 आत्मानं निश्चेष्टं लुठिताङ्गं चकार । ततः सिद्धिभारमधि-
 रोष्य परिजनेन शोचता प्रमथान नीतः । सा च कुमु-
 दिका शोकात् बान्धवैर्वार्यमाणापि आगत्य तेनैव समं
 चित्तायां समारोहत् । यावन्न दीप्यते बह्निस्तावद्दन्वागतां
 सतीं कुमुदिकां बुद्ध्वा राजा सद्यः समुत्तस्थौ । दिव्या अयं
 प्रत्युज्जीवति इति वदन्तस्ते सर्वे प्रमुदिताः कुमुदिकायुक्त
 राजानं स्वं सदनं निन्दुः । अथ उत्सवे कृते स राजा

प्रकृतिं गतः रहसि कश्चिदनुरागीऽस्या दृष्ट इति मन्त्रिणं
 प्राह स्म । ततस्त्वं सोऽत्रवीन् राजन् । एवमपि न प्रत्येभि,
 अस्यत्र नूनं किमपि कारण, तदत्र निश्चय पश्याम.
 प्रकाशयामश्चापि त्वां स्वरूपतः येन एतदस्मिन् बल मित्र-
 बलञ्च प्राप्य वयं रणे विपून् हन्मः । इत्येव वदति तस्मिन्
 मन्त्रिणि तत्र गुप्तः प्रेषितद्वारः समाययौ स च पृष्ट.
 प्रावदत् देव । वैरिभिस्ते विषयो व्यामः गणिलेखा तु
 राजमहिषी सृष्टा राजविषद श्रुत्वा वञ्चिमाविगत् । एत-
 च्चारवचः श्रुत्वा स राजा हीक-जिह्वन्तुरा हा हा
 देवि । क गतासीत्यादि बहु विजलाप ततः क्रमे-
 विज्ञाततत्त्वा लुसुदिका समुपित्य स्मरन् स च न विक्रम-
 सिहसभाषत देव । प्रागैव त्रिं सम नादृष्टद्विद तत्र
 यावदधुनापि मदद्वैर्धनैर्गणिन् च क्रियताम् । इदु-
 स राजा तन्नैरधिक बलं संगृह्य प्रतिपत्तस्य बलवन्
 ऽन्तिकं प्रययौ । गत्वा च तद्वज्रैः स्वबलैश्च युद्धं गान्
 पञ्चापि अरीन् विजित्य पुनः तत् राज्यं सन्नाहदत् तत्र
 सुष्टः लुसुदिकां राजा रहसि दृष्ट्वात् प्रिये त्वेतां शक्ति-
 ते, किन्ती प्रिय करणीयमुच्यताम् । ना प्रत्यवादीन्
 प्रभो । सत्यं तुष्टोऽसि चेत् तरेण मे हृदयग्रन्थं विरस्तित
 समुद्धर, उज्जयिन्यामस्तां श्रीधर नाम मे त्रिष्ट राज्ञः
 अल्पेन अपराधेन कारानिवर्द्धं विनीच्य भागिक
 कल्याणं राजलक्ष्णैरलङ्कृत त्वाम् एततकार्यक्रमं बुद्ध्वा
 अहं सेवितवत्यस्मि, आरूढवच्यस्मि च अभीष्टं किञ्चिन्मा
 वनाविरहात् विफलं जीवनं सन्धमाना त्वच्चिन्तन् एव-

मुक्तवतीं तां कुमुदिकां राजा प्राह साधयिष्यामी वयन्ती
 सुवचनेन इत्युक्त्वा मन्त्रिवचन संस्मृत्य अचिन्तयत् सत्यमेव
 मे अनन्तगुणेन मन्त्रिणा वेश्यासु असङ्गावः प्रोक्तः, अतो-
 ऽस्याः कामना मया अवश्यमेव पूरणीया, इति सञ्चित्य
 सबलः स राजा तामुज्जयिनीमगात्, तच्च श्रीधरे मोच-
 यित्वा बहूनि द्रविणानि च दत्त्वा तां कुमुदिकां सुस्थामक-
 रोत् । ततः स्वनगरमागत्य मन्त्रिमन्त्रबलेन स्वीत्माहेन च
 सर्वान् शत्रून् वशीकुर्वन् सर्वां महीं बुभुजे । एवं वेश्या-
 धितां हृदयमगाधमविज्ञेयम् । एवमुक्त्वा तेन गोमुखे
 विरते नरवाहनदत्तस्य पुरतस्तपन्तकः प्रत्यवदत् देव ।
 नैव स्त्रीषु क्वापि प्रत्ययः विशेषतश्चपलासु, अत्र मया यदृष्टं
 तद् वच्मि श्रूयताम् ।

आसीत् पुरास्थामिव पुरि बलवर्द्धाख्यः कश्चिद् बणिकः ।
 तस्य भार्या चन्द्रश्रीर्नाम । सा चैकदा वातायनस्थिता
 सुरूप शूलहर नाम कसपि बणिकसुतमद्राचीत्, अरंस्त
 च तेन सखीगृहमानीति तेन यथाकामं मदनासक्ता अल-
 क्षितम् । एव प्रत्यह सा यावत् तेन सम तथा रमते तावत्
 सर्वे तद्बन्धुबान्धवास्तद् विजानन्ति स्म, एकसु बलवर्द्धा
 एव पतिस्तामसतीं न ज्ञातवान् । प्रायेण स्नेहान्धा भार्या-
 द्वीःश्रील्य नेक्षन्ते ।

एकदा तस्य बलवर्द्धणः दाहज्वरः समभवत् तेन च स
 बणिक् क्रमेण अन्त्यामवस्थां सम्प्राप्तः । तच्च दृष्ट्वा असी
 जारः प्रतस्थे, सा तु त कामुकमापृच्छ्य तेन पत्या सह
 श्रीलक्ष्मैः स्वजनैर्वार्थ्यमाणापि श्रुत्वा तच्चितामारुरोह । इत्य-

भवितकं स्त्रीहृदय, यदेता अन्द्रामलिञ्च कुर्वन्ति, पति
 विना म्रियन्ते च । एव तपन्तकीतमाकर्ण्य हरिशिखः
 सखभ्यधात् अत्र तावत् देवदासस्य वृत्तं किं न श्रुत
 भवद्भिः ०

पुराणीत् कामिहित् ग्रामे देवदासाख्यः कश्चित् गृह-
 पतिः । दुःशीकैति च तस्यान्वर्थनामा गृहिणी सम-
 वर्त्तत । प्रतिवर्षिन्ञ्च तानन्यपुरुषासक्तां विविदुः । एक-
 दासी देवदासः काश्चिद्वशात् राजकुलनगत् । सा च तद-
 भार्या तद्वधैःप्रेष्य गृहं परित्तरी त परदुक्रमानीय
 आसीत् । अद्य निशैये आगत त देवदासं पति भुङ्गसुभं
 तेषु जारिण अन्तरात्, तद्देवपति विमुञ्च तस्य स्थित्या
 निमानये विनीत हतं प्र नि भक्ता तस्वरैरिति रत्न-
 अक्षरम् । तदास्यै इत्यस्तत्राणञ् अवीचन् यदाय चौरै-
 र्जनः, तत् जल नी किट्टिहृदि न हतम् ? इदुक्ता ते तत्र
 स्थित तदाअत्र राजमपुञ्जन् विन ते तातो हत इति ;
 म अष्टमवादीत् सुहृभूसौ कोऽपि पुरयः दिवागय श्रितः,
 अथ तेन राज्ञी इवहीय्यं पशती ते तात, निहतः, चखा
 तु मां गृहीत्वा आहौं तातपार्जादुत्थिता । इत्युक्ते शिशुना
 भार्याजारिण तं हत बुद्धा ते वास्यवा अन्विष्य त जारं
 तदेव जग्मुः, निर्वासयञ्चक्रुञ्च तां दुःशीलां स्त्रीकृत-
 भर्तृवधां शिशुना सह तस्माद् देशात् । इत्यनन्तरता स्त्रो
 भुजगीव निःसशयं पति हन्ति । एवमुक्ता विरते हरिशिखे
 गोसखः पुनरब्रवीत् देव । किमल्लेन, सन्नाति इत्त वक्तेश
 सेवकस्य वज्रसारस्य यद्ब्रुत्त हास्यजर तत् श्रूयताम् । शूरस्य

कान्तस्य तस्य वज्रसारस्य मालवदेशभवा प्राणाधिकप्रिय-
तमा भार्याभूत् । एकदा तस्य भार्यायाः पिता पुत्रान्वितः
मालवात् निमन्त्रणाय सीक्कण्डः स्वयं समाजगाम । वज्र-
सारश्च तं श्वशुरं सत्कृत्य राज्ञे निवेद्य च निमन्त्रितस्तेन
समं भार्याया सह मालवमयासीत्, गत्वा च शुश्रवरदेशमनि-
यात् । तत्र विप्रान्तः इह राजशेवार्थं प्रत्यागमत्, तद्भार्या
तु तत्रैव आसत् ।

ततो दिनेषु गच्छत्सु त वज्रसारमुपेत्य अकस्मात्
क्रोधनी नाम कश्चित् सुहृद्भाषत सखे । भार्यां पित्रगृहे
त्यक्त्वा किं त्वया गृह नाशितं, तत्र तथा प्रापया अन्त-
रुपरत्नं कृतः । ततः आगतेन आतेन केनचिदल मम
कथितम् । मा नहिदृश संस्थाः, तस्मादेतां निगृह्य
अपरां वह । इत्युक्त्वा क्रोधनि याते स तु वज्रसारः मूढ
इव क्षण स्थित्वा व्यचिन्तयत् शङ्के सत्यमेवेतत् अन्यथा कथम्
प्राहायके विसृष्टेऽपि सा नागता ? तदेतां स्वयमानेतुं
यामि, पश्यामि किं भवेत्, इति संचिन्त्य मालवं गत्वैव
श्वशरमनुज्ञाय तां भार्यामादाय ततः प्रतस्थे, गत्वा च
दूरमध्वानं युक्त्या अनुगान् विसृज्य तत्पथेन तामादाय
गहन वनं गत्वा तत्र तामुपवेश्य विजने वदति स्म त्वम-
न्यपुरुषासक्तेति आत्मान्निवात् मया श्रुतं, मया चात्र
स्थितेन आत्मान्निवात् त्वमाहतापि नागतासि, तत्सख्यं
ब्रूहि नो चेत् करिष्ये ते निग्रहम् । तदाकर्ण्य साब्रवीत्
यदि ते अयं निश्चयः, तत् किं मां पृच्छसि, कुरुष्व यस्ते
प्रीचते, इति सावज्ञं तस्या वचनं निशम्य कोपात् स वज्र-

सारः तरौ लताभिस्तां बद्ध्वा ममताडयत् । यावच्च स तस्या
 वस्त्रं हरति तावत् तां नग्ना दृष्ट्वा तस्य मूढस्य रागिण
 रिरसा व्यजायत । ततो बद्ध्वा यावत् रन्तुमाल्लिखति तावत्
 सा नेच्छति स्म, सुरतायै प्रार्थमाना च जगाद यथाह
 त्वया लताभिर्बद्ध्वा ताडिता, यद्यह तथा त्वां ताडयेयं
 ततोऽहं त्वया सह रतमिच्छामि नान्यथा । स च काम
 मोहितस्तुशैव प्रलपद्यत, किमाश्चर्यं वज्रसारोऽपि म
 मनोभुवा लणसारौक्तः । ततः सा त सहस्तगाद तरौ
 बद्ध्वा । तस्य च शस्त्रेण हस्तात् गृहीतेन सा तस्य वज्रस्य
 कर्णेनास चकर्त्त च । तच्च शस्त्रं गृहीत्वा तस्य च वामांसि
 परिधाय सा पापा पुत्रेण कृत्वा यथाकालं ततः प्रतस्थे
 स तु वज्रसारस्तत्र छिन्नशवणनामिकः गलता शोणितौ-
 त्रेण अवमानेन च नताननस्तस्थौ ।

अथ कश्चिद् भिषक् आप्थ्यं तत्रागात् । तच्च
 तथाविधं दृष्ट्वा कृपया स साधुरुन्मुच्य गृहं नीतवान् ।
 तत्र च तेनाश्वासितः शनैः स्वगृहमागमत्, न च प्रापत्
 समन्विष्य तां कुतोऽपि कुर्गहिनीम् । ततः स तत् सर्वं
 वृत्तान्तं क्रोधनाय अबर्णयत् । तेनापि क्रोधनेन वत्स-
 राजस्य पुरतः सर्वमेतत् कथितम् । अयं निष्पुरुषामर्षः स्त्री-
 भूत इति भार्यया अस्य पुंवेशो हृतः कृतश्चादितः महान्
 निग्रहः इति राजकुले सर्वजनोपहसितोऽपि स वज्रमारः
 वज्रसारेण चेतसा इहैवास्ति । तदेवं देव । स्त्रीषु कस्य
 विश्वासः इति गोमुखे उक्तवति पुनर्मरुभूतिरवादीत् ।
 देव । स्त्रीणां मनः अप्रतिष्ठं सततं तदत्र कथामिमां शृणु ।

आसीत् पूर्वं दक्षिणापथे सिंहवली नाम राज्ञः ।
 तस्य कल्याणवती नाम सर्वान्तपुरयोर्वितां प्रिया मालव-
 राजकुता भार्या समभूत् । एकदा तया सह राज्यं शासन्
 स महीपतिः बलिभिः गोत्रजैः सम्भूय देशान् प्रश्रयितः ।
 स तु देवीद्वितीयः प्रच्छन्न सायुधोऽन्यपरिच्छेदः श्वशुर-
 अदन मम्यतस्थे । मच्छंश्च पथि अटुव्यां स शरः आधावन्तः
 पुरः सिंहमेकेन खड्गप्रहारेण अवहेलया विधातकारः ।
 धानधामाम च मूर्च्छन्तमानः पतद्विप खड्गच्छन्नकरम् ।
 तथा अन्तर्विक्रान्तः शरीरकमलिनीगिव एकाकी तज्जर-
 त्तमविति जगन्मतिरप्य मालव प्राप्य स्त्रां देवी प्राव-
 दत् प्रिये । न मे मार्गवृत्तं त्वया पितृवृत्ते वाच्यम् ।
 देवि । नज्जिह्वं, जत्रियस्य विज्रजे का हाजा इन्द्रका तथा
 साक तन्दिगृह प्राप । सभ्रमालनेन श्वशुरेण दुष्टञ्च निज
 हत्तान्तमुक्तवान् । सश्वान्य च तेन श्वशुरेण दत्तहत्याश्ववतः
 स गजानेकनाम्नः बलिनी राज्ञः समोपं प्रागात् । विपल-
 विजयोयतश्च तां देवीं कल्याणवतीं तत्रैव पितृवृत्तनि-
 स्थापयामास ।

तस्मिंश्च प्रयाते यातेषु च कियत्सु दिनेषु सा देवी
 वातायनस्था कश्चित् उरुशरीरतः । स तु दृष्ट एव रूपेण
 तस्माद् हृदयमपाहरत् । सा च काजाक्रान्ता तत्क्षणमचि-
 न्तयत् जानेऽहम् आर्य्यपुत्रादन्यः स्वरूपः श्रीश्रीवांश्च पुरुषो
 नास्तीति, तथापि अस्मिन् पुरुषे मनो मे धावति, तद्
 यावद्गुण भजास्येनम् इति सचिन्त्य सा तदा रहस्यधारिणी
 सखी स्वाभिप्रायं तं शशंस । न्यवेशयामास च तं देव त

वातायनं गेनानाय रज्जुत्क्षिप्तं पुरुषमन्तःपुरम् । स त
 एतन्नः प्रविष्टोऽपि सहसा तस्याः पर्यङ्गसंभ्रामितुं न
 शशाक, निषसाद् च पृथगामने । तद्वलीक्य नीचीऽऽरिणि नि
 बुद्धा यावत् राज्ञी विषीदति तावत् उपरिष्टान् भ्रमन्
 क्वहिरजागत् । त विलीक्य सम्यमुत्थाय सहसा पर्यङ्गैः
 श्वरादाय विशिखेन त भुजगमवधीत् ; अत्रिपञ्च सदाशेण
 त विष्वक्तित वहिः । ननर्त्त च हर्षेण तद्ग्यादृत्तं तं प्र
 आतर , उदरं तसुवीच्य सा कल्याणवती स्मरन्दिना
 व्यभित्तान् धिक् धिक् किमेतेन नि सत्त्वेनाधमेन ताञ्च
 शिरसां दृष्ट्वा चित्तज्ञा ततस्त्री निर्गत्य आशु प्रविष्ट द
 सपञ्जा निजगाद् देवि । आगतीऽय यदि ते द्रवभ्रमन् ,
 तदाह रुवा रुष्यति प्रयातु यथागतेनैव पश्चात् नमूहम् ।
 एव तयोक्ते स पुरुषः भयाकुलः वातायनाद्वहिः रज्ज्वा
 भ्रमन्तितः सत्वरं स्वगृहं पलायितः ।

अथ तस्मिन् गते सा कल्याणवती तां सखीमवादीत्
 सखि । हत त्वया शोभन, यदय नीचः सत्वरं वहिष्कृत ,
 त्वया मे हृदय ज्ञातं, चेतसु मम दूयत एव मे भन्ना
 सिहव्याघ्रादीन् निहत्यापि क्रिया अपङ्गते । अयन्तु भुजग
 जलैव प्रवृत्त्यति । तत्तादृशं हित्वा कथमस्मिन् प्राकृते
 रतिः ? तद्व्यवस्थितमतिं मां धिक् अथवा सर्वा एव
 स्त्रियो धिक् या मञ्जिका इव कर्पूरं हित्वा अशुची
 धावन्ति । इत्येव जातानुग्रया सा कथमपि निशां नीत्वा
 भर्तारं प्रतीक्षमाणा पितुर्गृहे अतिष्ठत् । तावच्च स सिह-
 बलः गजानीकेन भूभृता दत्ताधिकबलः गत्वा तान् गोव-

जान् पञ्च पापान् शत्रूनबधीत् । ततः स पुनः स्वराज्यं
 प्राप्य ता भार्याञ्च पितुर्गृहात् आनीय तञ्च खशुरं प्रभूतै-
 र्धनैरापूर्य्य सुचिर निष्कण्ठकां क्ष्मां शशास । एवं प्रवीरे
 सुभगेऽपि मत्पत्नी विवेकिनीनामपि योषितां चल मनः
 यत्र कुत्रचित् धावति, अथवा विशुद्धसत्त्वा योषितः विरलाः
 खलु । इति ऋभूतिना निगदितां कथामाकर्ण्य स वत्स-
 राजमुता नरवाहनदत्तः सुखसुप्तस्तां रजनीमनैषीत् ।

— — —
 अथ दशमो लम्बकः ।

— — —
 जनप्रथितमस्तरङ्गः ।

अथ प्रातः कृतनित्यक्रियं स नरवाहनदत्तः सचिवैः
 सह स्वमुद्यानं विहरन् ययौ । तत्रस्थश्च आदौ व्योमः
 प्रभापुञ्जं ततः बह्वीर्विद्याधराङ्गनाः समापतन्तीरैर्क्षिष्ट ।
 तासाञ्च मध्ये ताराणामिव शीतांशुरिखां लोचनानन्द
 दायिनीं विकसत्पद्मजनयनां नीललोचनषट्पदां सलील-
 हसगामिनीं वहदुत्पलसौरभां तरङ्गहारिखिललीलताल-
 हृतमध्यां साक्षात् स्मरोद्यानवापीशोभाधित्वेवतामिव एकां
 कन्यकामद्राक्षीत् । स्मरसञ्जीवनीं तां चान्द्रीं मूर्त्तिमम्भो-
 धिरिव दृष्ट्वा स नरवाहनदत्तः उत्कलिकाकुलशुक्लुभे ।
 अशसञ्च अहो कुन्दरनिर्झणवैचित्री विधातुः इत्येवमालोच्य

सचिवै सह तापुपाययौ । पप्रच्छ च तां तिथ्येक् पश्यन्तीं
 प्रेमदृष्ट्या का त्व शुभे । कथमिहागमन वा । तदाकथ्ये
 मानवीत् शृणुत, वदामि ।

अस्मि हिनाचले काञ्चनशृङ्गे नाम हेम पुत्रम् ।
 तदास्मि मां टिकदश नाम विद्याधरपति । अ हि धा-
 र्त्तिका कालायात्रारत्नानन्दकन्दप, तस्य हेमगभा नाम
 सन्निधी । तीर्थेण वरिण ब्रह्म तयोः पञ्चभ्राह्मण्य कालीयस्त्री
 प्राणविक्रियाया कदा सक्रियशः नाज । अत्रानु सखीनि
 अस्म दिवं राशेशत् ब्रतैः श्लोचैश्च पथेत्तयत् । एकदा का
 तु अयवर्षे सुष्टा मज्जना पिपा इत्या नामादिशत् तुत्रि
 त्वव पिपा तुत्रि पिपा - भविता, नमदायनस्यते
 भवती एति नि । स च खिचरात्त चक्रवर्ती भविपतीति
 उच्यते तिरोऽत । ब्रह्मश्च तत्प्रमादात् सखियात्रया कर्मण
 शीरण-भवेति अत्र च गार्गी एत मेघौ दत्तदर्शन
 भावार्थि इति । तदा प्रातरिह गता पञ्च निजः पति
 दृष्टव्यः । तदाप्यत्र एतदुद्यानम् । तत्र च गिता तिक-
 रितान्तर-भवेति, त्रि विवाहं कथिशावति । तदा
 द्विस्त एति । तदीदृशं यानिनी च व्ययासीत् । तद्वह-
 भार्य्यात्त-भश त्वां द्रष्टुमायता, तत् साक्यत ब्रजाकि
 इति य-भवा एखीभिः सह खरुन्त्य निषरन्तिज-
 भाजगा-भवा गार्हवदलीऽपि तद्विवाहत्-भ मनुजिन
 भासत्त-भवा पित्रिस्तयन् अत्रापुराणवेमत् तत्र च न
 विमना-भवा मुखीऽत्रवीत् त्रि-भवा मृगु एकां कथयं, तत्र
 त्वां पि-भवा प ।

पुराभवत् काञ्चनपुरीति कापि नगरी । आसौच
 तस्यां सुमना नाम कञ्चिन्महोपतिः । चित्रं येन विराज-
 मानेन आक्रान्तदुर्गकान्तारभूमिना शत्रवोऽपि तादृशाः
 हताः । एकदा आस्थानमण्डपगतं तं प्रतीहारो व्यजिज्ञप्त्
 देव । मुक्तालता नाम कापि निषादपतिकन्या पञ्जरस्यं
 रुक्मादाय वहिर्द्वारि वीरप्रभेण भ्रात्रा सह देव द्रष्टु-
 कामा स्थिता इति । आनीयतामसाविति प्रभुणोक्ते आ
 भिरुदुहिता प्रतीहारनिदेशात् नृपतेरास्थानमण्डपमदि-
 शत् । सर्वेऽपि सभासदस्तस्या अद्भुतं रूपं दृष्ट्वा न मानु-
 षेभ्यं कापि देवी नूनमसौ इति स्थपिजात् । सा तु
 राजानं प्रणम्य व्यज्ञापयत् देव । अयं शास्तागङ्गाख्यश्चतु-
 र्वेदधरः शुकः कविः समग्रामु विद्यासु कलासु च विचक्षणः ।
 कथा पुनर्देवयोग्योऽयमिति हत्वा अद्य अयमिहानीतः
 गृह्यतामिति अर्पितस्तदा प्रतीहारेण कौतुकात् नृपते-
 रन्तिकं नीतोऽसौ शुकः श्लोकं पपाठ,

राजन् । युक्तमिदं सदैव यदय देवस्य सन्बुजते

धूमश्याममुखोद्विषद्विरहिणीनिश्वासवातोद्गमैः ।

एतत्त्वद्भुतमेव यत् परिभवाद् वाष्पाश्वुपूरप्लवै-

रासां प्रज्वलतीह दिक्षु, दशसु प्राज्यः प्रतापानलः ॥

इमं श्लोकं पठित्वा शुकः पुनरब्रवीत् किं प्रमेयं कुतः
 शास्त्राद् ब्रवीमि तदादिशतु देव इति ।

ततो विस्मिते राजनि मन्त्री अब्रवीत् प्रभो । मन्थे
 शापादयं शुक्रीभूतः कथनं पूर्वर्षिः । इत्युक्ते मन्त्रिणा राजा
 तं शुकं पृच्छति स्म भद्र ! कौतुकं मे, ब्रूहि स्ववृत्तान्तं,

क ते जन्म ? कुतस्ते शुक्त्वेऽपि शास्त्रविज्ञानम् ? को वा भवान् ? ततः स शुकः वाष्पसुकृज्य आह स्म देव । अवाच-
मपि एतत् देवस्य आज्ञया कथयामि, राजन् । हिमवद-
न्तिके कश्चित् आम्नाय इव दिग्ब्यापिभूरिशशास्त्रित-
द्विजः रोहिणस्तुररस्ति । तस्मिन् एक शुकः इतनिलयः
भार्यया शुक्र्या सह तस्थौ । तस्मात् तस्यामिषोऽह दुष्कृत-
योगादुत्पन्नः । जातमात्र एव मयि माता मन सा शुकौ
पञ्चतामगात् । तातन्नु वृद्धः पक्षान्त मां निवेश्य वर्धयति
स्म । वार्द्ध्याद् विवरितुमशक्नुवश्च निकटस्थशुक्राणां
भुक्तशेषाणि फलानि अश्वन् ददच्च मच्च कथञ्चित्
आसाञ्ज्जी ।

एतन्निश्चरन्तरे सहसा मन्मथोदेलवमरी विव्रस्त-
पटा विद्रुतव्याकुलेव सा महाटवी समभवत् । पुलिन्द-
वृन्दे विविधप्राणिनां मंहाराय प्रवृत्ते तावैटभूमिपु
कृतान्तक्रीडित कृत्वा आत्तैः पिहितभारैरापतिते एकन्
वृद्धश्वरस्तस्मादनासादितमांसं क्षुत्परीतः सायं त तन-
मारुरीह । आरुह्य च स तत्र सत्वर शुकान् अन्व्याद्य
पक्षिणः नोडिष्य आकृष्य आकृष्य हत्वा भुवि व्यपातयत् ,
आयान्तञ्च तं यमकिङ्करसीदरं दृष्ट्वा यावदहं भयात् शनै
तातस्य पक्षान्तः लीनो व्यतिष्ठ' तावत् स पातकी अन्त-
कुलायं प्राप्य तं तातम् आकृष्य पीडितश्रीवं निहत्य तरु-
मूले न्यक्षिपत् । अहञ्च तातेन समं तस्य पक्षतेः पतित्वा
निर्गत्य सभयं पणान्तः शनैः प्राविशम् । अग्रावतीर्थं
असी भिन्नः अस्मी भृष्टान् तान् क्रियतः अभक्षयत् । अगाञ्च

अन्यान् कतिपयान् गृहीत्वा निजां पत्नीम् । अहन्
 शान्तभयो दुःखदीर्घां तां निशां कथञ्चित् नीत्वा प्रात-
 र्भूयिष्ठमुद्रिते जगच्चक्षुषि भास्करे असमुद्रितपत्रसरुद्धो वरु-
 धायां सुदुःखलान् व्यचर, प्रापञ्च हृषार्त्तं आसन्नवर्तिनः
 कथञ्चित् उल्लसत्सस्तीरम् । अयम्यच्च तत्र क्षतज्ञानं शैक-
 तस्थितं नरोचिनामाम मुनिमग्रत ख पूर्वागुण्यमिव । म त्
 मां दृष्ट्वा उद्विग्नोऽस्मिन्दिनेऽस्मिन् सभाष्याख्य पत्रपुटेन कृत्वा
 ह्यपथा आयमभ्यनैपौत् । तनाजोत मां दृष्ट्वा कुलपतिः पौ-
 लस्त्यः त्रिबालहरत् । इत्तमुनिं निरुद्धं स दिव्यदृष्टिस्वाच
 इजं शान्तं ख धुवं दुःखेन सहितं दृष्ट्वा एतत् स्वपां कथां
 कृताङ्गिणः य वक्ष्यामि । यथा यथयादय स्तां जातिञ्च
 स्मरिष्येति । इत्युक्त्वा पुनस्त्यः आङ्गिकाय संसुलितोऽभवत् ।

अथ कृताङ्गिणः स महर्षिः तथेवाक्षर्यितः सत्प्रबडा-
 भेतां कथां प्रपश्यत् । पुरासीत् राजाकरे पुत्रे ज्योतिष्मभो
 नाम राजा । यः सन्नुज्जिह्वः । अथ राजा कालुर्वी
 शमात् । तत्र उर्वव्यां नाम देव्यां तीव्रतपसा सप्तदश
 भगवतः शरीरतीव्रप्रभावात् पुत्र एकः सज्जनि । यदसौ
 देवी शर्मिष्ठी रूपे सुखप्रपिष्टं सोममद्राघोत् तनामी
 नृपः तं पुत्रं गान्धा शीरुप्रभं तदासीत् । स च प्रजानां
 नयनीत्पुत्रं त्रितन्वन् गुणैरुद्धतगप्रो राजपुत्रः कात्तत् सोम
 इव बह्वि । अथ राजा ज्योतिष्मभः पुत्रं शूर पारक्षमं
 युवानं प्रजतिप्रियं दृष्ट्वा यौवराज्येऽपदिष्टत् । अर्द्धाच्च
 प्रभाकराख्येऽपि निजमन्त्रिणः पुत्रं त्रिभुवतात्तमं तदुण-
 सम्पन्नमस्य मन्त्रिवि ।

एतस्मिन्नन्तरे अम्बरादेश्च दिश्यमादाय देवराजमा
 रथिर्मातलिः अवतीर्णस्तमभ्येत्य सोमप्रभमभाषत राजन् ।
 भवान् विद्याधरः सखा शक्रस्य इहावतीर्णः, तेन च पूर्व-
 स्नेहेन आशुश्रवा नाम उच्चैःश्रवसः सुतः अयं तुरङ्गमस्ते
 प्रहितः । एतमधिरूढस्त्व शत्रूणामजियो भविष्यतीति उक्त्वा
 तस्मै सोमप्रभाय तं वाजिरत्नं दत्त्वा गृह्येत्तन्तुङ्गरः
 खमुत्पपात । ततस्तमुत्सवमचोरम द्विवसं नोत्वा सोम-
 प्रभः परेद्यवि पितरमवादेत् तात । ज्विशस्य नैष धर्मैः
 यदजिगौषुता, तदाज्ञां मे देहि, अहं तावत् दिग्विजयाय
 ब्रजामि । तदाकर्ण्य स पिता तृष्टस्त्येति प्रत्यपद्यत,
 अकरोच्च तस्य यात्रासविदम् । ततः पितरं प्रणम्य स सोम-
 प्रभः स्ववलैः सह दिग्विजयाय शुभे अहनि शक्रहयारूढ
 प्रतस्थे । दुर्वारविक्रमः स तेन अश्वरत्नेन सर्वासां दिशां
 पतीन् महीभुजी जिगाय, आजहार च तभ्यः प्रभृतानि
 रत्नानि । तेन तदनु नमितञ्च विद्विषाञ्च शिरांसि नतानि
 च । तदनुवृत्तिं पुनः प्राप न तु तद्विद्विषता शिरांसि ।

अथ कृतार्थः स हिमाद्रिनिकटे पथि आगच्छन् वना-
 न्तरे मन्निविष्टबलः सुगधां चक्रे । देवाहं स तत्र रत्न-
 खचितम् एकं किन्नरमपश्यत् अभ्यधावञ्च तं प्राप्तुं तेन शक्र-
 दत्तेन वाजिना । क्रमेण स किन्नरं शिरिगुहां प्राप्य
 अदर्शनमगात् । सोमप्रभस्तु तेनाश्वेन सुदूरमनीयत । तावञ्च
 तीक्ष्णतजसि सवितरि सन्ध्याममागमाकाङ्क्षया पश्चिमा-
 शामुपयाति राजपुत्रोऽसौ आन्तः कथमपि आहृत्य महदेक
 सरो ददमि । तस्य च तीरे तां निगां नेतुं तन्मादैन्द्राखात्

अवततार । तस्मै च हृणादकानि दत्त्वा आहृताम्बुफलः
 कियन्तं काल विभ्रान्तः अकस्मात् कृतश्चिदायान्तं गीत-
 स्वनमशृणोत् । तद्गुप्तरेण च गत्वा नातिदूरतः शिवलिङ्गा-
 ग्रतः समुपविष्टां गायन्तीं कामपि दिव्यकन्यकामद्राचीत् ।
 केयञ्जुतरूपेयमिति जातविस्मय तं सा अत्युदागच्छति
 राजपुत्र दृष्ट्वा कृतातिथ्यमवोचत भद्र । कस्वं, कथमिमां
 भूमिसागतो भवान् दुर्गमाम् ? एतदाकर्ण्य स्वहृत्तान्त-
 मुक्त्वा स तां पप्रच्छ भद्रे । कथय का त्वं कथमत्र वन
 एकाकिनो, क्व च ते स्थितिः । इति पृष्टवन्तं तं, सा दिव्य-
 कन्या प्रत्यवादीत् महाभाग । यदि कौतुकं, तत् कथयामि
 शृणु । इत्युक्त्वा सा वाञ्छपूर्णमुखी वक्तुं प्राक्रमत ।

अस्तीह हिमाद्रेः कटके काञ्चनाख्यं पुरम् । तत्रास्ति
 पद्मकूटो नाम विश्याधरराजः । तस्य राज्ञः हेमप्रभानाम्नां
 महाविद्या जातां एताभिः कप्रियां मनोरथप्रभां नाम तनयां
 मां विद्धि । साहं विद्याप्रभावेण सखीभिः साक नाना-
 विधानाश्रमान् द्वीपानि द्रुमगैनान् वनानि उपवनानि च
 विहृत्य प्रत्यह पितुराहारसमये त्रिभिर्वासरप्रहरैः स्वभ-
 वनमागच्छामि । एतदाहमिह प्राप्ता सरसीतटे विहृ-
 रन्ती सवयस्यमेक सुनिपुत्रमपश्यम् । तस्य च रूपशोभया
 दूत्येवाहमालुष्टा तमभ्यधावम् । सोऽपि साकूतया दृष्ट्या
 भयभिलाषमकरोत् । ततो मम उपविष्टायाः सखी उभया-
 श्रित्तन्ना तद्वयस्यमपृच्छत् महाभाग । कोऽय महापुरुषः,
 ब्रूहि यदि न रहस्यमिति । स च तद्वयस्योऽब्रवीत् भद्रे ।
 नातिदूरे इतो मुनिः दीधितिमानिति प्रसिद्धो निवसति

आयमपटे । स ब्रह्मचारी कदाचित् अत्र - तत्
 स्नातुमागती देव्या तत्कालागतया वामतया दृष्टे ।
 सा च शरीरेणाप्राप्य प्रशान्तं तं मुनिं सत्या मन्त्रैव
 चकमे, अवाप च तेन मानसमेकं पुत्रम् । तत्र दृष्टेनात्
 मम अयं पुत्रः सञ्जातः परिष्कृतमिति अभिधाय
 तस्मै सुतं दत्त्वा तिरोदधे । स तु मुनिः अनायाम-
 लभ्योऽयं पुत्र इति प्रहृष्टः परिजगाम चकार च शिश्न-
 मानिति नाम । इमेण च परिवर्षेण उपासीद खिचान्
 सर्वा विद्याः शिक्तयाञ्चकार । तस्मिन् कतिपयकाले मुनि-
 कुमारं सत्या सह विहरन्तमिहागतं विदि । तद्वयस्मिन्
 तेन इत्युक्त्वा पृष्टा च सत्सम्बन्धां कथा सा सत्सहस्रे सव-
 स्रुक्ता नामाश्चमहिम् वृत्ताकमवर्षयत् । तत्र तत्र परा-
 न्वयज्ञानात् स चाहञ्च परस्मैवात्सर्गिणीः नशयिष्यन्ती
 यावत्, तावत् द्वितीया मे सखी रुक्मिणी अहञ्चत् सखी ।
 अकिञ्च, आहाराद्यं पिता त्वां ददोक्षतेः । तदाज्यं
 शीघ्रमेयात्सुता भिया तं तदावस्थायं पितरान्कवा-
 मगमिम् । तत्र यथा लाभं कृतायां यावद्दृष्टं विनिर्गता
 तावत् प्रथमा मे सखी समागत्य क्षेपणमोत् सति । तस्य
 मुनिपुत्रस्य स सखायमागतः । स तु प्राङ्मुखादि स्थितः
 सत्पर, समावदत् मनोरथप्रभापार्जुनश्च रुक्मिणता अपुनैव
 व्योन्नतमनां विद्या पैतृकीं दत्त्वा प्रेषितं मन्मुनिवारी
 एव सन्दिदेश यथा तां प्राणिशरीरं मन्वन्तं वा विना मद्-
 जन इनां दद्यां नीतोऽस्मि यथा क्षणमपि प्राणात् धारयितुं
 न शक्नोमि । तदाकथ्यैव तेनाथयायिना मुनिपुत्रवयस्वे न

समन्विता सख्या सह निर्गता इहैव आगता । आगत्य
 च त मुनिपुत्रं मया विना चन्द्रोदयेनैव गतासु मपश्यम् ।
 ततोऽह यावत् तद्विद्योगार्त्तां स्वां तनुं निन्दन्ती तत्कलेवर
 गृहीत्वा अस्मिन् प्रवेष्टुमैच्छम् तावत् अन्तरीक्षादवतीर्थ्य
 त्रिजःपुञ्जाह्वतिः कौऽपि पुमान् तच्छरीरमादाय गगनमुत्-
 पपात । अथाहम् एकाकिनी एव यावदश्वी पतितुमुद्गता,
 तावत् गगनादुडुवार भारती, मनोरथप्रभे । मा एवं कुरु,
 पुनरपि कालेन ते अनेन मुनिपुत्रेण सङ्गमो भविता ।
 एतदाकर्ण्य मरणात्रिभुक्ता तत्प्रतीक्षा इहैव शङ्करार्चन-
 क्षत्परा सुचिरमतिष्ठम् । सोऽपि मुनिपुत्रसुहृत् क्वापि
 अदर्शनं गतः । इत्येवं वादिनीं तां सोमप्रभोऽब्रवीत्
 स्थितासि सस्यति एकाकिनी सा तव सखीदानिं क
 गता । तदाकर्ण्य सा विद्याधरकन्यका पत्यभाषत राज-
 पुत्र । अस्ति भिच्छविक्रमो नाम विद्याधरपतिः । तस्य
 अनन्यसाधारणी मङ्करिदिका नाम तनया वर्त्तते । सा तु
 मे प्राणसमा सखी मे दुःखेन दुःखिता । तथा मे वार्त्तां
 ज्ञातुमद्य सखी प्रेषिताभूत् । मयापि तस्मा वार्त्तां
 विज्ञातुं मत्सुः तया सह प्रेषिता । तेनास्मि सस्यति
 एकाकिनी स्थिताहम् । एवं वदन्ती सा सोमप्रभा गगना-
 द्भवतरन्तीं तदैव तां स्वसखीं दर्शयामास । अथ कथित-
 मस्त्रीवार्त्तां तां सोमप्रभस्य पर्यशय्यामकारयत्, अदापयञ्च
 तदश्वस्य घासम् । ततः सर्वे ते निशां नीत्वा प्रातरुत्थिता
 व्योम्नावतीर्णं विद्याधरमेकमपश्यन् । स च विद्याधरो
 द्वेजयो नाम कृतानति, समुपविश्य मनोरथप्रभां तामगा-

शीत् मनोरथप्रभे । राजा सिंहविक्रमस्त्वामाह यावत् तव
 वरं न निष्यन्नः, तावत् मत्सुता मकरन्दिका त्वत्सखी
 तव स्नेहात् विवाहं लेच्छति । तदेताम् आगत्य तथा
 प्रवीक्ष्य यथा विवाहे प्रवर्तते, एतत् श्रुत्वा सखीस्नेहात्
 तां विद्याधरकन्यां सखीं मकरन्दिकां प्रवीक्षयितुं गन्तु-
 ज्ञासा तां लनी रथप्रभामवीचत् सोमप्रभ । अनटे मान-
 वीऽह, वैद्याधर लोकं दृष्टुं मे लक्ष्मीक्रीडक, तत्तत्र
 यदि न दीपस्तथा मां नेतुमर्हसि अहोय्य इत्युवाचो-
 ऽहैव तिष्ठत तत् श्रुत्वा सा सखीयुता तथेत्युक्त्वा देव-
 जयोत्सङ्गारोपिच्छे तत्र सोमप्रभेण सच ययौ । तत्र गता
 सा तथा मकरन्दिकया कृतातिथ्या सोमप्रभं दृष्ट्वा क्रो-
 दिति स्वीरमवृच्छत् तस्या च मनोरथप्रभागान् उक्ततदु-
 दन्ताया सा मकरन्दिका तत्र सोमप्रभेण मद्य एव अप-
 हृतचेतसा लक्ष्मभूत् । सोऽपि सोमप्रभं तां हृदिनीं लक्ष्मी-
 भिव लनसा प्राह समचिन्तयत् क्व स जुजुवती, येनास्याः
 पाणिर्भीहीयतेति । ततः स्वीरालापे मवृत्ते ता मकरन्दिका-
 माह न्य मनोरथप्रभा नखि कस्मात् त्वं नोवाहमिच्छसि
 तन्निगम्य सा प्रत्यवादीत् कथं त्वया अनङ्गीकृते वरे अहं
 विवाहमिच्छेयं, त्वं हि मे शरीरादपि अधिकप्रिया । एवं
 तथा मकरन्दिकया सप्रणयमभिहिते मनोरथप्रभावादीन्
 मुग्धे । मया हि हृता वरः, दीर्भाग्यात् लोकान्तरं नीतः ।
 दैववचनात् स्मरत तत्समागमप्रतीक्षया तिष्ठामि । त्वम-
 धुना कथं न वरमाप्तुमिच्छसीत्यभिहिते सा मकरन्दिका
 सार्हि त्वद्वाक्यं करिष्यामीत्याह । सा च मनोरथप्रभा त्वद्वि-

सञ्जा तां जगाद् सखि । सोमप्रभोऽयं पृथिवीं जित्वा तवा-
 रित्तिथिः प्राप्तः । तत् सुन्दरि । त्वया अथ आतिथ्यहकारः क-
 क्षय्यः । इत्याकर्ण्य तया मकरन्दिकयोक्त सखि । दृष्टमात्र-
 स्यैवास्य आशरीरात् सर्वमिदं मे धनं यत् प्रतम् उपहारीकृतं
 ब्रहीच्छति कामं स्वीकरोतु । एवं तयोक्ते ब्रज्यात् तद्वरण्यं
 रत्नपितृरावेद्य मनोरथप्रभा तयोरुद्वाहनिश्चयपकरोत् ।
 मत्तः क्विं गते लब्धतिः पवितृष्टुताप्रवदत् साध्वि ।
 तदाथमगृहं साप्यत मे गन्तव्यं जातु तत्सदृशीं निव्यान्
 सगरिणः मे रौद्रमाजच्छेत्, गच्छेच्च मामप्राप्य अहिता-
 मग्निं पराभुखम् । तदिदानीं गत्वा सैन्यवृत्तान्तं परि-
 श्राय तत् पुनरागत्य निश्चित्य च शुभं ह्यस्ति मकरन्दिका-
 न्तरेणु तां । तदाप्रवृत्तं सा तथेति तत्कालाश्चमपन-
 योत् । तावद्विवाह्य सोमप्रभस्य सखी विवद्वर अश्वपट्वीं
 विविष्यन् सखीनिकसुखागात् । गच्छति प्रियिताय तस्यै
 निजमतिभ्ये सख्यहृष्टः स्वं वृत्तान्तं शंभति तावत्तन्मा-
 ग्निकं रूपितुः धीम्रमागम्यतामिति विखजाहाय कश्चित्
 दूतः सभाययी ।

तदादेगेन पितुः सचिवानुवर्तनं सैन्येन सत्तं सत्वरं स्वं
 नगरं जगाम । ब्रजय तात दृष्ट्वाह न चिरादागमिष्या-
 मीति मनोरथप्रभां तं देवजयञ्च प्रोवाच । अथ स देवजय-
 गत्वा तत् नवं मकरन्दिकामणोपयत्, तेन सा विरहातुरा
 सजज्ञे । सा उद्याने सखीजनं सङ्गीतं च न रतिमलभत, न
 च सुकानामपि विनीदन्सुभगा गिरः शुश्राव । किमधिकेन
 बाह्वारमपि सा अकरोत्, किमुत मण्डनादिकम् । प्रयत्नेन

पितृभ्यामशुभ्यमानापि न श्रुतिमवज्ञात् । क्रमेण सा
विभिन्नोपलक्षणमपि विमृश्य उन्मादिनीव पितृकृद्देश-
कारिणी बभ्राम । यदा तु सा मन्त्राध्यायन्यतीत्यर्थेऽपि
न प्रतिपेदे तदा तौ परिकुपितौ तामशपतां त्व निश्चि-
न्निषाददेशे कश्चित् कालम् अजिनैव शरीरेण सृजतिस्मृति-
वर्जिता निपतिष्यसि । इति पितृभ्यां शपता सा मद्य एव
निषादसदन गता निषादकन्या भवति । स च निः-
विक्रमः शोकादननस्य शुक्रः तदाप्या चरण्यशूकरी स-
भवत् । सोऽयं शुक्रः पुराजीन तपीवलात् वेत्ति । तदापि
चित्रां कक्षेगति दृष्ट्वा मया उचितम् । एतां कथामस्मी
राजपदसि मनुक्त्वा विमोहते । सोमप्रभव अस्य सुतां
निषादीत्वशातां मकरन्दिका शूकरजन्मनि प्राप्स्यति ।
मनोरथप्रभा च त मस्यति जात भूमिप रश्मिमन्तं सुनि-
सुतं तदैव सत्याप्स्यति ।

अथ सोमप्रभः पितर दृष्ट्वा तदाश्रमे स्वप्रियावाप्तौ
साप्रत शर्वमाबाधयन् स्थितः । ततो येन अह कण्ठ-
आश्रम नीतः, स मरीचिसुनिहृत सां गृहोत्वा श्रवण्यत्,
अहञ्च जातपक्षः पक्षित्वशुलभाज्ञापलात् इतस्ततः परि-
भ्रमन् प्रदर्शयञ्च विद्याश्चर्यं क्रमात् निषादहस्ते पतित-
स्त्वदन्तिक प्रातः । इदानीञ्च मे पक्षियोनिज दुःकृतं
क्षीणम् इति तस्मिन्नुपसदसि कथामुक्त्वा विरते तस्मिन्
विदुषि शुक्ले सपदि स सुमनोमहीपतिः प्रसेदतगडित-
विष्मृतान्तरात्मा समभवत् ।

अत्रान्तरे भगवानुमापतिः परितुष्य स्वप्ने तं सोमप्रभ-

मादिशत् राजन् । उत्तिष्ठ, सुमनीमहीभृतः सकाशं व्रज,
तत्र कन्यां प्राप्स्यसि । सा मकरन्दिका पित्रशापतो निपादी-
भूत्वा सुक्तालताख्या अभूत् । सा अधुना खं पितरं शुकतां
गन्तव्यं । अस्य राज्ञः सुमनीमहीपालस्य सकाशं गता ।
तत्र त्वां विलोक्य विनिवृत्तशापा स्वां वैद्याधरीं जातिं
स्मरिष्यति । दृष्ट्वा चान्योन्यं युवयोरन्योन्यविज्ञानविबुद्ध-
हर्षशोभो समागमः सभविष्यति । इति त भूमिपतिं
सोमप्रभं सभादिश्य ताञ्च मनोरथप्रभां स्वभक्तां नक्तं कृपा-
परः समादिशत् भद्रे । योऽयं रश्मिमान् नाम मुनिसुतस्त्वया
वरोऽङ्गीकृतः, स रश्मिन् सुमनीऽभिधः नृपः सञ्जातः ।
तत्तत्र त्व गच्छ, त्वा दृष्ट्वा म स्वजातिं स्मरिष्यति । एवं ते
नोमदमजने । ६ प्रभुणा स्वप्नादिष्टे तस्य नृपस्य सुम-
नसः सा निपादी । सा तु निपादी मकरन्दिका तत्र
सोमप्रभमागत दृष्ट्वा स्वजातिं स्व कलेवर प्रपद्य
शापभुक्ता कण्ठे परिजनाह । सोऽपि सोमप्रभः गिरिजा-
पतः प्रसादात् तां विद्याधरराजपुत्रीं विद्याधरीं
क्षोमिवावाप्य समाश्लिष्य च कृतार्थोऽभवत् । स च सुमनी-
नृपस्तां मनोरथप्रभां दृष्ट्वैव स्मृतस्वजाति । पूर्वां नभसश्चुपां
तनुं प्रविश्य सहसा मुनिपुत्रो रश्मिमान् समभूत्, अगमच्च
चिरोत्सुकस्तया स्वकान्तया सङ्गस्य तामादाय च स्वां पु-
त्रीम् । शुकोऽपि पक्षियोनिं सुक्ता स्वतपोभिरर्जितां वैद्या-
धरीं जातिमगच्छत् । इत्येवं देहान्तरितोऽपि देहिनामवश्यं
सम्भविता समागमः । इति निजसचिवात् गोमुखात् अ-
द्भुतां विचित्रां कथां निगम्य नरवाहनदत्तः भृशं परितुतोष ।

प्रदितमल्लरङ्गः ।

इयं गीर्वाण सचिवापरोर्विद्याधरी युक्तकथामाख्याय
 पुनश्च वावाह्वनदत्तमध्यधात् देव । सामान्या अपि लोक-
 त्रयहितेषु सतदुद्धः का गतेरपि नावेनं सक्तं
 तथा च शृणु कथयामि । आसीत् पुनः तारवल्या नाम
 कश्चित् कुलपुत्रः सुहृदराज्ये महान् रीति विख्यात-
 प्रीतः । स शतं कथाचित् समाजात् अशक्तं युक्त
 शिष्टं स्यात् । अथैव त्रिभुवः जगत्साम्राज्यं
 स तु हृष्टः शैर्वात्कीर्णं निजस्य विद्वत्साम किमनेन
 मित्रलोहिणा पश्यन् विहितं कथया वा पापदा दुष्ट-
 विद्या जिहृहीतया, इह वा एतत् जगत्साम्राज्यं कि-
 करोमि इत्यालोच्य तावतीं परिश्रज्ज उवाच पश्यतं युव-
 यीर्यं पश्येय पुनः, तमेव हत्या, तस्मात् जस्य तद्येनोच्यते
 भा गच्छतम् इत्युक्ती युतीतो जाति कृतं, प्रथयन्
 ततश्च स अन्तां परिशील्य सुनिर्दूतं, समभूत्, देव । एव
 जितक्रोधा नैव दुःखास्वदीभवन्ति, जतदुष्टश्च न जानु
 विपदा बाध्यन्ते । तिरश्चासपि प्रज्ञा जीवति न तु परा-
 क्रमः, तदिमां सिंहवधप्रदिसवर्षां मद्याज्याज्ये

आसीत् कश्चित् नगरे कोऽपि धनवान्, उचित्पुत्र
 एकदा नाणिक्यार्थं मथुरां पुरीं गतस्त्वं भारवीटं भू-
 कर्षन् भरेण युगभङ्गतः गिरिप्रज्ञवरीभूतकर्दमे सञ्चि-

सञ्जीवको नाम वृषः पथि विचूर्णितैरङ्गैः पपात । तद्वा-
भिवातनिश्चेष्टं निराश्वामं दृष्ट्वा आशवासनासमर्थः स
बणिकपुत्रस्तं त्यक्त्वा जगाम । स तु सञ्जीवकः देवात्
समाश्वस्तः शनैरुत्थाय सृष्ट्वाणि शष्पाणि अश्वन् क्रमेण प्रक-
तिमगमत् । गत्वा च यमुनातीरे हरितानि हृत्तानि
ममास्वाद स सच्छन्दचारी क्रमात् सम्पुष्टाङ्गी बलवांश्वा-
भवत्, व्यचरच्च पीनककुत माद्यन् वृषेन्द्रोपमः ।

अत्रान्तरे पिङ्गलकी नाम कश्चित् सिंहः विक्रमेण
काननमाक्रामन् समधुवास । तस्य सृगपतेः द्वौ मन्त्रिणौ
जम्बूकावास्ताम् । एको दमनको नाम, अपरः करटकः ।
स चेकदा सिंहस्तीयार्थमागमत् यमुनातटम्, अश्वीषीञ्च
तस्यारात् सञ्जीवकककुत्सतो नादम् । श्रुत्वा चाश्रुतपूर्वं
दिक्षु मूर्च्छितं तं नादं भिडेः उन्मद्यन् वत कस्यायमी-
दृशो नादः । नूनमत्र महत् किञ्चित् सत्त्वं तिष्ठति, तद्वि-
दृष्ट्वैव मां हन्यात् वा वनादस्मात् प्रवासयेत् । इति सोऽपि
अपीतपानीयस्तस्मात् प्रदेशात् वनं गच्छन् भीतः सिंहः
निगृह्णाकारमनुगेषु व्यतिष्ठत ।

अथ प्राज्ञः स्वमन्त्री दमनको नाम जम्बूकः द्वितीयं
मन्त्रिणं करटकमवदत् सखे । अस्मत्स्वामी पानीयार्थी
गतः अपीत्वैव पानीयं कथं त्वगितमागतः, भद्र । अत्र
कारणं प्रष्टव्यम् । ततः जम्बूकः अस्माकं नैष व्य-
पारः, त्वया किं कौलीत्याटनात् कपिर्वृत्तान्तः न श्रुतः ?
नगरे क्वापि केनापि बणिजा देवतागृहं कर्तुं बहूनि
दारुणि सञ्चितानि । तत्र कर्मकराः क्रकथेः काष्ठं पाटितं

क्त्वा यावत् यन्वस्यं कीलं स्थापयित्वा गृहमगच्छन्, तावत्
 आगत्य कश्चिद्दानरञ्जापलात् भुतः कीलव्यस्तविभागोऽपि
 काष्ठे समुपाविशत् । तदीपविश्य खण्डितयोः काष्ठांशयो-
 र्भ्यन्तरे निक्षिप्तलाङ्गूलं यावत् हस्ताभ्यां निरर्थकं जीनयन्
 पाठयति तावत् कीलोत्पाटनसमकालमेव काष्ठखण्डेति
 ब्रह्मलाङ्गूलमपाकर्तुं जगद्भुवन् पञ्चतासदाप एव यस्य यन्
 कर्म न, स तत् कुर्वन् विनश्यति । तस्मान् सृगराजस्य
 आशयेन विज्ञातेन किं नः प्रयोजनम् । एतत् करटकान्-
 कर्णं धीरो दमनकः प्रत्यवादीन् प्रभोरन्तः प्रविशन् सर्वे-
 बुधैः परिचरणेण, कोऽहिं नाम केवलं स्वीयान्तरं न
 कुर्वन् ? एव दमनकेनोक्तः साऽऽ करटकं प्रात्रवीत् स्विच्छदा
 प्रभोरन्तः प्रवेशेन सेवकस्य धीर् न इति करटकेनोक्तो दम-
 नकः प्रत्यवाचत् मैवं सर्वो हि आत्मानुरूपं फलं वाञ्छति ।
 यथा तुष्यति अस्थिमात्रेण, केशरी द्विपदमभिधावति एतत्
 श्रुत्वा करटकोऽवादीत् यथैव कते लानो क्रुध्यन्ति तर्हि
 विशेषफलं कुतः ? ईश्वरा हि अतिकर्मेशः स्तथा हि
 जन्तुपरिवृताः पर्वता इव दुरासदाः विषमस्य ततो
 दमनकोऽवादीत् सत्यमेतत् यस्तु बुधः स स्वभावानुप्रवेशेन
 शनैः प्रभुं स्वीकरोति । ततः स करटकेन एवं कुर्विति
 अभिहितो दमनकः तस्य निश्चयं अन्तिकमुपाययौः ।
 उपत्य च तं स्वामिनं पिङ्गलकं सिंहं प्रणिपत्य उपविष्टः,
 सप्रशयं व्यङ्गापयत् प्रभोः । अहं प्राणागतस्तव हिनकर्त-
 र्भृत्यः, हितः परीऽपि स्वीकार्यः, स्तऽपि अहितः पर-
 च्येद्यः । अन्यतो दूष्येऽपि ज्ञीया हिंसा, मार्गं च नीयते

अहितो गृहजातीऽपि मूषकः हन्यत एव । भूतिमिच्छतां
 हितैषिभ्यो मृत्युभ्यः शीतव्यं तैश्च अपृष्टैरपि काले प्रभो-
 र्हितं कर्तव्यम् । तस्मात् देव । विश्वसिपि चेत् न च
 कुप्यसि, नापि निरुषे नोद्दिगं जनयसि च तदहं किञ्चित्
 पृच्छामि । एवं दमनकीनोक्तः सिंहः पिप्लवकः प्रत्यागत
 भद्र । त्वं हि मे विद्वान्मतेः भक्त्य, तन्निःशङ्कमुच्यताम् ।
 इति पिप्लवकेनोक्ता दमनकाः प्रायवीत् देव । एतौ पानं मे
 ह्यपितस्त्व गतवान्, तदपीतजलः केषुचित् विमना इव
 त्वमागतः ? एतत् तस्य वचनमाकर्ण्य रावृगेष्ठी व्यचिन्त
 यत् अथ । कलिनोऽस्यप्रहमशुभा, तत् किं भक्तस्य निगू-
 ह्येन इत्याखीय अभवत् शृणु गोष्ठं मे गच्छि त्वद्विक्ते
 मया जलपानार्थं गतेन अश्रुतपूर्वः अमित भारः श्रुतः, न
 चाहं जाते आत्तनीऽधिकार्य वदन्ति सख्य तावत्
 नादः सरजतीति अथवा प्रजापतेर्विचित्रा सृष्टिः, तेन च
 देहप्रविष्टेन मे न शरीरं न च वनं मे विद्वान्,
 तस्मात् मया इतोऽन्यत्र गन्तव्यम् इति वासिष्ठ सिंह दम-
 नकोऽद्रवीत् देव । शूर, सन् कार्यं वनभित् त्वमावेच्छसि ?
 जलेन सेतुर्भक्ष्यते, कर्णजयेन सिंहः, अरन्तरेण अन्नः तथा
 ब्रह्मन्नेण कातरः । ते चापि यस्मादिगद्गाः एव भयङ्करा
 भवन्ति, तस्मात् प्रभो । परमार्थमपि शयं च अतयं तथा
 हि भेरीगीमायुकथानेतां कथयामि आनन्दितान् ।

आसीत् पुरा वापि वनोद्देशे लीलापे जीरायुः । स
 एकदा भक्त्यार्थी भ्रमन् प्रवृत्तयुञ्जान् पटेव्यात् न गीरमेकं
 नाद श्रुत्वा भीतस्तस्मात् ययौ, ददृशे च तत्र अदृष्टचरां

पतितस्थितां भेरीम् । तद् दृष्ट्वा किम्पिदृशोऽपि कञ्चित्
 प्राणी स्यात् य एवं शब्दं करोतीति मच्चिन्त्य यावत् निरुद्ध-
 तामुपागतः पश्यति तावत् य नाय प्राणीति वायुना
 चालितेन शरस्तखेनाहतात् चर्मपुटात् शब्दं य निःसर-
 तीति च बुद्ध्वा भयं जहौ । तदेव देव । शब्दमात्रेण भवा-
 दृशाः किं विध्यति ; यथादिशसि तदाह तत्तत् विज्ञातुं
 ब्रजामि । इत्युक्तेन पिङ्गलकेन शब्दं, शब्दोपि चेत् इति
 गदितः स दमनकः यस्मिनातटप्रभात् तत्र शब्दादुसरिण
 गत्वा लक्षणानि खादन्त त वृषभ ददमं । तत्र तस्यान्ति-
 कमुपेत्य तेन परिचयं कृत्वा सिंहान्तिकं प्रत्येत्य च यथा-
 वन्तु सिंहाय शयम् । अयं निर्दिष्टं यदि त्वया महीर्जा
 दृष्टः कृतश्च तेन सस्त्वः, तदिह युक्त्या तमानय, अहं
 पश्यामि कीदृशोऽयमिति । इत्युक्त्वा पिङ्गलकः सप्रहृष्टः
 तं तदनकं तस्य वृषभस्य अन्तिकं प्राहिणोत् । स च गत्वा
 तत्पार्श्वं प्राब्रवीत् भद्रं । एहि तुष्टोऽस्मत्स्वामी सृगा-
 धिपस्वामाह्वयति । वृषभस्तु तदाकर्ण्य भयात् यदा न
 प्रतिपदे तदासौ पुनर्वनं गत्वा स्वामिनि तस्य अभयं निवेद्य
 पुनरागत्य त वृषभं सञ्जीवकं सिंहान्तिकं मनेद्रीत् । स च
 सिंहः आगतं तं प्रणतं दृष्ट्वा कृतादरः प्रोवाच भद्रं सञ्जी-
 वक । इहैव त्वं सत्पार्श्वे अकृतोभयस्तिष्ठ । तथेति प्रति-
 पद्य स्थितेन तेन वृषिण शनैः सः सिंहस्तथा उपचरितः
 यथा स सिंहः अन्यविमुखः तद्वश एवाभवत् । ततो दम-
 नकः करटकं रहोऽवादीत् पश्य, स्वामी सञ्जीवकेन हतः
 नास्मानवेक्षते । एक एवासौ आमिप शुङ्क्ते, नावाभ्या

भाग ददाति । सूडबुद्धिं प्रभुरव्य उक्त्वा न्यायं शिञ्चने,
 मयैव देःपः कृतः अनुभवानयता । तन्नग्राह विधास्ये यथा
 यमुक्त्वा अविरात् विनश्यति, प्रमुद्य अस्थानव्यसनात् निव
 र्त्तते । एतदमनकादाकर्ण्य कबटकोऽब्रवीत् सखे । भवतै-
 वाधुना अशय्यसाधन कर्त्तुं शक्यते । ततो दमनकः प्रत्य
 वाद्रीत् प्रज्ञया ध्रुव शच्यामि, आपदि यद्य प्रज्ञा न हीयते,
 स किं कर्त्तुं न शक्नोति ? तथाच वकहर्त्तुर्भकारस्य कथा
 साकर्ण्यम् ।

आसीत् पूर्वं मत्स्यान्ने क्वचित् सरभि कोऽपि वकः ।
 तस्य दृष्टिभयान् तत्रस्थाः मत्स्याः पलायन्ते । स च वकः
 मत्स्यानप्राप्य तान् मृषाब्रवीत् भद्राः । इह कश्चित् जालवान्
 मत्स्यान् आगतः, स जालेन युष्मान् गृहीत्वा अचिरात्
 हनिष्यति । तस्मिन् वक्षसि विख्यातं तेन, कुरुध्वं मदवनम् ।
 अस्ति एकान्ते खच्छं सरः, यत्र ज्ञात धीवरेः । युष्माकं तत्र
 निवासार्थम् अहं कामयः एकैकं नेतुं तत्र इच्छामि । तदा-
 कर्ण्यं मभयैस्तैर्मत्स्यैर्जैलुबुद्धिभिरुक्तम् एवं कुरुध्व, वयं सर्वे
 त्वयि विश्वस्ता इति । ततो वकस्तान् क्षमिण नीत्वा शिला-
 तले क्वचित् निक्षिप्य एकैकं भक्षणायाम । अथ तान्
 मीनान् नयन्त वक दृष्ट्वा तत्सरोरगतां मकरस्तं वल्कलं
 नयसि मीनानिति प्रपच्छ । ततस्तं स तदेवाह यत् मत्स्या-
 नन्यान् पूर्वम् । ततश्च सरुषा तेनाह्वं तर्हि मामपि तत्र
 नय । ततोऽसौ यावद् वक्रेण शिलातले न्यस्तः, तावत् स
 धीमान् मकरस्तस्य वच्चकस्य वकस्य शिरश्चकर्त्त, शशस चा-
 गत्य तद्वाक्तां सर्वान् मत्स्यान् । ते चापि तं प्राणप्रदा-

यिनं तुष्टाः समभ्यनन्दयन् । तस्मात् पञ्चैव बल निष्पन्नस्य
किं बलेन ? अत च सिंहायशयोरपरां कथां शृणु ।

आसीत् कामिश्चिद् वने कोऽपि रूपराजितः सिंहः
स च य य सख्यमप्रतीपश्यत् त तमेव तत्क्षणात् रूपरा-
जयत् । ततस्ते श्वे सख्यं जन्तवस्त सिंहमस्यैव अभ्य-
भाषन्त प्रभो । तत्र आहारार्थं पश्यन्तीति कृग प्रेषयाम् ।
तत् कथं युगात् राजीन् विजास्य ताप्रेहानि करोषि
इति तेषां वचननाशं स सिंहात् किं पश्यत्यत रक्षितं
जन्तु तैः प्रेषितान् पश्यन्तवस्तव

कदाचित् एतजस्य वार कदादिजायते । स तु स्वः
प्रेमिती वच्छन् पश्यित्पत् न हन्तीर व वाप्यति व
नीहमापद्यते । तदा रूपराजे सखीं पुत्रिं कामि-
करोमि, इत्यादिष्ये इत्येवम् स पश्यन् सिंहमभ्य-
गात् । तज्जायते दृष्ट्वा तेषीं ताप्रेहानि काय तदा
ममाहारवेला इतिजायते । तदा वधाकदि गिते अभ्य-
धिक मया कर्तव्यम् ? इत्युक्तं सिंहात् तज्जायते प्रपद्य
प्राचीदत् देव । तादासि मे श्वेद, अथाह सख्यं तज्जा-
च्छन् पयि द्विते श्वे तिस्रस विष्टत्य चिरादुज्जित, तदा
कर्णं लाङ्गूलसाखाय्यं प्रोधाश्वनयनः सिंहः समजदीत्
कोऽय द्वितीयः सिंहःपद्यः दर्शयतात् । सोऽपि शशकः
आगत्य प्रभो । दृश्यतामेति त जिनाय । ततोऽज्जायते
सिंह शशः दूरं दूराग्निकं कीदम् । इहान्तस्य रिपु पश्ये-
त्युक्तवान् । ततस्तत्र सिंहः रूपराजिमदृष्टियेः स्व प्रति-
विम्बं पश्यति तावत् स तलेन् खनादपतिनादमाकर्ण्य

सकोपः आत्मानं कूपे निक्षिप्य प्राणान् अत्याचीत् । शशसु
स्वप्रज्ञया अखिलान् मृगान् तस्या आपदो मोक्षयित्वा तं
वृत्तान्तं तैभ्यः समाख्याय तानभ्यनन्दयत् । तदेवं प्रज्ञैव
परम बल न तु पराक्रमः यद्यभावेण शशकेनापि केशरी
निहतः । तदहं प्रज्ञैव स्वमीहितं साधयामि । एवं दम-
नकेनीतः करटकः तूष्णीमभवत् । ततो दमनकः तस्य
स्वामिनः सिंहस्य अन्तिके एकदा विमना इव तस्मीं ।
पश्यतेन प्रभुणा तैः २७७ १३० सः हताञ्जलिर्जनान्तिक-
मव्रवीत् देव । बुद्ध्या तूष्णीं स्थातुं न युज्यते अतस्त्वां ब्रवीमि
यदि स्वामिनो हितमिच्छेत् तदा अनियुक्ताऽपि ब्रूयात्,
तदन्यथा बुद्धिं विहाय इमां मे विज्ञप्तिमाकर्णय । योऽयं
दृषः सञ्जीवको नाम त्वया परिपोष्यते, अयं त्वां हत्वा
पश्य चिकीर्षति, अनेन मन्त्रिणा सता त्वं भीरुरिति
निश्चितः । पश्य त्वां जिष्वांसुरसौ निजायुधं शृङ्गयुग्मं
दूनीति, अयञ्च प्रत्यहं सर्वान् प्राणिनः प्रत्यहं निर्भया
जीवथ यूयं तृणाशनोऽहं राजा युष्माकं भविष्यामि, तदेत
दुर्मदं मांसभोजनं मृगैर्न युक्त्या निहन्ति इत्यादिभिरन्यैश्च
समाश्वासयति । तदेतं दृषमं चिन्तय अस्मिन् ते शुभ-
मस्ति न वेति । एवं दमनकेनीतः पिङ्गलकस्तमभ्यधात्
बलीवर्द्धो वराकोऽयं किं मे त्वणभुक् कुर्यात्, दत्ताभयं
शरणागतमेव कथं वा हन्याम् । एतदाकर्ण्य दमनकः
प्राह मा एवमादिशतु प्रभु । राज्ञा कस्तुल्यः क्रियते तथा
श्रीश्च यदा द्वयोर्दत्तपदा तुल्यबलयोः तदा चला एव चिरं
न स्थातुं शक्नोति एकञ्च विमुञ्चति । यश्च प्रभुः हितं हे शि,

अहितञ्च सेवते, स वैद्यैर्दृष्टरीगीव वर्जनीयः । प्रथममपि
यस्य परिणामे हितस्य वक्ता श्रोता च एव स्यात् तत्रैव
श्रीः पदमादधाति । यः सतां लब्धं न नृणीति प्रत्युत
भरुता^{२६} नृणीति, स खलु अचिरादैव विपद् प्राप्य
अलुतप्यते । तद् देव । अस्मिन् वृत्ते कस्तव स्नेहः ? अस्य
वा त्वयि कः ? द्रुह्यतश्च अभयदानं किम् ? शरणागतता
वा का ? किञ्च देव । नित्यं तव पात्रे भद्रिहितस्य गोः
सूत्रपुरीषयोः क्रीडा, प्रजायन्ते, ते च नक्तकरीन्द्रदन्ता-
घातव्रणाङ्घ्रित तव शरीरं नित्यं पीडयन्ति, तदस्य युक्तिता
बध एव श्रेयान् । विपश्चित् यदि दुर्जने स्वयं प्रतिक्रिया
न करोति तदासीं क्रमश्च, तद्वात् महान् नमुन्यते तदत्र
क्रथामितामाकर्णय ।

आसीत् कस्यापि राज्ञः शयने कुतश्चिदागता मन्द-
विसर्पिणी नारु अलक्षिता कापि यूका । अकस्माच्च
कुतोऽपि पवनरितः समुपेत्य टिट्ठिभो नाम दंशस्तं शयनीयं
विविश । कथं त्वं मम निवासनागतः, तदहमन्यतो
व्रजामि इति तया मन्दविसर्पिण्या स दृष्टी अभिहितः ।
भद्रे । अपीतपूर्वं राजारूक् पास्यामि, मे प्रसीद, देह्यत्र
मे वस्तुमिति स टिट्ठिभस्तामब्रवीत् । सा तु तदनुरोधात्
साय प्रत्यवादीत् सखे । यद्येवं तदास्व, किन्त्वस्य राज्ञो
देहे त्वया अकाले न दृश्यम्, अस्य तु सुप्तस्य रक्तासक्तस्य
वा लघुदंशः दातव्यः । तदाकर्ण्यं तथेति सोऽत्र टिट्ठिभ-
स्तस्थौ । ददंश चाशु नक्तं शय्यागतं तं राजानम् । ततश्च
हा दष्टोऽस्मीति ब्रुवन्नुत्तस्थौ । ततस्तस्मिन् शठे दंशे

खरितं पलायितं विचित्र राजशृङ्खलैः सा यूका अलभ्यत
न्यपालयत च । एवं टिट्ठिभससर्गात् वराकौ यूका नष्टा तत्
सञ्जीवकसङ्गस्ते नैव शिवाय भविष्यति । न मे विश्वसिधि
चेत् स्वयं तं शूलपातयोः शृङ्गयोर्द्विर्पात् शिरो धुन्वान
द्रुच्यसि । इत्युक्त्वा तेन दमनकेन विद्वति नीतोऽसौ सिंहः
त सञ्जीवकं हृदा बध्यममंस्त ।

ततोऽसौ दमनकस्तस्य आशयं बुद्ध्वा तत्क्षणात् विषण्ण
इव सञ्जीवकस्य अन्तिकमुपागात् । तदवलोक्य सञ्जीवक-
स्तमन्नवीत् भिन्न । किमीदृगसि, अपि कुमल ते शारो-
रप ? इत्येव वृषेण पृष्टः स जगाद् सखे । कथमेवम् अस्माक
नाम कुमलम् ? को हि राज्ञां सदा प्रियः ? कश्चाधीं न
ननुत गच्छति ? कश्च कालस्य गोचरता न प्राप्ति ?
इत्युक्तवन्त त सञ्जीवक, पुनः पप्रच्छ । वयस्य । किमभ्यद्य
उद्विग्ध इवाय कथ्यनाम् । ततो दमनकोऽब्रवीत् शृणु
यदह त्वग्रीत्या वदामि । अद्य जडोऽसौ सुगराजस्ते
विरुद्धः निरपेक्षः अस्त्रिशस्त्रैः त्वां भित्त्वा भीतुमिच्छति ।
अस्य च हिंस्रं स्वभाव पश्यामि । एतद् दमनकवचः पूर्व-
प्रत्ययात् ऋजुमत्या सत्यं विचिन्त्य च विमनाः प्रत्यभाप्रत
धिकं सेवाप्रतिपन्नं लुङ् लुङ्परिग्रह प्रभु, यः सहसा वैरि-
त्यर्थात्, तदिमामत्र कथां शृणु ।

आसीत् मदोक्तो नाम कश्चित् सिंहः । तस्य तयो-
ऽनुवरा द्वीपिवायसजञ्जूकाः । न कदाचित् वने सार्ध-
भ्रष्टम् एकमुद्गमद्राक्षीत् । कोऽयं प्राणीति सविस्मये नृगा-
धिपे ब्रुवति देशदर्शी वायसः उद्गोऽयमिति प्राह स ।

ततस्तेन सिद्धेन कौतुकात् दत्ताभयस्तमानीय स्वालिङ्गं
 अनुचरीकृत्य स्थापयामास । एकदा वल्हेन केनचित् रज्ज्व
 युधमानस्य तस्य रुद्रीकृतस्य शरीरे गजदन्तप्रहारैर्महती
 व्यथा सञ्जाता, तेन गतसामर्थ्यं स बह्वन् क्षीयाननुभवन्
 तैः तैरनुचरैः सह उपवासमकरोत् । ततः क्लार्कीऽतितरान्
 स सिद्धः क्षुत्परीतः भ्रमन् न किञ्चिदपि सत्त्वमामसाद् ।
 उवाच च तान् भृत्यान् किं आर्थमिदानीं कर्त्तव्यमिति ।
 ने प्रीचुः प्रभी । वाच्यमस्माभिर्युक्तम् उष्ट्रेण साकं भवती
 जैत्री का ? अथ हृष्टासनः, वयन्तु मासादाः, तदयं
 प्रभीर्भक्ष्य एव, बह्वनाभर्त्तव्यं च एकस्य नाशनं नैवायुक्तमाम
 नन्ति विद्वांसः । यदि दत्ताभयमेव कथं हन्ति इति श्रु-
 त्वाच्यते, तथाप्ययं स्वयमेवात्मानं प्रभवे यथा दद्यात् तत्र
 यतिष्यामः, तथात्वे स्वयं बधदीषी नैव स्यात् । इत्युक्ते
 तेनाभ्यनुज्ञातः स वायसस्तं दासेरकमुपेत्य अवादीत् एषो-
 ऽस्माकं स्वामी क्षुधाक्लान्तः, अस्माकन्तु नास्ति किमपि,
 न इत्यस्य आत्मप्रदानेन प्रियमाचरामः । इत्युक्ते वायसेन
 स उष्ट्रोऽपि तथैव प्रत्यपद्यत । ततः काकोऽब्रवीत् स्वायत्त
 भामधुना भुक्त्वा प्राणान् धारयतु देवः । ततः सिद्धोऽब्र-
 वीत् क्षुद्रस्व किं त्वया भक्षितेन इति । ततो जम्बूकेनोक्तं
 देव । मां भक्षय । सिद्धस्तमपि तथा निराचकार । ततो
 क्षीपी अबदत् भुङ्क्त्व मां देव इति । तमप्यसौ नखायुध
 इति न स्वीचकार । अथोष्ट्रोऽबदत् प्रभी । मां भक्षयतु ।
 ततः सर्वे ते तं खण्डयः कृत्वा यथासुखमभक्षयन् । तदेव
 केनापि पिशुनेन विधिना एष पिङ्गलको मयि प्रेषितः.

शयना प्रधिग्वात्र प्रमाणमिति गृध्रोऽपि राजा हंससह
 चर मेय, न तु गृध्रानुचर, राजा हंसः, किमपरैः।
 एतत् सन्नोय तादाकर्ण्य कुटिलो दमनकः प्राववीत् सखि।
 वयम् सव माध्वेन, शृग्वत्र एकां कथा कथयामि।

यस्मि कोऽपि टिट्ठिमः पत्नी सभाय्यो वारिषिस्ते।
 कदाचित् सगर्भा टिट्ठिभी त भक्तोरभवदत् एहि नाथ।
 तपि ग-प्राव, अत्र प्रस्रताया मे अपत्यानि अम्भोधिरय
 स्मिन्मिणा कदाचित् हरत्। एतत् प्रियावचः समाकण्य
 टिट्ठिभोऽत्रव न प्रिये। न गक्तोत्ययमम्बुधिर्मया साकं
 विरोधमाचरितुम्। तदाकर्ण्य टिट्ठिभो अवदत् मैव का
 तव तुला अम्बुधिना / हितोपदेशः अनुष्ठेयः, अन्यथा
 विनाशः स्यात्, अतैतां कथामाकर्णय।

शामात् कोऽपि कर्ण्णवाख्यः कूर्मः क्वचित् सरसि।
 तस्यास्तां हा सुहृद्। विजटमद्गटी नाम।

एकदा अवग्रहक्षीणजले सरसि ती अन्यसरो गन्तु-
 कार्मा हसी कूर्मी जगाद् मित्रे। युवां यत्र गन्तुमुद्यती
 तत्र मामपि नयतम्। तदाकर्ण्य ती सुहृदौ मित्र कूर्मं
 सूचतः यत्रावां गन्तुमुद्यतो, सत् सरोऽतिदवीयः, तत्र चेत्
 तव गन्तुमिच्छा, तर्हि कथामस्माक शृणु, दिवि व्रजन्
 आवाभ्यां धृतामेतां यष्टि गृहीत्वा निरालापौ अवतिष्ठेथाः
 अन्यथा भ्रष्ट, व्यापस्यसे। तदाकर्ण्य तथेति दत्तात्-
 यष्टिना तेन कूर्मेण सह ती गृहीतयष्टिकी हंसी नभ उत्-
 पेततुः। क्रमात् तत्सरःसमीपं प्राप्ती कूर्महारिणी ती
 तदधोवर्तिनगरनिलया जना अपश्यन्। किमेतत् नीयते

हसाभ्यां चित्रमेतत् इति तै कृत कलरवं स वपलः कूर्मांऽणु-
 सीत् । कुतोऽयं फलकलः अधस्तात् इति दुखात् तां यष्टिं
 विहाय त्रीं हसीं पृच्छन् स्वष्ट भुक्ति पतितः तैर्जनेर्जि-
 हतः । एव वुद्धिच्युतो जनः यष्टिच्युतः क्षणे इव बन्धेत्
 इत्य तयोक्तष्टिभिः तां व्याजहार सत्यमेतन् प्रिये । किन्तु
 स्वजपि समैतां कयां शृणु ।

पुरासन् वापि क्रुदे त्वयीं मन्त्र्या । त्रजागलविधात्
 एकः प्रत्युत्पन्नमतिर्द्वितीयः, यद्दन् विरक्तुमीदं, ते च इदं
 महारारिणः । ते कदाचित् तत्र आगेरं गच्छन्, अनागतान्
 अहो तस्मिन् क्रुदे बहवीं मन्त्र्याः सन्तीति वचः शृणुत्वा
 तत्र च कालैराभवधमाशङ्क्य सन्त्यागतविधौ न महीलोक-
 प्रविष्ट्य अन्त्यां परो ययी । प्रत्युत्पन्नमतिरु विरहित एव
 तत्रासीत् । अह ते भयं प्रतिविधास्यामि इति त मन्त्र-
 ष्यास्य ददभविष्यस्तु निर्भयी व्यतिष्ठत ।

अथ ते धीवराः त्रजागल्य तस्मिन् क्रुदे जात इदियन् ।
 सद्यः तैर्जाते लक्षितः स प्रत्युत्पन्नमतिः उदृष्टिः, अ त्रजा-
 जिष्यन्द् इत्या लल इवतिष्ठत् । इतः तत्रागद रेति ति-
 निधिवातितु अन्नत्सु स सहता जद्दे, एतस्मि पतिव्या इत-
 लन्त्यतोऽपच्छत् । स तु ददभविष्यः उभात् पतन् उद्वर्त्तत-
 निवर्त्तवानि कुर्वन् मन्त्रदुर्जिर्गृहीते निडतश्च, सन्त्याग विप्र-
 त्यात प्रतिविधास्यामि, नाहमस्युर्ध्वंवात् च त्रया धान्यामि
 इत्युक्त्वा टिष्टिभौ भार्यां तां स्वस्मिन्नेव काले प्रवात्सोत्
 अस्तुधियं तस्य साहङ्गार तत् दधममन्त्रणीन् । दच्छते च
 काले कदाचित् तस्य भार्या टिष्टिभा प्रवृत्तयती । ससुदृ -

स्वेनोर्मिणा तानि पश्यामि किमयं मां प्रति टिड्ढिभः
समाचरिष्यतीति कौतुकात् जहार । अथ सा टिड्ढिभौ
तदेतत् व्यसनं प्राप्तं यन्मया तत्र पुरतः प्रीक्षाम् इति रुदती
व्याहरत् । ततः स टिड्ढिभ, धीरस्तां पियामभाषत । पश्य
प्रिये । किमहमस्य पापस्य जलधेः कर्मातीति । इत्यभि-
धाय सर्वान् पक्षिणः सन्धाय स परिभन वदन् तैः सह
प्रभुं गरुडं शरणं ययौ । उवाच च प्रभो । सति नाथे
त्वयि अश्विना अनावशिव मां पराभूय अण्डा ममाप-
हृताः । ततः क्रुद्धेन पक्षिवाजिन विद्धमो हरिरसुधिम
आन्देद । तैः संशोष टिड्ढियाख्यानि पदावहत् । तस्मात्
धीमता अत्यक्तधैर्येण आपदि शय्य, यद् भवतु इदानीं ते
उपस्थित पिङ्गलानि सह युजन् । ततश्च उत्क्षिप्तलाङ्गुलः
चतुर्भिः पादैः सलं तदा त्वयुष्मास्यसि यद्वा स त्वां प्रति
आक्रमिष्यते । एवं तं तप्यन्तु तदा स दमनक, गत्वा
करटकप सिद्धं कार्यमभ्यधात । ततः राज्ञीवक्रः शनेः
स्वप्रभोश्चित्तसिद्धितेर्जिःपाऽपिङ्गलकान्तिक्रमगात् । अद्रा-
क्षीच्च उत्क्षिप्तलाङ्गुलं रुद्राद्विद्ध त युयुत्सुं सिंहम् ।
सिंहोऽपि तं शङ्कया रुद्रवृत्तजस्तत्रं सञ्जीवकम् । अथोत्-
पत्य स सिंहः तदेति नृपे प्राहरत् । दृष्टोऽपि तस्मिन्
सिंहे शृङ्गाभ्याम् । इत्यनुभजोऽगहनं प्रावर्त्तत । तच्च दृष्ट्वा
साधुः करटकः दमनकमद्रजोऽसखि । क्षिभिदानौ
स्वार्थसिद्धये प्रथोर्यदम त्वयोत्पादितम् । प्रजानुतापेन
सम्पद्, शाक्येन जैत्री, तथा पाशुखेण कामिनी न
खलु चिरस्थायिनी भवेत् । अलं वा यः हितवाक्यावमा-

निलो बहु व्रूते, स तस्मात् कपिः सूचीमुख इव पण्डित
लभते ।

आपन् पूर्वमवस्थे बहवो वानरा युयुत्सरिणः । ते
खलु शीति खद्योतं दृष्ट्वा अस्मिन्मन्त्रिभ्यः प्रवृत्तः । ततस्ते
तस्मिन् दृष्ट्वापि विव्यस्य इन्द्रात्प्रापयन् । तेषां त्वेज
मुखानिलैः खद्योतमधमन् । तदन्तरोच्य ततश्च प्रज्ञो
सूचीमुखो नाम तं प्राह न 'अस्मिन्' इत्येतेषु । मा
क्षेत्रेण ननु रिति । तदाकाशेऽपि इन्द्रात्प्रापयन् । इत्या
दर्थेत्य तथैव व्यवस्थत् । तेषु च तस्मिन् प्रेक्ष्य स अस्मि
शुकीप । चूर्णयामास च न सूचीमुखं शिन्ध्या शिन्ध्या
तस्मात्तस्य न वक्तव्यं यः तेषु न तु तेषु पण्डित
वदामि, अन्तर्भेदस्तथा दृष्ट्वा पुत्रा उत्तं, परस्मिन्त
शुभमावहति । तद्वच इन्द्रात्प्रापयन् ।

पूर्वमास्तां द्वौ क्षान्तौ वरिष्कृष्टौ धृष्टिपुत्रि दुष्टदुष्टिः ।
तौ धनोपार्जजायं पितृभेदेन दीनारान् बहवः क्षान्तौ
नारभहस्त्रहयमुपार्जितवती । क्षान्तौ च तस्मात्
समुत्सृष्टी पुनः ख नगरम् । क्षान्तौ च तस्मात्
दीनारशत विभज्य हस्तसूली तान् दीनारान् इव शिष्टान्
निचखतुः । एकदासी दृष्ट्वापि तस्मात्
तरुतलात् खैरं तान् सर्वान् दीनारान् हास्यादचेत्
अथ मासमात्रे गते स दृष्ट्वापि धर्मवृत्तिपुत्रोऽपि
विभजावस्तान् दीनारान् तस्मिन् प्रहृष्टः । तदाकाशे
धर्मवृत्तिपुत्रोऽपि तेन सह तस्मात् प्रापयन् । इत्येते
दीनारान् निहितवन्ती निचखान् प्रजापतिः ।

दीनारा न दृष्टाः तदा शठीऽसौ दुष्टबुद्धिः सविषादं
धर्मबुद्धिमभ्यधात् दुरात्मन् । नीताः खलु त्वयैव ते
दीनाराः, तद्देहि मे तदर्द्धमिति । न मया नीतास्ते,
त्वयैव नीता इति स तमाह स्म । गृह्य-ग्रन्थं कलहे
संपहस्ये य दुष्टबुद्धिः शिरसि कराणात् कुर्वन् राजकुल
त धर्मबुद्धिजनयत् । तत्र उक्तं चण्डिकायां तौ अनासा-
दितानामाखे राजपुरुषैर्विधृत्य स्थापितौ । अथ दुष्टबुद्धि-
स्तान् राजापिङ्गतान् प्राब्रवीत् अत्र मन साक्षी वनदेवता
विद्यते सा यद् वदियति तदेव प्रयागभवधर्मितां
युष्माभिः । ते च राजपुरुषा विश्रिताः प्रातः स्वयमेव वयं
प्रेक्षामहे इति सम्रचुः । ततस्ती धर्मबुद्धिदुष्टबुद्धी उभौ
उत्तप्रतिपुवी विभिन्नौ विमुक्तौ स्व' स्व' गृहं जग्मतुः ।
दुष्टबुद्धिस्तु यथावत् वन दत्तार्थं पितर रहसि त्रौञ्च अस्मि-
न्नेवाह्नि त्वं ह्यर्चकोटरे गत्वा तत्र स्थितः मन साक्षी धूसा
५७५५५५ । वास्तुमित्युक्त्वा स तस्मिन्नेवाहनि तत्र गत्वा
तस्य ह्यर्चस्य कोटरे तथैव स्थितः । अथ प्रातर्पणं कृत्वा
शिकैर्गत्वा यावत् पृच्छते कस्तान् दोनारान् हतवानिति
तावत् स ह्यर्चकोटरेणतः तपोः पिता दीनारा धर्मबुद्धिना
हता इति तान् पृष्टमवदत् । ततस्ते राजपुरुषाः तद्-
सम्भाष्यं निश्चितं दुष्टबुद्धिना कोऽपि रात्रावत्र स्थापित इति
निश्चित्य तर्ककोटरे धूममददन् । तेन भयेनाह्वानं स
तस्मान्निर्गच्छन् अर्धानियत्य भुवि तयोः पिता यच्चत्व-
मगात् । तदवलीक्य यथावस्तु विचार्य धर्मबुद्धये तान्
सर्वान् दीनारान् दाप्रतिवा निक्षलहस्तजिह्वस्तं दुष्ट

बुद्धिं देशान्निरवासयन् । तदेवमन्याय्या बुद्ध्या कृतं कार्यं
मेव कदाचित् शुभमावहेत् । न्याय्या तु बुद्ध्या वकेन
अहेरिव प्रतीकारं कुर्यात् ।

पूर्वं कोऽपि भुजङ्गः वकस्य कस्यचित् जातं जातमपत्य
मागत्य भक्षयामास, स तु वकः परं सन्तापमवाप ।
अथ कस्यचिदुपदेशात् तेन वकेन नकुलालयात् विल-
मारुह्य मत्स्यमांसं व्यक्रीर्यत । नकुलश्च निर्गत्य तत्तत्
मत्स्यमांसं खादन् विलप्रविष्टं तं भुजङ्गमबधीत । एव-
मन्यच्च कार्यं मे शृणु ।

आसौत् कश्चित् बणिक्सुतः पितृर्यात् तुलाशेषः । स
खलु लीहपलसहस्रेण घटितां तां तुलां कस्यापि बणिजो
हस्ते निधाय देशान्तरमगात् । अथ तस्माद्भागतोऽसौ यावत्
त बणिजं तुलां न मार्गति तावत् स आखुभिर्भक्षितेति
तमब्रवीत् । सोऽपि बणिकपुत्रः सत्यं सुखादु तत् लीहं
तेन तदाखुभिर्जग्धमिति हृदि हसन्नब्रवीत् अयाचत च त
बणिज भोजनम् । सोऽपि सन्तुष्ट तत् तस्मै दातुं प्रत्य-
पद्यत । ततः स बणिक्सुतः अस्य बणिजः सुतं सहस्रह्य
स्नातु प्रायात् । ततः स धीमान् बणिक्सुतः स्नात्वा अर्भकं
तं कस्यचिद् सुहृदो गेहे गुप्तं रक्षित्वा एक एव तस्य
बणिजो गेहभाजगाम । ज्ञासौ मे अर्भक इति पृच्छन्त त
बणिज स बणिक्सुतः सविषाद श्येनेन केनचित् सन्निपत्य
सोऽर्भको नीत इति प्रत्यवादीत् । त्वया मे पुत्रश्चादित
इति क्रुद्धेन बणिजा राजकुलं नीतः स बणिक्तनयः ।
राजपुरुषेषु तेन तत्तथा भणितम् । सत्यैश्च असम्भाव्यमिद

श्रेणो नयेदर्भकमिति अभिहितो बणिक्पुत्रः प्रत्यवादीत्
 यत्र देशे मूषकैर्महातुला भक्षिता तत्र श्रेणो द्विषामपि न
 नयेत् किं पुनरर्भकम् । एतत् श्रुत्वा कौतुकात् पृष्टवन्तस्ते
 राजपुरुषा बणिजस्तस्मात् तां लोहतुलां बणिक्सुताय
 दापयित्वा च तमर्भकं प्रत्यर्पयन्तं बणिक्सुतमभ्यनन्दयन् ।
 तदेव चातुरी अवश्यमेव प्रकाशतां गता प्रयोक्तार
 ऋशमनुतापयतीति । एतत् करटकात् श्रुत्वा दमनको
 हसन् प्रत्यवादीत् मैवं किं वृषयुद्धे सिंहस्य पराजयोऽस्ति ?
 कासी मत्तेभरदनाघातवनव्रणाङ्गः केशरी, क्व वा प्रतोद-
 क्षतविग्रही दान्तः हृषभः । यावत् तौ जम्बूकी परस्परमिदं
 जल्पतः, तावत् सिंहेनासौ सञ्जीवकी युद्धे निहतः ।
 तस्मिन् निहतं स खलु दमनकः करटकेन सजं तस्य नृगा-
 विपस्य पार्श्वे स्थितः सस्मृष्टश्चिराय अप्रतिहतं मन्त्रि-
 नवाप । एवं मन्त्रिवरात् गोमुखात् नीतिविदां बुद्धिवि-
 भवसम्पन्नां चित्रां कथामाकर्ण्य युवराजो भ्रशमनन्दत् ।

एकप्रदितमस्तरङ्गः ।

ततः शन्नियशानिदित्तमुत्कण्ठितं तं नरवाहनदत्तं
 विनोदयन् गोमुखः पुनरभ्यभाषत । देव । त्वया प्राज्ञकथा
 श्रुता साम्प्रत मुग्धकथामिमां शृणु ।

पुरासीत् मुग्धबुद्धिर्नाम कस्यचिदाज्यस्य बणिजः
 सुतः । स कदाचित् बणिज्यायै कटाहद्वीपमगात् । तस्य

भाण्डमध्ये महान् अगुरुसञ्चयः स्थितः । तत्र च विक्रीता कश्चित् परभाण्डस्य तस्य तत् अगुरु न जग्राह तत्र च यो जन आसीत् स तत्र तदस्तीति न विवेद् । एकदा काष्ठिकेभ्यः अङ्गारान् विक्रीणती जनान् दृष्ट्वा स बणिक् जडबुद्धिस्तदगुरु दग्ध्वा अङ्गारानकरोत् । तच्च अङ्गार-मूख्येन विक्रीय ततो गृहमागत्य च स तदात्मकौशलं शंसन् लोकेषु हास्यतामगमत् । तदेवमगुरुदाही कथितः, साम्प्रत तिलककः शूयताम् ।

अभूत् कश्चिद् ग्रामीणो भूतपूर्वकृषीश्वरः । स कदाचित् तिलान् गृह्णा भुक्त्वा च स्नादुन् तानवेत्य गृहानिव तान् दग्धन् तादृशमेव प्रापु भूसावपत् । अथ गृष्टेष्टे नैव अजातिषु जना नष्टार्यं तमचसन् । तथा जले अग्नि-क्षेपकमधुना शृणु ।

आसीत् कश्चित् मन्दबुद्धिः पुरुषः । स वैकदा निशायां प्रभाते देवतापूजा करिष्यतीति समचिन्तयत् । तदुपयुक्ती मय जलदूपाय श्रीं जलानसौ एकत्र स्थापयानि, येन तौ मोक्षं प्राप्नुयामिति । एवमार्जुनस्य जलकुशान्तं अग्नि-रिक्षा सुध्वाप । प्रातश्च यावत् अग्निं नष्टन् अख्यु च शु-क्लस्य अङ्गारमलिनञ्च वीक्षते तावत् तस्य सुखं तादृगीवा-धवत् । तत्रैव जनः सहासीद्भूत् । तदेवम् अग्नि-कृश्वार्त्ता श्रुता, साम्प्रत तदस्तीति शंसन्तः ।

अभवत् कश्चित् मूढमतिः सूर्यः पुमान् कश्चिद् देशे । स कदाचित् भार्यां विपिटघ्राणां गुरुञ्च उन्नतनासिकं दृष्ट्वा तस्य प्रसुप्तस्य गुरोर् नानिकां छित्वा अग्रहीत् अरोपयञ्च

क्षयत् । तस्य च लवणस्य चूर्णं तस्य दुर्बुद्धैरीडो श्लथ्मूणि
 च अलिपत् । तदवलोक्य हसतो जनस्य पुरतः लवणा-
 गिनो मुख धावत्सं ययौ । देव । लवणाग्नी श्रुतः, अधुना
 गोदोहकं शृणु ।

कश्चिदासीत् ग्राम्यः पुमान् । तस्मैका गौरभवत् । सा
 च धेनुस्तस्य पलशतं पयः प्रत्यहं प्रादात् । कश्चित् तत्
 प्रत्यासन्नः कश्चिन्नहोत्सवः समवर्त्तत । एकवारमव तस्या,
 प्राज्यं पय उत्सवे ग्रहोष्यामीति विदित्य स मूर्खः नाम-
 मान्नं तां न दुदोह । अर्थात्सवे सप्रवृत्तं यावत् तां दोषि
 तावत्तस्या अखिल पयो नष्टमैक्षत । तदवलोक्य लोका
 अहसन् । हे देव । मूर्खो गोदोहकः श्रुतः सश्रुति अपरो
 श्रूयेताम् ।

कश्चिदासीत् ताम्रकुम्भाभशिरा खलतिः पुरुषः ।
 वृक्षमूलस्थित त कश्चित्तरुणः क्षुधापरीतस्तेन पश्चात् कपि-
 त्यानि गृहीत्वा आगच्छन् मसुदेक्षत । स तु कश्चित्
 एकेन कपित्थेन तस्य शिरोऽताडयत् । स तु खलतिस्तस्य
 तत् सहे नोवाच च तस्य किञ्चन । ततः स क्रमशः सर्वे
 कपित्थैस्तस्य शिरस्तथैव ताडयामास । सोऽपि प्रवहत्यपि
 शोषितं तृष्णीभतिष्ठत् । सोऽपि मूर्खयुवा निष्कलया
 क्रीडया विचूर्णितैः कपित्थैर्विरहितः क्षुधाप्रीणः तस्मात्
 प्रययौ । अपरोऽपि मूर्खः खल्वाटः कपित्थैः स्वादुभिः कि
 न घातः सञ्चते इति ब्रुवन् गलद्रक्तशिराः स्वगृहमगात् ।
 एतौ दृष्ट्वा कोऽत्र जनो न हसति स्म । तदेवं टेव । अबु-
 द्धयो लोके हास्यतां गच्छन्ति, न च ससिद्धिं लभन्ते, सुबुद्ध-

धनं पूज्यन्ते एव । इति गोमुखतः सुगन्धामकथा श्रुत्वा
नरवाहनदत्तः समुत्थाय आङ्गिकं क्षत्यमन्वतिष्ठत् । एत-
न्निशागमे ममुत्मुक्तेन तेन पृष्टः स गोमुखः प्राज्ञनिष्ठाभिभा-
कथां कथयामास ।

आसीत् कस्मिंश्चित् वनोद्देशे महान् शास्मलातरुः ।
तत्रैको लघुपातीति कृतनामधेयो वायसः कृतविलय-
स्तस्थौ । स कदाचित् स्वनीडस्थः तरीरधस्तात् जालहरत-
कलयुडं रोद्रमेकं पुरुषमैक्षत । ततस्तं थावत् स कालो
वीक्षत्, तावत् स जालं वितत्य भुवि तण्डुलान् विकीर्य
प्रच्छन्नोऽभवत् । अत्रान्तरे चित्रग्रीवनामा कपोतपति-
परिवारश्चैर्वृतः अस्मन् तत्र समाजगाम । स तु नाम्
तण्डुलान् पतितान् दृष्ट्वा भोजनलिप्तया सवर्गं पतित-
जाले शाकुनिके वदोऽभवत् । तद् दृष्ट्वैव स कपोतराज-
सर्वाननुचरान् जगाद् भद्राः । चञ्चुभिर्जालं गृहीत्वा सर्व-
समकालमुत्पतत सवेगम् । ततस्ते भीताः कपोताः सर्व-
तथेति जालमादाय वेगतः समुत्पत्य जभसा गन्तुं प्रचक्ष-
मिरे । साऽपि दृष्ट्वा ऊर्ध्वदृष्टिः समुद्दिग्ना लुब्धकः सञ्च-
र्त्त । अथ दिर्भयद्विषयग्रीवन्ताननुयायिनः कपोतानव-
वीत् भोः मित्रस्य मे हिरण्यस्य मूपिकस्य सकाशं व्रजाम-
स एवास्माकं पाषाणितान् समुच्छेत्स्यति । इत्युक्त्वा स-
सानुगैः कपोतैर्जालकर्षिभिः सन्ततः सत्वरं तस्य मूपिकस्य
विलिङ्गहारं प्राप्य नभसः समवततार । भो मित्र हिरण्य-
निर्याहि, मित्रमहं ते चित्रग्रीवः समायात । इत्यं स
कपोतपतिस्तं मूपिकम् आजुहाव । साऽपि मूपिको हिरण्य-

द्वारमार्गेण आगतं तं सुहृदं दृष्ट्वा ससम्भ्रमं तस्मात् शत-
 सुखाद् विलात् न्ययौ । सत्वरं समुपेत्य च तं वृत्तान्तं
 पृष्ट्वा तस्य सानुगस्य पारावताधीशस्य पाशानच्छिनत् ।
 अथ छिन्नपाशः स कपोतराजः अनुगैः सह तं मूषकमा-
 मन्त्रा स्वस्थानं ययौ । स तु लघुपाती वायसः अन्वागतः
 सर्वं तत् वृत्तं विलोक्य विलप्रविष्टं तं मूषकमागत्य अवा-
 दीत् भद्रं हिरण्यं । अहं लघुपाती नाम काकः, त्वां मित्र-
 वत्सलं विपन्नमित्रविपदुद्धरणक्षमं दृष्ट्वा मित्रं कर्तुं-
 मागतः । तदाकर्ण्य विवरात् वायसं दृष्ट्वासौ मूषकः प्रत्य-
 भाषत गच्छ, का मैत्री भक्ष्यभक्षकयोरिति । ततो वायसो-
 ऽवादीत् शान्तं पापं त्वयि भुङ्क्ते मम क्षणिका प्रीतिः,
 जीविते तु चिरं जीवनरक्षा मम इति । एव बहु उक्त्वा
 शपथं समाखासञ्च कृत्वा व्याकुलः स वायसः निर्गतैत-
 तेनाखुना मैत्रभावम् अधिरोपितं । स च आखुः मांस-
 पेयोः शालिकणांश्च आनैषीत् । ततस्तौ एकत्र सहभुञ्जानौ
 परस्परं सुखमूषतुः ।

एकदासौ काकस्तं मूषकमब्रवीत् मित्रं । इतोऽतिदूरे
 वनमध्यवर्तिनी काप्यस्ति नदी । तस्यां मन्थरी नाम
 कोऽपि कूर्मो मे मित्रं प्रतिवसति । तदहं तत्र सुप्राध्या-
 मिषदेशे यास्यामि, इह कष्टेन लभ्यते आहारः, नित्यं
 व्याधभयञ्च । इत्युक्तवन्तं तं काकं मूषकोऽवादीत् सखे ।
 त्वयैव सहाहं वक्ष्यामि, तन्मामपि तत्र नय । ममात्रापि
 स्थित्यां निर्वेदोऽस्ति, तं तत्र गत्वा ते निवेदयिष्यामि इति
 वादिनं तं हिरण्यं चञ्चा आदाय लघुपाती नभसा तत्

बैननदीतटमगात् । तत्र च मन्थरकेण सुहृदा सह मिलित्वा कृतातिथ्यः मूषकेणानुगतः स सुखं तस्थौ ।

एकदा कथान्तरेषु स मन्थरः त मूषकं देगनिर्वासकारण वनागमनहेतुञ्च परिपप्रच्छ । ततो हिरण्यः तयो-
रुभयोः शृण्वतोः काककूश्वयोः स्वां वृत्तान्तकथामकथयत् ।
अहमासं क्वचित् महानगरीमहाविलवासी । तत्र च
वसन् एकदा राजकुलात् हारमानीय निशि विले अस्था-
पयम् । तेन च दृश्यमानेन हारेण सञ्ज्ञानीजसं माम्
अत्राहारेण समर्थं ज्ञात्वा मूषकाः पर्यवारयन् ।

एतस्मिन्नन्तरे तत्र मदीयविलान्तिके कश्चित् परिव्राट्
मठिकां कृत्वा नानाविधानि भक्ष्याणि भिक्षया समानीय
भुक्त्वा च सुखेन स्वपिति स्त्र, स्थाप्रयामास च भुक्तशेषं
भिक्षान्नं भिक्षाभाण्डस्थं कृत्वा प्रातर्जिघत्सया क्वचिद्देशे ।
अहञ्च प्रसुप्ते तस्मिन् प्रतिरात्र विलेन अन्तः प्रविश्य तदन्नं
निःशेषमकरवम् । एव गच्छति काले कदाचित् तस्य सुहृ-
दपरः परिव्राट् भोजनानन्तर तेन सह विविधां कथा-
अकार्षीत् । तावच्च मयि तदन्नं सग्रहीतु एवञ्च स परि-
व्राट् जर्जरण वंशखण्डेन मुहुस्तद् भाण्डक सम-
वाद्यत् । कथ मे कथामाक्षिप्य अन्यत्र मनःसङ्ग करोषीति
पृष्टः स परिव्राट् तमागन्तुमभ्यधात् मित् । इह मे मूष-
कीऽय शतुर्जातः, यो दूरस्थमपि मन्दवसुदुश्च प्रत्यहं
नयति । तदस्य चासार्थं जर्जरवंशखण्डेनाहन्नभाण्डम-
ताडयम् । इति वादिनं तमपरः परिव्राट् प्रत्यभात विनः
स्त्रीभ एवात्र प्राणिनां दीषाय, तदत्र कथामेतामाज्जरेय ।

अहमेकदा तीर्थानि भ्रमन् एकं नगरं प्रापम्, प्राविशञ्च
तत्रैकस्मिन् ब्राह्मणगृहे निवासाय । मासुपस्थितं वीच्य
स विप्रो गृहिणीमवादीत् प्रिये । अस्य ब्राह्मणस्य कृते अयं
पर्वणि क्षयरान् पच इति । सापि कुतस्ते निर्धनस्यैतदिति
प्रत्युवाच । ततश्च विप्रस्तामब्रवीत् भद्रे । कर्तव्येऽपि
सञ्चये नातिसञ्चयबुद्धिः कार्य्या, तदत्र कथामेतां शृणु ।

एकदा कस्मिंश्चिद्वने कोऽपि ऋगयुर्यन्वितसायकः धनुषि
मांसखण्डम् निक्षिप्य शूकरमेकं प्रति प्राधावत् । तेन च सह
शरविक्षतपीत्रः स शूकरः सद्यो व्यपद्यत । तच्च दूरात्
जम्बूकेनैकेन दृष्टम् । स च क्षुधात्तोऽपि आगत्य तत् वराह-
शरीरं सञ्चयाय रचन् तस्माद् भूयसोऽपि आमिषान् किञ्चि-
दपि न चखाद । यत्तु धनुषि स्थितम् आमिषं तदेव तदा
भीक्षुं प्रवृत्ते । ममारं च तत्क्षणात् उच्चलता यन्तमणिरण
विक्षतः । तस्मान्नातिसञ्चयः कार्य्य इति तेन द्विजेन
प्रोक्ता गृहिणी तथेति भर्तुर्वचः प्रतिपद्य तिलानातप
प्राक्षिपत् । तस्याञ्च तान् कर्तुं प्रवृत्तायां कुतोऽपि कश्चित्
खा प्रविश्य तानद्रूषयत् । ततः कोऽपि तान् क्षयरान्
मूल्यादिना नाग्रहीत् । तदेवं लोभो नोपभोगाय, प्रत्युत
क्षेपय । इत्युक्त्वा पुनरपि स आगन्तुः प्रव्राट् अब्रवीत्
मित्त । खनितमस्ति चेत् देहि, अद्यैव युक्त्या तव एतं नूष-
कीत्यातमुपद्रवं नाशयामि । इत्यभिधाय तेन परिव्राजद्
दत्तं खनितमादाय तन्मे विलं खनितुमारभे । क्रमाच्च
तावदखनत् । ततः पलायनपरं मयि स शठः यावत् तं
तत्रस्थं हारमन्यसञ्चयद्दाहरत् । ततश्च तेन हारनेजसा स

तद्विलं विरहितमभूत् । ततः स दुरात्मा परिव्राट् मयि
 शृण्वति तं स्थायिनं प्रव्राजमाह स्व पश्यायं मूर्ध्निः स्वजाति-
 समतां गत इति । अनन्तरं त सर्वस्वं हारं मूर्ध्निं निधाय
 तावुभौ आगन्तुस्थायिनौ प्रव्राजौ सुखसुप्तौ दृष्टौ । अथ
 प्रसुप्तयोस्तयोः पुनस्तं हारं हर्तुमागतं मां वीक्ष्य स स्थायी
 परिव्राट् प्रबुद्धः यद्या मां मूर्ध्निं अताडयत् । अहञ्च तेन
 सञ्जातव्रणः अमृतो विलमविशम् । ततो मय तदनाहरणे
 पुनः शक्तिर्नाभूत्, अर्थो हि पुंसां यौवन तदभावे वार्द्धक-
 मेव । तेन च वार्द्धकेन श्रीजः, बल रूपमुत्साहश्च परि-
 हीयते । अथ आत्ममात्रभरणे यत्नवन्तं मां वीक्ष्य सर्वे
 ममानुचरा मां परित्यज्य गताः । अधनं प्रभु भूत्वा,
 अपुष्प तरुं भ्रमराः, अजल सरोवर हंसाश्च चिरोषिता
 अपि त्यजन्ति । हे कूर्मराज । इत्यं तत्र विपन्नः सुहृद्
 लघुपातिनं प्राप्य कथमपि सुखितः पश्चात् त्वदन्तिकमा-
 यात इति । एवं हिरण्योक्तमाकर्ण्य कूर्मराजः समभ्य-
 धात् मित्र । स्वमेव स्थानमेतदाज्ञलय्य मां मा अष्टुतिं
 कथाः, गुणिनां न विदेशं सन्तुष्टस्य नासुख, धीरस्य न
 विपत् न चासाध्यं व्यवसायिनः ।

इति तस्मिन् वदति चित्वाङ्गो नाम कश्चिन्मृगः दूरान्
 व्याधवितस्तस्तदनमाययौ । तच्च तत्रागत दृष्ट्वा दृष्ट्वा च
 वृत्तान्तं दृष्ट्वा च अनागत व्याधं ते कूर्मादयः तेन आश्चर्य-
 सितेन मृगीण सह सख्यमकुर्वन् न्यवसञ्च सुखेन ।

एकदा चित्वाङ्गं चिरगतमीक्षितुं स लघुपाती तरु
 भारुह्य तद्वनमैचिष्ट, ददर्श च नदीतीरे कीलपाशेन

संयतं तं चित्राङ्गम् । अथ अवरुद्ध तस्मात् पादपात् तद्
 वृत्तान्तमाखवे कूर्म्याय च न्यवेदयत् । ततः सम्मन्त्र्य स
 लघुपाती चञ्चा त हिरण्यमादाय चित्राङ्गसमीपं नि-
 नाय । तच्च तथागतं दृष्ट्वा हिरण्यः समाश्वास्य क्षणात्
 दशनच्छिन्नपाशं कृत्वा अमुञ्चत् तावच्च मन्यरकः कच्छपः
 नदीमध्ये न अभ्येत्य सुहृत्प्रियतया तेषां निकटं नदीतट-
 मारुरोह । क्षणे च तस्मिन् लुतोऽपि आगतः स पाशहस्तः
 व्याधः विद्रुतान् मृगादीन् वीक्ष्य त कूर्मं लब्ध्वा सन्तुष्टोऽ-
 भवत् । ततश्च त जालिकायां क्षिप्त्वा नष्टं मृगं प्रति समुत्सुकी
 यावत् याति, तावत् दीर्घदर्शिनो हिरण्यस्य वचनात् मृगो
 दूरे गत्वा पतित्वा मृत इवातिष्ठत् । काकोऽसौ तद्भूर्द्धिं
 चञ्चां चक्षुषी पाटयन्निव स्थितः । तद्वलीक्य स व्याधः
 मृगं मृतं मृगीन्पिद मत्वा नृणां तटे त कूर्मं जाला-
 न्तस्थं निधाय मृगं प्रति गन्तुं प्रवृत्तः । तं यान्त वीक्ष्य
 मूपकस्तस्य कूर्मस्य जगत्तिकां सद्यश्चिच्छेद, स च कूर्मीं
 नेद्यां पपात । मृगोऽपि आसन्नं तं व्याध कच्छपरहित
 वीक्ष्य उत्थाय पलाय्य अगात् काकोऽपि नरमारुह ।
 ततश्च व्याधः प्रत्येत्य तं कूर्मं बन्धच्छेदपलायितम् अप्राप्य
 -उभयविन्दे, देव शोचन् गृहमगात् । ततस्ते कूर्मादयो
 हृष्टा एकत्र मिलित्वा अवतस्थिर । ततो मृगोऽतिप्रीत-
 स्तान् त्रीनुवाच पुत्रवानस्मि यदहं भवतः सुहृदः प्राप्तः,
 धैः प्राणानप्युपेक्ष्य अद्याह मृत्योरुद्धृतः । एवं मृगेण प्रशस्य-
 मानास्ते कूर्मादयः परस्परप्रीतियुजस्तत्र वसन्ति मय ।
 तदेवं प्रह्वया तिर्यङ्घोऽपि समीहितं साधयन्ति, न मुञ्चन्ति

च प्राणालये मित्रमापन्नम् । एवञ्च मिलेषु आसक्तिः श्रेयसी
न तु अङ्गनासु, ईर्ष्याश्रयत्वात्तासामिति समात्मननि विप-
श्चितः । तथा चात्र कथामेतामाकर्णय । प्रभो । कस्मिंश्चि-
न्नगरे कोऽपि ईर्ष्यालुः पुमान् प्रतिवसति स्म । तस्य भार्या
रूपशालिनी बल्लभा च आसीत् । स तु अविश्वस्तां तां जातु
एकाकिनीं न सुमोच, शशङ्के च तस्याः शीलविभ्रंशं
चित्रपुत्तलिकाभ्योऽपि ।

एकदासौ पुमान् कार्यवशात् देशान्तरं व्रजन् तां
भार्यामपि सह निनाय । पथि सभिल्लामटवां वीक्ष्य
भयात् क्वचित् ग्रामे कस्यचिद् वृद्धस्य गृहे भार्यां तां
स्थापयित्वा ययौ । तत्र स्थिता च सा तेन पथागतान्
भिल्लान् दृष्ट्वा तेषां मध्यात् एकेन यूना भिल्लेन सह तस्मात्
वह्निर्गता । ततश्च तेन युक्ता सा तत्पत्नीं यथाकामं
भग्नसैतुरापगेव अपतिका चचार ।

अत्रान्तरे तत्पतिः कार्यं साधयित्वा आगत्य च तं
ग्राम्यं द्विजं स्त्रां भार्यां ययाचे । सोऽपि विप्रस्तं जगाद्
ब्रह्मन् । न जाने सा क्व गता, एतावन्मात्रं जानामि,
भिल्ला अनेन पथा यान्ति, तैः साकं सा प्रगता, तेषाञ्च पत्नी
समीपे वर्त्तते, तत्त्वरितं तत्र व्रज, ततस्तां भार्यां
प्राप्स्यसि, भान्यथा बुद्धिं कथाः । इति तेनाभिहितः स
रुदन् आत्मबुद्धिं निन्दन् तां भिल्लपत्नीं जगाम, ददर्श च
तत्र तां पत्नीम् । सा च पापा त दृष्ट्वा भीता प्राब्रवीत्
नाथ । न मे कश्चिद्दीषः, अहमेकेन भिल्लेन बलादिहा-
नीतेति । तदेहि तावत् यावत् कश्चिन्न पश्यति पलाया-

वहे । इति वादिनं रागान्ध तं पतिं सोवाच तस्य भिल्लस्य
 आखेटगामिनः इयमागमनवेला, स खलु आगतः शुत्वैव
 अनुधावन त्वां माञ्च भ्रुव निहनिष्यति, तदेतां गुहां
 प्रविश्य प्रच्छन्नः साम्प्रतं तिष्ठ । रात्रौ सुप्तं तं हत्वा निर्भयौ
 यास्यावः । एव तथा शठयाभिहितः स पुमान् प्रविश्य
 गुहामतिष्ठत् । कामाद्यानां हृदि कोऽस्ति विवेकावसरः ?
 सा पापीयसो दिनालये गुहान्तं यत्वं तं पतिं तस्मै भिल्लाय
 समागताय दर्शयामास । स च दुरात्मा पराक्रान्तः भिल्ला-
 पसदस्तं प्रातर्देव्या उपहारार्थं तरौ सुदृढमवध्नात् । ततश्च
 भुक्त्वा रात्रौ तद्भार्य्याया सह पश्यतस्तस्य ययाकाम सुरत-
 मासेव्य तथा युतः सुखं सुध्वाप । तच्च तथा सुप्तं वीच्य
 ईर्ष्यावान् स पुमान् तरुसयतः तत्रस्थां देवीं चण्डां सुति-
 भिर्वशीकृत्य शरणं ययौ । सा देवो आदिर्भूय तस्मै तं
 धरमदात्, येन स पुरुषः तस्याः खड्गेन स्रस्तबन्धनः तस्य
 भिल्लस्य शिरश्चिच्छेद् । एहि इदानीं स पापी मया निहत
 इति तां भार्य्यां प्रबोध्य प्रोवाच च । सापि पापा दुःखिता
 समुत्तस्थौ, जगाम च तेन पत्या सह तस्य भिल्लस्य क्त्रिणं
 शिरः अलक्षितं गृहीत्वा निशि । प्रातश्च नगरं गत्वा तत्र
 तत् शिरः दर्शयन्ती अनेन मे भर्ता हतोऽयमिति तं पति-
 माक्रम्य चक्रन्द । ततः स पुररत्निभिः राजान्तिक नीतः,
 घृष्टश्च सदस्यैः ईर्ष्यालुः सर्वं यथावृत्तमाख्यत् । राजा च
 तत्त्वमन्विष्य तस्याः पापाद्याः कर्णौ नामाञ्च कुदयामास,
 तच्च तत्पतिं मुमोच । स मुक्तश्च कुभार्यानुरागग्रहोज्जितः
 स्वगृहं प्रायात् । देव । बोधित एवमीर्ष्यानियन्विताः

कुर्वते । ईर्ष्यैव स्त्रियाः अन्यपुरुषासङ्गं शिचयति । तस्मा-
दीर्घामप्रकाश्रैव सुबुद्धिना स्त्रियो रक्ष्याः । वनितासु च
क्रदापि रहस्यं न वक्तव्यं क्षेममिच्छता पुरुषेण, तदत्र
कथामाकर्णय ।

पुरा किल कश्चिन्नागः वैनतेयभयात् मानुषं रूप-
मास्थाय पलाय्य कुत्रचिद् गणिकाविश्रमनि अवतस्थे ।
गणिका च सा हस्तिशतपञ्चजं भाटिं दातुं समर्थश्चेत्
वसात्र इति तमब्रवीत् । स च नागः स्वप्रभावात् तदेव
तस्थे प्रत्यहमदात् । सा तु विलासिनी कुतः प्रत्यहं ते
इयन्ती हस्तिनः की वर भवानिति तं निर्वन्धतः पप्रच्छ ।
सोऽपि नागः काममोहित मा वीचकं कस्यचित् अह
नाग इह वैनतेय भयात् प्रच्छन्नं स्थित इति व्याजहार ।
सा गणिका रहसि कुट्टिन्यै तद्रहस्यमाचक्षे । अत्र तार्क्ष्यः
जगत् अन्विच्छन् पुरुषात्मतिस्तत्रागात् । अवादीच्च तं
ऋद्धिनीमुत्त आर्ष्यं । अहमयं रजनीं त्वक्तुतागृहं वसामि,
मे भाटिगृह्यतामिति । सा च कुट्टिनी इह कश्चिन्नागः
प्रत्यहं करिपञ्चशत ददन् स्थितः, तव एकाहभाक्ता कि-
मिति प्रत्यवादीत् । ततः स गृहं तत्र स्थित नागमवेत्य
अतिथिरूपेण तद् वनितागृहमविशत् । ततस्तत्र प्रासाद-
पृष्ठगतं तं नागमवलोक्य स आत्मानं प्रकाश्य उत्पत्य च
तं जघान जहास च । तस्मात् स्त्रीषु अन्तर्गलं रहस्यं न
कथयेत् । इत्येव गीर्णुर्वा सुम्भकथा कथयित्वा पुनर-
वर्णयत् ।

अस्ति कश्चित् तारुक्षुम्भीपमशिराः खल्वाटः । स च

मूर्खीऽर्थवाञ्च केवलं कचराहित्यात् लज्जते । अथैकदा कश्चित् धूर्तः समागत्य प्रोवाच भद्र । अस्ति कश्चिदेको वैद्यः, स एव केशीत्यादनौषधं वेत्ति । एतदाकर्ण्य स तम-
वदत् यदि त्वं तमानयसि तदाहं तुभ्यं तस्मै च धनं दा-
स्यामि । एवमुक्तवतस्तस्य मुग्धस्य स धूर्तः, चिरं धनं
भुक्त्वा एकां मूर्खचिकित्सकमानिनाय । स च भिषक् त-
खलति चिरमुपजीव्य युक्त्या वैष्टनमपास्य तस्मै मुग्धाय
अदर्शयत् । तदवलीक्यापि अविमर्षः स खलति, जडधीः
केशार्थं तन्मौषधं ययाचे, स च वैद्यस्तमब्रवीत् अहञ्च
खल्वाटः कथमन्यस्य कचान् जनयेय, हे मूर्ख । मया नि-
लीमिन स्वशिरो दर्शितं तथापि त्वं न वेत्ति, धिक् त्वामि-
त्युक्त्वा स भिषक् गृहमयासीत् । तदेव देव । धूर्तैर्जड-
मतय एव विडम्बन्ते । तदिदानीं केशमुग्धं श्रुतः, तैल-
मुग्धो निशम्यताम् ।

आसीत् कस्यचित् शिष्टस्य मुग्धः कश्चित् सेवकः । स
कदाचित् प्रभुणा तैलगानेतुं तैलिकस्य जणिजोऽन्तिकं
प्रेषितः पात्रे तेतसुपाददे । पथि तैलपात्रमादाय आग-
च्छन् असी केनचित् मित्रेण उक्तः सखे । रत्नेद तैलपात्रम्
अधः स्खलति । तदाकर्ण्य अधो वीक्षितुं तत्पात्रं पर्यवर्त्त-
यत् । तेन च तत्र मूढस्य तस्मै तैलं भुवि अपतत् ।
तदवलोक्य स जनेनोपहसितः, निरस्तश्च स्वामिना । तदेव
तैलमुग्धः श्रुतः, साम्प्रतमस्थिमुग्धो निशम्यताम् ।

आसीत् कश्चित् मूर्खः पुमान् तस्य चासती भार्या ।
सा कदाचित् पत्नी देशान्तरं कार्यवशात् प्रस्थिते स्वा-

स्वामासां सखीं कर्त्तव्यशिक्षां दत्त्वा गृहे संस्थाप्य एकाकिनी
निर्गत्य निरर्गलसुखेच्छया उपपतिर्गृहं प्रायात् । अथ
तत्पतिमागतं दृष्ट्वा तत्सखी शिक्षितपूर्वा अश्रुगद्गदमवा-
दीत् स्वामिन् । भार्या सा तव मृता दग्धा च इत्युक्त्वा सा
तं श्मशानं नीत्वा यान्यस्थीनि अदर्शयत् स तानि आ-
दाय रुदन् कृतोदकः तोर्षेषु अस्थीनि तानि प्रक्षिप्य तस्या
भार्यायाः आङ्गविधानाय प्रववृते । ततः स आङ्गकर्त्ता
सद्विप्र इति आनीतं भार्योपपतिं आङ्गे विप्रमकरोत् । सा
च तद्भार्या चारुवेशा तेन उपपतिना साकं तत्रागत्य
मासि मासि आङ्गं बुभुजे । अथ सा कर्मकरी तत्पति-
मवादीत् प्रभो । सती ते पत्नी तव धर्मप्रभावेण परलोक-
दागत्य ब्राह्मणेन समं स्वयं भुङ्क्ते । सोऽपि मूर्खस्तथैव
सर्वं प्रतिपेदे । तदेवं सरलाश्रयाः कुभार्याभिः प्रतार्थ्यन्ते ।
एष तावदस्त्रिसुग्धः कथितः, साम्प्रतं चण्डालकन्यावार्त्ता
निशम्यताम् ।

आसीत् क्वचित् प्रदेशे कापि रूपवती चाण्डाल-
दारिका । सा सार्वभौमस्य सुतप्राप्ती नानसमकार्षीत् ।
सा कदाचित् जगरभ्रमार्थं निर्गतं राजानं सर्वोत्तमं दृष्ट्वा
भर्तृबुद्धिरनुगन्तुं प्रचक्रमे । तावच्च तेन पथा कञ्चिन्मुनि-
राययी । तत्सखी दृष्ट्वा गजारूढी राजा तस्य पादौ प्रणम्य
स्वभवनमगात् । ततस्तं मुनिं सा चण्डालकन्या राजती-
ऽपि अधिकं माननीयं दृष्ट्वा राजानं विहाय तं मुनिमन्व-
गात् । सोऽपि मुनिः पथि शून्यं शिवमन्दिरं दृष्ट्वा क्षिती
सर्वस्तजानुः शिवं नत्वा ततो ययी । अथ तदीक्ष्य सा

अन्यजा मुनेरपि त शिवं श्रेष्ठं मत्वा मुनिं त्यक्त्वा तमेव
 शिवं भर्तृबुद्ध्या समशिश्रियत् । अथ क्षणेन कश्चित् श्वर
 तत्र प्रविश्य देवस्य पीठिकामारुह्य जङ्गामुत्क्षिप्य च स्व-
 जातिसदृशं कर्णकरौह । तदवलोक्य सा अधमा देवादपि
 श्वानमुत्तमं मत्वा देवं विहाय तमेव श्वान भर्तृबुद्ध्या
 बन्धगमत् । स च श्वो चाण्डालपुत्र-म-गल तत्र परि-
 चितस्य कस्यचित् चाण्डालयुवकस्य प्रणयात् पादयोः
 तुल्युष्ठ । ततः सा त चाण्डालपुत्रं शनोऽपि उत्तम वि-
 स्ताक्य तमेव पति ववार । इत्य उत्रापदकः कश्चिन् जङ्ग-
 म्यद एव पतन्ति । अपरञ्च मूर्खेवृष शृणु कथयामि ।

अभूत् कोऽपि मूर्खः कोशवानपि कृपणो महीपतिः ।
 एकदा शुभाकाङ्क्षिणो मन्त्रिणस्तं जगदुः देव । दानं हि
 शारलौकिकीं दुर्गति नाशयति, तत् दान दौघताम,
 आयुषि धनानि च भङ्गुराणि । तदाकर्ण्य स नृपोऽवादोत्
 ततो दान दास्यामि, यदि हृतमात्मानं दुर्गतिमापन्न
 यस्यामि । ततस्ते मन्त्रिणोऽन्तर्हसन्तः तूष्णीमतिष्ठन् ।
 इत्यं मूढमतयः यावत् अर्थैः न परिहीयन्ते तावदर्थान्
 नोष्कन्ति । तदेव राजमूर्खता श्रुता, सास्त्रत मित्रद्वय
 शृणु ।

आसीत् कान्यकुब्जे जनपटे चन्द्रापीडो नाम भूपतिः ।
 तस्य धवलमुखो नाम एकः सेवकस्तस्यौ । स तु बहि-
 भुक्त्वा पीत्वा च सतत गृहमायात् । एकदासौ भार्यया
 भुक्तपीतः कुतो नित्यमायासीति पृश्न्तामवादीत् सुन्दरि ।
 सुहृदुपाश्वाद्द्व भुक्त्वा पीत्वा च प्रत्यहमायामि, मम द्वे

मित्रै स्तः । तयोरेकः कल्याणवर्मा नाम मम भीक्षना-
 द्युपकारं करोति । अपरः वीरबाहुः प्राणैरपि उपकार-
 परः । एतदाकर्ण्य भार्या तमव्रवीत् दर्शय मे तत् मित्र-
 द्वयमिति । ततोऽसौ तथा सहितः मित्रस्य कल्याणवर्मेणः
 सकाशमगात् । स च महाहैरूपचारैस्तं सभार्य्यमुपचरत् ।
 ततोऽपर्य्युः स तथैव भार्यायुतः वीरबाहोः सकाशमियाय ।
 स च तदा द्यूतस्थितस्तं स्वागतेनाभिनन्द्य व्यसर्जयत् ।
 ततः सा भार्या तं धवलमुखं सकीतुकमभाषत कल्याण-
 वर्म्या महतीं ते सत्क्रियामकरोत् । वीरबाहुना तु केव-
 लेन स्वागतेन ते सत्कृतम् । तदार्य्यपुत्र । तत् मित्रम्
 अभ्यधिकं मन्यसे ? तदाकर्ण्य सोऽव्रवीत् गच्छ ती ब्रूहि च
 क्रमात् मिथ्या राजा अकस्मात् नः कुपित इति, ततः
 स्वयं ज्ञास्यसीति । इत्युक्त्वा सा तदैव कल्याणवर्मेणः स-
 काश गत्वा अवोचत् राजा नः कुपित इति, अथ स तां
 जगाद् भवति । अहं वणिकपुत्रः, ब्रूहि राज्ञः किं करो-
 मीति । इत्युक्त्वा तेन सा वीरबाहीरन्तिकं गता तस्मै
 तथैव भर्त्सरि राजकोपमशंसत् । स श्रुत्वैव खड्गचर्मधरः
 धावन् राजसकाशमाययी । राजा मन्त्रिभिः कोपात्
 वारितः, अतस्त्वं ब्रज वीरबाहो । इति स धवलमुखस्तं
 स्वगृहं प्राहिणोत् । अथ तेन धवलमुखेन सुन्दरि । एवं
 मे मित्रयोरन्तरम् इति अभिहिता सा तद्भार्या तुतोष ।
 इत्युपचारमित्तमन्यत्, सत्त्वतो मित्रञ्चान्यत् स्निग्धतायोगे
 तुल्येऽपि तैलं तैलं घृतं घृतम् इत्येवं मुग्धकयामाख्याय
 शोमुखी नरवाहनदत्ताय पुनः कथामकथयत् ।

कश्चित् सुग्धोऽध्वगः कच्छात् अटवीं तीर्त्वा नदी
प्राध्यापि जलं न पपी परं वीक्षाञ्चक्रे । त्वषितोऽपि कश्-
अन्धः न पिबन्तीत्युक्तं केनचित् स इयत् कश्च पिवामीति
मन्दबुद्धिरुवाच । अथ तेन किं त्वां राजा दण्डयिष्यति
यदि त्वया सर्वं जलं न पास्यते इति उपहसितोऽपि भीतः
तदस्त्रुं नापिबत् । एवमबुद्धयः यत् यत् कार्यमशेषतः कर्तुं
न शक्नुवन्ति, तस्यांशमपि यथाशक्ति न कुर्वन्ति । तदि-
दानीं जलभीतः श्रुतः, पुत्रघाती श्रूयताम् ।

कश्चिदासीत् दरिद्रो मूर्खो बहुपुत्रश्च पुरुषः । स
एकस्मिन् सुते मृते सति कथमयं बाल एकाकी पथि ब्रजे-
दिति द्वितीयमपि पुत्रं स्वयमबध्नीत् । ततः स जनैर्निन्द्यः
हास्यः देशान्निर्वासितश्च । एव पशुश्च मूर्खश्च उभौ समौ
निर्विवेकौ । तदेव पुत्रघाती त्वया श्रुतः, साम्प्रतं भ्रातृ-
भीतमिमं शृणु ।

कश्चिद् देशे कोऽपि भुग्धोऽध्वगः कथायां प्रह-
न्त्यायां भव्यमेकं पुरुषं दृष्ट्वा इदमब्रवीत् एष मे भ्राता,
अहमस्य रिक्तं हरामि, अहन्तु न कश्चिदस्य, तेन च मे
एतत् ऋणं न इत्युक्तवान् स मूर्खः पाषाणानपि तत्र
स्थितान् हासयामास । एव स्वार्थान्वयस्य मूढस्य मूढत्व-
मिति वैचित्र्यम्, इदानीं देव । ब्रह्मचारिसुतं शृणु ।

कश्चित् पुमान् मित्तमध्यवर्ती पितृगुणाख्यानेषु प्रवृत्तः
पितुरुत्कर्षं वर्णयन्नभ्यधात् पिता मम आशैशवात् ब्रह्म-
चारी, तेन समः कोऽस्ति ? तदाकर्ण्यं सुहृदस्तमब्रुवन्
तर्हि त्वं कुतो जातः ? इत्येवं तैः स जडः विशेषेण उप-

इक्षिता । तदेवं जङ्गमया ययेच्छमसज्जं प्रवदन्ति ।
अधुना गणकोऽयं शूयतां देव ।

आसीत् कश्चिद् विज्ञानवर्जितः मयकः । स खलु का-
पयेन अर्थान् पूजाञ्जीपार्जितुमयतिष्ठ । एकदासौ सर्व-
जनाग्रतः बाल पुत्र परिष्यञ्ज नृप्यं करोद् । पृष्टव तैः कप-
रादिनीति स तानवाहीत् ब्रह्म तापत् भूर्त्वं यच्च भविष्य
जाने, तदपि शिष्टः सपत्ने द्विवहे विपत्स्यस इति रीतिनि ।
इति तान् पिश्याप्य प्रापे सपत्ने द्विवहे गत्सूत्र एव स एव एव
व्यापादितवान् । अथ दृष्ट्वा तं बाल उक्त तैः सर्वैः सञ्ज्ञान-
पञ्चैः इतिगो धनसानाश्यां खलेषु लैरमगन्तु । इद-
न्त्ये शंभत सञ्ज्ञानवाजपार्षिदः लुब्धः एवमपि
भक्ति, तपसात् तेषु सुबुद्धयो न विच्छेद्युः । इदानीं प्रभो
कोपनः पुरुषः शूयताम् ।

इदानीं नगरे बह्विस्त्रितं च श्रुत्वातः कक्षादि गुणात्
कश्चिदध्यन्तरदती सज्जनाग्रतः प्रथमः । स तु स्वजनस्तन-
नवीत् खले । खलु कित्तु तस्य हीनो हीनः श्रुत्वा सञ्ज्ञानो
कोपय । इति स तं बहिस्त्रितः पुरुषः विना
सञ्ज्ञा प्रविश्य गले वाससा अविष्टयत् रे जाह्नव । किं मे
साहसं बोधय त्वया दृश्यते । इत्येवं शीघ्रान्निना जन-
समी पुत्रवस्तुं तपेत्ता गन्तात् । ततो हसन्तः सर्वे तस्युदु-
किं ब्रवीष्यतः, त्वमिदानीमेव प्रत्यन्तः तेषु साहस-
वर्णयसीति । इत्यं तपेत्तात् स्त्रीलो ज्ञेयं बुद्धयं
इदानीं सुमकन्यावर्द्धयिता नृपः शूयताम् ।

आसीत् कश्चिद्वृषतिः । तस्यैना एरुदा कन्या अजनि

स तां स्रैहेन वर्द्धयितुकामः सत्वरं वैद्यानानीय प्रीत्याभ्य-
 भाषत वैद्यसत्तमाः । सदैव मे कश्चित् औषधप्रयोग कुरुत,
 येन मे सुतेषां शीघ्रं वर्द्धते, मदभर्त्से च प्रदीयते । तदाकर्ण्य
 ते वेद्यास्तं जडमतिं नृपसुपजीवयितुमनुवन् देव । अस्यौ-
 षधमिती दूरात्, तत्तु, कञ्छादवाप्यते, यावत् तदौषधं
 वयमानयामः, तावदेषां ते तुता अदृश्या स्थापनीया, तत्र
 हीटशी अनुष्ठानपद्धतिः । इत्युक्त्वा ते छन्नां नृपात्मजां
 स्थापयामासुः । ततश्च बहून् संवत्सरान् औषधानुष्ठान
 क्रययन्तस्ते यौवनेन प्रवर्द्धितां तामौषधेन इति ब्रुवाणा-
 स्तस्मै महीभृते तां दर्शयामासुः । स च राजा तृष्टः तान्
 वेद्यान् प्रार्थनाधिकैः धनैः पूरयामास । इत्येवं जडमतया
 व्याजिन धूर्त्तैः पूर्यते भ्रान्तिः । नदिदानीं अर्द्धपणो-
 यार्जनपण्डितः पुमान् श्रूयताम् ।

आसीत् क्वचिन्नगरे काऽपि अज्ञातिभानो पुमान् ।
 तस्यैको ग्राम्यः पुमान् भूतकः सवत्सरात् परं वृत्तसन्तोषः
 प्रभुमापृच्छ स्वगृहमगात् । तस्मिंश्च गते स स्वभार्यामपृ-
 च्छत् तन्वि । स भृत्यः त्वत्तः किञ्चिद् गृहीत्वा गतः ।
 इति । सा तु नदीं रमिता गतौ । ततः स सत्वरं नदीतट-
 पर्यन्तगतात् तस्मात् भृत्यात् तदर्द्धपणमादाय गृहमगात् ।
 अश्रमर्षकीयत्वं शंसन् स लोकेषु हास्यतामगमत् । इत्थं
 धनान्धधियः स्वल्पस्वार्थं बहून् जपयन्ति । साम्प्रतमभि-
 ज्ञानकर्त्ता श्रूयताम् ।

एकदा कल्पिताः सूर्खस्य यानपात्रेण अश्वधी व्रजत,
 हस्तात् राजतं भाजनम् अश्वधी पपात । स तु सूर्खः तत्र

आवर्त्तान्तिके आगच्छन्नहमश्चितलाऽवर्त्तिगामीति अभि-
ज्ञानबुद्धिमग्रहीत् । अथ अश्वधेः पार प्राप्तः स्वमभिज्ञानं
सुहुः प्रख्यापयन् तत्रत्यैरुपहसितो धिक्कृतश्च । इदानीं
प्रतिमांसप्रदं नृपं शृणु ।

पूर्वं कश्चित् सूखी नृपः प्रासादात् अधो ह्यौ नरौ
अपश्यत् । तयोरेकेन महानसे सुहुत मांसं दृष्ट्वा तस्य अपरस्य
होतुरङ्गात् पञ्च मांसपलानि व्यकर्षन्त । ततः उल्लूकमांसं
क्रन्दन्तं तं भुवि पतितं दृष्ट्वा राजासौ जातानुकम्पः, प्रता-
हारमादिशत् छिन्नमांसतया अस्य व्यथा वर्त्तते, तदस्मै
अतीव्यधिकं मांसं दीयतामिति । देव ! शिरश्छिन्नः, किं
जीवति शिरःशतैः प्रदत्तैः ? तद्वदस्यऽपि कश्चिन्नः व्यथा
निवर्त्तते इत्युक्त्वा तत्क्षणाद् वह्निर्गत्वा अहसत् । एव
सूदमतिर्नृपः निग्रहानुग्रही न वेत्ति । साम्प्रत पुनान्तर-
कारिणी मन्दा स्त्री निग्रम्यताम् ।

एषापि पाषण्डी क्षुद्रतापसी पृच्छन्तीं कामपि योषित-
सन्नवीत् भर्तुः । योऽयं ते पुत्रोऽस्ति, तं हृत्वा देवतावलि
क्रियताञ्चित् ततस्ते निश्चितमपरः श्रेष्ठः पुत्रो जायते
एवं तयोक्त्वा सा यावत् तथा कर्तुं व्यवस्यति, तावदन्या
स्त्री वृक्षाभ्येत्य तां रक्षेत् पापे । जातं हसि, अजातं
प्राप्तुमिच्छसि, यदि स न जनिष्यते, ततः किं करिष्यसि ?
इत्य तथा आर्य्या सा तस्मात् पापादवाच्येत । इत्य
शाकिनीलङ्गताः स्त्रियः अकार्येषु प्रवर्त्तन्ते, उद्वापदेशेन इ
प्रायशो रक्षन्ते । देव ! साम्प्रतमयमामलकानेता नि-
ग्रम्यताम् ।

तत् सर्वं विज्ञाप्य तथैव सह दैवशरणः प्रातिष्ठत । गच्छ
 न्तञ्च अटवीम् अजगरेण निगीर्णं तमवलोक्य तद्भार्या
 भुवि पतिता भृशं चक्रन्द । कथमाक्रन्दसीति तेनाजगरेण
 मनुष्यभाषया निगदिता सा प्राब्रवीत् हे महासत्त्व । कथं
 न क्रन्दामि, त्वया मे दुःखिताया विदेशे भिक्षाभाजनं
 हन्यते । तदाकर्ण्य कृपालुरजगरो वक्तादुद्गीर्यं महत्
 स्वर्णपात्रमस्यै गृहाणितं भिक्षाभाजनमिति वदन् प्रादात् ।
 तथा च ब्राह्मण्या महाभाग । को मे अस्मिन् भिक्षां मे
 प्रदास्यतीति निगदितोऽसौ अजगरस्तदा प्रत्यभाषत भद्रे ।
 यस्ते अस्मिन् भिक्षाभाजने भिक्षां न दास्यति तस्य शिरः
 शतधा यास्यति एतन्मि वचनं सत्यम् । तदाकर्ण्य सा
 सती द्विजपत्नी तमजगरमुवाच तर्हि प्रथमं त्वमेव मे अत्र
 भर्तृभिक्षां प्रयच्छ इत्युक्त्वा एवासौ अजगरस्तत्क्षणात् सुखात्
 अक्षतं जीवितमेव त ब्राह्मणम् उज्जगार । तमुद्गीर्यं च
 सोऽजगरः सपदि दिव्यः पुमान् परितुष्टश्चाभवत्, अवीचञ्च
 तो दम्पती प्रहृष्टी । अह काञ्चनवेगी नाम विद्याधरराजः
 गीतमश्यापेन इमामाजगरीं योनिमापन्नः, स च मे शापः
 सतीसंवादावसेयः । इत्युक्त्वा तत्क्षणात् हेमपात्रं रत्नैः
 आपूर्य्य हृष्टः खसुत्पत्य यथास्थानमगात् । तौ च दम्पती
 तत् रत्नजातमादाय गृहमीयतुः । सत्वानुरूपमेव धाता
 सर्वस्य विदधाति हिँ अपरञ्च श्रूयताम् । कश्चित्
 कर्णाटीयः स्वार्थमुग्धः नापितः रणे शीर्यात् स्वं प्रभु-
 मतोषयत् । स तु प्रसन्नः प्रभुः तस्मै अभीष्टं वरमदात् ।
 स तु नापितस्तस्मात् नपुंसकनिभं भटमयाचत । सर्वे

हि स्वचित्तप्रमाणेन सदसदा अभिवाञ्छन्ति ।

शृणु देव । न किञ्चिन्मार्गमाणं कञ्चिन्मुग्धम् । कञ्चित्
पथि ब्रजन् मूर्खः केनचित् शकटस्थेन ऊचे भद्र । शकटमिदं
मे मनाक् समं कुरु इति । यद्यहं समं करोमि तदा मे किं
दास्यसीति निगदितः शकटस्वामी प्रावोचत् न किञ्चिद्
दास्यामीति । ततः स मूर्खः तत् समं कृत्वैव मे किञ्चिद्
देहीति तमाह स्म । स चाहसत् । तदेवं देव । मूर्खाः
इत्युपहसिता निन्दिताश्च सदैव भवन्ति । सन्तस्तु
पूज्यन्त एव । एवं स राजपुत्री नरवाहनदत्तः गोमुखात्
इमां विनोदकथामाकर्ण्य रजन्यां विश्रामाय निद्रा-
मियाय ।

अथ द्विषष्टितमस्तरङ्गः ।

अथे प्रातः वत्सेश्वरसुतः समुत्थाय वत्सलस्य पितु-
रुदयनस्य अन्तिकमगात्, तत्र च पद्मावतीदेव्या भ्रातरि
मगधेशसुते स्वगृहादागते सिंहवर्ध्मणि तस्य स्वागत-
प्रश्नादिवश्चाभिरहनि व्यतिक्रान्ते च राजपुत्री नरवाहन-
दत्तः कृतभोजनः स्वं मन्दिरमाययी । तत्र प्रकृतियशसि
समुत्सुकं तं विनोदयितुं निशि स धीमान् गोमुखः
कथामिमामकथयत् ।

आसीत् क्वचित् क्वायाप्रधानः सुमहान् न्यग्रोधपादपः

शकुन्तनादैः पथिकान् विश्रामाय आह्वयन्निव । तत्र मैघ-
वर्णी नाम वायसः कृतनोडः समतिष्ठत । तस्य अपमर्द-
नामा उलूकाधिपतिः रिपुरास । स च तस्य काकराजस्य
बहून् काकान् रात्रावथ्येत्य हत्वा परिभूय याति स्म ।
ततश्च प्रातरसी काकराजः समाह्वय उड्डीवी आडीवी
सण्डीवी प्रडोवी चिरजीवीति प्रसिद्धनाम्नः मन्त्रिणः
प्राह न्य भद्राः । स शत्रुः वली अस्मान् परिभूय लब्धसर्वैः
पुनर्यदि आपतेत् तद्वत् प्रतीकारश्चिन्त्यतामिति । तदा-
कर्ण्य उड्डीवी अभाषत प्रभो । अन्यदेशाश्रयः वा तद-
नुनयः कार्यः । तदाकर्ण्य आडीवी प्रोवाच स्वामिन् ।
सद्यो न भेतव्यं रिपुराशयं स्वशक्तिञ्च वीक्ष्य यथातथ
करवाम । ततः सण्डीवी प्राब्रवीत् देव । मरणमपि वर
न तु शत्रोः प्रणतिः, न वा विदेशे जीवनम् । तेन साक
योडव्यमस्त्राभिः, यदि स शत्रुः तस्मिन्मन्त्रे तदपि
प्राप्तेऽवसरे हन्तव्य एव । ततश्चिरजीवी प्राबोचत् कथं
सन्धिः, कश्चात्र दूतः ? आह्वयैवैरं काकानामुलूकैः ?
तत्र को ब्रजेत् । मन्त्रसाध्यमिदं मन्त्र एव राज्यस्य
मूलमुच्यते । एतदाकर्ण्य स काकराजस्तं चिरजीवि-
नमवादीत् सहायवान् शूरः सीत्साहो नृपः शत्रून्
जयति । अथ प्रडोवी समभ्यधात् देव । स वली रणे न
जेतव्यः । ततः काकराजः प्राह भद्र । वृद्धस्त्वं, ब्रूहि कथं
काकोलूकस्य वैरित्वं, कश्चात्र मन्त्र इति । तदाकर्ण्य चिर-
जीवी तं काकराजमब्रवीत् देव । वाक्यदीप एवायं त्वयि
सर्वभाष्यान् किं न श्रुतम् ? पुरा केनापि रज्ज्जेन कश्

एकी गर्दभः द्वीपिचर्मणा च्छाद्य पुष्टये परशस्येषु समा-
सक्तः कृतः । स तु तानि खादन् द्वीपीति जनैस्त्रासान-
वारितः । कदाचित् केनचित् कर्षकेण धनुष्याणिना स
दृष्टः । ततः स त द्वीपीति कुञ्जीभूय भयार्तः कम्बला-
वेष्टितशरीरस्ततो गन्तुं प्रववते । तच्च तथा यान्तमवलोक्य
असौ खरः खरोऽयमिति चिन्तयन् शस्यपीपिताङ्गः समुच्चै-
र्व्याजहार । तदाकर्ण्य तं गर्दभं मत्वा समुपेत्य स कर्षकः
शरप्रहारेण कृतवैरमवधीत् । एव वाग्दीपेणेवास्माकम्
उलूकैः सह वैरम् ।

आसन् पूर्वगङ्गाङ्गा एव पक्षिणः । ततस्ते सम्भूय
सर्वे पक्षिणः गगनादायाताः उलूकस्य पक्षिराजाभिषेचनं
कर्तुं प्रारभन्त । तदवलोक्य वायसोऽब्रवीत् रे मूढाः !
हसकीकिलाः पक्षिसत्तमाः किं न सन्ति ? येन क्रूरदृशम्
अप्रियदर्शनम् अमङ्गलम् उलूकमिममभिषिञ्चथ ? धिक्
युष्मान् राजा प्रभाववान् कार्य्यः, यस्य नाम्ना एव कार्य्यं
सिद्धीत् । तदत्र कथामिमां शृणुत कथयामि वः ।

अस्ति चन्द्रसरो नाम महत् सरः । तस्य च तीरे
शिलीमुखो नाम शशकः प्रतिवसति स्म । तत्रैकदा अना-
दृष्टिपातनिपीडितो गजयूथपतिश्चतुर्दन्तो नाम समा-
जगाम । तत्र तेन गजयूथेन अवगाहमानेन तस्य शिली-
मुखस्य शशकराजस्य बहवः शशकाः विचूर्णिताः । तत-
स्तेन सुदुःखितोऽसौ शिलीमुखः दुःखित विजयं नाम
शशं सर्वसन्निधौ प्राह स्म भद्र । लब्धास्वादीऽयं गजपतिः
पुनःपुनरत्र समेष्यति निःशेषयिष्यति चास्मान् तदत्र उपाय-

चिन्त्यतां, गच्छ तस्यान्तिक कापि युक्तिरस्ति चेत् प्रदर्शय-
ताम् । त्वमेव कार्यमुपायञ्च वेत्सि, बहुञ्च सुयुक्त्या
शङ्कोषि, यत्र यत्र त्व गतः, तत्र तत्रैव शुभमभूत् । इत्येवं
श्रीणितस्त्रेण स विजयस्तत्र शनैरगमत्, अद्राक्षीञ्च वार-
णःद्रमागच्छन्तम् । यथातथ न बलिना सङ्गमः कार्य इति
विनिच्य सः अद्रिशिखरारुढस्तप्रव्रवीत् अहमस्मि द्रुती
भगवतः शशाङ्कस्य, स महत्तन्त्रिरमाह यदेतत् शीत
चन्द्रशरीरस्ति तत्र मम निवासः, तत्रासन् शशकाः, अह
तेषां राजा, ते च मम प्रियाः, अत एवाह शीताशु-
शशाङ्कश्चेति प्रसिद्धि गतः, तदेतत् सरस्वत्या नाशित शश-
काञ्च बहवो हताः, भूयश्चेदेव कर्त्तासि, ततस्त्वमशुभ-
मस्य फलमवाप्स्यसि । एतदाकर्ण्य स गजेन्द्रः सभयमव्रवीत्
नेदमह पुनः करिष्ये, मान्यः स मे भगवान् शशीति ।
एवं वादिन विजयः सखि । एहि दर्शयामि त्वा भगवन्त-
मिति उक्त्वा त नागेन्द्रं सरसीऽन्तिकमानीय तन्मै-
चान्द्रं प्रतिविम्ब जलपतितमदर्शयत् । तद् दृष्ट्वा दूरतो
नत्वा भयाकुलः सपदि सयूयः वनमगात् पुनस्तत्र नाययी ।
प्रत्यक्ष तत् सर्वं दृष्ट्वा स शशराजः शिलीमुखः तं दूत शश
सम्भान्य निर्भयः स्वस्थानमध्यवसत् । इत्युक्त्वा वाटसस्तान्
पक्षिणः पुनरुवाच एव स एव पशुः, य कश्चिन्न वाधते,
न तु अयमुलूकी दिवाश्वः, क्षुद्रोऽय कुतो राज्यमर्हति ?
क्षुद्रो हि अविश्वास्यः, तदत्र कथामिमांसाकर्ण्य ।

कदाचित् कापि तरौ अहमवसम् । तत्र आध' पक्षी
कपिञ्जली नाम कृतनिलयः प्रतिवसति । स कदाचित्

कापि गतः । यावद्दसी बहून् दिवसान् न आयाति तावत्
 तन्नीडमेत्य कोऽपि शशको वसति स्म । अथ गच्छति
 काले स कपिञ्जलः समायातः शशकं त हतनीडाधिकार
 दृष्ट्वा प्राव्रवीत् गच्छ दूरं मन्त्रीडात् दुर्गावारः । इति । तत
 श्रीभयोरन्योन्यं तन्नीडमुपलब्ध विवादः प्रावर्त्तत । तत-
 श्रीभौ निर्णेतारमन्वेष्टु प्रस्थितौ । अहञ्च तत् कौत्सं द्रष्टु
 तावन्वरागम् । अथ तौ सरस्तीरे स्तोकं गत्वा हिमाधृतमुष्ण-
 व्रत ध्यानार्द्धमौलितदृशं मार्जारमपश्यताम्, अर्वात्ताश्च
 त धार्मिकं मत्वा विहाय किमत्र व्याज्यं, त्वं हि भगवन् ।
 धार्मिकस्तपस्वीति । श्रुत्वा तत् विहायः अल्पया वाचः
 जगद् नाहं तपःश्रामः शृणोमि दूरात्, आयात मन्
 सकामं, धर्मो हि असम्यक् निर्णीतः उभौ लोकौ निहन्ति,
 ब्रह्ममाखास्य समीपमानीय स विहायः उभातप्यखादन् ।
 तदेव क्षुद्रे दुर्जने न विश्वासः कार्यः । तत्तदुत्तरेण
 दुर्जनो राजा भवद्भिर्गं कर्त्तव्य इति अभिधाय तेन वाय-
 सेन उलूकाभिषेचनाद् वाचिताः पश्चिण्क्षेत्रेति प्रतिपद्य
 खं खं धाम ययुः । अद्यप्रभृति यूय वयञ्चान्योन्यशत्रव
 इति काकमुक्त्वा स उलूकः क्रुधा ज्वलन् प्रययौ । काको-
 ऽपि युक्तमुक्त्वा मत्वा निर्भयोऽभवत्, वाञ्छान्तात्प्रादित्यात्
 वैरात् को हि अबुतप्यते ? एव वाग्दोषादेव कौत्सिक-
 सह नो वैर इत्युक्त्वा चिरजीवी त वाकराजं पुनरवदत्
 देव । बहवोऽपि दक्षिणो जितुं शक्याः, न तु कौत्सिकाः ।
 बहवोऽपि जयन्तीत्यत्र निदर्शनं शृणु ।

कश्चिद् द्विजः छागं क्रीत स्वर्ग्ये गृहीत्वा व्रजन् पथि

अहुभिर्धूर्तैर्देदृशे क्वागहरणार्थिभिः । तेषाञ्चैकः समेत्य
समभ्रमं त द्विजमवादीत् ब्रह्मन् । कथमयं श्वा स्वर्गे
धृतः ? सत्वरमसु सुञ्च । असी द्विजः तद्वचनमनाट्य ददा
गच्छति तदापरो द्वौ धूर्तौ समेत्य तस्मैवतुः भगवन् । त्यक्त्य-
तामयं श्वा, जातु कोऽपि पश्येत् । ततोऽपि यावत् किञ्चि-
दुपजातसंशयः प्रयाति तावत् अपरे त्रयो धूर्ताः समेत्य
अवदन् ब्रह्मन् । कथं यज्ञोपवीतञ्च श्वानञ्च समं वहनि ?
नूनं त्वं व्याधः, नैव विप्रः, अनेन शुना मृगान् हसि ।
इति श्रुत्वा स ब्राह्मणः क्षणं दध्नीं नूनमहं किञ्चिद् भूतेन
मे दृशं हृत्वा भ्रामितः, सर्वेऽपि किं मृषा पश्यन्ति ।
इत्यमालोच्य स विप्रस्तु श्वानमेव भत्वा स्नात्वा च गृह-
मगात् धूर्ताश्च सर्वे तमजं नीत्वा यद्विच्छमन्नञ्च ।
इत्युक्त्वा स चिरजीवी पुनस्तु वायसेखरमवदत् देव । एवं
हि दुर्जना वहवो बलवन्तश्च, तदस्मिन् बलविग्रहे यदहं
वच्मि तत् क्षुब्धं, मां किञ्चित् लुञ्चितपन्नं कृत्वा अश्वैव
तरोरधः सरस्य यूयमिमं गिरिं यात, यावदहं कृताटैः
आगच्छामि । तदाकर्ण्य तं क्रुधेव उल्लुञ्चितपन्नं कृत्वा अश्व-
स्तात् प्रक्षिप्य काकराजः सपरिजनः तं गिरिं प्रायात् ।
चिरजीवी तु तरोरधः पतित्वा तत्रैवासीत् । ततस्तत्र स
उलूकराट् सानुगः रात्रौ तत्राययी, न च ददर्श तत्र एक-
मपि वायसम् । तावत् स चिरजीवी तं रुजिवाल्गुस्वरी-
ऽवदत् अहं तस्य काकराजस्य चिरजीवीति मन्वी, स च
अन्यैर्मन्त्रिभिः सम्भत्वा तामाक्रमितुमयतिष्ठ, अहं तु तान्
मन्त्रिणस्तत्र वृषं निर्भर्ष्यं अश्रुवन् यदि मां मत्वं पति-

पृच्छति, यदि चाहं ते ममत्, तदा बलवता क्रीडिक-
राजेन विग्रही न कार्यः, यदि नीतिरनुस्त्रियते तदा
तस्यागुणय' कार्यः । एतत् श्रुत्वा शत्रुपक्षीऽयमिति क्रोधात्
स सूर्ख' काकः मन्त्रिभिः शार्ङ्गं सम इमामवस्थामकरोत्,
मात्र तहतले क्षिप्रा क्षापि सानुचरोऽगमत् । इत्युक्त्वा स
चिरजीवी शतक्रोधोमुखस्तस्थौ । ततश्च उलूकपतिः स्वान्
मन्त्रिवाजगादीन् भद्रा । किमस्य मया विधातव्यं चिर-
जीविनः ? तदासूर्ख' दीतवयजो नाम मन्त्री तमवीचत,
अरन्धीऽपि चीर' उपकारीति सज्जनैः रक्ष्यते । तदत्र कथा
शुणु ।

आतोन् पूर्वं बन्धिद् बणिक् । स इहोऽपि अर्थगमा-
पेण कामपि बणिक्पुतां पर्यनैषीत् । सा तु जरतस्तस्य
शयने निव्य व्यतीतपुष्पकाला भ्रमरीव पण्डुरा च
अभूत् । एकदा निशि शय्यास्थयोस्तयोः सद्ने चीर' प्रावि-
शत् । त इहा सा परावृत्त्य भयान् पतिमाश्लिष्टा । बणिक्
तमभ्युदयमाश्चर्यं मत्वा यावत् दिशो निरीक्षते तावत्
कोणे चीरम् अद्राचीत् । ततस्त्वग् उपकारी अमि, नाह
त्वां श्रुत्वैर्वातयामि इत्युक्त्वा तं रक्षित्वा गृह प्राप्तिणात् ।
तदेवमुपकारकोऽयमस्माक चिरजीवी रक्ष्यः । इत्युक्त्वा
तस्मिन् विरते क्रीशिकेश्वरः वक्रनासाख्यं मन्त्रिणमपृच्छत्
भद्र ! किमत्र कार्यं सम्यक् वदतु भवानिति । वक्रनासो-
ऽब्रवीत् अय परमन्धीविद् रक्षणीयः । अत्र तावदिमां कथां
शृणोतु देवः ।

कश्चित् द्विजः पुरा प्रतिग्रहेण द्वे गावौ प्राप । ततश्च

द्विषष्टितमस्तरङ्गः ।

चीरस्तस्य गावी दृष्ट्वा हर्षुमचिन्तयत् । तस्मिन्नेव क्षी
 ऋषिद्राक्षसः तं द्विजं खादितुमैच्छत् । एतदर्घ्यञ्च निग्नि
 गच्छन्ती तौ चीरराक्षसी देवात् मिलितौ अन्योन्यमुवाधौ
 तत्र समं प्रवयतुः । अहमादौ धेनुं हरामि, यतस्त्वद-
 ष्टहीतोऽयं सुप्तः द्विजः यदि प्रबुधः स्यात् तदा कथमहं
 धेनुं हरिष्यमिति । सैवम्, अहमेव पूर्वं विप्रं खादामि नो
 क्षेत् क्षियन्माणाया गोः सुश्रद्धेन अस्मिन् द्विजे प्रबुधे
 मम पविशन्ती वृथा स्यादिति । यावत् तौ विप्रभवनं प्रविश्य
 कलहायेत तापत् स द्विजः प्राबुध्यत । प्रबुध्य व ष्टहीत-
 क्षणां रन्वीघ्नपत्न्यापिनि तस्मिन् द्विजे तौ चीरराक्षसी
 द्वावेव एव गच्छन्तौ । इत्यं तयोर्भिदो यथा द्विजस्यास्य
 हितायाभूत्, तथा काकेन्द्रचिरजीविनोर्भिदः अस्माकं
 हिताय । इत्येव यद्गनासेन मन्दिणाभिहिते स कौशिक-
 राजः प्राकारक्षणे' नाम अपरं मन्त्रिणं पृच्छति स्म । सोऽ-
 रन्वीत् प्रभो । चिरजीवी अयं शरणागतत्वाद्गुणव्याप्यः ।
 पूर्वं एतत्तद्वत्स्य स्वमांसं शिविरदात् । एवं तस्य
 यदनं निग्नय्य कौशिकप्रतिः झूरतीदनं नाम मन्त्रिण-
 पप्रच्छ । सोऽपि तपेवाभ्यधात् । ततो रक्षाक्षनामा मन्त्री
 राज्ञा परिवृष्टः प्राव्रवीत् राजन् । यदनयेन एतेर्भक्तिभि-
 र्भवान् नाश्यते । मूर्खी दृष्टव्यलीकोऽपि जातु शान्त्वेन
 तुष्यति । तदत्र कथामेतामाकर्णय ।

आसीत् कश्चित्तदा । तस्य भाव्या प्रियातीवाभ्यां ।
 नामेकदा अन्यपुरुषासक्त्याम् अन्यलीकतः श्रुत्वा तत्त्वं जि-
 ह्वासमानस्त्वामवदत् प्रिये ! राजाह्दार्हं हृदूरं प्रशान्ति-

तच्चया मम विद्वित् पाथेय सकु प्रद्वीयताम् । तद्येति तत्रा
दत्तपाथेयः स गृह्णात् निर्मल्य सातुगः सुयुक्तं गृह्णेत्य
अलक्षितः एतन्मन्त्रः ॥ १ ॥ सायि तन्मन्त्राणां पर-
पुरुषमानीय तेन साज खट्वायां रतमता बद्धा पश्य पति
सृष्ट्वा तत्रस्थमेव तं पतिमभ्यस्यत । क्व च तन्निवृत् तदु-
पपत्तिर्वाहुल्यं पप्रच्छ प्रिये । पूति जित्वा प्रियोऽह-
मधिकः, अथवा पतिर्ता ? न ॥ १ ॥ अतुया सा त आरं
निजगाद् प्रियो मम पतिस्तस्य एते मममपि पतिव्यभिच
इदञ्च स्त्रीणां सहजं चाप्य, निजपतिरिति प्रिये ? सा तां
यदि नासिद्धा न सुः तदा नमिजगति भवा भवात् । एव
तस्या वचः कृतकथाः एतेन पुत्रा सुः पतिरस्मी तया
सातुगः श्रद्धातत्तान्निर्गतः अतुग पातरीत् गद् । एतं
त्वया, त्वमेव मे साची, इदमीदृशी मम भता, अभुमेव
पात्तामन्यथापि, तन्निवृत्तां च तायां सुयुक्तं तन्मन्त्र
खट्वायां तातुत्तद्विष्य सातुगः उ अउ. विद्वता अगद् ।
इत्यं ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥
नास्यत्तं गच्छति च । तत्रैव विद्वता ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥
रच्यः । उपेक्षितोऽयं मेपी दुःखमेव भविष्यति ।
इति रक्षावचनमाकर्ण्य क्रीडिते सुसप्तवत् अह ।
अस्मजित कुर्वन्तरी साधुरिवान्वरतां गतः, तन् सश्रमेयः
न संरच्यः, किंवा अह विद्वता कुर्वतात् । इत्युता स उल्लूक-
राट् मन्त्रिवाक्यं निराचकार, अन्वयभगतास च न
वायसं चिरजीविनम् । ततः स विरज्जीवी तन्मन्त्रं
व्यजिज्ञपत् देव ! किं मे एतद्व्यस्यस्व जीवनेन । तन्मन्त्रं विद्वत्

वचयित्वा अग्निं दापय, अहमग्निं प्रविशामि । वरमह-
सुल्लूकयोनिं हुताशनात् वरं याचे तस्य वायसराजस्य प्रति-
तिथिः स चरितुः । इत्युक्तवन्त त रक्ताक्षो विहसन् जगाद्
आग्निः प्रसादान् त्वं स्वस्य एव किं ते अग्निना, यावत् ते
आकलयन्ति तावत् ते कौशिकत्वं न भविता, विधाया
यो यादृशः क्षतः, स तादृश एव स्यात् । तदत्र कथामेका-
माकार्यते ।

पूर्वं कश्चिन्मुनिः कार्याग्रे ह्यज्ञच्युतां स्रुषिणां रिद-
प्राप्य क्षाण्डा तप्तोपसात् कण्ठ्यापकरोत् । क्षारितं जग-
दीयमासाभ्यवर्द्धितां तां दृष्ट्वा स मुनिः प्रसन्नोऽप्यु-
त्तमिह, उत, अरीयवच विभाषसो । पर्यधने हि-
द्विताभितां कण्ठां परिणयस्य मति । तद्वाङ्मूर्च्छं रगिरत्रवे-
द्वचन् । असीऽपि अज्ञो वक्ष्यते, स हि क्षत्रेण का रज-
यति । तद्वाक्यं र मुनिस्त्वं विद्वान्य तथैव सीदन्नाभ्य-
वदद् व । ततः सीऽपि वीत् भगवन् । असीऽपि वाटु-लवान्-
स यथात् तां रिदु दिगति । व्रतुक्तः स मुनिर्वातुमाह-
तथैवावदत् । वायुश्चकार असीऽपि श्रेयाः ब्रह्मदन्त, तपि-
निका - ि- मुलैतद्विद्विषत् तां निजह तावत् गोऽपि
त जगाद् व्रतन् । स्रुषका जता जलपन्थाः ते जत क्षिद्राणि
कुर्वते । एवं क्रमेण दैवतेर्गानिभिश्च प्रत्युक्तो महर्षिर्नेमराभव
मिक तूष्णजातु-पात्र, उवाच च कण्ठाभितां परिणयस्वेति ।
सीऽवदत् ब्रह्मन् । क्रथमेव विद्व प्रविशतीति ससाद्विश्य-
तामिति । ततः स पूर्ववत् मुनिश्रेयात् इति तां स्रुषिकां
क्षत्वा तस्यै आश्रवे प्राप - । एव सुदूर गत्वापि यो

यादृशस्तादृश एव सः । तत् त्वं कदापि उलूकी न भवि-
 ष्यसि । इत्युक्त्वा रक्ताक्षेण स चिरजीवी व्यक्तियत् कीर्ति-
 स्यास्य वचनं राज्ञानेन न कृतं शिष्या इमे सर्वे मूर्खाः, तन्मे
 कार्यं सिद्धमेव । इति सञ्चिन्तयन्त तं चिरजीविनमा-
 दाय रक्ताक्षवाक्यमविशण्व्येव तद्बलवर्धितः कौशिक-
 राज्ञः सं निलय प्रतप्ये । चिरजीवी च तद्दत्तेन मांसा-
 दिना परिर्षापितः तन्मार्गैश्चिरेण बली सुपक्षश्च सम-
 भवत् ।

एकदासी तदुत्तरे प्रजनदत् एव । यानि अहम्,
 आश्वास्य तं काकराजम् उमा इत्यादिभिः येनाद्य
 रात्रौ निपत्य युष्माभिः स निहस्यते । अहमस्य त्वत्-
 प्रसादस्य निष्कृतिं कृत्वा कृतकार्यो भविष्यति, यूय
 त्पणाद्यैर्द्वारमाच्छाद्य लोकाभ्यन्तरे तदापातभयात् रक्षिता-
 स्तिष्ठन्तु । इत्युक्त्वा तदुत्तरेण दिक्षु बभूवुः पुरातनान् उलू-
 कान् कृत्वा चिरजीवी सः प्रोक्तियुक्तः । ततो
 वायस्यैः स मस्य चञ्चुप्रलब्धितेन इति शोभन्ति तु नि-
 वृद्धिना तेषां कृत्वा तन्मार्गैश्चिरेण उवालयामास,
 ददाह च क्रमेण सर्वान्तान् कौशिकान् समिद्धाग्निना ।
 इत्य शत्रून् विनाश्य चिरजीवी त क्षेपवर्णं वाहराजम् उवा-
 दीत् देव । रक्ताक्ष एव तस्य रिपोः सुप्रह्वान् कीर्तिनिपुणो
 मन्त्री आसीत्, तस्य वाक्त्रमकुर्वता मदाग्नेन तेन अहं
 सुरक्षितः । यज्ञासी तद्वचनं न चकार, तेनैवाभी मूर्खः
 मया विश्वास्य व्याजानुवृत्त्या अहिना मच्छूका इव
 घातितः ।

पूर्वं कश्चिद् हृषी भुजङ्गः सुखेन भोज्यमलभमानः
 कस्मिंश्चित् भरस्तीरे विनिङ्गलस्तस्थौ । तथा स्थितं तं सुदू-
 रात् भेकाः पप्रच्छुः, ब्रूहि कथमस्यान् पूर्ववन्न भक्षयसि ?
 एव पृष्टः स पञ्चगस्तान् भेकानवादीत् मया मण्डूकाननु-
 धावता कस्यचिद् ब्राह्मणस्य पुत्री भ्रान्त्या अङ्गुष्ठे दष्टः पञ्च-
 त्वमगात् । तच्च दृष्ट्वा तत्पित्रा अभिग्रापेन अहं भेकानां
 वाहनीकृतोऽस्मि, तत्कायं दुष्मान् भक्षयामि प्रत्युत वहामि ।
 तदाकर्ण्य तेषां राजा वाहमसुत्सुकः जलात् उत्तीर्य
 गतभीर्मुदा तत्पृष्ठमारूरोह । ततस्त वाहनसुखैर्वशीकृत्य
 एकदा आन्धानमवसनमिव कृत्वा सकपटसुवाच देव ।
 आहारिणं विना नाहम् एकस्मिन् पदं गन्तुमर्हति, तस्मै
 अग्रतः लेहि, श्रुत्यो हि अदृष्टिर्न वर्तते । तदाकर्ण्य भेक-
 राजस्तमभ्यधात् भद्र । कांश्चित् परिमितान् ममानुचरान्
 भुङ्क्ष्व । ततः सोऽहिः क्रमात् यथेच्छमहीनभक्षयत् । स च
 मण्डूकराजस्तद्वाहनाभिमानात्प्रस्तत भेकाभिभवनं सेहे ।
 एवं स गूर्खः हृष्टेनाहिना यया वञ्चितः तथा मयापि
 अनुप्रविश्य ते विपवो जताः । तस्मान् राजा हातात्मना
 नीतिविदा भवितव्यम् । जडो हि प्रभुर्यद्येष्टं भुज्यते
 जन्यते च । देव । इयञ्च श्रीः सदा द्यूतस्त्रीलिव सकपटा
 वारिवीक्ष्वि चपला तथा मदिरिव विमोहिनी । सा तु
 धीरस्य रुद्रस्य विद्वानस्य विशेषज्ञस्य सत्कृत्याहृत्य
 राज्ञः सकाशे पाशबद्धेव तिष्ठति । तदिदानीं त्वमव-
 हितः विद्वद्वचनस्थितः सन् अरीन् निहत्य सुखेन अकारणकं
 राज्ञं शाधि । इत्युक्त्वा मन्त्रिराजिनं तिरजीविना स मेव-

वर्णः काकराट् तं सन्मान्य तथैव राज्यमकार्षीत् इत्युक्त्वा
गोमुखी भूयो वत्सराजसुतमभ्यधात् देव । प्रज्ञया तिर्यग्-
भिरपि राज्यं भुज्यते, निष्प्रज्ञाश्च अवसीदन्ति, उप-
हास्यन्ति च लोकैः । तथात्र कथामपरां निबोधतु देवः ।

आसीत् कस्यचिद् धनिनः जड़मतिर्गो भृत्यः । स
अजानन्नपि जानामीत्यभिमानात् तस्य प्रभोरङ्गी कर-
मदात् । ततस्तेन स्वामिना अवमतः परित्यक्तश्च स भृश-
रुजसस्ताद् । अपरी मालवन्नातरी निशम्येताम् । द्वी
विप्री अभूताम् । तयोः पैटकमद्वैधं वसु आसीत् । कालेन
विभज्यमाने पित्रर्धे न्यूनाधिकविवादिनी उपाध्यायं
मध्यस्थमकार्षीत् । स च तावभाषत प्रतिवस्तु समीक्ष्य
विभज्यतां, येन उदरेऽर्गूनाऽपि कृत्रिभः गतः कलिर्न भवेत् ।
तदाकर्ण्यैः प्रसन्नः तदिदं सर्वं पशूंश्च प्रत्येकं द्विधा कृत्वा
तौ ब्रूही विभजतः स्म । एकासीद्वासी सापि नाभ्या
द्विधा कृता । तत् सर्वं ज्ञात्वा राज्ञा तौ सर्वस्वञ्च दण्डितौ ।
एवं हि मूर्खा मूर्खोपदेशान् द्वौ लोकौ नाशयन्ति, तस्यात्
प्राज्ञः मूर्खान् न आययेत्, पण्डितानेव सेवेत । अमन्तो
षश्च दोषाय भवतीत्यत्र कथा निशम्यताम् ।

आसन् क्वचित् केचित् भिक्षासन्तोषशालिनः प्रप्रा-
जकाः । तानवलोक्य कतिचित् दुहृदोऽन्धोन्धजन्तवन्
अहो भिक्षाशिनोऽपि एते प्रप्राजकाः पीनाः । तेषाञ्चैकः
प्राब्रवीत् कौतुकमत्र वो दर्शयामि । अहमेतान् पूर्ववत्
भुञ्जानानपि ह्यपीकरोमि । इत्युक्त्वासौ एतान् क्रमेण
गृहे एकैकशः एकाहम् उत्तमं षड्विधरसमाहारं भोजया-

भास । अथ ते मूर्खाः परिव्राज तथास्वाद स्मरन्तः पूर्व-
वत् भैक्ष्यभोजनं न अभिलषन्ति स्म, दुर्बलाश्चाभवन् ।
ततः स आहारदाता तेषां सुहृदां मध्ये तान् तादृशान्
प्रदर्श्य सहासमब्रवीत् तदा भैक्ष्यसन्तुष्टा हृष्टाः पुष्टाश्च
अग्नी आसन्, इदानीमसन्तोषदुःखात् दुर्बलतामगमन्,
तस्मात् प्राज्ञः सुखमिच्छन् सन्तोषमवलम्बेत । लोकयो-
रुभयोरपि असन्तोषः दुःखदुःखहेतुरिति तेन सुहृदा
अनुशिष्टा अपरे सुहृदः दुःखास्वदमसन्तोषमत्यजन् । कस्य
वा तादृशसङ्गी न शुभाय ? अथञ्च देव । सुवर्णसुश्री
निश्चयताम् ।

कश्चित् युवा जलं पालुं तडागमुगात् । स तु जड,
वर्णमूलरूपं पक्षिणः सुवर्णवर्णं लोभं पश्यन् सुवर्णं मत्वा
'दीनमुपचक्रमे । क्रमशस्तस्य स पक्षी धावत एव प्रनष्टः
दूरमुगात्, तडागजलञ्च पश्चात् पतितं विस्मृतमार्गस्य तेन
नासादितम् । इष्टमवसादं गच्छन् स स्त्रेण पित्रा दृष्टः गृहं
नीतश्च । एवमबुद्धयो निर्विवेका मृषाज्ञानैर्विसृजन्ति,
व्रजन्ति च परिधासुपहास्यतां शोच्यताञ्च बन्धूनामिति ।
अथञ्चापरो महाभूर्खड्बत्तान्तः श्रूयताम् ।

कस्यापि बणिजः पथि भारवाही उद्भूतः अवससाद ।
स बणिक् भूलं कश्चिद्ब्रवीत् अहरितो गत्वा अन्यमेक-
मुद्भूतं क्रीत्वा आनये, यो हि अस्य करधस्य भारादूर्ध्वमाह-
रेत् । युष्माभिरत्र स्थितैः मेषागमे यथा एतासु बन्धुपेडासु
जलं चर्माणि न स्पृशेत् तथा कार्यमित्यभिधाय तान्
सर्वान् अनुगान् उद्भूतस्य पार्श्वे अवस्थाप्य स बणिक् प्रस्थितः ।

धनं प्रवर्तितुं प्रारभत । तथात्माभिः कार्यं यथा ना
 पेडाचर्माणि स्मृष्टेन् इति स्वामिनीत् इत्यालोक्ष्य
 जडमतनं प्रेडाभ्यः वस्त्राणि कुट्टा तैस्त्रैर्वस्त्रैस्तानि च
 ष्यभ्यवेष्टयन्, तेन च वस्त्राणि तानि विनष्टानि सर्वाणि
 पापाः । कथमग्निः सर्वाणि मे वस्त्रानि नाशितानि
 इत्यागत्य स बणिक् तान् सकोपमवादीत् । ते च ज
 प्रभृष्टेवादिष्टमन्त्रसः पेडाचर्माणि रक्षितुं, तत् कीड्या
 द्वाप इति प्रत्यवदत् । चर्मसु चाट्टेषु वस्त्राणि न नश्येयुः
 चर्मरक्षणं वस्त्ररक्षणार्थमेव सयोक्तम् । इति तान् प्रत्यभिष्ट
 अन्यकारभन्धस्तभारः स बणिक् गृहं गत्वा कृत्यान् त
 सर्वस्वमदण्डयत् । एषमज्ञानाशया मूर्खो विपरीतशार
 स्वार्थं परार्थं च हन्ति । अगच्छत् प्रपुष्पिकारुः सन्निधिं ग
 म्यताम् ।

अध्वनः कश्चित् ऋणेन अष्टौ अपूपान् क्रीणाति र
 तं पात्रं जट् भुक्तार्थं न तस्मिन्नाप परं समसं भक्षित
 तस्य तस्मिन्नुपपद्यत । ततः स जडः मुद्वितोऽस्मि
 भयादित एव अयमपूपो न भक्षितः येनास्मि तर्पितः
 चक्रन् । इत्येवं शोचन् क्रमात् तस्मिन्मजान् स जडः
 हसितो जनैः । कश्चित् मूर्खो दासः केनापि बणिजा अ
 हितः भद्रं रक्षं द्वारं विपण्याः, यावदहं गृहं प्रविश्या
 इत्युक्त्वा तस्मिन् बणिजि गते स दासः द्वारपट्टकं विप
 असे आदाय नटं द्रष्टुमगात् । अत्रागच्छन् स बणिव
 तत आगच्छन्तं दृष्ट्वा निरभर्त्सयत् । त्वयोक्तं द्वारं र
 भक्षितम् इति सोऽवादीत् । इत्येव शब्दमात्रपरीऽतात्प

विद जडः केवलमनर्थाय भवति । साम्प्रतं महिषमुग्धा-
ऽपूर्वः निशम्यताम् ।

आसीत् कश्चित् महिषपालः । तेन चेकदा गत्वा राजा
विज्ञप्तः, महिषो मे भक्षितो ग्राम्यैरिति । अथ राजा
ग्राम्यान् तान् महिषभक्तकान्तानाग्रामः । स महिष-
स्वामी तेषां सन्निधौ राजानमभ्यधात् देव । तडागसन्निधौ
वटतरोरधः एभिर्मे महिषो हत्वा भक्षित इति । तदाकर्ण्य
तेषामेकः वृद्धमूर्खः प्रावदत् देव । तडाम एवास्मिन् ग्रामं
नास्ति, न च वटतरुः कश्चित् । मिथ्यैषः ब्रवीति, कास्य
महिषो हतो भक्षितो वा ? श्रुत्वैतत् महिषस्वामी प्रत्य
वादीत् नास्ति किं स वटः तडागश्च स पूर्वस्यां दिशि
ग्रामस्य । तत्रासौ मे महिषो अष्टम्यां युष्माभिर्भक्षितः ।
इत्युक्तः स वृद्धमूर्खः पुनरब्रवीत् देव । पूर्वां दिगप्यत्र ग्रामे
नास्ति, नापि अष्टमी तिथिः । एतत् श्रुत्वा राजा त जड-
मुत्साहयन्नब्रवीत् त्वं सत्यवादी, नासत्य किञ्चिद्वदसि, साम्प्रत
मत्य वद स महिषो युष्माभिः भुक्तो न वा । एतदाकर्ण्य
जडोऽवादीत् मृते पितरि त्रिभिर्वत्सरैर्जातोऽस्मि तेन च
उक्तिपाटव शिञ्चितोऽहम् । तन्नहाराज । कदापि नाहम-
सत्यं वदामि, भुक्तोऽस्माभिरस्य महिषः, असी अन्यत् सृष्टा
वदति । श्रुत्वैतत् सानुगो राजा हासं रोडु नाशकत् ।
ततश्च तस्य महिषमन्यं प्रदाप्य तान् ग्राम्यान् अदृच्छयत् ।
इत्यमगुह्य निगूहन्ति गुह्यं प्रकटयन्ति च मूर्खाः । शृणु
देवापर मूर्खवृत्तम् ।

काचिद् गृहिणी क्रीपना कश्चित् दरिद्रं मूर्खमभाषत

कथासरित्सागरे

अहं प्रतिदेशिगृहे निमग्नता उत्सवे यास्यामि, तच्च
 सुतोऽपि एका उत्पलमाला नानीयते चेत् तदाह ते भा
 नास्मि, नापि त्व मे भर्त्सेति । ततः स तदर्थं रज
 राजकीय सरो ययौ । तत्प्रविष्टश्च रत्निभिर्दृष्ट्वा कोऽसी
 र्गोऽपृच्छत । स च चक्रवाकोऽस्मीति वदन् प्रातः च
 राजान्मिक नीतः । तत्र च पृच्छामानो वृषसन्नि
 ध्रवाकरनमकार्षीत् । ततः स ख्य राजा सनिर्वाप्य पु
 क्तिवृत्तान्तो भूर्खः दयातुभ्यः पुत्रे, स्वमानप्रयात् ।

आभोत् कश्चित् सूडधीर्देवः । तमेकदा कश्चि
 ब्राह्मणः प्रावदन् कविशज । मम पुत्रस्य कुञ्जस्य कञ्जु
 प्रच्छन्तर नयतु भवान् । एतदाकर्ण्य भिषगव्रदीत् द
 मणान् वि जेहि, यदि ते कार्यं न साधयानि तदाह व
 सुणान् ते दास्यामि । इयं कृतपणः स भिदक् तस्य
 वैद्विजात् तान् पणान् गृहीत्वा त कुञ्ज केवलं खेदादि
 ररुजत्, न चाशकत् सधीकर्तुं दर्दा च पणौलतान् द
 सुणान् पणान् । कोऽपि आनुषः कुञ्जम् वृज्जुकर्त्तुं ग
 श्यात् ? इत्यममक्यार्थप्रतिज्ञानविकल्पना ब्रूडाः केच
 खासाय लोकाणां, तदीदृशैः श्रुतप्रतिभिः च स्वकीत् वृ
 ज्ञान् । इत्येवं भद्रसुखात् गीशुखात् मविषात् मुग्धक
 द्विनशस्य नरदेवस्तुर्नरवाहजदत्तः रजन्धां सुमतिनीति
 भतन तस्मै श्रुषं तुतोष । तत्कथाविनीदाच्च शक्तियश
 ससुतसुकोऽपि शयनीयतस्ते स्ववयस्यैरूपतो निद्रामभजत